Sbírka nálezů a usnesení
Ústavního soudu České republiky

ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY

SBÍRKA
NÁLEZŮ A USNESENÍ

Svazek 116 / ročník 2023 – I. díl

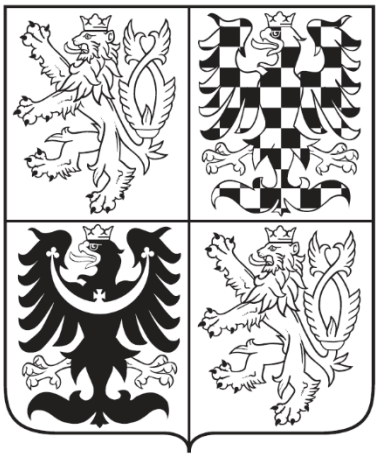

ÚSTAVNÍ
SOUD

Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu
Svazek 116, ročník 2023 – I. díl

Vydal:
Ústavní soud
Joštova 8
660 83 Brno

Brno 2025
Vydání první

© Ústavní soud České republiky

ISBN 978-80-87687-65-9

ČASTO POUŽÍVANÉ ZKRATKY

Ústava
Ústava České republiky (ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů)

Listina
Listina základních práv a svobod (usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů)

Úmluva
Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.), ve znění pozdějších protokolů

o. s. ř.
zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

s. ř. s.
zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů

tr. zák.
zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

tr. zákoník
zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

tr. ř., tr. řád
zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

ESLP
Evropský soud pro lidská práva

SbNU
Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu citovaná podle elektronické databáze rozhodnutí Ústavního soudu (http://nalus.usoud.cz), např.: N 172/42 SbNU 519 = Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 42, nález č. 172, str. 519

OBSAH

Č. 1
Rozhodování správních soudů o náhradě nákladů řízení za zaplacený soudní poplatek
(sp. zn. IV. ÚS 1059/22 ze dne 3. ledna 2023) 9

Č. 2
Právo na zákonného soudce při rozhodování o přípustnosti dovolání
(sp. zn. III. ÚS 2285/22 ze dne 3. ledna 2023) 16

Č. 3
Povinnost Nejvyššího soudu řádně odůvodnit odmítnutí dovolání pro nepřípustnost
(sp. zn. III. ÚS 2469/22 ze dne 3. ledna 2023) 22

Č. 4
Porušení práva na zákonného soudce v odvolacím řízení – rozvrh práce a jeho výklad
(sp. zn. IV. ÚS 2475/22 ze dne 3. ledna 2023) 28

Č. 5
Lhůta pro vydání rozhodnutí o vykonání podmíněně uloženého trestu odnětí svobody II; nedostatky protokolu o hlavním líčení a zásada in dubio pro libertate
(sp. zn. IV. ÚS 563/22 ze dne 10. ledna 2023) 33

Č. 6
Povinnost Nejvyššího soudu řádně vypořádat námitku ohledně uplatnění nároku na odměnu za právní zastupování v rozporu s dobrými mravy
(sp. zn. III. ÚS 1190/22 ze dne 10. ledna 2023) 42

Č. 7
Nedostatečné odůvodnění usnesení zamítajícího žádost o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody
(sp. zn. III. ÚS 2490/22 ze dne 10. ledna 2023) 50

Č. 8
Přiměřené odškodnění újmy na zdraví v souvislosti s postřelením při pokusu o přechod tehdejší státní hranice
(sp. zn. III. ÚS 3025/22 ze dne 10. ledna 2023) 56

Č. 9
Význam stanoviska pléna Ústavního soudu pro rozhodování jednotlivých senátů; zveřejňování majetkových přiznání zastupitelů obcí a krajů
(sp. zn. IV. ÚS 2514/22 ze dne 11. ledna 2023) 66

Č. 10
Poskytování informací z Národního zdravotnického informačního systému
(sp. zn. Pl. ÚS 25/21 ze dne 17. ledna 2023; 40/2023 Sb.) 74

Č. 11
Právo na určení advokáta Českou advokátní komorou
(sp. zn. Pl. ÚS 44/21 ze dne 24. ledna 2023; 38/2023 Sb.) 87

Č. 12
Náležité odůvodnění rozhodnutí správních soudů v řízení o zrušení části opatření obecné povahy
(sp. zn. III. ÚS 3204/21 ze dne 24. ledna 2023) 100

Č. 13
Odmítnutí dovolání pro nepřípustnost v rozporu s jeho obsahem
(sp. zn. I. ÚS 3226/21 ze dne 24. ledna 2023) 109

OBSAH

Č. 14
Uložení pokuty za nerealizovaný styk rodiče s dítětem
(sp. zn. II. ÚS 2355/22 ze dne 24. ledna 2023) 115

Č. 15
Odůvodnění aplikace moderačního práva dle § 150 občanského soudního řádu v odvolacím řízení
(sp. zn. I. ÚS 2777/22 ze dne 24. ledna 2023) 121

Č. 16
Běh lhůty k podání stížnosti v trestním řízení
(sp. zn. IV. ÚS 3157/22 ze dne 24. ledna 2023) 127

Č. 17
Stejné podmínky pro obviněného i státního zástupce pro využití opravných prostředků
(sp. zn. I. ÚS 3218/22 ze dne 24. ledna 2023) 132

Č. 18
Počátek běhu lhůty pro podání stížnosti proti zamítnutí žádosti o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody
(sp. zn. III. ÚS 3588/22 ze dne 26. ledna 2023) 138

Č. 19
Přezkum opatření obecné povahy správními soudy
(sp. zn. III. ÚS 2329/21 ze dne 31. ledna 2023) 142

Č. 20
Nerespektování normativního obsahu ustanovení vodního zákona (náhrada za omezení vlastnického práva vlastníka pozemku, na němž je umístěno vodní dílo)
(sp. zn. IV. ÚS 362/22 ze dne 31. ledna 2023) 154

Č. 21
Posuzování nároku na bezplatnou právní pomoc obhájce
(sp. zn. IV. ÚS 2198/22 ze dne 31. ledna 2023) 160

Č. 22
Svoboda projevu v kontextu politického projevu se symbolikou nacismu a přiměřené zadostiučinění
(sp. zn. III. ÚS 771/22 ze dne 6. února 2023) 164

Č. 23
Povinnost soudů hodnotit konkrétní překážky střídavé péče
(sp. zn. I. ÚS 3350/22 ze dne 8. února 2023) 176

Č. 24
Důvody pro nařízení předběžného opatření v civilním řízení
(sp. zn. II. ÚS 1117/22 ze dne 14. února 2023) 183

Č. 25
Povinnost Nejvyššího správního soudu vypořádat se s námitkami uplatněnými v kasační stížnosti; náležité odůvodnění soudního rozhodnutí
(sp. zn. IV. ÚS 2621/22 ze dne 14. února 2023) 190

Č. 26
Právo obviněného na osobní účast u hlavního líčení a povinnost objasnit jeho duševní stav
(sp. zn. III. ÚS 2665/22 ze dne 14. února 2023) 195

OBSAH

Č. 27
Předstižná vazba a aspekty, které soudy musejí zhodnotit
(sp. zn. III. ÚS 2698/22 ze dne 14. února 2023) 213

Č. 28
Povinnost peněžních ústavů k bezplatnému zřízení a vedení chráněného účtu
(sp. zn. Pl. ÚS 17/22 ze dne 21. února 2023; 90/2023 Sb.) 221

Č. 29
Dokazování v řízení o náhradě nemajetkové újmy za zpožděný let
(sp. zn. I. ÚS 1758/22 ze dne 21. února 2023) 238

Č. 30
Rozhodování o úrocích z prodlení u náhrady ztížení společenského uplatnění
(sp. zn. I. ÚS 2370/22 ze dne 21. února 2023) 246

Č. 31
Přípustnost dovolání podle § 238 odst. 1 písm. c) občanského soudního řádu v případě nároku na náhradu škody za zpožděný let; závaznost právního názoru Ústavního soudu
(sp. zn. IV. ÚS 92/23 ze dne 28. února 2023) 256

Č. 32
Rozhodování o nákladech insolvenčního řízení podle § 202 odst. 1 věty první insolvenčního zákona
(sp. zn. IV. ÚS 192/23 ze dne 28. února 2023) 261

St. č. 58/23
Stanovisko pléna Ústavního soudu
(sp. zn. Pl. ÚS-st. 58/23 ze dne 7. února 2023; 57/2023 Sb.) 266

I. Nálezy

Č. 1
Rozhodování správních soudů o náhradě nákladů řízení za zaplacený soudní poplatek
(sp. zn. IV. ÚS 1059/22 ze dne 3. ledna 2023)

Soudy v soudním řízení správním zásadně disponují diskreční pravomocí při rozhodování o náhradě nákladů řízení a jsou povinny zkoumat, zda nejsou dány zvláštní okolnosti, ke kterým je třeba při stanovení povinnosti k náhradě nákladů řízení výjimečně přihlédnout. Bránil-li však někdo v takovém řízení úspěšně svá práva a nebyla-li orgánu veřejné správy uložena povinnost zaplatit mu náhradu nákladů řízení (soudní poplatek), jde o porušení práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 2 ve spojení s čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, neboť je de facto nucen platit náklady řízení tomu, kdo do jeho práv zasáhl.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka o ústavních stížnostech stěžovatele Jiřího Beneše, zastoupeného Mgr. Ing. Janem Boučkem, advokátem, sídlem Opatovická 1659/4, Praha 1 – Nové Město, proti výrokům II rozsudků Městského soudu v Praze ze dne 19. dubna 2022 č. j. 16 A 8/2019-37 a 16 A 21/2019-32, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a Magistrátu hlavního města Prahy, sídlem Mariánské náměstí 2/2, Praha 1 – Staré Město, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Výroky II rozsudků Městského soudu v Praze ze dne 19. dubna 2022 č. j. 16 A 8/2019-37 a 16 A 21/2019-32, v částech, ve kterých nebyla stěžovateli přiznána náhrada nákladů řízení za zaplacený soudní poplatek, bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu ve spojení s právem na ochranu vlastnického práva podle čl. 36 odst. 1 a 2 ve spojení s čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výroky II rozsudků Městského soudu v Praze ze dne 19. dubna 2022 č. j. 16 A 8/2019-37 a 16 A 21/2019-32, v částech, ve kterých jimi nebyla stěžovateli přiznána náhrada nákladů řízení za zaplacený soudní poplatek, se zrušují.

III. Ve zbývajících částech se ústavní stížnosti odmítají.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzovaných věcí a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavními stížnostmi podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených výroků soudních rozhodnutí, přičemž tvrdí, že jimi byla porušena jeho základní práva zaručená v čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Ústavní soud usneseními ze dne 10. 5. 2022 sp. zn. IV. ÚS 1059/22 a I. ÚS 1060/22 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz) rozhodl o spojení ústavních stížností ke společnému řízení pod sp. zn. IV. ÚS 1059/22.

3. Z ústavních stížností a vyžádaných spisů Městského soudu v Praze (dále též jen „městský soud“) sp. zn. 16 A 8/2019 a 16 A 21/2019 se podává, že stěžovatel se v řízení před Městským soudem v Praze domáhal zrušení rozhodnutí správních orgánů, kterými byl shledán vinným ze spáchání přestupků podle § 34e odst. 1 písm. a) zákona č. 111/1994 Sb., o silniční dopravě, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o silniční dopravě“), kterých se z nedbalosti dopustil tím, že dne 14. 12. 2017 a 19. 2. 2018 poskytl přepravu cestujícím, kdy přeprava byla objednána přes mobilní aplikaci Uberpop, a to aniž by byl stěžovatel držitelem oprávnění řidiče taxislužby. Tedy v rozporu s § 21c odst. 1 zákona o silniční dopravě vykonával práci řidiče taxislužby bez oprávnění pro řidiče taxislužby. Současně byl shledán vinným také ze spáchání přestupků proti pořádku v územní samosprávě podle § 4 odst. 2 zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, kterých se z nedbalosti dopustil výše popsaným jednáním, aniž by zkouškou řidiče taxislužby prokázal znalosti místopisu, znalosti právních předpisů upravujících taxislužbu a ochranu spotřebitele a znalosti obsluhy taxametru, čímž porušil čl. 1 obecně závazné vyhlášky hl. m. Prahy č. 23/1998 Sb. hl. m. Prahy, o ověřování znalostí řidičů taxislužby na území hl. m. Prahy, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „vyhláška“), tedy porušil povinnost stanovenou v obecně závazné vyhlášce obce. Za tyto přestupky byly stěžovateli uloženy pokuty ve výši 50 000 Kč a povinnost nahradit náklady řízení ve výši 1 000 Kč v obou posuzovaných věcech, tedy celkem pokuty ve výši 100 000 Kč a náklady řízení ve výši celkem 2 000 Kč.

4. Městský soud rozsudkem ze dne 19. 4. 2022 č. j. 16 A 8/2019-37 zrušil rozhodnutí vedlejšího účastníka ze dne 8. 2. 2019 č. j. MHMP 277983/2019 a věc mu vrátil k dalšímu řízení (výrok I) a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (výrok II). Dále rozsudkem ze dne 19. 4. 2022 č. j. 16 A 21/2019-32 zrušil rozhodnutí vedlejšího účastníka ze dne 11. 2. 2019 č. j. MHMP 277836/2019 a věc mu vrátil k dalšímu řízení (výrok I) a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (výrok II).

5. Městský soud dospěl k závěru, že žaloby byly podány důvodně, nikoli však z důvodu jejich obsahu. Zákonem č. 115/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 111/1994 Sb., o silniční dopravě, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, došlo k novelizaci § 21b zákona o silniční dopravě tak, že bylo zrušeno zmocnění pro obce ohledně stanovování povinnosti absolvovat zmíněnou zkoušku. Městský soud se z úřední povinnosti v souladu s usnesením rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 11. 2016 č. j. 5 As 104/2013-46 zabýval otázkou, zda změna právní úpravy, k níž došlo po právní moci napadených rozhodnutí, mohla vést k rozhodnutí pro stěžovatele příznivějšímu. Dospěl k závěru, že zákon o silniční dopravě již nadále obcím neumožňuje uložit obecně závaznou vyhláškou povinnost, která bude vyžadovat odbornou zkoušku, proto není možné nadále postupovat podle čl. 1 vyhlášky. V průběhu soudního řízení tak došlo k přijetí takové právní úpravy, která je ve prospěch stěžovatele, neboť protiprávní jednání, za které byl shledán vinným a sankcionován, není nadále možné za protiprávní považovat. Městský soud proto musel žalobám vyhovět.

6. Ústavní stížností napadené nákladové výroky odůvodnil městský soud tak, že v průběhu soudního řízení došlo ke změně právní úpravy, což je skutečnost, kterou nemohl v době podání žaloby stěžovatel (ani vedlejší účastník) předvídat. Stěžovatel tak sice byl ve věci úspěšný, avšak pouze z výše uvedeného důvodu.

II. Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel namítá, že byl procesně úspěšný, takže napadené nákladové výroky jsou naprosto překvapivé, neboť zjevně nerespektují základní princip rozhodování o nákladech řízení, a to princip úspěchu ve věci. Tím popírají kauzální nexus mezi stěžovatelem podanými žalobami a jejich pozitivním výsledkem, neboť v řízení o nich uspěl. Jinými slovy, nebylo-li by žalob stěžovatele, pak by nebyly ani pro stěžovatele příznivé rozsudky městského soudu.

8. Podle konstantní judikatury Ústavního soudu, na niž stěžovatel odkázal, je princip úspěchu ve věci základním pravidlem pro rozhodování o nákladech řízení, přičemž moderace (ignorace) tohoto základního pravidla je z něj výjimkou. Každá výjimka v právu má být uplatňována zdrženlivě a předvídavě pro účastníka, na nějž má být výjimka aplikována, což není případ posuzovaných věcí.

9. Stěžovatel rovněž namítá, že změnu zákonného ustanovení benefitující stěžovatele není možno považovat za zřetele hodnou okolnost, která by byla důvodem pro aplikaci výjimky z principu úspěchu ve věci. Nelze mu přičítat k tíži, že došlo ke změně zákona, která je mu ku prospěchu. Sám takovou situaci nezpůsobil a nemůže být za okolnost, kterou nezpůsobil, penalizován nepřiznáním náhrady nákladů řízení. Za změnu zákona neodpovídá a zároveň mu zjevně prospívá i ústavněprávní princip *nulum crimen sine lege*, který byl aplikován při rozhodování v jeho věci.

III. Procesní předpoklady projednání návrhů

10. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení. Dospěl k závěru, že ústavní stížnosti byly podány včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterých byly vydány rozsudky městského soudu obsahující napadené výroky. Ústavní soud je k jejich projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Jeho ústavní stížnosti jsou přípustné (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv.

IV. Vyjádření účastníka řízení, vedlejšího účastníka a replika stěžovatele

11. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi a vedlejšímu účastníkovi.

12. Městský soud ve svém vyjádření sdělil, že mimo jiné rozhodl o nepřiznání nákladů řízení stěžovateli podle § 60 odst. 7 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „s. ř. s.“). Důvod zvláštního zřetele shledal v tom, že žalobám bylo vyhověno pouze z důvodu změny právní úpravy, uplatněné žalobní body byly shledány nedůvodnými. Aplikace § 60 odst. 7 s. ř. s. v případech nové právní úpravy není projevem libovůle, zároveň není v rozporu s účelem daného ustanovení. Nepřiznání náhrady nákladů řízení v případě úspěchu daného výhradně změnou právní úpravy je projevem přípustného nalezení rovnováhy mezi zákonností žalobou napadeného rozhodnutí ke dni jeho vyhlášení (§ 75 odst. 1 s. ř. s.) a povinností přihlédnout k nové příznivější právní úpravě (čl. 40 odst. 6 Listiny). Městský soud ani neshledal rozumný důvod pro poučení stěžovatele o zvážení použití moderační pravomoci soudem, neboť takové poučení by vedlo pouze k dalším nákladům řízení, aniž by případný úkon stěžovatele vedl ke změně právního názoru soudu nebo rozhojnění jeho úvah. Městský soud dále sdělil, že právní zástupce stěžovatele je výhradním právním zástupcem žalobců ohledně přestupků v dopravě prostřednictvím aplikace UBER, kde již existuje rozsáhlá judikatura k totožným žalobním námitkám uplatněným právním zástupcem stěžovatele. Judikatura soudu umožnila se vypořádat s obsahem žaloby bez ohledu na novou právní úpravu týkající se části protiprávního jednání žalobce, ke které soud přihlédl ex officio, aniž to stěžovatel namítl.

13. Vedlejší účastník se ve svém vyjádření ztotožnil s právním názorem městského soudu a zdůraznil, že ke zrušení rozhodnutí nedošlo v důsledku nesprávného úředního

postupu či jakéhokoliv jiného pochybení z jeho strany. Důvodem zrušení rozhodnutí byla změna právní úpravy, přičemž tuto změnu právní úpravy nemohl předvídat.

14. Předmětná vyjádření byla stěžovateli zaslána na vědomí a k případné replice. Ten v ní setrval na argumentaci uplatněné v ústavních stížnostech, přičemž zdůraznil, že celý přezkum správních rozhodnutí je založen na kasačním principu, tedy je-li výsledkem soudního řízení zrušení správního rozhodnutí, pak je tím dán procesní úspěch žalobce (stěžovatele). Podle stěžovatele je nutno poukázat i na fakt, že stěžovatel jako úspěšný ve věci proti správnímu orgánu uhradil státu soudní poplatek, aby mohl být úspěšný, a stát si přesto ponechá soudní poplatek jako penalizaci za úspěch.

V. Posouzení opodstatněnosti a důvodnosti ústavních stížností

15. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad zákonů a podzákonných právních předpisů i jejich použití na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

16. Proces interpretace a aplikace podústavního práva pak bývá stižen takovouto kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc nebo se dopustí – z hlediska řádně vedeného soudního řízení – neakceptovatelné „libovůle“, spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi podáván, resp. který odpovídá všeobecně uznávanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [viz k tomu např. nález ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)].

17. Ústavní soud proto přezkoumal napadené výroky rozsudků městského soudu, jakož i řízení jim předcházející a po seznámení se s vyžádanými soudními spisy dospěl k následujícím závěrům.

18. Ústavní soud se k rozhodování ve věcech nákladů řízení staví zdrženlivě a podrobuje je toliko omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Ačkoliv i rozhodnutí o nákladech řízení může mít citelný dopad do majetkové sféry účastníků řízení, samotný spor o nákladech řízení většinou nedosahuje intenzity způsobilé porušit jejich základní práva a svobody. Nicméně je toto rozhodování nedílnou součástí soudního řízení jako celku [viz např. nález ze dne 2. 5. 2002 sp. zn. III. ÚS 455/01 (N 57/26 SbNU 113)], přičemž „právo na přiznání přiměřené (a právním předpisem stanovené) náhrady nákladů, které úspěšné straně v řízení vzniknou, je součástí práva na soudní ochranu a také souvisí, pokud jde konkrétně o náklady právního zastoupení, s právem na právní pomoc ve smyslu čl. 37 odst. 2 Listiny“ [viz nálezy ze dne 4. 7. 2001 sp. zn. II. ÚS 598/2000 (N 100/23 SbNU 23) nebo ze dne 21. 3. 2006 sp. zn. II. ÚS 259/05 (N 65/40 SbNU 647)].

19. Ústavní soud tak dal ve své judikatuře opakovaně najevo, že při posuzování problematiky nákladů řízení, tj. problematiky ve vztahu k předmětu řízení před obecnými soudy podružné, ke zrušení napadeného výroku o nákladech řízení přistupuje pouze výjimečně, například zjistí-li, že došlo k porušení práva na soudní ochranu nebo že bylo porušeno jiné základní právo [viz např. nálezy ze dne 30. 4. 2008 sp. zn. III. ÚS 1817/07 (N 81/49 SbNU 177) a ze dne 21. 3. 2006 sp. zn. II. ÚS 259/05 (N 65/40 SbNU 647)]. Zásah

Ústavního soudu je proto namístě pouze tehdy, je-li rozhodovací proces stižen tzv. kvalifikovanými vadami [viz k tomu nález ze dne 10. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 3725/13 (N 55/73 SbNU 89)].

20. Rozhodování o nákladech řízení je však také nedílnou součástí soudního řízení jako celku, a proto i na tuto část řízení dopadají postuláty práva na soudní ochranu a řádně vedené soudní řízení. Z hlediska ústavních kautel hlavy páté Listiny může otázka náhrady nákladů řízení nabýt ústavněprávního významu například tehdy, je-li v procesu interpretace a aplikace příslušných ustanovení obecně závazného právního předpisu obecným soudem obsažen prvek libovůle či svévole. Takové pochybení bylo částečně zjištěno i v nyní posuzované věci, přičemž právní závěry Ústavního soudu vyslovené v tomto nálezu podstatně přesahují vlastní zájmy stěžovatele. Proto přistoupil Ústavní soud k meritornímu přezkumu ústavních stížností stěžovatele, neboť k tzv. bagatelním věcem přistupuje zásadně zdrženlivě (viz blíže např. usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 10. 2009 sp. zn. II. ÚS 2538/09). Nicméně současně platí, že ani u bagatelních věcí nelze slevit ze základních principů, na nichž je založeno právo na soudní ochranu, a jedinou mezní hranicí pro ústavněprávní přezkum nemůže být jen určitá zákonem stanovená částka [srov. nálezy ze dne 16. 4. 2013 sp. zn. II. ÚS 3679/12 (N 57/69 SbNU 109) a ze dne 26. 3. 2014 sp. zn. IV. ÚS 4546/12 (N 44/72 SbNU 509)].

21. V posuzované věci brojí stěžovatel proti výrokům o náhradě nákladů řízení, a to konkrétně o jejich nepřiznání, ačkoliv mu princip úspěchu ve věci byl ku prospěchu.

22. Princip úspěchu ve věci při rozhodování o náhradě nákladů řízení ve správním soudnictví vyplývá z § 60 odst. 1 s. ř. s.: „Nestanoví-li tento zákon jinak, má účastník, který měl ve věci plný úspěch, právo na náhradu nákladů řízení před soudem, které důvodně vynaložil, proti účastníkovi, který ve věci úspěch neměl. Měl-li úspěch jen částečný, přizná mu soud právo na náhradu poměrné části nákladů.“

23. Nicméně podle § 60 odst. 7 s. ř. s.: „Jsou-li pro to důvody zvláštního zřetele hodné, může soud výjimečně rozhodnout, že se náhrada nákladů účastníkům nebo státu zcela nebo zčásti nepřiznává“, tedy zákonodárce zakotvil i do rozhodování o náhradě nákladů řízení ve správním soudnictví moderační pravomoc soudu. Jak výstižně uvádí důvodová zpráva k tomuto ustanovení: „Zakládá se rozsáhlá pravomoc soudu k moderování výroku o náhradě nákladů řízení, protože mnohost různých řízení činí takovou potřebu nezbytnou. Bude proto možné, aby soud přiznal právo na náhradu i tam, kde z obecné úpravy neplyne, a naopak. Pro to svědčí i dosavadní zkušenosti s přiměřeným užitím obecných ustanovení občanského soudního řádu.“

24. Ústavní soud shledává, že pro výklad § 60 odst. 7 s. ř. s. je však nutno uplatnit stejná ústavněprávní omezení jako pro výklad § 150 o. s. ř., tedy jej nelze považovat za ustanovení, které by zakládalo zcela volnou diskreci soudu (ve smyslu libovůle), nýbrž jde o ustanovení, podle něhož je soud povinen zkoumat, zda ve věci neexistují zvláštní okolnosti, k nimž je třeba při stanovení povinnosti k náhradě nákladů řízení výjimečně přihlédnout. Ustanovení § 150 o. s. ř. (potažmo § 60 odst. 7 s. ř. s.) proto nelze vykládat tak, že lze kdykoli, bez ohledu na základní zásady rozhodování o nákladech řízení, nepřiznat náhradu nákladů úspěšnému účastníkovi řízení [srov. nález ze dne 12. 7. 2005 sp. zn. I. ÚS 305/03 (N 136/38 SbNU 3)].

25. Ústavní soud v optice posuzované věci připomíná, že náklady řízení nesestávají pouze z odměny advokáta, jelikož soudem vypočtené náklady řízení zpravidla tvoří odměna advokáta, náhrada hotových výdajů a též zaplacený soudní poplatek. V případě nákladů tvořených odměnou advokáta nebo náhradou hotových výdajů je logicky zřejmé, že jejich nepřiznání správními soudy (za předpokladu, že nedojde ke kvalifikovaným vadám v průběhu rozhodování o nich) je při ústavně souladném použití § 60 odst. 7 s. ř. s. obecně možné.

26. Oproti tomu zaplacení soudního poplatku ve správním soudnictví a jeho následné nepřiznání při úspěchu ve věci (tedy typicky při zrušení napadeného správního rozhodnutí

nebo opatření obecné povahy nebo při prohlášení nezákonnosti zásahu či nečinnosti správního orgánu soudem) se dostává do přímého rozporu s ústavně garantovaným právem stěžovatele na soudní ochranu, neboť zaplacením soudního poplatku se účastník domáhal ochrany svých práv proti nezákonnému aktu správního orgánu (obecně řečeno státu) a správní soud mu tuto ochranu poskytl, nicméně stěžovatel byl za tento svůj procesní úspěch sankciován nutností zaplatit soudní poplatek, a to opětovně (v důsledku) ve prospěch státu. Jinými slovy řečeno, při nepřiznání náhrady uhrazeného soudního poplatku ve správním soudnictví dochází k absurdní situaci, že úspěšný účastník, který se domohl svých práv vůči státu, a je tudíž vůči správnímu orgánu (nakládajícímu s veřejnými prostředky) úspěšný, je *de facto* nucen platit náklady řízení v podobě soudního poplatku ve výsledku tomu, kdo do jeho práv zasáhl (tedy opětovně státu, nicméně nyní prostřednictvím soudu). Takovýto postup podle Ústavního soudu porušuje právo takto úspěšných žalobců ve správním soudnictví na soudní ochranu ve spojení s jejich právem na ochranu vlastnického práva.

27. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že správní soudy zásadně disponují diskreční pravomocí při rozhodování o náhradě nákladů řízení a jsou povinny zkoumat, zda neexistují zvláštní okolnosti, k nimž je třeba při stanovení povinnosti k náhradě nákladů řízení výjimečně přihlédnout. Takovou zvláštní okolností však nemůže být situace, kdy straně, která úspěšně a aktivně bránila svá práva proti nezákonnému rozhodnutí orgánu veřejné moci, nebyl neúspěšným správním orgánem kompenzován zaplacený soudní poplatek. V takové situaci je nepřiznání náhrady nákladů řízení v podobě zaplaceného soudního poplatku porušením práva na soudní ochranu z důvodů výše uvedených.

28. Ve zbývajících částech ústavních stížností, tj. ve věci náhrady nákladů řízení spočívající v odměně advokáta stěžovatele a náhrady hotových výdajů, Ústavní soud shledává, že tyto nedosahují intenzity opodstatňující porušení základních práv a svobod [srov. např. usnesení ze dne 27. 5. 1998 sp. zn. II. ÚS 130/98, ze dne 1. 11. 1999 sp. zn. IV. ÚS 10/98, ze dne 5. 8. 2002 sp. zn. IV. ÚS 303/02 (U 25/27 SbNU 307), ze dne 4. 2. 2003 sp. zn. I. ÚS 30/02 nebo ze dne 13. 10. 2005 sp. zn. III. ÚS 255/05]. Aby tomu tak bylo, tak v předchozím odůvodnění zmíněné „kvalifikované vady“ by musely dosáhnout značné intenzity, aby bylo dosaženo ústavněprávní úrovně věci.

29. O ústavněprávní dimenzi jde tudíž obecně pouze ve výjimečných případech (viz shora sub 18 až 20). Právní závěr městského soudu, že stěžovateli nepřiznal náhradu nákladů řízení spočívající v odměně advokáta a náhrady hotových výdajů, jelikož žalobě bylo vyhověno pouze z důvodu změny právní úpravy týkající se jednoho z přestupků stěžovatele, když uplatněné žalobní body byly shledány nedůvodnými, lze shledat z ústavního hlediska přijatelným. Za této jednoznačné skutkové situace tak lze též aprobovat procesní postup městského soudu, který nepoučil předem stěžovatele o možnosti použití moderačního práva soudem. Ostatně takovýto právní závěr a procesní postup správních soudů není nikterak výjimečný (srov. např. rozhodnutí Nejvyššího správního soudu v azylových věcech, kde je žalobám, resp. kasačním stížnostem, vyhověno pro změnu poměrů, které zde nebyly dány ke dni vydání žalobou napadeného rozhodnutí, a náklady řízení nejsou přiznávány – srov. např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 28. 4. 2022 č. j. 8 Azs 343/2021-31, ze dne 7. 4. 2022 č. j. 8 Azs 55/2022-25 nebo ze dne 24. 3. 2022 č. j. 1 Azs 36/2022-31). Ústavní stížnosti jsou tedy v této části návrhem zjevně neopodstatněným.

VI. Závěr

30. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem nezbývá než uzavřít, že napadenými výroky II rozsudků městského soudu v částech, ve kterých nebyla stěžovateli přiznána náhrada nákladů řízení za zaplacený soudní poplatek, byla porušena ve výroku nálezu uvedená ústavně zaručená práva stěžovatele. Z uvedených důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu v těchto částech ústavním stížnostem vyhověl a napadené

výroky II rozsudků městského soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona v předmětných částech zrušil.

31. Ve zbývajících částech ústavních stížností pak Ústavní soud ústavní stížnosti podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu odmítl jako návrhy zjevně neopodstatněné.

32. Vzhledem k tomu, že od ústního jednání nebylo možno očekávat další objasnění věci, Ústavní soud od něj podle § 44 věty první téhož zákona upustil.

Č. 2
Právo na zákonného soudce při rozhodování o přípustnosti dovolání
(sp. zn. III. ÚS 2285/22 ze dne 3. ledna 2023)

Rozhodování jediného soudce Nejvyššího soudu o odmítnutí dovolání lze akceptovat pouze tam, kde podmínky pro meritorní projednání dovolání zcela jednoznačně nejsou dány: dovolání bylo podáno opožděně nebo osobou, která k tomu není aktivně legitimována, dovolatel není zastoupen, nebyl zaplacen soudní poplatek, dovolání trpí obsahovými vadami, které k výzvě soudu nebyly odstraněny atp. Otázka přípustnosti dovolání z hlediska splnění podmínek dle § 237 občanského soudního řádu však již představuje kvalitativně zcela odlišnou situaci: ve skutečnosti se totiž nejedná o přípustnost dovolání v klasickém procesním smyslu, nýbrž daleko přesněji o jeho „přijatelnost". Je pak ale na příslušném senátu, a nikoliv samosoudci Nejvyššího soudu, aby zhodnotil, nakolik bude konkrétní věc považovat za právně významnou. Učiní-li tak samosoudce namísto senátu, poruší právo na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a Ludvíka Davida ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky Galiny Sažinové, zastoupené JUDr. Petrem Folprechtem, advokátem, se sídlem Nádražní 344/23, Praha 5, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 6. 2022 č. j. 26 Cdo 781/2022-169, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení a Ing. Jiřího Tanzera, zastoupeného Mgr. Michalem Pavlasem, advokátem, se sídlem Na Sadech 4/3, České Budějovice, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 6. 6. 2022 č. j. 26 Cdo 781/2022-169 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, právo na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a právo na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto usnesení se proto ruší.

III. Vedlejšímu účastníkovi se nepřiznává náhrada nákladů řízení před Ústavním soudem.

Odůvodnění

I. Průběh řízení před Ústavním soudem a rekapitulace ústavní stížnosti

1. Ústavní stížností podanou podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava") a ustanovení § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu") se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí s tvrzením, že jím byla porušena její základní práva,

zaručená čl. 6 odst. 1, čl. 8, 13 a 53 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě, čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 41 a 47 Listiny základních práv Evropské unie.

2. Z ústavní stížnosti a z jejích příloh se podává, že Okresní soud v Českém Krumlově (dále jen „okresní soud“) rozsudkem ze dne 1. 7. 2021 č. j. 5 C 156/2021-47 uložil stěžovatelce jako žalované vyklidit tam specifikované nemovitosti a tyto předat ve lhůtě 15 dnů od právní moci rozsudku žalobci (vedlejšímu účastníkovi).

3. K odvolání stěžovatelky jako žalované Krajský soud v Českých Budějovicích (dále jen „krajský soud“) rozsudkem ze dne 2. 12. 2021 č. j. 19 Co 1208/2021-101 rozsudek okresního soudu ve výroku o věci samé potvrdil.

4. Proti uvedenému rozsudku krajského soudu stěžovatelka podala dovolání, v němž zejména namítala, že okresní a krajský soud nesprávně pojaly a vyhodnotily její návrhy na provedení dokazování, čímž porušily zásadu řádného a spravedlivého řízení, neboť dostatečně nevysvětlily, proč stěžovatelkou navrhované důkazy neprovedly. Stěžovatelka se přitom navrhovanými důkazy snažila podložit své tvrzení, že vedlejší účastník v daném řízení má falešnou identitu, neboť jde o osobu, která k podání žaloby proti stěžovatelce není aktivně legitimována, když prý jde o osobu, která je osobou rozdílnou od skutečného vlastníka uvedených nemovitých věcí. Identita vedlejšího účastníka je podle stěžovatelky zpochybněna tím, že na rozdíl od skutečného vlastníka se liší část jeho rodného čísla za lomítkem a rovněž na rozdíl od skutečného vlastníka není oprávněn používat akademický titul inženýr. Stěžovatelka spatřovala přípustnost svého dovolání konkrétně v řešení otázky, zda pro prokázání totožnosti (resp. k prokázání vlastnického práva k nemovitým věcem, které mají být vyklizeny) v rámci řízení postačuje pouze předložení listu vlastnictví vyhotoveného katastrálním úřadem za situace, kdy je identita vedlejšího účastníka zpochybněna. Soudy nižších stupňů tuto námitku „odbyly“ pouhým tvrzením, že chyba v rodném čísle vedlejšího účastníka je způsobena chybou úředníka. Dále stěžovatelka v dovolání namítala, že oba soudy nižších stupňů nezohlednily, že stěžovatelka do výše zmiňovaných nemovitých věcí investovala finanční prostředky do té míry, že by se mohla stát jejich spoluvlastnicí. Rozhodnutím soudů nižších stupňů tak bylo porušeno též právo stěžovatelky na ochranu vlastnictví.

5. Nejvyšší soud dovolání stěžovatelky nyní napadeným usnesením odmítl a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Stěžovatelka prý totiž v dovolání nespecifikovala žádnou otázku hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se krajský soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe; nespecifikovala rovněž otázku, která doposud v praxi dovolacího soudu nebyla řešena nebo by měla být naopak vyřešena rozdílně. K přípustnosti dovolání přitom podle Nejvyššího soudu nepostačuje pouhé vymezení jednotlivých dovolacích námitek, aniž by společně s nimi byla vymezena otázka přípustnosti dovolání – tedy aby dovolatel specifikoval, zda se odvolací soud odchýlil od rozhodovací praxe Nejvyššího soudu nebo zda odvolacím soudem řešená otázka doposud nebyla v praxi Nejvyššího soudu řešena nebo by měla být vyřešena jinak. Pokud tedy stěžovatelka v dovolání vymezila otázku, zda k prokázání vlastnického práva k nemovité věci postačuje v případě zpochybnění identity žalobce pouze výpis z katastru nemovitostí, pak k této otázce nikterak nespecifikovala právě podmínky přípustnosti. Namítala-li stěžovatelka, že jí nebylo umožněno prokázat podstatné skutečnosti, pak ve vztahu k této otázce sice vymezila, že se krajský soud měl odchýlit od ustálené rozhodovací praxe, ale toto svoje východisko nepodepřela žádnou konkrétní judikaturou; nadto přezkum okolností, z nichž stěžovatelka dovozuje údajnou falešnou identitu žalobce jako vlastníka vyklizovaných nemovitých věcí, představuje otázku skutkovou, která podmínky přípustnosti dovolání ze zákona založit nemůže. Stejně tak přípustnost dovolání nemohou samy o sobě založit vady, proti nimž lze

brojit žalobou pro zmatečnost, a konečně dovolání není ze zákona ve smyslu § 238 odst. 1 písm. h) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“ nebo „občanský soudní řád“) přípustné, jsou-li jím napadány výroky o náhradě nákladů řízení.

6. V ústavní stížnosti stěžovatelka předně zopakovala svoji argumentaci uplatněnou již v řízení o dovolání, tedy že obecné soudy neprovedly jí navrhované důkazy k prokázání (ne)pravé identity žalobce (vedlejšího účastníka), jakož i důkazy směřující k prokázání investic stěžovatelky do nemovitých věcí, které jí bylo uloženo vyklidit. Kvůli tomuto pochybení tak došlo podle stěžovatelky k nesprávnému zjištění skutkového stavu, když navíc otázku způsobilosti subjektu být účastníkem řízení musí obecný soud řešit podle stěžovatelky ze zákona. Stěžovatelka zopakovala rovněž svoji otázku, zda k prokázání vlastnictví k nemovitým věcem, které mají být vyklizeny, postačuje výpis z listu vlastnictví vystavený katastrálním úřadem, byla-li identita žalobce zpochybněna. Stěžovatelka připomíná, že i odklon od judikatury Ústavního soudu představuje sám o sobě důvod schopný založit přípustnost dovolání. Nad rámec své dovolací argumentace pak stěžovatelka spatřuje neústavnost ústavní stížností napadeného rozhodnutí též ve skutečnosti, že dovolání stěžovatelky (jak výslovně vyplývá ze samotného rozhodnutí Nejvyššího soudu – pozn. Ústavní soud) bylo pro údajnou absenci podmínek přípustnosti dovolání odmítnuto pouze příslušnou předsedkyní senátu Nejvyššího soudu, a nikoliv celým senátem Nejvyššího soudu.

II. Vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení

7. Nejvyšší soud ve vyjádření k ústavní stížnosti odkázal na odůvodnění napadeného rozhodnutí s tím, že stěžovatelka ve svém dovolání zpochybňovala skutková zjištění obecných soudů, na čemž ale nemůže být vystavěn dovolací důvod, neboť dovolání lze podle zákona podat jen z důvodu nesprávného právního posouzení věci. Nad rámec uvedeného Nejvyšší soud konstatuje, že skutková zjištění soudů nižších stupňů nevykazovala žádný vzájemný nesoulad; lze tedy shrnout, že závěr Nejvyššího soudu, že dovolání nebylo přípustné, je zcela v souladu i se stanoviskem pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 ze dne 28. 11. 2017 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.). Nejvyšší soud proto navrhuje ústavní stížnost odmítnout, popř. zamítnout.

8. Vedlejší účastník řízení ve vyjádření k ústavní stížnosti uvádí, že její podstata spočívá ve stěžovatelkou tvrzeném nesprávném vyhodnocení důkazních prostředků a nesprávném posouzení otázky, zda pro doložení aktivní legitimace v řízení postačuje výpis z listu vlastnictví, jak je evidován v katastru nemovitostí, a to za situace, kdy je v řízení zpochybňována žalobcova identita. Podle vedlejšího účastníka se ale obecné soudy dostatečně vypořádaly se všemi důkazními prostředky i s argumentací stěžovatelky. Stěžovatelka v ústavní stížnosti jen opakuje své námitky, které ovšem obecné soudy dostatečně vypořádaly. Vzhledem k tomu, že vedlejší účastník považuje ústavní stížnost stěžovatelky jen za svévolné uplatňování práva, navrhuje, aby mu byla přiznána náhrada nákladů řízení před Ústavním soudem.

9. Vyjádření účastníka řízení a vedlejšího účastníka řízení Ústavní soud nezasílal stěžovatelce k replice, neboť tato zásadně nepřesahují rámec argumentace ústavní stížnosti a obsahu napadeného rozhodnutí.

III. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

10. Ústavní soud úvodem připomíná, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti, nikoliv běžné zákonnosti (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů, není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva a do rozhodovací činnosti obecných soudů může zasáhnout jen tehdy, shledá-li současně porušení základního práva nebo svobody.

11. Podle čl. 89 odst. 2 Ústavy platí, že vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány i osoby, přičemž závazná je i ta část odůvodnění nálezu, která je spjata s jeho výrokem, neboť právě (a jen) v rámci odůvodnění musí být daný výrok vykládán. Tato vázanost právním názorem Ústavního soudu vyplývá nejen z čl. 89 odst. 2 Ústavy, nýbrž ze samotného smyslu kasace.

12. Ústavní soud rovněž opakovaně uvedl [srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 18. 3. 1997 sp. zn. I. ÚS 70/96 (N 29/7 SbNU 191; rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná pod https://nalus.usoud.cz); nález sp. zn. Pl. ÚS 41/02 ze dne 28. 1. 2004 (N 10/32 SbNU 61; 98/2004 Sb.) a další], že právní názor obsažený v odůvodnění rozhodnutí Ústavního soudu – má-li obecnou povahu – je závazný při řešení typově shodných případů. Je tomu tak mj. proto, že jde ve svém důsledku o způsob interpretace a aplikace norem ústavního pořádku. Ústavní soud dovodil vázanost obecných soudů právním názorem Ústavního soudu také z obecného principu rovnosti v právech podle čl. 1 věty prvé Listiny, neboť rovnost v právech ve vztahu k obecným soudům zakládá právo kromě jiného též na předvídatelné rozhodování v obdobných případech, čímž vylučuje libovůli při aplikaci práva. Za porušení principu rovnosti v právech je v této souvislosti nutno považovat zejména ty případy, kdy obecný soud neposkytne účastníkům ochranu jejich základních práv a svobod, ačkoliv ve skutkově obdobných případech v minulosti byla Ústavním soudem přiznána.

13. Rozhodnutí Ústavního soudu – vedle specifického řízení o kontrole norem – tedy z tohoto pohledu představují závazná interpretační vodítka pro rozhodování ve skutkově a právně obdobných věcech, od nichž je sice možné se odklonit, to ovšem pouze ve výjimečných a racionálně odůvodněných případech. Judikatura Ústavního soudu přitom plně zavazuje rovněž samotný Ústavní soud, resp. jeho jednotlivé senáty; s výjimkou případu uvedeného v ustanovení § 23 zákona o Ústavním soudu, podle něhož, dospěje-li senát v souvislosti se svou rozhodovací činností k právnímu názoru odchylnému od právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezu, předloží otázku k posouzení plénu; stanoviskem pléna je senát v dalším řízení vázán.

14. Jak vyplynulo i ze shora uvedené rekapitulace věci, dovolání stěžovatelky bylo primárně odmítnuto s tím, že stěžovatelka nesprávně vymezila podmínky přípustnosti dovolání (resp. neuplatnila zákonný důvod dovolání) ve smyslu § 237 o. s. ř. ve spojení s § 241a občanského soudního řádu. Pouze okrajově bylo dovolání stěžovatelky odmítnuto též podle § 238 odst. 1 písm. h) o. s. ř., napadala-li stěžovatelka dovoláním též výrok krajského soudu o náhradě nákladů řízení, když do tohoto typu výroku není dovolání ze zákona přípustné.

15. Zákonná úprava nicméně vyžaduje (srov. § 243c odst. 2 o. s. ř.), aby o eventuálním odmítnutí dovolání z hlediska absence podmínek přípustnosti ve smyslu § 237 o. s. ř. bylo rozhodnuto v senátu, když výslovně uvádí, že k odmítnutí dovolání z důvodu nepřípustnosti je třeba souhlasu všech členů senátu; zjevně tedy není možné, aby k odmítnutí z tohoto důvodu přistoupil jen sám předseda senátu Nejvyššího soudu nebo jím pověřený člen.

16. K této otázce se přitom výslovně vyjádřil i Ústavní soud v nálezu ze dne 11. 10. 2016 sp. zn. II. ÚS 849/16 (N 188/83 SbNU 81). V odůvodnění tohoto nálezu, který podle přesvědčení III. senátu Ústavního soudu zcela dopadá i na nyní posuzovanou věc, a je tak s ohledem na východiska uvedená shora pro rozhodující senát Ústavního soudu závazný, je přitom zejména uvedeno, že relevantní znění právní úpravy (rozhodné i pro nyní hodnocenou věc) výslovně stanoví, že o přípustnosti dovolání (ve smyslu citovaného ustanovení § 237o. s. ř.) má rozhodovat senát, a nikoli samosoudce. Tento závěr vyplývá především z ustanovení § 243c odst. 2 občanského soudního řádu. Senátní způsob rozhodování o nepřípustnosti dovolání lze také jednoznačně dovodit i z důvodové zprávy k zákonu č. 404/2012 Sb. (www.psp.cz), která uvádí, že navržené ustanovení § 243c odst. 2 v sobě reflektuje nález Ústavního soudu ze dne 21. 2. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 29/11 (N 34/64 SbNU 361;

147/2012 Sb.), kterým bylo ke dni 31. 12. 2012 zrušeno stávající ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř., s tím, že důvodovou zprávou objasňované a zákonodárcem navrhované ustanovení zavádí kvalifikovanější způsob rozhodování o přípustnosti dovolání.

17. Důvody této změny lze podle Ústavního soudu shrnout ve smyslu nálezu sp. zn. Pl. ÚS 29/11 tak, že i odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu odmítající podané dovolání pro nepřípustnost musí splňovat požadavky předvídatelnosti a srozumitelnosti, kdy z něj musí být dostatečně patrno, jakým procesním postupem a na základě jakých důvodů dospěl Nejvyšší soud k závěru o nepřípustnosti podaného dovolání. Je tomu tak i proto, že pravidla o přístupu k vyšším soudním instancím musí být formulována co nejurčitěji tak, aby byla co nejjasněji seznatelná pro jednotlivé osoby. Není-li tento požadavek naplněn, znamená to odmítnutí spravedlnosti. Rovněž lze v této souvislosti podle Ústavního soudu poukázat na ustanovení § 36c občanského soudního řádu, podle něhož „Nejvyšší soud jedná a rozhoduje v senátech“, když podle navazujícího ustanovení § 36d odst. 1 občanského soudního řádu platí, že „[n]estanoví-li zákon jinak, předseda senátu nebo jím pověřený člen senátu může ve věcech příslušejících senátu provádět jen takové úkony, jimiž se nerozhoduje ve věci“. Obecným pravidlem rozhodování Nejvyššího soudu je tedy zjevně i podle zákona rozhodování senátní a rozhodování samosoudcovské představuje výjimku z tohoto pravidla tam, kde to zákon výslovně připouští. Přitom, jak je obecně přijímáno, každá výjimka z obecného pravidla by měla být vykládána zužujícím, a nikoliv rozšiřujícím způsobem.

18. V citovaném nálezu sp. zn. II. ÚS 849/16 [srov. odst. 35 jeho odůvodnění] je rovněž zdůrazněno, že není přijatelné, aby „první selekce“ případů s ohledem na nepřípustnost podaných dovolání byla prováděna právě jen předsedou senátu (resp. jiným pověřeným členem senátu) tak, že podání, které by dle jeho názoru neobsahovalo řádné vymezení podmínek přípustnosti dovolání, by odmítl sám dle ustanovení § 243f odst. 2 občanského soudního řádu. (Ne)splnění předpokladu přípustnosti dovolání totiž nelze považovat za vadu, která (bez předchozí výzvy soudu) nebyla řádně doplněna nebo opravena (dle ustanovení § 241b odst. 3 občanského soudního řádu), neboť tento výklad by nectil závěry obsažené v citovaném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 29/11 a ani současné výslovné znění zákona (viz především ustanovení § 243c odst. 2 občanského soudního řádu). Nadto, pokud by bylo skutečně jen na rozhodujícím soudci, aby sám vyhodnotil, zda nesplnění podmínky přípustnosti dovolání bude považovat za vadu, pročež bude postupovat dle ustanovení § 243f odst. 2 občanského soudního řádu, či se s tímto nedostatkem dovolání vypořádá předpokládaným způsobem dle ustanovení § 243c odst. 2 občanského soudního řádu, jevila by se tato interpretace neudržitelnou i z důvodu nepředvídatelnosti rozhodování a rizika arbitrárnosti.

19. Rozhodování jediného soudce lze tedy podle Ústavního soudu akceptovat pouze tam, kde podmínky pro meritorní projednání dovolání zcela jednoznačně nejsou dány: dovolání bylo podáno opožděně nebo osobou, která k tomu není aktivně legitimována, dovolatel není zastoupen, nebyl zaplacen soudní poplatek, dovolání trpí obsahovými vadami, které k výzvě soudu nebyly odstraněny atp. Otázka přípustnosti dovolání z hlediska splnění podmínek dle ustanovení § 237 občanského soudního řádu však již představuje kvalitativně zcela odlišnou situaci: ve skutečnosti se totiž nejedná o přípustnost dovolání v klasickém procesním smyslu, nýbrž daleko přesněji o jeho „přijatelnost“. Je pak ale právě na příslušném senátu Nejvyššího soudu samotném, aby zhodnotil, nakolik bude konkrétní věc považovat za právně významnou; takovéto rozhodnutí však nemůže činit jediný samosoudce, nýbrž musí zůstat vyhrazeno senátnímu rozhodování.

20. Jestliže tedy ve věci stěžovatelky odmítl jí podané dovolání na základě ustanovení § 243f odst. 2 občanského soudního řádu pouze předseda senátu Nejvyššího soudu, nelze tento postup považovat za ústavně souladný; obzvláště za situace, kdy rozhodující soudce zjevně musel fakticky zkoumat splnění předpokladu přípustnosti dovolání (což ostatně

dostatečně vyplývá též z jeho vyjádření k ústavní stížnosti), byť tato pravomoc přísluší jedině a pouze senátu jako celku. Uvedené závěry přitom nebyly překonány ani shora odkazovaným stanoviskem pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16.

21. Nejvyšší soud tedy o dovolání stěžovatelky rozhodoval v nesprávném složení, neboť o odmítnutí dovolání rozhodla předsedkyně senátu dle ustanovení § 243f odst. 2 občanského soudního řádu, ačkoliv o přípustnosti dovolání měl rozhodovat v souladu s § 243c odst. 2 občanského soudního řádu senát. Je tedy možno konstatovat porušení základního práva stěžovatelky na zákonného soudce dle čl. 38 odst. 1 Listiny. Zároveň Ústavní soud konstatuje, že došlo-li k odmítnutí dovolání pro údajné vady, aniž by však byla řádně posuzována jeho přípustnost dle § 237 občanského soudu řádu, vedlo takové odmítnutí dovolání také k odepření přístupu stěžovatelky k dovolacímu soudu, a tím i k porušení jejího práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

22. Ústavní soud proto napadené usnesení Nejvyššího soudu zrušil podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Úkolem Nejvyššího soudu tak bude posoudit podané dovolání znovu, přičemž je vázán shora uvedeným právním názorem Ústavního soudu ohledně toho, že musí rozhodovat v senátu.

23. S ohledem na zásadu minimalizace zásahů do rozhodovací činnosti obecných soudů se však Ústavní soud nezabýval otázkami, které se vztahují k tomu, zda Nejvyšší soud ústavně akceptovatelně posoudil stěžovatelčino dovolání v tom směru, zakládají-li stěžovatelkou formulované otázky přípustnost dovolání nebo nikoliv, resp. zda stěžovatelka uplatnila zákonem předvídaný dovolací důvod. Tyto otázky – ve správně složeném senátu – musí s ohledem na kritérium subsidiarity ústavní stížnosti nejprve posoudit sám Nejvyšší soud a teprve poté, bude-li se stěžovatelka domnívat, že jeho eventuální rozhodnutí představuje zásah do jejích základních práv a svobod, bude se případně moci – při splnění zákonem vyžadovaných podmínek – na Ústavní soud obrátit s novou ústavní stížností.

24. Za těchto okolností nemohlo být vyhověno návrhu vedlejšího účastníka, aby mu vůči stěžovatelce byla přiznána náhrada nákladů řízení před Ústavním soudem, jelikož podle ustanovení § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu lze tuto náhradu přiznat jen „podle výsledku řízení“, když ale stěžovatelka byla se svojí ústavní stížností v rozsahu námitky porušení práva na zákonného soudce a kontextuálně také porušení práva na spravedlivý proces a soudní ochranu úspěšná. Pro vyhovění návrhu vedlejšího účastníka proto nebyly splněny zákonné podmínky.

Č. 3
Povinnost Nejvyššího soudu řádně odůvodnit odmítnutí dovolání pro nepřípustnost
(sp. zn. III. ÚS 2469/22 ze dne 3. ledna 2023)

Je-li smyslem dovolacího řízení sjednocovat judikaturu obecných soudů, resp. rozhodovat právní otázky dosud neřešené (řešené rozdílně, anebo je namístě provést judikatorní odklon), a je proto plně opodstatněné, aby Nejvyšší soud nemusel stále opakovat již vyslovené právní názory (jeho rozhodnutí by měla být zásadně prospektivní, a nikoliv retrospektivní), musí odůvodnit, proč v konkrétním případě toto meritorní rozhodování není zapotřebí – byť i jen prostým odkazem na svoje předchozí rozhodnutí. Pokud tak neučiní, poruší právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Ludvíka Davida a Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) ve věci ústavní stížnosti stěžovatele Mgr. Dušana Hejbala, zastoupeného JUDr. Tomášem Matouškem, Ph.D., advokátem, se sídlem Baškirská 1404/1, Praha 10, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2022 č. j. 27 Cdo 124/2022-622, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení a Starokatolické církve v České republice, se sídlem Na Bateriích 93/27, Praha 6, zastoupené Mgr. Liborem Knotem, advokátem, se sídlem Záhumení II 354, Zlín, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2022 č. j. 27 Cdo 124/2022-622 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základní práv a svobod.

II. Toto usnesení se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Včas podanou ústavní stížností (§ 72 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a splňující i ostatní zákonem stanovené podmínky řízení [§ 75 odst. 1 *a contrario*; § 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu] brojí stěžovatel proti v záhlaví označenému usnesení Nejvyššího soudu, neboť má za to, že jím byla porušena jeho základní práva zakotvená v čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Stěžovatel byl v období 7. 1. 2002 do 16. 7. 2016 biskupem Starokatolické církve v České republice (dále také „církev“ nebo „žalobce“), a tedy i osobou oprávněnou jednat jejím jménem. Poté, co stěžovatel v této funkci skončil, byla provedena revize účetnictví, v rámci které byla zjištěna existence účtu, ze kterého bylo uskutečněno větší množství

hotovostních výběrů a neoprávněných výběrů, jež nebyly kryty rozhodnutím synodní rady církve, a hotovostní výběry nebyly kryty účetními doklady. Proto byl stěžovatel vyzván k doložení potřebných dokladů, a protože to neučinil, byl následně vyzván k vrácení uvedených finančních prostředků.

3. V řízení, které předcházelo podání nyní posuzované ústavní stížnosti, Okresní soud Praha-západ („okresní soud“) rozsudkem ze dne 27. 11. 2019 č. j. 10 C 232/2017-452 rozhodl, že stěžovatel (v procesním postavení žalovaného) je povinen zaplatit žalobci (Starokatolická církev v České republice) částku 2 268 500 Kč s příslušenstvím (výrok I). Současně zamítl žalobu v části, kterou se žalobce domáhal po stěžovateli zaplacení částky 767 935 Kč s příslušenstvím (výrok II). Výrokem III okresní soud rozhodl o povinnosti stěžovatele uhradit náklady řízení.

4. Krajský soud v Praze rozsudkem ze dne 3. 6. 2021 č. j. 27 Co 35/2021-564 k odvolání stěžovatele právě citovaný rozsudek okresního soudu v napadených výrocích I a III potvrdil a rozhodl o povinnosti stěžovatele uhradit žalobci náklady řízení.

5. Následné dovolání stěžovatele nyní napadeným usnesením Nejvyšší soud odmítl jako nepřípustné.

II. Argumentace stěžovatele

6. Podstata stížnostních námitek spočívá v tvrzení, že Nejvyšší soud postupoval přepjatě formalisticky, když dovolání odmítl. Jeho přípustnost byla dána tím, že stěžovatel tvrdil odchýlení se odvolacího soudu od ustálené rozhodovací praxe Nejvyššího soudu a současně, že předmětné právní otázky nebyly v rozhodnutích dovolacího soudu dosud vyřešeny. V tomto směru podrobně odkazuje na obsah předmětného dovolání a uvádí, že splnění předpokladů dovolání plyne z jeho textu, přičemž není nezbytné, aby toto splnění předpokladů bylo explicitně označeno. Tímto způsobem Nejvyšší soud porušil právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

7. Stěžovatel dále namítá vnitřní rozpornost napadeného usnesení, neboť Nejvyšší soud sice dovolání odmítl z formálních důvodů, nicméně současně o věci rozhodl (přinejmenším částečně) meritorně, když uvedl, že se odvolací soud neodchýlil od skutkových zjištění soudu prvního stupně a zaujal k této otázce jednoznačný názor. V tomto směru stěžovatel odkazuje na nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2766/14 (N 202/79 SbNU 281; veškerá judikatura zdejšího soudu je dostupná na https://nalus.usoud.cz). Stěžovatel nesouhlasí rovněž s tím, že důvodem dovolání nemůže být též porušení pravidel pro hodnocení důkazů [nález sp. zn. II. ÚS 1966/16 (N 45/84 SbNU 527)], a způsobilým dovolacím důvodem je i otázka skutková.

8. Stěžovatel dále tvrdí, že napadené usnesení Nejvyššího soudu není v souladu s dobrými mravy, a popisuje svůj životní příběh, který vyvrcholil vysvěcením na biskupa v roce 1997, přičemž v čele Starokatolické církve stál do roku 2016, kdy dosáhl věku 65 let. Stěžovatel připouští, že nikdy nebyl manažerem, je duchovním, a není proto přiměřené na něj klást obdobné nároky jako na statutární orgán obchodní korporace. Účelem činnosti Starokatolické církve totiž není hromadění majetku a tvorba zisku, nýbrž duchovní, vzdělávací a obecně prospěšná činnost a ve skutečnosti se jedná o spolek. Obecné soudy prý tyto specifické okolnosti nezohlednily, přičemž stěžovatelovo „manažerské selhání“ nikoho nepoškodilo a úhrada žalované částky jej přivedla na okraj existenčního ohrožení. Tento výsledek stěžovatel označuje za bezohlednost urážející obyčejné lidské cítění, a odporuje proto dobrým mravům (§ 2 odst. 3 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník). Stěžovatel poukazuje i na usnesení Ústavního soudu ze dne 31. 8. 2000 sp. zn. III. ÚS 136/2000 (U 30/19 SbNU 283), podle kterého služební poměr duchovního má podobnou povahu, jako je tomu u pracovněprávních vztahů. Odvolací soud však odmítl hodnotit odpovědnost stěžovatele jako zaměstnance. V hospodaření s majetkem žalobce přitom stěžovatel byl podřízen rozhodnutím synodní rady. Jeho odpovědnost by proto měla korespondovat s jeho

faktickou možností řídit hospodaření církve. Stěžovatel namítá rovněž porušení principu legitimního očekávání.

9. Souhrnně stěžovatel tvrdí, že jednání obecných soudů bylo svévolné a vydaná rozhodnutí jsou nepřezkoumatelná.

III. Vyjádření k ústavní stížnosti

10. K výzvě Ústavního soudu Nejvyšší soud uvedl, že napadené usnesení netrpí vnitřní rozporností a dovolání bylo odmítnuto pro nepřípustnost. Z jeho obsahu totiž nebylo zřejmé, které konkrétní otázky stěžovatel považoval za nevyřešené a které měl odvolací soud vyřešit v rozporu s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu. Stěžovatel měl ke každé z předložených otázek vymezit předpoklad přípustnosti dovolání, což však neučinil, a není úkolem Nejvyššího soudu dotvářet obsah dovolání.

11. Starokatolická církev v České republice jako vedlejší účastník řízení k ústavní stížnosti uvedla, že stěžovatel v dovolání označil dva důvody jeho přípustnosti a k nim formuloval pět otázek, aniž by však současně uvedl, který z předpokladů přípustnosti dovolání se ke každé z těchto otázek vztahuje. Z judikatury Nejvyššího soudu se přitom podává, že může být splněno vždy pouze jedno ze zákonných kritérií přípustnosti dovolání. Z textu dovolání přitom není patrno, od které ustálené rozhodovací praxe Nejvyššího soudu či Ústavního soudu se měl odvolací soud odchýlit. Vedlejší účastník proto navrhuje, aby byla ústavní stížnost odmítnuta jako zjevně neopodstatněná.

12. S ohledem na obsah vyjádření Nejvyššího soudu a vedlejšího účastníka řízení je Ústavní soud nezasílal stěžovateli k případné replice, jelikož by to bylo zjevně neúčelné.

IV. Splnění podmínek řízení před Ústavním soudem

13. Ústavní soud posoudil splnění procesních podmínek řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je rovněž právně zastoupen advokátem podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*), neboť stěžovatel vyčerpal všechny procesní prostředky k ochraně svých práv.

14. Ústavní soud dospěl vzhledem k obsahu ústavní stížnosti k závěru, že není nutné nařizovat ústní jednání, neboť od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

15. Ústavní soud zvážil obsah ústavní stížnosti, napadeného rozhodnutí i průběh řízení, které mu předcházelo, a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

16. Ústavní soud připomíná, že je dle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti, přičemž v rámci této své pravomoci mj. rozhoduje o ústavních stížnostech proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánu veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod [srov. čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy].

17. Ústavní soud ve svých rozhodnutích v minulosti rovněž opakovaně zdůraznil, že není oprávněn zasahovat do jurisdikce obecných soudů, neboť není vrcholným článkem jejich soustavy (čl. 83 a 90 Ústavy) a nepřísluší mu ani sjednocovat jejich rozhodovací činnost. Ústavní soud rovněž akcentuje subsidiární charakter ústavní stížnosti jako prostředku ochrany základních práv a svobod i princip minimalizace zásahů do pravomoci jiných orgánů veřejné moci zdůrazňující, že vedení vlastního řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu věci, jakož i výklad a aplikace podústavního práva náleží primárně obecným soudům [srov. nález sp. zn. I. ÚS 177/01 ze dne 3. 6. 2003 (N 75/30 SbNU 203) nebo nález sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41)].

18. Ústavní soud předně konstatuje, že stěžovatel petitem ústavní stížnosti napadá výhradně usnesení Nejvyššího soudu, a rovněž z plné moci vystavené ke dni 7. 9. 2022 se podává, že se vztahuje toliko na usnesení Nejvyššího soudu. S ohledem na okolnost, že Ústavní soud je zásadně vázán petitem (nikoliv však odůvodněním) podaného návrhu, je tím vymezen rámec přezkumu, ke kterému je v tomto řízení oprávněn. Jakkoliv proto stěžovatel obsahem ústavní stížnosti do značné míry polemizuje i s rozhodnutími nalézacího a odvolacího soudu, tato rozhodnutí zdejší soud ústavněprávnímu přezkumu z právě uvedeného důvodu podrobit nemohl.

19. Ze stejného důvodu nemohl zdejší soud přezkoumat ani tvrzené porušení čl. 11 odst. 1 Listiny, tzn. zásah do vlastnického práva stěžovatele. Napadá-li totiž stěžovatel výhradně procesní usnesení Nejvyššího soudu, kterým bylo odmítnuto jeho dovolání pro nepřípustnost, koncentruje se přezkum prováděný Ústavním soudem výhradně na tuto otázku a s ohledem na zásadu minimalizace zásahů do rozhodovací činnosti obecných soudů zdejší soud nemůže nahrazovat meritorní přezkum prováděný Nejvyšším soudem přezkumem vlastním. Jednoduše vyjádřeno: shledá-li Ústavní soud pochybení Nejvyššího soudu výhradně v tom, že neměl stěžovateli odepřít soudní ochranu, neboť podané dovolání bylo přípustné, nemůže jít sám ještě dále a namísto Nejvyššího soudu posuzovat hmotněprávní otázky, které teprve bude (případně) řešit Nejvyšší soud, který je právě a na prvním místě povolán k zajišťování jednoty a zákonnosti rozhodování obecných soudů [srov. § 14 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích)]. Pokud by takto nepostupoval, protivil by se zmíněnému principům zdrženlivosti a také subsidiarity ústavní stížnosti a v konečném důsledku by vykročil ze svého postavení daného především čl. 83 Ústavy, podle kterého je soudním orgánem ochrany ústavnosti.

20. Jak plyne i ze shora uvedeného, nyní napadeným usnesením Nejvyššího soudu bylo stěžovatelovo dovolání odmítnuto pro nepřípustnost. Takové rozhodnutí může Ústavní soud přezkoumat pouze z toho hlediska, zda jím nedošlo k odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*). Samotná existence dovolání jako mimořádného opravného prostředku v řízení občanskoprávním přitom nepožívá ústavněprávní ochrany; jinými slovy, není povinností státu, aby takový prostředek ochrany práv do svého právního řádu zakomponoval. To však nezbavuje dovolací soud povinnosti interpretovat a aplikovat podmínky připuštění tohoto prostředku, pokud jej stát ve svém zákonodárství vytvořil, tak, aby dodržel maximy práva na spravedlivý proces.

21. Ve vztahu k napadenému usnesení Nejvyššího soudu Ústavní soud uvádí, že v ustálené judikatuře týkající se dovolacího řízení již dříve vytyčil jeho podstatu a smysl jako sjednocování judikatury obecných soudů ze strany Nejvyššího soudu. S tím souvisí také možnost zákonodárce stanovit poměrně restriktivní podmínky pro přístup k Nejvyššímu soudu, jejímž projevem je mimo jiné § 237 o. s. ř., v němž jsou zakotveny podmínky přípustnosti, které korespondují se zmiňovaným smyslem tohoto mimořádného opravného prostředku. Pokud tedy zákonná úprava má za cíl, aby se Nejvyšší soud mohl věnovat těm otázkám, které zákonodárce považuje za významné, nikoliv aby projednal co největší množství případů, je to zcela v souladu s ustálenou judikaturou Ústavního soudu [srov. zejména stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 ze dne 28. 11. 2017 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.).

22. V nyní posuzované věci Ústavní soud konstatuje, že stěžovatel v dovolání jeho přípustnost podle ustanovení § 237 o. s. ř. dovodil z toho (bod 17), že napadený rozsudek „závisí na vyřešení následujících otázek hmotného a procesního práva, při jejichž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo které v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyly vyřešeny:

a) Může být činnost biskupa církve vykonávána v pracovním poměru?

b) Je deliktní, resp. kvazideliktní, odpovědnost člena statutárního orgánu církve stejně přísná jako v případě členů statutárních orgánů obchodních korporací?
c) Může odvolací soud hodnotit výpovědi svědků vyslechnutých soudem I. stupně nad rámec jejich hodnocení prvostupňovým soudem, aniž by odvolací soud sám tyto svědky vyslechl?
d) Má předávací protokol také hmotněprávní účinky ve vztahu mezi předávajícím a přebírajícím?
e) Je prvostupňový soud při novém obsazení senátu vázán dosavadním procesním postupem, zejména výzvou k doplnění skutkových tvrzení a návrhů na doplnění dokazování a předběžným právním názorem prezentovaným před změnou personálního obsazení, zejména pokud se týká informačního deficitu jedné z procesních stran a povinnosti druhé procesní strany tyto informace a důkazy poskytnout?“

23. Z napadeného usnesení, kterým došlo k odmítnutí dovolání, se podává, že Nejvyšší soud v něm konstatoval, že pouhá polemika s právním posouzením věci odvolacím soudem nepředstavuje způsobilé vymezení přípustnosti dovolání, přičemž odvolací soud nebyl povinen důkazy provedené soudem prvního stupně zopakovat, jelikož zásadně vyšel z jeho skutkových zjištění. Ke zbytku dovolání Nejvyšší soud konstatoval, že nesplňovalo náležitosti uvedené v § 241a odst. 2 o. s. ř., tzn., že stěžovatel konkrétně neuvedl, které z hledisek obsažených v § 237 o. s. ř. považuje za splněné. To znamená, zda se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, zda daná otázka nebyla dosud v rozhodování dovolacího soudu vyřešena, je rozhodována rozdílně anebo má být posouzena jinak.

24. Ústavní soud souhlasí s názorem, že v případě předložení jedné právní otázky nelze dovolatelem *promiscue* tvrdit, že tato otázka nebyla Nejvyšším soudem dosud vůbec vyřešena, a současně, že se odvolací soud při jejím řešení odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu. V tomto směru proto stěžovatel skutečně pochybil, tvrdil-li u všech pěti shora citovaných právních otázek, že se při jejich řešení odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, anebo v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyly vyřešeny. Z logiky věci totiž u stejné právní otázky nemohou zároveň platit obě tato tvrzení: buď určitá otázka nebyla dovolacím soudem vyřešena vůbec, anebo ji odvolací soud nerespektoval. Nelze však současně tvrdit obojí.

25. Logickou reakcí na takto uplatněné předpoklady přípustnosti dovolání proto bylo ze strany Nejvyššího soudu konstatování, že ohledně odchýlení se od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu stěžovatel neoznačil žádné rozhodnutí Nejvyššího soudu, od kterého se měl odvolací soud odchýlit, přičemž k tomuto označení je podle zákona povinen, a proto v tomto ohledu nesplnil podmínku přípustnosti dovolání.

26. Jak totiž uvedl Ústavní soud ve shora označeném stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16, „jedním z účelů a důsledků takovéto zákonné úpravy by mělo být, aby se advokát dovolatele ještě před podáním dovolání seznámil s relevantní judikaturou Nejvyššího soudu. To může vést jednak k tomu, že advokát sám po seznámení se s judikaturou dospěje k závěru, že podání dovolání nemá žádný význam, a tento názor posléze sdělí svému klientovi […] Ustanovení § 241a odst. 2 o. s. ř. pak po advokátech zjednodušeně vyžaduje, aby se před podáním dovolání seznámili dostatečně s judikaturou Nejvyššího soudu a v dovolání následně uvedli, jaký je podle jejich názoru vztah této judikatury k napadenému rozhodnutí odvolacího soudu […] dovoláním se účastník řízení dostává před jeden z vrcholných orgánů soudní moci a mělo by být samozřejmostí, že jeho advokát bude při řízení před Nejvyšším soudem seznámen s judikaturou vztahující se k věci, která je předmětem řízení. Pokud tato znalost judikatury zároveň může přispět k zefektivnění rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu, stěží může zákonné zakotvení povinnosti vyjádřit se

v dovolání k prejudikatuře představovat nepřiměřené omezení práva na přístup k Nejvyššímu soudu“.

27. Jinak tomu je ovšem u tvrzení stěžovatele, že předmětné právní otázky nebyly judikaturou dovolacího soudu dosud vyřešeny. V tomto případě by totiž napadené usnesení Nejvyššího soudu obstálo, pokud by tento soud vyložil a náležitě odůvodnil, že se stěžovatel v tomto ohledu mýlí. To konkrétně znamená, že by (byť i velmi stručně) k těmto otázkám uvedl, že se jimi v minulosti již zabýval a alespoň namátkou by odkázal na rozhodnutí, ve kterých tak učinil.

28. Jinými slovy vyjádřeno, je-li smyslem dovolacího řízení sjednocovat judikaturu obecných soudů, resp. rozhodovat právní otázky dosud neřešené (řešené rozdílně, anebo je namístě provést judikatorní odklon), a je proto plně opodstatněné, aby Nejvyšší soud nemusel stále opakovat již vyslovené právní názory (jeho rozhodnutí by měla být zásadně prospektivní, a nikoliv retrospektivní), musí odůvodnit, proč v konkrétním případě toto meritorní rozhodování není zapotřebí – byť i jen prostým odkazem na svoje předchozí rozhodnutí. Odporuje však shora popsanému smyslu dovolacího řízení, obsahuje-li dovolání konkrétní otázky hmotného nebo procesního práva, nicméně Nejvyšší soud na ně zareaguje pouze konstatováním, že z dovolání údajně není patrné, „jaká konkrétní otázka hmotného nebo procesního práva, na níž napadené rozhodnutí závisí, nebyla v rozhodování dovolacího soudu dosud vyřešena“ (bod 16 napadeného usnesení). Jak se přitom podává shora, stěžovatel formuloval celkem 5 těchto otázek (jejich relevanci Ústavní soud nyní nehodnotí), a bylo proto úkolem Nejvyššího soudu na ně odpovídajícím způsobem zareagovat, a pokud dovolání neshledal přípustným, vysvětlit, že např. na těchto otázkách nezávisí napadené rozhodnutí, anebo že tyto otázky již byly vyřešeny rozhodnutími dovolacího soudu (a pokud ano, kterými).

29. Nic takového však v této věci Nejvyšší soud neučinil, a tím se ve svém důsledku dopustil odepření práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny (*denegatio iustitiae*). Proto Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona napadené usnesení Nejvyššího soudu zrušil.

30. Nejvyšší soud v důsledku tohoto kasačního nálezu a závazného právního názoru v něm obsaženého znovu posoudí, zda podané dovolání je přípustné, tzn., zda skutečně právní otázky v něm předložené jsou dovolacím soudem již vyřešeny, popřípadě zda na těchto otázkách závisí rozhodnutí odvolacího soudu.

Č. 4
Porušení práva na zákonného soudce v odvolacím řízení – rozvrh práce a jeho výklad
(sp. zn. IV. ÚS 2475/22 ze dne 3. ledna 2023)

Rozhodoval-li v trestní věci senát odvolacího soudu, jehož příslušnost k rozhodnutí nelze z rozvrhu práce tohoto soudu předvídatelně obvyklými výkladovými metodami dovodit, jde o porušení čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatele T. S., zastoupeného Mgr. Vladimírem Soukupem, advokátem, sídlem 28. října 3390/111a, Ostrava, proti usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 28. července 2022 č. j. 7 To 231/2022-1478, za účasti Krajského soudu v Brně jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 28. července 2022 č. j. 7 To 231/2022--1478 bylo porušeno ústavně zaručené základní právo stěžovatele podle čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 28. července 2022 č. j. 7 To 231/2022--1478 se zrušuje.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného usnesení Krajského soudu v Brně (dále též jen „krajský soud“) s tvrzením, že jím došlo k porušení jeho ústavních práv vyplývajících z čl. 8 odst. 1 a 2 a čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Dále stěžovatel navrhl odložit vykonatelnost napadeného rozhodnutí.

2. Z ústavní stížnosti a spisu Okresního soudu v Uherském Hradišti (dále jen „okresní soud“) sp. zn. 13 T 10/2015, který si Ústavní soud vyžádal, se podává, že usnesením okresního soudu ze dne 2. 6. 2022 č. j. 13 T 10/2015-1447 bylo v řízení o nařízení podmíněně odloženého trestu rozhodnuto, že stěžovatel vykoná trest odnětí svobody v trvání třiceti šesti měsíců, který mu byl uložen rozsudkem okresního soudu ze dne 12. 6. 2017 č. j. 13 T 10/2015-1227. Stěžovatel byl shledán vinným ze spáchání zločinu podvodu podle § 209 odst. 1 a odst. 4 písm. d) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, přečinu poškození věřitele podle § 222 odst. 1 písm. d) a odst. 3 písm. a) trestního zákoníku a přečinu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku. Zkušební doba byla stanovena na pět let (do 15. 11. 2021). Proti rozsudku si stěžovatel nepodal odvolání. Na základě odvolání poškozených byl rozsudek okresního

soudu zrušen usnesením krajského soudu ze dne 18. 4. 2018 č. j. 5 To 97/2018-1275 v části týkající se náhrady škody a krajský soud sám nově rozhodl o povinnosti stěžovatele nahradit poškozeným způsobenou škodu. Usnesením okresního soudu ze dne 29. 10. 2018 č. j. 13 T 10/2015-1337 bylo podmíněně upuštěno od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti (konec zkušební doby byl stanoven na 29. 8. 2019). Usnesením okresního soudu ze dne 15. 10. 2019 č. j. 13 T 10/2015-1361 bylo rozhodnuto, že se stěžovatel osvědčil ve zkušební době, stanovené při podmíněném upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti. Okresní soud dospěl v řízení o nařízení podmíněně odloženého trestu po provedeném dokazování k závěru, že stěžovatel se ve zkušební době neosvědčil. Dopustil se tří nikoliv bagatelních přestupků v dopravě (dvakrát výrazně překročil povolenou rychlost a jednou se odmítl podrobit vyšetření na ovlivnění jinou návykovou látkou), za jejichž spáchání mu byl uložen trest zákazu řízení motorových vozidel. Přitom uvedeným rozsudkem okresního soudu byl stěžovatel mimo jiné odsouzen za trestný čin v dopravě (porušování zákazu řízení). Odsouzení podle okresního soudu nemělo na stěžovatele potřebný výchovný vliv, neboť nevedl řádný život. Zkušební doba se podle soudu vztahuje na všechny oblasti života, nikoliv pouze na oblast majetkové kriminality, která byla při stěžovatelově odsouzení tou nejzávažnější. Závěr o tom, že se neosvědčil, nemohou zvrátit ani stěžovatelovy dobročinné snahy v jiných oblastech.

3. Proti usnesení okresního soudu podal stěžovatel stížnost, kterou krajský soud zamítl napadeným usnesením. Podle krajského soudu se okresní soud zabýval (sice stručně) všemi relevantními okolnostmi. Podmíněný trest byl ukládán za veškerou trestnou činnost, nikoliv pouze za závažnější trestné činy majetkové povahy. Stěžovatelovo přestupkové jednání nebylo ojedinělé. Všech se dopustil během relativně krátké doby (posléze už platil trest zákazu řízení motorových vozidel). Za nejzávažnější lze považovat nepodrobení se vyšetření na přítomnost návykových látek (zkoušce na alkohol se podrobil). Podle judikatury Nejvyššího správního soudu je přitom nepodrobení se takovému vyšetření ještě závažnější než samotné řízení pod vlivem návykové látky. Krajský soud tak uzavřel, že stěžovatel nevedl řádný život ve všech jeho aspektech.

II. Argumentace stěžovatele

4. Stěžovatel namítá, že v dané věci došlo k porušení jeho práva na zákonného soudce. Věc byla nejprve v souladu s rozvrhem práce přidělena senátu 6 To Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně. Následně však byla věc předána krajskému soudu s odůvodněním, že ten již v dané věci v minulosti rozhodoval (srov. usnesení krajského soudu ze dne 18. 4. 2018 č. j. 5 To 97/2018-1275). Věc byla na krajském soudu přidělena senátu 7 To. V dané věci však v minulosti rozhodoval senát 5 To, a to ve složení, ve kterém nadále u krajského soudu působí. Tomu měla být podle rozvrhu práce věc přidělena. Možným důvodem pro tento chybný postup je záměna stěžovatele za D. S., k níž došlo v předkládací zprávě od okresního soudu.

5. Dále stěžovatel namítá, že soudy nesprávně dospěly k závěru, že stěžovatel nevedl řádný život. Tento závěr byl opřen pouze o zjištění tří přestupků v oblasti dopravy. To však odporuje judikatuře Ústavního soudu [nález ze dne 15. 8. 2017 sp. zn. I. ÚS 1202/17 (N 151/86 SbNU 527) a usnesení ze dne 26. 4. 2022 sp. zn. II. ÚS 1011/22 – všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz]. Soudy však svůj závěr o neosvědčení stěžovatele řádně neodůvodnily. Stěžovatel řádně doložil svoji nápravu v oblastech, v nichž v minulosti páchal trestnou činnost. V napadených rozhodnutích absentuje vyhodnocení závažnosti jednotlivých trestných činů v původním rozsudku. Je přitom zřejmé, že nejzávažnější byly delikty z oblasti majetkové a daňové. V souběhu s touto závažnější trestnou činností se stěžovatel dvakrát dopustil řízení automobilu přes zákaz řízení motorových vozidel vydaný v přestupkovém řízení. Je však zřejmé, že vysoký podmíněný

trest svou sazbou odpovídá té závažnější trestné činnosti, neboť za nerespektování uloženého zákazu řízení by takový trest vůbec nebylo možno uložit. Stěžovatel řádně vykonal trest zákazu řízení motorových vozidel uložený trestním rozsudkem a plnil i všechny další finanční povinnosti, jakož i řadu dobročinných činností. Jeho nápravu tak lze označit za příkladnou. Soudy však tyto okolnosti považovaly za bezvýznamné (resp. je nevyhodnotily). Podle stěžovatele tak existuje zjevný nepoměr mezi mírou uplatněné represe a skutkovými podstatami tří přestupků, jichž se dopustil. Takový postup je podle stěžovatele v rozporu se zásadou subsidiarity trestní represe.

6. Konečně stěžovatel upozorňuje na nestandardní způsob vydání napadeného rozhodnutí. Dne 27. 7. 2022 se obhájce stěžovatele telefonicky dotazoval, který z krajských soudů bude ve věci rozhodovat, a avizoval doplnění stížnosti, které také následujícího dne doručil krajskému soudu do datové schránky. Následující den se však v databázi INFOSOUD objevila informace, že věc byla předchozího dne vyřízena. Při nahlédnutí do spisu dne 1. 8. 2022 se v něm však jako poslední listina nacházel přípis, jímž Krajský soud v Brně – pobočka ve Zlíně zaslal spis krajskému soudu (tedy nenacházel se tam ani protokol o neveřejném zasedání, ani doplnění stěžovatelovy stížnosti). Z následně dodaného protokolu pak vyplývá, že krajský soud o celé věci rozhodl za 10 minut. Podle stěžovatele není možné takovou věc řádně během deseti minut projednat a rozhodnout o ní. V protokolu je rovněž zaměněno stěžovatelovo jméno. Podle stěžovatele tak bylo nejspíše napadené usnesení vydáno ve spěchu a ve snaze vyhnout se doplnění podané stížnosti, což se odrazilo nejen ve formálních chybách protokolu, ale rovněž v nedostačujícím odůvodnění.

7. Návrh na odložení vykonatelnosti stěžovatel odůvodnil tak, že odnětí svobody představuje nenapravitelný zásah do jeho života. Odložením vykonatelnosti napadeného usnesení přitom nemůže vzniknout žádná významná újma.

III. Vyjádření ostatních účastníků řízení a replika stěžovatele

8. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi a Krajskému státnímu zastupitelství v Brně.

9. Krajský soud ve svém vyjádření uvedl, že se s argumentací v ústavní stížnosti neztotožňuje. Z interní aplikace zjistil, že v původním trestním řízení bylo o odvolání poškozených proti odsuzujícímu rozsudku rozhodováno senátem 5 To krajského soudu, a to v souladu s tehdejším rozvrhem práce (viz sub 2). Podle současného rozvrhu práce se věci agendy To dělí na dvě skupiny (odvolání a stížnosti). Obě se v tzv. kolečku přidělují jednotlivým senátům nezávisle. K rozhodnutí o stěžovatelově stížnosti byl na řadě senát 7 To, jemuž byla věc přidělena. Rozhodoval-li o odvolání v původní věci krajský soud, byl příslušný rozhodovat i o podané stížnosti (a tedy nikoliv jeho pobočka ve Zlíně, jíž byla věc nejprve nesprávně předložena). Skutečnost, že v předkládací zprávě je nesprávně uvedeno jméno „D. S.“, a nikoliv jméno stěžovatele, je nerozhodná (v rozhodnutí je uvedeno jméno správné a i v předkládací zprávě je řádně uvedeno číslo jednací napadeného rozhodnutí, které se týká pouze stěžovatele). Případ byl prostudován senátem na „předporadě“, pročež byl předem připraven návrh rozhodnutí na neveřejné zasedání. Chybně uvedeného jména odsouzeného v protokolu si omylem nikdo nevšiml. Stížnost byla doplněna až po rozhodnutí krajského soudu, a proto k této skutečnosti nemohl krajský soud přihlížet.

10. Krajské státní zastupitelství v Brně se k ústavní stížnosti nevyjádřilo. Protože bylo poučeno, že v takovém případě bude Ústavní soud vycházet z toho, že se svého postavení vzdává, nebylo s ním již dále v posuzované věci jednáno.

11. Ústavní soud zaslal stěžovateli vyjádření na vědomí a k případné replice. Ten této možnosti využil. Uvedl, že tvrzení krajského soudu jsou bezobsažná a nepřezkoumatelná. Stěžovatel upozorňuje, že podle rozvrhu práce měla být věc přednostně přidělena senátu 5 To, nikoliv do tzv. kolečka. Podle stěžovatele je absurdní, aby v jedné věci běžela dvě tzv.

kolečka, jedno pro odvolání a jedno pro stížnosti. Pravidlo opětovného rozhodování věci totožným soudcem považuje stěžovatel za obecně platné.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

12. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

13. Po zvážení obsahu ústavní stížnosti a výše uvedených okolností Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná v části namítající porušení stěžovatelova práva na zákonného soudce.

14. Stěžovateli lze přisvědčit, že z rozvrhu práce, který Ústavnímu soudu zaslal sám krajský soud, nevyplývá žádné pravidlo, z něhož by vyplývala příslušnost senátu 7 To rozhodnout o stěžovatelem podané stížnosti proti usnesení okresního soudu ze dne 2. 6. 2022 č. j. 13 T 10/2015-1447. Odkaz na takové pravidlo nevyplývá ani z vyjádření krajského soudu k ústavní stížnosti, ani z přípisu Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně na č. l. 1456 spisu okresního soudu, kterým byla uvedeným soudem věc postoupena krajskému soudu s tím, že „v dané věci již Váš soud v minulosti rozhodoval“.

15. Samotný rozvrh práce krajského soudu pro rok 2022 obsahuje dvě klíčová pravidla. Jako první na str. 20 (bod 2) uvádí, že „do odvolacích senátů 6 To a 71 To na pobočce krajského soudu ve Zlíně se přidělují trestní věci ze soudních okresů Kroměříž, Uherské Hradiště a Zlín, podle oboru jejich působnosti a stejných pravidel, která platí na pracovišti v Brně“. Poté rozvrh práce krajského soudu stanovuje věcné výjimky z tohoto pravidla, přičemž není zřejmé, zda mezi ně stěžovatelova věc spadá [na rozdíl od roku 2018, kdy bylo rozhodováno o stěžovatelově odvolání a mezi těmito výjimkami byla uvedena „trestná činnost podle § 337 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku“, což bylo důvodem příslušnosti krajského soudu (a nikoliv jeho zlínské pobočky) k rozhodnutí o odvolání v původním trestním řízení]. To je však podle Ústavního soudu nerozhodné, neboť jediným opakovaně uváděným důvodem postoupení věci krajskému soudu je jeho předchozí rozhodování v dané věci. Přitom o možnosti podat stížnost ke zlínské pobočce byl stěžovatel výslovně poučen okresním soudem (viz str. 3 usnesení okresního soudu ze dne 2. 6. 2022 č. j. 13 T 10/2015-1447).

16. Podle Ústavního soudu z výše uvedeného v první řadě vyplývá to, že při výkladu předmětných ustanovení rozvrhu práce krajského soudu panují nejasnosti i mezi jeho jednotlivými pracovišti a nižšími soudy. Zejména Ústavní soud shledal, že z žádného ustanovení předmětného rozvrhu práce nevyplývá příslušnost senátu 7 To Krajského soudu v Brně, který v dané věci rozhodoval, neboť jde o věc ze soudního okresu Uherské Hradiště, kde tento okresní soud usnesením ze dne 2. 6. 2022 č. j. 13 T 10/2015-1447 rozhodl, že stěžovatel vykoná trest odnětí svobody v trvání třiceti šesti měsíců, který mu byl uložen rozsudkem téhož okresního soudu ze dne 12. 6. 2017 č. j. 13 T 10/2015-1227 (viz sub 2 a str. 20 rozvrhu práce krajského soudu.). Teprve poté lze věci přidělit podle pravidel na str. 21. To by mělo vyplývat nejen z pořadí stránek a systematiky rozvrhu práce krajského soudu, ale i z logiky přidělování věcí (nehledě na výchozí ústavní zásadu zákonného soudce – určení, zda věc patří k rozhodnutí moci soudní – kterým soudem – kterým jeho pracovištěm a kterým jeho konkrétním soudcem).

17. Až na straně 21 (bod A/b/) pak rozvrh práce krajského soudu uvádí, že se přednostně (implicitně je třeba dovodit, že témuž soudci) přidělují „věci, ve kterých soudce již

v minulosti rozhodoval o odvolání proti rozsudku nebo o stížnosti proti usnesení, jimiž bylo ve věci meritorně rozhodnuto, včetně případů, kdy soudce původně věc vrátil soudu I. stupně bez vyřízení“. Sám krajský soud přitom ve vyjádření k ústavní stížnosti bez konkrétního odkazu uvedl, že jestliže o meritu věci rozhodoval v minulosti, je podle rozvrhu práce nadále příslušný. Ke kritériu „rozhodování v minulosti“ odkazuje v rozvrhu pouze poslední citované pravidlo, a to tak, že ukazuje na soudce, který v minulosti rozhodoval, nikoli však na některé z pracovišť krajského soudu, na kterém bylo v minulosti rozhodováno. K tomu, aby mohl být určen soudce, musí již být podle relevantního rozvrhu práce určeno i jeho pracoviště. Přitom pravidlo pro přidělování věcí (odvolání) na str. 21 rozvrhu práce platí pro všechna pracoviště obecně. To by mělo platit i pro výklad rozvrhu práce, který by pak mohl být srozumitelný i pro účastníky řízení a nižší soudy v obvodu krajského soudu.

18. Se stěžovatelem se Ústavní soud neztotožňuje v názoru, že by bylo absurdní, aby v téže věci rozhodovalo více tzv. odvolacích senátů podle různých „koleček“. To ovšem za předpokladu, že takové pravidlo z rozvrhu práce jednoznačně vyplývá a je tak obecně chápáno, tedy že se jasně rozlišuje mezi pracovišti a teprve poté uvnitř těchto pracovišť, stejně jako by bylo třeba náležitě používat obrat „v minulosti“ v situaci, kdy se rozvrh práce krajského soudu v průběhu roku a let často mění.

19. Ze shora uvedených důvodů Ústavní soud shledal, že krajský soud porušil stěžovatelovo právo na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny. Vzhledem k podstatě tohoto pochybení se Ústavní soud nemůže vyjádřit k ostatním námitkám, které budou předmětem znovuotevřeného stížnostního řízení, neboť by tím zasahoval do nezávislého soudního rozhodování o věci samé, což s ohledem na jím respektovaný požadavek minimalizace zásahu není zásadně přípustné.

20. Na tomto základě Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona napadené rozhodnutí krajského soudu zrušil.

21. Ústavní soud takto rozhodl bez ústního jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu). Vzhledem k tomu, že o ústavní stížnosti bylo rozhodnuto v co nejkratší možné době, a vzhledem k závěrům Ústavním soudem učiněným nebylo nutné rozhodovat samostatně o návrhu na odklad vykonatelnosti napadeného soudního rozhodnutí.

Č. 5
Lhůta pro vydání rozhodnutí o vykonání podmíněně uloženého trestu odnětí svobody II; nedostatky protokolu o hlavním líčení a zásada in dubio pro libertate
(sp. zn. IV. ÚS 563/22 ze dne 10. ledna 2023)

K porušení práva na soudní ochranu zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod došlo postupem krajského soudu, který napadené rozhodnutí neopatřil ústavně souladným odůvodněním závěrů o stanovení dne nabytí právní moci rozsudku okresního soudu, jakož i vině stěžovatele na tom, že okresní soud nerozhodl ve lhůtě podle § 86 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Josefa Fialy (soudce zpravodaj) a soudců Vladimíra Sládečka a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatele J. M., zastoupeného Mgr. Janem Rambouskem, advokátem, sídlem Čimická 717/34, Praha 8 – Kobylisy, proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 26. ledna 2022 č. j. 4 To 420/2020-383 a usnesení Okresního soudu v Děčíně ze dne 17. září 2020 č. j. 5 T 56/2014--334, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem a Okresního soudu v Děčíně jako účastníků řízení a Okresního státního zastupitelství v Děčíně jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 26. ledna 2022 č. j. 4 To 420/2020-383 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 26. ledna 2022 č. j. 4 To 420/2020-383 se zrušuje.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi došlo k porušení jeho ústavně zaručených práv v čl. 2 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 1 Ústavy.

2. Z ústavní stížnosti, jejích příloh a vyžádaného spisu se podává, že Okresní soud v Děčíně (dále jen „okresní soud“) rozsudkem ze dne 2. 9. 2014 č. j. 5 T 56/2014-182 (dále jen „rozsudek okresního soudu“) stěžovatele uznal vinným zvlášť závažným zločinem těžkého ublížení na zdraví podle § 145 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník,

přečinem výtržnictví podle § 358 odst. 1 a přečinem krádeže podle § 205 odst. 1 písm. a) a c) téhož zákona a odsoudil ho podle § 145 odst. 1 a § 43 odst. 1 trestního zákoníku k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání tří roků, jehož výkon podle § 81 odst. 1 a § 82 odst. 1 trestního zákoníku podmíněně odložil na zkušební dobu v trvání pěti let s dohledem. Podle § 228 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, stanovil stěžovateli povinnost nahradit škodu ve stanovených výších poškozené obchodní společnosti X (dále jen „X“), a poškozené Zdravotní pojišťovně ministerstva vnitra České republiky. Podle § 229 odst. 1 trestního řádu poškozeného L. N. odkázal s nárokem na náhradu škody na občanskoprávní řízení a podle § 229 odst. 2 trestního řádu X odkázal se zbytkem nároku na náhradu škody také na řízení ve věcech občanskoprávních. Podle okresního soudu se stěžovatel dopustil uvedených trestných činů tím, že v konkretizovanou dobu v areálu X odcizil 4 kusy plechových disků opatřených pneumatikami (v celkové ceně 6 100 Kč), které mu předtím zaměstnanci uvedené společnosti zapůjčili, a poté, co byl jimi vyzván k jejich vrácení, si uvedené věci pokusil uchovat násilím, a to tak, že fyzicky napadl jednatele X L. N., čímž se veřejně dopustil výtržnosti a úmyslně mu způsobil těžkou újmu na zdraví vymezenou ve skutkové větě rozsudku.

3. Okresní soud napadeným usnesením rozhodl s odkazem na § 83 odst. 1 trestního zákoníku, že stěžovatel vykoná trest odnětí svobody v trvání tří roků uložený mu rozsudkem okresního soudu a podle § 56 odst. 2 písm. a) trestního zákoníku ho pro výkon tohoto trestu zařadil do věznice s ostrahou. Okresní soud konstatoval, že stěžovatel po odsouzení nežil řádným životem, neboť byl v roce 2019 odsouzen za další trestnou činnost a rovněž se dopouštěl závažných přestupků. Podle soudu tím prokázal, že výchovný trest na něj neměl požadovaný nápravný vliv, když „zklamal jeho důvěru, kterou do něj tímto trestem vložil“. Z přiloženého spisu soud dovodil opakovanou snahu stěžovatele o prodloužení trestního řízení, aby v mezidobí došlo k osvědčení stěžovatele v předchozím trestním řízení. V dané věci okresní soud čekal na právní moc nového rozsudku a následně veřejné zasedání dvakrát odročil (jednou z důvodu pandemie a jednou pro letní dovolenou obhájce). Soud tedy nařídil konání veřejného zasedání na 17. 9. 2020, což bylo po uplynutí roční zákonné lhůty, v níž má rozhodnout o osvědčení odsouzeného. Podle soudu však k odročení došlo vinou stěžovatele a jeho obhájce. Stěžovatelova snaha vyhýbat se procesním úkonům je patrna z jeho trestní minulosti. K veřejnému zasedání se stěžovatel ani jeho obhájce nedostavili včas, přestože jim bylo předvolání řádně a včas doručeno. Teprve v průběhu veřejného zasedání telefonoval stěžovatel, že „je na cestě do Děčína a stojí v dopravní zácpě. Do konce pracovního dne se však ani stěžovatel, ani jeho obhájce k soudu nedostavili“.

4. Proti tomuto usnesení okresního soudu stěžovatel podal stížnost, na jejímž základě Krajský soud v Ústí nad Labem (dále jen „krajský soud“) usnesením ze dne 26. 10. 2020 č. j. 4 To 420/2020-346 zrušil usnesení okresního soudu a rozhodl, že podle § 86 odst. 1 trestního zákoníku stěžovatel vykoná trest odnětí svobody ve výměře tří roků a pro výkon trestu se zařazuje do věznice s ostrahou. Zrušení usnesení okresního soudu odůvodnil zjištěním, že ve výrokové části byl odkaz na nesprávné ustanovení trestního zákoníku (tj. na § 83 odst. 1 trestního zákoníku). Za správné shledal krajský soud závěry okresního soudu, podle nichž stěžovatel ve zkušební době nevedl řádný život. Dále konstatoval, že okresní soud vycházel z „mylné představy“ o nedodržení lhůty jednoho roku stanovené pro rozhodnutí podle § 86 odst. 2 trestního zákoníku. Podle krajského soudu stěžovatel po vyhlášení rozsudku okresního soudu neprohlásil, že si nepřeje, aby v jeho prospěch podaly odvolání jiné oprávněné osoby. Tyto osoby odvolání podat mohly, proto uvedený rozsudek nabyl právní moci až dne 23. 9. 2014. Stížností napadené usnesení okresního soudu ze dne 17. 9. 2020 proto bylo z hlediska § 86 odst. 2 trestního zákoníku včasné. Krajský soud „pouze pro úplnost a z důvodu určité arogance stěžovatele“ (který okresnímu soudu oznámil, že se k veřejnému zasedání nařízenému na den 20. 8. 2020 nedostaví, jelikož jeho obhájce nebude přítomen

z důvodu dovolené) zdůraznil, že v jeho jednání okresní soud důvodně spatřoval zdržování řízení vedené snahou dosáhnout – po překročení zákonné lhůty – osvědčení tzv. ze zákona.

5. Proti usnesení krajského soudu podal stěžovatel ústavní stížnost. Ústavní soud nálezem ze dne 7. 9. 2021 sp. zn. IV. ÚS 3454/20 (N 159/108 SbNU 15; rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz) zrušil usnesení krajského soudu pro porušení práva stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Podle Ústavního soudu nebylo možné rozpory mezi listinami vypořádat pouhým tvrzením, že přednost má protokol z hlavního líčení. Obiter dictum usnesení krajského soudu, obsahující tvrzení o stěžovatelově aroganci, pak nelze považovat za odůvodnění jeho viny na uplynutí roční lhůty k rozhodnutí o osvědčení. Ústavní soud uložil krajskému soudu, aby se okolnostmi stěžovatelova jednání v souladu s nosnými důvody nálezu blíže zabýval.

6. Krajský soud následně napadeným usnesením zrušil usnesení okresního soudu a nově rozhodl, že stěžovatel vykoná trest odnětí svobody ve výměře tří let, pro jehož výkon ho zařadil do věznice s ostrahou. Krajský soud se v první řadě zabýval otázkou, zda uplynula roční lhůta, v níž soud musel rozhodnout o osvědčení. Za účelem ověření správnosti protokolu z hlavního líčení krajský soud doplnil dokazování o vyjádření Okresního státního zastupitelství v Děčíně (dále jen „okresní státní zastupitelství“) a sdělení obhájce, který stěžovatele zastupoval v předmětné trestní věci dne 2. 9. 2014. Z obou písemností podle krajského soudu vyplynulo, že se stěžovatel práva podat odvolání i za další oprávněné osoby nevzdal. Na tom nic nemění ani pochybení soudkyně, která „opomenula celé znění“ § 129 odst. 2 trestního řádu, konkrétně „pokračování věty prvé po čárce“, a rozsudek vyhotovila bez odůvodnění (jako tzv. zjednodušený). Okresní soud tak podle krajského soudu rozhodl ve lhůtě jednoho roku stanovené v § 86 odst. 2 trestního zákoníku.

II. Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel namítá, že krajský soud postupoval v rozporu se závěry nálezu sp. zn. IV. ÚS 3454/20, kterým Ústavní soud zrušil jeho předchozí rozhodnutí. Ani nové rozhodnutí krajského soudu tak není možno označit za ústavně souladné. V řízení navazujícím na zrušující nález krajský soud doplnil dokazování (podle stěžovatele svérázným způsobem) o vyjádření okresního státního zastupitelství a stěžovatelova obhájce z původního řízení, přičemž obsah těchto důkazních prostředků deformoval a vyhodnotil nelogicky. Z uvedených vyjádření nelze dovodit, že stěžovatel neprohlásil, že si nepřeje, aby v jeho prospěch podaly odvolání jiné oprávněné osoby. Navíc vyjádření okresního státního zastupitelství obsahuje dovětek o tom, že stěžovatel nepožaduje písemné odůvodnění rozsudku, což svědčí spíše pro to, že předmětné prohlášení učinil „pro všechny“, tedy i k jiným oprávněným osobám. Podle stěžovatele je zřejmé, že s časovým odstupem osmi let si státní zástupce okresního státního zastupitelství, někdejší obhájce ani další osoby nemohou na takové podrobnosti pamatovat. Vycházejí z protokolu o hlavním líčení (provedeném v předchozím řízení jako důkaz), a nelze tedy hovořit o reálném doplnění dokazování. Pro úplnost stěžovatel odkazuje na argumentaci z předchozí ústavní stížnosti o tom, že nezavinil, že okresní soud nerozhodl v zákonné lhůtě podle § 86 odst. 2 trestního zákoníku.

III. Procesní předpoklady projednání návrhu

8. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení. Shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená v ústavní stížnosti. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

9. Dlužno dodat, že zrušením původního usnesení krajského soudu ze dne 26. 10. 2020 č. j. 4 To 420/2020-346 nálezem sp. zn. IV. ÚS 3454/20 rozhodnutí okresního soudu ze dne 17. 9. 2020 č. j. 5 T 56/2014-334 (laicky řečeno) „obživlo“ („obnovilo se“); srov. *mutatis mutandis* stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 10. 6. 2010 sp. zn. Tpjn 301/2010 a navazující judikaturu téhož soudu, např. usnesení ze dne 20. 10. 2020 sp. zn. 7 Tdo 1020/2020 a ze dne 6. 10. 2021 sp. zn. 7 Tdo 985/2021. Jak bylo uvedeno, následně toto usnesení opět zrušil krajský soud, a to usnesením ze dne 26. 1. 2022 č. j. 4 To 420/2020--383.

10. Ústavní soud o ústavní stížnosti rozhodl ve složení IV. senátu podle § 9 odst. 1 ve spojení s § 10 odst. 3 rozvrhu práce Ústavního soudu pro rok 2023 (č. Org. 1/23), neboť usnesením ze dne 1. 6. 2022 č. j. IV. ÚS 563/22-42 byl stálý člen IV. senátu Jan Filip z projednávání a rozhodování věci vyloučen.

IV. Průběh řízení před Ústavním soudem

11. Ústavní soud usnesením ze dne 7. 3. 2022 č. j. IV. ÚS 563/22-23 vykonatelnost napadeného usnesení krajského soudu odložil do právní moci rozhodnutí Ústavního soudu o ústavní stížnosti.

12. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření ostatním účastníkům a vedlejším účastníkům řízení.

13. Krajský soud odkázal na odůvodnění napadeného usnesení a uvedl, že po vyčerpávajícím dokazování a hodnocení všech důkazů dospěl k závěru vyjádřenému v rozhodnutí.

14. Okresní soud dal najevo, že názor na věc nezměnil a s námitkami stěžovatele nesouhlasí.

15. Státní zástupce okresního státního zastupitelství uvedl, že krajský soud provedl dostatečné dokazování a obsah důkazů správně vyhodnotil. Nebylo tedy prokázáno, že se stěžovatel vzdal práva podat odvolání i za jiné oprávněné osoby. Následný chybný postup okresního soudu nemůže tuto skutečnost změnit. Krajský soud tedy postupoval správně, považoval-li roční zákonnou lhůtu za zachovanou. K návrhu na odložení vykonatelnosti napadeného usnesení krajského soudu státní zástupce uvedl, že v dané věci je dán veřejný zájem v naplnění účelu trestního řízení, přičemž odložení vykonatelnosti by tomuto účelu odporovalo. Závěrem navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost zamítl.

16. Krajské státní zastupitelství v Ústí nad Labem se k ústavní stížnosti nevyjádřilo. Protože bylo poučeno, že v takovém případě bude Ústavní soud vycházet z toho, že se svého postavení vzdává, nebylo s ním již dále v posuzované věci jednáno.

17. Ústavní soud zaslal uvedená vyjádření stěžovateli na vědomí a k případné replice. V ní stěžovatel setrval na stanovisku, že nejsou dány pochybnosti o běhu zákonné lhůty. Tvrdí, že se jako obžalovaný jednoznačně vzdal práva podat odvolání i za ostatní oprávněné osoby, čemuž svědčí veškerý následný postup v řízení. Zrušení původního rozsudku na základě odvolání jakékoliv osoby by přitom bylo snadné, neboť dané rozhodnutí neobsahuje žádné odůvodnění. Stěžovatel proto setrvává na petitu ústavní stížnosti.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

V. A. Obecná východiska

18. Ústavní soud není součástí soustavy soudů, nýbrž je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 a čl. 91 odst. 1 Ústavy). Není povolán k instančnímu přezkumu rozhodnutí obecných soudů. Jeho pravomoc podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy je založena výlučně k přezkumu toho, zda v řízení nebo rozhodnutím v něm vydaným nebyla dotčena ústavně chráněná práva nebo svobody stěžovatele a zda řízení jako celek bylo řádně vedeno [srov.

např. nálezy ze dne 8. 7. 1999 sp. zn. III. ÚS 224/98 (N 98/15 SbNU 17), ze dne 20. 1. 2000 sp. zn. III. ÚS 150/99 (N 9/17 SbNU 73) a ze dne 2. 4. 2009 sp. zn. II. ÚS 476/09 (N 81/53 SbNU 23)].

V. B. Námitka, že krajský soud vycházel z nesprávně stanoveného dne nabytí právní moci rozsudku okresního soudu

19. Ústavní soud v nálezu sp. zn. IV. ÚS 3454/20 konstatoval, že z požadavku demokratického právního státu zakotveného v čl. 1 odst. 1 Ústavy vyplývá povinnost každého soudce hledat a prosazovat skutečně spravedlivé řešení: „Nad každým utvářením soudního rozhodnutí klene se dvojí imperativ – rozhodnutí musí být nejen zákonné, ale především spravedlivé. Úkolem soudu je rozpoznat skrze zákon spravedlnost“ [srov. nález ze dne 13. 3. 2013 sp. zn. IV. ÚS 1241/12 (N 42/68 SbNU 425), body 14 a 15 odůvodnění]. Zejména nelze tolerovat, aby sám stát profitoval z nedokonalosti právní úpravy či pochybení orgánů veřejné moci v neprospěch jednotlivce [srov. např. nález ze dne 2. 4. 2019 sp. zn. II. ÚS 216/18 (N 48/93 SbNU 155)]. V neposlední řadě se patří připomenout ústavní princip zákazu svévole při výkonu státní moci, vycházející rovněž z čl. 1 odst. 1 Ústavy.

20. Orgány veřejné moci jsou povinny podle čl. 4 odst. 4 Listiny šetřit podstatu a smysl základních práv a svobod. Proto také v případě pochybností musí postupovat mírněji (*in dubio mitius*), a je-li k dispozici více výkladů veřejnoprávní normy, je třeba volit ten, který vůbec, resp. co nejméně zasahuje do toho kterého základního práva či svobody. Zásada *in dubio pro libertate* plyne přímo z ústavního pořádku (čl. 1 odst. 1 a čl. 2 odst. 4 Ústavy, čl. 2 odst. 2 a 3 a čl. 4 Listiny). Tyto ústavní maximy zmiňuje řada nálezů Ústavního soudu. Ke znakům demokratického právního státu neoddělitelně patří též princip ochrany důvěry občanů v právo [srov. nález ze dne 8. 6. 1995 sp. zn. IV. ÚS 215/94 (N 30/3 SbNU 227)]. Ochrana jednání učiněného v důvěře v právo předpokládá, že právnická osoba nebo fyzická osoba jedná v důvěře nejen v text relevantního právního předpisu, ale zejména v důvěře v trvající výklad takového předpisu orgány veřejné moci [srov. nález ze dne 15. 1. 2008 sp. zn. I. ÚS 629/06 (N 11/48 SbNU 111)]. Jednotlivec má právo na dobrou víru v akty veřejné moci, jimž svědčí presumpce správnosti [srov. nálezy ze dne 9. 10. 2003 sp. zn. IV. ÚS 150/01 (N 117/31 SbNU 57), ze dne 8. 4. 2008 sp. zn. I. ÚS 2254/07 (N 68/49 SbNU 37) či ze dne 31. 1. 2012 sp. zn. IV. ÚS 3476/11 (N 25/64 SbNU 269)].

21. V trestním právu zmíněné zásady platí o to více proto, že jde o oblast přímo zasahující do jádra svobody každého jednotlivce, tj. do jeho osobní svobody. Výklad a použití trestního práva musí šetřit podstatu a smysl ochrany osobní svobody. Nedostojí-li obecný soud těmto ústavněprávním požadavkům, jde o porušení práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

22. Jak bylo předznačeno, Ústavní soud dal najevo již v nálezu sp. zn. IV. ÚS 3454/20, že uvedené zásady je nutno aplikovat i na stěžovatelův případ, zejména pak na určení konce běhu lhůty k rozhodnutí soudu, že stěžovatel vykoná trest odnětí svobody.

23. Krajský soud vycházel v obou usneseních (tj. usnesení ze dne 26. 10. 2020 č. j. 4 To 420/2020-346, které Ústavní soud zrušil nálezem sp. zn. IV. ÚS 3454/20, jakož i usnesení ze dne 26. 1. 2022 č. j. 4 To 420/2020-383, které je napadeno nyní posuzovanou ústavní stížností) z předpokladu, že stěžovatel dne 2. 9. 2014 po vysvětlení významu rozsudku okresního soudu a poučení o opravných prostředcích uvedl toliko, že se vzdává odvolání a nežádá odůvodnění rozsudku, přičemž neprohlásil, že si nepřeje, aby v jeho prospěch podaly odvolání jiné oprávněné osoby, proto rozsudek okresního soudu nabyl právní moci až dne 23. 9. 2014.

24. Ústavní soud v nálezu sp. zn. IV. ÚS 3454/20 konstatoval, že si z vyžádaného spisu okresního soudu ověřil, že krajský soud tyto údaje převzal z protokolu o hlavním líčení konaném u okresního soudu dne 2. 9. 2014 (č. l. 180). V něm se uvádí, že „předseda senátu

rozhodl, že zvukový záznam pořizován nebude z technických důvodů“ (č. l. 173). Přesné znění stěžovatelova sdělení proto nebylo možno touto cestou objektivně zjistit. Ve vyhotovení rozsudku okresního soudu založeném ve spisu se ve shodě s protokolem o hlavním líčení uvádí, že „neobsahuje odůvodnění, neboť stěžovatel i státní zástupce se odvolání vzdali a nežádali odůvodnění rozsudku“ (č. l. 183). Oproti tomu v opisu rozsudku okresního soudu, který byl doručen stěžovateli, jeho obhájci, okresnímu státnímu zastupitelství a poškozeným, se konstatuje: „Podle § 129 odst. 2 trestního řádu tento rozsudek neobsahuje odůvodnění, jelikož se ihned po jeho vyhlášení vzdal státní zástupce a obžalovaný odvolání a prohlásili, že netrvají na vyhotovení odůvodnění a obžalovaný zároveň prohlásil, že si nepřeje, aby v jeho prospěch podaly odvolání jiné oprávněné osoby.“ V tzv. konečném referátu (č. l. 185) bylo uvedeno, že rozsudek okresního soudu je v právní moci a je vykonatelný dnem 2. 9. 2014. Tento údaj byl v návaznosti na napadené usnesení krajského soudu změněn na den 23. 9. 2014. Není pochyb, že údaje o tom, zda stěžovatel dne 2. 9. 2014 po vyhlášení rozsudku okresního soudu prohlásil, že „si nepřeje, aby v jeho prospěch podaly odvolání jiné oprávněné osoby“, se ve vyhotovení rozsudku a v jeho opisu rozcházejí.

25. Ústavní soud v nálezu sp. zn. IV. ÚS 3454/20 poukázal na to, že již v protokolu o hlavním líčení konaném u okresního soudu dne 2. 9. 2014 (č. l. 180) je uvedeno, že rozsudek neobsahuje odůvodnění, což vzhledem k úpravě obsažené v § 129 odst. 2 větě prvé trestního řádu (když se po vyhlášení rozsudku nebo v soudem stanovené lhůtě po vyhlášení rozsudku státní zástupce a obžalovaný vzdali odvolání a prohlásili, že netrvají na vyhotovení odůvodnění, a obžalovaný zároveň prohlásil, že si nepřeje, aby v jeho prospěch podaly odvolání jiné oprávněné osoby, může soud vyhotovit zjednodušený rozsudek, který neobsahuje odůvodnění) představuje argument ve prospěch závěru, že stěžovatel toto „prohlášení“ učinil, pouze nebylo (písařskou chybou) pojato do protokolu. Kdyby je nevyslovil, okresní soud by nemohl v souladu s normativním řešením (srov. zásadu *iura novit curia*) vyhotovit rozsudek jako zjednodušený (neobsahující odůvodnění).

26. Jak bylo uvedeno, krajský soud usnesení ze dne 26. 1. 2022 založil na doplnění dokazování o vyjádření státního zástupce okresního státního zastupitelství (podle kterého se stěžovatel „po vyhlášení odsuzujícího rozsudku vzdal za přítomnosti svého obhájce Mgr. Milana Špičky práva odvolání a netrval na odůvodnění“) a sdělení obhájce Mgr. Milana Špičky (podle kterého „z jeho záznamu zapsaného ve spisu advokáta vyplývá, že po vyhlášení rozsudku dne 2. 9. 2014 se jak obžalovaný, tak státní zástupce vzdali do protokolu práva odvolání“), z nichž dovodil, že stěžovatel se nevzdal práva podat odvolání i za jiné oprávněné osoby. S okolností, že soudkyně okresního soudu vyhotovila rozsudek jako zjednodušený (neobsahující odůvodnění), se krajský soud vypořádal tvrzením, že „opomenula celé znění“ § 129 odst. 2 trestního řádu, konkrétně „pokračování věty prvé po čárce“.

27. Krajský soud na přípis státního zástupce okresního státního zastupitelství ze dne 25. 10. 2021 reagoval doplňujícím dotazem, zda se stěžovatel vzdal odvolání „i za osoby oprávněné podat odvolání v jeho prospěch“. Na tento dotaz odpověděl státní zástupce okresního státního zastupitelství přípisem ze dne 29. 10. 2021, jímž soudu sdělil, že „záznam o účasti na hlavním líčení ze dne 2. 9. 2014 neobsahuje poznámku, zda se odsouzený vzdal práva odvolání rovněž za osoby oprávněné“ (č. l. 371). Z postupu krajského soudu je patrné, že ve sdělení ze dne 25. 10. 2021 neshledal dostatečně spolehlivou oporu pro závěr, zda se stěžovatel „vzdal práva odvolání rovněž za osoby oprávněné“, a vyžádal si proto u státního zástupce okresního státního zastupitelství nutné doplňující informace. Následné vyjádření státního zástupce okresního státního zastupitelství ze dne 29. 10. 2021 však dalo najevo pouze to, že ze záznamu se nepodává informace, zda se stěžovatel „vzdal práva odvolání rovněž za osoby oprávněné“. Krajský soud vyjádření státního zástupce nezaslal zástupci stěžovatele k replice a v napadeném usnesení oba přípisy označil za podklad pro stěžovateli nepříznivý závěr, že po vyhlášení rozsudku okresního soudu neprohlásil, že „si nepřeje, aby v jeho

prospěch podaly odvolání jiné oprávněné osoby“, ačkoli státní zástupce v přípisu ze dne 29. 10. 2021 výslovně uvedl, že tímto – a ani protichůdným – poznatkem nedisponuje.

28. Krajský soud též vyzval k podání vyjádření původního obhájce stěžovatele Mgr. Milana Špičku, od kterého obdržel sdělení ze dne 1. 12. 2021 shodné s přípisem státního zástupce okresního státního zastupitelství ze dne 25. 10. 2021. K doplňujícímu vyjádření okresní soud uvedeného advokáta nevyzval, stěžovateli předmětnou písemnost nezaslal k replice a informaci jím poskytnutou vyhodnotil k tíži stěžovatele.

29. Krajský soud dále uvedl, že soudkyně okresního soudu pochybila tím, že „opomenula celé znění“ § 129 odst. 2 trestního řádu, konkrétně „pokračování věty prvé po čárce“, a rozsudek vyhotovila bez odůvodnění (jako tzv. zjednodušený). Krajský soud tedy vycházel z předpokladu, že uvedená soudkyně neznala úpravu obsaženou v § 129 odst. 2 větě prvé trestního řádu v rozhodném znění, a implicitně též z domněnky, že co do výsledku tomu bylo podobně (ať již z neznalosti právní úpravy, nebo nejasně motivované „procesní pasivity“) u obhájce stěžovatele Mgr. Milana Špičky a rovněž státního zástupce okresního státního zastupitelství, neboť – ačkoli muselo být zřejmé, že stěžovatel „netrvá na odůvodnění“ rozsudku – na údajně „neúplné“ vzdání se práva odvolání po vyhlášení odsuzujícího rozsudku nereagovali.

30. Úvaha o neznalosti soudkyně okresního soudu je však pouhou hypotézou, kterou krajský soud uplatnil až v pořadí druhém usnesení a upřednostnil ji vůči jiným možnostem vzniku dané procesní situace (např. nepřesnou protokolací prohlášení stěžovatele), a to bez vazby na konkrétní důkaz. Dotyčná soudkyně sice ve vyjádření k ústavní stížnosti [srov. limity vyplývající z nálezů ze dne 23. 8. 2017 sp. zn. III. ÚS 1687/17 (N 155/86 SbNU 577), bod 25 odůvodnění, a ze dne 2. 10. 2018 sp. zn. I. ÚS 281/18 (N 162/91 SbNU 25), bod 52] vyslovila nesouhlas s argumentací stěžovatele, nicméně údajný nedostatek uvažovaný krajským soudem přešla mlčením. Znění opisu rozsudku okresního soudu, z něhož je znalost soudkyně okresního soudu úpravy obsažené v § 129 odst. 2 trestního řádu patrná, rovněž nepodporuje závěry krajského soudu.

31. Ústavní soud nálezem sp. zn. IV. ÚS 3454/20 zrušil usnesení krajského soudu s konstatováním, že není v intencích úpravy obsažené v trestním zákoníku a trestním řádu přítomnost rozdílných údajů v protokolu o hlavním líčení, vyhotovení rozsudku a jeho opisech a na doložce právní moci [srov. kupř. nález ze dne 17. 5. 2012 sp. zn. III. ÚS 218/12 (N 108/65 SbNU 471)] možnost, aby soud „zvolil“ při rozhodování podle § 86 trestního zákoníku údaj pro stěžovatele nejméně příznivý, a to bližší právní argumentací (opírající se o konkrétní okolnosti daného případu) nepodloženým poukazem na jeho „přednost“. V pochybnostech je totiž nutno se přiklonit k řešení, které co nejméně zasahuje do základních práv a svobod jednotlivce (princip *in dubio pro libertate*).

32. Bylo tudíž na krajském soudu, aby doplněním dokazování zjistil skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jeho rozhodnutí. Provedené důkazy byl povinen zhodnotit podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností věci jednotlivě i v jejich souhrnu (§ 2 odst. 6 trestního řádu). Ústavní soud uložil krajskému soudu, aby svá skutková zjištění podřadil právním normám způsobem splňujícím výše uvedené ústavněprávní požadavky.

33. Krajský soud však v řízení navazujícím na kasační nález sp. zn. IV. ÚS 3454/20 svoji původní, ústavněprávně nesouladnou argumentaci nahradil částečně odlišnou, která nicméně z týchž hledisek neobstojí rovněž.

34. Krajský soud pochybil, že vyjádření, která si vyžádal od státního zástupce okresního státního zastupitelství a předchozího obhájce stěžovatele, nezaslal stěžovateli na vědomí a k případné replice. Podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) je součástí práva na spravedlivý proces podle čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) právo na kontradiktorní řízení (adversarial trial,

procédure contradictoire). Toto právo podle ESLP znamená, že strany řízení musí mít možnost seznámit se se stanovisky a důkazy, které byly předloženy soudu s cílem ovlivnit jeho rozhodnutí, a vyjádřit se k nim (srov. např. rozsudek velkého senátu ze dne 20. 2. 1996 ve věci *Vermeulen v. Belgie*, stížnost č. 19075/91, § 33; rozsudek ze dne 3. 3. 2000 ve věci *Krčmář a další v. Česká republika*, stížnost č. 35376/97, § 40).

35. Mezi kvalifikované vady důkazního řízení Ústavní soud zařazuje situace, kdy z odůvodnění rozhodnutí nevyplývá vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé, resp. případy, kdy v soudním rozhodování jsou učiněná skutková zjištění v extrémním nesouladu s vykonanými důkazy [srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 20. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257)]. K takovému pochybení tedy dojde, postrádá-li určitý závěr soudu jakoukoliv rozumnou, skutkovou či logickou oporu v provedeném dokazování.

36. Oporu v provedeném dokazování postrádá závěr krajského soudu, že soudkyně okresního soudu „opomenula celé znění“ § 129 odst. 2 trestního řádu, proto vyhotovila rozsudek jako tzv. zjednodušený (bez odůvodnění).

37. Jakkoli Ústavní soud není obecně oprávněn k odlišnému hodnocení provedených důkazů a není též oprávněn přehodnocovat obecnými soudy učiněná hodnocení, do procesu hodnocení zasáhne, rozhodly-li by soudy svévolně [srov. nález ze dne 12. 1. 2009 sp. zn. II. ÚS 1975/08 (N 7/52 SbNU 73) nebo nález ze dne 5. 3. 2010 sp. zn. III. ÚS 1624/09 (N 43/56 SbNU 479)]. Trestní řízení vyžaduje nejvyšší možný stupeň jistoty, který lze od lidského poznání požadovat, alespoň na úrovni obecného pravidla „prokázání mimo jakoukoliv rozumnou pochybnost“ [srov. nález ze dne 20. 9. 2006 sp. zn. I. ÚS 553/05 (N 167/42 SbNU 407)].

38. Tomuto důkaznímu standardu zjevně neodpovídá obsah vyjádření státního zástupce okresního státního zastupitelství ze dne 25. 10. 2021 a ze dne 29. 10. 2021 a přípis bývalého obhájce ze dne 1. 12. 2021, který přítomnost rozdílných údajů v protokolu o hlavním líčení, vyhotovení rozsudku a jeho opisech a na doložce právní moci nevyjasnil. Jinými slovy, nebylo-li ani po doplněném dokazování možno dosáhnout daného stupně jistoty o existenci relevantních skutkových okolností, tj. za situace, kdy v daném kontextu zůstaly důvodné pochybnosti, jež nelze odstranit ani provedením dalších důkazů, bylo nutné v souladu se zásadou *in dubio pro libertate* rozhodnout ve prospěch stěžovatele.

V. C. Otázka, zda stěžovatel neměl vinu na tom, že okresní soud nerozhodl ve lhůtě podle § 86 odst. 2 trestního zákoníku

39. Ústavní soud v nálezu sp. zn. IV. ÚS 3454/20 konstatoval, že v řízení následujícím po zrušení jeho usnesení bude na krajském soudu, nedovodí-li, že okresní soud usnesením ze dne 17. 9. 2020 č. j. 5 T 56/2014-334 rozhodl ve lhůtě stanovené v § 86 odst. 2 trestního zákoníku, aby se vinou stěžovatele ve smyslu tohoto ustanovení zabýval.

40. Krajský soud ve svém usnesení dovozoval (byť ústavněprávně nesouladným způsobem), že lhůta podle § 86 odst. 2 trestního zákoníku byla okresním soudem dodržena, proto se nezabýval výše uvedenou otázkou.

41. Ústavní soud zdůrazňuje, že body 27 až 33 nálezu sp. zn. IV. ÚS 3454/20 jsou relevantní i pro následující řízení.

VI. Závěr

42. Stěžovatel ústavní stížností napadl rozhodnutí okresního soudu a krajského soudu. Ústavní soud připomíná, že v souladu s čl. 4 Ústavy je povinností všech soudů poskytovat ochranu základním právům a svobodám. Ústavní soud ve své ustálené judikatuře uplatňuje požadavek minimalizace zásahů do rozhodovací činnosti obecných soudů [srov. nález ze dne 25. 9. 1997 sp. zn. III. ÚS 148/97 (N 113/9 SbNU 65)] a zasahuje do jejich činnosti jedině

tehdy, je-li to nezbytné pro ochranu základních práv a svobod. Tento požadavek se projevuje i v subsidiaritě ústavní stížnosti (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu), která je zásadně (srov. § 75 odst. 2 zákona o Ústavním soudu) až posledním prostředkem ochrany základních práv a svobod. Z požadavku minimalizace zásahů a ze subsidiarity ústavní stížnosti Ústavní soud dovodil své oprávnění odmítnout část ústavní stížnosti pro nepřípustnost [§ 43 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu] v situacích, kdy zrušením jen jednoho z napadených rozhodnutí je znovu vytvořen obecným soudům dostatečný prostor pro to, aby samy poskytly ochranu základním právům a svobodám [srov. např. nález ze dne 3. 10. 2006 sp. zn. I. ÚS 74/06 (N 175/43 SbNU 17), bod 5, ze dne 16. 7. 2013 sp. zn. II. ÚS 200/13 (N 123/70 SbNU 127), ze dne 13. 6. 2014 sp. zn. III. ÚS 2428/13 (N 123/73 SbNU 869) nebo ze dne 3. 2. 2015 sp. zn. IV. ÚS 2722/13 (N 22/76 SbNU 313), bod 28]. Je na uvážení Ústavního soudu, jak rozsáhlý zásah do rozhodování obecných soudů považuje v konkrétním případě za nezbytný pro nápravu zjištěného porušení základních práv či svobod. Rozhodne-li Ústavní soud o nepřípustnosti části ústavní stížnosti z tohoto důvodu, jde o výsledek jeho uvážení, který nemá žádnou spojitost se skutečným vyčerpáním opravných prostředků stěžovatelem. V posuzované věci Ústavní soud dospěl k závěru, že pro ochranu základních práv a svobod stěžovatele postačuje zrušit napadené usnesení krajského soudu. V části směřující proti usnesení okresního soudu Ústavní soud odmítl ústavní stížnost jako nepřípustnou podle § 43 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, byť nosné důvody nálezu se plně vztahují i k němu.

43. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud shledal, že krajský soud porušil základní práva stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy, neboť napadené usnesení krajský soud neopatřil ústavněprávně souladným odůvodněním svých závěrů o určení dne nabytí právní moci rozsudku okresního soudu a nezabýval se ani vinou stěžovatele na tom, že okresní soud svým usnesením nerozhodl ve lhůtě podle § 86 odst. 2 trestního zákoníku. Ústavní stížnost je důvodná, proto jí Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu (zčásti) vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona napadené rozhodnutí krajského soudu zrušil.

44. Na úplný závěr je třeba uvést, že předmětná stížnost, kterou stěžovatel proti usnesení okresního soudu včas podal, má odkladný účinek.

Č. 6
Povinnost Nejvyššího soudu řádně vypořádat námitku ohledně uplatnění nároku na odměnu za právní zastupování v rozporu s dobrými mravy (sp. zn. III. ÚS 1190/22 ze dne 10. ledna 2023)

1. Postup obecných soudů, které se s námitkou stěžovatele, že žalobcem uplatněný nárok na odměnu za právní zastupování odporuje dobrým mravům, vypořádaly toliko strohým a značně zjednodušujícím konstatováním, že přiznání mimosmluvní odměny nelze poměřovat korektivem dobrých mravů, nebyl souladný s ustálenou judikaturou Ústavního soudu i Nejvyššího soudu, a za situace, kdy stěžovatel řádně uplatnil tuto dovolací námitku, bylo povinností Nejvyššího soudu se jí zabývat a řádně ji vypořádat, což se ovšem nestalo.

2. Ačkoliv se proto stěžovatel „stanoveným postupem", jak to vyžaduje čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny, domáhal svého tvrzeného práva, Nejvyšší soud v nyní posuzované věci nerozhodl „zákonem stanoveným způsobem" podle čl. 90 Ústavy. Tím bylo porušeno právo na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Ludvíka Davida a Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) ve věci ústavní stížnosti stěžovatele V. S., zastoupeného Mgr. Bc. Martinem Kůsem, advokátem, se sídlem Kaprova 42/14, Praha 1, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 2. 2022 č. j. 33 Cdo 3042/2021-293 a rozsudku Krajského soudu v Plzni ze dne 18. 5. 2021 č. j. 56 Co 259/2019-255, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Plzni jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 16. 2. 2022 č. j. 33 Cdo 3042/2021-293 bylo porušeno právo stěžovatele na přístup k soudu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto usnesení se proto ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a průběh předchozího řízení

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava") a § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu") brojí stěžovatel proti v záhlaví označeným rozhodnutím Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Plzni, neboť má za to, že jimi byla porušena jeho základní práva zaručená čl. 10 odst. 2, čl. 11, čl. 32 odst. 4 a čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina").

2. Jak vyplynulo z ústavní stížnosti a vyžádaného spisu, Okresní soud Plzeň-jih (dále jen „okresní soud“) rozsudkem ze dne 16. 5. 2019 č. j. 11 C 260/2018-93 zamítl žalobu, jíž se JUDr. J. Bárta (dále jen „žalobce“) po žalovaném stěžovateli domáhal zaplacení částky ve výši 169 451 Kč s příslušenstvím (výrok I).

3. Okresní soud vycházel ze zjištění, že dne 13. 12. 2012 uzavřeli žalobce a stěžovatel smlouvu o právním zastoupení (obchodněprávní mandátní smlouvu), v níž se žalobce zavázal zastupovat stěžovatele v řízení vedeném u Okresního soudu v Českých Budějovicích pod sp. zn. 10 C 227/2012 o zaplacení částek 567 000 Kč a 80 289,43 eur, které po stěžovateli požadoval jím poškozený účastník dopravní nehody H. L. Z provedeného dokazování měl okresní soud za prokázanou dohodu smluvních stran, že odměnu žalobce za zastoupení stěžovatele zaplatí Kooperativa pojišťovna, a. s., ve výši, v jaké bude ochotna úplatu poskytnout.

4. K odvolání žalobce ve věci rozhodoval Krajský soud v Plzni (dále jen „krajský soud“), který ústavní stížností napadeným rozsudkem rozhodnutí okresního soudu změnil tak, že stěžovatel je povinen zaplatit žalobci do jednoho měsíce od právní moci tohoto rozsudku částku ve výši 166 767 Kč se zákonným úrokem z prodlení z této částky od 31. 8. 2018 do zaplacení. Ve zbytku výroku ve věci samé rozhodnutí okresního soudu potvrdil.

5. Krajský soud posoudil účastníky uzavřenou smlouvu jako příkazní podle ustanovení § 724 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013, (dále jen „občanský zákoník“). Na rozdíl od okresního soudu přitom dovodil, že se účastníci nedohodli na smluvní odměně, resp. neujednali si částku, za niž žalobce stěžovateli poskytne právní službu, anebo způsob jejího určení. Krajský soud tedy neuvěřil obrannému tvrzení stěžovatele o opaku a uzavřel, že „za situace, kdy účastníci neuzavřeli platnou dohodu o smluvní odměně žalobce za zastupování stěžovatele v soudním řízení, řídí se odměna advokáta ustanoveními advokátního tarifu o mimosmluvní odměně“, kteroužto odměnu též následně vypočetl.

6. Dovolání stěžovatele bylo ústavní stížností rovněž napadeným usnesením Nejvyššího soudu odmítnuto jako nepřípustné podle ustanovení § 243 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“)

II. Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel se závěry obecných soudů nesouhlasí a napadá je ústavní stížností, v níž předně rekapituluje spolupráci s žalobcem týkající se jeho právního zastupování. Je toho názoru, že mezi oběma účastníky došlo k uzavření dohody o odměně žalobce, coby advokáta, jejíž výše byla závislá na částce, kterou za stěžovatele zaplatí žalobci pojišťovna. Zdůrazňuje, že žalobce nabídl stěžovateli zastupování s rizikem, že nebude-li pojišťovna ochotna uhradit žádnou odměnu, bude se jednat o zastupování bezúplatné. Uvádí, že pokud by mu žalobce sdělil, že od něj bude vyžadovat finanční plnění, nikdy by mu neudělil plnou moc k zastupování.

8. Stěžovatel dále namítá, že žalobcem uplatňovaná odměna odporuje stavovským předpisům i dobrým mravům. Krajskému soudu vytýká, že svým závěrem o absolutní neplatnosti dohody o smluvní odměně, dané tvrzenou neurčitostí této odměny, ignoroval zásadu autonomie vůle i judikaturu zdejšího soudu zdůrazňující, že smlouvy mají být posuzovány spíše jako platné než jako neplatné (zásada *in favorem negotii*). Dále uvádí, že krajský soud nerespektoval judikaturu Nejvyššího soudu týkající se tzv. success fee, nedostatečně posoudil otázku dobrých mravů, a to navzdory rozsáhlé argumentaci stěžovatele, čímž stěžované rozhodnutí zatížil vadou nepřezkoumatelnosti. Stěžovatel má za to, že krajský soud rozhodl překvapivým způsobem, a to na základě důkazu (vyjádření pojišťovny), který v řízení vůbec nebyl proveden, přičemž současně neodůvodnil zamítnutí důkazních návrhů a nepoučil stěžovatele o svém právním názoru (posouzení předmětné smlouvy podle občanského zákoníku).

9. Ve vztahu k rozhodnutí Nejvyššího soudu stěžovatel namítá, že jeho dovolání nemělo být odmítnuto, neboť v něm jednoznačně vymezil právní otázku (dovolací důvod), přičemž odkazuje na prejudikaturu Nejvyššího soudu i Ústavního soudu, která byla dle jeho názoru v nyní posuzované věci ignorována, ať už ve vztahu k otázce určitosti smluvní odměny (zde odkazuje na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 6. 2010 sp. zn. 29 Cdo 2126/2009), či ve vztahu k otázce souladu odměny advokáta určené dle advokátního tarifu s dobrými mravy [zde odkazuje mj. na nález zdejšího soudu ze dne 29. 1. 2019 sp. zn. IV. ÚS 299/18 (N 15/92 SbNU 172)].

III. Vyjádření účastníků řízení a replika stěžovatele

10. Ústavní soud vyžádal spis a vyjádření Nejvyššího soudu, krajského soudu i vedlejšího účastníka řízení.

11. Nejvyšší soud uvedl, že stěžovatel v ústavní stížnosti pouze opakuje námitky uplatněné již v dovolání, když nadále zůstává v omylu, že rozsudek krajského soudu spočívá na řešení právní otázky, zda byla dostatečně určitě – a tedy platně – sjednána odměna advokáta za zastupování v řízení o náhradu škody. Nejvyšší soud zopakoval, že krajský soud na podkladě zjištěného skutkového stavu, který je v dovolacím řízení zásadně nezpochybnitelný, uzavřel, že účastníci nesjednali smluvní odměnu za právní zastupování stěžovatele, z čehož dovodil, že žalobci náleží odměna za právní služby podle advokátního tarifu.

12. Krajský soud toliko stručně odkázal na odůvodnění ústavní stížností napadeného rozsudku.

13. S ohledem na obsah těchto vyjádření je Ústavní soud nezasílal stěžovateli k případné replice, jelikož by to bylo zjevně neúčelné.

14. Žalobce se přes výzvu Ústavního soudu k podané ústavní stížnosti nevyjádřil, a proto měl Ústavní soud v dalším řízení za to, že se postavení vedlejšího účastníka vzdal (srov. § 28 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

IV. Splnění podmínek řízení

15. Ústavní soud nejprve posuzoval splnění procesních podmínek řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen advokátem podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Vlastní hodnocení věci

16. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaného spisu a zaslaných vyjádření dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je částečně důvodná.

17. Ústavní soud předně připomíná své ustálené závěry, v nichž se zdůrazňuje, že je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), a vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou svým vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Vzhledem k tomu je nutno vycházet z pravidla, že vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů, a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti tak lze uvažovat pouze za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo

vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady přitom jde, lze zjistit zejména z judikatury Ústavního soudu.

18. Proces interpretace a aplikace podústavního práva pak bývá stižen takovouto vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc nebo se dopustí – z hlediska spravedlivého procesu – neakceptovatelné „libovůle“, spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně akceptovanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471) ze dne 25. 9. 2007; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz].

19. Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti je tak v daném ohledu, jak je výše dovozeno, povolán korigovat pouze excesy obecných soudů [srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 570/03 (N 91/33 SbNU 377) ze dne 30. 6. 2004].

20. Ústavní soud přitom považuje za excesivní způsob, jakým se obecné soudy vypořádaly se stěžovatelem uplatněnou námitkou rozporu přiznané odměny žalobce s dobrými mravy. Tuto námitku přitom stěžovatel uplatňoval soustavně v průběhu celého předchozího řízení (srov. vyjádření k žalobě, č. l. 37–38; závěrečný návrh stěžovatele v odvolacím řízení, č. l. 235; dovolání, č. l. 273–276), přičemž ji – jak vyplývá ze shora provedené rekapitulace jeho návrhu – předkládá rovněž v ústavní stížnosti.

21. Obecné soudy, resp. Nejvyšší soud a krajský soud, se přitom s touto námitkou vypořádaly pouze a jen zcela stručně. Krajský soud uvedl (srov. rozsudek krajského soudu, bod 10), že „vyúčtování odměny za právní služby neodporuje zákonu, jestliže vychází z platné vyhlášky, která stanoví odměnu advokátů za poskytování právních služeb, a podle názoru odvolacího soudu se ani nepříčí dobrým mravům“. Tento závěr převzal rovněž Nejvyšší soud, který po shrnutí obecných východisek souvisejících s aplikací a interpretací institutu dobrých mravů přisvědčil krajskému soudu (srov. usnesení Nejvyššího soudu, s. 4), „že přiznání mimosoudní odměny v případě, že nedošlo k ujednání mezi advokátem a klientem o částce, za niž bude právní služba poskytnuta, anebo o způsobu jejího určení, se jako takové nepříčí dobrým mravům“. Nejvyšší soud pak uzavřel, že „nebyla-li účastníky sjednána smluvní odměna za poskytnuté právní služby, nelze než advokátovi přiznat odměnu mimosmluvní; přiznání mimosmluvní odměny za takové situace tudíž nelze poměřovat korektivem dobrých mravů (byl by jím totiž poměřován sám právní předpis)“.

22. K otázce posuzování a aplikace korektivu dobrých mravů se Ústavní soud vyslovil již dříve v řadě svých rozhodnutí. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 3653/11 (N 118/65 SbNU 553) ze dne 5. 6. 2012 např. uvedl, že považuje za samozřejmé a určující pro nalézání práva, že vždy je nezbytné vycházet z individuálních okolností každého jednotlivého případu, které jsou založeny na skutkových zjištěních, přičemž v rovině práva podústavního je nutné posuzovat individuální okolnosti daného případu též prizmatem kogentního § 3 odst. 1 občanského zákoníku, které je v rovině podústavního práva odrazem ústavního požadavku nalezení spravedlivého řešení [srov. též nález sp. zn. II. ÚS 3168/09 (N 158/58 SbNU 345) ze dne 5. 8. 2010]. Zásada souladu výkonu práv s dobrými mravy představuje významný korektiv, který v odůvodněných případech dovoluje zmírňovat tvrdost zákona a dává soudci prostor pro uplatnění pravidel slušnosti.

23. Zde je možno opětovně odkázat na v judikatuře ustálený právní názor, že dobrými mravy „jest mít souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihujíce podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních“ (srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Cdon 473/1996 ze dne 29. 5. 1997). Pojem dobré mravy nelze vykládat pouze jako soubor mravních pravidel užívaných jako korektiv či doplňující obsahový faktor výkonu

subjektivních práv a povinností, ale jako příkaz soudci rozhodovat *praeter legem* či dokonce *contra legem*, jde-li o reprobaci jednání příčícího se dobrým mravům [srov. *mutatis mutandis* nález sp. zn. II. ÚS 2087/08 (N 90/57 SbNU 179) ze dne 20. 4. 2010]. Takto provedený výklad pojmu dobré mravy ve svém souhrnu prostupuje i Listinou [srov. nález sp. zn. II. ÚS 544/2000 (N 41/21 SbNU 363) ze dne 12. 3. 2001].

24. Ústavní soud dále uvádí, že tato námitka, tj. námitka nedostatečného zohlednění dobrých mravů při rozhodování o nároku žalobce, může mít z hlediska posouzení ústavnosti postupu Nejvyššího soudu i krajského soudu své místo zejména tam, kde naplňuje některý z předpokladů přípustnosti dovolání vymezený v § 237 o. s. ř.

25. Základem hodnocení ústavní konformity v dikci čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s § 237 o. s. ř. je proto právní názor Nejvyššího soudu vyjádřený v rozsudku sp. zn. 29 Cdo 1583/2000 ze dne 10. 4. 2001, jenž se týká přímo korektivu dobrých mravů v otázce odměny advokáta a zdůrazňuje, že soulad obsahu právního úkonu – stejně jako soulad výkonu subjektivního práva s dobrými mravy – musí být posuzován vždy, bez ohledu na to, že právní úkon byl výsledkem svobodného ujednání mezi účastníky. Tento právní názor byl navíc aprobován rovněž v nálezové judikatuře zdejšího soudu, který při výkladu rozhodovací praxe Nejvyššího soudu konstatoval, že dovolací soud nevylučuje uplatnění korektivu dobrých mravů podle § 3 odst. 1 občanského zákoníku ani ve vztahu advokát–klient při účtování nákladů advokátního zastoupení dle advokátního tarifu [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 299/18 (N 15/92 SbNU 172) ze dne 29. 1. 2019, bod 29].

26. Nelze přehlédnout, že stěžovatel na tento nález, a tedy i na zde citovanou judikaturu Nejvyššího soudu, ve svých podáních výslovně a opakovaně upozornil (srov. závěrečný návrh stěžovatele v odvolacím řízení, č. l. 235; dovolání, č. l. 275). Ústavní soud přitom nepovažuje za přesvědčivou distinkci provedenou Nejvyšším soudem, který označil odkaz stěžovatele na prejudikaturu dovolacího soudu za nepřiléhavý, neboť v daných případech byla posuzována „mravnost“ výše smluvní odměny, tedy odměny, jejíž výše se odvíjí od vůle smluvních stran (srov. usnesení Nejvyššího soudu, s. 4). Budiž zopakováno, že korektiv dobrých mravů se s ohledem na shora citované judikatorní závěry uplatní vždy, tedy i v případě účtování nákladů advokátního zastoupení dle advokátního tarifu.

27. Z výše uvedeného vyplývá, že postup obecných soudů v nyní posuzované věci, kdy se s námitkou stěžovatele, že žalobcem uplatněný nárok na odměnu za právní zastupování odporuje dobrým mravům, vypořádaly toliko strohým a značně zjednodušujícím konstatováním, že přiznání mimosmluvní odměny nelze poměřovat korektivem dobrých mravů, nebyl souladný s ustálenou judikaturou Ústavního soudu i Nejvyššího soudu, a za situace, kdy stěžovatel řádně uplatnil tuto dovolací námitku, bylo povinností Nejvyššího soudu se jí zabývat a řádně ji vypořádat, což se ovšem nestalo.

28. Ústavní soud proto dospívá k závěru, že ačkoliv se stěžovatel „stanoveným postupem“, jak to vyžaduje čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny, domáhal svého tvrzeného práva, Nejvyšší soud v nyní posuzované věci nerozhodl „zákonem stanoveným způsobem“ podle čl. 90 Ústavy. Ústavní soud dospěl z hlediska ústavně zaručeného základního práva na soudní a jinou právní ochranu k závěru, že výše uvedená otázka souladu odměny žalobce s dobrými mravy předestřená stěžovatelem (mimo jiné) v dovolání nebyla řádně posouzena, ač naplňuje podmínku přípustnosti dovolání podle § 237 o. s. ř., a otevírá tak cestu k jejímu posouzení coby dovolacího důvodu podle § 241a odst. 1 o. s. ř. Postup, který k tomu nepřihlíží, vede k porušení práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

29. Na základě výše uvedeného proto Ústavní soud uzavírá, že Nejvyšší soud postupoval v rozporu s § 237 o. s. ř., a porušil tím současně (a především) ústavně zaručené právo stěžovatele na přístup k dovolacímu soudu a na rozhodnutí o podaném mimořádném opravném prostředku. Stejně tak je postup Nejvyššího soudu v této věci vybočením z jeho ústavně zakotveného poslání vrcholného soudního orgánu ve věcech patřících do pravomoci

soudů s výjimkou záležitostí, o nichž rozhoduje Ústavní soud nebo Nejvyšší správní soud (čl. 92 Ústavy).

30. Z důvodu minimalizace zásahů Ústavního soudu do činnosti jiných orgánů veřejné moci bylo namístě zrušit pouze napadené rozhodnutí Nejvyššího soudu [srov. k tomu nálezy sp. zn. I. ÚS 1531/11 (N 172/63 SbNU 19) ze dne 5. 10. 2011, sp. zn. II. ÚS 289/06 (N 138/53 SbNU 717) ze dne 11. 6. 2009 či sp. zn. III. ÚS 3067/13 (N 247/83 SbNU 855) ze dne 20. 12. 2016]. Ústavní soud současně připomíná svůj právní názor vyjádřený v nálezu sp. zn. III. ÚS 3725/13 (N 55/73 SbNU 89) ze dne 10. 4. 2014, podle kterého sjednocování judikatury obecných soudů ve věcech bez ústavní relevance Ústavnímu soudu nepřísluší. Proto ani v této věci neposuzuje samotná skutková a právní zjištění z hlediska posouzení dovolacích námitek (s respektem k § 239 o. s. ř.), nýbrž jen to, zda a v jaké míře byla přitom zachována ústavní konformita rozhodování Nejvyššího soudu. Úkolem Ústavního soudu přitom není vstupovat do oblasti kognice obecných soudů, a proto může posoudit pouze otázku dodržení ústavních kautel řádně vedeného soudního řízení, nikoli však předjímat jeho budoucí výsledek založený na ústavně konformním výkladu právních předpisů obecnými soudy.

31. Nad rámec výše uvedeného (*obiter dictum*) Ústavní soud v návaznosti na shora uvedené závěry dodává a potvrzuje, že aplikace korektivu dobrých mravů je nepochybně především předmětem volné úvahy obecných soudů (srov. citovaný nález sp. zn. IV. ÚS 299/18, bod 29), přičemž při nalézání práva je vždy nezbytné vycházet z individuálních okolností každého jednotlivého případu, které jsou založeny na skutkových zjištěních, což platí i v případě aplikace § 3 odst. 1 občanského zákoníku.

32. V nyní posuzovaném případě přitom zdejší soud považuje za relevantní zejména následující okolnosti:

a) doba od vzniku po uplatnění nároku: žalobce vyúčtoval stěžovateli náklady právního zastoupení dne 11. 5. 2017, přičemž řízení, v němž žalobce stěžovatele zastupoval, a to na základě dohody ze dne 13. 12. 2012, skončilo uzavřením smíru schváleného usnesením Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 1. 9. 2015 č. j. 10 C 227/2012-391 (srov. rozsudek okresního soudu, body 6–7); žalobce uplatnil nárok u soudu dne 31. 8. 2018 (srov. spis, č. l. 1)
b) spojitost s předchozími řízeními: trestní rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 13. 6. 2011 č. j. 3 T 9/2011-227, jímž byl stěžovatel uznán vinným ze spáchání těžkého přečinu ublížení na zdraví a jímž mu byla stanovena povinnost nahradit škodu poškozenému H. L. ve výši 13 996 eur a 63 000 Kč, byl vymáhán exekučně, neboť žalobce, jakožto právní zástupce, byť to přislíbil, neinformoval o tomto výsledku řízení pojišťovnu; stěžovatel se proto žalobou na náhradu škody ve výši 100 519 Kč ze dne 10. 3. 2017 domáhal po žalobci náhrady uhrazených nákladů předmětného exekučního řízení; z usnesení Okresního soudu Plzeň-město ze dne 22. 9. 2017 č. j. 18 C 99/2017-52 se přitom podává, že mezi účastníky byl v tomto řízení schválen smír, na jehož základě byl žalobce povinen zaplatit stěžovateli částku 104 753 Kč a náhradu nákladů řízení ve výši 14 309 Kč (srov. rozsudek okresního soudu, body 2 a 9; srov. spis, č. l. 63–66); nárok uplatněný žalobcem v nyní posuzovaném řízení byl tudíž uplatněn až poté, co se stěžovatel začal domáhat svého nároku na náhradu škody vzniklé předchozím pochybením na straně žalobce (srov. např. spis, č. l. 27)
c) řádnost zastoupení stěžovatele v předchozím řízení: jak uvedl okresní soud, mezi účastníky řízení bylo sporné, zda právní zastoupení žalobcem ve sporu mezi stěžovatelem a poškozeným H. L. bylo řádné, či nikoliv (srov. rozsudek okresního soudu, bod 19); krajský soud se ovšem touto okolností nezabýval, a nezohlednil tak stěžovatelovy námitky, že jej žalobce neinformoval o své nepřítomnosti na nařízených

jednáních (ve dnech 24. 4. 2014, 18. 9. 2014 a 6. 8. 2015), resp. že žalobce nepožádal okresní soud o odročení těchto jednání, nezajistil substituci právního zastupování či předem neinformoval stěžovatele o sjednání smíru s poškozeným (srov. spis, č. l. 61–62)

d) informace o odměně: Ústavní soud má za to, že žalobce měl v daném případě povinnost postupovat transparentně, v zájmu svého klienta (stěžovatele), a tedy mu měl předem poskytnout úplnou a jasnou informaci o ceně poskytované právní služby; nelze totiž přehlédnout, že stěžovateli náleželo ve vztahu k žalobci (profesionálovi) postavení slabší smluvní strany (laika); obecné soudy by se tudíž měly zabývat rovněž otázkou, nakolik je tento požadavek slučitelný s advokátní praxí, jež informaci o odměně řeší – tak jako v nyní posuzovaném případě – toliko poznámkou ve formuláři plné moci odkazující na advokátní tarif; stejně tak by se měly obecné soudy vypořádat s námitkou stěžovatele, že pokud by byl řádně poučen o odměně žalobce, nikdy by na právní zastupování za daných podmínek nepřistoupil (srov. spis, č. l. 273)

e) platba záloh: obecné soudy by se měly zabývat mezi účastníky nadále spornou otázkou, kterou zhodnotil okresní soud následovně (srov. rozsudek okresního soudu, bod 20): „žalobce rovněž v průběhu celého soudního řízení po žalovaném nepožadoval zálohy (tvrzení žalovaného) nebo je požadoval pouze dvakrát ve výši 5 000 Kč (tvrzení žalobce, která zůstala nedoložena), což jsou ovšem částky, jejichž výše je ve značném nepoměru k částce, jejíž zaplacení je po žalovaném požadováno“

f) obdržení *ex gratia* platby ve výši 50 000 Kč od pojišťovny ve prospěch žalobce: obdržení této platby, stručně řečeno, znamená, že žalobce neposkytoval právní služby ve stěžovatelově věci bezplatně.

33. Jak již bylo zdůrazněno výše, hodnocení těchto jednotlivých okolností a jejich vzájemných souvislostí nepřísluší zdejšímu soudu, který – pokud by k tomuto hodnocení přistoupil – by nepřípustně zasahoval do rozhodovací pravomoci obecných soudů, resp. v prvé řadě rozhodovací pravomoci Nejvyššího soudu. Ústavní soud v této souvislosti pouze připomíná své závěry plynoucí z předchozí nálezové judikatury, z nichž se podává, že postup obecných soudů, které zamítly žalobu pro rozpor s dobrými mravy v rozsahu 80 %, nebyl souladný s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu, resp. byl v kontextu daného případu shledán protiústavní (srov. citovaný nález sp. zn. IV. ÚS 299/18). Shledá-li tedy Nejvyšší soud žalobní nárok žalobce v rozporu s dobrými mravy, musí ho celý zamítnout, nebo jej v opačném případě celý přiznat.

34. Ústavní soud se nezabýval dalšími stěžovatelem uplatněnými argumenty, neboť to vzhledem k předchozím závěrům potvrzujícím (částečnou) důvodnost ústavní stížnosti považoval za nadbytečné.

VI. Závěr

35. Ústavní soud uzavírá, že napadeným usnesením Nejvyššího soudu došlo k porušení základního práva stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, a proto ústavní stížnosti částečně vyhověl a ústavní stížností napadené usnesení Nejvyššího soudu zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Učinil tak bez nařízení ústního jednání, neboť od něho nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

36. Současně Ústavní soud zdůrazňuje, že poskytnutí ochrany uvedenému ústavně zaručenému právu stěžovatele nemůže nikterak předjímat rozhodnutí ve znovu otevřeném soudním řízení o nároku žalobce na zaplacení odměny za právní zastupování stěžovatele.

37. Ve zbývající části proto ústavní stížnost podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu jako nepřípustnou odmítl, neboť rozhodnutí krajského soudu bude předmětem nového posouzení ze strany Nejvyššího soudu.

Č. 7
Nedostatečné odůvodnění usnesení zamítajícího žádost o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (sp. zn. III. ÚS 2490/22 ze dne 10. ledna 2023)

Pokud obecné soudy řádně, přesvědčivě a logicky neodůvodní svá rozhodnutí o podmíněném propuštění odsouzeného na svobodu a jeho žádost zamítnou, porušují jeho právo na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Z odůvodnění rozhodnutí je podle Ústavního soudu zřejmé, že městský soud přistupoval k okolnosti stěžovatelovy trestní minulosti z hlediska právního názoru Ústavního soudu formalisticky a nevzal v úvahu dobu, kdy došlo ke spáchání trestných činů (před prvním nástupem do výkonu trestu odnětí svobody), kladné hodnocení chování stěžovatele ve výkonu trestu odnětí svobody i skutečnost, že insolvenčním řízením se snaží o postupné splácení pohledávek. Takové odůvodnění napadeného usnesení městského soudu nepostačuje k ústavně konformnímu posouzení očekávání vedení řádného života. Nebyly zohledněny nejen konkrétní okolnosti stěžovatelovy trestné činnosti, nýbrž ani ostatní okolnosti, které by mohly mít vliv na jeho případnou recidivu (např. že má partnerku a je otec dvou nezletilých dětí, dále možnost bydlení s rodinou, příslib zajištění práce). Také obvodním soudem původně stanovená zkušební doba v trvání 7 roků za současného dohledu by pro odsouzeného stěžovatele byla dostatečnou hrozbou, že v případě jejího porušení vykoná zbytek trestu odnětí svobody. Ústavní soud připomíná, že bez řádného odůvodnění (opřeného o konkrétní skutečnosti) se tak závěr o příliš vysokém riziku recidivy jako nedostatečně podložený rovná soudní libovůli.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka, soudce Ludvíka Davida a soudce zpravodaje Pavla Rychetského ve věci ústavní stížnosti F. V., t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Plzeň, zastoupeného Mgr. Václavem Němcem, advokátem, sídlem Ostrava, Roháčova 3339/5, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 21. července 2022 č. j. 67 To 206/2022-176, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 4 jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 21. července 2022 č. j. 67 To 206/2022-176 bylo porušeno ústavní právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 21. července 2022 č. j. 67 To 206/2022-176 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností, která splňuje formální náležitosti dle § 34 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného soudního rozhodnutí, jímž mělo dojít zejména k porušení práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a na zákonného soudce dle čl. 38 odst. 1 Listiny.

2. Stěžovatel k ústavní stížnosti připojil návrh ve smyslu § 39 zákona o Ústavním soudu na přednostní projednání, a to i s ohledem na to, že stěžovatel je stále ve výkonu trestu a v tomto řízení o podmíněném propuštění vedeném u Krajského soudu v Plzni již došlo k porušení jeho Listinou garantovaných práv.

3. Obsah rozhodnutí napadeného ústavní stížností, jakož i průběh řízení, které jeho vydání předcházelo, netřeba podrobněji rekapitulovat, neboť jsou stěžovateli známy. Z napadených rozhodnutí Ústavní soud stručně uvádí, že usnesením Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 2. 6. 2022 č. j. 46 PP 14/2022-144 bylo podle § 88 odst. 1 písm. b), odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní zákoník“) za použití § 331 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní řád“) rozhodnuto, že odsouzený stěžovatel byl podmíněně propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody v trvání 7 roků uloženého rozsudkem Okresního soudu ve Zlíně ze dne 22. 10. 2019 sp. zn. 1 T 142/2018 ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 14. 5. 2020 sp. zn. 6 To 396/2019 a rozsudkem Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 15. 7. 2019 sp. zn. 68 T 6/2018. Podle § 89 odst. 1 trestního zákoníku byla stanovena zkušební doba v trvání 7 roků za současného dohledu. Podle § 89 odst. 2 trestního zákoníku byla uložena přiměřená povinnost ve zkušební době podle svých sil splácet způsobenou škodu. Proti usnesení obvodního soudu podal státní zástupce Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 4 stížnost, kterou projednal Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) a znovu rozhodl.

4. Městský soud usnesením napadeným ústavní stížností podle § 149 odst. 1 písm. a) trestního řádu zrušil v celém rozsahu usnesení Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 2. 6. 2022 č. j. 46 PP 14/2022-144 a znovu rozhodl podle § 88 odst. 1 písm. b), odst. 3 trestního zákoníku *a contrario* za použití § 331 odst. 1 trestního řádu tak, že žádost odsouzeného stěžovatele o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody zamítl.

II. Argumentace stěžovatele

5. V ústavní stížnosti stěžovatel namítá, že městský soud, aniž by ho řádně vyslechl či se seznámil s protokolem o veřejném zasedání, změnil vyhovující rozhodnutí obvodního soudu. Městský soud pominul, že stěžovatel se trestné činnosti dopouštěl v letech 2012 až 2015 a po prvním nepodmíněném trestu a výchovně odstrašujícím pobytu ve věznici došlo k jeho zásadní sebereflexi, od té doby žil řádně, pracoval, staral se o rodinu a změnil náhled na rodinný i osobní život na svobodě. Následně mu byl uložen souhrnný trest 7 let a nový trest 7 let, stěžovatel nastoupil dobrovolně výkon těchto trestů a je ve výkonu do současné doby. Městskému soudu stěžovatel rovněž vytkl chybnost úvah týkajících se hrazení dluhů, maje za to, že k jejich hrazení vyvinul dostatečné úsilí s přihlédnutím k tomu, že dluhy umořuje, jak je v jeho moci, přičemž více peněz lze vydělat po propuštění z výkonu trestu nežli během něj. Tuto svoji argumentaci stěžovatel v ústavní stížnosti podrobněji rozvedl, dluhy již několik let řeší cestou oddlužení. Městský soud porušil právo stěžovatele na nezávislého a nestranného soudce tím, že do svého rozhodnutí přejal bez dalšího stěžejní argumentaci nepříslušného Krajského soudu v Plzni sp. zn. 67 To 206/2022 o výši jeho dluhů.

6. Dle názoru stěžovatele se městský soud zaměřil pouze na jeho trestní minulost a výši dluhů, ač měl k dispozici aktuální pozitivní informace o jeho osobě (a jeho vnitřní proměně). Ve výkonu trestu se stěžovatel choval vzorně. Zůstává tedy nejasné, jak by měl stěžovatel delším pobytem ve výkonu trestu prokázat splnění podmínek pro podmíněné propuštění, soud žádný jasný a srozumitelný návod nedává.

7. Stěžovatel poukázal na předcházející ústavní stížnost, kde Ústavní soud ve věci sp. zn. I. ÚS 232/22 ze dne 11. 5. 2022 konstatoval porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces a nálezem zrušil usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 14. 12. 2021 č. j. 8 To 356/2021-133. Dále Ústavní soud vyhověl jeho ústavní stížnosti nálezem ze dne 20. 12. 2022 sp. zn. II. ÚS 2152/22 (N 153/115 SbNU 239), který podle tvrzení stěžovatele vnitřně souvisí s touto projednávanou ústavní stížností.

8. Stěžovatel s odkazem na rozhodnutí Ústavního soudu [sp. zn. II. ÚS 162/22, II. ÚS 482/18 (N 195/91 SbNU 411), IV. ÚS 2393/21 (N 21/110 SbNU 222), IV. ÚS 575/21 (N 128/107 SbNU 41); rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https:nalus.usoud.cz] navrhl, aby napadené usnesení bylo zrušeno.

III. Vyjádření účastníků řízení

9. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost městskému soudu a Obvodnímu státnímu zastupitelství pro Prahu 4 s výzvou, aby se k ní vyjádřily.

10. Městský soud ve svém vyjádření plně odkázal na odůvodnění napadeného rozhodnutí a uvedl, že se stížnostní soud vypořádal mj. rovněž s tvrzeními stěžovatele, která jsou opakována i v rámci ústavní stížnosti, přičemž při svém rozhodnutí vycházel kromě příslušných zákonných ustanovení jak z konkrétních okolností případu a osoby stěžovatele, tak i z platné judikatury. Závěrem uvedl, že nad rámec písemného vyhotovení usnesení nemá městský soud ve věci žádných dalších vyjádření, aniž by vznesl návrh, jak by měl Ústavní soud ve věci rozhodnout.

11. Obvodní státní zastupitelství pro Prahu 4 sdělilo dne 9. 12. 2022 Ústavnímu soudu, že nevyužívá svého oprávnění se vyjádřit.

12. Vyjádření účastníků řízení Ústavní soud nezaslal stěžovateli na vědomí a k případné replice, neboť neobsahují žádné nové skutečnosti, které by mohly mít vliv na rozhodnutí ve věci samé.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

13. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

14. Ve smyslu § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

15. Po zvážení obsahu ústavní stížnosti a napadeného rozhodnutí Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

16. Ústavní soud úvodem připomíná, že podle jeho ustálené judikatury neexistuje ústavně zaručené právo na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Posouzení splnění zákonných podmínek je věcí soudcovské úvahy. Je tedy na obecných soudech, aby zkoumaly a posoudily, zda podmínky pro aplikaci tohoto institutu jsou dány, a aby své úvahy

přiměřeným způsobem odůvodnily. Ústavní soud zásadně respektuje takové nezávislé rozhodnutí obecných soudů, nicméně je povolán zasáhnout, vybočuje-li výklad soudů ze zásad řádně vedeného trestního řízení [srov. nález ze dne 5. 11. 2015 sp. zn. III. ÚS 599/14 (N 194/79 SbNU 207)]. Za takový exces lze považovat například rozhodování na základě nedostatečně zjištěného skutkového stavu věci a opření rozhodnutí toliko o informace z doby odsouzení stěžovatele [nález ze dne 22. 3. 2001 sp. zn. III. ÚS 611/2000 (N 51/21 SbNU 439)], posouzení zákonné podmínky prognózy vedení řádného života na svobodě na základě minulého chování stěžovatele, respektive okolností vztahujících se k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, nikoli ve vztahu k době po eventuálním propuštění z výkonu trestu [nález ze dne 12. 5. 2011 sp. zn. III. ÚS 1735/10 (N 90/61 SbNU 405)] či porušení principu kontradiktornosti řízení a rovnosti.

17. Při rozhodování o žádosti o podmíněné propuštění je nutné, aby obecné soudy vzaly v potaz také účel institutu podmíněného propuštění. Ústavní soud uvedl, že podle odborné literatury je smyslem podmíněného propuštění umožnit opustit brány věznice osobám, které během svého pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody dokázaly analyzovat své protiprávní jednání, sebekriticky se k němu postavit, vyvodit z něj poučení a svým aktivním a kladným přístupem ve výkonu trestu odnětí svobody prokázat své polepšení (např. uvedený nález ze dne 13. 7. 2021 sp. zn. IV. ÚS 575/21). Podmíněné propuštění funguje jako motivační prvek u odsouzeného pachatele tak, aby se aktivně zapojil ve výkonu trestu do programů zacházení, které by měly mít nejen preventivní účinek z hlediska recidivy, ale též integrující a restorativní účinky. Bylo-li dosud odpykanou částí trestu již dosaženo účelu trestem sledovaného, je další výkon trestu nepotřebný a také neodůvodněný.

18. Co se týče hodnocení splnění podmínky prognózy vedení řádného života, Ústavní soud v nálezu ze dne 28. 11. 2018 sp. zn. II. ÚS 482/18 blíže rozvinul kritéria, která by soudy měly při posuzování naplnění podmínek pro podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody zkoumat. Podmínka prognózy řádného života je úzce svázána s podmínkou polepšení, neboť na ni navazuje. Očekávání vedení řádného života, respektive dovršení nápravy odsouzeného v budoucnu, je ze své podstaty předpokladem pravděpodobnostním.

19. Stěžovateli je zejména nutné přisvědčit, že městský soud se nedostatečně zabýval kritérii souvisejícími s naplněním podmínek pro podmíněné propuštění [viz např. nález sp. zn. IV. ÚS 575/21 a nález ze dne 31. 8. 2021 sp. zn. III. ÚS 1711/21 (N 157/107 SbNU 312)], neboť zamítnutí stěžovatelovy žádosti opřel výhradně o obecný závěr o jeho trestní minulosti a výši jeho dluhů. Městský soud sice správně uvádí, že ústavní pořádek nezaručuje právo na podmíněné propuštění, nicméně Listina jako jeho součást podle čl. 112 odst. 1 Ústavy v čl. 36 odst. 1 garantuje právo na soudní ochranu, které se uplatní rovněž v řízení o žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění z výkonu trestu. Ústavní soud tedy ve své judikatuře opakovaně přezkoumává, zda soudy svá zamítavá rozhodnutí náležitě odůvodnily [viz např. nálezy ze dne 3. 1. 2017 sp. zn. I. ÚS 2201/16 (N 4/84 SbNU 69) nebo ze dne 15. 2. 2022 sp. zn. IV. ÚS 2393/21], neboť trestní minulost odsouzeného sice je důležitým hlediskem při posuzování splnění podmínek podmíněného propuštění, nicméně prognóza vedení řádného života v budoucnu nesmí být založena především, nebo dokonce jen na jejím formalistickém („matematickém“) posouzení. Naopak, jak již bylo uvedeno výše, je nutné zohlednit i další, zejména aktuální poznatky k osobnosti odsouzeného, stavu jeho nápravy i prostředí, v němž by se ocitl po případném podmíněném propuštění na svobodu, a zabývat se též okolnostmi spáchané trestné činnosti při zaměření na míru překonání subjektivních příčin této trestné činnosti na straně odsouzeného. Nelze tak připouštět situaci, v níž soudy odůvodní takové rozhodnutí toliko obecně, přehnaně stručně nebo v rozporu se smyslem hodnocených kritérií [viz např. nález ze dne 28. 11. 2018 sp. zn. II. ÚS 482/18 (N 195/91 SbNU 411)].

20. Městský soud v odůvodnění usnesení uvedl, že stěžovatel splnil podmínku stanovenou § 88 odst. 3 trestního zákoníku a vykonal potřebnou dobu uloženého trestu. Dále

pro podmíněné propuštění musí být kumulativně splněny zákonné podmínky, tedy odsouzený musí prokazovat polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život. Pro hodnotící úvahy ve vztahu k prognóze vedení řádného způsobu života a jejich důvodnost je nezbytné posoudit i sklony odsouzeného k páchání trestné činnosti, a to též z hlediska celkové trestněprávní narušenosti osobnosti odsouzeného. K naplnění třetí podmínky polepšení, prognózy vedení řádného života po podmíněném propuštění na svobodu, je třeba se zabývat i otázkou náhrady trestnou činností způsobené škody, v jaké míře odsouzený škodu nahradil a jaké si vytvořil podmínky, aby mohl trestnou činností způsobenou škodu po svém propuštění nahradit. Městský soud dospěl k závěru, že stěžovatel dosud nesplňuje zákonný předpoklad pro podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody v tom, že by bylo možno od něj bez důvodných pochybností v budoucnu očekávat, že povede řádný způsob života. Poukázal na jeho předchozí způsob života a závažnost trestných činů, kterých se opakovaně dopouštěl, a za situace, kdy je zatížen povinností hradit své závazky v řádech milionů, výrazně hrozí nebezpečí páchání trestných činů. Na tomto závěru nemůže nic změnit ani skutečnost, že stěžovatel bude bydlet u rodiny, která mu pomůže, a má zajištěn příslib budoucího zaměstnání; podotkl, že od roku 2007 v tomto směru rodina neměla žádný vliv a neodradila stěžovatele od opakovaného páchání závažné trestné činnosti. Městský soud ale nevzal v úvahu, že ke spáchání trestných činů došlo před prvním nástupem do výkonu trestu odnětí svobody. Dle názoru městského soudu nebylo zatím dosaženo předpokládaného cíle, aby se odsouzený stěžovatel zbavil všech škodlivých návyků a v budoucnu neopakoval trestnou činnost, proto je třeba na stěžovatele působit výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody.

21. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně uvedl, že zohlednění trestní minulosti odsouzeného nejen není porušením jeho ústavních práv, nýbrž je naopak nezbytnou podmínkou řádného rozhodnutí o jeho žádosti o podmíněné propuštění. Je třeba vzít v potaz, před jak dlouhou dobou a z jakých důvodů došlo ke spáchání předchozích trestných činů a zda lze z chování odsouzeného dovodit, že subjektivní příčiny páchání trestné činnosti překonal (svým náhledem na trestnou činnost, náhradou škody, schopností se bez trestné činnosti ekonomicky obejít atd.). Důkladný popis těchto skutečností a jejich řádné zvážení tvoří součást práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť jen řádně a neformalisticky odůvodněné rozhodnutí o žádosti odsouzeného odpovídá ústavním požadavkům.

22. Jak vyplývá z výše uvedeného popisu, právě takové odůvodnění v napadeném rozhodnutí městského soudu chybí. Z jeho odůvodnění je podle Ústavního soudu zřejmé, že městský soud přistupoval k okolnosti stěžovatelovy trestní minulosti z hlediska právního názoru Ústavního soudu formalisticky a nevzal v úvahu dobu, kdy došlo ke spáchání trestných činů (před prvním nástupem do výkonu trestu odnětí svobody), kladné hodnocení chování stěžovatele ve výkonu trestu odnětí svobody i skutečnost, že insolvenčním řízením se snaží o postupné splácení závazků. Takové odůvodnění napadeného usnesení městského soudu nepostačuje k ústavně konformnímu posouzení očekávání vedení řádného života. Nebyly zohledněny nejen konkrétní okolnosti stěžovatelovy trestné činnosti, nýbrž ani ostatní okolnosti, které by mohly mít vliv na jeho případnou recidivu (např. že má partnerku a je otec dvou nezletilých dětí, dále možnost bydlení s rodinou, příslib zajištění práce). Také obvodním soudem původně stanovená zkušební doba v trvání 7 roků za současného dohledu by pro odsouzeného stěžovatele byla dostatečnou hrozbou, že v případě jejího porušení vykoná zbytek trestu odnětí svobody (výstup z výkonu trestu odnětí svobody je stanovený až do 20. 1. 2031). Ústavní soud připomíná, že bez řádného odůvodnění (opřeného o konkrétní skutečnosti) se tak závěr o příliš vysokém riziku recidivy jako nedostatečně podložený rovná soudní libovůli.

23. Námitku stěžovatele, že bylo porušeno jeho právo na zákonného soudce, neshledal Ústavní soud důvodnou. Pro určení příslušnosti jsou rozhodující skutečnosti, které jsou dány při zahájení řízení. Není významné, že stěžovatel byl v mezidobí přemístěn k výkonu trestu do jiné věznice (z Věznice Plzeň do Praha Pankrác). Takový názor opakovaně vyjádřil i Nejvyšší soud (srov. usnesení ze dne 13. 10. 2021 sp. zn. 7 Td 63/2021, usnesení ze dne 11. 10. 2017 sp. zn. 7 Td 43/2017).

24. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona napadené rozhodnutí městského soudu zrušil.

25. O žádosti o přednostní projednání ústavní stížnosti podle § 39 zákona o Ústavním soudu Ústavní soud pak již výslovně nerozhodoval, jelikož jí vyhověl fakticky.

Č. 8
Přiměřené odškodnění újmy na zdraví v souvislosti s postřelením při pokusu o přechod tehdejší státní hranice (sp. zn. III. ÚS 3025/22 ze dne 10. ledna 2023)

1. Svoboda pohybu (pobytu) patří do skupiny přirozených práv člověka, do níž by mělo být veřejnou mocí zasahováno jen v nejnutnějších případech. Zmíněná svoboda je totiž jedním z předpokladů svobody jednání člověka, jakožto tvůrčí, myslící bytosti; prostřednictvím svobody pohybu (pobytu) je realizována řada dalších práv a svobod člověku vlastních.

2. Ke skutečně reálnému a úspěšnému uplatnění odškodnění (zde: za postřelení a omezení osobní svobody v důsledku pokusu o překročení státní hranice do NSR v červenci roku 1989) byla nutná nejen existence pozitivního práva zakotvujícího hmotněprávní i procesněprávní nástroje, jak se takového nároku domoci, ale byla k tomu nutná též reálná změna společenské konstelace. Uplatnění nároku vázaného na poškození zdraví totiž bylo dříve deformováno celkovým pohledem na jednotlivce, neboť zájmy a potřeby jednotlivce byly hodnoceny toliko jako prostředek jiných cílů; teprve později docházelo k tomu, že veřejná moc začala jednotlivce a ochranu jeho zájmů vnímat jako smysl a důvod své existence (primát jednotlivce před státem). K uplatnění nároku souvisejícího s odškodněním bezpráví způsobeného totalitní mocí bylo proto kromě existence pozitivního práva nutno překonat též zažitou a všudypřítomnou představu o nedotknutelnosti státní moci.

3. Nelze stavět na srovnatelnou úroveň situaci, kdy na stěžovatele stříleli pohraničníci na straně jedné a zranili jej při realizaci jeho základního práva, a okolnosti vzniku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání na straně druhé. Okolnosti, za kterých došlo k poškození zdraví stěžovatele, je nutno považovat za mimořádné a tomu by měla odpovídat i výše jeho odškodnění.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a Ludvíka Davida ve věci ústavní stížnosti stěžovatele Dr. Thomase Bartsche, zastoupeného JUDr. Lubomírem Müllerem, advokátem, se sídlem Symfonická 1496/9, Praha 5, proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 18. 8. 2022 č. j. 17 Co 242/2022-46 a proti výrokům II a III rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 9. 5. 2022 č. j. 37 C 118/2021-32, za účasti Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 2 jako účastníků řízení a České republiky – Ministerstva spravedlnosti, se sídlem Vyšehradská 424/16, Praha 2, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 18. 8. 2022 č. j. 17 Co 242/2022-46 a výroky II a III rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 9. 5. 2022 č. j. 37 C 118/2021-32 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1

Listiny základních práv a svobod a právo na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto v rozsahu uvedených výroků ruší.

Odůvodnění

I. Průběh předchozího řízení a obsah ústavní stížnosti

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a ustanovení § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) a výroků II a III v záhlaví citovaného rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 (dále jen „obvodní soud“) s tvrzením, že jimi byla porušena základní práva zaručená čl. 36 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 9 odst. 5 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen „Pakt“), čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 95 odst. 1 Ústavy.

2. Z ústavní stížnosti a z vyžádaného spisu obvodního soudu sp. zn. 37 C 118/2021 se zejména podává, že stěžovatel se jako žalobce domáhal po žalované České republice – Ministerstvu spravedlnosti odškodnění újmy na zdraví, a to ve výši 476 250 Kč. Uvedená újma ve smyslu zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění účinném do 31. 12. 2013, (dále jen „zákon č. 40/1964 Sb.“) mu měla být způsobena tím, že dne 21. 7. 1989 byl jako občan bývalé Německé demokratické republiky zatčen při pokusu přejít hranice z ČSSR do Spolkové republiky Německo a byl přitom postřelen československými pohraničníky. V návaznosti na to byl převezen do Vojenské nemocnice Plzeň a poté byl předán bezpečnostním orgánům Německé demokratické republiky. V řízení dále nebylo sporné, že usnesením Okresního soudu v Domažlicích ze dne 6. 8. 2019 č. j. 0 Nt 4904/2019-20 (srov. č. l. 4 vyžádaného spisového materiálu) byla vyslovena stěžovatelova účast na soudní rehabilitaci ve smyslu zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o soudní rehabilitaci“), a to právě ve vztahu k nezákonnému omezení osobní svobody od 21. 7. 1989 do 28. 7. 1989, souvisejícímu s jeho zadržením a postřelením při pokusu o překročení státní hranice.

3. V návaznosti na rozhodnutí o stěžovatelově účasti na soudní rehabilitaci žalovaná stěžovateli poskytla v souvislosti s popsaným incidentem částku 1 027 Kč sestávající se z paušální náhrady ušlého výdělku ve výši 667 Kč, paušální náhrady nákladů vazby ve výši 160 Kč a paušální náhrady nákladů trestního řízení ve výši 200 Kč. Naopak nebylo vyhověno stěžovatelovu požadavku na náhradu škody na zdraví, neboť tato podle žalované nebyla k okamžiku podání stěžovatelovy žádosti o odškodnění řádně vyčíslena ani doložena.

4. Stěžovatel si proto nechal vypracovat bodové ohodnocení újmy na zdraví, jež se následně stalo součástí argumentace v řízení před obecnými soudy, z něhož vzešla ústavní stížností napadená rozhodnutí. V průběhu řízení před obvodním soudem přitom stěžovatel sám vzal žalobu částečně zpět co do požadavku na zaplacení částky 448 500 Kč představující náhradu za ztížení společenského uplatnění v rozsahu 1 200 bodů a náhradu bolestného v rozsahu 335 bodů a nově žádal odškodnění toliko v rozsahu nesporných 370 bodů po 15 Kč za jeden bod podle vyhlášky Ministerstev zdravotnictví a spravedlnosti, Státního sociálního zabezpečení a Ústřední rady odborů č. 32/1965 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění, (dále jen „vyhláška č. 32/1965 Sb.“), když ovšem základní odškodnění podle této vyhlášky žádal zvýšit na pětinásobek. Souhrnně tedy po částečném zpětvzetí žaloby požadoval přisouzení částky 27 750 Kč. Navýšení odškodnění nad základní částku odůvodňoval tím, že v jeho případě došlo k porušení Paktu a že osoby, které se tohoto

porušení měly dopustit, byly v době rozhodování obvodního soudu trestně stíhány (stěžovatel v této souvislosti odkazoval na eventuální trestní odpovědnost bývalého premiéra Lubomíra Štrougala, bývalého ministra vnitra Vratislava Vajnara a bývalého tajemníka ÚV KSČ Jana Fojtíka).

5. S ohledem na částečné zpětvzetí žaloby stěžovatelem obvodní soud usnesením ze dne 2. 5. 2022 č. j. 37 C 118/2021-28 řízení o žalobě stěžovatele co do částky 448 500 Kč zastavil. Výrokem I v záhlaví citovaného rozsudku pak žalované uložil povinnost zaplatit stěžovateli částku 5 500 Kč; co do částky 22 200 Kč žalobu zamítl (výrok II) a stěžovateli uložil zaplatit žalované náklady řízení ve výši 1 200 Kč (výrok III).

6. Obvodní soud vyšel z toho, že stěžovatel byl účasten soudní rehabilitace v souvislosti s nezákonným omezením jeho osobní svobody na území Československé socialistické republiky při pokusu o přechod státní hranice, kdy byl při pokusu o přechod státní hranice postřelen československými pohraničníky a v příčinné souvislosti se zásahem pohraničníků utrpěl újmu na zdraví v rozsahu 370 bodů, když s ohledem na intertemporální ustanovení je nutno na stěžovatelovu věc – s ohledem na okamžik, kdy ke škodní události došlo (resp. kdy došlo ke vzniku bolesti) – aplikovat zejména příslušná ustanovení vyhlášky č. 32/1965 Sb. Žádal-li stěžovatel přiznání pětinásobku základního odškodnění s odkazem na § 7 odst. 3 vyhlášky č. 32/1965 Sb., obvodní soud dovodil, že poškozenému přiznanou náhradu nelze navyšovat pouze z důvodu časového odstupu, který uplynul mezi rozhodnutím o odškodnění a předmětným zraněním, a to zejména proto, že stěžovateli v dřívějším uplatnění nároku fakticky nic nebránilo a mimořádné zvýšení odškodnění přichází podle obvodního soudu v úvahu jen ve výjimečných případech hodných zvláštního zřetele. Výjimečnost případu přitom nelze podle obvodního soudu vzdor přesvědčení stěžovatele dovodit jen z faktu, že v daném případě byl porušen mimo jiné Pakt, když naopak samotné porušení dané mezinárodní smlouvy bylo jedním z předpokladů pro účast stěžovatele na soudní rehabilitaci; nejde tedy o žádnou okolnost, která by stěžovatelův případ individualizovala, a která by proto mohla představovat kritérium pro aplikaci § 7 odst. 3 vyhlášky 32/1965 Sb. Výjimečné okolnosti stěžovatelova případu nepředstavuje ani tvrzení o trestním stíhání bývalých vrcholných představitelů Československé socialistické republiky; žádné jiné okolnosti hodné zřetele ve smyslu § 7 odst. 3 zmiňované vyhlášky pak stěžovatel podle obvodního soudu neuvedl, a proto byla v uvedeném rozsahu žaloba zamítnuta.

7. O odvolání do výroků II a III rozsudku obvodního soudu rozhodl městský soud ústavní stížností napadeným rozsudkem tak, že rozsudek obvodního soudu se v jeho zamítavém výroku II potvrzuje a ve výroku III o nákladech nalézacího řízení se mění tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (výrok I rozsudku městského soudu). Výrokem II pak městský soud rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Městský soud dospěl k závěru, že obvodní soud dostatečně zjistil skutkový stav věci, který ostatně nebyl mezi účastníky sporný, věc rovněž správně posoudil po právní stránce, když odůvodnění rozhodnutí vyhovuje požadavkům § 157 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „občanský soudní řád“), neboť se s argumentací účastníků řádně vypořádal. Obvodní soud tak správně dospěl k závěru, že je dán nárok stěžovatele na náhradu škody na zdraví (bolestného), který mu vznikl v příčinné souvislosti s jeho postřelením pohraničníky při pokusu o přechod státní hranice, když i podle městského soudu je třeba výši náhrady škody stanovit podle vyhlášky č. 32/1965 Sb., takže hodnota jednoho bodu odpovídá částce 15 Kč.

8. Argumentace stěžovatele, že na jeho věc neměla být uvedená vyhláška aplikována, neboť byla dávno zrušena a odporuje zásadám přiměřeného odškodnění, jak je zmiňuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „občanský zákoník“), není podle městského soudu namístě, neboť takový postup nedovolují přechodná ustanovení občanského zákoníku ani přechodná ustanovení vyhlášky k § 444 odst. 2 zákona

č. 40/1964 Sb., tedy vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve znění vyhlášky č. 50/2003 Sb. Rovněž podle městského soudu v dané věci nejsou důvody pro navýšení odškodnění podle § 7 odst. 3 vyhlášky č. 32/1965 Sb., neboť důvodem pro takové navýšení nemůže být pouze okolnost, že z dnešního pohledu je hodnota bodu oceněná uvedenou vyhláškou nízká. Předmětem daného řízení je přitom odškodnění bolesti, nikoliv odškodnění zásahu do jiných osobnostních práv, jako je například lidská důstojnost, čest nebo dobrá pověst. Přistoupil-li městský soud ke změně výroku obvodního soudu o náhradě nákladů řízení, vyšel z toho, že stěžovatel uplatnil v řízení dva nároky – náhradu za ztížení společenského uplatnění a náhradu bolestného, přičemž s jedním nárokem byl úspěšný, a s druhým nikoliv. Proto městský soud rozhodnutí o náhradě nákladů řízení změnil tak, jak je výše rekapitulováno.

9. Stěžovatel v ústavní stížnosti zejména namítá, že i podle § 6 odst. 1 vyhlášky č. 32/1965 Sb. bylo na lékaři, aby posoudil, zda je namístě zvýšení bodového ohodnocení; pokud se k takovému postupu lékař ve věci stěžovatele přiklonil, měl toto rozhodnutí obecný soud akceptovat. Stěžovatel se navíc domnívá, že v jeho případě mu náleželo i zvýšení podle § 7 odst. 3 vyhlášky 32/1965 Sb., neboť jeho případ je dostatečně výjimečný a hodný mimořádného zřetele a soud měl odškodnění navýšit tak, aby bylo přiměřené. Ostatně § 2958 občanského zákoníku vychází z toho, že odškodnění má být vyměřeno podle zásad slušnosti. Obecné soudy ve stěžovatelově věci porušily údajně i čl. 95 odst. 1 Ústavy, neboť si vůbec nekladly otázku, do jaké míry je aplikace vyhlášky č. 32/1965 Sb. v souladu se smyslem a účelem odškodňování, jak jsou chápány v roce 2022.

II. Vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení

10. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil městský soud tak, že zcela setrvává na důvodech, jak je vyložil v odůvodnění napadeného rozhodnutí, pročež na tyto odkazuje.

11. Obvodní soud ve svém vyjádření uvedl, že právo na spravedlivý proces neznamená, že v rámci soudního řízení bude vydáno rozhodnutí, jež bude konvenovat názoru jednoho účastníka. Obvodní soud podle svého přesvědčení nemohl přistoupit k navýšení stěžovateli přiznaného odškodnění, neboť stěžovatel sám žádné okolnosti svědčící pro takové navýšení netvrdil a soud je sám nemohl dohledávat, už proto, že by tím porušil zásadu rovnosti ve vztahu k oběma účastníkům řízení. Na věc stěžovatele pak nemohlo být aplikováno ani ustanovení § 2958 občanského zákoníku (zakotvující, že výši náhrad při poškození zdraví je možno určit též podle zásad slušnosti – pozn. Ústavní soud), neboť tomu brání princip zákazu retroaktivity; ostatně stěžovatel ani netvrdil, že by v jeho případě došlo ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské cítění (srov. § 2 odst. 3 občanského zákoníku, podle něhož výklad a použití právního předpisu nesmí být v rozporu s dobrými mravy a nesmí vést ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské cítění – pozn. Ústavní soud), které by mělo eventuální navýšení odškodnění odůvodňovat. I podle obvodního soudu přitom stěžovateli nic nebránilo v tom, aby svůj nárok uplatnil dříve tak, aby se přiznaná částka odškodnění jevila hodnotnější.

12. Za žalovanou – v rámci řízení o ústavní stížnosti vedlejší účastníci – se k ústavní stížnosti vyjádřil Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, který zdůraznil, že stěžovatelův nárok se týká bagatelní částky, jak je definována občanským soudním řádem, přičemž s touto okolností se stěžovatel v ústavní stížnosti vůbec nevypořádává. Ani podle názoru vedlejší účastnice pak nelze odškodnění navyšovat jen z důvodu časového odstupu od okamžiku události, která k poškození vedla. Podle vedlejší účastnice v tomto případě nejsou dány ani mimořádné okolnosti odůvodňující navýšení stěžovateli přiznaného odškodnění.

13. Vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení Ústavní soud nezasílal stěžovateli k replice, neboť tato zásadně nepřesahují rámec argumentace ústavní stížnosti a napadených rozhodnutí, takže by to bylo zjevně neúčelné.

III. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že není součástí soudní soustavy, a nepřísluší mu proto ani právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41); rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná pod https://nalus.usoud.cz]. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem. Skutečnost, že se obecný soud opřel o právní názor (resp. o výklad zákona, případně jiného právního předpisu), se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá sama o sobě relevantní důvod k podání ústavní stížnosti [viz nález sp. zn. IV. ÚS 188/94 ze dne 26. 6. 1995 (N 39/3 SbNU 281)]. Ústavní soud však na druhé straně konstatuje, že výklad a následná aplikace právních předpisů obecnými soudy mohou být v některých případech natolik extrémní, že vybočí z mezí hlavy páté Listiny, jakož i z principů ovládajících demokratický právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva. To je právě případ stěžovatele; Ústavní soud přitom nepřehlédl, že obecné soudy stěžovateli přisoudily bagatelní částku ve smyslu občanského soudního řádu, tato okolnost však v daném případě sama o sobě nemohla zapříčinit zjevnou neopodstatněnost ústavní stížnosti, neboť z důvodů popsaných níže zatím není stanoveno, jaká výše odškodnění je v případě stěžovatele přiměřená. Na bagatelnost proto nelze zatím usuzovat, neboť tato v řízení vyplynula až s ohledem na částečně nesprávné závěry obecných soudů, na něž ostatně reagoval i sám stěžovatel ještě v průběhu řízení, když dílem vzal svou žalobu zpět.

III/1 Ke svobodě pohybu obecně

15. Z výše uvedené rekapitulace lze dovodit, že stěžovatel se v roce 1989 rozhodl realizovat jedno ze svých přirozených práv negativní povahy, jež naplňuje autonomii jednotlivce a do níž má stát povinnost v maximální možné míře nezasahovat (srov. k tomu např. Bartoň, Michal a kol. Základní práva. 1. vyd. Praha: Leges, 2016, s. 59 a násl.) – svobodu pohybu (respektive svobodu pobytu). Tuto svobodu ve svém čl. 13 definuje i Všeobecná deklarace lidských práv ratifikovaná 10. prosince 1948, představující ve své podstatě první lidskoprávní dokument, jenž měl za cíl překonat teritoriální omezenost doposud platných (a mnohdy z pohledu 50. let minulého století již historických) lidskoprávních katalogů akceptovaných jen v euroamerické části světa. Z formulací použitých čl. 13 Všeobecné deklarace lidských práv pak více či méně vycházejí nejen definice svobody pohybu (pobytu) zakotvené v právních řádech jednotlivých národních států (srov. k tomu např. čl. 14 Listiny nebo čl. 11 německého Základního zákona), ale také vymezení použité v čl. 2 Protokolu č. 4 k Úmluvě (dále jen také „Protokol“). Pro vyložení souvislostí vztahujících se ke svobodě pohybu (pobytu) bude přitom využito právě závěrů vážících se k Úmluvě, resp. ke zmiňovanému Protokolu, neboť zakotvení tam uvedené je dostatečně obecné a zároveň je kontinuálně vykládáno k tomu zřízeným orgánem – Evropským soudem pro lidská práva (resp. dříve též Evropskou komisí pro lidská práva).

16. S odkazem na uvedené lze proto vyjít z toho, že se rozlišuje právo pobytu v rámci daného státu, právo zvolit si konkrétní místo pobytu a právo opustit kteroukoliv zemi, tedy i tu, k níž má konkrétní osoba státoobčanský vztah. Právo zvolit si místo pobytu, ať už ve vztahu ke konkrétnímu státu, nebo úžeji ke konkrétnímu místu v rámci státu (například městu atp.), může být omezeno podmínkami (srov. k tomu podmínka „právoplatného zdržování se“ v rámci čl. 2 odst. 2 Protokolu nebo podmínka „oprávněného zdržování se“ podle čl. 14

odst. 2 Listiny), jež jsou podrobněji konkretizovány. Protokol tak vypočítává, že případná omezení svobody pohybu (pobytu) musí být stanovena zákonem a musí být přijatelná (legitimní) z hlediska nezbytnosti fungování demokratické společnosti. Právo jedince zdržovat se v konkrétním státě, na konkrétním místě nebo opustit kteroukoliv zemi pak podle Protokolu může být z hlediska (nezbytného) fungování demokratické společnosti omezeno z důvodu ochrany národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, z důvodu ochrany veřejného pořádku, z důvodu předcházení zločinnosti, z důvodu ochrany zdraví a morálky či z důvodu ochrany práv a svobod jiných (srov. k tomu obdobně kritéria uvedená v čl. 14 odst. 3 Listiny či v čl. 11 odst. 2 Základního zákona). Z uvedeného vyplývá, že i když by v konkrétní situaci byl dán některý z uvedených důvodů sám o sobě, musí být zkoumáno, zda omezení svobody pohybu (pobytu) je jediným možným způsobem, jak ochrany některého legitimního důvodu (ochrany národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti atd.) dosáhnout; v této souvislosti pak musí být mimo jiné zkoumáno, zda důvody omezení svobody trvají, přičemž z hlediska přiměřenosti omezení musí být takové omezení – například právě z hlediska jeho trvání – zkoumáno i pohledem zájmů konkrétní osoby, která je v realizaci své svobody omezena, a to zejména i proto, že realizace svobody pohybu (pobytu) se zpravidla prolíná s naplňováním (realizací) ostatních základních práv a svobod (srov. k tomu například rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. února 1994 ve věci stížnosti č.12954/87, *Raimondo proti Itálii*, nebo rozsudek ze dne 23. 5. 2006 ve věci stížnosti č. 46343/99, *Riener proti Bulharsku*).

17. V kontextu nyní hodnoceného případu je pak podstatné, že obecně platí, že jednotlivci nemůže být bráněno v opuštění kterékoliv země (tedy ani země, k níž má státoobčanský vztah), a to ani tehdy, nachází-li se na území jiného státu (k němuž státoobčanský vztah nemá), existuje-li jiná země, která je ochotna a připravena takového jedince přijmout (srov. k tomu Meyer-Ladewig, Jens a kol. Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten: Handkommentar. 4. vyd. Baden-Baden: Nomos, 2011, s. 795 a násl.). Omezení možnosti opustit kteroukoliv zemi tak může být odůvodněno – jak naznačeno výše – jen s ohledem na legitimní kritéria, která jsou předem a zřetelně vymezena. Samotná existence legitimního důvodu k omezení svobody pohybu ve vztahu k možnosti opustit kteroukoliv zemi ale není bezvýhradně určující a legitimita takového důvodu se může v čase proměňovat. Konkrétně pak tedy například existence daňového nedoplatku může být důvodem pro omezení svobody vycestovat (opustit zemi), ale jen tehdy, může-li takové opatření (podřaditelné pod ochranu veřejného pořádku ve smyslu odst. 3 čl. 2 Protokolu) vést k uhrazení dluhu; takové opatření (omezení svobody pohybu) nicméně nemůže sloužit jako trest (srov. k tomu výslovně bod 109 odůvodnění rozsudku *Riener proti Bulharsku*). Stejně tak eventuální omezení rozhodnutí jednotlivce opustit kteroukoliv zemi nemůže být odůvodněno veřejným zájmem demokratické společnosti (tedy kritériem ve smyslu odst. 4 čl. 2 Protokolu), neboť takové širší omezení (ve srovnání s důvody uvedenými pod odst. 3 téhož ustanovení) lze vztáhnout jen k možnosti zdržovat se v konkrétním státě nebo na konkrétním místě v rámci státu, a to ještě za specifických podmínek. Jinak řečeno, rozhodnutí jednotlivce opustit kteroukoliv zemi nemůže být omezeno z hlediska státní moci ani například ve snaze zabránit odlivu pracovní síly atp.

18. Lze tedy shrnout, že svoboda pohybu (pobytu) patří do skupiny přirozených práv člověka, do níž by mělo být veřejnou mocí zasahováno jen v nejnutnějších případech. Zmíněná svoboda je totiž jedním z předpokladů svobody jednání člověka, jakožto tvůrčí, myslící bytosti; prostřednictvím svobody pohybu (pobytu) je realizována řada dalších práv a svobod člověku vlastních. Omezení svobody pohybu (pobytu) tedy nemůže být chápáno jako přiměřený, natožpak časově neohraničený trest.

III/1/1 Ke svobodě pohybu v případě stěžovatele

19. V rámci rekapitulace skutečností plynoucích ze spisu obvodního soudu sp. zn. 37 C 118/2021 bylo uvedeno, že Okresním soudem v Domažlicích bylo rozhodnuto o účasti stěžovatele na soudní rehabilitaci podle § 33 odst. 2 zákona o soudní rehabilitaci, neboť stěžovatel byl omezen na osobní svobodě a byl postřelen při pokusu o přechod tehdejší státní hranice mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německo, v čemž bylo tehdejší státní mocí spatřováno naplnění pokusu trestného činu opuštění republiky podle § 8 odst. 1 ve spojení s § 109 odst. 1 a 2 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění účinném k 31. 1. 1990. Právě zmíněné je výslovně uvedeno i v odstavci III odůvodnění usnesení Okresního soudu v Domažlicích o stěžovatelově účasti na soudní rehabilitaci, kdy stěžovatelova účast na ní je vztažena k trestnímu řízení (v rámci něhož byl stěžovatel zbaven osobní svobody) vedenému právě pro pokus o spáchání trestného činu opuštění republiky. V důvodové zprávě k zákonu o soudní rehabilitaci (srov. sněmovní tisk č. 303, Federální shromáždění ČSSR, 1986–1990, Důvodová zpráva, Zvláštní část, K § 2) se pak mimo jiné praví, že skutkové podstaty zločinů, trestných činů, přečinů nebo přestupků (dále také souhrnně „deliktů“) vypočtených v zákoně o soudní rehabilitaci – kam byl zařazen i trestný čin opuštění republiky – byly při své aplikaci v období totalitní vlády jedné strany od února roku 1948 do ledna roku 1990 používány k nejhrubšímu porušování zákonnosti s tím, že takové skutkové podstaty deliktů měly výrazný politický charakter. Zákonodárce se přitom zjevně rozhodl – při vědomí kontinuity se starým právem a hodnotové diskontinuity se starým režimem [srov. k tomu nález sp. zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21. 12. 1993 (N 1/1 SbNU 1; 14/1994 Sb.)] – přijmout částečnou odpovědnost Československé federativní republiky, respektive později České republiky (jakožto právních nástupců Československé socialistické republiky) za takto spáchané bezpráví a tresty uložené v souvislosti s takovými delikty zrušit a oběti takového bezpráví odškodnit. Důvodová zpráva k zákonu o soudní rehabilitaci pak dále uvádí, že pro soudní rehabilitaci byly vybrány jen takové delikty, které neměly za následek smrt, újmu na zdraví nebo rozsáhlejší majetkovou škodu.

20. Vycházel-li přitom Ústavní soud v úvodu části III/1 odůvodnění tohoto nálezu z obecných závěrů formulovaných ke svobodě pohybu (pobytu), jak ji zmiňuje Protokol k Úmluvě, není takový postup v rozporu ani s výkladem časové působnosti Úmluvy (respektive jejího Protokolu). Bylo totiž zjevně rozhodnutím lidem legitimizovaného zákonodárce ve smyslu bodu 10 odůvodnění stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 39/14 ze dne 25. 11. 2014 (ST 39/75 SbNU 707; 297/2014 Sb.), rozhodl-li se napravovat některé křivdy z minulosti způsobené státní (totalitní) mocí; řečeno jinak, zákonodárce se sám rozhodl rehabilitovat jednotlivce, kterým zjevně mimo jakékoliv demokratickou společností akceptované důvody bylo státní mocí bráněno, aby opustili „kteroukoli zemi“ a byli trestáni za realizaci svého základního práva. Byl-li tak stěžovatel rehabilitován ve vztahu ke spáchání pokusu trestného činu opuštění republiky se všemi s tím spojenými důsledky, včetně možnosti odškodnění, bylo tím uznáno, že došlo k zásahu mimo jiné do stěžovatelovy svobody pohybu.

III/2 Výše odškodnění za poškození zdraví a včasnost uplatnění nároku ze strany stěžovatele

21. Jak se podává ze shora provedené rekapitulace věci, kromě roviny zasažení svobody pohybu byl stěžovatel zbaven osobní svobody a současně bylo poškozeno jeho zdraví v důsledku postřelení. Tyto okolnosti byly v daném případě nesporné.

22. Sporná však v rámci řízení, z něhož vzešla ústavní stížností napadená rozhodnutí, zůstala výše odškodnění bolestného. Obecné soudy přitom vyšly z lékařské zprávy popisující rozsah poškození zdraví stěžovatele, jež mělo odpovídat 370 bodům. Oba soudy se rovněž shodly – vzhledem k relevantnímu znění vyhlášky č. 32/1965 Sb. – na hodnotě 15 Kč za 1 bod; hodnota náhrady bolestného tak v případě stěžovatele dosahovala podle obecných

soudů částky 5 500 Kč. Stěžovatel se však domníval a domnívá (jak plyne i z rekapitulace jeho stížnostní argumentace), že hodnota jednoho bodu by měla být v jeho případě pětinásobná.

23. V daném kontextu lze podle Ústavního soudu obecným soudům přisvědčit v tom, že důvody k násobnému navýšení odškodnění ve prospěch stěžovatele nemohou spočívat v tom, že bývalí ústavní činitelé Československé socialistické republiky byli za způsob, jakým vykonávali jim svěřené funkce, trestně stíháni.

24. Na druhou stranu ale v řízení nebyly sporné okolnosti, za nichž k poškození zdraví stěžovatele došlo. Tyto okolnosti je ovšem nutno podle přesvědčení Ústavního soudu považovat – bez ohledu na koncepci soudy aplikované vyhlášky č. 32/1965 Sb. – za mimořádné. To už proto, že sama tato vyhláška byla vydána k odškodnění bolestného a odškodnění ztížení společenského uplatnění při pracovních úrazech a nemocech z povolání, když výše odškodnění musela být podle této vyhlášky přiměřená povaze poškození zdraví a průběhu léčení poškozeného. Již z povahy věci přitom podle Ústavního soudu nelze stavět na srovnatelnou úroveň situaci, kdy na stěžovatele stříleli pohraničníci na straně jedné a zranili jej při realizaci jeho základního práva, a okolnosti vzniku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání na straně druhé. Byla-li totiž bolest ve vztahu k § 444 zákona č. 40/1964 Sb. definována [srov. k tomu Škárová, Marta. § 444 (Škoda na zdraví). In: Švestka a kol. Občanský zákoník. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1294] jako každé tělesné a duševní strádání způsobené škodou na zdraví, je možno podle Ústavního soudu spravedlivě uznat, že stěžovatel musel minimálně násobně duševně více strádat, neboť si například nemohl být jist tím, jaká kvalita ošetření mu bude – jako osobě, jež se dopustila deliktu politického charakteru – poskytnuta, nemluvě ani o tom, že nedošlo-li by v krátké době k pádu komunistického totalitního režimu, bylo lze se obávat dalšího právního i faktického postihu tehdejší vládnoucí mocí. Už z toho důvodu nemůže být základní výše odškodnění stanovená vyhláškou č. 32/1965 Sb., ve znění pro posuzovanou věc relevantním, přiměřená (jak to ale obecně vyžaduje její § 2), byla-li normotvůrcem koncipována pro odškodňování pamatující na zcela jiné situace, než byla situace, v jaké se nacházel stěžovatel.

25. O (ne)přiměřenosti výše stěžovateli přiznaného odškodnění je ovšem možno podle Ústavního soudu uvažovat i v dalších a širších souvislostech. Vzhledem k výše zmíněnému politickému charakteru stěžovatelem spáchaného deliktu (řečeno slovy shora citované důvodové zprávy k zákonu o soudní rehabilitaci) mohl stěžovatel o odškodnění své osoby uvažovat nejdříve až po změně politických poměrů v Německu i v České republice, tedy někdy v průběhu 90. let minulého století.

26. Ke skutečně reálnému a úspěšnému uplatnění odškodnění přitom byla nutná nejen existence pozitivního práva zakotvujícího hmotněprávní i procesněprávní nástroje, jak se takového nároku domoci, ale byla k tomu nutná též reálná změna společenské konstelace [jedna věc totiž je, zda existuje právní předpis odškodnění (rehabilitaci) umožňující, a jiná věc je, zda a jak je takový předpis v praxi uplatňován a naplňován]. Ústavní soud přitom v této souvislosti při řešení jiného případu, vztahujícího se též k odčinění škody na zdraví (tehdy způsobené zdravotnickým zařízením) rovněž vzniklé v období změny společenských poměrů v 90. letech minulého století, mimo jiné konstatoval, že uplatnění nároku vázaného na poškození zdraví bylo v té době deformováno celkovým pohledem na jednotlivce (a to jak z pohledu hodnocení jednotlivce na sebe samého, tak i z pohledu nazírání společnosti na jednotlivce), neboť zájmy a potřeby jednotlivce byly hodnoceny toliko jako prostředek jiných cílů; teprve později docházelo k tomu, že veřejná moc začala jednotlivce a ochranu jeho zájmů vnímat jako smysl a důvod své existence (primát jednotlivce před státem). Řečeno jednoduše, k uplatnění nároku souvisejícího s odškodněním bezpráví způsobeného totalitní mocí bylo kromě existence pozitivního práva nutno překonat též zažitou a všudypřítomnou

představu o nedotknutelnosti státní moci [srov. k tomu výslovně nález sp. zn. IV. ÚS 262/10 ze dne 16. 9. 2010 (N 198/58 SbNU 749)].

27. Z veřejně přístupných údajů zpracovávaných Českým statistickým úřadem [srov. k tomu ČSÚ. Průměrná hrubá měsíční mzda zaměstnanců v nár. hospodářství ČR (bez podlim. ek. subjektů) podle odvětví za období let 1993 až 2009. (online). (c)2022 (citováno 2022-12-26). Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-od-roku-1989-v-cislech-vy42dggohg] se dále podává, že přiměřená hrubá měsíční mzda zaměstnanců v národním hospodářství postupně dosahovala (ve svém úhrnu) těchto hodnot: 5 904 Kč v roce 1993, 7 004 Kč v roce 1994, 8 307 Kč v roce 1995, 9 825 Kč v roce 1996, 10 802 Kč v roce 1997, 11 801 Kč v roce 1998, 12 797 Kč v roce 1999 a 13 594 Kč v roce 2000.

28. Obecné soudy v odůvodnění ústavní stížností napadených rozhodnutí zdůrazňují myšlenku – jejíž relevanci není možné ani podle Ústavního soudu zcela přehlížet – že hájil-li by stěžovatel svá práva dříve (tedy nikoliv např. až v roce 2019, kdy bylo vydáno rozhodnutí o stěžovatelově účasti na soudní rehabilitaci), mělo by i odškodnění stěžovateli přiznané na základě pro věc relevantního znění vyhlášky č. 32/1965 Sb. mnohem větší reálnou hodnotu. Ve srovnání s údaji o hrubé průměrné mzdě to ale znamená, že bylo-li v rámci řízení, z něhož vzešla ústavní stížností napadená rozhodnutí, stěžovateli přiznáno odškodnění ve výši 5 500 Kč, obdržel bez ohledu na další ekonomické ukazatele (jako je například inflace) ekvivalent průměrné hrubé měsíční mzdy (vztaženo k roku 1993), resp. zhruba její polovinu ve vztahu k roku 2000. Rovněž z tohoto pohledu proto podle Ústavního soudu nelze – vzhledem k okolnostem, při nichž k poškození zdraví stěžovatele došlo – stěžovateli přiznanou částku považovat za přiměřenou.

29. Ústavní soud se tedy domnívá, že onen časový odstup, s nímž stěžovatel přistoupil k realizaci ochrany svých práv – byť jej nelze pominout – nemůže být při určení přiměřené výše odškodnění výlučně určující. I kdyby totiž stěžovateli obecné soudy v 90. letech – přičemž i ony by musely překonat společenské paradigma, jak naznačeno v nálezu sp. zn. IV. ÚS 262/10 – přiznaly stěžovatelem žádanou náhradu, nelze o ní zpětně, s jistou dávkou samozřejmosti, uvažovat jako o automaticky akceptovatelné; k takovému zjednodušení ale ve svém důsledku úvaha obecných soudů podle Ústavního soudu směřuje.

30. Uvedené východisko je možno pak číst i v kontextu toho, že teprve 24. 7. 2019 vydal Spolkový správní soud Německa rozsudek (sp. zn. BVerwG 8 C 1.19; https://www.bverwg.de/240719U8C1.19.0), v němž mimo jiné dovodil, že opatření činěná tehdejší Německou demokratickou republikou omezující přechod hranice do Spolkové republiky Německo nelze hodnotit jen jako opatření směřující proti neurčitému počtu osob (tedy zejména proti všem obyvatelům Německé demokratické republiky), ale i jako opatření směřující proti konkrétním jednotlivcům, kteří se pokoušeli státní hranici překonat. Takoví jednotlivci proto musí být podle Spolkového správního soudu rehabilitováni, neboť uvedená opatření omezující přechod státní hranice je nutno ve vztahu k nim hodnotit jako protiprávní.

31. V dané souvislosti Ústavní soud odkazuje rovněž na svou recentní judikaturu [srov. k tomu nález sp. zn. III. ÚS 450/20 ze dne 28. 4. 2020 (N 80/99 SbNU 461) a v něm citovaná další rozhodnutí], podle níž na stát jako účastníka v soudním řízení, zvláště jde-li o řízení o náhradu škody (újmy), již měl svou činností způsobit, mají být kladeny vyšší nároky než na subjekt jiný; stát jako subjekt *sui generis* při hodnotách, na nichž je založen, v jeho výsostném postavení musí vystupovat jako vzor pro své občany, a to i tehdy, mělo-li by to být na úkor jeho eventuálního úspěchu v soudní při. Uvedený princip pak musí podle Ústavního soudu vystoupit do popředí o to více, domáhá-li se zjevně po právu odškodnění jedinec, který není českým státním občanem a na němž lze o to méně spravedlivě požadovat, aby se orientoval v právním řádu cizího státu. I touto perspektivou nutno tedy podle Ústavního soudu hodnotit otázku, zda stěžovatel uplatnil svůj nárok včas, resp. zda by odškodnění mu přiznané mělo větší hodnotu, kdyby jej uplatnil dříve.

IV. Závěr

32. V kontextu uvedeného tedy Ústavní soud uzavírá, že výše odškodnění (náhrada) za bolest, již obecné soudy stěžovateli (i v relaci na jimi v řízení provedené procesní úkony, prostřednictvím nichž vzal částečně žalobu zpět) přiznaly, není přiměřená. Bude tedy na obecných soudech, aby po tomto kasačním zásahu Ústavního soudu navázaly na svá dosavadní skutková zjištění a již přijaté právní závěry a znovu se pokusily nalézt spravedlivou výši odškodnění, kterou lze stěžovateli v rámci soudního řízení přiznat.

33. Na tomto místě Ústavní soud připomíná, že obecné soudy nejsou podle čl. 95 odst. 1 Ústavy výkladem *a contrario* vázány podzákonným právním předpisem. Jistě tedy mohou vycházet například z rámce daného vyhláškou č. 32/1965 Sb., ovšem v rozsahu, v němž by na základě této vyhlášky nemohly stěžovateli přiznat „přiměřené odškodnění“ (jak to obecně zmiňuje sama tato vyhláška), ji nepoužijí. Obdobně ostatně postupoval například Nejvyšší správní soud, když se v rámci rozsudku ze dne 7. 3. 2007 č. j. 6 Ads 4/2006-32 (rozhodnutí Nejvyššího správního soudu jsou dostupná pod https://vyhledavac.nssoud.cz) rozhodl neaplikovat podzákonný právní předpis (tehdy nařízení vlády), neboť podle něj odporovalo smyslu a účelu rehabilitačního zákonodárství. Omezovalo totiž vyplácení příplatku k důchodu ve vztahu k osobám, které byly v období nesvobody umístěny do tábora nucených prací, aniž pro nevyplácení příplatku existoval racionální důvod (tehdejší stěžovatelka přitom byla do takového zařízení umístěna – když nadto byla předtím omezena na svobodě i vazebně – proto, že se pokusila překonat státní hranici mezi tehdejší ČSR a Rakouskem). Nejvyšší správní soud v citovaném rozsudku upozornil mimo jiné na absenci dostatečných systémových vazeb mezi rehabilitačními předpisy ve formě zákona, jímž se zákonodárce snažil alespoň částečně odčinit křivdy spáchané totalitní mocí, a prováděcími podzákonnými předpisy, které měly uvedené rehabilitační předpisy ve formě zákona provádět. Naznačená absence systémových vazeb je přitom podle Ústavního soudu přítomna i v rámci nyní aplikovaných předpisů.

34. S ohledem na všechny uvedené důvody tedy Ústavní soud přistoupil podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu ke zrušení ústavní stížností napadených rozhodnutí (respektive jejich jednotlivých výroků), neboť jsou rozporné s čl. 36 odst. 1 Listiny a s čl. 6 odst. 1 Úmluvy; obecné soudy porušily stěžovatelovo právo na spravedlivý proces a soudní ochranu tím, že při svých úvahách o přiměřené výši stěžovateli přiznaného odškodnění nedostatečně zhodnotily výjimečné okolnosti stěžovatelova případu. Uvedeným způsobem – tedy zrušením rozhodnutí (jejich jednotlivých výroků) – Ústavní soud rozhodl bez přítomnosti účastníků a bez ústního jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 9
Význam stanoviska pléna Ústavního soudu pro rozhodování jednotlivých senátů; zveřejňování majetkových přiznání zastupitelů obcí a krajů (sp. zn. IV. ÚS 2514/22 ze dne 11. ledna 2023)

I. Bylo by v rozporu s ústavně zaručenou soudní ochranou základních práv a svobod a zásadou rovnosti v právech, pokud by závaznost stanoviska pléna podle § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, byla omezena jen na konkrétní řízení, z něhož návrh na přijetí tohoto stanoviska vzešel, nebo pouze na rozhodování toliko jednoho ze senátů. Právní názor Ústavního soudu vyjádřený ve stanovisku pléna se musí uplatnit ve všech srovnatelných věcech, v nichž je rozhodováno po jeho přijetí. Obdobně jako právní názor vyslovený v nálezu podle čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky precedenčně zavazuje všechny orgány a osoby, je právní názor vyslovený ve stanovisku pléna závazný pro rozhodování Ústavního soudu, tedy pro rozhodování všech senátů Ústavního soudu.

II. Nález Ústavního soudu ze dne 11. února 2020 sp. zn. Pl. ÚS 38/17, vyhlášený pod č. 149/2020 Sb. (N 22/98 SbNU 257), kterým byl zrušen § 14b odst. 1 písm. a) až c) zákona č. 159/2006 Sb., o střetu zájmů, ve znění účinném od 30. června 2018, (dále jen „zákon o střetu zájmů“) a jehož vykonatelnost byla podle čl. 89 odst. 1 Ústavy České republiky a § 70 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., stanovena uplynutím dne 31. prosince 2020, neměl za následek nezákonnost postupu Ministerstva spravedlnosti, které jako správce registru oznámení v období od vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů do dne jeho vykonatelnosti dále umožňovalo podle § 13 odst. 3 věty první a druhé zákona o střetu zájmů každému bezplatně nahlížet do registru oznámení prostřednictvím veřejné datové sítě bez předchozí žádosti v rozsahu stanoveném uvedeným zrušeným ustanovením.

III. Samotné umožnění nahlížení do oznámení veřejných funkcionářů uvedených v § 2 odst. 1 zákona o střetu zájmů v období do 31. prosince 2020 způsobem podle § 13 odst. 3 věty první a druhé zákona o střetu zájmů, tedy bezplatně prostřednictvím veřejné datové sítě bez předchozí žádosti v rozsahu stanoveném v § 14b odst. 1 písm. a) až c) zákona o střetu zájmů, nezakládá právo těchto veřejných funkcionářů vůči státu na náhradu nemateriální újmy způsobené nesprávným úředním postupem ve smyslu § 13 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění zákona č. 160/2006 Sb.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa, soudce zpravodaje Pavla Rychetského a soudce Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti stěžovatele Antonína Klecandy, zastoupeného Mgr. Lucií Tycovou Rambouskovou, advokátkou, sídlem Národní 973/41, Praha 1 – Staré Město, proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 22. června 2022 č. j. 68 Co 179/2022-111, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a České republiky – Ministerstva spravedlnosti, sídlem Vyšehradská 427/16, Praha 2 –

Nové Město, jednající Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových, sídlem Rašínovo nábřeží 390/42, Praha 2 – Nové Město, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. V části směřující proti výroku I rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 22. června 2022 č. j. 68 Co 179/2022-111 v rozsahu, v němž byl potvrzen rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 18. března 2022 č. j. 43 C 126/2021-79 zamítající žalobu o zaplacení náhrady nemajetkové újmy, se ústavní stížnost zamítá.

II. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní stížností stěžovatel navrhl zrušení v záhlaví uvedeného rozsudku Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) v části, v níž bylo rozhodnuto o potvrzení rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 (dále jen „obvodní soud“) ze dne 18. 3. 2022 č. j. 43 C 126/2021-79 v rozsahu, v němž obvodní soud zamítl stěžovatelovu žalobu o zaplacení náhrady nemajetkové újmy a uložil stěžovateli povinnost nahradit náklady řízení. Stěžovatelem tvrzeným důvodem pro zrušení napadeného rozsudku je porušení jeho základních práv a svobod zaručených v čl. 10 odst. 2 a 3 a čl. 36 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Stěžovatel dále navrhl, aby Ústavní soud projednal ústavní stížnost přednostně podle § 39 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

2. Z ústavní stížnosti, napadeného rozhodnutí a rozsudku obvodního soudu se podává, že se stěžovatel, jakožto starosta městské části P., domáhal vůči vedlejší účastnici (dále jen „ministerstvo“) náhrady nemajetkové újmy ve výši 30 000 Kč a omluvy za setrvalé porušování práv na ochranu soukromí, k němuž docházelo dlouhodobým, systematickým a plošným zveřejňováním údajů o jeho osobě v registru oznámení o činnostech, oznámení o majetku a oznámení o příjmech a závazcích (dále jen „registr oznámení“) na základě zákona č. 159/2006 Sb., o střetu zájmů, ve znění zákona č. 14/2017 Sb. a zákona č. 112/2018 Sb. Ústavní soud shledal ve svém nálezu ze dne 11. 2. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 38/17 (N 22/98 SbNU 257; 149/2020 Sb.) (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz) neústavním a uplynutím dne 31. 12. 2020 zrušil § 14b odst. 1 písm. a), b) a c) zákona o střetu zájmů, který upravuje rozsah zveřejňování údajů v registru oznámení. Ke vzniku újmy mělo docházet do 6. 11. 2020, kdy ministerstvo – jako správce registru oznámení – přestalo umožňovat veřejnosti bezplatně nahlížet do registru oznámení prostřednictvím veřejné datové sítě bez předchozí žádosti podle § 13 odst. 3 věty první a druhé zákona o střetu zájmů v rozsahu stanoveném zrušeným ustanovením § 14b odst. 1 písm. a) až c) zákona o střetu zájmů a nahlížení do registru oznámení veřejných funkcionářů omezilo v reakci na rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29. 10. 2020 č. j. 9 As 173/2020-32.

3. Obvodní soud ve věci rozhodl bez nařízení jednání výše specifikovaným rozsudkem tak, že zamítl stěžovatelovu žalobu na poskytnutí omluvy (výrok I), zamítl žalobu na náhradu nemajetkové újmy ve výši 30 000 Kč (výrok II) a uložil stěžovateli povinnost nahradit ministerstvu náklady řízení (výrok III). Předně uvedl, že nárok stěžovatele nelze posuzovat podle ustanovení občanského zákoníku o ochraně osobnosti, neboť k tvrzené újmě mělo dojít při výkonu veřejné moci; je proto namístě aplikovat zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti

(notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon č. 82/1998 Sb.“), jenž je vůči obecné občanskoprávní úpravě speciální. Dospěl pak k závěru, že stěžovatelův nárok není důvodný, protože nebyl splněn ani první z předpokladů odpovědnosti státu – existence odpovědnostního titulu podle § 13 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb. V období do 11. 2. 2020 (tj. dne vydání nálezu sp. zn. Pl. ÚS 38/17) postupovalo ministerstvo při zveřejňování majetkových oznámení stěžovatele podle platného a účinného zákona o střetu zájmů, přičemž samo nebylo oprávněno posuzovat soulad zákona s ústavním pořádkem; nesprávného úředního postupu ve smyslu zákona č. 82/1998 Sb. se proto nedopustilo. Nesprávný úřední postup ministerstva nespatřoval obvodní soud ani ve zveřejňování oznámení v období po dni 11. 2. 2020. K tomu předně uvedl, že Ústavní soud odložil vykonatelnost derogačního nálezu sp. zn. Pl. ÚS 38/17 do 31. 12. 2020, a proto podle § 71 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zůstávají práva a povinnosti z právních vztahů vzniklých před zrušením právního předpisu nedotčeny; na podporu svého právního názoru odkázal na stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 14. 12. 2010 sp. zn. Pl. ÚS-st. 31/10 (ST 31/59 SbNU 607; 426/2010 Sb.). Postup ministerstva podle obvodního soudu obstojí i z hlediska účelu, k němuž směřoval a jímž je kontrola stěžovatele jako veřejného funkcionáře – starosty městské části – ze strany veřejnosti; v tomto smyslu se vyjádřil i Nejvyšší správní soud ve svém rozsudku sp. zn. 9 As 173/2020, dle něhož důvod pro odložení vykonatelnosti nálezu sp. zn. Pl. ÚS 38/17 spočíval ve snaze umožnit veřejnosti přístup k tomuto mechanismu veřejné kontroly až do doby, než zákonodárce odstraní ústavněprávní deficity předmětné právní úpravy. Konečně obvodní soud upozornil, že primární příčina vzniku újmy stěžovatele je samotné přijetí neústavní právní úpravy, bez níž by ministerstvo plošné zveřejňování jeho majetkových oznámení neprovádělo; za proces normotvorby však ministerstvo neodpovídá.

4. Proti rozsudku obvodního soudu podal stěžovatel odvolání, v němž argumentoval, že mu postupem ministerstva při plošném a neadresném zveřejňování údajů o jeho poměrech vznikla újma na ústavně zaručených právech; význam práva na ochranu soukromí podpořil odkazy na rozhodnutí Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva. Tvrdil taktéž, že Ústavní soud neodložil vykonatelnost nálezu sp. zn. Pl. ÚS 38/17 proto, aby umožnil správním úřadům i nadále porušovat základní práva veřejných funkcionářů, nýbrž aby poskytl Parlamentu časový prostor pro nahrazení zrušené právní úpravy; v této souvislosti odkázal na rozhodnutí Ústavního soudu k aplikačním dopadům nálezů s odloženou vykonatelností na jiné řešené případy.

5. Městský soud neshledal stěžovatelovo odvolání důvodným. Ztotožnil se s názorem obvodního soudu o aplikovatelnosti zákona č. 82/1998 Sb. a nutnosti kumulativního naplnění tří podmínek vzniku odpovědnosti státu za škodu – existence nezákonného rozhodnutí či nesprávného úředního postupu, vznik škody a příčinná souvislosti. S obdobnou argumentací jako obvodní soud dospěl k závěru, že postup ministerstva při zveřejňování oznámení stěžovatele v období do dne vydání derogačního nálezu sp. zn. Pl. ÚS 38/17 ani následně od 11. 2. 2020 do 6. 11. 2020 nepředstavoval nesprávný úřední postup. Důvodem pro opačný závěr nebyla podle městského soudu ani okolnost, že od 6. 11. 2020 přestalo ministerstvo informace v registru oznámení zveřejňovat automaticky; postup ministerstva po tomto datu nebyl předmětem řízení. Důvodnou neshledal ani námitku přímé aplikace čl. 7 odst. 1 a čl. 10 odst. 3 Listiny. K té uzavřel, že postup ministerstva při zveřejňování informací o stěžovateli podle zákona o střetu zájmů sice představoval zásah do stěžovatelových ústavně zaručených práv na soukromí a informační sebeurčení, tento však v testu přiměřenosti obstojí, neboť jím ministerstvo naplňovalo cíl veřejné kontroly střetu zájmů. Konečně přisvědčil závěru obvodního soudu, že prvotní příčinou tvrzené újmy je vlastní přijetí neústavního právního předpisu, za což však ministerstvo neodpovídá. Městský soud proto napadeným rozsudkem potvrdil rozsudek obvodního soudu ve všech výrocích (výrok I) a rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení (výrok II).

6. Stěžovatel uvádí, že proti rozsudku městského soudu podal dovolání v rozsahu části výroku I, v němž městský soud potvrdil rozsudek obvodního soudu ohledně výroku zamítajícího stěžovatelovu žalobu na poskytnutí omluvy. Ústavní soud ověřil podání dovolání ve webové aplikaci InfoSoud dostupné na https://infosoud.justice.cz/InfoSoud/public/search.jsp.

II. Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel v ústavní stížnosti zdůrazňuje, že ministerstvo, které umožnilo anonymně nahlížet do registru oznámení, porušilo jeho základní právo na ochranu soukromí. Namítá přitom, že obecné soudy vyložily odklad vykonatelnosti nálezu sp. zn. Pl. ÚS 38/17 způsobem, který vyprazdňuje obsah ústavně zaručených základních práv a svobod a podřizuje je bez dalšího zákonné úpravě. Podle stěžovatele byla vykonatelnost nálezu odložena právě z důvodu, aby Parlament nahradil neústavní úpravu ve lhůtě stanovené Ústavním soudem, a nikoli proto, aby jiné orgány státu mohly porušovat základní práva a svobody až do posledního dne odložené vykonatelnosti. Za správný nelze označit postup, který neoprávněně zasáhne do ústavně zaručených práv jednotlivce; stát musí nést odpovědnost, rozhodne-li se dotčený jednotlivec dovolat svého ústavně zaručeného práva i přes výslovnou zákonnou úpravu. Pojem „nesprávný úřední postup“ by měl zahrnovat také takový postup, který v době vzniku újmy mohl být v souladu s pravidly; protože však postup zapříčinil vznik škody nebo nemajetkové újmy, je třeba jej mít podle jeho následku za nesprávný.

III. Řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud vyzval městský soud a ministerstvo, aby se vyjádřili k ústavní stížnosti.

9. Městský soud ve svém vyjádření ze dne 10. 11. 2022 uvedl, že ústavní stížnost nepovažuje za důvodnou, neboť ústavní práva stěžovatele napadeným rozhodnutím porušena nebyla. Zopakoval, že vykonatelnost nálezu sp. zn. Pl. ÚS 38/17 byla odložena do 31. 12. 2020, a neústavní právní úprava tak byla zrušena až tímto dnem; ministerstvo proto nebylo oprávněno uplatňovat důsledky derogačního nálezu dříve, než se stal vykonatelným. Zdůraznil, že se řídil závěry stanoviska pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 31/10 a rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 19. 6. 2020 sp. zn. 30 Cdo 1321/2019.

10. Ministerstvo sdělilo přípisem ze dne 2. 11. 2022, že považuje ústavní stížnost za nedůvodnou a zcela se ztotožňuje s napadeným rozsudkem. Obecné soudy správně posoudily stěžovatelův nárok podle zákona č. 82/1998 Sb., a nikoliv podle obecné právní úpravy ochrany osobnosti obsažené v občanském zákoníku. Vyloučena je i přímá aplikovatelnost čl. 7 a 10 Listiny, které nezakládají právo na náhradu újmy, jak se stěžovatel mylně domnívá; pro přiznání nároku je třeba naplnit kumulativní podmínky stanovené odškodňovacím zákonem č. 82/1998 Sb. Stěžovatelův nárok neobstojí ani z hlediska proporcionality mezi zásahem do jeho práv na soukromí a informační sebeurčení a legitimním cílem, který ministerstvo při aplikaci zákona o střetu zájmů sledovalo a jímž je veřejná kontrola činnosti veřejných funkcionářů; k naplnění cíle je nezbytné, aby měla veřejnost ke shromážděným údajům o funkcionářích přístup. Ministerstvo ve svém vyjádření dále odkazuje na nález sp. zn. Pl. ÚS 38/17 a zdůrazňuje, že Ústavní soud neoznačil za neústavní povinnost podávat oznámení dle zákona o střetu zájmů, nýbrž pouze způsob zveřejňování shromážděných údajů. Poukazuje rovněž na skutečnost, že stěžovatel nedostál své povinnosti tvrzení a důkazní stran vzniku nemajetkové újmy. Konečně argumentuje, že se nesprávného úředního postupu nedopustilo, neboť se jako orgán moci výkonné – jenž není oprávněn hodnotit soulad zákona s ústavním pořádkem – řídilo zákonem o střetu zájmů v platném a účinném znění, přičemž svým postupem sledovalo legitimní cíl v podobě kontroly veřejných funkcionářů ze strany veřejnosti; vykonatelnost derogačního nálezu Ústavního soudu byla odložena až do 31. 12. 2020 a v mezidobí bylo ministerstvo povinno napadenou právní úpravu aplikovat. Nesouhlasí

s právním názorem Ústavního soudu vysloveným v nálezu ze dne 18. 10. 2022 sp. zn. IV. ÚS 579/22 (N 126/114 SbNU 208), jenž byl vydán ve skutkově obdobné věci, a ztotožňuje se s odlišným stanoviskem soudce Jana Filipa.

11. Vyjádření byla stěžovateli zaslána k replice, svého práva vyjádřit se však stěžovatel ve stanovené lhůtě nevyužil.

12. Podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

13. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas osobou k tomu oprávněnou a zastoupenou advokátem na základě speciální plné moci pro zastupování v tomto řízení před Ústavním soudem, splňuje i ostatní zákonem stanovené náležitosti a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný.

14. V části, v níž ústavní stížnost napadá rozhodnutí městského soudu v rozsahu, jímž byl potvrzen nákladový výrok rozsudku obvodního soudu, je ústavní stížnost nepřípustná, neboť byla podána předčasně [blíže viz nálezy Ústavního soudu vydané v typově shodných případech, konkrétně nález sp. zn. IV. ÚS 579/22, body 18 a 19, a nález ze dne 22. 11. 2022 sp. zn. IV. ÚS 2296/22 (N 142/115 SbNU 125), bod 12].

15. Ve zbytku je ústavní stížnost přípustná, neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Vlastní posouzení

V/a. Závaznost stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 57/22

16. Posuzovaná věc je po skutkové i právní stránce obdobná jako věci stěžovatelů, o jejichž ústavních stížnostech rozhodl IV. senát Ústavního soudu nálezem sp. zn. IV. ÚS 579/22 tak, že jim – v rozsahu, v němž ústavní stížnosti shledal přípustnými – vyhověl a napadená rozhodnutí městského soudu zrušil. Plénum Ústavního soudu následně přijalo stanovisko ze dne 29. 11. 2022 sp. zn. Pl. ÚS-st. 57/22 (ST 57/115 SbNU 246; 4/2023 Sb.), které se odchyluje od právního názoru vysloveného v tomto nálezu. Toto stanovisko bylo rozhodné i pro rozhodnutí o ústavní stížnosti stěžovatele.

17. Předně je třeba uvést, že stanovisko bylo přijato k návrhu II. senátu v souvislosti s řízením o ústavní stížnosti vedené pod sp. zn. II. ÚS 1877/22, jež se týkala typově obdobné věci. Předkládající II. senát podal návrh na přijetí stanoviska podle § 23 zákona o Ústavním soudu, podle něhož senát předloží otázku k posouzení plénu, jestliže v souvislosti se svou rozhodovací činností dospěje k právnímu názoru odchylnému od právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezu. Stanoviskem pléna je senát v dalším řízení vázán. O stanovisku rozhoduje plénum podle § 11 odst. 2 písm. i) zákona o Ústavním soudu, přičemž k jeho přijetí se podle § 13 zákona o Ústavním soudu vyžaduje, aby se pro něj vyslovilo alespoň devět přítomných soudců.

18. Předpokladem řízení o návrhu na přijetí stanoviska pléna je nezbytnost použití právního názoru, od něhož se zamýšlí předkládající senát odchýlit, v tímto senátem řešené věci; tuto nezbytnost je třeba – obdobně jako u jiných předpokladů řízení podle zákona o Ústavním soudu – posuzovat k okamžiku podání návrhu. Předmětem řízení však není samotná věc, z níž návrh stanoviska pléna vzešel, nýbrž právní názor, který byl vysloven v nálezu. Účelem rozhodování o stanovisku je posouzení důvodů pro zaujetí odchylného právního názoru, který by následně zavazoval Ústavní soud při jeho dalším rozhodování, a to místo původního právního názoru vysloveného v nálezu, jehož závaznost by tím byla překonána. V zájmu zajištění právní jistoty adresátů právních předpisů, jejichž výkladu se

stanovisko pléna dotýká, se pro přijetí stanoviska vyžaduje kvalifikovaná většina devíti soudců Ústavního soudu, jež vyjadřuje nutnost širší shody na posouzení důvodnosti takovéto změny rozhodovací praxe.

19. Vázanost senátu stanoviskem pléna podle § 23 druhé věty zákona o Ústavním soudu znamená, že senát je povinen rozhodnout v souladu s právním názorem vysloveným ve stanovisku. Tento právní názor použije senát ve svém rozhodnutí, jsou-li v době jeho rozhodování splněny předpoklady řízení, které takovéto použití umožňují. Použití právního názoru tak může bránit například zpětvzetí ústavní stížnosti, jak tomu bylo právě ve věci vedené pod sp. zn. II. ÚS 1877/22.

20. Bylo by v rozporu s ústavně zaručenou soudní ochranou základních práv a svobod a zásadou rovnosti v právech, pokud by závaznost stanoviska pléna byla omezena jen na konkrétní řízení, z něhož návrh na přijetí tohoto stanoviska vzešel, nebo pouze na rozhodování toliko jednoho ze senátů. Právní názor Ústavního soudu vyjádřený ve stanovisku pléna se musí uplatnit ve všech srovnatelných věcech, v nichž je rozhodováno po jeho přijetí. Obdobně jako právní názor vyslovený v nálezu podle čl. 89 odst. 2 Ústavy precedenčně zavazuje všechny orgány a osoby [podrobně k precedenční závaznosti nálezu Ústavního soudu srov. nález ze dne 13. 11. 2007 sp. zn. IV. ÚS 301/05 (N 190/47 SbNU 465)], je právní názor vyslovený ve stanovisku pléna závazný pro rozhodování Ústavního soudu, tedy pro rozhodování všech senátů Ústavního soudu [tento následek přijetí stanoviska pléna byl v minulosti bez dalšího akceptován všemi senáty Ústavního soudu, byť návrh na přijetí stanoviska podal jen jeden z nich, srov. např. stanovisko pléna ze dne 1. 11. 2005 sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 (ST 21/39 SbNU 493; 477/2005 Sb.) týkající se obcházení restitučních předpisů žalobami o určení vlastnického práva; stanovisko pléna ze dne 28. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS-st. 27/09 (ST 27/53 SbNU 885; 136/2009 Sb.) týkající se náhrady za nucené omezení vlastnického práva podle čl. 11 odst. 4 Listiny spočívající v neústavní regulaci nájemného; nebo stanovisko pléna ze dne 28. 11. 2017 sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.) týkající se přípustnosti ústavní stížnosti ve vazbě na posuzování přípustnosti dovolání v občanském soudním řízení].

21. Tato závaznost právního názoru vyjádřeného ve stanovisku, která vyplývá z § 23 druhé věty zákona o Ústavním soudu, se odvíjí od stanoviska samotného. Není nezbytné, aby byl uvedený právní názor následně vyjádřen v nálezu. Ostatně není nijak neobvyklé, že stanovisko pléna v nálezu použito nebude, neboť v něm vyslovený právní názor se týká výkladu zákona o Ústavním soudu a jeho použití vede k závěru, že ústavní stížnost má být odmítnuta [např. stanovisko pléna ze dne 23. 4. 2013 sp. zn. Pl. ÚS-st. 35/13 (ST 35/69 SbNU 859; 124/2013 Sb.); nebo stanovisko pléna ze dne 15. 11. 2016 sp. zn. Pl. ÚS-st. 43/16 (ST 43/83 SbNU 933; 394/2016 Sb.)]. Bylo by v rozporu s účelem stanoviska pléna, pokud by ho některý ze senátů Ústavního soudu mohl nálezem nerespektovat jen z toho důvodu, že v mezidobí nebyl přijat nález, jehož nosným důvodem by byl právě právní názor vyslovený ve stanovisku pléna. Takovýto „nerespektující“ nález by z hlediska rozhodovací praxe nic neměnil na závaznosti stanoviska pléna a představoval by zjevné porušení § 23 zákona o Ústavním soudu. V posuzované věci je proto IV. senát uvedeným stanoviskem sp. zn. Pl. ÚS-st. 57/22 vázán.

22. Pro úplnost je třeba uvést, že ještě před přijetím stanoviska rozhodl IV. senát Ústavního soudu o typově obdobných ústavních stížnostech také nálezem sp. zn. IV. ÚS 2296/22, v němž zopakoval právní názor vyslovený v nálezu sp. zn. IV. ÚS 579/22 a na nějž již plénum Ústavního soudu ve stanovisku nemohlo reagovat, neboť byl vyhlášen teprve po jeho přijetí. Stanovisko pléna přesto překonává i závěry vyslovené v tomto nálezu. Účelem stanoviska totiž nebylo odchýlení se od konkrétního nálezu, nýbrž od konkrétního v něm uvedeného právního názoru. Z nálezů sp. zn. IV. ÚS 579/22 a IV. ÚS 2296/22 vyplývá právní názor, že ministerstvo v období do vykonatelnosti nálezu sp. zn. Pl. ÚS 38/17, tedy do

31. 12. 2020, nemělo umožňovat anonymní nahlížení do oznámení veřejných funkcionářů prostřednictvím veřejné datové sítě bez předchozí žádosti, a to s ohledem na možné s tím spojené porušení základního práva dotčených veřejných funkcionářů zaručeného v čl. 10 odst. 2 a 3 Listiny. Tím tyto nálezy zpochybnily základ napadených rozhodnutí městského soudu, podle nichž ministerstvo jednalo v souladu s právním řádem, pročež stěžovatelům nepřísluší přiměřené zadostiučinění za nesprávný úřední postup (nález sp. zn. IV. ÚS 579/22, bod 34; nález sp. zn. IV. ÚS 2296/22, bod 21). Jak bude podrobněji rozvedeno níže, plénum Ústavního soudu zaujalo ve stanovisku odlišný právní názor a ztotožnilo se s právním posouzením městského soudu.

V/b. Obecná východiska

23. Plénum Ústavního soudu ve stanovisku sp. zn. Pl. ÚS-st. 57/22 jednak rozhodlo, že derogační nález sp. zn. Pl. ÚS 38/17, jehož vykonatelnost byla stanovena uplynutím dne 31. 12. 2020, neměl za následek nezákonnost postupu ministerstva, které jako správce registru oznámení v období od vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů do dne jeho vykonatelnosti dále umožňovalo podle § 13 odst. 3 věty první a druhé zákona o střetu zájmů každému bezplatně nahlížet do registru oznámení prostřednictvím veřejné datové sítě bez předchozí žádosti v rozsahu stanoveném zrušeným ustanovením § 14b odst. 1 písm. a) až c) zákona o střetu zájmů (výrok I). Dále konstatovalo, že samotné umožnění nahlížení do oznámení veřejných funkcionářů uvedených v § 2 odst. 1 zákona o střetu zájmů v období do 31. 12. 2020 způsobem podle § 13 odst. 3 věty první a druhé zákona o střetu zájmů [tj. bezplatně prostřednictvím veřejné datové sítě bez předchozí žádosti v rozsahu stanoveném v § 14b odst. 1 písm. a) až c) zákona o střetu zájmů] nezakládá právo těchto veřejných funkcionářů vůči státu na náhradu nemateriální újmy způsobené nesprávným úředním postupem ve smyslu § 13 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb. (výrok II).

24. K podrobnému zdůvodnění výše shrnutých právních závěrů pléna Ústavního soudu postačí odkázat na odůvodnění stanoviska, a to zejména na jeho část IV/b. (body 38 až 52). Pro účely vypořádání námitek stěžovatele v posuzované věci považuje Ústavní soud za vhodné na tomto místě pouze shrnout obsah bodů 48 až 52 stanoviska.

25. Z nálezu sp. zn. Pl. ÚS 38/17 (rekapitulovaného zejména v bodech 45 až 47 stanoviska) plyne, že zákonná úprava nahlížení do registru oznámení nesplňovala požadavky na přiměřenost zásahu vyplývající ze základního práva dotčených veřejných funkcionářů před neoprávněným zveřejňováním osobních údajů podle čl. 10 odst. 3 Listiny. Neústavnost § 14b odst. 1 písm. a) až c) zákona o střetu zájmů se u každého veřejného funkcionáře uvedeného v § 2 odst. 1 zákona o střetu zájmů projevila tím, že do jeho oznámení o majetku bylo možné nahlížet anonymně prostřednictvím veřejné datové sítě bez předchozí žádosti. Z nálezu ovšem nelze dovodit, že by veřejnost neměla mít právo do registru oznámení nahlížet a seznamovat se tak s údaji o majetku veřejných funkcionářů.

26. Ponecháním neústavní zákonné úpravy v platnosti a účinnosti po přechodnou dobu, po niž byla vykonatelnost nálezu sp. zn. Pl. ÚS 38/17 odložena, Ústavní soud zohlednil jednak míru zásahu do základních práv veřejných funkcionářů zaručených v čl. 10 odst. 3 Listiny, ale také účel neústavní zákonné úpravy, jímž je předcházení a odhalování střetu zájmů. Je totiž povinností demokratického právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy zamezit tomu, aby veřejný funkcionář mohl svěřenou moc využívat k prosazování vlastních (osobních) zájmů na úkor zájmu veřejného nebo ostatních účastníků politické či hospodářské soutěže, stejně jako důvěry veřejnosti [nález ze dne 11. 2. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 4/17 (N 21/98 SbNU 163; 148/2020 Sb.), bod 89].

27. Vzhledem k tomu, že okamžitým zrušením § 14b odst. 1 písm. a) až c) zákona o střetu zájmů by bylo nahlížení veřejnosti do oznámení veřejných funkcionářů na neurčitou dobu znemožněno, dospěl Ústavní soud k závěru, že je namístě prostřednictvím odkladu

vykonatelnosti dočasně upřednostnit tento veřejný zájem, aniž by tím byla nepřiměřeně dotčena základní práva a svobody veřejných funkcionářů. Ústavní soud nemohl sám zajistit, aby se režim plného zveřejnění údajů změnil na režim jejich zpřístupnění na žádost, a vymezit požadavky pro její podání, neboť právní úpravu netvoří, resp. nemění, pouze ruší (nález sp. zn. Pl. ÚS 38/17, bod 144).

28. Odklad vykonatelnosti není popřením účinné ochrany základních práv a svobod. V posuzované věci jej umožňoval důvod neústavnosti § 14b odst. 1 písm. a) až c) zákona o střetu zájmů, který sice odůvodňoval zrušení tohoto ustanovení, samotný však neznamenal, že každému jednotlivému veřejnému funkcionáři, o jehož majetku byly zpřístupněny informace podle § 13 odst. 3 věty první a druhé zákona o střetu zájmů, byla odepřena účinná ochrana před neoprávněným zveřejněním osobních údajů ve smyslu čl. 10 odst. 3 Listiny.

29. Podle § 71 odst. 4 zákona o Ústavním soudu nemá nález, kterým Ústavní soud zrušil zákon jako neústavní, za následek dodatečný vznik práva na náhradu nemateriální újmy za úřední postup, jenž byl se zrušeným zákonem v době jeho platnosti a účinnosti v souladu. Článek 36 odst. 3 Listiny nezakládá právo na náhradu škody způsobené výkonem zákonodárné pravomoci Parlamentu. Důsledkem překročení mezí zákonodárce může být zrušení zákona nebo vyslovení jeho neústavnosti. Takovýto zásah „může za určitých okolností mít vliv na práva jednotlivce, do nichž bylo v důsledku takovéhoto zákona nebo mezery v zákoně zasaženo (např. neaplikovatelnost zákona v určité věci), nezakládá však jednotlivci nárok na náhradu škody“ [stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 27/09, bod 13].

V/c. Aplikace na projednávaný případ

30. Ve světle výše shrnutých důvodů, jež vedly plénum Ústavního soudu k vyslovení právních závěrů obsažených ve výrocích I a II stanoviska (a blíže popsaných v bodě 23 tohoto nálezu), stěžovatelovy námitky proti napadenému rozsudku městského soudu neobstojí.

31. Způsob, jakým obecné soudy posoudily důsledky odkladu vykonatelnosti nálezu sp. zn. Pl. ÚS 38/17 pro postup ministerstva ve stěžovatelově věci, nepředstavoval vyprázdnění stěžovatelových ústavně zaručených práv, nýbrž korespondoval s důvody, pro které Ústavní soud vykonatelnost derogačního nálezu odložil. Odkladem vykonatelnosti svého nálezu totiž Ústavní soud upřednostnil zájem veřejnosti nahlížet do oznámení veřejných funkcionářů podle § 13 odst. 3 věty první a druhé zákona o střetu zájmů, přičemž zároveň i zohlednil intenzitu zásahu do ústavně zaručeného práva veřejných funkcionářů na ochranu soukromí. Postup ministerstva při zveřejňování oznámení pak neměl za následek stěžovatelem tvrzené porušení jeho ústavně zaručeného práva na ochranu soukromí.

32. V napadeném rozhodnutí nelze spatřovat ani porušení práva stěžovatele na náhradu újmy způsobené mu nesprávným úředním postupem. Z výroků stanoviska se podává, že postup ministerstva spočívající v umožnění bezplatně nahlížet do registru oznámení bez předchozí žádosti do doby vykonatelnosti nálezu sp. zn. Pl. ÚS 38/17 nebyl nezákonný a nezakládal právo veřejných funkcionářů na náhradu nemajetkové újmy způsobené nesprávným úředním postupem podle zákona č. 82/1998 Sb.

VI. Závěr

33. Na základě výše uvedeného Ústavní soud podle § 82 odst. 1 a § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výroku nálezu uvedeno.

34. Stěžovatel spojil s ústavní stížností také návrh na projednání věci mimo pořadí (§ 39 zákona o Ústavním soudu). Vzhledem k tomu, že o ústavní stížnosti Ústavní soud rozhodl bez prodlení, tomuto návrhu bylo *de facto* vyhověno.

Č. 10
Poskytování informací z Národního zdravotnického informačního systému (sp. zn. Pl. ÚS 25/21 ze dne 17. ledna 2023; 40/2023 Sb.)

V každém konkrétním případě je nutno zkoumat (podle okolností konkrétní věci) splnění podmínky nezbytnosti omezení základního práva a svobody jednotlivce v demokratické společnosti, neboť nelze *a priori* vyloučit, že v konkrétním případě bude ochrana základního práva převažovat nad citovanými hodnotami, tj. že nebude dána existence „naléhavé společenské potřeby" na omezení základního práva. Žádným zákonem nelze abstraktně vyloučit ochranu základních práv a svobod, zaručenou ústavním pořádkem, a v každém jednotlivém případě střetu ústavně zaručených práv musejí soudy a jiné orgány veřejné moci testem proporcionality porovnat dotčená v konfliktu stojící práva a zajistit, aby mezi nimi byla dodržena spravedlivá rovnováha.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 25/21 dne 17. ledna 2023 v plénu složeném z místopředsedkyně soudu Milady Tomkové a soudců Ludvíka Davida, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj), Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Pavla Šámala, Vojtěcha Šimíčka, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o návrhu Městského soudu v Praze na zrušení § 73 odst. 7 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů, za účasti Parlamentu, jehož jménem jednají Poslanecká sněmovna a Senát, jako účastníka řízení a vlády jako vedlejší účastnice řízení, takto:

Návrh se zamítá.

Odůvodnění

I. Rekapitulace dosavadního průběhu řízení před navrhovatelem

1. Návrhem ze dne 6. května 2021, podaným na základě čl. 95 odst. 2 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava"), se Městský soud v Praze domáhá zrušení § 73 odst. 7 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů, (dále též „ZZS").

2. Navrhovatel uvádí, že pod sp. zn. 14 A 95/2020 projednává žalobu P. N., směřující proti rozhodnutí Ministerstva zdravotnictví č. j. MZDR 30091/2020-3/PRO ze dne 31. 7. 2020. Ke skutkovému pozadí projednávané věci navrhovatel uvedl, že žalobce podáním ze dne 17. 5. 2020, doplněným dne 28. 5. 2020, požádal, s výslovným odkazem na § 6 odst. 2 zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, (dále též „InfZ" či „informační zákon"), Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky (dále též „povinný subjekt" či „ÚZIS") o přímé poskytnutí informací týkajících se statistického počtu úmrtí osob za roky 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 a 2019 (za každý rok zvlášť) na konkrétní, v žádosti blíže specifikované příčiny.

3. Sdělením č. j. UZIS/031661-1/2020 ze dne 5. 6. 2020 povinný subjekt nejprve poskytl žalobci pouze tuto odpověď: „Struktura Národního zdravotnického informačního systému (dále jen ‚NZIS´), která je datovým zdrojem pro Vámi požadovanou informaci, je stanovena zákonem o zdravotních službách v jeho § 70–78, vyhláškou Ministerstva zdravotnictví č. 373/2016 Sb., o předávání údajů do Národního zdravotnického informačního systému, ve znění pozdějších předpisů, a je dostupná veřejně na internetových stránkách ÚZIS ČR na následujícím prolinku: https://www-uzis-cz/index.php?pg=nzis.“ Na závěr svého přípisu povinný subjekt uvedl, že na základě § 73 odst. 8 ZZS lze pro statistické a vědecké účely požádat o poskytnutí údajů z národních zdravotních registrů s tím, že žádost se podává na formuláři, který je žalobci k dispozici na odkazovaných internetových stránkách. Následně povinný subjekt vydal rozhodnutí č. j. UZIS/031661-2/2020 ze dne 5. 6. 2020, kterým žádost žalobce o poskytnutí požadovaných informací odmítl podle § 15 odst. 1 ve spojení s § 2 odst. 3 InfZ a § 73 odst. 7 ZZS. V odůvodnění uvedl, že poskytování informací z Národního zdravotnického informačního systému se řídí ustanovením § 73 odst. 7 ZZS, pročež žalobci byla poskytnuta pouze struktura dat. Z tohoto důvodu povinný subjekt žádost žalobce odmítl. V závěru svého rozhodnutí žalobce opakovaně poučil o možnosti poskytnutí informace dle § 73 odst. 8 ZZS.

4. K odvolání žalobce proti rozhodnutí povinného subjektu o odmítnutí žádosti o poskytnutí informací Ministerstvo zdravotnictví shora vzpomenutým rozhodnutím zčásti změnilo napadené rozhodnutí povinného subjektu tak, že v jeho výrokové části byl vypuštěn odkaz na ustanovení § 2 odst. 3 InfZ. Ve zbytku bylo odvoláním dotčené rozhodnutí povinného subjektu potvrzeno. Ministerstvo uvedlo, že žádost o poskytnutí informace může být odmítnuta i z důvodu stanoveného ve zvláštním zákoně, stanoví-li výslovně podmínky neposkytnutí informace. Tak tomu je i v případě § 73 odst. 7 ZZS. Dané zákonné ustanovení lze dle ministerstva považovat za zvláštní důvod odmítnutí žádosti o informace. Povinný subjekt tak neměl jinou možnost než žádost o informace odmítnout, neboť je podle § 2 odst. 1 správního řádu povinen postupovat v souladu se zákony.

5. Žalobce posléze napadl rozhodnutí Ministerstva zdravotnictví jako odvolacího správního orgánu žalobou, v níž mimo jiné zpochybnil nezbytnost omezení práva na svobodný přístup k informacím. Ministerstvo zdravotnictví ve svém vyjádření k žalobě naopak zaujalo názor, že § 73 odst. 7 ZZS je v souladu s ústavním pořádkem.

II. Argumentace navrhovatele

6. Navrhovatel má za to, že § 73 odst. 7 ZZS je v rozporu s ústavním pořádkem. Zákonodárce v případě napadeného ustanovení pokládá za legitimní cíl omezení práva na svobodný přístup k informacím v prvé řadě tu skutečnost, že v případě poskytnutí těchto údajů by nebyly žadateli nabídnuty úplné informace. Takto deklarovaný cíl omezení informačního práva však dle názoru navrhovatele lze stěží akceptovat a podřadit pod jakoukoli z kategorií legitimních cílů uvedených v čl. 17 odst. 4 Listiny základních práv a svobod (dále též „Listina“). Je-li účelem zdravotnických registrů mimo jiné i sběr informací k hodnocení zdravotního stavu obyvatelstva a jeho vývoje, ke sledování incidence, okolností vzniku a šíření společensky závažných nemocí a jejich důsledků, dá se očekávat, že údaje v registrech budou komplexní povahy. Pokud by nebylo možno z Národního zdravotnického informačního systému získat komplexní informace, byl by tím popřen samotný smysl vedení tohoto systému.

7. Navrhovatel dále zpochybnil, že za legitimní cíl omezení práva na přístup k informacím by bylo možno pokládat skutečnost, že export vybraných parametrů vedených v epidemiologických registrech může vést k zavádějícím informacím o zdravotním stavu nebo vyvolávat u laického občana zbytečné obavy. Navrhovateli není zřejmé, v jakém smyslu by mohlo být poskytnutí požadovaných informací zavádějící. Nejsou-li v systému vedené

registry zavádějící, zajisté by ani jejich poskytnutí nemělo být zavádějící. Možné dezinterpretace dat lze dle mínění navrhovatele dosáhnout případným doprovodným komentářem. Podle navrhovatele má statistický ústav k dispozici takové prostředky, kterými může případné nepřesnosti či zavádějící informace vyjasnit. Proto neobstojí absolutní popření práva na svobodný přístup k informacím z tohoto důvodu. Navrhovatel rovněž upozornil, že poskytováním informací z registrů by docházelo ke kontrole shromážděných údajů širší veřejností, což by ve svém důsledku mohlo vést k celkovému zlepšení takto vedeného systému. Přístup společnosti k obecným informacím o zdravotnických údajích je dle navrhovatele žádoucí, neboť v tomto směru může interpretace získaných informací spíše vést k adekvátnímu upozorňování na některá zdravotní rizika, a tedy k vyšší ochraně veřejného zdraví nežli ke zneužívání získaných dat a vyvolávání paniky.

8. Navrhovatel připustil, že za legitimní cíl omezení práva na svobodný přístup k informacím je možné pokládat ochranu práv a svobod druhých, zejména soukromí fyzických osob. Jakkoli je nutno v maximální míře dbát na efektivní ochranu shromažďovaných údajů v dotčených registrech, neboť jsou údaji nanejvýš citlivými, nepředstavuje zapovězení poskytování jakýchkoli informací dle zákona o svobodném přístupu k informacím opatření takovému cíli přiměřené. Toho je možné dle navrhovatele dosáhnout i jinými, mírnějšími způsoby. Ochranu v tomto směru poskytuje především platný § 73 odst. 8 ZZS, který přikazuje, aby byly poskytnuty údaje pouze v podobě, ze které nelze určit konkrétní fyzickou nebo právnickou osobu. Nadto žalobce se v dané věci dožadoval statistik úmrtí za roky 2014 až 2019, jejichž příčinou byla konkrétní onemocnění, resp. užití některých látek. Poskytnutím těchto statistických údajů by dle navrhovatele zajisté nebyly ohroženy jakékoli citlivé osobní údaje, natož pak soukromí jednotlivých pacientů. Tuto svoji argumentaci v návrhu podrobněji rozvedl.

III. Vyjádření účastníků a vedlejšího účastníka řízení

9. Ústavní soud podle § 69 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal návrh Poslanecké sněmovně a Senátu, jednajícím jménem účastníka řízení, jakož i vládě a Veřejnému ochránci práv, kteří jsou oprávněni vstoupit do řízení jako vedlejší účastníci řízení.

10. Za Poslaneckou sněmovnu zaslal vyjádření její předseda, který uvedl, že návrh zákona č. 111/2019 Sb., jímž bylo do zákona o zdravotních službách vloženo napadené ustanovení, byl předložen vládou. V té souvislosti popsal průběh schvalování návrhu zákona, včetně pozměňovacích návrhů, a uvedl, že právní norma byla přijata a vyhlášena na základě řádného postupu s tím, že je věcí Ústavního soudu, aby posoudil otázku namítané protiústavnosti napadeného ustanovení a aby rozhodl o návrhu na jeho zrušení.

11. Za Senát se vyjádřil jeho předseda, který rovněž popsal průběh schvalování návrhu zákona č. 111/2019 Sb. Přitom se blíže zaměřil na projednávání návrhu zákona v Senátu a uvedl, že na jeho půdě proběhla poměrně široká diskuze, která se sice přímo napadaného ustanovení netýkala, avšak kritice bylo podrobeno doplnění návrhu zákona v Poslanecké sněmovně právě o novelu zákona o zdravotních službách obsahující navrhovatelem napadené ustanovení, která původně nebyla součástí vládního návrhu zákona. Kritika se vztahovala zejména k neprojednání části týkající se zákona o zdravotních službách s Ministerstvem zdravotnictví a Ministerstvem vnitra, tj. s ministerstvy, která by se měla vyjádřit ke správnosti navrhované úpravy nakládání se zdravotními daty. Senát po proběhlé rozpravě přijal usnesení, kterým vrátil návrh zákona Poslanecké sněmovně s pozměňovacími návrhy. Poslanecká sněmovna však návrh zákona ve znění schváleném Senátem neschválila a přijala návrh zákona ve znění, ve kterém byl postoupen Senátu. Závěrem předseda Senátu podotkl, že je plně na Ústavním soudu, aby návrh posoudil a rozhodl o něm.

12. Vláda ve svém poměrně rozsáhlém vyjádření navrhla, aby Ústavní soud návrh na zrušení napadeného zákonného ustanovení zamítl. Úvodem se zaměřila na postavení a úlohu ÚZIS ve veřejné správě, a to zejména v oblasti správy Národního zdravotnického informačního systému (dále též „NZIS“), a s tím související problematiku ochrany shromažďovaných dat. Dále popsala aplikační praxi ÚZIS při vyřizování žádostí podaných na základě zákona o svobodném přístupu k informacím. V té spojitosti uvedla, že odborní žadatelé o výdej dat z registrů jsou v naprosté většině případů informováni o tom, že při žádosti o tato data je nezbytné postupovat podle ustanovení zákona o zdravotních službách. Naopak laičtí žadatelé využívají při svých žádostech vesměs postupu podle zákona o svobodném přístupu k informacím. V každém jednotlivém případě, kdy žadatel žádá o data z registrů podle zákona o svobodném přístupu k informacím, je vedle poskytnutí informace o struktuře dat podle napadeného ustanovení zároveň vydáno rozhodnutí o částečném odmítnutí žádosti podle § 15 odst. 1 InfZ ve spojení s § 73 odst. 7 ZZS. Částečné odmítnutí však dle vlády pokaždé obsahuje informaci o možnosti podat ve věci žádost o výdej dat podle § 73 odst. 8 ZZS. Někteří žadatelé tuto možnost následně využijí a odpovědi na své otázky pak obdrží řádně zpracované.

13. Vláda dále citací z příslušného pozměňovacího návrhu vyjmenovala důvody, pro které bylo právo na informace z NZIS omezeno. Za primární důvod, pro který byla předmětná úprava zákona zákonodárci schválena, označila vláda žádosti mířící k poskytování adresných výpisů z obsahu registrů NZIS pro konkrétní fyzickou nebo právnickou osobu. Upozornila však rovněž na možná bezpečnostní rizika poskytování informací, neboť v případě, že by byly informace bez patřičného kontextu, může údajně velice lehce docházet (jak nevědomě, tak i záměrně) k nesprávné interpretaci dat a různým, i zcela protichůdným výkladům, což může mít nedozírné následky. Příkladem může být ovlivnění rozhodnutí pacientů se závažným onkologickým onemocněním ve vztahu k včasným život zachraňujícím výkonům apod.

14. Vláda potřebu zachování napadené právní úpravy odůvodnila rovněž právem na ochranu zdraví, možností získání mnohem úplnějších a správnějších údajů z primárních zdrojů, jakož i možností vyvolání zbytečných obav u laického občana, které by mohly být způsobeny možnými zavádějícími informacemi o zdravotním stavu, které by mohly vyplynout z exportu vybraných údajů z epidemiologických registrů. Riziko spatřuje vláda i v možné chybovosti záznamů způsobené exportem dat od poskytovatelů či v neetickém výkladu požadovaných informací.

15. Vláda vyzdvihla užitečnost napadeného ustanovení, která se měla projevit zejména v období pandemie covidu-19, kdy došlo k nárůstu podaných žádostí dle InfZ z 12 na celkový počet 79. Během tohoto období se ukázalo, že žádosti tohoto typu kladou na ÚZIS v naprosté většině laici, a bylo prý prokázáno, že žadatelé vůbec nerozumí problematice, na kterou se táží.

16. Zrušení napadeného ustanovení by podle vlády způsobilo řadu problémů, jakož i znemožnění standardního provozu ÚZIS, neboť ÚZIS nedisponuje mandátem ani personálním vybavením k poskytování dat naprostým laikům a ve lhůtách dle InfZ. Pro vysvětlování informací poskytovaných dle InfZ by bylo nutné posílit personální aparát, neboť nyní tuto agendu vykonává pouze jedna osoba, avšak nikoliv jako svoji agendu primární. V případě zrušení posuzovaného ustanovení by pak masivní podávání žádostí o informace podle zákona o svobodném přístupu k informacím mohlo být využíváno jako prostředek útoku na resort zdravotnictví se záměrem přetížit personální kapacitu ÚZIS a znemožnit standardní provoz. Do úvahy je nutno vzít i rizika z pohledu kybernetické bezpečnosti, neboť je nutno dbát, aby požadované informace podle zákona o svobodném přístupu k informacím nezpůsobily kompromitaci zabezpečení informačních systémů ÚZIS i Ministerstva zdravotnictví.

17. Vláda vyjádřila názor, že stávající praxe poskytování informací z NZIS neomezuje žádnou relevantní a legitimní žádost, zejména pak poskytování agregovaných dat a statistik, poskytování zpracovaných dat a analýz ani poskytování primárních dat, nedojde-li k přímé ani nepřímé identifikaci osoby. Jediným aplikovaným důvodem odmítnutí žádosti je údajně ve všech výše uvedených případech neexistence požadovaných dat a informací a i v těchto případech je s žadateli neformálně komunikováno za účelem nalezení řešení například volbou jiného parametru. Vláda znovu zopakovala, že problémem, kvůli kterému byla předmětná úprava zákona zákonodárci schválena, jsou pouze žádosti mířící k poskytování adresných výpisů z obsahu registrů NZIS pro konkrétní fyzickou nebo právnickou osobu.

18. Veřejný ochránce práv sdělil, že nevyužije svého práva podle § 69 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, pročež do řízení jako vedlejší účastník nevstoupí.

19. Vyjádření účastníků i vedlejšího účastníka řízení byla zaslána navrhovateli k případné replice, jíž navrhovatel nevyužil.

20. Ústavní soud podle § 44 zákona o Ústavním soudu nenařídil ve věci ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z písemných úkonů navrhovatele, účastníka a vedlejší účastnice řízení. Nenařízení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažuje za potřebné provádět ve věci dokazování. Ani účastníci řízení, ani vedlejší účastník řízení se přitom konání ústního jednání nedožadovali.

IV. Podmínky věcného posouzení návrhu a aktivní legitimace

21. Dříve než Ústavní soud přistoupí k věcnému posouzení návrhu, je povinen zkoumat, zda byl návrh podán oprávněným navrhovatelem. Aktivní legitimace soudu k podání návrhu na přezkum ústavnosti konkrétních ustanovení zákona je podle čl. 95 odst. 2 Ústavy, potažmo § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, dána jen tehdy, dospěje-li soud k závěru, že zákon (popř. jeho část), jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem.

22. Ústavní soud ve své rozhodovací praxi opakovaně vyložil, že aktivní legitimace soudu podat návrh na zrušení zákona nebo jeho části se odvíjí od předmětu sporu a právní kvalifikace. Soud tedy může podat návrh na zrušení pouze takového zákona (nebo jeho dílčích ustanovení), který má přímo (bezprostředně) použít při řešení konkrétní jím projednávané věci. Úvaha o takové aplikaci musí být odůvodněná, odvozená od splnění podmínek řízení, včetně věcné legitimace účastníků, a jde-li o hmotněprávní předpis, od jednoznačného zjištění, že předpis má být použit [viz kupř. nález sp. zn. Pl. ÚS 50/05 ze dne 16. 10. 2007 (N 161/47 SbNU 133; 2/2008 Sb.) či usnesení ve věcech sp. zn. Pl. ÚS 57/04 a sp. zn. Pl. ÚS 12/08 (U 12/51 SbNU 823)]. Jde tedy o zákon, který překáží dosažení žádoucího (ústavně konformního) výsledku. Nebyl-li by odstraněn, byl by výsledek probíhajícího řízení jiný. Uvedené znamená, že se musí jednat o takový zákon, jehož použití je v poměrech soudem řešené věci nevyhnutelné. Nestačí pouze hypotetická možnost jeho použití nebo širší souvislosti dané věci s takovým zákonem [srov. bod 32 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 34/10 ze dne 24. 7. 2012 (N 130/66 SbNU 19; 284/2012 Sb.)].

23. Ústavní soud považuje výše nastíněné podmínky v předmětné věci za splněné, neboť napadené zákonné ustanovení souvisí s rozhodovací činností navrhovatele a současně jím má být při řešení předmětné věci bezprostředně použito. Na napadené právní úpravě je ostatně založeno jak rozhodnutí povinného subjektu, tak i rozhodnutí Ministerstva zdravotnictví napadené správní žalobou. Za této situace lze uzavřít, že byly splněny podmínky podle čl. 95 odst. 2 Ústavy a § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, za nichž může soud podat Ústavnímu soudu návrh na zrušení zákona, pročež byl návrh na zrušení napadeného ustanovení podán oprávněným navrhovatelem.

24. Podle § 68 odst. 1 zákona o Ústavním soudu v řízení o zrušení zákonů a jiných právních předpisů platí, že nebyl-li návrh odmítnut a nevzniknou-li v průběhu řízení důvody pro zastavení řízení, je Ústavní soud povinen návrh projednat a rozhodnout o něm i bez dalších návrhů. Pro tento druh řízení před Ústavním soudem platí zásada oficiality [srov. např. bod 50 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 21/18 ze dne 14. 5. 2019 (N 77/94 SbNU 54; 173/2019 Sb.)]. Ústavní soud je k projednání tohoto návrhu příslušný [čl. 87 odst. 1 písm. a) ve spojení s čl. 95 odst. 2 Ústavy]. Návrh rovněž obsahuje veškeré zákonem požadované náležitosti a je přípustný ve smyslu § 66 zákona o Ústavním soudu. Současně není dán žádný z důvodů pro zastavení řízení podle § 67 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb.

25. Ústavní soud dále zkoumal, zda je návrh přípustný podle § 35 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, tedy zda se netýká věci, o níž Ústavní soud již rozhodl nálezem.

26. Ústavní soud posuzoval návrh na zrušení § 70 až 78 zákona o zdravotních službách, tedy včetně nyní napadeného ustanovení § 73 odst. 7 téhož zákona, již v řízení vedeném pod sp. zn. Pl. ÚS 33/16. Výrokem pod bodem I nálezu sp. zn. Pl. ÚS 33/16 ze dne 10. 11. 2020 (N 207/103 SbNU 85; 6/2021 Sb.) byl předmětný návrh na zrušení těchto ustanovení zamítnut. Třebaže nyní napadené zákonné ustanovení bylo, mezi jinými, shledáno citovaným nálezem jako souladné s ústavním pořádkem, Ústavní soud se otázkou ústavní konformity všech tehdy napadených ustanovení zabýval jen z pohledu ochrany ústavně zaručeného práva na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě podle čl. 10 odst. 3 Listiny, práva podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost podle čl. 26 odst. 1 Listiny a práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny. Navrhovatel však tvrdí rozpor napadeného zákonného ustanovení s právem na svobodný přístup k informacím podle čl. 17 odst. 4 Listiny. Optikou záruk svobodného vyhledávání a přijímání informací však Ústavní soud návrh podaný ve věci sp. zn. Pl. ÚS 33/16 neposuzoval. Přijetí nálezu sp. zn. Pl. ÚS 33/16 ze dne 10. 11. 2020 nezakládá v nynější věci překážku věci pravomocně rozhodnuté, jelikož ústavnost napadeného zákonného ustanovení má být posuzována ve vztahu k těm částem ústavního pořádku, s nimiž dosud věcně poměřováno nebylo.

V. Znění napadeného zákonného ustanovení

27. Ustanovení § 73 odst. 7 ZZS včetně odkazu na poznámku pod čarou zní:

„Statistický ústav poskytne na základě žádosti podle zákona o svobodném přístupu k informacím[61)], pokud se jedná o údaje v Národním zdravotnickém informačním systému, pouze informace o struktuře dat.“

28. Poznámka pod čarou č. 61 zní:

„Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů.“

VI. Posouzení kompetence a způsobu přijetí napadených zákonných ustanovení

29. Ústavní soud je v souladu s § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., v řízení o kontrole norem povinen posoudit, zda napadený zákon (či jeho ustanovení) byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

30. Napadené ustanovení bylo do zákona o zdravotních službách vloženo zákonem č. 111/2019 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o zpracování osobních údajů. Ústavní soud se již způsobem přijetí tohoto zákona zabýval ve shora vzpomenutém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 33/16 ze dne 10. 11. 2020 a dospěl k závěru, že Parlament měl kompetenci k jeho přijetí podle čl. 15 odst. 1 Ústavy, přičemž zákon byl přijat a vyhlášen ústavně předepsaným způsobem. V podrobnostech lze na odůvodnění citovaného nálezu zcela odkázat (viz zejména body 113, 115, 121 a 125).

VII. Věcný přezkum napadeného ustanovení

31. Ústavní soud zvážil argumentaci navrhovatele, účastníka řízení i vedlejší účastnice řízení a dospěl k závěru, že návrh není důvodný.

VII. 1. Obecná východiska

32. Dle čl. 17 Listiny platí: „Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny“ (odst. 1). „Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu“ (odst. 2). „Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon“ (odst. 5).

33. Omezit svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze dle čl. 17 odst. 4 Listiny pouze zákonem, současně musí jít o opatření v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

34. Obdobně je v čl. 10 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) stanoveno, že „každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice“.

35. Dle čl. 10 odst. 2 Úmluvy pak „výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti i odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci“.

36. Jinak řečeno, jakýkoliv zásah do práv plynoucích z čl. 17 Listiny a z čl. 10 odst. 1 Úmluvy, pokud nebude stanoven zákonem, nebude sledovat legitimní cíl zakotvený v těchto ustanoveních a současně nebude nezbytný v demokratické společnosti, aby těchto cílů dosáhl, bude porušením požadavků stanovených v čl. 17 odst. 4 Listiny a v čl. 10 odst. 2 Úmluvy.

37. Na úrovni podústavního práva je pak totéž vyjádřeno v § 12 zákona o svobodném přístupu k informacím, podle kterého „všechna omezení práva na informace provede povinný subjekt tak, že poskytne požadované informace včetně doprovodných informací po vyloučení těch informací, u nichž to stanoví zákon. Právo odepřít informaci trvá pouze po dobu, po kterou trvá důvod odepření. V odůvodněných případech povinný subjekt ověří, zda důvod odepření trvá“.

38. Ústavní soud již dříve uvedl, že „svoboda projevu – včetně v ní podle čl. 10 odst. 1 Úmluvy obsažené svobody přijímat informace – představuje jeden z nejdůležitějších základů demokratické společnosti“ [srov. nález ze dne 30. 3. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 2/10 (N 68/56 SbNU 761; 123/2010 Sb.); veškerá judikatura zdejšího soudu je dostupná na https://nalus.usoud.cz].

39. Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 517/10 ze dne 15. 11. 2010 (N 223/59 SbNU 217) vyslovil, že je-li informace součástí (přinejmenším) veřejné sféry, dopadá na ni základní právo na informace dle čl. 17 Listiny a čl. 10 Úmluvy. Toto základní právo a jemu odpovídající povinnost orgánu veřejné moci představuje jeden z klíčových prvků vztahu mezi státem a jednotlivcem. Jeho smyslem je účast občanské společnosti na věcech veřejných, tedy prostřednictvím těchto informací může veřejnost kontrolovat fungování veřejné moci jako takové. Odepřením poskytnutí informace jsoucí součástí veřejné sféry by byla omezena základní svoboda jednotlivce utvořit si názor (jako výslednici myšlení) na otázku veřejného zájmu (viz bod 14 citovaného nálezu). Součástí veřejné sféry je přitom vše, co může být předmětem legitimního veřejného zájmu.

VII. 2. Uplatnění obecných východisek na posuzovanou věc

40. V nyní posuzované věci je podstatou problému střet práva na informace, které je realizováno (s výjimkou informací o životním prostředí) prostřednictvím zákona o svobodném přístupu k informacím, a zákazu poskytnout informace dle § 73 odst. 7 zákona o zdravotních službách, který se vztahuje na údaje vedené v Národním zdravotnickém informačním systému. Řešení takové kolize není pro Ústavní soud novem, přičemž za obecná východiska lze považovat zejména závěry obsažené v již citovaném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/10, na který ostatně odkazuje i navrhovatel. Tehdy Ústavní soud sice vyhověl návrhu na zrušení slova „pravomocných“ v § 11 odst. 4 písm. b) InfZ, nicméně v případě nyní napadené zákonné úpravy není nutno uplatnit stejný postup. Zdejší soud totiž současně v uvedeném nálezu formuloval *pro futuro* způsob, jak by měly povinné subjekty v případech zákonných výluk (jako je tato) postupovat.

41. Vláda ve svém vyjádření vysvětlila, že aplikační praxe ÚZIS vychází z předpokladu, že napadené ustanovení obsahující výluku z informační povinnosti dle § 73 odst. 7 ZZS považuje ve vztahu k InfZ za zvláštní právní úpravu, jež má přednost před InfZ jako úpravou obecnou. V posuzované věci však není nutné pravidlo *lex specialis derogat legi generali* použít, neboť jejich střet lze řešit ústavně souladným výkladem. Vedle napadeného ustanovení se uplatní i obecná norma obsažená v § 12 zákona o svobodném přístupu k informacím, která však nebyla ve věci předložené městskému soudu povinným subjektem aplikována. Pokud by se dalo hovořit o kolizi, pak pouze ve vztahu napadené zákonné normy k normě ústavní, docházelo-li by bez dalšího touto podústavní normou či spíše jejím výkladem a její aplikací k omezení ústavně zakotveného práva na informace. V takovém případě je nutné akceptovat vyšší právní sílu ústavní normy, anebo identifikovat konkurující veřejný zájem či jiné ústavně zaručené právo, které by mělo být onou zákonnou výlukou chráněno, a střet těchto práv vyřešit.

42. Pro uplatňování práva na informace je třeba primárně vycházet ze zásady, že informace se poskytují a každé případné omezení tohoto práva je pak nutné vykládat restriktivním způsobem. Jak již bylo uvedeno výše, k omezení práva na informace může dojít pouze v případech, kdy má takový postup zákonný podklad a je v demokratické společnosti nezbytný k ochraně jiných konkurujících práv či hodnot (například veřejný zájem, veřejná bezpečnost, práva a svobody jiných apod.). Onu nezbytnost omezení však nelze *a priori* presumovat pouze ze znění zákona, který je formální podmínkou omezení práva na informace. Naopak, vždy je nutno nejprve identifikovat konkurující veřejný zájem či jiné ústavně zaručené právo, které by mělo být onou zákonnou výlukou chráněno, a vzájemně je poměřovat, například provedením testu proporcionality (dříve více užívaného testu veřejného zájmu). Omezení práva na informace, respektive jeho nezbytnost pak musí vyplynout z tohoto poměřování, tímto způsobem bude současně naplněna i materiální podmínka omezení práva na informace [obdobně viz FUREK, Adam. § 12 (Podmínky omezení). In: FUREK, Adam, ROTHANZL, Lukáš, JIROVEC, Tomáš. Zákon o svobodném přístupu k informacím. Komentář. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2016, s. 616].

43. Potřebnost zjišťování naplnění obou podmínek vyplývá rovněž z nálezu sp. zn. Pl. ÚS 2/10, ve kterém zaznělo, že je nutno zkoumat v každém konkrétním případě (podle okolností konkrétní věci) splnění podmínky nezbytnosti omezení základního práva a svobody jednotlivce v demokratické společnosti, neboť nelze *a priori* vyloučit, že v konkrétním případě bude ochrana základního práva převažovat nad citovanými hodnotami, tj. že nebude dána existence „naléhavé společenské potřeby“ na omezení základního práva. V dalších rozhodnutích současně zdejší soud výslovně deklaroval, že žádným zákonem nelze abstraktně vyloučit ochranu základních práv a svobod, zaručenou ústavním pořádkem, a že v každém jednotlivém případě střetu ústavně zaručených práv musejí soudy a jiné orgány veřejné moci testem proporcionality porovnat dotčená v konfliktu stojící práva a zajistit, aby mezi nimi

byla dodržena spravedlivá rovnováha [viz nálezy ze dne 17. 10. 2017 sp. zn. IV. ÚS 1378/16 (N 188/87 SbNU 77) a ze dne 3. 4. 2018 sp. zn. IV. ÚS 1200/16 (N 64/89 SbNU 25)].

44. Z obsahu soudního i správního spisu předloženého navrhovatelem v označené věci plyne, že žalobce se na povinném subjektu dožadoval statistického přehledu počtu úmrtí osob za jednotlivá časová období na různé příčiny. Tyto otázky bezpochyby mohou být předmětem legitimního veřejného zájmu, a tím i součástí veřejné sféry, pročež se na ně vztahují záruky plynoucí z čl. 17 odst. 2, 4 a 5 Listiny. Ač byla žádost žalobce o poskytnutí těchto informací částečně odmítnuta s odkazem na napadené zákonné ustanovení, žalobce byl současně povinným subjektem poučován o možnosti poskytnutí týchž údajů postupem dle § 73 odst. 8 ZZS. Podle tohoto ustanovení platí, že pro statistické a vědecké účely poskytuje statistický ústav (ÚZIS) z národních zdravotních registrů údaje pouze v podobě, ze které nelze určit konkrétní fyzickou nebo právnickou osobu. Statistický ústav je oprávněn žádat za poskytnutí těchto údajů úhradu ve výši, která nesmí přesáhnout náklady spojené s pořízením výpisů, kopií, s opatřením technických nosičů dat a s odesláním údajů oprávněnému subjektu. Statistický ústav si případně může vyžádat i úhradu za mimořádně rozsáhlé vyhledávání údajů.

45. Ústavní soud dospěl k závěru, že takový způsob řešení žádostí dle InfZ aprobovat nemůže. Je třeba si uvědomit, že je výhradně na volbě žadatele, jaké nástroje k realizaci svých práv zvolí. Je-li však již podána žádost o informaci v režimu InfZ, je ji povinný subjekt, spadají-li požadované informace do jeho působnosti, povinen vyřídit sám, a to postupem, který InfZ předpokládá. Není možné poskytnutí informací, pokud jimi povinný subjekt disponuje, odmítnout s odůvodněním, že existují i jiné způsoby, jak se jich může žadatel domoci. Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, totiž vyřízení žádosti odkázáním žadatele na alternativní možnost získání informací, na postup dle jiné právní úpravy ani odkazem na jiné subjekty, které by měl žadatel oslovit, nepřipouští. Proto není možné správními orgány žadateli navrhované alternativní využití § 73 odst. 8 ZZS aprobovat. Nutno dodat, že tato úprava se nadto vztahuje pouze na poskytování informací výhradně pro účely statistické a vědecké, a na danou situaci proto vůbec nedopadá. Ačkoliv ji lze považovat za jednu z možností, jak informace NZIS získat, nemůže poskytování informací dle InfZ vyloučit a nemůže být ani prostředkem, jak by se bylo možné použití napadeného ustanovení vyhnout. Není možné vnucovat žadateli, aby tvrdil zamýšlené použití „pro statistické a vědecké účely“, není-li to pravda.

46. Povinný subjekt vyřizující žádost o informace, podanou podle InfZ, proto měl nejprve vyhodnotit, zda se požadované informace vztahují k jeho působnosti, zda je má fakticky k dispozici, a následně, s ohledem na právní úpravu i ustálenou judikaturu, posoudit, zda existuje důvod je neposkytnout. K tomu je nutné položit si zásadní otázku, jaká ústavní hodnota, jaké základní právo či veřejný zájem by mohly být poskytnutím požadovaných informací dotčeny, či konkrétně v tomto případě, které z nich mají být napadeným ustanovením vlastně ochráněny.

47. Obecně by snad bylo možné připustit ve smyslu čl. 17 odst. 4 Listiny potenciální ohrožení práv a svobod jiných, a sice těch, které jsou zakotveny v čl. 10 Listiny. Lze souhlasit, že by mohlo být poskytnutím informací z NZIS ohroženo právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti; zcela jistě by mohlo být zasaženo do soukromého a rodinného života či do práva na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě. O záměru chránit právě tyto hodnoty by svědčily okolnosti, za jakých se napadené ustanovení stalo součástí zákona, když bylo na základě pozměňovacího návrhu přijato jako součást zákona č. 111/2019 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o zpracování osobních údajů. Na druhou stranu však tato zákonná výluka nedopadá pouze na informace mající právě povahu

osobních údajů, ale na veškeré informace obsažené v NZIS – s výjimkou informací o struktuře dat.

48. Nutno však upozornit, že k ohrožení výše označených základních práv by mohlo dojít pouze, byly-li by požadovány údaje o konkrétních osobách. Tak tomu ale v posuzované věci nebylo. O jmenovité údaje žadatel zájem neměl, přesto nebyl se svojí žádostí úspěšný. V tomto kontextu se dá stěží rozumět argumentu vlády, která ve svém vyjádření na jednu stranu opakovaně zdůraznila, že napadená právní úprava má primárně sloužit jako ochrana před žádostmi mířícími k poskytování adresných výpisů z obsahu registrů NZIS pro konkrétní fyzickou nebo právnickou osobu a že stávající praxe poskytování informací z NZIS neomezuje žádnou relevantní a legitimní žádost, a to ani poskytování primárních dat, nedojde-li k přímé ani nepřímé identifikaci osoby, ovšem na stranu druhou považuje nevyhovění požadavku žadatele na poskytnutí neadresných údajů za zákonné a správné.

49. Tvrdí-li pak vláda, že v mnoha jiných případech je možné na základě požadovaných údajů identifikovat pacienty poskytovatelů zdravotních služeb, pak je vhodné doplnit, že ochrana informací týkajících se osobnosti, projevů osobní povahy, soukromí fyzické osoby a osobních údajů je na zákonné úrovni upravena v § 8a odst. 1 InfZ, podle kterého povinný subjekt tento typ údajů poskytne „jen v souladu s právními předpisy, upravujícími jejich ochranu“. Takovým předpisem je pak zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů) a zákon č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů. Při vyřizování žádostí o informace je povinný subjekt k této právní úpravě povinen přihlížet, ochrana citovaných práv je tímto způsobem dostatečně zajištěna. Není proto důvod a není ani žádoucí ochranu uvedených práv živelně a nesystémově regulovat pro každou z oblastí působnosti orgánů veřejné správy jednotlivě, natož bez patřičného projednání formou legislativního „přílepku“.

50. Vyplývá-li z vyjádření vlády i jiný možný záměr zákonodárce či předestírá-li některé další důvody pro omezení práva na informace napadenou právní úpravou, pak Ústavní soud považuje za nezbytné připomenout, že orgány veřejné moci nepožívají ochrany před nárůstem vykonávané agendy, neexistuje ani veřejný zájem na upírání informací (a to ani těch odborných) laikům, o kterých se povinný subjekt domnívá, že dané problematice nerozumí a mohli by získané údaje nevhodným či neetickým způsobem dezinterpretovat. Takový paternalistický přístup ze strany povinných subjektů je znakem zjevného nepochopení jejich postavení a úlohy, které nadto výkon jim svěřené působnosti zjevně nechápou jako službu veřejnosti a informace nepovažují za veřejný statek vytvořený z veřejných prostředků. Obdobně lze nahlížet i na další důvody k zachování právní úpravy, jako je možnost vzniku zbytečných obav laických občanů, možnost vydání zavádějících informací či možnost chybovosti záznamů způsobené exportem dat. Ostatně zde jde více než o reálnou a doložitelnou praxi nebo o ústavně chráněné hodnoty či veřejný zájem spíše o příliš široký výčet potenciálních či hypotetických hrozeb, které však mohou dopadat i na poskytování ostatních typů informací.

51. Ústavní soud nemůže přisvědčit vládě, ani když užitečnost napadeného ustanovení dokládá nikoliv výčtem konkrétních případů, ve kterých posloužilo k ochraně před zásahem do konkurujících práv či hodnot, ale pouze nárůstem žádostí, jejichž vyhovění se tak mohl povinný subjekt vyhnout jejich odmítnutím, a to právě s odkazem na napadenou právní úpravu. Tato skutečnost svědčí zejména o tom, že napadené ustanovení chrání především povinný subjekt před pracovní zátěží, což však není cíl, který by bylo možné považovat za legitimní. Pokud je nadto z vyjádření vlády možné dovodit, že žadatelé tytéž informace, které jim jsou dle napadeného ustanovení odpírány, bez jakýchkoliv potíží získají, požádají-li o ně postupem dle § 73 odst. 8 ZZS, nemůže být žádných pochyb, že skutečný důvod jejich

ochrany neexistuje a že přinejmenším v těchto případech jde pouze o formalistický postup povinného subjektu hraničící až s šikanózním přístupem k žadatelům. Pokud by praxe ÚZIS byla skutečně taková, že instruuje žadatele, aby v textu své žádosti, zjednodušeně řečeno, pouze zaměnili odkaz na InfZ za odkaz na § 73 odst. 8 ZZS, dosahovala by míra formalismu popsaného postupu až kafkovsky absurdní úrovně.

52. Ústavní soud ze shora uvedených důvodů neshledal jak obecně, tak ani ve věci, která byla předložena městskému soudu a vedla k podání nyní posuzovaného návrhu, rozumného důvodu pro tak zásadní omezení práva na informace, aby mohl dospět k závěru, že odepření informací žadateli splňovalo podmínku nezbytnosti tak, jak stanoví čl. 17 odst. 4 Listiny. Žádný legitimní důvod pak nevyplývá ani z odůvodnění správních rozhodnutí, a jelikož do správního spisu nebyly zařazeny informace, které povinný subjekt odmítl žadateli poskytnout, nelze z něj dovodit ani případný jiný důvod jejich neposkytnutí. Pouze na okraj Ústavní soud podotýká, že takové opomenutí povinných subjektů bývá zpravidla důvodem vyslovení nepřezkoumatelnosti prvostupňového rozhodnutí nadřízeným správním orgánem, nehledě na to, že znemožňuje nadřízenému orgánu v návaznosti na výsledek odvolacího správního řízení požadované informace přímo poskytnout. Nicméně s ohledem na obsah žádosti by patrně byly požadované informace tvořeny vždy pouze spojením tří typů údajů – o příčině úmrtí a jí odpovídajícím počtu zemřelých v konkrétních časových obdobích. V takovém případě si lze skutečně jen stěží představit rozumný důvod, proč by měly být požadované informace žadateli odepřeny, naopak, jak již naznačil navrhovatel, veřejný zájem na jejich zveřejnění je nesporný a povinnému subjektu by nemělo nic bránit požadované údaje poskytnout.

53. Závěry přijaté Ústavním soudem bude jistě možné vztáhnout i na další žádosti podané ÚZIS podle zákona o svobodném přístupu k informacím, to však neznamená, že by nemohlo být za jiných specifických okolností odepření poskytnutí informací z registrů oprávněné. Pokud by taková situace nastala, je na povinném subjektu, aby se s případnými kolizemi proti sobě stojících rovnocenných práv přezkoumatelným způsobem vypořádal, jejich vzájemným poměřováním vyhodnotil, které z kolidujících základních práv převáží a které naopak bude nutno omezit, a pokud žadateli informace odepře, aby případné rozhodnutí srozumitelně a přesvědčivě odůvodnil.

54. Požadavky kladené na výkon agendy poskytování informací dle InfZ, zejména pak úroveň správních rozhodnutí vydávaných povinnými subjekty a jejich nadřízenými orgány, se od počátku účinnosti informačního zákona nepoměrně zvýšily. Na její kvalitu nelze rezignovat s poukazem, že se jedná pouze o okrajovou působnost povinných subjektů. Naopak, v současnosti již tvoří poskytování informací dle InfZ nedílnou součást jejich působnosti a tomu je samozřejmě nutno přizpůsobit jejich personální vybavení. Nelze připustit, aby za stavu, kdy jsou obdobné nároky kladeny například na povinné subjekty z řad obcí s minimálním úřednickým aparátem, byla nižší úroveň tolerována orgánům státní správy s nepoměrně větším odborným zázemím. Při rozhodování o odmítnutí žádosti o informace se tak například povinný subjekt nemůže spokojit s pouhým odkazem na zákonné ustanovení. Dle typu povinného subjektu (zejména u vzpomínaných malých územních samospráv) však lze přirozeně předpokládat jisté limity, ačkoliv minimálně elementární a argumentačně podložená přezkoumatelná úvaha o naplnění podmínky nezbytnosti omezení jednoho z konkurujících základních práv by měla být vždy v odůvodnění vydávaného rozhodnutí obsažena. Na tomto místě je třeba poukázat na nezastupitelnou úlohu Ministerstva vnitra jako garanta informačního zákona a jeho metodické výstupy [viz Dokumenty ODK – Ministerstvo vnitra České republiky (mvcr.cz)], které, ačkoliv jsou určeny primárně územním samosprávám, mohou velmi usnadnit činnost kteréhokoliv povinného subjektu.

55. Z pohledu kontroly norem je nicméně podstatné, že z citované judikatury zdejšího soudu, ale také z judikatury soudů správních je možno dovodit ústavně konformní výklad

napadeného ustanovení. V tomto se Ústavní soud se soudem městským názorově rozchází, a to je důvodem, proč nemohl jeho návrhu vyhovět. Jak připomenul navrhovatel, Ústavní soud je omezen principem přednosti ústavně konformní interpretace před derogací a principem minimalizace zásahu do pravomoci jiných orgánů veřejné moci, ke kterým se přihlásil v řadě svých rozhodnutí [např. sp. zn. Pl. ÚS 5/96 (N 98/6 SbNU 203; 286/1996 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS-st. 6/98 (ST 6/10 SbNU 254), sp. zn. Pl. ÚS 19/98 (N 19/13 SbNU 131; 38/1999 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 15/98 (N 48/13 SbNU 341; 83/1999 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 4/99 (N 93/14 SbNU 263; 192/1999 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 10/99 (N 150/16 SbNU 115; 290/1999 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 41/02 (N 10/32 SbNU 61; 98/2004 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 92/06 a sp. zn. Pl. ÚS 10/16 (N 83/85 SbNU 439; 182/2017 Sb.)]. Z mnoha myslitelných výkladů zákona je tak třeba v každém případě použít pouze takový výklad, který respektuje ústavní principy (je-li takový výklad možný), a ke zrušení ustanovení zákona pro neústavnost přistoupit teprve tehdy, nelze-li dotčené ustanovení použít, aniž by byla ústavnost porušena.

56. Zrušením napadeného ustanovení by nadto Ústavní soud *de facto* potvrdil postup správních orgánů a jejich výklad, že za dané situace nebylo možno postupovat jinak než požadované informace žadateli odepřít. Zcela by se tak změnil dosavadní náhled na zákonné výluky z informační povinnosti, zejména jejich výklad a nároky na povinné subjekty při jejich aplikaci. Nepřipustil-li by nyní Ústavní soud jejich ústavně souladný výklad, znamenalo by to propříště, že bude třeba zákonné výluky bezvýjimečně akceptovat, a to až do okamžiku, než budou prohlášeny za neústavní.

57. Ústavní soud proto uzavírá, že zákonné omezení informační povinnosti nemůže být bez dalšího konečné, jak o tom ostatně svědčí již zavedená praxe či dostupná judikatura správních soudů. Obdobným způsobem tak byl například překonán zákaz poskytování informací o probíhajícím trestním řízení [§ 11 odst. 4 písm. a) InfZ]. Lze vzpomenout například judikaturu Nejvyššího správního soudu, který v rozsudku ze dne 1. 12. 2010 sp. zn. 1 As 44/2010 uvedl, že povinné subjekty neposkytnou informace o probíhajícím trestním řízení pouze poté, co zváží, nakolik je důvod neposkytnutí informace vskutku ospravedlněn naléhavou společenskou potřebou. Obdobně v rozsudku ze dne 5. 6. 2019 sp. zn. 3 As 101/2019 zaznělo, že informace o probíhajícím trestním řízení podle § 11 odst. 4 písm. a) zákona o svobodném přístupu k informacím není z poskytování zcela vyloučena. Povinný subjekt (potažmo následně soud) musí nejprve zvážit, zda zpřístupnění informace o probíhajícím trestním řízení bude mít na jeho průběh negativní dopad.

58. Zákonné výluky sice budou zpravidla korespondovat s důvody omezení práva na informace vyplývajícími z čl. 17 odst. 4 Listiny a čl. 10 odst. 2 Úmluvy, ovšem nemusí tomu tak být vždy. Ústavním soudem popsaný postup povinných subjektů při jejich aplikaci a ústavně souladný výklad takové normy (viz zejména body 46 až 52) pak právě i v těchto případech garantují, že sám zákonodárce nebude mít možnost účelově do práva na informace prostřednictvím zákonné úpravy zasáhnout a vyprázdnit je. Na druhou stranu není nezbytné každé takové omezení práva na informace, s ohledem na popsaný postup, explicitně derogovat, nelze však vyloučit, že se některá z nich mohou stát obsoletními.

VIII. Závěr

59. Ústavní soud dospěl k závěru, že bylo-li by napadené ustanovení interpretováno pomocí doslovného gramatického výkladu, nebylo by pochyb o tom, že je v rozporu s ústavním pořádkem, neboť by zasahovalo do základních práv a svobod žadatelů o informace. V takovém případě by Ústavní soud musel ke zrušení napadeného ustanovení skutečně přistoupit. Jak ovšem vyplývá z výše uvedeného i z již zavedené rozhodovací praxe, existuje ústavně souladný výklad zákonných výluk z informační povinnosti, který je odrazem restriktivního přístupu k nim.

60. S přihlédnutím ke shora uvedenému nelze mít napadené zákonné ustanovení za rozporné se základním právem na informace dle čl. 17 odst. 4 Listiny, poněvadž jeho použití na navrhovatelem souzený případ nebrání v dosažení ústavně konformního výsledku v řízení o podané správní žalobě. Ve světle řečeného tudíž Ústavní soud návrh na zrušení napadeného ustanovení zákona o zdravotních službách podle § 70 odst. 2 zákona o Ústavním soudu zamítl, neboť neshledal jeho rozpor s ústavním pořádkem.

Č. 11
Právo na určení advokáta Českou advokátní komorou
(sp. zn. Pl. ÚS 44/21 ze dne 24. ledna 2023; 38/2023 Sb.)

Absentuje-li nejenom legitimní cíl právní úpravy spočívající ve změně způsobu určení advokátů v případech, které nejsou odůvodněny příjmovými či majetkovými poměry, ale i jakákoli zmínka o tom, že by takový cíl byl vůbec zamýšlen, není možné posoudit způsobilost a vhodnost napadené právní úpravy v rámci prvního kroku testu proporcionality.

Rozšíření bezplatné právní pomoci na určité typy řízení jako subsidiární formy právní pomoci je bezpochyby legitimním, žádoucím cílem, směřujícím k posílení ústavní záruky práva na právní pomoc.

Omezil-li zákonodárce právo žadatele obrátit se na Českou advokátní komoru se žádostí o určení advokáta k poskytnutí právní služby pouze na případy odůvodněné příjmovými či majetkovými poměry, porušil právo na přístup k soudu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na právní pomoc zaručené v čl. 37 odst. 2 Listiny.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 44/21 dne 24. ledna 2023 v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského, soudkyně a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj), Radovana Suchánka, Pavla Šámala, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o návrhu Městského soudu v Praze na zrušení ustanovení § 18c odst. 1 ve slovech „jehož příjmové a majetkové poměry to odůvodňují“ zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, za účasti Parlamentu jako účastníka řízení, jehož jménem jednají Poslanecká sněmovna a Senát, a vlády a Veřejného ochránce práv jako vedlejších účastníků řízení, takto:

Ustanovení § 18c odst. 1 ve slovech „jehož příjmové a majetkové poměry to odůvodňují, a“ zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, se uplynutím dne 31. prosince 2023 zrušuje.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Městský soud v Praze (dále též „navrhovatel“) navrhl podle čl. 95 odst. 2 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 64 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zrušení § 18c odst. 1 ve slovech „jehož příjmové a majetkové poměry to odůvodňují“ zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o advokacii“).

2. Ze spisového materiálu se podává, že navrhovatel projednává žalobu proti usnesení České advokátní komory (dále též „Komora“) ze dne 16. 6. 2020 č. j. 10.01 000357/21-005, kterým bylo zastaveno řízení o žádosti o určení advokáta k poskytnutí právní porady podle § 18a nebo právní služby podle § 18c zákona o advokacii. V daném případě žalobkyně požádala Komoru o ustanovení advokáta k podání ústavní stížnosti proti rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 4. 2021 sp. zn. 16 Kss 77/2020, kterým byl zamítnut její návrh na obnovu kárného řízení ve věcech vedených u Nejvyššího správního soudu pod sp. zn. 16 Kss 6/2017 a 16 Kss 2/2018. Svou žádost odůvodnila tím, že advokáti, na které se obrátila, odmítli její zastoupení převzít. V žádosti uvedla, že nesplňuje podmínky pro poskytnutí bezplatné právní pomoci podle příslušných zákonných ustanovení a náklady spojené s právním zastoupením si bude hradit sama. Podle žalobkyně pouze sociální situace žadatele není jediným zákonným důvodem, pro který by žadateli vzniklo právo na určení advokáta k poskytnutí právní služby. Česká advokátní komora žádost posoudila jako zjevně právně nepřípustnou s odůvodněním, že žalobkyně požádala o určení advokáta k poskytnutí právní služby podle § 18c zákona o advokacii, avšak nikoliv bezplatně. Komora konstatovala, že od 1. 7. 2018 je oprávněna určovat advokáty podle uvedeného ustanovení pouze k poskytování bezplatných právních služeb, a to i za situace, že se žadateli nepodařilo najít advokáta, který by byl ochoten se věci ujmout.

3. Městský soud v Praze při projednávání předmětné žaloby dospěl k závěru, že ustanovení § 18c odst. 1 ve slovech „jehož příjmové a majetkové poměry to odůvodňují“ zákona o advokacii, které bylo použito v uvedeném řízení, je v rozporu s ústavním pořádkem, konkrétně s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Z tohoto důvodu navrhovatel usnesením ze dne 18. 11. 2021 sp. zn. 6 A 101/2021 přerušil řízení žalobkyně proti výše uvedenému rozhodnutí České advokátní komory a předložil věc Ústavnímu soudu s návrhem na zrušení § 18c odst. 1 zákona o advokacii ve slovech „jehož příjmové a majetkové poměry to odůvodňují“.

II. Argumentace navrhovatele

4. Navrhovatel uvádí, že přestože jsou pro určení advokáta stanoveny i další zákonné podmínky (např. v § 18c odst. 3 zákona o advokacii), tyto zákonné podmínky nebyly pro rozhodování Komory relevantní. Navrhovatel tak musel posoudit ústavnost § 18c odst. 1 zákona o advokacii.

5. Navrhovatel vyjadřuje názor, že v důsledku napadené úpravy dochází k omezení práva na přístup k soudu, neboť fyzická osoba, jíž se nepodařilo zajistit si advokáta na smluvním základě a která nesplňuje podmínku příjmových a majetkových poměrů, nemůže zahájit řízení, jehož procesní podmínku představuje zastoupení advokátem. Za takové situace se účastník řízení nemůže domoci přístupu k soudu v řízení o ústavní stížnosti, neboť jeho podání nesplňuje procesní podmínky podle zákona o Ústavním soudu.

6. Navrhovatel poukazuje na to, že napadené ustanovení bylo do zákona o advokacii vloženo novelou provedenou zákonem č. 258/2017 Sb., který nabyl účinnosti dnem 1. 7. 2018. Touto novelou došlo ke změně dosavadní právní úpravy, která omezení možnosti ustanovení advokáta na smluvním základě nestanovila. Podle § 18 odst. 2 zákona o advokacii ve znění účinném do 30. 6. 2018 měl toto právo každý účastník, který splnil další zákonné podmínky. Napadené ustanovení bylo součástí pozměňovacího návrhu poslankyně prof. Heleny Válkové k tisku Poslanecké sněmovny č. 853. Z protokolu o projednávání v Poslanecké sněmovně ze dne 24. 5. 2017 vyplývá, že se mělo jednat původně o materiál Ministerstva spravedlnosti k řešení bezplatné právní pomoci. Ten nakonec nebyl předložen, a proto obsahově obdobnou problematiku vypracovala jako pozměňovací návrh poslankyně prof. Helena Válková. Z těsnopiseckého zápisu není patrné, z jakého důvodu se původní koncepce určení advokáta Českou advokátní komorou zúžila na poskytování bezplatné právní

pomoci, resp. proč byl okruh osob, jimž lze ustanovit advokáta Českou advokátní komorou, zúžen pouze na osoby, u nichž to odůvodňují příjmové a majetkové poměry.

7. Podle navrhovatele dochází v důsledku aplikace § 18c odst. 1 zákona o advokacii k zabránění přístupu k Ústavnímu soudu těm fyzickým osobám, které nesplňují podmínku příjmových a majetkových poměrů a které se nemohou dohodnout o zastupování s konkrétním advokátem.

III. Vyjádření účastníků řízení a České advokátní komory

8. Ústavní soud podle § 69 zákona o Ústavním soudu zaslal návrh komorám Parlamentu České republiky, jednajícím jménem účastníka řízení, a dále vládě a Veřejnému ochránci práv (dále též jen „ochránce“) jako orgánům, které jsou oprávněny vstoupit do řízení jako vedlejší účastníci řízení. Současně požádal o vyjádření Českou advokátní komoru jako stavovskou organizaci advokátů.

a) Vyjádření Poslanecké sněmovny

9. Za Poslaneckou sněmovnu se vyjádřila její předsedkyně Ing. Markéta Pekarová Adamová, která uvedla, že napadené ustanovení bylo do zákona o advokacii vloženo novelizací provedenou zákonem č. 258/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. Návrh tohoto zákona předložila Poslanecké sněmovně skupina poslanců dne 29. 6. 2016 a byl rozeslán poslancům jako sněmovní tisk č. 853 v 7. volebním období. Poslanecká sněmovna s návrhem zákona vyslovila souhlas, kdy v závěrečném hlasování dne 24. 5. 2017 z přítomných 145 poslankyň a poslanců pro návrh hlasovalo 136 a proti návrhu nehlasoval nikdo. Předsedkyně Poslanecké sněmovny doplnila, že napadené ustanovení bylo schváleno ve znění pozměňovacího návrhu, podaného poslankyní prof. Helenou Válkovou pod číslem sněmovního dokumentu 6285. Poslanecká sněmovna postoupila dne 22. 6. 2017 návrh zákona Senátu, který s návrhem zákona vyslovil dne 20. 7. 2017 souhlas. Prezident republiky zákon podepsal dne 1. 8. 2017. Ve Sbírce zákonů byl zákon vyhlášen dne 18. 8. 2017.

b) Vyjádření Senátu

10. Za Senát se vyjádřil jeho předseda RNDr. Miloš Vystrčil, který konstatoval, že napadené ustanovení tvoří součást komplexu ustanovení § 18a až 18d, vložených do zákona o advokacii zákonem č. 258/2017 Sb., představujících koncepční změnu určování advokátů Komorou k poskytnutí právní služby ve srovnání s dosavadní úpravou obsaženou v § 18 zákona o advokacii. Zatímco podle původní koncepce byla základní podmínkou určení advokáta objektivní nemožnost domoci se poskytnutí právních služeb, přičemž majetkové poměry byly rozhodné pouze pro určení advokáta k poskytnutí právní služby bezplatně či za sníženou odměnu, nová koncepce směřuje k systémovému řešení poskytování bezplatné právní pomoci, kdy se podmínka nemajetnosti stává určující.

11. Předseda Senátu dále uvedl, že návrh zákona č. 258/2017 Sb. byl Senátu postoupen Poslaneckou sněmovnou dne 26. 6. 2017 a byl projednáván jako tisk 144. Předkladatelé napadenou úpravu zasadili do kontextu snahy o systémové řešení poskytování bezplatné právní pomoci. Okolnosti vzniku napadené úpravy předkladatelé popsali obdobným způsobem jako navrhovatel, kdy poslanecký návrh zákona přejímal návrh Ministerstva spravedlnosti, který nebyl s ohledem na končící volební období Poslanecké sněmovny již vládou předložen. K obsahu napadeného ustanovení v rámci obecné rozpravy nevystoupili žádný senátor ani senátorka. Na základě návrhu ústavně-právního výboru Senát hlasoval

o návrhu zákona ve znění postoupeném Poslaneckou sněmovnou. V hlasování se z 52 přítomných senátorů a senátorek vyslovilo 50 pro návrh, proti nebyl nikdo. Usnesením č. 247 ze dne 20. 7. 2017 Senát návrh zákona schválil ve znění postoupeném Poslaneckou sněmovnou. Předseda Senátu konstatoval, že napadená ustanovení byla přijata v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem s tím, že ponechává na Ústavním soudu, aby posoudil jejich ústavnost.

c) Vyjádření vlády

12. Vláda sdělila, že vstupuje do řízení, a navrhla zamítnutí návrhu. Zmocnila ministra pro legislativu JUDr. MgA. Michala Šalomouna, Ph.D., aby ve spolupráci s ministrem spravedlnosti vypracoval vyjádření vlády k návrhu, a zmocnila ministra spravedlnosti k zastupování vlády v tomto řízení.

13. Ve vyjádření vláda nejprve na základě vybraných rozhodnutí dovozuje, že z judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) vyplývá, že účastníkům řízení není nutné zajistit naprostou „rovnost zbraní“. Může tak existovat systém právní pomoci, který stanoví podmínky pro její poskytnutí, ty však musí poskytovat dostatečné záruky před svévolí. Podle vlády bylo účelem předmětné novelizace zákona o advokacii upravit subsidiární systém státem garantované právní pomoci tak, aby doplňoval existující způsoby, založené jednak na obecném principu smluvní volnosti na trhu poskytování právních služeb advokáty, státem podporované činnosti nevládních neziskových organizací (např. občanských poraden), a postupy upravené jednotlivými procesními předpisy. Vláda uvedla, že podle § 18 odst. 2 zákona o advokacii ve znění účinném do 30. 6. 2018 bylo určení advokáta Komorou vázáno na současné splnění podmínek, kdy žadatel nesplňoval podmínky pro ustanovení advokáta soudem, nebyl schopen se domoci poskytnutí právních služeb a písemně požádal Komoru o určení advokáta. Splnění druhé podmínky musel žadatel doložit písemným potvrzením několika advokátů, které oslovil a kteří odmítli se jeho věci ujmout. Fakultativně mohla Komora rozhodnout o poskytnutí právní pomoci bezplatně nebo za sníženou odměnu, pokud to odůvodňovaly příjmové a majetkové poměry žadatele. Nová právní úprava obsažená v § 18 a násl. zákona o advokacii se týká podmínek zajištění tzv. bezplatné právní pomoci ve formě právních porad (§ 18a a § 18b) a právních služeb osobám, které splňují zákonné podmínky (§ 18c). Podle vlády tak nová právní úprava posílila práva fyzických i právnických osob, které by v důsledku svých finančních a majetkových poměrů mohly být omezeny na právech vyplývajících z Listiny a mezinárodních závazků České republiky.

14. I s ohledem na počet Komorou evidovaných advokátů poskytujících právní služby, přesahující v současné době 14 000, zákon preferuje smluvní zastoupení po vzájemné dohodě obou (všech) smluvních stran. Úkolem státu je pak zajistit právní pomoc těm skupinám, které tuto možnost nemají z důvodů příjmových a majetkových poměrů, a tím jim umožnit kvalifikovaně hájit svá práva a zájmy. Vláda vyjadřuje názor, že není dán důvod k tomu, aby stát zasahoval do systému právní pomoci, který je funkční a předvídatelný a který je bez výjimky schopen uspokojit poptávku po právních službách. Nefunkčnost nebo neústavnost tohoto systému nelze dovozovat z eventuálních a ojedinělých případů, kdy účastník řízení tvrdí, že zatím nebyl schopen si zajistit právní pomoc za úplatu individuálně. Problémy spojené s praktickou nedostupností právních služeb poskytovaných advokáty nejsou signalizovány ani z činnosti Ministerstva spravedlnosti.

15. Lze namítat, že vypuštěním povinnosti Komory určit žadateli advokáta v případě, kdy nejde o žadatele v nepříznivé ekonomické situaci, došlo částečně ke snížení dosavadního standardu dostupnosti právních služeb těchto osob. Podle vlády je však změna učiněná zákonem č. 258/2017 Sb. racionálně zdůvodněna, plně odpovídá povinnostem, které pro Českou republiku vyplývají z mezinárodních závazků, a nepředstavuje nepřípustný zásah do práv zaručených Listinou. Vyhověním návrhu by bylo založeno právo každého žadatele na

bezplatnou právní pomoc bez ohledu na jeho příjmové a majetkové poměry, což by nebylo akceptovatelné. Vláda proto navrhla zamítnutí předmětného návrhu.

d) Vyjádření Veřejného ochránce práv

16. Veřejný ochránce práv ve svém vyjádření sdělil, že se rozhodl vstoupit do řízení. Uvedl, že napadenou úpravu považuje za ohrožení práva na přístup k soudu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a práva na zajištění právní pomoci ve smyslu čl. 37 odst. 2 Listiny. Upozorňuje na to, že nejde pouze o možnost obrátit se na Ústavní soud, ale v případech osob, které nesplňují podmínky pro ustanovení zástupce podle občanského soudního řádu či soudního řádu správního a zároveň jsou z různých důvodů odmítnuty advokáty, také o dostupnost právní ochrany u obou nejvyšších soudů. V neposlední řadě jde též o možnost obrátit se na tyto soudy kvalifikovaným podáním.

17. Ochránce poukazuje na to, že předmětná změna zákona o advokacii, připravená jako kompromis ve spolupráci s Ministerstvem spravedlnosti, byla předložena jako pozměňovací návrh k poslaneckému návrhu zákona, který ovšem řešil odlišnou problematiku. Připravovaná úprava bezplatné právní pomoci, která prošla řádným připomínkovým řízením, zůstala neprojednána. Důsledky předmětné novelizace zákona o advokacii ochránce považuje za velmi závažné. Poukazuje na to, že za současného znění zákona je právní pomoc zajištěna pouze v nejnutnějších sociálních případech. Záchrannou síť pro ostatní případy vytvářel zákon o advokacii, který v důsledku předmětné novelizace tuto roli ztratil, neboť určení advokáta se týká jen těch žadatelů, jejichž příjmové a majetkové poměry to odůvodňují. Absence dostatečných finančních prostředků není však jediným důvodem, proč je problematické získat odbornou právní pomoc. Mezi jiné důvody patří např. složitost sporu ve spojení s jeho nízkou lukrativitou, zatížení advokátů či kontroverze, které může spor vzbudit. V těchto případech může být reálně problematické sehnat v rámci uzavřeného a často relativně krátkého časového intervalu odbornou pomoc. Ochránce dále uvedl poznatky ze své činnosti, kdy bylo nezbytné určit advokáta i bez odůvodnění příjmovými a majetkovými poměry. Například šlo o zastoupení menších měst či obcí, kdy je složité najít právního zástupce, který není ve střetu zájmů, neboť poskytuje služby dané obci, nebo případy starších osob, které nejsou schopny si zajistit advokáta ze zdravotních či jiných důvodů, ačkoliv prostředky k zajištění advokátní pomoci mají, či případy složitých sporů s nejistým výsledem, jakými jsou spory mezi vlastníky bytů. Apriorní znemožnění získání právní pomoci vyloučením části osob z pozitivní úpravy se může jevit efektivním nástrojem, že toto právo nebude zneužito v případech zjevně neúčelného uplatňování práva. Takový postup by měl však být uplatňován ve vztahu ke konkrétním případům, nikoliv prostřednictvím popření samotné existence ústavně zaručeného práva.

18. Ochránce považuje napadenou úpravu za „pravou, otevřenou a nevědomou mezeru v právu“, která omezuje realizaci ústavně garantovaného práva na právní pomoc a přístup k vrcholným soudům a Ústavnímu soudu. Tuto mezeru nelze podle jeho názoru odstranit výkladem či subsidiární aplikací občanského soudního řádu, soudního řádu správního či trestního řádu; zásah do práva na přístup k soudu a na právní pomoc je třeba řešit cestou derogace, jak navrhuje Městský soud v Praze. Ochránce také poukazuje na to, že napadená úprava budí pochybnosti o tom, zda se nedostává do kolize s čl. 3 odst. 1 Listiny.

e) Vyjádření České advokátní komory

19. Česká advokátní komora ve svém stanovisku konstatovala, že s návrhem nesouhlasí. Odkázala především na odůvodnění pozměňovacího návrhu poslankyně prof. Heleny Válkové k předmětnému sněmovnímu tisku č. 853, z něhož vyplývá, že účelem změny zákona o advokacii provedené zákonem č. 258/2017 Sb. bylo upravit subsidiární systém právní pomoci, který by doplňoval existující způsoby. Komora zdůraznila, že

základním předpokladem přístupu k právní pomoci jsou finanční prostředky, které musí klient vynaložit za účelem získání zastoupení advokátem. Pouze pro případ, že klient tyto prostředky nemá, nastupuje státní regulace, která prostřednictvím tzv. „práva chudých“ vytváří záchranný sociální systém, na jehož základě umožňuje těmto osobám přístup ke spravedlnosti. Proto předmětná úprava nezahrnuje určování advokáta pro klienty, kteří v postavení této slabší strany nejsou a pomoc státu nepotřebují. S odkazem na usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 296/97 ze dne 17. 3. 1998 (U 20/10 SbNU 409) Komora uvádí, že podoba systému právní pomoci je zcela v gesci zákonodárce. Na tomto principu neshledává nic neústavního, zejména s ohledem na vysoký počet advokátů (ke dni podání vyjádření činil počet aktivních advokátů, kteří mohou zájemci poskytnout požadované právní služby 12 419). Tento robustní systém, založený na hospodářské soutěži advokátů, je podle Komory schopen uspokojit veškerou poptávku po právních službách, a to bez výjimky. Povinnost České advokátní komory určit advokáta k poskytnutí právních služeb za úplatu by narušovala hospodářskou soutěž ve smyslu § 19a zákona č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů (zákon o ochraně hospodářské soutěže), ve znění pozdějších předpisů.

20. Komora se dále vyjádřila k tvrzením žalobkyně v řízení o správní žalobě vedeném před navrhovatelem a k otázce role advokáta v případech povinného zastoupení. Zdůraznila, že odmítnutí zastupovat klienta v řízení před Ústavním soudem může být nikoli projevem neochoty advokáta právní službu poskytnout, a tedy znakem nefunkčnosti „základního systému právní pomoci spočívajícího v hospodářské soutěži advokátů“, ale především vyslovením právního názoru na věc, se kterým se klient odmítá ztotožnit. Na základě výše uvedených důvodů Česká advokátní komora navrhla zamítnutí návrhu.

IV. Replika navrhovatele

21. Ústavní soud zaslal obdržená vyjádření navrhovateli k replice. Navrhovatel uvedl, že vyjádření Veřejného ochránce práv ilustruje významnější dopad napadené úpravy a značně relativizuje argument vlády, že k žádným problémům při její aplikaci nedochází.

22. K vyjádření vlády navrhovatel konstatoval, že v něm nenalezl odpověď na otázku, jakým způsobem lze vyložit právní normu v tom smyslu, že přístup účastníka řízení k soudu je umožněn v případech, kdy je vyžadováno právní zastoupení advokátem a kdy není toto zastoupení pro účastníka řízení k dispozici. Navrhovatel nesouhlasí s argumentem, že po odmítnutí může účastník řízení oslovovat další advokáty z celkového jejich množství 14 000. Tato argumentace nijak nesouvisí s předmětem soudního řízení, v němž je napadeno přímo rozhodnutí České advokátní komory, kterým bylo zastaveno řízení o určení advokáta.

23. Navrhovatel dále uvedl, že ani ve vyjádření Komory nenašel jediný odkaz na platnou právní úpravu, podle níž by bylo možné účastníku řízení, jehož výdělkové a majetkové poměry to vylučují, ustanovit advokáta v případě, kdy je toto zastoupení povinné. Rozbor toho, kde a jak je nutný advokátní přímus či co je myšleno rovností „zbraní“ v řízení, neřeší základní předpoklad, že účastníku řízení je přístup k soudu vůbec odepřen. Navrhovatel nikde netvrdil, že by advokátní zastoupení mělo či muselo být poskytováno zdarma. K této argumentaci pak navrhovatel poukazuje na znění § 18 zákona o advokacii ve znění účinném do 30. 6. 2018 a tehdejší běžnou praxi, kdy ustanovení advokáta samo o sobě neznamenalo právo na bezplatnou právní pomoc a ta mohla být zpoplatněna, aniž by bylo navrhovateli známo, že by to činilo nějaké praktické obtíže.

V. Ústní jednání

24. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z písemných úkonů navrhovatele a účastníků řízení.

Nenařízení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval ani za potřebné provádět dokazování.

VI. Dikce a kontext napadeného ustanovení

25. Napadená část ustanovení je vyznačena tučně.

26. § 18c odst. 1

„(1) Žadatel, **jehož příjmové a majetkové poměry to odůvodňují**, a který není ve věci, v níž žádá poskytnutí právní služby, zastoupen jiným advokátem nebo osobou podle § 2 odst. 2 písm. a), má právo, aby mu Komora určila advokáta k poskytnutí právní služby. V téže věci může být žadateli určen Komorou advokát pouze jednou; to neplatí, odmítne-li v této věci dříve určený advokát poskytnout právní služby z důvodů uvedených v § 19, nebo nastane-li situace uvedená v § 20 odst. 2.“

VII. Podmínky meritorního posouzení návrhu

27. Ústavní soud předně posuzoval, zda jsou splněny všechny předpoklady k projednání návrhu podle čl. 87 odst. 1 písm. a) a čl. 95 odst. 2 Ústavy a § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu. Návrh zjevně splňuje veškeré formální i obsahové náležitosti stanovené zákonem o Ústavním soudu.

28. Podle ustanovení čl. 95 odst. 2 Ústavy, dojde-li soud k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, předloží věc Ústavnímu soudu k projednání. Tuto úpravu dále rozvádí ustanovení § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, podle kterého návrh na zrušení zákona nebo jeho jednotlivých ustanovení je oprávněn podat též soud v souvislosti se svou rozhodovací činností podle čl. 95 odst. 2 Ústavy. K tomu, aby obecný soud mohl zpochybnit ústavnost konkrétního zákona, resp. jeho jednotlivého ustanovení a věc předložit Ústavnímu soudu, je přitom nezbytná jeho reálná aplikace, a nikoli jen jeho hypotetické použití, resp. jiné širší souvislosti [srov. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 33/09 ze dne 29. 9. 2010 (N 205/58 SbNU 827; 332/2010 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 11/10 ze dne 6. 9. 2011 (N 148/62 SbNU 277; 314/2011 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 14/15 ze dne 2. 2. 2016 (N 22/80 SbNU 257; 87/2016 Sb.) a usnesení sp. zn. Pl. ÚS 12/08 ze dne 2. 12. 2008 (U 12/51 SbNU 823)]. Jinak řečeno, musí jít o zákon (či jeho část), který překáží dosažení žádoucího (ústavně konformního) výsledku. Nebyl-li by odstraněn, byl by výsledek probíhajícího řízení jiný [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 49/10 ze dne 28. 1. 2014 (N 10/72 SbNU 111; 44/2014 Sb.)].

29. Ústavní soud shledal, že Městskému soudu v Praze svědčí aktivní procesní legitimace k podání návrhu na zrušení napadeného ustanovení zákona o advokacii, neboť má být použito v řízení o správní žalobě, které se před ním vede. Aplikací napadeného ustanovení by v řízení vedeném před navrhovatelem nastal následek, který shledává neústavním, přičemž neústavnost spatřuje v porušení čl. 36 odst. 1 Listiny.

VIII. Posouzení ústavní konformity legislativního procesu

30. V řízení o kontrole norem Ústavní soud podle ustanovení § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., nejprve posuzuje, zda napadený zákon byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. V posuzovaném případě Ústavní soud z vyjádření účastníků řízení a ze sněmovních tisků veřejně dostupných (na adrese http://www.psp.cz) shledal, že napadené ustanovení zákona o advokacii bylo přijato v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

IX. Věcné posouzení návrhu

a) Obecná východiska

31. Z návrhu se podává, že protiústavnost napadeného ustanovení je spatřována především v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny, který stanoví, že každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Podstata argumentace navrhovatele spočívá v tom, že aplikací ustanovení § 18c odst. 1 zákona o advokacii je odepřen přístup k soudu fyzickým osobám v řízeních, jejichž procesní podmínkou je zastoupení advokátem, kterým se nepodařilo zajistit si poskytnutí právních služeb na smluvním základě, a současně nejde o případ zastupování odůvodněný příjmovými a majetkovými poměry.

32. Ústavní soud v řadě svých rozhodnutí vyložil obsah práva na přístup k soudu. Zdůraznil jeho význam jako jedné z výchozích složek práva na spravedlivý (řádný) proces, a tedy i práva na soudní ochranu zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 3237/20 ze dne 3. 12. 2021 (N 213/109 SbNU 299) či sp. zn. I. ÚS 1618/15 ze dne 29. 3. 2016 (N 51/80 SbNU 623)]. Nezbytným předpokladem pro garantování přístupu k soudu je právo na právní pomoc včetně práva na účinnou právní ochranu, které vede i k naplnění rovnosti účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny a čl. 96 odst. 1 Ústavy [srov. nálezy sp. zn. IV. ÚS 682/16 ze dne 21. 3. 2017 (N 46/84 SbNU 541) či sp. zn. I. ÚS 630/16 ze dne 29. 11. 2016 (N 227/83 SbNU 535)]. Právo na právní pomoc zakotvuje čl. 37 odst. 2 Listiny, kde je výslovně stanoveno, že každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku tohoto řízení.

33. Právo na právní pomoc náleží každému, jeho subjektem je tedy každá fyzická i právnická osoba. Ústavní soud ve své judikatuře také zdůrazňuje vztah práva na právní pomoc k zákazu diskriminace zakotvenému v čl. 3 odst. 1 Listiny, který stanoví, že základní práva a svobody náleží všem osobám bez rozdílu (též ve vztahu k majetku). Právo na právní pomoc musí být zajištěno všem, tedy jak osobám majetným, tak nemajetným [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 2334/17 ze dne 21. 11. 2017 (N 216/87 SbNU 487)]. Také komentář k Listině zdůrazňuje, že čl. 37 odst. 2 Listiny „jednoznačně zakotvuje právo na právní pomoc každému, kdo o to požádá, a to v jakémkoli typu řízení před orgánem veřejné moci od jeho počátku. Tedy v řízení soudním, správním, a tedy i přestupkovém, i kdyby o tom zákon mlčel“ (BAŇOUCH, H. In: WAGNEROVÁ, E. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012, str. 774).

34. Ústavní soud k interpretaci práva na právní pomoc dále uvádí, že toto právo má dvojí povahu. Zaručuje jednak právo na právní pomoc každému, tedy aby se mohl nechat v řízení zastupovat osobou znalou práva (zpravidla advokátem), přičemž do tohoto práva může stát zasahovat jen zcela výjimečně, například z důvodu zneužití práva. Současně však právo na právní pomoc stanovuje pozitivní závazky, které musí stát plnit [viz nálezy sp. zn. I. ÚS 3849/11 ze dne 12. 8. 2014 (N 151/74 SbNU 289), sp. zn. I. ÚS 4120/17 ze dne 13. 7. 2018 (N 124/90 SbNU 89) či sp. zn. II. ÚS 1866/20 ze dne 1. 9. 2020 (N 175/102 SbNU 45)]. Přestože jsou tyto pozitivní závazky v judikatuře Ústavního soudu formulovány především ve vztahu k dostupnosti bezplatné právní pomoci, výchozím se jeví princip umožnit přístup k soudu, tedy zajištění práva na právní pomoc v obecné rovině. Stát musí zajistit, že účastníci řízení mají přístup k právní pomoci prakticky a účinně, a nikoliv pouze teoreticky. „Právní pomoc se vztahuje na všechny fáze řízení a nepochybně zahrnuje i právní pomoc při podávání opravných prostředků“ [nález sp. zn. IV. ÚS 561/01 ze dne 3. 12. 2001 (N 190/24 SbNU 411)]. „Tím spíše jsou pak nesporné pozitivní závazky státu na zajištění právní pomoci v řízení, v němž je právní zastoupení obligatorní, účastník řízení je nemajetný a navíc formální podmínky příslušného podání, které má účastník řízení zpracovat, jsou mimořádně přísné.“ (nález sp. zn. I. ÚS 4120/17). Z požadavku, aby ústavně zaručené právo na právní

pomoc bylo v praxi účinné, Ústavní soud dovozuje povinnost všech orgánů veřejné moci „vykládat instituty podústavního práva při zohlednění základního práva na právní pomoc a způsobem, který toto právo respektuje a podporuje, a nikoliv tak, že je v důsledku popírá“ (srov. nález sp. zn. I. ÚS 630/16).

35. Z obdobného principu vychází i interpretace čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Judikatura ESLP k obsahu a limitům práva na přístup k soudu a práva na právní pomoc vychází z principu, podle něhož právo na přístup k soudu není absolutní a může podléhat omezením. Ta však nesmějí ztěžovat nebo omezovat jednotlivci přístup takovým způsobem nebo do té míry, že by tím bylo zasaženo do samé podstaty práva. K tomu srov. rozsudek ve věci *Stanev proti Bulharsku* (velký senát) ze dne 17. 1. 2012 č. 36760/06, § 229; rozsudek ve věci *Baka proti Maďarsku* (velký senát) ze dne 23. 6. 2016 č. 20261/12, § 120; rozsudek ve věci *Naït-Liman proti Švýcarsku* ze dne 15. 3. 2018 č. 51357/07, § 113; rozsudek ve věci *Philis proti Řecku* ze dne 27. 8. 1991 č. 14003/88, § 59; rozsudek ve věci *De Geouffre de la Pradelle proti Francii* ze dne 16. 12. 1992 č. 12964/87, § 28 (srov. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Strasbourg: European Court for Human Rights, 2021, str. 14).

36. Z hlediska práva na právní pomoc ESLP rozlišuje mezi jednotlivými typy řízení, kdy čl. 6 Úmluvy výslovně zaručuje právo poradit se, být obhajován a být zastupován v trestním řízení. Zajištění právní pomoci v jiných než trestních řízeních pak závisí na konkrétních okolnostech případu a povaze dané věci. Jedním ze základních kritérií při posuzování existence pozitivní povinnosti státu zajistit právní pomoc i v jiných než trestních řízeních je situace, kdy je právní pomoc nezbytná pro účinný přístup k soudu (rozsudek ve věci *Airey proti Irsku* ze dne 9. 10. 1979 č. 6289/73, § 26). Přestože ESLP ponechává konkrétní podobu systému právní pomoci, v jehož rámci jsou stanoveny podmínky pro její poskytnutí, na zákonodárství členských států, současně stanoví, že tyto systémy musí jednotlivcům poskytovat dostatečné záruky ochrany před svévolí. Dalším základním principem vyplývajícím z judikatury ESLP je tedy zamezení svévole při realizaci práva na právní pomoc, a to ve všech typech řízení.

b) Přezkum napadeného ustanovení

37. Na zákonné úrovni je právo na právní pomoc v České republice upraveno ve formě několika institutů. Jedním z nich je ustanovení zástupce účastníkovi řízení, který splňuje předpoklady pro osvobození od soudních poplatků podle § 30 odst. 2 občanského soudního řádu, obdobnou úpravu ustanovování zástupce zakotvuje soudní řád správní v § 35 odst. 10. Nárok na obhajobu bezplatnou nebo za sníženou odměnu je upraven také v § 33 trestního řádu ve vztahu k obviněnému a v § 51a trestního řádu ve vztahu k poškozeným. Ve všech případech jde o tzv. bezplatnou právní pomoc, resp. ustanovení zástupce soudem účastníkovi řízení, u něhož je to odůvodněno finančními poměry.

38. Vedle těchto případů ustanovování zástupce soudem zakotvují právo na určení advokáta Českou advokátní komorou k poskytnutí právních služeb § 18–18c zákona o advokacii, jejichž součástí je i napadené ustanovení. Podle zákona o advokacii má žadatel, který nesplňuje podmínky pro ustanovení advokáta soudem podle výše uvedených právních předpisů a ani si nemůže zajistit poskytnutí právních služeb jinak, právo, aby mu Komora na základě jeho včasné žádosti určila advokáta k poskytnutí právní porady nebo právní služby. Konkrétní postup při určení advokáta je upraven v ustanoveních § 18a až 18c a v § 23 zákona o advokacii. Napadená úprava poskytování právních služeb váže právo žádat Komoru o určení advokáta k poskytnutí právní služby na příjmové a majetkové poměry žadatele.

39. K posouzení, zda napadené zákonné ustanovení představuje odepření práva na přístup k soudu zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny, Ústavní soud použil test proporcionality, který standardně slouží k přezkumu ústavnosti zásahů do základních práv a svobod [např.

nález sp. zn. Pl. ÚS 38/04 ze dne 20. 6. 2006 (N 125/41 SbNU 551; 409/2006 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 2/17 ze dne 18. 7. 2017 (N 125/86 SbNU 131; 313/2017 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 38/17 ze dne 11. 2. 2020 (N 22/98 SbNU 257; 149/2020 Sb.) či sp. zn. Pl. ÚS 23/20 ze dne 18. 5. 2021 (N 96/106 SbNU 70; 230/2021 Sb.)]. Na základě tohoto testu Ústavní soud vyžaduje, aby v případech střetů základních práv či svobod s veřejným zájmem nebo s jinými základními právy či svobodami zásah sledoval legitimní cíl a zároveň byl vůči tomuto sledovanému cíli přiměřený.

40. Posouzení přípustnosti daného zásahu podle zásady proporcionality zahrnuje tři kroky. Prvním z nich je posouzení způsobilosti (vhodnosti) naplnění účelu, kdy se zjišťuje, zda je konkrétní opatření vůbec schopno dosáhnout zamýšleného cíle, tedy ochrany jiného základního práva nebo veřejného zájmu. Dále se ve druhém kroku posuzuje potřebnost, kdy se zkoumá, zda byl při výběru prostředků použit ten, který je k základnímu právu nejšetrnější. Konečně je hodnocena přiměřenost (v užším smyslu), tj. zda újma na základním právu není nepřiměřená ve vazbě na zamýšlený cíl. Opatření omezující základní práva tedy nesmějí, jde-li o kolizi základního práva či svobody s veřejným zájmem, svými negativními důsledky převyšovat pozitiva, která představuje veřejný zájem na daných opatřeních [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 27/16 ze dne 18. 12. 2018 (N 200/91 SbNU 485; 51/2019 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 38/17 či sp. zn. Pl. ÚS 21/18 ze dne 14. 5. 2019 ve znění opravného usnesení ze dne 3. 7. 2019 (N 77/94 SbNU 54; 173/2019 Sb.)].

41. Ústavní soud návrh posoudil a dospěl k závěru, že napadené ustanovení neobstojí již při provedení prvního kroku testu proporcionality, tj. při posouzení, zda je způsobilé dosáhnout zamýšleného cíle. Předně je třeba uvést, že v důvodové zprávě ani v dalších relevantních podkladech není žádný cíl uvedené úpravy ve vztahu k vypuštění možnosti určení advokáta Komorou k poskytnutí právní služby v případě jiných než sociálních důvodů identifikován a ani z nich nijak nevyplývá.

42. Napadené ustanovení – jak je uvedeno i ve vyjádření účastníků řízení – bylo do zákona o advokacii vloženo novelizací provedenou zákonem č. 258/2017 Sb., kterým se s účinností k 1. 7. 2018 změnil text § 18 zákona o advokacii. Do 30. 6. 2018 bylo určení advokáta k poskytnutí právních služeb upraveno v § 18 odst. 2 zákona o advokacii, který stanovil, že: „Ten, kdo nesplňuje podmínky pro ustanovení advokáta soudem podle zvláštních právních předpisů a ani se nemůže domoci poskytnutí právních služeb podle tohoto zákona (dále jen ‚žadatel‘), má právo, aby mu Komora na základě jeho včasného návrhu advokáta určila.“ Zákon č. 258/2017 Sb. změnil ustanovení § 18 odst. 2 následovně: „Ten, kdo nesplňuje podmínky pro ustanovení advokáta soudem podle zvláštních právních předpisů a ani si nemůže zajistit poskytnutí právních služeb jinak (dále jen ‚žadatel‘), má právo, aby mu Komora na základě jeho včasné žádosti určila advokáta k poskytnutí a) právní porady podle § 18a nebo b) právní služby podle § 18c.“ Novelou byly dále vloženy § 18a až 18d, které upravují právo na určení advokáta (§ 18a až 18c), a vedení seznamu žadatelů a advokátů pro poskytování právních služeb (§ 18d). Napadené ustanovení § 18c odst. 1 stanoví, že žadatel, jehož příjmové a majetkové poměry to odůvodňují a který není ve věci, v níž žádá poskytnutí právní služby, zastoupen jiným advokátem nebo osobou podle § 2 odst. 2 písm. a) zákona o advokacii, má právo, aby mu Komora určila advokáta k poskytnutí právní služby.

43. Zákon č. 258/2017 Sb. dále změnil § 23 zákona o advokacii tak, že jeho dosavadní znění, které stanovilo, že odměnu ustanovenému advokátovi hradí stát, označil jako odstavec jedna a doplnil odstavce 2 až 4, které specifikují podmínky hrazení odměny státem v případě určení advokáta Komorou. Podle těchto ustanovení hradí stát odměnu advokátovi v případech, kdy byl určen Komorou podle § 18a nebo 18b (§ 23 odst. 2) a dále pokud byl určen podle § 18c k poskytnutí právní služby spočívající v zastoupení v řízení před orgány veřejné správy a v řízení před Ústavním soudem. V ostatních věcech má advokát určený podle § 18c pouze nárok na poskytnutí náhrady podle stavovského předpisu (§ 23 odst. 3). Ustanovení § 23

odst. 4 zákona o advokacii pak upravuje postup při vyúčtování odměny advokáta v případě, kdy je hrazena státem podle předchozích odstavců. V důsledku novelizace uvedených ustanovení došlo na jedné straně k rozšíření bezplatné právní pomoci, na straně druhé došlo k vypuštění možnosti určení advokáta Komorou v případech, které nejsou odůvodněny příjmovými či majetkovými poměry žadatele.

44. Jak vyplývá z těsnopiseckých zápisů Poslanecké sněmovny z projednávání předmětného návrhu zákona, kterým se mění zákon o advokacii (protokoly dostupné na https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/056schuz/s056300.htm a https://www.psp.cz/eknih /2013ps/stenprot/057schuz/bqbs/b18626101.htm), nová úprava určení advokáta Komorou byla do poslaneckého návrhu zákona vložena pozměňovacím návrhem poslankyně prof. Heleny Válkové ve druhém čtení (sněmovní dokument č. 6285, dostupný na https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=7&ct=853&ct1=3). Vzhledem k uvedenému postupu nejsou změny v postupu při určení advokáta Komorou zahrnuty do důvodové zprávy k poslaneckému návrhu zákona.

45. Z těsnopiseckých zápisů se dále podává, že účelem navrhované změny obsažené v uvedeném pozměňovacím návrhu bylo rozšířit bezplatnou právní pomoc na určité typy řízení (před Ústavním soudem a orgány veřejné správy) a návrh představoval kompromis v situaci, kdy Ministerstvo spravedlnosti a vláda nepředložily připravovaný návrh zákona o bezplatné právní pomoci. Diskuse o obsahu pozměňovacího návrhu se týkala pouze šíře a sjednocení bezplatné právní pomoci, nikoliv dopadu novelizace na stávající způsob určení advokátů v případech, které nejsou odůvodněny příjmovými či majetkovými poměry. Tato problematika nebyla v diskusi nijak dotčena a ani není zjevná z odůvodnění pozměňovacího návrhu poslankyně prof. H. Válkové. Je v něm konstatováno, že navrhovaná úprava právní pomoci je chápána jako subsidiární ke smluvním systémům a k zajištění právní pomoci na základě soudního rozhodnutí. K návrhu na změnu § 18c odst. 1 je pak uvedeno, že pokud to odůvodňuje ekonomická situace žadatele, má právo obrátit se na Komoru s žádostí o určení advokáta k poskytnutí konkrétní právní služby, a dále jsou specifikovány podrobnosti týkající se bezplatného poskytování právní služby podle tohoto ustanovení. Obdobně u návrhu na změnu ustanovení § 18 odst. 2 zákona o advokacii, které upravuje obecné podmínky pro určení advokáta, je konstatováno, že k tomu, aby Komora mohla určit advokáta podle tohoto ustanovení, je žadatel současně s podáním žádosti povinen doložit, že mu jeho ekonomická situace neumožňuje si požadovanou pomoc zajistit na vlastní náklady. Současně se u návrhu na změnu § 18c odst. 2–4 uvádí, že doložení odmítnutí více advokáty jako podmínka žádosti o určení advokáta Komorou, která se uplatňuje podle platné úpravy § 18 odst. 2 zákona o advokacii, se navrhuje ponechat za současného prokázání příjmových a majetkových poměrů žadatele a skutečnosti, že není schopen si zajistit poskytnutí právní služby jinak.

46. Lze souhlasit s navrhovatelem, že z těsnopiseckých zápisů z projednávání návrhu zákona ani z odůvodnění pozměňovacího návrhu nejsou zřejmé nejenom důvody, ale ani samotná skutečnost, že by účelem navrhované úpravy měla být vedle zajištění právní pomoci v určitých řízeních osobám ze sociálních důvodů také změna, resp. vypuštění dosavadního postupu při určení advokáta Komorou osobám, které se nemohou domoci poskytnutí právní služby na smluvním základě z jiných důvodů. Nelze se tak ztotožnit se závěrem vlády a České advokátní komory obsaženým v jejich vyjádřeních, že předmětná novelizace, která vedla k vypuštění možnosti určení advokáta Komorou k poskytnutí právní služby pro jiné než sociální důvody, je racionálně zdůvodněna. Cíl napadené úpravy ve smyslu omezení poskytování právní pomoci pouze na osoby, u nichž to odůvodňují jejich příjmové a majetkové poměry, nelze dovodit ani z komentáře k zákonu o advokacii (srov. komentář k § 18–18c a § 2. In: KOVÁŘOVÁ, D., HAVLÍČEK, K., NĚMEC, R., SOKOL, T., SYKA, J., UHLÍŘ, D., ŽIŽLAVSKÝ, M. Zákon o advokacii. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017).

47. Za těchto okolností, kdy absentuje nejenom legitimní cíl právní úpravy spočívající ve změně způsobu určení advokátů v případech, které nejsou odůvodněny příjmovými či majetkovými poměry, ale i jakákoli zmínka o tom, že by takový cíl byl vůbec zamýšlen, není možné posoudit způsobilost a vhodnost napadené právní úpravy v rámci prvního kroku testu proporcionality. Z výše uvedených podkladů vyplývá, že cílem novelizace zákona o advokacii, jejíž součástí je i napadené ustanovení, bylo rozšíření bezplatné právní pomoci na určité typy řízení jako subsidiární formy právní pomoci k jejímu zajištění na základě soudního rozhodnutí a smluvního principu.

48. K tomuto cíli Ústavní soud uvádí, že rozšíření bezplatné právní pomoci je bezpochyby legitimním, žádoucím cílem směřujícím k posílení ústavní záruky práva na právní pomoc. Na nedostatečné provedení práva na bezplatnou právní pomoc na podústavní úrovni ostatně Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně upozorňoval [srov. např. nálezy sp. zn. II. ÚS 1866/20, sp. zn. I. ÚS 1024/15 ze dne 1. 8. 2016 (N 139/82 SbNU 229) a sp. zn. I. ÚS 848/16 ze dne 13. 9. 2016 (N 174/82 SbNU 693)]. Výsledkem předmětné novelizace je na jedné straně posílení zajištění bezplatné právní pomoci, avšak za současného paušálního vyloučení právní pomoci v případech odůvodněných jinými než příjmovými nebo majetkovými poměry na straně druhé.

49. Ústavní soud konstatuje, že napadené ustanovení zákona o advokacii tím, že právo na určení advokáta Komorou k poskytnutí právní služby omezuje pouze na žadatele, u nichž to odůvodňují jejich příjmové a majetkové poměry, představuje nepřípustnou libovůli, neboť paušálně vylučuje z práva na přístup k soudu a práva na právní pomoc osoby, které si nemohou zajistit právní pomoc advokáta na základě jiných důvodů. Jak již bylo uvedeno, právo na přístup k soudu je esenciální součástí práva na spravedlivý (řádný) proces, a tedy práva na soudní ochranu garantovaného v čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Jeho nezbytným předpokladem je právo na právní pomoc garantované v čl. 37 odst. 2 Listiny. Tato základní práva náleží každému, a to pro jakýkoliv typ řízení před soudy či jinými státními orgány či orgány veřejné moci. Omezení těchto základních práv pouze na nemajetné osoby je v rozporu jak s obsahem těchto ustanovení Listiny, tak i v jejich spojení s čl. 3 odst. 1 Listiny, podle kterých základní práva a svobody náleží všem osobám (včetně) „bez rozdílu“ majetku.

50. Ústavní soud dodává, že tyto závěry je třeba v souladu s čl. 37 odst. 2 Listiny vztáhnout nejenom na fyzické, ale i právnické osoby (srov. také § 55a zákona o advokacii *a contrario*). Současně dopadají nejenom na případy, v nichž je vyžadováno povinné právní zastoupení, a tedy nejenom na řízení před Ústavním soudem, ale v souladu s čl. 37 odst. 2 Listiny i na jiná řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení.

51. Pokud jde o případy odmítnutí poskytnutí právních služeb z důvodů zjevně bezdůvodného uplatňování nebo bránění práva, na ty pamatuje postup upravený v § 18c odst. 5 a 6 zákona o advokacii. Takové případy je však nutné vždy posuzovat podle individuálních okolností konkrétní věci, a nikoliv je řešit změnou zákona, která paušálně vyloučí přístup k právní pomoci, a tedy také přístup k soudu.

52. Ústavní soud k tomu dodává, jak vyplývá z výše uvedeného, že protiústavnost napadeného ustanovení neshledal v rozšíření bezplatné právní pomoci na určité typy řízení, ale v tom, že současně z poskytnutí právní pomoci paušálně vylučuje žadatele, kteří se nemohou právní pomoci domoci z jiných důvodů než příjmových a majetkových poměrů.

X. Závěr

53. Na základě výše uvedeného Ústavní soud dospěl k závěru, že omezil-li zákonodárce právo žadatele obrátit se na Českou advokátní komoru s žádostí o určení advokáta k poskytnutí právní služby pouze na případy odůvodněné příjmovými či majetkovými poměry, porušil právo na přístup k soudu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny

a právo na právní pomoc zaručené v čl. 37 odst. 2 Listiny. Ústavní soud proto návrhu vyhověl a podle § 70 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., zrušil § 18c odst. 1 zákona o advokacii ve slovech „jehož příjmové a majetkové poměry to odůvodňují, a“.

54. Ústavní soud zároveň odložil vykonatelnost nálezu k datu 31. 12. 2023, aby tím vytvořil zákonodárci dostatečný časový prostor pro přijetí zákonné úpravy, která bude již ústavně souladná. Při nové zákonné úpravě bude také třeba, aby zákonodárce přihlédl ke znění ostatních ustanovení zákona o advokacii upravujících postup při určení advokáta Komorou k poskytnutí právní pomoci, která nebyla návrhem napadena, avšak s napadenou úpravou úzce souvisejí, zejména pak k ustanovení § 23 odst. 3.

Č. 12
Náležité odůvodnění rozhodnutí správních soudů v řízení o zrušení části opatření obecné povahy
(sp. zn. III. ÚS 3204/21 ze dne 24. ledna 2023)

I. Opatření obecné povahy je smíšeným správním aktem kombinujícím prvky právních aktů individuálních a normativních. Jelikož opatření obecné povahy není právním předpisem, ale jde o jinou formu činnosti veřejné správy, již ze zásady právnosti a zákonnosti zakotvené v § 2 odst. 1 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, vyplývá, že musí být v souladu nejen se zákony, ale i s podzákonnými právními předpisy.

II. Opatření obecné povahy může pouze konkretizovat již existující povinnosti vůči druhově vymezeným adresátům na konkrétním území, nikoliv však upravovat tutéž materii zcela odlišně od právních předpisů, byť podzákonných.

III. Při posouzení přiměřenosti opatření obecné povahy musí soud v návaznosti na námitky dotčené osoby logicky a přesvědčivě odůvodnit aprobaci extrémně rozdílného přístupu správního orgánu při úpravě obdobných činností. Nedostojí-li soud požadavku na logické odůvodnění svého rozhodnutí, porušuje právo účastníka řízení na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatele spolku Yacht Club Vranovská přehrada, z. s., sídlem Kramářská 3492/14, Znojmo, zastoupeného advokátem JUDr. Alešem Ondrušem, sídlem Bubeníčkova 502/42, Brno, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 30. září 2021 č. j. 10 As 144/2019-59 a rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 6. března 2019 č. j. 65 A 17/2018-169, za účasti Nejvyššího správního soudu a Krajského soudu v Brně jako účastníků řízení a Krajského úřadu Jihomoravského kraje jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 30. září 2021 č. j. 10 As 144/2019-59 a rozsudkem Krajského soudu v Brně ze dne 6. března 2019 č. j. 65 A 17/2018-169 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. září 2021 č. j. 10 As 144/2019--59 a rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 6. března 2019 č. j. 65 A 17/2018-169 se zrušují.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení shora uvedených soudních rozhodnutí s tvrzením, že jimi bylo porušeno jeho právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i čl. 1 odst. 1, čl. 2 odst. 3 a 4 a čl. 90 Ústavy, čl. 2 odst. 2 Listiny a čl. 1 Protokolu č. 12 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Z ústavní stížnosti a soudních spisů vedených Krajským soudem v Brně (dále jen „krajský soud“) pod sp. zn. 65 A 17/2018 a Nejvyšším správním soudem pod sp. zn. 10 As 144/2019, které si Ústavní soud za účelem posouzení důvodnosti ústavní stížnosti vyžádal, se podává, že stěžovatel se návrhem podle § 101a a násl. zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, domáhal zrušení části opatření obecné povahy vedlejšího účastníka ze dne 24. 4. 2018 č. j. JMK 59707/2018, kterým došlo ke zrušení rozhodnutí Okresního úřadu ve Znojmě ze dne 29. 5. 2000 č. 146 č. j. Vod 97/2000-Ko a dále ke stanovení nových ochranných pásem vodního zdroje Vranov, vymezení sledování účinnosti stanoveného způsobu ochrany vodního zdroje, sledování vodárenského provozu a dalších potřeb v ochranných pásmech.

3. Stěžovatel požadoval zrušení výše uvedeného opatření obecné povahy v části „Plavba“, kterou byla mimo jiné zakázána plavba plavidel se spalovacím motorem, což stěžovatele omezuje v provozování jachetních sportů na Vranovské přehradě. Tento regulativ je podle něj v rozporu s vyhláškou č. 46/2015 Sb., o stanovení vodních nádrží a vodních toků, na kterých je zakázána plavba plavidel se spalovacími motory, a o rozsahu a podmínkách užívání povrchových vod k plavbě, (dále jen „vyhláška č. 46/2015 Sb.“), v jejíž příloze č. 2 jsou uvedeny povrchové vody, které jsou účelovými vodními cestami, na nichž je upraveno užívání k plavbě malými plavidly se spalovacím motorem o výkonu nejvýše 10 kW, a do této přílohy je zařazena i Vranovská přehrada. Zákaz je podle něj rozporný i se zákonem č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě, ve znění pozdějších předpisů, a § 7 odst. 5 i § 30 odst. 8 zákona č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon), který umožňuje zakázat či omezit činnosti, které jednoznačně poškozují nebo ohrožují vodní zdroj, nikoliv činnosti, u kterých je pouze jakýsi blíže nespecifikovaný předpoklad, že „mohou ohrozit vodní zdroj“. Stěžovatel zdůraznil, že úroveň rizika negativního vlivu odpadních vod z plavidel o výkonu do 10 kW byla opakovaně hodnocena jako zanedbatelná, přičemž výskyt havárií těchto plavidel je obecně nízký a únik ropných látek ojedinělý. Zákaz je podle něj „věcně zcela přemrštěný a zbytečný, jelikož kvůli jímacímu zařízení s ochranným pásmem o délce cca 300 m je omezována plavba na dalších cca 15 km vodní plochy, přičemž plavba na této ploše není schopna toto jímací zařízení nijak závažně ohrozit“. Ve svém návrhu stěžovatel opakovaně upozornil i na to, že opatření obecné povahy paradoxně povoluje plavbu velkých osobních lodí veřejné dopravy bez jakékoli zásadní regulace jejich neekologických motorů o výkonu stovek kW a na druhé straně je zakazováno plout malým člunům s motory o výkonu do 10 kW. Uvedl přitom, že „tisíc malých motorů vyrobených v posledních deseti letech má nižší emise zplodin než jedna stará osobní loď, kterými je veřejná lodní doprava na Vranovské přehradě provozována“.

4. Krajský soud ústavní stížností napadeným rozsudkem návrh stěžovatele na zrušení části opatření obecné povahy zamítl. Uvedl, že vedlejší účastník byl na základě § 30 odst. 1 vodního zákona ve spojení s § 104 odst. 2 písm. d) v návaznosti na § 107 odst. 1 písm. v) téhož zákona nadán pravomocí vydat opatření obecné povahy ke stanovení ochranných pásem vodní nádrže Vranov (bod 29 odůvodnění) a současně podle něj vedlejší účastník

nepostupoval *ultra vires* (bod 31 odůvodnění). Námitkou, že vedlejší účastník nepřiznal některým subjektům odlišným od stěžovatele postavení vlastníků nemovitostí, se krajský soud v třetím kroku přezkumu opatření obecné povahy odmítl zabývat, neboť tyto subjekty nebyly v řízení o zrušení části opatření obecné povahy navrhovateli (body 33 a 34 odůvodnění).

5. Ve čtvrtém kroku přezkumu opatření obecné povahy krajský soud uvedl, že podle § 2 vyhlášky č. 46/2015 Sb., vydané k provedení vodního zákona, povrchové vody, které jsou nesledovanými vodními cestami nebo účelovými vodními cestami uvedenými v příloze č. 2 k této vyhlášce, je možné užívat k plavbě malého plavidla se spalovacím motorem pouze tehdy, je-li k pohonu použit spalovací motor o výkonu nejvýše 10 kW a pluje-li plavidlo takovou rychlostí, při které jeho vztlak tvoří zejména hydrostatické síly a vliv dynamických sil vyvolaných rychlostí pohybu plavidla je zanedbatelný. V příloze č. 2 této vyhlášky je pak pod č. 1 uvedena vodní nádrž Vranov. Zdůraznil však potřebu zohlednit povahu „samotného ustanovení § 7 odst. 5 vodního zákona, na základě něhož není zakázáno stanovení dalších vodních nádrží či vodních toků, na kterých je dán zákaz plavby, nad rámec dané vyhlášky Ministerstva dopravy. Právě takový postup předpokládá § 30 vodního zákona opravňující vodoprávní úřad k vydání opatření obecné povahy ke stanovení ochranných pásem daného vodního zdroje. K tomu lze přičíst větu třetí tohoto zákonného ustanovení, tj. užití povrchových vod k plavbě jen za podmínky, že tím nejsou ohroženy zájmy rekreace, jakosti vod a vodních ekosystémů, bezpečnosti osob a vodních děl“ (bod 45 odůvodnění). Napadená část opatření obecné povahy přitom podle krajského soudu tento účel naplňuje. Krajský soud přihlédl i k legislativnímu procesu při vydání vyhlášky č. 46/2015 Sb., v němž Ministerstvo dopravy vypořádalo připomínku Ministerstva životního prostředí ohledně přeřazení vodní nádrže Vranov do jiné přílohy vyhlášky tak, že „zájmy ochrany vodního zdroje budou chráněny v rozsahu stanoveném opatřením obecné povahy“ (bod 49 odůvodnění).

6. Krajský soud uvedl, že zákaz plavby plavidel se spalovacím motorem o výkonu do 10 kW je přiměřený (bod 68 a násl. odůvodnění) a logicky odůvodněný, když vedlejší účastník konkrétně uvedl, proč plavba plavidel se spalovacím motorem do 10 KW ohrožuje vodní zdroj Vranov (bod 64). Z odůvodnění opatření obecné povahy přitom zdůraznil tu část, podle níž „plavba se spalovacími motory bude zajišťována pouze v rozsahu veřejné vodní dopravy, která má v tomto opatření obecné povahy zcela konkrétně založeny práva a povinnosti, při jejichž dodržení je možnost ohrožení vodního zdroje zmenšena na minimum … Ostatní aktivity spojené s plavbou malých plavidel se spalovacími motory pro širokou veřejnost vodoprávní úřad tímto opatřením obecné povahy zakázal, neboť plavbu vyhodnocuje jako vysoce rizikovou záležitost a eliminuje tak vysoký počet malých plavidel a omezuje plavbu se spalovacím motorem na naprosté minimum“. K námitce stěžovatele krajský soud uvedl, že „nízký výskyt havárií plavidel či zanedbatelné riziko vlivu odpadních vod z plavidel o výkonu do 10 kW neznamená, že se tak stát nemůže a vodní zdroj pitné vody nemůže být ohrožen. Byť toto riziko je malé či nízké, neznamená to podle soudu, že neexistuje, ostatně riziko úniku plyne již ze samotné podstaty, že se jedná o spalovací motor. U vodní nádrže Vranov by povolením plavidel s výkonem do 10 kW existovalo ohrožení vodního zdroje pitné vody“ (bod 66 odůvodnění). Napadená část opatření obecné povahy, resp. sporný regulativ, není podle krajského soudu „přemrštěný a zbytečný“, neboť „požadavek na umožnění plavby plavidel se spalovacím motorem o výkonu menším než 10 kW se … dostává do střetu se zájmem na ochranu … takového zdroje pitné vody, který je ostatně ve smyslu § 30 odst. 1 vodního zákona veřejným zájmem“ (bod 74 odůvodnění). Krajský soud doplnil, že „v případě veřejné lodní dopravy lze rovněž přesněji určit, v jakém prostoru se tato plavidla budou pohybovat, zatímco u malých plavidel se spalovacím motorem do 10 kW by bylo velmi obtížné predikovat trasu jejich pohybu na vodní nádrži Vranov“ (bod 71).

7. K námitce stěžovatele, že se zákaz plavby plavidel se spalovacím motorem dotýká i doprovodných plavidel na pořádaných jachtařských závodech, což může vážným způsobem ohrozit bezpečnost účastníků takových závodů, krajský soud uvedl, že si může takovou službu stěžovatel jako pořadatel závodu objednat u toho, kdo je držitelem výjimky podle opatření obecné povahy (bod 80 odůvodnění).

8. Proti rozhodnutí krajského soudu podal stěžovatel kasační stížnost, kterou Nejvyšší správní soud ústavní stížností napadeným rozsudkem zamítl. V odůvodnění svého rozhodnutí uvedl, že napadené opatření obecné povahy bylo vydáno v souladu s § 30 odst. 1 vodního zákona. Opatření obecné povahy, resp. jeho napadená část, nemůže být v rozporu s vyhláškou č. 46/2015 Sb., když ta byla vydána na základě jiného zákonného ustanovení (§ 7 odst. 5 vodního zákona). Tyto akty podle Nejvyššího správního soudu nemohou být ve vzájemném rozporu, neboť „předmět a cíl regulace provedené vyhláškou č. 46/2015 Sb. na základě § 7 odst. 5 vodního zákona (stanovení podmínek plavby vozidel se spalovacími motory) je jiný než předmět a cíl úpravy opatření obecné povahy provedené … na základě § 30 vodního zákona … Jinými slovy řečeno, posuzované opatření obecné povahy a vyhláška č. 46/2015 Sb. představují dvě paralelní úpravy, byť byly provedeny jinou právní formou“ (body 24 a 25 odůvodnění). Nejvyšší správní soud však korigoval dílčí úvahy krajského soudu, když připustil, že „lze z legislativního procesu k normativnímu právnímu aktu leccos vyčíst, to ovšem nemění nic na faktu, že samotná vyhláška č. 46/2015 Sb. výslovně nepředpokládá vydání opatření obecné povahy, jímž by byla dále vymezována plavba plavidel se spalovacími motory např. jen pro určité území“ (bod 24 odůvodnění). Ve zbytku Nejvyšší správní soud v zásadě odkázal na odůvodnění rozsudku krajského soudu, včetně posouzení přiměřenosti napadené části opatření obecné povahy (body 36 a 37 odůvodnění), když se s hodnocením krajského soudu plně ztotožnil.

II. Argumentace stěžovatele

9. Stěžovatel shrnuje postup vedlejšího účastníka při vydání předmětného opatření obecné povahy, vyjádření Státní plavební správy a obsah napadených rozhodnutí soudů a namítá porušení svých shora uvedených základních práv a svobod (viz bod 1). Podstatou ústavní stížnosti je tvrzení stěžovatele, že opatření obecné povahy je v napadené části v rozporu s vodním zákonem a vyhláškou č. 46/2015 Sb., a že vedlejší účastník nedůvodně diskriminuje vlastníky plavidel se spalovacími motory s výkonem do 10 kW (včetně pomocných motorů na plachetnicích), přitom však stejným aktem uděluje výjimku pro mnohonásobně větší plavidla se spalovacími motory. Proti tomuto diskriminačnímu a protiprávnímu opatření obecné povahy, resp. jeho konkrétnímu regulativu, mu krajský soud ani Nejvyšší správní soud neposkytly právní ochranu.

10. Opatření obecné povahy, resp. jeho část, kterou stěžovatel napadl v řízení před krajským soudem, podle něj ukládá adresátům povinnosti nad rámec těch, které jsou stanoveny v § 7 odst. 5 vodního zákona a ve vyhlášce č. 46/2015 Sb. Zdůrazňuje, že krajský soud i Nejvyšší správní soud se v odůvodnění svých rozhodnutí „odvolávají na § 7 odst. 5 vodního zákona. Toto ustanovení však pouze uvádí, že na povrchových vodách v ochranných pásmech vodních zdrojů I. stupně a na nádržích určených povolením nebo rozhodnutím vodoprávního úřadu podle § 8 odst. 1 písm. a) bodu 4 nebo podle předchozích předpisů pro chov ryb je plavba plavidel se spalovacími motory zakázána. Naopak stejný paragraf výslovně stanoví, že tato plavba má být zakázána pouze na těch vodních nádržích a vodních tocích, které stanoví Ministerstvo dopravy a spojů v dohodě s Ministerstvem životního prostředí ve spolupráci s Ministerstvem zemědělství vyhláškou … Na Vranovské přehradě je tedy zákonně zakázána plavba pouze v ochranném pásmu vodního zdroje I. stupně. Jinak zde stále platí vyhláška Ministerstva dopravy č. 46/2015 Sb., která byla vydána dle řádného zákonného zmocnění pro stanovení rozsahu a užívání těchto povrchových vod k plavbě tak, aby při tom

nedošlo k ohrožení zájmů jakosti vod a vodních ekosystémů. Ustanovení § 30 vodního zákona nezakládá žádné oprávnění vodoprávnímu úřadu zakázat v rámci ochranných pásem plavbu v jiném rozsahu, než který je stanoven Ministerstvem dopravy v dohodě s Ministerstvem životního prostředí ve spolupráci s Ministerstvem zemědělství vyhláškou“. V návaznosti na to uvádí, že předmět úpravy § 7 odst. 5 vodního zákona a jeho prováděcí vyhlášky č. 46/2015 Sb. se týká jakosti vod a vodních ekosystémů, bezpečnosti osob a vodních děl a je shodný s úpravou § 30 vodního zákona (ochrana vydatnosti, jakosti a zdravotní nezávadnosti zdrojů povrchových vod). Před vydáním vyhlášky č. 46/2015 Sb. byla daná věc konzultována s Ministerstvem dopravy, Ministerstvem životního prostředí a Ministerstvem zemědělství, z nichž zejména Ministerstvo životního prostředí nepochybně posuzovalo danou problematiku i z hlediska ochrany vydatnosti, jakosti a zdravotní nezávadnosti zdroje povrchových vod.

11. Odůvodnění rozhodnutí správních soudů nejsou podle stěžovatele dostatečná a srozumitelná, a to rovněž stran posouzení přiměřenosti regulativu opatření obecné povahy. Stěžovatel je toho názoru, že obzvláště v porovnání s velkými dopravními plavidly, jejichž provoz je na vodní nádrži Vranov paradoxně povolen, plavba malých plavidel se spalovacími motory o výkonu do 10 kW v tzv. výtlačném režimu nepředstavuje žádné skutečné ohrožení vydatnosti, jakosti a zdravotní nezávadnosti vodního zdroje, když mají kapacitu nádrží do 10 litrů (vlastní nádrž zpravidla jeden až dva litry). Naproti tomu velké výletní lodě jsou vybaveny nádržemi na cca 2 000 litrů nafty. Stěžovatel uvádí, že „u povolené osobní lodní dopravy dochází k celkové roční spotřebě 30 000 litrů nafty a 20 000 litrů benzínu. Tvrzené ohrožení jakosti vodního zdroje plavbou malých plavidel se spalovacími motory do 10 kW, jejichž celková roční spotřeba paliva v souhrnu nepřesáhne 1 000 litrů, je v kontextu spotřeby plavidel osobní lodní dopravy zcela marginální. Navíc je třeba zdůraznit, že registrace každého motoru a lodi je povinná, dále musí mít každá osoba, která loď obsluhuje, proškolení na vůdce malého plavidla. Tento zcela zásadní rozpor ve vyhodnocení tvrzených rizik plavby plavidel se spalovacím motorem do 10 kW při současném povolení osobní lodní dopravy žádný z rozhodujících orgánů nijak blíže nezdůvodnil“. V doplnění ústavní stížnosti stěžovatel uvádí, že pro velká osobní plavidla již zjevně neplatí tvrzení, že „i pouhý jeden litr pohonných látek znečistí velké množství pitné vody“. Zdůrazňuje přitom, že „i v případě úniku ropných látek ze spalovacího motoru do vody je takový únik zcela bezpečně a krátkodobě likvidovatelný, neboť palivo zůstane na vodní hladině, kdežto jímací zařízení čerpá pitnou vodu z hloubky 9–16 metrů“.

12. U napadeného regulativu podle stěžovatele „ve skutečnosti nejde o zabezpečení jakosti vody, ale o nezákonnou regulaci provozu některých plavidel jako účastníků plavebního provozu. Napadeným opatřením obecné povahy se zakazuje provoz pouze určitých plavidel, jejichž režim je přitom už upraven zákonem a prováděcími předpisy“. Stěžovatel rovněž namítá porušení legitimního očekávání všech vlastníků plavidel se spalovacími motory do 10 kW, když měli plavbu na vodní nádrži Vranov povolenou vyhláškou č. 46/2015 Sb.

III. Vyjádření k ústavní stížnosti

13. Ústavní soud vyzval další účastníky řízení a vedlejšího účastníka řízení, aby se vyjádřili k ústavní stížnosti.

14. Krajský soud ve svém stručném vyjádření odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí a navrhl odmítnutí ústavní stížnosti pro zjevnou neopodstatněnost, případně její zamítnutí. Výhrady stěžovatele jsou podle něj nepodložené a napadená rozhodnutí jsou řádně odůvodněna.

15. Rovněž Nejvyšší správní soud odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí a rozhodnutí krajského soudu. Zdůraznil, že § 7 odst. 5 vodního zákona na straně jedné a § 30 odst. 1 téhož zákona na straně druhé představují „dva odlišné cíle úpravy, čemuž odpovídá

i zmocnění vydávané různými ustanoveními vodního zákona. Vyhláška a opatření obecné povahy proto nemusí být ve vzájemném souladu (současně si tak ani nemohou odporovat), tyto správní akty stojí vedle sebe a pouze se vzájemně doplňují“. Nejvyšší správní soud považuje ústavní stížnost za nedůvodnou a navrhuje její odmítnutí nebo zamítnutí.

16. Vedlejší účastník ve svém vyjádření podrobně rekapituloval obsah opatření obecné povahy a napadených soudních rozhodnutí. Zdůraznil, že opatření obecné povahy neukládá žádné povinnosti nad rámec zákona. Jde-li o evidenci havárií plavidel na plavebních cestách, ta nespadá do jeho působnosti, nýbrž do působnosti Státní plavební správy. Nelze přisvědčit stěžovateli, že by plavba malých plavidel nemohla ohrožovat vodní zdroj. Většina nyní uplatněných námitek byla podrobně řešena v odůvodnění opatření obecné povahy. Vedlejší účastník pokládá ústavní stížnost za nedůvodnou a navrhuje, aby ji Ústavní soud zamítl.

17. Jelikož vyjádření dalších účastníků a vedlejšího účastníka neobsahují zásadní skutečnosti stěžovateli neznámé, Ústavní soud nezasílal tato vyjádření stěžovateli na vědomí a k případné k replice. Stěžovatel nadto podáním doručeným Ústavnímu soudu po obdržení výše uvedených vyjádření zaslal stručné doplnění odůvodnění ústavní stížnosti (viz zejména bod 11 *in fine*).

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

18. Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v nichž byla vydána napadená rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je řádně zastoupen advokátem podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Jeho ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

19. Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti, stojícím mimo soustavu soudů. K zásahu do jejich rozhodovací činnosti je oprávněn tehdy, když soudy porušily ústavně zaručená práva stěžovatele, zejména nebylo-li soudní řízení vedeno v souladu s hlavou pátou Listiny [srov. např. nález ze dne 19. 11. 2013 sp. zn. III. ÚS 3199/12 (N 191/71 SbNU 279)]. Byť se Ústavní soud v obecné rovině řídí zásadou minimalizace zásahů do rozhodovací činnosti soudů [např. nález ze dne 21. 9. 1999 sp. zn. I. ÚS 168/99 (N 126/15 SbNU 203)], současně připomíná, že „výklad a následná aplikace právních předpisů obecnými soudy mohou být v některých případech natolik extrémní, že vybočí z mezí hlavy páté Listiny, jakož i z principů ovládajících demokratický právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva“ [nález ze dne 10. 4. 2018 sp. zn. II. ÚS 4026/17 (N 72/89 SbNU 109)], což vyžaduje jeho kasační zásah. Smysl ústavního pořádku, jehož součástí je i Listina (čl. 3 Ústavy), spočívá nejen v úpravě základních práv a svobod, institucionálního mechanismu a procesu utváření legitimních rozhodnutí státu, nýbrž i v povinnosti orgánů veřejné moci vykládat právo pohledem ochrany základních práv a svobod, což pro soudy výslovně vyplývá již z čl. 4 Ústavy [srov. např. nález ze dne 31. 8. 2015 sp. zn. II. ÚS 1287/14 (N 159/78 SbNU 401)]. V procesu, kterým se aplikuje právo, tak musí být vždy přítomna spravedlnost [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 16/12 ze dne 16. 10. 2012 (N 174/67 SbNU 115; 369/2012 Sb.)].

20. Opatření obecné povahy (resp. jeho část), které bylo předmětem soudního přezkumu provedeného krajským soudem, představuje tzv. smíšený správní akt (SLÁDEČEK, V. Obecné správní právo. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 164; HEJČ, D., BAHÝĽOVÁ, L. Opatření obecné povahy v teorii a praxi. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 23 a násl.), kombinující prvky právních aktů individuálních a normativních (viz též usnesení ze dne 16. 3. 2021 sp. zn. Pl. ÚS 13/21, bod 9 odůvodnění). Podle § 171 *in fine* zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „správní řád“)

opatření obecné povahy není právním předpisem ani správním rozhodnutím. Jelikož nejde o právní předpis, ale o jinou (smíšenou) formu činnosti veřejné správy, již ze zásady právnosti a zákonnosti zakotvené v § 2 odst. 1 správního řádu vyplývá, že opatření obecné povahy musí být nejen v souladu se zákony, ale i podzákonnými právními předpisy. Základní zásady činnosti správních orgánů přitom dopadají na všechny postupy správních orgánů při výkonu veřejné správy, včetně procesu vydávání opatření obecné povahy (POTĚŠIL, L. In POTĚŠIL, L., HEJČ, D., RIGEL, F., MAREK, D. Správní řád. Komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 28). Opatřením obecné povahy může docházet toliko ke konkretizaci zákonné povinnosti, nikoliv k ukládání nových povinností, jež zákon neobsahuje (srov. HEJČ, D., BAHÝĽOVÁ, L. Opatření obecné povahy v teorii a praxi. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 62).

21. Stanovení okruhu vodních nádrží a vodních toků, na nichž je, nebo naopak není, povolena plavba plavidel v tzv. výtlačném režimu, se spalovacím motorem o výkonu nejvýše 10 kW, jakož i rozsah a podmínky užívání povrchových vod k plavbě jsou upraveny vyhláškou č. 46/2015 Sb. Ta byla vydána na základě zákonného zmocnění obsaženého v § 7 odst. 5 vodního zákona, jehož věta druhá stanovuje, že „nejde-li o dopravně významné vodní cesty, je … plavba zakázána na vodních nádržích a vodních tocích, které stanoví Ministerstvo dopravy v dohodě s Ministerstvem životního prostředí ve spolupráci s Ministerstvem zemědělství vyhláškou. Povrchové vody lze užívat k plavbě jen tak, aby při tom nedošlo k ohrožení zájmů rekreace, jakosti vod a vodních ekosystémů, bezpečnosti osob a vodních děl; rozsah a podmínky užívání povrchových vod k plavbě stanoví Ministerstvo dopravy v dohodě s Ministerstvem životního prostředí ve spolupráci s Ministerstvem zemědělství vyhláškou“. Tato vyhláška v příloze č. 1 stanovuje celkem 61 vodních nádrží a dále 61 úseků vodních toků, na nichž je zakázána plavba plavidel se spalovacími motory. V příloze č. 2 je pak vypočteno 10 vodních nádrží nebo úseků vodních toků, na kterých je upraveno jejich užívání k plavbě „malými plavidly“ se spalovacím motorem podle § 2 odst. 1 téže vyhlášky. Ustanovení § 30 odst. 1 vodního zákona, na který se odvolávají účastníci řízení, pak umožňuje opatřením obecné povahy stanovit pásmo vodního zdroje „k ochraně vydatnosti, jakosti a zdravotní nezávadnosti zdrojů podzemních nebo povrchových vod …“.

22. Ústavní soud nemůže přisvědčit argumentaci Nejvyššího správního soudu, že předmět a účel právní úpravy zakotvené v § 7 odst. 5 vodního zákona na straně jedné a v § 30 odst. 1 téhož zákona na straně druhé jsou odlišné. Jak vyplývá již z prostého znění předmětných ustanovení (viz předchozí bod) i z jejich objektivně-teleologického výkladu, v obou případech je smyslem a účelem předmětné regulace (mimo jiné) ochrana jakosti vod. V případě vyhlášky vydávané Ministerstvem dopravy k provedení § 7 odst. 5 vodního zákona je tento účel nejenže jasně vtělen přímo do textu předmětného zákonného ustanovení, ale je zajištěn i procesně tím, že Ministerstvo dopravy vydá vyhlášku „v dohodě s Ministerstvem životního prostředí ve spolupráci s Ministerstvem zemědělství“. Povoluje-li vyhláška coby podzákonný právní předpis, který byl vydán mimo jiné za účelem zajištění ochrany jakosti vod, plavbu plavidel se spalovacím motorem o výkonu nejvýše 10kW, správní orgán vydávající opatření obecné povahy je tímto (byť podzákonným) právním předpisem podle § 2 odst. 1 správního řádu vázán, a nemůže jej ani na základě § 30 odst. 1 vodního zákona „negovat“ vlastním opatřením obecné povahy do té míry, že plavbu týmž plavidlům na téže vodní ploše zcela znemožní. Krajský soud v odůvodnění svého rozhodnutí mimo jiné uvedl, že je třeba zohlednit účel „samotného ustanovení § 7 odst. 5 vodního zákona, na základě něhož není zakázáno stanovení dalších vodních nádrží či vodních toků, na kterých je dán zákaz plavby, nad rámec dané vyhlášky Ministerstva dopravy“ (viz bod 5 výše). Krajský soud však opomíjí, že v této věci nešlo o stanovení zákazu (o úpravu) plavby na další vodní nádrži, ale na téže vodní nádrži, na níž je plavba plavidel s výkonem spalovacího motoru do 10 kW vyhláškou povolena.

23. Jak Ústavní soud uvedl již výše, opatření obecné povahy může pouze konkretizovat již existující povinnosti vůči druhově (genericky) vymezeným adresátům na konkrétním území, nikoliv regulovat tutéž materii (možnosti či nemožnosti plavby na téže vodní ploše) zcela odlišně od právních předpisů (byť podzákonných). Jak krajskému soudu správně vytkl již Nejvyšší správní soud (viz výše bod 8 *in fine*), nelze přisvědčit ani závěru, že vyhláška č. 46/2015 Sb. s úpravou téže materie formou opatření obecné povahy počítá.

24. S ohledem na shora uvedená východiska nelze souhlasit ani s tvrzením Nejvyššího správního soudu (viz bod 15 výše), že „vyhláška a opatření obecné povahy… nemusí být ve vzájemném souladu“. Opatření obecné povahy, které je smíšeným správním aktem, a nikoliv právním předpisem, musí být vždy v souladu s právními předpisy. Stejně tak opatření obecné povahy nemůže „doplňovat“ (viz rovněž bod 15 výše) vyhlášku Ministerstva dopravy tím způsobem, že zatímco vyhláška coby právní předpis stanovuje „A“, opatření obecné povahy stanovuje k téže otázce na podkladě zákonného ustanovení se stejným účelem, na kterém byla vydána vyhláška, „non A“.

25. Ústavní soud nadto shledal ústavněprávní nedostatek při přezkumu opatření obecné povahy, resp. napadeného regulativu, i v posledním kroku přezkumného testu, tj. při posouzení přiměřenosti zvoleného řešení (zákazu). I zde se přitom zpravidla přiměřeně vychází z obecného testu proporcionality formulovaného Ústavním soudem při přezkumu ústavnosti normativních právních aktů [k tomuto testu viz již nález ze dne 12. 10. 1994 sp. zn. Pl. ÚS 4/94 (N 46/2 SbNU 57; 214/1994 Sb.)]. Opatření obecné povahy je tak podrobováno posouzení prostřednictvím kritérií vhodnosti, potřebnosti a minimalizace zásahů, jakož i zkoumání, zda je následek napadeného opatření obecné povahy úměrný sledovanému cíli (srov. již rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 9. 2005 č. j. 1 Ao 1/2005-98). Ústavní soud je přitom toho názoru, že právě kritérium proporcionality v užším slova smyslu (úměrnost následku vůči sledovanému cíli) nebylo obecnými soudy náležitě posouzeno.

26. V nynější věci nelze ostatně již z logiky věci odhlédnout od toho, že napadený regulativ opatření obecné povahy na jedné straně sice (v rozporu s vyhláškou Ministerstva dopravy) zakazuje plavbu „malých plavidel“ s výkonem spalovacího motoru nejvýše 10 kW, která disponují nádrží na benzín o objemu zpravidla nižších jednotek litrů, zároveň však umožňuje plavbu (do budoucna) neomezeného počtu velkých osobních lodí s nádržemi na naftu o objemu i několika tisíc litrů. Odůvodnění takto extrémně rozdílného přístupu je přitom v napadených soudních rozhodnutích nedostatečné, nepřesvědčivé a místy zcela nelogické. Je namístě připomenout, že krajský soud v nosné části odůvodnění svého rozsudku uvedl, že „nízký výskyt havárií plavidel či zanedbatelné riziko vlivu odpadních vod z plavidel o výkonu do 10 kW neznamená, že se tak stát nemůže a vodní zdroj pitné vody nemůže být ohrožen. Byť toto riziko je malé či nízké, neznamená to podle soudu, že neexistuje, ostatně riziko úniku plyne již ze samotné podstaty, že se jedná o spalovací motor. U vodní nádrže Vranov by povolením plavidel s výkonem do 10 kW existovalo ohrožení vodního zdroje pitné vody“ (bod 66 odůvodnění). Tím spíše (*argumentum a fortiori a minori ad maius*) však toto riziko hrozí u plavidel s řádově výkonnějšími spalovacími motory, která ke svému provozu používají mnohonásobně větší množství nafty než veškerá ostatní „malá plavidla“.

27. Uvádí-li dále krajský soud v bodu 71 odůvodnění, že „několik málo plavidel veřejné lodní dopravy lze mnohem snadněji kontrolovat než blíže neurčený počet plavidel se spalovacím motorem o výkonu do 10 kW“, přehlíží, že ani počet velkých plavidel veřejné lodní dopravy na vodní nádrži Vranov není *de iure* omezen a že případná, byť promptně odhalená havárie jediného tohoto plavidla, bude pro ochranu jakosti vody z logiky věci představovat řádově větší nebezpečí než případná havárie „malého plavidla“, jehož plavba je opatřením obecné povahy zakázána. S přijetím argumentace správních soudů by ostatně tím spíše musela být *en bloc* zakázána možnost plavby velkých plavidel pro osobní přepravu, neboť pokud podle jejich tvrzení „i pouhý jeden litr pohonných látek znečistí velké množství

pitné vody“, musí tato skutečnost s přímou úměrou platit pro plavidla s řádově většími nádržemi na pohonné hmoty.

28. Krajský soud k námitce stěžovatele o nepřiměřenosti napadeného regulativu sice uvedl, že jej nepovažuje za „přemrštěný a zbytečný“ (bod 72 odůvodnění jeho rozhodnutí), konkrétně se však nevypořádal s námitkou stěžovatele uplatněnou ve správní žalobě, že „kvůli jímacímu zařízení s ochranným pásmem o délce cca 300 m je omezována plavba na dalších cca 15 km vodní plochy“ (viz bod 3 výše), stejně tak se nevypořádal s tvrzením, že i v případě úniku malého množství benzínu o objemu jednotek litrů z „malého plavidla“ tento benzín zůstane na vodní hladině, kdežto jímací zařízení čerpá vodu z hloubky 9 až 16 metrů.

29. Ve své judikatuře Ústavní soud opakovaně připomíná, že „nezávislost soudů se uskutečňuje v ústavním rámci, jenž musí vyloučit libovůli v soudním rozhodování a zajistit účinnou soudní ochranu, jejíž neodmyslitelnou součástí je právo na spravedlivé … projednání každé věci … Je nutno dodržet principy spravedlivého procesu, z nichž plyne mimo jiné i požadavek, aby soudy vydaná rozhodnutí byla řádně, srozumitelně a logicky odůvodněna“ [nález ze dne 29. 6. 2015 sp. zn. IV. ÚS 566/15 (N 121/77 SbNU 753)]. Jinými slovy, „požadavek náležitého, tj. řádného, srozumitelného a logického odůvodnění soudního rozhodnutí je elementární součástí práva na spravedlivý proces … Jestliže se tomuto požadavku soudní rozhodnutí vymyká, ocitá se vně ústavněprávních limitů práva na spravedlivý proces a v rámci přezkumu prováděného Ústavním soudem ergo nemůže obstát“ [nález ze dne 27. 11. 2018 sp. zn. IV. ÚS 3616/17 (N 191/91 SbNU 379)]. Tomuto požadavku soudy ze shora uvedených důvodů nedostály. Krajský soud se při posouzení přiměřenosti daného regulativu v porovnání s povolením provozu mnohonásobně větších plavidel opřel z větší části o prostou citaci odůvodnění opatření obecné povahy, které považuje „ostatní aktivity spojené s plavbou malých plavidel … jako vysoce rizikovou záležitost“, a doplnil ji shora citovanými úvahami, které však nevyvracejí argumentaci stěžovatele a odporují logickému výkladu. Nejvyšší správní soud (viz body 36 a 37 odůvodnění jeho rozhodnutí) pak co do testu proporcionality v zásadě pouze odkázal na odůvodnění rozsudku krajského soudu, které však z ústavněprávního hlediska nemůže obstát.

30. Ústavní soud závěrem podotýká, že si je dobře vědom nutnosti ochrany práva na příznivé životní prostředí (čl. 35 odst. 1 a 3 Listiny), jehož složkou jsou také vodní zdroje. Při přezkumu omezení jiných ústavně zaručených práv a svobod (včetně práva vlastnit a užívat majetek podle čl. 11 odst. 1 a 3 Listiny) ve prospěch práva na příznivé životní prostředí, stanovených opatřením obecné povahy, však musí soudy náležitým způsobem posoudit střet těchto práv a své rozhodnutí přesvědčivým způsobem a logicky odůvodnit. Ústavní soud rovněž zdůrazňuje, že předmětem posuzované věci je otázka (ne)možnosti provozu malých plavidel ve výtlačném režimu se spalovacím motorem nejvýše 10 kW, a to toliko mimo I. stupeň ochranného pásma vodního zdroje Vranov. V rámci I. stupně ochranného pásma je totiž provoz plavidel se spalovacími motory zakázán *ex lege* (§ 7 odst. 5 věta první vodního zákona).

31. Ústavní soud uzavírá, že pro uvedené ústavněprávní nedostatky bylo rozsudkem krajského soudu a rozsudkem Nejvyššího správního soudu porušeno ústavně zaručené právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

32. Jelikož je ústavní stížnost důvodná, Ústavní soud jí vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadená rozhodnutí zrušil. Ústavní soud takto rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něj nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 13
Odmítnutí dovolání pro nepřípustnost v rozporu s jeho obsahem (sp. zn. I. ÚS 3226/21 ze dne 24. ledna 2023)

Staví-li Nejvyšší soud své odmítavé usnesení na závěrech, které z tvrzení stěžovatelky obsažených v dovolání nevyplývají, porušuje tím ústavně zaručené právo stěžovatelky na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) a soudců Jaromíra Jirsy a Vladimíra Sládečka ve věci ústavní stížnosti M. P., zastoupené Mgr. Pavlem Černým, advokátem, sídlem Údolní 33, Brno, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 30 Cdo 2588/2021-188 ze dne 23. 9. 2021, rozsudku Městského soudu v Praze č. j. 35 Co 69/2021-156 ze dne 30. 3. 2021 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 10 č. j. 18 C 153/2018-93 ze dne 1. 12. 2020, za účasti Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 10 jako účastníků řízení a České republiky – Ministerstva životního prostředí, sídlem Vršovická 1442/65, 100 10 Praha 10, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 30 Cdo 2588/2021-188 ze dne 23. 9. 2021 bylo porušeno základní právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu č. j. 30 Cdo 2588/2021-188 ze dne 23. 9. 2021 se ruší.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I.

1. Ústavnímu soudu byl dne 3. 12. 2021 doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), prostřednictvím něhož se stěžovatelka domáhala zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí obecných soudů, a to z důvodu zásahu do práv garantovaných čl. 36 Listiny základních práv a svobod.

2. Předtím, než se začal Ústavní soud věcí zabývat, přezkoumal podání po stránce formální a konstatoval, že podaná ústavní stížnost obsahuje všechny formální náležitosti, jak je stanoví zákon o Ústavním soudu.

II.

3. Stěžovatelka se u Obvodního soudu pro Prahu 10 domáhala na žalované České republice – Ministerstvu životního prostředí (vedlejší účastnice) zaplacení částky 1 440 000 Kč s příslušenstvím, a to z titulu zadostiučinění za nemajetkovou újmu podle § 31a zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci

rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů. Nemajetková újma měla stěžovatelce vzniknout v příčinné souvislosti s nesprávným úředním postupem příslušných orgánů ochrany ovzduší, spočívajícím v jejich nezákonné nečinnosti v oblasti ochrany ovzduší. Dále měla nemajetková újma vzniknout též v příčinné souvislosti s vydáním nezákonného rozhodnutí – Programu zlepšování kvality ovzduší pro Aglomeraci X ze dne 14. 4. 2016, který byl ve výrocích II, IV a V zrušen rozsudkem Nejvyššího správního soudu č. j. 6 As 288/2016-146 ze dne 20. 12. 2017.

4. Stěžovatelka tvrdí, že jí nemajetková újma vznikla v důsledku dlouhodobého nepřijetí účinných opatření ke snížení znečištění ovzduší v městském obvodu X na zákonem požadovanou úroveň, tedy pod úroveň tzv. „imisních limitů“. Tento nesprávný úřední postup má zároveň povahu porušování povinností vyplývajících České republice z práva Evropské unie ve smyslu čl. 258 Smlouvy o fungování Evropské unie.

5. Stěžovatelka má za to, že v důsledku uvedeného nesprávného úředního postupu a nezákonného rozhodnutí utrpěla nemajetkovou újmu spočívající primárně v závažném poškození zdraví, konkrétně onemocnění rakovinou plic, která se u ní rozvinula v roce 2016, a v psychických útrapách spojených s úmrtím manžela, který v roce 2018 vlivem komplikací spojených s rakovinou plic a chronickou obstrukční plicní nemocí zemřel. Dále spatřuje stěžovatelka nemajetkovou újmu i v samotném dlouhodobém vystavení podmínkám, kdy jsou v místě bydliště stěžovatelky mnohonásobně překračovány nejvyšší přípustné hodnoty znečištění.

6. Soud prvního stupně žalobu stěžovatelky ústavní stížností napadeným rozsudkem sice zamítl, nicméně dal žalobkyni za pravdu v tom, že příslušné orgány státu se dopustily nesprávného úředního postupu spočívajícího v nezákonné nečinnosti ve smyslu § 13 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb. Dále soud prvního stupně shledal, že stěžovatelka prokázala vznik tvrzené nemajetkové újmy. I přes shora uvedené stěžovatelka podle nalézacího soudu neunesla důkazní břemeno ve vztahu k prokázání příčinné souvislosti mezi výše uvedeným nesprávným úředním postupem a utrpěnou újmou. Podle soudu prvního stupně není rozhodující, že v místě bydliště stěžovatelky nebylo (a doposud není) dosaženo zákonných imisních limitů znečištění ovzduší. Za zásadní považoval soud prvního stupně tu skutečnost, že vlivem přijetí jiných opatření bylo dosaženo alespoň nějakého zlepšení.

7. K odvolání stěžovatelky Městský soud v Praze ústavní stížností napadeným rozsudkem shora uvedený rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. Odvolací soud mimo jiné konstatoval, že samotné nevydání správních aktů vyžadovaných zákony na ochranu ovzduší nemohlo stěžovatelce způsobit nemajetkovou újmu. Odvolací soud se přitom podle stěžovatelky nevyjádřil k podstatě nesprávného úředního postupu žalované, a to nedosažení výsledku, tj. snížení znečištění ovzduší v místě bydliště stěžovatelky pod úroveň imisních limitů. Stejně tak se nevěnoval otázce odpovědnosti žalované za porušení práva Evropské unie a rovněž se nevyjádřil k návrhu na položení předběžné otázky.

8. Následně podala stěžovatelka dovolání, jehož přípustnost odůvodnila v části II dovolání existencí šesti právních otázek, na jejichž vyřešení dle jejího mínění závisí napadený rozsudek odvolacího soudu. Dovolací soud v napadeném usnesení uzavřel, že se stěžovatelce nepodařilo v rovině právní argumentace založené na zjištěném skutkovém stavu zpochybnit závěr odvolacího soudu o absenci příčinné souvislosti mezi újmou, kterou měla stěžovatelka utrpět, a jí tvrzeným nesprávným úředním postupem. Z toho důvodu nebyla dle náhledu Nejvyššího soudu založena přípustnost dovolání ve smyslu § 237 o. s. ř.

9. Stěžovatelka v souvislosti s argumentací Nejvyššího soudu namítla, že v žádné ze svých dovolacích námitek a ani ve svém dovolání nijak nezpochybnila skutková zjištění obecných soudů a nijak s nimi nepolemizovala. Stěžovatelka nesouhlasí s tím, že by se v rámci dovolacího řízení fakticky domáhala přehodnocení skutkového stavu věci. Dle jejího

mínění je třeba zodpovědět právní otázku obsaženou v části II/3 dovolání, která zní následovně: „Jsou pro prokázání příčinné souvislosti mezi nesprávným úředním postupem, který spočívá v porušování povinnosti přijmout a implementovat opatření, která by v co možná nejkratší době vedla k dosažení úrovně znečištění ovzduší nepřekračující imisní limity, a utrpěnou nemajetkovou újmou, která je onemocnění rakovinou plic, dostatečným důkazem epidemiologické studie, z nichž vyplývá zvýšená pravděpodobnost, tedy statisticky vyšší riziko, vzniku uvedeného onemocnění v lokalitě zatížené nadlimitním znečištěním ovzduší, ve srovnání s oblastmi, kde jsou imisní limity znečištění ovzduší dodržovány?“ Podle stěžovatelky v uvedené formulaci právní otázky není obsaženo žádné tvrzení, které by i jen jakkoli vzdáleně nebo nepřímo mohlo být vyloženo tak, že odpovídá formulaci použité Nejvyšším soudem, ten v souvislosti bodem II/3 dovolání konstatoval, že „vychází-li dovolací námitka (obsažená v dovolání ad II/3), týkající se prokazování příčinné souvislosti, z tvrzení, že v důsledku nepřijetí namítaných opatření se životní prostředí v bydlišti žalobkyně nezlepšilo, pak tím žalobkyně konstruuje své oponentní právní posouzení na vlastní verzi skutkových zjištění. Tím se navzdory prohlášení učiněnému v úvodu svého dovolání fakticky vymezuje proti skutkovým zjištěním odvolacího soudu, a uplatňuje tak nezpůsobilý dovolací důvod (§ 241a odst. 1 o. s. ř.)“.

10. Stěžovatelka konstatovala, že v dovolání nijak nezpochybnila, že v letech předcházejících podání žaloby došlo k postupnému zlepšení stavu znečištění ovzduší (snížení koncentrace škodlivých látek). Tato skutková zjištění ovšem nijak nezpochybňují tvrzení, že (ani v důsledku takto přijatých opatření) nebylo dosaženo hodnot znečištění ovzduší nepřekračujících závazné imisní limity. Nejvyšší soud podle stěžovatelky jí „vkládá do úst“, že „v důsledku nepřijetí namítaných opatření se životní prostředí v bydlišti žalobkyně nezlepšilo“. S takto formulovaným závěrem stěžovatelka nesouhlasí a namítá, že v soudním řízení nic takového netvrdila.

11. V souvislosti s projednávanou ústavní stížností stěžovatelka odkázala na nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1990/15 (N 59/81 SbNU 47) nebo nález sp. zn. II. ÚS 1686/16 (N 222/83 SbNU 471), v němž bylo Nejvyššímu soudu vytčeno, že na základě nesprávné interpretace textu dovolání toto odmítl jako nepřípustné. Stěžovatelka je toho názoru, že v jejím případě se jedná z procesního hlediska o věc obdobnou.

12. Dále se stěžovatelka vymezila vůči závěrům nižších obecných soudů, které shodně uzavřely, že v její věci není dána příčinná souvislost mezi vzniklou škodou a nečinností státu. V souvislosti s uvedeným se odkázala na judikaturu Soudního dvora Evropské unie ve věci sp. zn. C-488/15, *Komise proti Bulharsku*, nebo Evropského soudu pro lidská práva ve věcech *Fadeyeva proti Rusku* a *López Ostra proti Španělsku*, v nichž ESLP konstatoval zásah do práva podle čl. 8 Úmluvy, neboť stát nebyl schopen efektivně ochránit stěžovatelky proti důsledkům nadlimitního znečištění ovzduší. Stran prokázání příčinné souvislosti poukázala stěžovatelka na judikaturu ESLP, který považuje za dostatečný důkaz pro prokázání příčinné souvislosti mezi porušením povinnosti státu a vznikem újmy na zdraví epidemiologické studie, z nichž vyplývá pravděpodobnost vzniku daného onemocnění v předmětné lokalitě (*Tatar v. Rumunsko* nebo *Smaltini v. Itálie*).

13. Stěžovatelka je toho názoru, že v její věci nebyly porušeny jen zákony České republiky, ale též komunitární právo Evropské unie. Obecné soudy pochybily, když nepředložily Soudnímu dvoru Evropské unie související předběžné otázky, čímž mělo dojít k porušení práva na zákonného soudce.

14. Dne 17. 10. 2022 bylo Ústavnímu soudu doručeno doplnění ústavní stížnosti, v němž stěžovatelka uvedla, že Soudní dvůr Evropské unie v současné době projednává pod č. C-61/21 případ, který je svým obsahem a případnými dopady obdobný právě projednávané věci. Z toho důvodu stěžovatelka navrhla, aby Ústavní soud ve svém rozhodování přihlédl ke

stanovisku generální advokátky nebo aby vyčkal rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie v řízení o předběžné otázce.

III.

15. Z vyjádření Nejvyššího soudu k ústavní stížnosti mimo jiné vyplývá, že tento nesouhlasí s tím, že by stěžovatelka v dovolání nepolemizovala se skutkovým základem, který byl zjištěn nižšími obecnými soudy. V souvislosti s uvedeným pak odkazuje na str. 8 dovolání, kde stěžovatelka uvádí, že se odvolací soud nevyrovnal s „dlouhodobým nezajištěním účinných opatření vedoucích ke snížení znečištění v místě bydliště žalobkyně …“. K otázce příčinné souvislosti Nejvyšší soud obecně konstatoval, že vztah mezi škodou a vznikem škody je otázkou skutkovou, nikoliv otázkou právní. Právní posouzení příčinné souvislosti může spočívat toliko ve stanovení toho, mezi jakými skutkovými okolnostmi má být její existence zjišťována, případně zda a jaké okolnosti jsou či naopak nejsou způsobilé tento vztah vyloučit. Závěry odvolacího soudu podle Nejvyššího soudu o nedostatku příčinné souvislosti nejsou výsledkem aplikace právních norem na zjištěný skutkový stav, nýbrž výsledkem hodnocení provedených důkazů. Nejde tudíž o závěry právní, ale o závěr skutkový. Nepodařilo-li se stěžovatelce úspěšně zpochybnit řešení otázky existence příčinné souvislosti, pak její dovolání nebylo podle § 237 o. s. ř. přípustné.

16. K ústavní stížnosti se relativně obsáhle a věcně vyjádřilo Ministerstvo životního prostředí, které uvedlo, že v projednávaném případě je třeba důrazně oddělit účinky a cíle akčních plánů a programů zlepšování kvality ovzduší, které stěžovatelka v ústavní stížnosti nelogicky spojuje. Přesvědčení stěžovatelky, že vydání akčního plánu a programu zlepšování kvality ovzduší jsou dvě analogické povinnosti, se podle ministerstva nezakládá na pravdě. Ministerstvo se dále věnovalo jak nástrojům pro snižování imisí, tak i stávající právní úpravě. Vzhledem k tomu, že Ústavní soud spatřoval podstatu ústavní stížnosti především v řízení před Nejvyšším soudem, argumentací obsaženou ve vyjádření ministerstva se blíže nezabýval.

17. Stěžovatelka využila svého práva repliky a zopakovala, že v jejím dovolání nebylo obsaženo žádné tvrzení, které by mohlo být interpretováno jako obsahově totožné či mající podobný význam jako shora citované tvrzení Nejvyššího soudu. Odůvodnění usnesení o odmítnutí dovolání bylo založeno na zcela nesprávném důvodu, neodpovídajícím obsahu dovolání. Stěžovatelka nezpochybnila žádná skutková zjištění týkající se hodnot znečištění ovzduší v místě jejího bydliště, vývoje těchto hodnot v čase ani přijatých a nepřijatých opatření ke zlepšení kvality ovzduší. Již z těchto skutečností je podle stěžovatelky zřejmé, že závěr Nejvyššího soudu, podle něhož se v dovolání vymezovala proti skutkovým zjištěním odvolacího soudu, nikoli proti jeho právním závěrům, je dle jejího mínění nesprávný. Za základní spornou otázku považuje stěžovatelka to, mezi jakými skutečnostmi má být zjišťována příčinná souvislost a zda za těch skutkových okolností, které byly v projednávané věci zjištěny, měl být učiněn právní závěr o naplnění podmínek odpovědnosti státu za újmu způsobenou stěžovatelce nesprávným úředním postupem. Tato otázka podle stěžovatelky odpovídá tomu, jak své kompetence stran posouzení příčinné souvislosti vymezil Nejvyšší soud.

IV.

18. Po zvážení všech výše uvedených skutečností a s přihlédnutím ke své dosavadní judikatuře dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

19. Ústavní soud posoudil na prvém místě námitky týkající se porušení procesních ústavních práv stěžovatelky, jak to vyžaduje jím zastávaná doktrína minimalizace zásahu do rozhodování obecných soudů [srov. nálezy ze dne 25. 9. 1997 sp. zn. III. ÚS 148/97 (N 113/9 SbNU 65) a ze dne 23. 11. 1999 sp. zn. Pl. ÚS 28/98 (N 161/16 SbNU 185; 2/2000 Sb.); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz]. Je-li zrušujícím

nálezem vytvořen nový procesní prostor pro ochranu hmotných ústavních práv uvnitř soustavy obecných soudů, pak pro ústavní posouzení rozhodnutí obecného soudu platí subsidiarita hmotněprávního vůči procesněprávnímu přezkumu [srov. nález ze dne 11. 12. 1997 sp. zn. III. ÚS 205/97 (N 159/9 SbNU 375)]. V daném případě to pak znamená, že se Ústavní soud musel nejprve zabývat námitkou neústavnosti postupu Nejvyššího soudu, který napadeným usnesením odmítl stěžovatelčino dovolání pro nepřípustnost.

20. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně konstatoval, že dojde-li k odmítnutí dovolání pro nepřípustnost, aniž by ve skutečnosti v daném případě byl deklarovaný důvod nepřípustnosti naplněn, jedná se o porušení práva dovolatele na soudní ochranu a přístup k soudu, tedy o případ *denegationis iustitiae* [srov. např. nálezy ze dne 5. 4. 2016 sp. zn. II. ÚS 1990/15 (N 59/81 SbNU 47), ze dne 19. 7. 2016 sp. zn. I. ÚS 2804/15 (N 132/82 SbNU 163), ze dne 24. 11. 2016 sp. zn. II. ÚS 1686/16 (N 222/83 SbNU 471) nebo usnesení ze dne 12. 7. 2018 sp. zn. I. ÚS 281/18]. Obdobný závěr pak přijal Ústavní soud v situacích, kdy bylo dovolání odmítnuto pro vady, kterými zjevně netrpělo [nálezy ze dne 3. 6. 2014 sp. zn. II. ÚS 3876/13 (N 113/73 SbNU 779), ze dne 19. 8. 2014 sp. zn. I. ÚS 962/14 (N 155/74 SbNU 323) nebo ze dne 9. 2. 2016 sp. zn. II. ÚS 312/15 (N 28/80 SbNU 375)].

21. V projednávané věci odmítl Nejvyšší soud dovolání s tím, že se dovolatelka fakticky domáhá přezkumu skutkového stavu, což je legitimní důvod pro odmítnutí dovolání pro nepřípustnost. Měl-li tedy Ústavní soud posoudit, zda závěry rozhodnutí Nejvyššího soudu z ústavněprávního hlediska obstojí, musel porovnat, zda obsah dovolání odpovídá závěrům, ke kterým v rozhodnutí o odmítnutí dovolání dospěl Nejvyšší soud.

22. Ústředním předmětem rozhodování odvolacího soudu bylo posouzení příčinné souvislosti mezi újmou, kterou měla stěžovatelka utrpět, a jí tvrzeným nesprávným úředním postupem. V souvislosti s uvedeným se dovolatelka domáhala ze strany Nejvyššího soudu zodpovězení otázky, zda je, stručně řečeno, epidemiologická studie dostatečným podkladem pro to, aby bylo možné konstatovat příčinný vztah mezi způsobenou škodou a nesprávným úředním postupem. Nejvyšší soud se však touto otázkou blíže nezabýval, neboť měl za to, že se stěžovatelka ve svém dovolání domáhala přehodnocení skutkového stavu. Toto mělo podle Nejvyššího soudu spočívat v tvrzení stěžovatelky, že v místě jejího bydliště nedošlo ke snížení imisí, a tím ani ke zlepšení životního prostředí. Obecné soudy oproti tomu uzavřely, že ve věci sice nebyla přijata zákonem předvídaná opatření směřující ke zlepšení životního prostředí, nicméně byla přijata opatření jiná, která vedla ke stejnému výsledku, tedy ke zlepšení životního prostředí.

23. Ústavní soud se podrobně seznámil s dovoláním stěžovatelky, přičemž má za to, že závěry Nejvyššího soudu týkající se tvrzení stěžovatelky obsažených v dovolání, nejsou zcela přiléhavé. Jedná se přitom o tu část dovolání, která může mít vliv na posouzení dovolání jako celku. Pro přehlednost považuje Ústavní soud za vhodné, aby citoval část dovolání, z níž vyšel Nejvyšší soud při posuzování jeho přípustnosti. Ve svém vyjádření k ústavní stížnosti odkázal Nejvyšší soud na str. 8 bod. 1.1 dovolání, z něhož se podává, že „odvolací soud se při právním posuzování věci nijak nevyrovnal se zásadním argumentem žalobkyně, že podstata nesprávného úředního postupu žalované spočívá v dlouhodobém nezajištění účinných opatření, vedoucích ke snížení znečištění ovzduší v místě bydliště žalobkyně, tedy městském obvodu X, na zákonnou úroveň, tedy v nedosažení právem požadovaného výsledku. Za nesprávný úřední postup ve smyslu § 13 odst. 1 zákona č. 82/1992 (správně zjevně 1998) Sb., nelze podle žalobkyně považovat pouze samotné nevydání akčního plánu a PZKO, ale především skutečnost, že v důsledku nevydání těchto dokumentů nebyla přijata ani implementována opatření, která by v co nejkratší době vedla ke snížení znečištění ovzduší na úroveň nepřekračující imisní limity v místě bydliště žalobkyně“.

24. Z výše uvedeného je zřejmé, že Nejvyšší soud přehlédl, že pokud stěžovatelka hovoří o nesnížení imisí, tento svůj výrok vždy váže na nedodržení imisních limitů. Její

tvrzení o nesnížení imisí tak není v rozporu se skutkovým stavem zjištěným obecnými soudy. Je tomu tak právě proto, že stěžovatelčino tvrzení o nesnížení imisí na úroveň imisního limitu nevylučuje, že ke snížení imisí došlo. Jinými slovy řečeno, pokud obecné soudy stran snižování imisí dospěly k jinému závěru, než že byly imisní limity splněny, není patrně logický důvod, pro který hledat rozpor ve skutkovém stavu tvrzeném stěžovatelkou a zjištěném obecnými soudy. Stěžovatelka jak v ústavní stížnosti, tak i v dovolání konstatovala, že souhlasí se skutkovým stavem zjištěným obecnými soudy, tedy s tím, že díky přijetí některých opatření došlo ke snížení imisí a zlepšení životního prostředí. Nicméně toho snížení nebylo takové, aby došlo ke splnění imisních limitů. Ústavní soud má tak za to, že Nejvyšší soud staví své odmítavé usnesení na závěrech, které z tvrzení stěžovatelky obsažených v dovolání nevyplývají.

25. Z výše uvedeného je dle Ústavního soudu zřejmé, že Nejvyšší soud posoudil stěžovatelčino dovolání v rozporu s jeho obsahem a jeho odmítnutím pro nepřípustnost porušil její právo na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

26. Konstatoval-li Nejvyšší soud, že právní posouzení příčinné souvislosti může spočívat toliko ve stanovení toho, mezi jakými skutkovými okolnostmi má být její existence zjišťována, případně zda a jaké okolnosti jsou či naopak nejsou způsobilé tento vztah vyloučit, nelze proti tomuto závěru z ústavněprávního hlediska ničeho namítat. Je především na Nejvyšším soudu, aby zvážil, zda stěžovatelkou namítaná epidemiologická studie může potvrdit či vyloučit vztah příčinné souvislosti mezi tvrzenou škodou a tvrzeným nesprávným úředním postupem.

27. Obecným soudům lze dát za pravdu v tom smyslu, že se obdobnou věcí zabýval v minulosti Ústavní soud, a to v usnesení sp. zn. III. ÚS 1957/19, nicméně v nyní projednávané věci dohledal Ústavní soud shora uvedené odlišnosti týkající se toho, jak se Nejvyšší soud vypořádal s otázkou přípustnosti dovolání.

28. Ústavní soud uzavírá, že výše popsaný postup Nejvyššího soudu, jímž došlo k odmítnutí dovolání pro nepřípustnost, a tím i odepření přístupu k dovolacímu soudu, není ústavně přípustným způsobem odůvodněn. S ohledem na to Ústavní soud shledal, že napadené rozhodnutí Nejvyššího soudu porušuje ústavně zaručené právo stěžovatelky na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Proto bez nařizování ústního jednání, bez přítomnosti účastníků řízení podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu dospěl k závěru o porušení shora uvedeného základního práva stěžovatelky, a proto ústavní stížností napadené rozhodnutí Nejvyššího soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

29. Vzhledem k tomu, že Nejvyšší soud v důsledku kasačního nálezu bude posuzovat stěžovatelčino dovolání v nově otevřeném řízení, Ústavní soud se dalšími námitkami stěžovatelky nezabýval. Je tomu tak proto, že by to bylo v rozporu jak se shora uvedenou zásadou minimalizace zásahu do pravomocí obecných soudů, tak se zásadou subsidiarity ústavní stížnosti podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu. Z uvedeného důvodu Ústavní soud ústavní stížnost směřující proti rozhodnutí nalézacího a odvolacího soudu odmítl podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu jako nepřípustnou.

30. Vzhledem k výroku a obsahu tohoto nálezu se Ústavní soud dále nezabýval návrhem stěžovatelky na přerušení řízení a vyčkání skončení obdobné věci vedené u Soudního dvora Evropské unie.

Č. 14
Uložení pokuty za nerealizovaný styk rodiče s dítětem
(sp. zn. II. ÚS 2355/22 ze dne 24. ledna 2023)

Pokud krajský soud zvažoval změnu prvostupňového rozhodnutí, které bylo v souladu s přáním nezletilé, na rozhodnutí, které zcela odporovalo její vůli, měl nezletilou slyšet sám. Jedině tak mohl posoudit „opravdovost" postojů nezletilé.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) a soudců Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka ve věci ústavní stížnosti 1) J. D. L., zastoupené Zdeňkem Kramperou, advokátem, sídlem Kořenského 1107/15, Praha 5, a 2) A. L., procesně zastoupené městem Brandýs nad Labem – Stará Boleslav, kolizním opatrovníkem, proti usnesení Krajského soudu v Praze č. j. 100 Co 94/2022-873 ze dne 24. 5. 2022 ve znění opravného usnesení téhož soudu č. j. 100 Co 94/2022-917 ze dne 2. 8. 2022, za účasti Krajského soudu v Praze jako účastníka řízení a M. L., zastoupeného Janou Labanczovou, advokátkou, sídlem Ostrovského 253/3, Praha 5, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Praze č. j. 100 Co 94/2022-873 ze dne 24. 5. 2022 ve znění opravného usnesení téhož soudu č. j. 100 Co 94/2022-917 ze dne 2. 8. 2022 bylo porušeno základní právo stěžovatelky 1) na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Praze č. j. 100 Co 94/2022-873 ze dne 24. 5. 2022 ve znění opravného usnesení téhož soudu č. j. 100 Co 94/2022-917 ze dne 2. 8. 2022 se ruší.

III. Ústavní stížnost stěžovatelky 2) se odmítá.

Odůvodnění

I. Rekapitulace průběhu opatrovnického řízení

1. Včasnou ústavní stížností, která i v ostatním splňuje podmínky stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu"), se stěžovatelky domáhají zrušení v záhlaví označeného soudního rozhodnutí, a to zejména pro porušení čl. 10 odst. 2, čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina").

2. Z napadeného usnesení Krajského soudu v Praze, jakož i z vyžádaného soudního spisu vedeného u Okresního soudu Praha-východ pod sp. zn. 30 P 228/2011 Ústavní soud zjistil, že vedlejší účastník se v postavení otce v označené opatrovnické věci domáhal svými návrhy ze dne 5. 8. 2021, 29. 12. 2021 a 25. 1. 2022 výkonu rozhodnutí uložením pokuty stěžovatelce 1) jako matce (dále jen „první stěžovatelka"). Té vytkl porušení povinnosti strpět jeho péči o stěžovatelku 2), jejich společnou nezletilou dceru (dále jen „druhá stěžovatelka"),

stanovenou rozsudkem Okresního soudu Praha-východ č. j. 30 P 228/2011-286 ze dne 23. 8. 2019, jakož i porušení povinnosti předat nezletilou zpět do jeho péče ve dnech 23. 12. 2021 v 17:00 hodin, 7. 1. 2022 ve 13:00 hodin, 14. 1. 2022 ve 13:00 hodin a 12. 1. 2022 ve 13:00 hodin dle pravomocného a vykonatelného rozsudku Okresního soudu Praha-východ č. j. 30 P 228/2011-665 ze dne 8. 6. 2021 ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Praze č. j. 100 Co 289/2021-787 ze dne 24. 11. 2021.

3. Usnesením č. j. 30 P 228/2011-819 (správně číslo listu zní 852) ze dne 8. 2. 2022 Okresní soud Praha-východ návrhy na výkon rozhodnutí jako nedůvodné zamítl a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. S odkazem na nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3489/15 ze dne 19. 4. 2016 (N 71/81 SbNU 253) přihlédl ke zjištění, že odmítavý přístup druhé stěžovatelky vůči vedlejšímu účastníkovi, projevující se v řadě oblastí života nezletilé, neumožňuje první stěžovatelce, aby nezletilou dceru předala do péče otce podle úpravy stanovené pravomocnými rozhodnutími soudu.

4. K odvolání vedlejšího účastníka Krajský soud v Praze v záhlaví uvedeným usnesením změnil zamítavé usnesení opatrovnického soudu tak, že první stěžovatelce uložil povinnost zaplatit České republice – Okresnímu soudu Praha-východ do 3 dnů od právní moci usnesení pokutu ve výši 3 000 Kč za porušení shora zmíněných povinností plynoucích z rozsudků Okresního soudu Praha-východ č. j. 30 P 228/2011-286 ze dne 23. 8. 2019 a č. j. 30 P 228/2011-665 ze dne 8. 6. 2021 ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Praze č. j. 100 Co 289/2021-787 ze dne 24. 11. 2021 a rozhodl o náhradě nákladů řízení před soudy obou stupňů. Usnesením č. j. 100 Co 94/2022-917 ze dne 2. 8. 2022 předsedkyně odvolacího senátu opravila rozhodnutí krajského soudu ve výrocích o nákladech řízení co do výše částek, jež byla první stěžovatelka povinna uhradit vedlejšímu účastníkovi na náhradě těchto nákladů.

5. V odůvodnění svého rozhodnutí odvolací soud ocenil přiléhavé použití nálezu Ústavního soudu ve věci sp. zn. II. ÚS 3489/15 i důraz na nejlepší zájem dítěte, nicméně se neztotožnil se závěrem okresního soudu, že první stěžovatelka vyvinula zjevnou a odpovídající snahu, aby se nezletilá dcera po pobytu u ní vracela do péče otce. Krajský soud nabyl z provedeného dokazování přesvědčení, že postoj matky vypovídá o tom, že ačkoliv matka zdánlivě činí kroky směřující k plnění povinnosti vyplývající z pravomocných a vykonatelných rozhodnutí soudu, vnitřně plnění odmítá a nezletilou vede k tomu, že si může prosadit své přání i proti rozhodnutí soudu.

II. Argumentace stěžovatelek

6. Stěžovatelky v ústavní stížnosti namítly, že odvolací soud změnil rozhodnutí soudu prvního stupně, aniž by byl ve věci nařídil jednání a aniž by si byl vyslechl druhou stěžovatelku, a zjistil tím před vydáním rozhodnutí její aktuální stanovisko. Takovou povinnost přitom dle jejich názoru lze dovodit z nálezu Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3900/14 ze dne 4. 11. 2015 (N 193/79 SbNU 199). Stěžovatelky mají za to, že úplná změna prvostupňového rozhodnutí odvolacím soudem bez nařízeného jednání, jakkoli je formálně přípustná, má své materiální limity z hlediska předvídatelnosti výkladu práva a spravedlivého procesu. Stěžovatelky byly dle svých slov poprvé konfrontovány s takovým závěrem až v okamžiku, kdy jim bylo rozhodnutí odvolacího soudu doručeno a tento závěr se pro ně stal závazným, konečným a neodvratným.

7. Stěžovatelky dále uvedly, že odvolací soud účelově hodnotil důkazy a v rozporu s hlediskem nejlepšího zájmu dítěte nebyl v daném případě dostatečně vnímavý k potřebám a přáním druhé stěžovatelky. S odkazem na další nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1626/22 ze dne 15. 8. 2022 (N 102/113 SbNU 184) poukázaly na to, že v rozhodování soudů ve věcech péče o nezletilé hraje klíčovou roli respekt k postoji nezletilého dítěte, které se nachází ve věku blížícímu se dospělosti, a je tedy již schopno samostatně formulovat svůj vlastní názor na záležitosti týkající se jeho života, a tím i vnímat důsledky svého postoje. Ve

věci řešené naposledy citovaným nálezem se jednalo o nezletilé dítě ve věku 14 let, přitom druhé stěžovatelce bylo v době rozhodování odvolacího soudu přibližně 15,5 roku.

8. Stěžovatelky se ohradily proti závěru krajského soudu, že matka nezletilou dceru negativně ovlivňuje či ji skrytě manipuluje ke škodě vedlejšího účastníka. Takový závěr dle nich z provedeného dokazování neplyne. První stěžovatelka v té spojitosti podotkla, že odvolací soud o zjevných pochybeních vedlejšího účastníka týkajících se výchovy dcery, která ve svém rozhodnutí zmiňuje soud prvního stupně, mlčí. Stejně tak krajský soud ve svých úvahách nijak nepromítl velmi blízké sourozenecké vazby mezi nezletilou a jejími sourozenci, s nimiž žije v domácnosti spolu s první stěžovatelkou. Tuto svoji argumentaci stěžovatelky v ústavní stížnosti dále přiblížily.

III. Vyjádření kolizního opatrovníka, účastníka a vedlejšího účastníka řízení, replika stěžovatelek

9. Kolizní opatrovník ve svém vyjádření k ústavní stížnosti za nezletilou uvedl, že s ní dne 12. 12. 2022 uskutečnil pohovor, na jehož základě dospěl k následujícím zjištěním. Nezletilá je šestnáctiletá slečna, která je schopná přes nižší emoční a sociální zralost i aktuální výkon v pásmu lehké mentální retardace vyjádřit své názory. Již rok a půl se nachází ve faktické péči první stěžovatelky. Opakovaně sděluje, že si přeje být svěřena do výlučné péče své matky, jelikož v její péči se cítí dobře, matka vnímá její potřeby a adekvátně na ně reaguje. Kolizní opatrovník dále zmínil blízkost sourozeneckých vazeb. S vedlejším účastníkem probíhá nepravidelný, občasný kontakt prostřednictvím SMS zpráv, osobně se však vídají sporadicky, neboť nezletilá si častější kontakt nepřeje. Kolizní opatrovník nezjistil, že by se matka snažila dceru ovlivňovat k tomu, aby kontakt s otcem nevyhledávala. Sama matka má bydliště v téže ulici, ve které otec bydlí, aby kontakt s ním zůstal co nejvíce zachován. Otec rigidně prosazuje cestou výkonu rozhodnutí navrácení nezletilé do své péče bez ohledu na negativní dopady, které tato situace má na nezletilou, a bez zřetele na její vlastní názor. Kolizní opatrovník má za to, že krajský soud dostatečně nezohlednil názor a zájem nezletilé a nebyl náležitě vnímavý k jejím potřebám, čímž upřednostnil zájem otce před zájmem nezletilé. Vyjádřila-li nezletilá jasně své přání žít s matkou, nelze násilím vynucovat výkon rozhodnutí, byť dosud platného, a matku zatěžovat úhradami pokut za rozhodnutí nezletilé.

10. Krajský soud v Praze ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že stížnost hodnotí jako nedůvodnou, byť bez opatrovnického spisu není schopen reagovat na veškeré námitky stěžovatelek dopodrobna. Vyjádřil přesvědčení, že ve věci rozhodl bez nařízení jednání plně v souladu s ustanovením § 254 odst. 8 občanského soudního řádu. Odvolací soud dle svých slov neměl v úmyslu provádět žádné šetření ani dokazování, takže vydání rozhodnutí bez nařízení jednání bylo zcela legitimní. Pohovor s druhou stěžovatelkou nepovažoval za nutné v odvolacím řízení provádět, neboť ten již byl proveden v řízení před soudem prvního stupně a stanovisko nezletilé mu bylo známo. Krajský soud setrval na svém závěru, že nezletilá je zjevně, jako tomu bylo v minulosti, vedena matkou k tomu, že nechce-li péči otce akceptovat, byť k tomu nemá zjevný důvod, činit tak nemusí, čímž však v důsledku tohoto přístupu dochází k eliminaci vedlejšího účastníka v životě nezletilé, což rozhodně není v jejím nejlepším zájmu. Odvolací soud uzavřel, že rozhodnutí o uložení pokuty první stěžovatelce je správné, neboť její opakované poučování nepřineslo změnu postoje. Bylo ji proto nutné vést k dobrovolnému plnění povinností vyplývajících pro ni z pravomocného a vykonatelného rozsudku způsobem citelněji zasahujícím do jejích poměrů.

11. Vedlejší účastník řízení ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že má napadené rozhodnutí krajského soudu za správné a ústavně konformní. Základní práva a svobody stěžovatelek tímto rozhodnutím ani řízením, které mu předcházelo, porušeny nebyly. Odvolací soud dle jeho mínění shledal známky negativního ovlivňování druhé

stěžovatelky, její skryté manipulace a zvýšené důvěřivosti, způsobených lehkou mentální retardací. K tomuto zjištění dospěl na základě pohovoru s nezletilou v řízení před soudem prvního stupně, z něhož se podává, že matka jejich společné dceři sdělovala, že pokud je jí 15 let, měl by jí soud vyhovět a nechat v péči matky. Dle názoru vedlejšího účastníka se postoj nezletilé v době rozhodování odvolacího soudu nijak nezměnil, přičemž důkaz pohovorem u odvolacího soudu nebyl první stěžovatelkou navrhován. V odvolacím řízení nebylo zapotřebí provádět jakákoli další šetření či dokazování, a proto odvolací soud správně postupoval v intencích ustanovení § 254 odst. 8. o. s. ř.

12. Na podporu své argumentace ohledně stěžovatelkami tvrzeného zásahu do rodinného života vedlejší účastník odkázal na usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1929/21 ze dne 4. 1. 2022 (rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz), dle něhož právem dítěte je, je-li to jen trochu možné, budovat a mít vztah k oběma rodičům a nevyrůstat v prostředí, v němž je jeden rodič rodičem zavrženým. Dokud dítě nedospěje, nesmí obecné soudy na toto právo rezignovat. Vedlejší účastník také odmítl argument stěžovatelek, že odvolací soud ve svých úvahách nijak neakcentuje velmi blízké sourozenecké vazby mezi druhou stěžovatelkou a jejími sourozenci, se kterými žije v domácnosti u první stěžovatelky. Krajský soud dle něj stejně tak neakcentoval ani silný sourozenecký vztah nezletilé a její starší sestry M. J., která byla svěřena do jeho péče a která s ním dosud žije ve společné domácnosti.

13. Stěžovatelky v replice k vyjádření kolizního opatrovníka, účastníka i vedlejšího účastníka řízení setrvaly na své dosavadní argumentaci a znovu předestřely svůj náhled na nedostatky, jimiž dle jejich názoru napadené rozhodnutí odvolacího soudu trpí. Vyjádřily souhlas s hodnocením situace kolizním opatrovníkem, který ji ve svém vyjádření popsal citlivě a výstižně. Vedlejšímu účastníkovi pak stěžovatelky vytkly nedostatek empatie a ohled na její období dospívání, když nezletilá je šestnáctiletou slečnou s vlastními postoji a názory. Vedlejší účastník si sám nepřipouští žádná svá výchovná pochybení a vše přičítá k tíži první stěžovatelky, která musí být z jeho pohledu potrestána.

14. Ústavní soud k projednání a rozhodnutí o ústavní stížnosti nenařídil ústní jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

IV. Vlastní přezkum Ústavního soudu

15. Ústavní soud zvážil argumentaci stěžovatelek, kolizního opatrovníka, účastníka i vedlejšího účastníka řízení, obsah napadeného soudního rozhodnutí, jakož i příslušný spisový materiál a dospěl k následujícím závěrům.

16. Ústavní soud se dříve, než přistoupil k věcnému posouzení ústavní stížnosti, zabýval splněním procesních podmínek optikou zákonných požadavků kladených na bezvadnou a projednatelnou ústavní stížnost, a sice ve vztahu ke každé ze stěžovatelek zvlášť. V případě první stěžovatelky dospěl k závěru, že byla nejen účastníkem řízení, z něhož vzešlo nyní napadené soudní rozhodnutí, ale současně i osobou, jíž byla tímto pravomocným (a konečným) rozhodnutím soudu uložena povinnost, a tím dotčena její právní sféra. První stěžovatelka, vyčerpavši všechny jí dostupné procesní prostředky k ochraně svých práv, je tedy k podání ústavní stížnosti aktivně legitimována.

17. Jiná situace nastala v případě druhé stěžovatelky. Ta sice byla účastníkem opatrovnického řízení, neboť šlo v prvé řadě o její péči, výživu a styk se svými rodiči, napadené rozhodnutí se však týká výkonu pravomocných rozhodnutí soudů v souvislosti s tvrzenými porušeními povinností z nich plynoucích výlučně ve vztahu k první stěžovatelce jako matce. Jinak řečeno, napadeným usnesením krajského soudu nebyla druhé stěžovatelce uložena žádná povinnost a ani jím nebylo rozhodnuto o jakémkoli jejím právu, nýbrž výhradně o sankcionování její matky za porušení jí uložených povinností. Z těchto důvodů je třeba na druhou stěžovatelku pohlížet jako na osobu, jejíž základní právo nebo svoboda

zaručené ústavním pořádkem nemohly být ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu z podstaty věci porušeny. Lhostejno přitom, jak druhá stěžovatelka postih své matky subjektivně pociťuje. Ústavní soud navzdory tomu, že druhá stěžovatelka není aktivně legitimována k podání ústavní stížnosti, prostřednictvím kolizního opatrovníka vyslechl její názor na věc již proto, že své právo může realizovat v procesním postavení vedlejší účastnice vyplývajícím z ustanovení § 28 odst. 2 ve spojení s § 76 odst. 2 zákona o Ústavním soudu.

18. Ústavní stížnost první stěžovatelky je důvodná.

19. Ústavní soud se ve své judikatuře opakovaně vyjádřil k problematice rozhodování soudů o uložení pokuty za nerealizovaný styk. Ačkoli výše těchto sankcí se zpravidla pohybuje v bagatelních částkách, Ústavní soud bere v úvahu, že v mnohých případech nejde o postižení rodiče za jednotlivé a ojedinělé porušení povinnosti plynoucí ze závazného soudního rozhodnutí, nýbrž že zde existuje reálné riziko, že mu pokuty budou ukládány i nadále. O takový případ jde i v této věci, kdy byla krajským soudem uložena první stěžovatelce pokuta za neuskutečněná předání druhé stěžovatelky vedlejšímu účastníkovi pro její nevoli, která, jak plyne ze sdělení kolizního opatrovníka, v současnosti přetrvává.

20. Ústavní soud ve své rozhodovací praxi k téže otázce vyložil, že právní institut pokuty, předvídaný ustanovením § 502 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních, lze obecně považovat za jedno z opatření aktivně chránících právo na nerušený rodinný život podle čl. 10 odst. 2 Listiny. Jak je zřejmé z dikce citovaného zákonného ustanovení, účelem pokuty tu je v prvé řadě vynucení splnění povinnosti uložené soudem povinnému rodiči ve prospěch rodiče oprávněného. Jeho účel proto nespočívá v sankcionování povinného rodiče za dobrovolné nesplnění povinnosti, pročež na uloženou pokutu nelze nazírat primárně jako na sankci za porušení práva, nýbrž jako na prostředek donucení k respektu a dodržování právních poměrů založených vykonávaným titulem. Uložením pokuty je tedy sledována především ochrana zájmu jednoho z účastníků řízení na respektování právních poměrů založených vykonatelným rozhodnutím soudu, a má tak zásadně charakter prostředku směřujícího k tomu, jak se domoci subjektivního práva na nerušený rodinný život dle čl. 10 odst. 2 Listiny. Vyplývá-li však ze zjištěných okolností, že povinný rodič nemůže splnit povinnost stanovenou soudem, a to i přes zjevnou a odpovídající snahu, nelze považovat podmínky stanovené zákonem pro uložení pokuty za naplněné [srov. bod 11 *in fine* nálezu sp. zn. III. ÚS 3462/14 ze dne 13. 10. 2015 (N 184/79 SbNU 91) či opakovaně vzpomenutý nález ve věci sp. zn. II. ÚS 3489/15].

21. Ústavní soud ve svých rozhodnutích dále připomněl, že výchovné působení rodiče na dítě, a to i ve smyslu rozhodnutí soudu o výchově, nikdy nesmí překročit racionální mez a mělo by respektovat rozhodnutí dítěte tak, aby byly naplněny požadavky stanovené čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, vyhlášené ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb. (dále jen „Úmluva“). Ve smyslu ustanovení čl. 12 odst. 2 Úmluvy je proto nezbytné, aby soudy reflektovaly názory dítěte, a to tím spíše, jde-li o dítě blížící se věku dospělosti. Institut nařízení výkonu rozhodnutí není určen k tomu, aby se stal nástrojem násilné změny projevů vůle nezletilého dítěte, pokud jeho rozhodnutí nebylo úmyslně ovlivněno třetími osobami [viz nález sp. zn. II. ÚS 3765/11 ze dne 13. 3. 2012 (N 52/64 SbNU 645) či usnesení sp. zn. IV. ÚS 25/03 ze dne 24. 11. 2004]. Nelze-li dítě ani přes adekvátní výchovné působení přesvědčit, že má jít k jednomu z rodičů, jeví se ukládání pokut jako nesmyslné a neplnící zákonem předvídaný účel, tj. zajistit splnění povinnosti. V souladu s principy vyjádřenými v Úmluvě je vyloučeno, aby kterýkoli z rodičů nutil dítě k plnění povinností všemi prostředky.

22. V nyní souzeném případě přistoupil krajský soud k uložení pokuty na základě zjištění, že první stěžovatelka jako matka nevyvinula zjevnou a situaci odpovídající snahu směřující k tomu, aby se nezletilá po pobytu u ní vracela do péče vedlejšího účastníka. Na tento závěr odvolací soud usoudil z pohovoru s nezletilou, provedeného v řízení před

opatrovnickým soudem. V něm zaznělo, že první stěžovatelka nezletilou sice přemlouvala k pobytu u vedlejšího účastníka, nezletilá to odmítala a matka jí sdělila, že pokud je jí 15 let, měl by jí soud vyhovět. Dle názoru odvolacího soudu takový postoj první stěžovatelky svědčí o tom, že ačkoliv sama zdánlivě činí kroky směřující k plnění povinnosti vyplývající z pravomocných a vykonatelných rozhodnutí soudu, vnitřně plnění odmítá a nezletilou vede k tomu, že si může prosadit své přání i proti rozhodnutí soudu. V takovém jednání krajský soud shledal známky negativního ovlivňování nezletilé, resp. skryté manipulace a zneužití její zvýšené důvěřivosti a ovlivnitelnosti způsobené lehkou mentální retardací (bod 14 napadeného usnesení krajského soudu).

23. Ústavní soud pokládá závěry krajského soudu za nedostatečně prokázané a odůvodněné. Je pravda, že druhá stěžovatelka při pohovoru se soudkyní uvedla, že se od své matky dozvěděla, že když jí je 15 let, měl by jí soud vyhovět, když nechce jít k otci. Jedná se však o jednu větu z téměř hodinu trvajícího pohovoru. Na základě této jediné věty, která při pohovoru nebyla nijak rozvinuta, krajský soud uzavřel, že „… nelze dospět k závěru, že matka nemohla přes zjevnou a odpovídající snahu splnit povinnost stanovenou jí soudem …“. Přitom z pohovoru s nezletilou také vyplynulo, že matka ji opakovaně nabádala alespoň k častějším návštěvám vedlejšího účastníka. Měl-li odvolací soud pochybnosti o správnosti skutkových a právních závěrů pečlivě odůvodněného rozhodnutí soudu prvního stupně, měl ve věci sám doplnit dokazování, aby mohl případně učinit opačný závěr než soud prvního stupně.

24. V projednávané věci bylo sice rozhodováno o uložení pokuty matce, a nikoli nezletilé, ale tato pokuta měla směřovat k přinucení matky ovlivnit chování nezletilé. Výsledek tohoto řízení byl proto zásadní zejména pro nezletilou! Pokud tedy krajský soud zvažoval změnu prvostupňového rozhodnutí, které bylo v souladu s přáním nezletilé, na rozhodnutí, které zcela odporovalo její vůli, měl nezletilou slyšet sám. Jedině tak mohl posoudit „opravdovost“ postojů nezletilé a upřesnit si okolnosti, za kterých byla pronesena výše uvedené věta. K tomu lze odkázat na již citovaný nález sp. zn. IV. ÚS 3900/14.

25. Teprve po provedení vlastního pohovoru s nezletilou se bude moci krajský soud dostatečně vypořádat také s důvody, jimiž nezletilá podložila svou nelibost k déletrvajícímu (nikoli krátkodobému) pobytu u vedlejšího účastníka podle závazné úpravy péče. Odmítavý přístup nezletilé zřejmě nebyl, jak vyplynulo z téhož pohovoru, vyvolán naléháním první stěžovatelky či jejím ponoukáním k nerespektování či jiné „sabotáži“ dosavadní úpravy péče, nýbrž především okolnostmi, jež mají své příčiny v přístupu vedlejšího účastníka k nezletilé

26. Ve světle řečeného tudíž Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti první stěžovatelky, vyslovil porušení jejího základního práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a přikročil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu ke zrušení napadeného usnesení Krajského soudu v Praze, jenž je ve svém dalším postupu vázán právním názorem vysloveným v tomto nálezu (čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky). Ústavní stížnost v rozsahu podaném druhou stěžovatelkou pak Ústavní soud odmítl podle § 43 odst. 1 písm. c) téhož zákona jako návrh podaný někým zjevně neoprávněným.

Č. 15
Odůvodnění aplikace moderačního práva dle § 150 občanského soudního řádu v odvolacím řízení
(sp. zn. I. ÚS 2777/22 ze dne 24. ledna 2023)

Co se týče aplikace § 150 o. s. ř. na náklady odvolacího řízení, Krajský soud v Plzni k tomu uvedl, že žalobce byl sice v řízení úspěšný, ale vedení odvolacího řízení nelze klást za vinu žalovanému. Pokud by přesto měla být žalovanému uložena povinnost nahradit žalobci ještě náklady odvolacího řízení, pak by se jednalo o postup v rozporu se zásadami spravedlivého procesu. Takto pojaté odůvodnění aplikace uvedené normy, která umožňuje jen výjimečné prolomení zásady úspěchu ve věci, v napadeném rozhodnutí nepovažuje Ústavní soud ve smyslu vlastní judikatury za dostatečné. Důvod uvedený Krajským soudem v Plzni nelze považovat za důvod zvláštního zřetele hodný, který by připouštěl výjimečnou aplikaci § 150 o. s. ř.

Takto pojatý přístup by ve svém důsledku znamenal, že v každém odvolacím řízení, v němž by byl odvolatel úspěšný a odvolací soud by změnil rozhodnutí soudu prvního stupně v jeho prospěch, by měl odvolací soud aplikovat § 150 o. s. ř. Takový závěr je však samozřejmě nepřípustný, nenaplňuje účel uvedeného ustanovení a zcela postrádá logický smysl.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj) a soudců Jaromíra Jirsy a Pavla Šámala o ústavní stížnosti Ladislava Šaška, zastoupeného Mgr. Martinem Vovsíkem, advokátem, se sídlem Malá 6, Plzeň, proti rozsudku Krajského soudu v Plzni ze dne 27. 7. 2022 č. j. 25 Co 155/2022-71, za účasti Krajského soudu v Plzni jako účastníka řízení, takto:

I. Výrokem II rozsudku Krajského soudu v Plzni ze dne 27. 7. 2022 č. j. 25 Co 155/2022-71 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu a spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výrok II rozsudku Krajského soudu v Plzni ze dne 27. 7. 2022 č. j. 25 Co 155/2022-71 se ruší.

Odůvodnění

I.

1. Stěžovatel se, s odvoláním na porušení čl. 11 odst. 1 a čl. 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí, a to ve výroku II, kterým odvolací soud rozhodl o náhradě nákladů řízení tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení před soudy obou stupňů.

II.

2. Z obsahu napadeného rozhodnutí, ústavní stížnosti a vyžádaného spisu se podává, že soud prvního stupně usnesením zastavil řízení co do částky 115 050 Kč a smluvní pokuty. Rozsudkem pak ve výroku I zamítl žalobu stěžovatele co do částky 14 520 Kč a požadovaných smluvních pokut a ve výroku II uložil žalovanému povinnost zaplatit stěžovateli částku 110 400 Kč. O nákladech řízení rozhodl tak, že žalobce nemá nárok na náhradu nákladů a žalovanému se náhrada nákladů řízení nepřiznává. Stěžovatel podal proti výroku I odvolání. Krajský soud v Plzni rozsudek soudu prvního stupně v napadeném výroku změnil tak, žalovanému uložil povinnost zaplatit stěžovateli 14 520 Kč a požadovanou smluvní pokutu. O nákladech řízení rozhodl tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení před soudy obou stupňů. O nákladech řízení před soudem prvního stupně bylo rozhodnuto podle § 224 odst. 2 a § 142 odst. 2 o. s. ř. Stěžovatel měl v této fázi řízení úspěch jen částečný, rozsah jeho procesního úspěchu odpovídal zhruba polovině uplatněného nároku. Proto nemá právo na náhradu nákladů řízení. O nákladech odvolacího řízení rozhodl soud podle § 150 o. s. ř. Stěžovatel byl sice v odvolacím řízení úspěšný, ale vedení odvolacího řízení nelze podle soudu klást za vinu žalovanému. Pokud by přesto měla být žalovanému uložena povinnost nahradit náklady odvolacího řízení, jednalo by se o postup v rozporu se zásadami spravedlivého procesu. Proto odvolací soud rozhodl tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení.

III.

3. Stěžovatel v ústavní stížnosti uvádí, že odvolací soud nepostupoval v otázce rozhodnutí o náhradě nákladů řízení v souladu s judikaturou Ústavního soudu. Rozporuje přitom soudem stanovený rozsah úspěchu ve věci v řízení před soudem prvního stupně. Ve vztahu k rozhodnutí o náhradě nákladů odvolacího řízení namítá, že soud nedostatečně odůvodnil aplikaci § 150 o. s. ř.

IV.

4. Krajský soud v Plzni ve vyjádření k ústavní stížnosti odkazuje na odůvodnění svého napadeného rozhodnutí. O nákladech řízení rozhodl v souladu s platnou právní úpravou. Vedlejší účastník se k ústavní stížnosti nevyjádřil, čímž se současně svého postavení v tomto řízení vzdal, což vyplývá z § 63 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) ve spojení s § 101 odst. 4 občanského soudního řádu.

5. Vyjádření Krajského soudu v Plzni nezasílal Ústavní soud k případné replice, neboť neobsahovalo žádné nové závažné skutečnosti, jež by nebyly patrné ze soudního spisu, nebo argumentaci, která by měla vliv na posouzení věci.

V.

6. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatele a účastníka řízení. Nenařízení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval ani za potřebné provádět dokazování.

VI.

7. Poté, co Ústavní soud konstatoval, že ústavní stížnost je přípustná, je podána včas a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu], a ověřil, že tvrzení obsažená v ústavní stížnosti mají oporu v listinných podkladech, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

8. Ústavní soud předesílá, jak ustáleně judikuje, že je oprávněn přezkoumat správnost aplikace podústavního práva a zasáhnout do rozhodovací činnosti civilních soudů za předpokladu, že nepostupují v souladu s principy obsaženými v hlavě páté Listiny.

9. V předmětné věci napadá stěžovatel výrok rozsudku Krajského soudu v Plzni, kterým bylo rozhodnuto o nákladech řízení před soudy obou stupňů. Ústavní soud se ve své dosavadní judikatuře často zabýval rozhodováním soudů o náhradě nákladů řízení a jeho reflexí z hlediska zachování práva na spravedlivý (řádný) proces a opakovaně k této otázce konstatoval, že tato problematika zpravidla nemůže být předmětem ústavní ochrany, neboť samotný spor o náhradu nákladů, i když se může citelně dotknout některého z účastníků řízení, obvykle nedosahuje intenzity zakládající porušení základních práv a svobod [srov. např. rozhodnutí sp. zn. IV. ÚS 10/98, II. ÚS 130/98, I. ÚS 30/02, IV. ÚS 303/02 (U 25/27 SbNU 307), III. ÚS 255/05 (dostupná na https://nalus.usoud.cz)].

10. Rozhodování o nákladech řízení před obecnými soudy je zásadně doménou soudů; zobrazují se zde aspekty nezávislého soudního rozhodování. Otázka náhrady nákladů řízení by mohla nabýt ústavněprávní dimenze toliko v případě extrémního vybočení z pravidel upravujících toto řízení. To by mohlo nastat za situace, pokud by v procesu interpretace a aplikace příslušných ustanovení občanského soudního řádu ze strany obecných soudů byl obsažen prvek svévole, a to např. v důsledku nerespektování jednoznačné kogentní normy nebo přepjatého formalismu anebo tehdy, jestliže by příslušné závěry obecného soudu nebyly odůvodněny vůbec či zcela nedostatečně.

11. K odůvodňování soudních rozhodnutí Ústavní soud konstatoval, že „požadavek řádného odůvodnění soudních rozhodnutí je jedním za základních atributů řádně vedeného soudního řízení a součástí práva na soudní ochranu. Dodržování povinnosti odůvodnit rozhodnutí zaručuje transparentnost a kontrolovatelnost rozhodování soudů a zajišťuje vyloučení libovůle; chybí-li v rozhodnutí řádné odůvodnění, je tím založena nejen jeho nepřezkoumatelnost, ale zpravidla také neústavnost – nejsou-li totiž zřejmé důvody rozhodnutí, svědčí to o libovůli v soudním rozhodování, jež není v právním státě (čl. 1 odst. 1 Ústavy) akceptovatelná. Obecné soudy jsou proto povinny adekvátně, co do myšlenkových konstrukcí racionálně, logickým způsobem se vypořádat s důkazními návrhy účastníků řízení a argumentačními tvrzeními jimi uplatněnými.“ [nález sp. zn. IV. ÚS 1898/21 (N 169/108 SbNU 90) a srov. také rozhodnutí v něm uváděná]. V opačném případě nese rozhodnutí znaky libovůle a odporuje právu účastníků na spravedlivý (řádný) proces, neboť rozhodování „o nákladech soudního řízení je integrální součástí soudního řízení jako celku, a proto i na tuto část řízení dopadají postuláty spravedlivého procesu“ [nález sp. zn. III. ÚS 3299/09 (N 116/57 SbNU 441)]. Požadavek řádného odůvodnění rozhodnutí se tedy týká i výroku o nákladech řízení.

12. Výše uvedené závěry Ústavního soudu o omezeném přezkumu problematiky nákladů řízení platí i pro rozhodování soudů podle ustanovení § 150 o. s. ř. Je zásadně věcí civilního soudu, aby uvážil, zda dané ustanovení, jímž je umožněno rozhodnout o náhradě nákladů řízení jinak, než by odpovídalo výsledku sporu, aplikuje či nikoliv [srov. usnesení sp. zn. IV. ÚS 37/02 (U 4/25 SbNU 357) a sp. zn. I. ÚS 389/05]. Moderační právo soudu je však výjimkou ze zásady úspěchu ve věci a zásady procesního zavinění na zastavení řízení. Jako s takovou s ním také musí být nakládáno: „Ustanovení § 150 občanského soudního řádu má sloužit k odstranění nepřiměřené tvrdosti, tedy jinými slovy, k dosažení spravedlnosti pro účastníky řízení. Pokud je aplikováno, aniž by relevantní důvody pro takový postup byly zjišťovány a posuzovány, jde o svévolný postup, který je způsobilý zasáhnout do základního práva na spravedlivé řízení podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.“ [nález sp. zn. II. ÚS 237/05 (N 48/40 SbNU 433)]. K aplikaci § 150 o. s. ř. nadále platí, že „úvaha soudu, zda se jedná o výjimečný případ a zda tu jsou důvody hodné zvláštního zřetele, musí

vycházet z posouzení všech okolností konkrétní věci (typicky jde o majetkové a sociální poměry účastníků řízení)“ [nález sp. zn. I. ÚS 191/06 (N 162/42 SbNU 339)].

13. Ústavní soud ve své judikatuře pravidelně zdůrazňuje, že i úvaha soudu o tom, zda v dané věci jde o tak výjimečný případ, že jsou důvody pro aplikaci ustanovení § 150 o. s. ř. naplněny, musí být v rozhodnutí soudu řádně a přesvědčivě odůvodněna, neboť jinak by šlo o soudní postup, v němž by bylo možné spatřovat prvky libovůle [srov. např. sp. zn. III. ÚS 727/2000 (N 75/22 SbNU 145), III. ÚS 1526/12 (N 31/68 SbNU 335), III. ÚS 619/2000 (N 79/22 SbNU 165), I. ÚS 633/05, IV. ÚS 1391/07 (N 102/49 SbNU 515), I. ÚS 1030/08 (N 4/56 SbNU 33), II. ÚS 2658/10 (N 3/64 SbNU 29), III. ÚS 1840/10 (N 202/58 SbNU 795), I. ÚS 3607/12 (N 15/68 SbNU 219), IV. ÚS 2259/13 (N 15/72 SbNU 197)].

14. Odůvodnění rozhodnutí odvolacího soudu v části týkající se rozhodnutí o náhradě nákladů řízení před soudem prvního stupně i soudem odvolacím však požadavkům na odůvodňování rozhodnutí formulovaným Ústavním soudem nevyhovuje. Ústavní soud k tomu např. uvádí: „Jestliže z odůvodnění rozhodnutí odvolacího soudu nelze vůbec seznat, jaké konkrétní důvody vedly k jeho závěru v otázce náhrady nákladů řízení, je to v rozporu s elementárními požadavky, jež na odůvodňování soudních rozhodnutí klade ustálená judikatura Ústavního soudu.“ [nález sp. zn. II. ÚS 2434/14 (N 63/76 SbNU 861)].

15. V odůvodnění rozhodnutí odvolacího soudu týkajícího se náhrady nákladů před soudem prvního stupně odvolací soud pouze uvedl, že o nákladech bylo rozhodnuto podle § 224 odst. 2 a § 142 odst. 2 o. s. ř., žalobce měl v této fázi úspěch jen částečný, rozsah jeho procesního úspěchu odpovídal zhruba polovině uplatněného nároku, proto neměl právo na náhradu nákladů. Soud přitom neuvedl, jak dospěl k tomuto závěru, co rozumí pod pojmem, že úspěch stěžovatele odpovídal zhruba polovině uplatněného nároku. V rozhodnutí absentuje výpočet úspěchu žalobce a žalovaného v řízení na prvním stupni. Předmětem sporu byly původně nároky ze tří smluv o zápůjčce, náklady spojené se sepisem smluv a smluvních pokut. Co do části bylo řízení zastaveno, co do části bylo žalobě stěžovatele vyhověno. Z odůvodnění přitom není nijak zřejmé, jak vzal soud při rozhodování o náhradě nákladů řízení tyto nároky a úspěšnost žalobce, resp. výsledek v nich v úvahu. Rozhodnutí Krajského soudu v Plzni je tak v této části nepřezkoumatelné. Pouhý odkaz na příslušné ustanovení zákona nepostačuje [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 2014/12 (N 134/66 SbNU 89)].

16. Co se týče aplikace § 150 o. s. ř. na náklady odvolacího řízení, Krajský soud v Plzni k tomu uvedl, že žalobce byl sice v řízení úspěšný, ale vedení odvolacího řízení nelze klást za vinu žalovanému. Pokud by přesto měla být žalovanému uložena povinnost nahradit žalobci ještě náklady odvolacího řízení, pak by se jednalo o postup v rozporu se zásadami spravedlivého procesu. Ani takto pojaté odůvodnění aplikace uvedené normy, která umožňuje jen výjimečné prolomení zásady úspěchu ve věci, v napadeném rozhodnutí nepovažuje Ústavní soud ve smyslu vlastní judikatury za dostatečné. Důvod uvedený Krajským soudem v Plzni nelze považovat za důvod zvláštního zřetele hodný, který by připouštěl výjimečnou aplikaci § 150 o. s. ř.

17. Ostatně k problematice se jasně vyjádřil i Nejvyšší soud: „Při zkoumání, zda tu jsou důvody hodné zvláštního zřetele, soud přihlíží v první řadě k majetkovým, sociálním, osobním a dalším poměrům všech účastníků řízení; je třeba přitom vzít na zřetel nejen poměry toho, kdo by měl hradit náklady řízení, ale je nutno také uvážit, jak by se takové rozhodnutí dotklo zejména majetkových poměrů oprávněného účastníka. Významné z hlediska aplikace § 150 o. s. ř. jsou rovněž okolnosti, které vedly k soudnímu uplatnění nároku, postoj účastníků v průběhu řízení a další. Musí jít o takové okolnosti, které mají skutečný vliv na spravedlivost rozhodnutí o náhradě nákladů řízení. Porovnání dopadu uložení povinnosti k náhradě nákladů řízení do majetkových sfér účastníků může mít z hlediska aplikace § 150 o. s. ř. vliv pouze tehdy, přistupují-li ke skutečnosti, že by jejich

přiznání přivodilo jednomu účastníku větší újmu než účastníku druhému, okolnosti další“ (usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Cdo 1529/2017). Žádná z těchto skutečností však odvolacím soudem jako důvod pro aplikaci § 150 o. s. ř. zkoumána nebyla. Jediný důvod, který Krajský soud v Plzni v odůvodnění svého rozhodnutí uvedl, spočíval v tom, že byť byl stěžovatel v odvolacím řízení úspěšný, odvolací řízení nelze klást za vinu straně žalované. V tom však nelze spatřovat okolnosti hodné zvláštního zřetele. Takto pojatý přístup k aplikaci § 150 o. s. ř. by ve svém důsledku znamenal, že v každém odvolacím řízení, v němž by byl odvolatel úspěšný a odvolací soud by změnil rozhodnutí soudu prvního stupně v jeho prospěch, by měl odvolací soud aplikovat § 150 o. s. ř. Takový závěr je však samozřejmě nepřípustný, nenaplňuje účel uvedeného ustanovení a zcela postrádá logický smysl. V aplikaci zásady úspěchu ve věci nelze v žádném případě spatřovat rozpor s principy spravedlivého (řádného) procesu, jak to vidí odvolací soud. Otázka viny či neviny na vedení odvolacího řízení zde není rozhodná a není ani určitelná. Aplikace § 150 o. s. ř. nemá být automatickým pravidlem, jde o prvek individualizace, nikoliv libovůli ze strany soudu (srov. KOVÁŘOVÁ, I. In LAVICKÝ, P. a kol. Občanský soudní řád. Řízení sporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 710).

18. Žádné další důvody pro aplikaci § 150 o. s. ř. již napadené rozhodnutí neobsahuje. Jak zdůrazňuje citovaná judikatura Ústavního soudu, ustanovení § 150 o. s. ř. má sloužit k odstranění nepřiměřené tvrdosti, tedy k dosažení spravedlnosti pro účastníky řízení. Pokud je aplikováno s uvedením důvodu, který jeho aplikaci objektivně založit nemůže, a aniž by všechny relevantní důvody pro jeho možnou aplikaci byly posuzovány, jde o postup znamenající libovůli, zasahující do základního práva na spravedlivé řízení podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

19. V souvislosti s aplikací moderačního práva soudu nelze opomenout ani ustálenou judikaturu Ústavního soudu, podle níž má soud, který zvažuje aplikaci moderačního práva, povinnost dát účastníkům prostor se k tomuto vyjádřit a umožnit jim tak vznášet tvrzení či důkazní návrhy, které by mohly aplikaci tohoto ustanovení ovlivnit. Tím spíše to platí tehdy, má-li k tomu dojít v průběhu odvolacího řízení [srov. rozhodnutí sp. zn. IV. ÚS 899/15 (N 187/83 SbNU 71), I. ÚS 2569/07 (N 181/51 SbNU 235), I. ÚS 4677/12 (N 73/69 SbNU 273), II. ÚS 814/08 (N 97/49 SbNU 451), IV. ÚS 1391/07 (N 102/49 SbNU 515), II. ÚS 2189/09 (N 124/57 SbNU 551)]. Jen tak je postup soudu předvídatelný a dostojí zásadě kontradiktornosti řízení.

20. Z odůvodnění rozhodnutí ani z vyžádaného spisu přitom nevyplývá, že by tak odvolací soud učinil; ve věci rozhodl bez jednání. Ústavní soud proto konstatuje, že v daném případě Krajský soud v Plzni pochybil, když účastníky řízení neupozornil na zamýšlený postup podle § 150 o. s. ř. Takové jednání je také v rozporu s právem na spravedlivý (řádný) proces.

21. Ačkoli Ústavní soud ve své judikatuře dává najevo svou zdrženlivost v poměru k rozhodování civilních soudů v otázkách nákladů řízení, v daném případě shledal důvod pro svůj zásah. Odvolací soud nedostatečným způsobem odůvodnil své rozhodnutí o náhradě nákladů řízení před soudy obou stupňů. Zdůvodnění aplikace § 150 o. s. ř. umožňující výjimečně prolomení zásady úspěchu ve věci v napadeném rozhodnutí nepovažuje Ústavní soud ve smyslu vlastní judikatury za dostatečné, náležitě zohledňující okolnosti daného případu ve všech jeho souvislostech. Stěžovateli navíc nebyl dán odpovídající prostor vyjádřit se k možnému použití ustanovení § 150 o. s. ř.

22. Postup krajského soudu proto Ústavní soud shledává svévolným, svou intenzitou porušujícím ústavně zaručené právo stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces, zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny. Ústavní soud nicméně dodává, že svým rozhodnutím nikterak nepředjímá vlastní rozhodnutí soudu o nákladech řízení.

23. Na základě výše uvedeného Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) a § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výroku nálezu uvedeno.

Č. 16
Běh lhůty k podání stížnosti v trestním řízení
(sp. zn. IV. ÚS 3157/22 ze dne 24. ledna 2023)

I. Soud rozhodující podle zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, o stížnosti jako o opravném prostředku proti usnesení, které se dotýká osobní svobody podle čl. 8 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, je povinen odvozovat počátek běhu lhůty k podání stížnosti až od doručení opisu takového rozhodnutí, neboť pouze v takovém případě má obviněný možnost rozporovat závěry soudu prvního stupně v řádném opravném řízení o stížnosti. Uvedeným postupem je obviněnému též dána záruka, že o jeho stížnosti nebude rozhodnuto dříve, než bude mít možnost se seznámit s plným odůvodněním napadeného rozhodnutí. Pouze tento postup stížnostního soudu zaručuje obviněnému základní právo na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Samotná skutečnost, že krajský soud i přes znalost právního názoru Ústavního soudu, vysloveného v jeho ustálené judikatuře, k němu navzdory čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky při rozhodování nepřihlédl a rozhodl úmyslně v rozporu s ním, čímž zapříčinil podání ústavní stížnosti stěžovatelem a vedení řízení o ní, nezakládá bez dalšího důvod pro „automatické“ přiznávání náhrady nákladů řízení vzniklých stěžovateli podle § 62 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu. Tímto důvodem by bylo teprve nerespektování právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezu vydaném v téže konkrétní věci, nikoli ve věci jiné, byť obdobné.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatele V. S., t. č. ve Vazební věznici Plzeň, zastoupeného Mgr. Ing. Markem Fialou, advokátem, sídlem Otýlie Beníškové 1664/14, Plzeň, proti usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 13. října 2022 č. j. 9 To 353/2022-660, za účasti Krajského soudu v Plzni jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Plzni ze dne 13. října 2022 č. j. 9 To 353/2022-660 bylo porušeno stěžovatelovo právo na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky.

II. Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 13. října 2022 č. j. 9 To 353/2022-660 se zrušuje.

III. Návrh stěžovatele, aby Ústavní soud uložil Krajskému soudu v Plzni nahradit stěžovateli náklady řízení o ústavní stížnosti, se odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí s tvrzením, že jím byla porušena jeho ústavně zaručená základní práva podle čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Ústavní soud si za účelem posouzení ústavní stížnosti vyžádal část spisu vedeného u Okresního soudu Plzeň-město (dále jen „okresní soud“) pod sp. zn. 10 T 60/2022, z něhož se podává, že stěžovatel byl vzat do vazby usnesením okresního soudu ze dne 23. 7. 2022 sp. zn. 5 Nt 27/2022 pro vazební důvod podle § 67 písm. c) trestního řádu. Stěžovatel je obžalován ze spáchání pokračujícího přečinu krádeže podle § 205 odst. 1 písm. a), odst. 2 trestního zákoníku. Usnesením okresního soudu ze dne 16. 9. 2022, vydaným v průběhu hlavního líčení ve věci stěžovatele a spoluobžalovaného P. P., bylo ve vztahu ke stěžovateli rozhodnuto, že se podle § 71a trestního řádu zamítá jeho žádost o propuštění z vazby za současného nepřijetí písemného slibu podle § 73 odst. 1 písm. b) trestního řádu a nepřijetí nabídky dohledu probačního úředníka podle § 73 odst. 1 písm. c) téhož zákona (výrok I), a stěžovatel byl ponechán i nadále ve vazbě podle § 67 písm. c) trestního řádu (výrok II). Okresní soud přezkoumal důvodné podezření, které je dáno na základě listinných důkazů a výpovědí stěžovatele i spoluobžalovaného P. P. Důvod tzv. předstižné vazby popsal okresní soud jako velmi intenzivní, neboť stěžovatel byl již osmnáctkrát soudně trestán převážně pro majetkovou trestnou činnost, pro niž je stíhán i nyní.

3. Stěžovatel napadl usnesení okresního soudu stížností, o níž Krajský soud v Plzni (dále též jen „krajský soud“) rozhodl tak, že ji zamítl jako podanou opožděně podle § 148 odst. 1 písm. b) trestního řádu. Krajský soud třídenní lhůtu pro podání stížnosti odvozoval ode dne vyhlášení usnesení okresním soudem v hlavním líčení dne 16. 9. 2022. Stěžovatel byl hlavního líčení účasten a uvedl, že si ponechává lhůtu. Ta pak podle závěrů krajského soudu uplynula marně dnem 19. 9. 2022. Stěžovatel podal stížnost až dne 3. 10. 2022.

II. Argumentace stěžovatele

4. Stěžovatel namítá, že krajský soud zamítl stížnost jako opožděnou nedůvodně, neboť byla podána do tří dnů od doručení písemného vyhotovení usnesení okresního soudu obhájci stěžovatele, k čemuž došlo ve čtvrtek dne 29. 9. 2022. Posledním dnem k podání stížnosti tak bylo pondělí dne 3. 10. 2022, kdy obhájce stěžovatele řádně odůvodněnou stížnost podal. Krajský soud lhůtu počítal ode dne vyhlášení usnesení v hlavním líčení, kde byl stěžovatel jako obžalovaný přítomen. Tato logika krajského soudu však neodpovídá ustálené rozhodovací praxi Ústavního soudu.

5. Stěžovatel je toho názoru, že stížnost, která měla být krajským soudem projednána věcně, je důvodná, neboť usnesení okresního soudu je stiženo vadami, které blíže specifikuje.

III. Vyjádření dalšího účastníka řízení a replika stěžovatele

6. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření dalšímu účastníkovi a Krajskému státnímu zastupitelství v Plzni, jemuž náleželo postavení vedlejšího účastníka řízení.

7. Krajský soud, jehož jménem jedná předseda senátu JUDr. Eduard Wipplinger, ve svém vyjádření uvedl, že jeho praxe je již po desítky let jednotná a vychází z doslovného znění § 143 odst. 1 trestního řádu, z něhož nelze dovodit, že by počátek běhu lhůty pro podání stížnosti měl být odvozen od doručení písemného vyhotovení usnesení. Při své rozhodovací činnosti přitom vychází krajský soud i ze zásady rychlosti řízení, a to právě ve vazebních věcech, kdy často je spis se stížností nadřízenému soudu předkládán v době, kdy soud prvého stupně má již nařízeno další hlavní líčení.

8. Ve vyjádření tohoto účastníka se dále uvádí, že „stížnostní senát Krajského soudu v Plzni je samozřejmě obeznámen s rozhodnutími Ústavního soudu, na která je v ústavní stížnosti odkazováno. Dovoluji si ovšem konstatovat, že názory, které se opakují v několika rozhodnutích Ústavního soudu, jsou jednak samozřejmě v rozporu se zněním trestního řádu a jednak jsou relativně vzdáleny soudní praxi, která je již … mnoho desetiletí ustálená a která rozhodně neomezuje základní práva obhajoby“, a není tedy v rozporu ani s čl. 36 odst. 1 nebo s čl. 40 odst. 3 Listiny, ani s čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

9. Krajský soud má současně za to, že „při vázanosti soudu zákonem lze jen obtížně aplikovat výklad Ústavního soudu, na který odkazuje ústavní stížnost, ledaže by šlo o závazný názor v té které konkrétní věci a pak by samozřejmě stížnostní soud byl takovým názorem vázán“. Podle krajského soudu „je rovněž obtížně pochopitelné, proč Ústavní soud či Nejvyšší soud neinicioval změnu trestního řádu, která by mohla … být celkem jednoduchá, a to v tom směru, že do § 143 odst. 1 by se doplnila věta ‚kromě případů, kdy se usnesení týká omezení osobní svobody, kde lhůta vždy počíná až doručením tohoto usnesení´“.

10. Krajský soud rovněž podotýká, že při ústním vyhlášení usnesení jsou za přítomnosti obviněného i jeho obhájce vždy uvedeny nosné důvody rozhodnutí, a stížnost tak není podávána samoúčelně, tzv. naslepo. Krajský soud proto považuje ústavní stížnost za nedůvodnou.

11. Krajské státní zastupitelství v Plzni se svým přípisem ze dne 7. 12. 2022 postavení vedlejšího účastníka řízení vzdalo.

12. Ústavní soud zaslal stěžovateli vyjádření krajského soudu na vědomí a k případné replice, jíž stěžovatel využil a uvedl, že setrvává na svém stanovisku uvedeném v ústavní stížnosti. Odkázal též na několik nedávných rozhodnutí Ústavního soudu, v nichž bylo popsané pravidlo běhu lhůty pro podání stížnosti uplatněno. Zjevně jde tedy o ustálenou rozhodovací praxi Ústavního soudu. Ve stěžovatelově věci nadto rozsah ústního odůvodnění usnesení neodpovídá rozsahu uvedenému v písemném vyhotovení.

13. Stěžovatel v replice zároveň navrhuje, aby Ústavní soud uložil krajskému soudu nahradit mu náklady právního zastoupení advokátem v řízení o ústavní stížnosti ve výši 12 342 Kč v rozsahu tří úkonů právní služby. Svůj návrh odůvodňuje tím, že krajský soud si byl vědom ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu, přesto ji však nerespektoval.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

14. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

15. Ústavní soud není součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu vykonávat dozor nad rozhodovací činností obecných soudů. Do rozhodovací činnosti soudů je Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele.

16. Ústavní soud posoudil všechny okolnosti věci a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná. Problematikou běhu lhůty k podání stížnosti v trestním řízení se Ústavní soud v minulosti opakovaně zabýval a jeho rozhodovací činnost je v tomto směru ustálená.

17. Ústavní soud judikuje, že usnesení je všeobecnou formou rozhodnutí v trestním řízení, přičemž trestní řád upravuje postup jeho vzniku, způsob zachycení a sdělení jeho obsahu navenek. Způsob oznámení usnesení osobě, které se přímo týká, jakož i osobě, která k němu dala svým návrhem podnět, je upraven v § 137 odst. 1 větě druhé trestního řádu. Oznámení se děje buď vyhlášením usnesení v přítomnosti takových osob, anebo doručením opisu usnesení. Je zřejmé, že první forma oznámení se týká především těch usnesení, jež není třeba písemně vyhotovit (viz § 136 odst. 1 a 2 trestního řádu). Bylo-li naopak třeba usnesení písemně vyhotovit s obsahovými náležitostmi podle § 134 odst. 1 a 2 trestního řádu, lze účinky oznámení podle § 137 odst. 1 téhož zákona spojovat až s doručením jeho opisu osobám podle věty první tohoto ustanovení, a to bez ohledu na předchozí vyhlášení téhož usnesení v přítomnosti uvedených osob [srov. nález ze dne 23. 9. 2010 sp. zn. III. ÚS 1542/09 (N 201/58 SbNU 787)].

18. Uplynutí lhůty pro podání stížnosti je tak třeba při rozhodování o vazbě zásadně odvozovat od doručení písemného vyhotovení usnesení. Opačný závěr by nutil obviněného podat stížnost proti usnesení, aniž by se mohl seznámit s jeho písemným vyhotovením, a povinnost doručit opis usnesení by se pak jevila jako samoúčelná. Bez ohledu na skutečnost, že při vyhlášení usnesení se vedle výroku sděluje i podstatná část odůvodnění, je možnost seznámit se s písemným odůvodněním usnesení, porozumět argumentaci soudu a zvážit možnost obrany proti němu pro kvalifikované podání stížnosti klíčová. Usnesení o vazbě se přitom svým významem a důsledky v podobě zásahu do osobní svobody stěžovatele blíží rozsudku. Právě proto byla stanovena povinnost jeho opis oprávněným osobám písemně doručit; pakliže by se lhůta k podání stížnosti neodvíjela od doručení opisu usnesení, ztratilo by toto ustanovení svůj rozumný smysl [obdobně viz např. nálezy ze dne 5. 1. 2006 sp. zn. III. ÚS 457/05 (N 4/40 SbNU 39), taktéž ze dne 10. 3. 2005 sp. zn. III. ÚS 303/04 (N 52/36 SbNU 555) a dále ze dne 31. 5. 2018 sp. zn. I. ÚS 3842/17 (N 106/89 SbNU 573), ze dne 5. 2. 2019 sp. zn. IV. ÚS 3780/18 (N 21/92 SbNU 214) a ze dne 2. 11. 2022 sp. zn. III. ÚS 1946/22 (N 133/115 SbNU 43)].

19. Jak plyne z výše uvedených premis, u rozhodnutí, kterými se rozhoduje o osobní svobodě, je pro obhajobu vhodné a žádoucí vyčkat na písemné vyhotovení vazebního usnesení, aby bylo možno následně efektivně uplatnit argumentaci reagující na jeho odůvodnění. Nelze přisvědčit argumentaci krajského soudu, že stěžovatel měl možnost se seznámit s obsahem odůvodnění usnesení okresního soudu v průběhu hlavního líčení, v němž bylo vyneseno, neboť argumentace uvedená ústně při vyhlašování a argumentace obsažená v písemném vyhotovení se může logicky lišit, neboť lze očekávat, že argumentace uvedená v písemném vyhotovení usnesení bude preciznější a podrobnější. Taktéž nelze přisvědčit argumentaci krajského soudu, který vyvozuje, že lhůta počala běžet dnem následujícím po vyhlášení usnesení v hlavním líčení, z toho, že stěžovatel po poradě se svým obhájcem uvedl, že si ponechává lhůtu. Lhůta počíná běžet až dnem doručení písemného vyhotovení usnesení o dalším trvání vazby, neboť stěžovatel má právo se nejprve seznámit s argumentací okresního soudu a až na základě informací obsažených v tomto vyhotovení se rozhodne, zda stížnost podá či nikoliv. Při podání blanketní stížnosti přímo po vyhlášení usnesení by reálně hrozilo, že stížnostní soud o neodůvodněné stížnosti rozhodne dříve, než obviněnému vůbec bude písemné vyhotovení usnesení doručeno, čímž by přišel o možnost adresně reagovat na argumentaci uvedenou v písemném odůvodnění rozhodnutí. U vazebních usnesení, kdy je obviněný brán do vazby nebo je trvání vazby prodlužováno, jako ve věci stěžovatele, je vždy nutno vykládat zákonná ustanovení ve prospěch obviněných, tak aby mohli uplatňovat svá základní práva. Byla-li tedy stížnost stěžovatele odmítnuta jako opožděná, došlo k porušení jeho práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 89 odst. 2 Ústavy.

20. S ohledem na výše uvedené důvody proto Ústavní soud podle § 82 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu konstatuje, že napadeným rozhodnutím krajského soudu došlo

k porušení ústavně zaručeného základního práva stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, a toto rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

21. Návrh stěžovatele na náhradu nákladů jeho právního zastoupení (viz výše bod 13) Ústavní soud odmítl podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jako zjevně neopodstatněný. Samotná skutečnost, že krajský soud i přes znalost právního názoru Ústavního soudu, vysloveného v jeho ustálené judikatuře, k němu navzdory čl. 89 odst. 2 Ústavy při rozhodování nepřihlédl a rozhodl úmyslně v rozporu s ním, čímž zapříčinil podání ústavní stížnosti stěžovatelem a vedení řízení o ní, nezakládá bez dalšího důvod pro „automatické“ přiznávání náhrady nákladů řízení vzniklých stěžovateli podle § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu. Tímto důvodem by bylo teprve nerespektování právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezu vydaném v téže konkrétní věci, nikoli ve věci jiné, byť obdobné.

Č. 17
Stejné podmínky pro obviněného i státního zástupce pro využití opravných prostředků
(sp. zn. I. ÚS 3218/22 ze dne 24. ledna 2023)

Ústavní soud neshledává žádný důvod k tomu, aby v rámci trestního řízení měl obviněný v porovnání se státním zástupcem výhodnější podmínky pro využívání opravných prostředků, např. v otázce počátku běhu lhůty k podání opravných prostředků. Proti usnesení, jímž je rozhodováno o omezení osobní svobody, proto i státnímu zástupci běží stížnostní lhůta až od okamžiku doručení opisu takového usnesení.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu JUDr. Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj) a soudců JUDr. Jaromíra Jirsy a JUDr. Pavla Šámala o ústavní stížnosti A. K., zastoupeného JUDr. Michalem Zemanem, advokátem, se sídlem Praha 5, Plaská 623/5, proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 25. 10. 2022 č. j. 7 To 355/2022-89 a o návrhu na odklad vykonatelnosti tohoto usnesení, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem jako účastníka řízení, Okresního soudu v Litoměřicích, Okresního státního zastupitelství v Litoměřicích a Krajského státního zastupitelství v Ústí nad Labem jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Ústavní stížnost se zamítá.

II. Návrh na odklad vykonatelnosti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 25. 10. 2022 č. j. 7 To 355/2022-89 se odmítá.

Odůvodnění

I.

1. Usnesením Okresního soudu v Litoměřicích ze dne 15. 9. 2022 č. j. 4 T 104/2021-80 bylo rozhodnuto, že se podmíněné odsouzení stěžovatele uložené trestním příkazem téhož soudu ze dne 19. 10. 2021 č. j. 4 T 104/2021-35 ponechává v platnosti, za současného prodloužení zkušební doby o dva roky a stanovení dohledu nad stěžovatelem. Stěžovatel navrhuje, aby Ústavní soud zrušil v záhlaví uvedené usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem, kterým bylo na základě stížnosti státního zástupce uvedené usnesení Okresního soudu v Litoměřicích zrušeno a nově bylo rozhodnuto, že stěžovatel vykoná trest odnětí svobody v trvání tří měsíců, který mu byl uložen výše uvedeným trestním příkazem Okresního soudu v Litoměřicích, jehož výkon byl původně podmíněně odložen na zkušební dobu jednoho roku, přičemž stěžovatel byl pro výkon tohoto trestu zařazen do věznice s ostrahou.

2. Stěžovatel dále požaduje, aby Ústavní soud podle § 79 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon

o Ústavním soudu“) odložil vykonatelnost v záhlaví označeného usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem.

3. Podle stěžovatele došlo vydáním napadeného rozhodnutí k zásahu do jeho práv podle čl. 8 odst. 1, čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a čl. 5 a 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II.

4. Stěžovatel uvádí, že výše uvedené usnesení Okresního soudu v Litoměřicích (dále jen „okresní soud“) bylo ve smyslu § 137 trestního řádu oznámeno při veřejném zasedání konaném dne 15. 9. 2022. Podotýká, že státní zástupkyně Okresního státního zastupitelství v Litoměřicích podala proti tomuto usnesení blanketní stížnost dne 30. 9. 2022, v níž uvedla, že jí bylo uvedené usnesení doručeno dne 27. 9. 2022 a stížnost odůvodní ve lhůtě pěti pracovních dnů; státní zástupce téhož státního zastupitelství toto odůvodnění stížnosti následně skutečně doplnil. Stěžovatel je přesvědčen, že státní zástupce podal stížnost opožděně. Jestliže jak státní zástupce, tak i Krajský soud v Ústí nad Labem (dále jen „krajský soud“) ve svém usnesení odkazovali na nálezy sp. zn. III. ÚS 1542/09 (N 201/58 SbNU 787) a sp. zn. IV. ÚS 3003/19 (N 210/97 SbNU 258) a dovozovali z nich, že lhůta k podání stížnosti i státnímu zástupci v uvedeném případě běží až od okamžiku doručení opisu usnesení soudu prvního stupně, stěžovatel to rozporuje s tím, že uvedené nálezy byly interpretovány v rozporu s jejich základním smyslem. Je totiž přesvědčen, že Ústavní soud v uvedených nálezech provedl výklad *in favor defensionis*, tj. s ohledem na ochranu práva na obhajobu, takže závěry z nich plynoucí nemohou být použity v neprospěch obviněného. Z toho dovozuje, že státnímu zástupci uplynula lhůta k podání stížnosti již 19. 9. 2022. Zdůrazňuje, že obviněnému je třeba poskytnout více práv s ohledem na to, že je laik.

5. Stěžovatel dále namítá, že došlo k porušení jeho práva na poskytnutí času na přípravu obhajoby. Upozorňuje na to, že stížnost státního zástupce (doplněná o odůvodnění) mu byla poskytnuta v pátek 21. 10. 2022, přičemž krajský soud vydal napadené usnesení již v úterý 25. 10. 2022, tedy druhý pracovní den. Tvrdí, že tak neměl žádnou možnost se ke stížnosti vyjádřit. Krajský soud podle něj rozhodl v rozporu se zásadou zákazu *reformationis in peius*, neboť jeho usnesení bylo jednoznačně v neprospěch stěžovatele. Takový závěr činí s ohledem na to, že mu stížnost byla oznámena pouze dva pracovní dny před rozhodnutím, šlo o mimořádně závažnou záležitost, tedy o jeho osobní svobodu, stížnostní soud rozhodoval v neveřejném zasedání a dospěl k opačnému rozhodnutí než soud prvního stupně. V této souvislosti odkazuje na nálezy sp. zn. III. ÚS 1056/19 (N 151/95 SbNU 312) a sp. zn. II. ÚS 464/20 (N 110/100 SbNU 271).

III.

6. Krajský soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že i když byl státní zástupce přítomen při vyhlášení usnesení soudu prvního stupně, z konstantní judikatury Ústavního soudu vyplývá, že lhůta pro podání stížnosti mu plyne od doručení písemného vyhotovení usnesení. Stížnost státního zástupce proto považuje za včas podanou. Potvrzuje, že stížnost státního zástupce včetně jejího odůvodnění byla stěžovateli oznámena dne 21. 10. 2022 a rozhodnuto o ní bylo v neveřejném zasedání dne 25. 10. 2022. Uvádí, že obhájce stěžovatele se ke stížnosti vyjádřil až dne 1. 11. 2022, přičemž předtím nikterak soudu neavizoval svůj záměr se ke stížnosti vyjádřit.

7. Okresní soud se ve svém vyjádření přiklonil k právnímu názoru stěžovatele a tvrdí, že státnímu zástupci běžela lhůta k podání stížnosti proti usnesení soudu prvního stupně již od jeho oznámení formou vyhlášení. Má za to, že judikatura Ústavního soudu, na kterou státní zástupce ve své stížnosti i krajský soud v napadeném usnesení odkázali, se týká výhradně

osoby obviněného. Považuje za nepřípustné, aby byla státnímu zástupci lhůta k podání stížnosti prodlužována stejně jako obviněnému.

8. Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat obdržená vyjádření stěžovateli k replice, neboť neobsahovala žádné nové závažné skutečnosti, jež by nebyly patrné z trestního spisu vedeného ve věci, nebo argumentaci, která by měla vliv na posouzení věci.

IV.

9. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by to nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatele a účastníků řízení. Nekonání ústního jednání odůvodňuje také skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování.

V.

10. Poté, co Ústavní soud konstatoval, že ústavní stížnost je přípustná, je podána včas a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu], seznámil se s obsahem trestního spisu vedeného v dané věci a přezkoumal, zda tvrzení obsažená v ústavní stížnosti mají oporu v listinných podkladech, dospěl k závěru, že ústavní stížnost není důvodná.

11. Ústavní soud připomíná, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Není tedy součástí soustavy orgánů činných v trestním řízení a nenáleží mu ani výkon dohledu nad jejich rozhodovací činností. Ústavní soud může do jejich činnosti zasáhnout pouze tehdy, pokud jejich právní závěry jsou v příkrém rozporu se skutkovými zjištěními nebo z nich v žádné možné interpretaci odůvodnění nevyplývají, nebo pokud porušení některé z norem podústavního práva v důsledku svévole, anebo v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (např. uplatněním přepjatého formalismu při aplikaci práva), zakládá porušení základního práva nebo svobody.

VI.

12. V posuzované věci se Ústavní soud musel prioritně zabývat otázkou, zda státní zástupce podal stížnost proti výše uvedenému usnesení okresního soudu včas (jak konstatoval v napadeném usnesení krajský soud), anebo opožděně (jak tvrdí stěžovatel). Řešení této otázky přitom závisí na tom, od kterého okamžiku běžela státnímu zástupci lhůta k podání stížnosti, tedy zda již od oznámení usnesení formou vyhlášení při veřejném zasedání (u kterého byla státní zástupkyně přítomna), anebo až od doručení písemného vyhotovení usnesení soudu prvního stupně.

13. V prvé řadě je třeba připomenout, že z ustanovení § 137 odst. 1 a 4 trestního řádu nevyplývá žádný rozdíl v otázce způsobu oznamování usnesení obviněnému a státnímu zástupci. To znamená, že jak obviněnému, tak státnímu zástupci se usnesení oznamuje buď jeho vyhlášením v přítomnosti těchto osob, anebo doručením opisu usnesení. Dosavadní judikatura Ústavního soudu vztahující se k této otázce se z pochopitelných důvodů týká pouze případů, kdy šlo o běh stížnostní lhůty obviněného, neboť ten – na rozdíl od státního zástupce – disponuje oprávněním brojit proti rozhodnutím trestních soudů ústavní stížností. Ani z této judikatury však nelze dovodit, že by z hlediska počátku běhu stížnostní lhůty platil pro obviněného a pro státního zástupce jiný režim.

14. Judikatura tohoto druhu se zabývala nejprve usneseními vymezenými v § 137 odst. 4 trestního řádu, tj. usneseními, jimiž bylo rozhodnuto o opravném prostředku [srov. nálezy sp. zn. III. ÚS 303/04 (N 52/36 SbNU 555), sp. zn. III. ÚS 457/05 (N 4/40 SbNU 39) či sp. zn. III. ÚS 2310/09 (N 177/67 SbNU 157)]. Závěry z ní vyplývající jsou formulovány obecně ve vztahu k osobám oprávněným podat stížnost proti tomuto typu usnesení, nikoli

specificky ve vztahu k obviněnému. Totéž pak platí o následné judikatuře, která pravidlo počátku běhu stížnostní lhůty (vážící se až k okamžiku doručení opisu usnesení) vztáhla též na další usnesení, jimiž orgány činné v trestním řízení rozhodují o významných otázkách, typicky právě o zásahu do osobní svobody obviněného, např. v souvislosti s rozhodováním o nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu odnětí svobody [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 1946/22 (N 133/115 SbNU 43) a judikaturu tam citovanou].

15. Rovněž nálezy sp. zn. III. ÚS 1542/09 a IV. ÚS 3003/19, na které poukazoval ve svém usnesení krajský soud, taktéž řeší otázku počátku běhu stížnostní lhůty sice na základě ústavní stížnosti podávané obviněným, avšak obecně ve vztahu k osobám oprávněným podat stížnost, což nutně zahrnuje i státního zástupce. Např. ve zmíněném nálezu sp. zn. III. ÚS 1542/09 Ústavní soud uvedl: „… osobu oprávněnou k podání stížnosti (§ 142 odst. 1 tr. řádu) proti takovému usnesení v trestním řízení, které je třeba vyhotovovat a doručovat, nelze nutit k podání stížnosti, aniž by se mohla seznámit s písemným vyhotovením usnesení, proti němuž tato stížnost směřuje. Ústavní soud považuje za vhodné zdůraznit, že při vyhlášení usnesení ve veřejném zasedání soud seznamuje přítomné osoby pouze s výrokem takového rozhodnutí, zatímco jeho důvody sděluje jen rámcově. Teprve v odůvodnění usnesení soud dle jeho konkrétní povahy precizuje svou skutkovou a právní argumentaci.“

16. Je tedy zřejmé, že závěr o doručení opisu usnesení coby okamžiku rozhodném pro počátek běhu stížnostní lhůty Ústavní soud ve své judikatuře nedovodil z charakteru práva na spravedlivý (řádný) proces, resp. práva na obhajobu, nýbrž za použití logického a systematického výkladu výše zmíněných ustanovení trestního řádu. Je pochopitelné, že pokud trestní soudy poruší uvedená pravidla ve vztahu k obviněnému, zasahují tím do jeho práva na spravedlivý (řádný) proces a do práva na obhajobu. To však neznamená, že by tato pravidla prospívala výhradně obviněnému a neplatila vůči státnímu zástupci.

17. Ústavní soud proto nemůže přisvědčit stěžovateli v jeho názoru, že krajský soud interpretoval citované nálezy v rozporu s jejich základním smyslem. Z těchto nálezů ani náznakem nevyplývá, že by počátek běhu stížnostní lhůty odvíjející se od okamžiku doručení opisu usnesení, jímž je rozhodováno o omezení osobní svobody, představoval jedno z tzv. práv *favor defensionis*, tedy práv sloužících k vyvážení postavení obviněného. Ústavní soud v této souvislosti připomíná, že státní zástupce a obhajoba mají v trestním řízení postavení zásadně rovnoprávných procesních stran. Zmíněná práva *favor defensionis* představují toliko zákonem předpokládané výjimky z této zásady (srov. k tomu např. FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA, T. a kol. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, s. 98, 194 a 195).

18. Ústavní soud neshledává žádný důvod k tomu, aby v rámci trestního řízení měl obviněný v porovnání se státním zástupcem výhodnější podmínky pro využívání opravných prostředků, např. v otázce počátku běhu lhůty k podání opravných prostředků. Tento závěr se týká i stížnosti proti významným usnesením, např. těm, jimiž je rozhodováno o zásahu do osobní svobody obviněného. Je sice třeba připustit, že rozhodování, v jehož důsledku může dojít k zásahu do osobní svobody obviněného, vykazuje svou mimořádnost primárně právě kvůli svým důsledkům pro jednotlivce, tedy obviněného. Na druhou stranu však nelze přehlížet, že případy, kdy je zvažováno omezení osobní svobody obviněného, jsou zpravidla spojeny i s výrazným veřejným zájmem, typicky na efektivním naplnění účelu trestu. Tento veřejný zájem je v trestním řízení reprezentován státním zástupcem, který tak musí mít k dispozici účinné prostředky pro jeho hájení. To pochopitelně zahrnuje právě i možnost podávání opravných prostředků proti rozhodnutí trestních soudů.

19. Ústavní soud tedy tuto část uzavírá s tím, že krajský soud vyložil relevantní ustanovení trestního řádu a judikaturu Ústavního soudu ústavně konformním způsobem. Pokud tedy posoudil stížnost státní zástupkyně Okresního státního zastupitelství

v Litoměřicích (doplněnou následně státním zástupcem téhož státního zastupitelství) jako včas podanou, nijak tím nezasáhl do ústavně zaručených práv a svobod stěžovatele.

VII.

20. Pokud jde o druhou námitku, lze připustit, že krajský soud pochybil, když stěžovatele s obsahem stížnosti státního zástupce seznámil toliko s minimálním časovým předstihem před vlastním rozhodnutím o této stížnosti, k čemuž navíc došlo v neveřejném zasedání. Jak bylo uvedeno, stížnost státního zástupce byla stěžovateli oznámena v pátek 21. 10. 2022 a rozhodnuto o ní bylo v neveřejném zasedání v úterý 25. 10. 2022. Stěžovatel měl tak fakticky jediný celý pracovní den, aby na stížnost státního zástupce reagoval a nabídl relevantní argumentaci. Stěžovatel sice mohl avizovat stížnostnímu soudu svůj záměr se ke stížnosti státního zástupce vyjádřit, což neučinil, avšak to nic nemění na tom, že stížnostní soud uvedeným postupem neposkytl stěžovateli dostatečný prostor k obhajobě.

21. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně připomíná, že mezi neopominutelné prvky práva na spravedlivý (řádný) proces patří i zásada *audiatur et altera pars* (budiž vyslechnuta i druhá strana), jež je chápána jako povinnost soudu vytvořit prostor zaručující účastníkům řízení možnost účinně uplatňovat námitky a argumenty, které jsou způsobilé ovlivnit jeho rozhodování a s nimiž se soud musí v rozhodnutí náležitě vypořádat. Vytvoření prostoru pro účinné vznesení námitek (v kontradiktorním schématu řízení) totiž nejlépe zajišťuje ochranu základních práv; institucionálně garantovaná možnost dotčených osob návrhy a námitkami účinně participovat na soudním procesu přitom patří mezi elementární pravidla soudního řešení sporů [srov. nález sp. zn. III. ÚS 599/14 (N 194/79 SbNU 207) a judikaturu zde citovanou].

22. Na druhou stranu Ústavní soud stejně tak již mnohokrát konstatoval, že existence určitého procesního nedostatku nemusí vždy vést ke kasaci ústavní stížností napadených rozhodnutí (srov. např. usnesení sp. zn. III. ÚS 1325/08, II. ÚS 1596/11, IV. ÚS 2095/11 či I. ÚS 1033/18; dostupná na https://nalus.usoud.cz). Měřítko pro rozhodování Ústavního soudu představuje intenzita, s níž bylo eventuálně zasaženo do ústavně zaručených základních práv, a zjištění, zda jde o zásah, který zřetelně vedl k omezení, resp. odepření základních práv, vyžadující kasační zásah Ústavního soudu.

23. Ústavní soud totiž zásadně posuzuje ústavní konformitu dotčených rozhodnutí orgánů veřejné moci ve spojitosti s řízením, z něhož takové akty vzešly, tj. posuzuje řízení jako celek, a musí za této situace současně též vážit, resp. zkoumat, jak zmíněné porušení procesních práv zkrátilo stěžovatele na možnosti uplatňovat jednotlivá procesní práva a konat procesní úkony, jež by byly způsobilé přivodit příznivější rozhodnutí ve věci samé [srov. usnesení sp. zn. I. ÚS 148/02 (U 19/31 SbNU 327)].

24. Např. ani v případech, kdy trestní soud rozhodoval o blanketní stížnosti, aniž dal stěžovateli dostatečný prostor k jejímu odůvodnění, nepovažoval Ústavní soud vždy za nutné přistoupit ke kasaci rozhodnutí [srov. usnesení sp. zn. II. ÚS 880/07, III. ÚS 1248/15, IV. ÚS 3436/15 a I. ÚS 1033/18 či odlišné stanovisko soudkyně Ivany Janů k výroku nálezu sp. zn. I. ÚS 689/05 (N 126/41 SbNU 575)]. Ústavní soud v obdobných případech pozorně sledoval, zda konkrétní námitky stěžovatele (obsažené např. v doplněném odůvodnění stížnosti) měly reálný potenciál ovlivnit rozhodnutí soudu [viz např. nálezy sp. zn. I. ÚS 494/15 (N 126/77 SbNU 927) a sp. zn. I. ÚS 2346/14 (N 177/74 SbNU 543) či usnesení sp. zn. I. ÚS 1033/18].

25. I v nyní posuzované věci Ústavní soud proto pozorně zvažoval, zda byla v daném případě argumentace stěžovatele, obsažená ve vyjádření jeho obhájce ke stížnosti státního zástupce ze dne 31. 10. 2022, způsobilá ovlivnit rozhodnutí krajského soudu. Obhájce v tomto vyjádření poukazoval na zdravotní problémy stěžovatele, prohlášení osob z jeho okolí, možnost budoucího zaměstnání a bydlení, na lítost stěžovatele nad svým protiprávním

jednáním a na řádné vykonání uloženého peněžitého trestu. Ústavní soud nemohl přehlédnout, že tato argumentace v podstatě představovala jen opakování toho, co stěžovatel deklaroval již v průběhu veřejného zasedání před okresním soudem. Jinak řečeno, šlo o stejné důvody, na základě kterých okresní soud odmítl nařídit výkon podmíněně odloženého trestu odnětí svobody a ponechal podmíněné odsouzení v platnosti. Ve zbývající části svého vyjádření předložil obhájce argumentaci týkající se údajně opožděného podání stížnosti státním zástupcem, která však pochopitelně nemohla mít vliv na posuzování otázky, zda má být rozhodnuto o nařízení výkonu trestu odnětí svobody (nehledě k tomu, že tato argumentace nebyla správná, jak bylo výše vysvětleno).

26. Krajský soud se k uvedeným okolnostem vyjádřil ve svém usnesení a podrobně je vyhodnotil, přičemž dospěl k závěru, že nemohou převážit nad závažným způsobem, jakým stěžovatel porušil své povinnosti v rámci podmíněného odsouzení. Stěžovatel se totiž ve zkušební době podmíněného odsouzení (uloženého za trestný čin spáchaný v oblasti dopravy) v průběhu necelých dvou měsíců opakovaně dopustil další úmyslné trestné činnosti, opět na úseku dopravy. Krajský soud zdůraznil, že takové chování nelze považovat za ojedinělý exces z jinak řádného způsobu života stěžovatele, tudíž nemohou být splněny předpoklady pro výjimečné ponechání podmíněného odsouzení v platnosti (srov. č. l. 4 usnesení krajského soudu). Ústavní soud v této souvislosti pro úplnost dodává, že nespatřuje žádný důvod, pro který by měl rozporovat uvedené úvahy krajského soudu a jeho hodnocení rozhodných okolností; ostatně ani sám stěžovatel v ústavní stížnosti žádné takové důvody neuvádí.

27. Ústavní soud konstatuje, že krajský soud vyhověl stížnosti státního zástupce a přistoupil k nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu odnětí svobody na základě objektivních důvodů, které byly známy již v řízení před soudem prvního stupně, takže stěžovatel měl široké možnosti, jak se k nim vyjádřit. Taktéž okolnosti a argumentace, které ve své stížnosti uváděl státní zástupce, resp. které do svého vyjádření ze dne 31. 10. 2022 zahrnul obhájce stěžovatele, nepředstavovaly žádné novum oproti tomu, co bylo projednáváno při veřejném zasedání před soudem prvního stupně. Krajský soud svým postupem zároveň nemohl porušit zákaz *reformationis in peius* (zákaz změny k horšímu), jak tvrdí stěžovatel, neboť tento zákaz neplatí tehdy, když stížnostní soud ruší usnesení soudu prvního stupně na základě stížnosti podané v neprospěch obviněného, což se stalo i v nyní posuzované věci.

28. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že byť krajský soud svým vadným postupem fakticky omezil možnost stěžovatele reagovat na důvody, o které státní zástupce opřel svou stížnost proti usnesení okresního soudu, z materiálního hlediska takové stěžovatelovo vyjádření ke stížnosti státního zástupce nemělo reálný potenciál ovlivnit rozhodnutí stížnostního soudu. Uvedený postup krajského soudu tedy ve svých důsledcích nelze vyhodnotit jako zásah do práva stěžovatele na spravedlivý (řádný) proces.

VIII.

29. Na základě výše uvedeného Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výroku nálezu uvedeno. S ohledem na výsledek řízení Ústavní soud neshledal naplnění podmínek pro vyhovění návrhu na odklad vykonatelnosti napadeného usnesení krajského soudu a na základě § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu návrh odmítl jako zjevně neopodstatněný.

Č. 18
Počátek běhu lhůty pro podání stížnosti proti zamítnutí žádosti o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (sp. zn. III. ÚS 3588/22 ze dne 26. ledna 2023)

Počátek běhu lhůty pro podání instanční stížnosti v trestních věcech při rozhodování o osobní svobodě (zejména o vazbě, podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, přeměně alternativních trestů v nepodmíněný trest odnětí svobody a rozhodnutí o výkonu původně podmíněně odloženého trestu odnětí svobody) nebo meritu věci (zamítnutí návrhu na povolení obnovy řízení) je třeba odvíjet až od doručení písemného vyhotovení soudního rozhodnutí. Porušením práva na přístup k soudu zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny a práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy je požadavek, aby instanční stížnost byla podána již v době, kdy stěžovateli nejsou známy důvody, pro něž byl v předchozím řízení neúspěšný a které zjistí teprve z písemného vyhotovení rozhodnutí.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Ludvíka Davida a Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) ve věci ústavní stížnosti stěžovatele V. K., t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Horní Slavkov, zastoupeného JUDr. Vladislavem Vnenkem, Ph.D., advokátem, se sídlem Náplavní 2013/1, Praha 2, směřující proti usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 1. 12. 2022 č. j. 8 To 295/2022-55, za účasti Krajského soudu v Plzni jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Plzni ze dne 1. 12. 2022 č. j. 8 To 295/2022-55 byla porušena základní práva stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto usnesení se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Včas podanou ústavní stížností, která splňuje podmínky řízení dle zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označeného usnesení Krajského soudu v Plzni (dále též jen „krajský soud“), neboť tvrdí, že jím byla porušena jeho základní práva zaručená čl. 36 odst. 1 a 4 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) ve spojení s principem dle čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky. Stěžovatel současně požádal o přednostní projednání ústavní stížnosti z důvodu naléhavosti věci.

2. Z ústavní stížnosti, připojeného rozhodnutí a vyžádaného soudního spisu vyplývá, že v řízení předcházejícím podání nyní posuzované ústavní stížnosti zamítl Okresní soud v Sokolově usnesením ze dne 3. 11. 2022 č. j. 36 PP 117/2022-37 podle § 88 odst. 1 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, žádost stěžovatele o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. V rámci veřejného zasedání, kterého se stěžovatel a jeho obhájce účastnili prostřednictvím videokonference, stěžovatel po vyhlášení usnesení prohlásil, že si ponechává lhůtu pro podání stížnosti.

3. Dne 13. 11. 2022 byl obhájci stěžovatele doručen opis písemného vyhotovení usnesení okresního soudu; stěžovateli samotnému pak byla listina doručena 16. 11. 2022. Dne 16. 11. 2022 podal stěžovatel prostřednictvím tohoto obhájce proti usnesení stížnost. Krajský soud však věc nepřezkoumal a stížnost v neveřejném zasedání dne 1. 12. 2022 zamítl podle § 148 odst. 1 písm. b) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní řád“) jako opožděnou. V ústavní stížností napadeném usnesení konstatoval, že stížnost byla podána opožděně, jelikož bylo napadené usnesení stěžovateli oznámeno již jeho vyhlášením, nikoliv až doručením jeho opisu. Lhůta pro podání stížnosti proti usnesení okresního soudu proto dle krajského soudu marně uplynula dne 7. 11. 2022, tedy třetím dnem od jeho vyhlášení u veřejného zasedání, na což byli stěžovatel i jeho obhájce okresním soudem výslovně upozorněni.

II. Argumentace stěžovatele

4. Stěžovatel má za to, že instanční stížnost proti usnesení okresního soudu byla podána ve lhůtě vycházející z výkladu § 134 odst. 1 a 2, § 137 odst. 1 a § 143 odst. 1 trestního řádu, tj. do 3 dnů ode dne doručení předmětného usnesení. Tento názor podpořil četnou judikaturou Ústavního soudu, a to včetně nálezu sp. zn. I. ÚS 47/22 ze dne 8. 3. 2022 (N 30/111 SbNU 28; veškerá judikatura zdejšího soudu je též dostupná na https://nalus.usoud.cz) ve stěžovatelově dřívější věci. V něm Ústavní soud připomenul (bod č. 14), že se v rámci své judikaturní činnosti zabýval okamžikem, od něhož lze počítat běh lhůty pro podání (instanční) stížnosti v trestních věcech v případech rozhodování o tak závažných otázkách, jakými je osobní svoboda (zejména vazba, podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, přeměna alternativních trestů v nepodmíněný trest odnětí svobody a rozhodnutí o výkonu původně podmíněně odloženého trestu odnětí svobody) nebo meritum věci (zamítnutí návrhu na povolení obnovy řízení). Dospěl přitom k závěru, že takovým okamžikem je až doručení opisu usnesení. Obviněnému je tím umožněno, aby se mohl vymezit proti důvodům rozhodnutí soudu prvního stupně podrobně obsaženým až v písemném vyhotovení jeho usnesení [srov. nálezy ze dne 5. 1. 2006 sp. zn. III. ÚS 457/05 (N 4/40 SbNU 39), ze dne 23. 9. 2010 sp. zn. III. ÚS 1542/09 (N 201/58 SbNU 787), ze dne 31. 5. 2018 sp. zn. I. ÚS 3842/17 (N 106/89 SbNU 573), ze dne 5. 2. 2019 sp. zn. IV. ÚS 3780/18 (N 21/92 SbNU 214) či ze dne 10. 12. 2019 sp. zn. IV. ÚS 3003/19 (N 210/97 SbNU 258)].

5. Stěžovatel poznamenal, že s ohledem na skutečnost, že v jeho vlastních věcech bylo již dvakrát rozhodnuto tímto způsobem, je zřejmé, že závazné závěry Ústavního soudu nejsou ze strany stížnostních (resp. obecných) soudů stále respektovány. Toto nerespektování k judikatuře Ústavního soudu lze demonstrovat nejen na počtu judikatury Ústavního soudu v této otázce, ale rovněž na nesprávném poučení o výpočtu lhůty ze strany Okresního soudu v Sokolově při veřejném zasedání, při kterém si stěžovatel lhůtu k podání stížnosti výslovně ponechal.

III. Vyjádření k ústavní stížnosti

6. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil účastník řízení, Krajský soud v Plzni, který uvedl, že se neztotožňuje s názorem stěžovatele a je přesvědčen, že v dané věci postupoval přesně ve smyslu ustanovení trestního řádu, na která ve svém usnesení poukázal.

Neodchýlil se tak nejen od obvyklé soudní praxe, ale ani od řady rozhodnutí Ústavního soudu. Tím má na mysli například usnesení vydaná ve věcech tohoto soudu sp. zn. IV. ÚS 2962/17 či I. ÚS 225/17. Podle krajského soudu nadto stěžovateli nic nebránilo, aby osobně či prostřednictvím svého obhájce podal stížnost proti rozhodnutí soudu prvního stupně včas a aby ji odůvodnil poté, co se seznámil s písemným vyhotovením tohoto usnesení. To se stává běžně. Stejně tak není dle krajského soudu výjimečné, že stěžovatel soudu sdělí, že stížnost teprve odůvodní. Uvede-li přitom rozumnou lhůtu a popíše-li pochopitelné důvody, které ho k tomu vedou, potom soud druhého stupně obvykle vyčká, než se stížnost odůvodní, nemusí-li rozhodnout i bez takového odůvodnění.

7. Krajské státní zastupitelství v Plzni se postavení vedlejšího účastníka výslovně vzdalo a z téhož důvodu se k obsahu ústavní stížnosti nevyjádřilo.

8. S ohledem na obsah vyjádření účastníků řízení je Ústavní soud nezasílal stěžovateli k případné replice, jelikož by to bylo zjevně neúčelné.

IV. Splnění podmínek řízení před Ústavním soudem

9. Ústavní soud posuzoval splnění procesních podmínek řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je rovněž právně zastoupen advokátem podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*), neboť stěžovatel vyčerpal všechny procesní prostředky k ochraně svých práv.

10. Ústavní soud dospěl vzhledem k obsahu ústavní stížnosti k závěru, že není nutné nařizovat ústní jednání, neboť od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

11. Ústavní soud zvážil obsah ústavní stížnosti, napadeného rozhodnutí i průběh řízení, které mu předcházelo, a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

12. Na úrovni podústavního práva podle § 143 odst. 1 trestního řádu platí, že stížnost se podává u orgánu, proti jehož usnesení směřuje, a to do tří dnů od oznámení usnesení (§ 137 trestního řádu). Z § 137 odst. 1 trestního řádu vyplývá, že usnesení je třeba oznámit osobě, které se přímo dotýká, jakož i osobě, která k němu dala svým návrhem podnět. Usnesení soudu se oznámí též státnímu zástupci. Oznámení se děje buď vyhlášením usnesení v přítomnosti toho, jemuž je třeba usnesení oznámit, anebo doručením opisu usnesení.

13. K okamžiku počátku běhu lhůty k podání stížnosti proti usnesením vydaným v trestním řízení se Ústavní soud opakovaně vyjádřil, když například v nálezu ze dne 2. 6. 2020 sp. zn. III. ÚS 2511/19 (N 113/100 SbNU 288), stejně jako v další stěžovatelem citované judikatuře konstatoval, že počátek běhu lhůty pro podání instanční stížnosti v trestních věcech při rozhodování o osobní svobodě (zejména o vazbě, podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, přeměně alternativních trestů v nepodmíněný trest odnětí svobody a rozhodnutí o výkonu původně podmíněně odloženého trestu odnětí svobody) nebo meritu věci (zamítnutí návrhu na povolení obnovy řízení) je třeba odvíjet až od doručení písemného vyhotovení soudního rozhodnutí. Porušením práva na přístup k soudu zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny a práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy je požadavek, aby instanční stížnost byla podána již v době, kdy stěžovateli nejsou známy důvody, pro něž byl v předchozím řízení neúspěšný a které zjistí teprve z písemného vyhotovení rozhodnutí.

14. Obdobně v nálezu sp. zn. III. ÚS 457/05 (N 4/40 SbNU 39) Ústavní soud zdůraznil, že je-li stěžovateli nutno ve smyslu ustanovení § 137 odst. 4 trestního řádu doručit opis usnesení příslušného okresního soudu, pak jeho přítomnost při vyhlášení citovaného usnesení

nezaložila účinky oznámení, neboť to nastalo až doručením opisu usnesení. Ústavní soud dodal, že opačný závěr by nutil oprávněnou osobu podat stížnost proti usnesení, aniž by se mohla seznámit s jeho písemným vyhotovením, a povinnost doručit opis usnesení by se pak jevila jako samoúčelná. Bez ohledu na skutečnost, že při vyhlášení usnesení se vedle výroku sděluje i podstatná část odůvodnění (§ 128 odst. 2 ve spojení s § 138 tr. řádu), je obeznámenost s písemným odůvodněním usnesení pro kvalifikované podání stížnosti klíčová.

15. S odkazem na výše uvedené je proto možné souhlasit se stěžovatelem, že jeho stížnost proti usnesení okresního soudu byla podána včas. Je pravda, že ji mohl stěžovatel podat i bez odůvodnění, které mohlo být doplněno až po doručení písemného vyhotovení, jak namítá krajský soud. Ani taková možnost však nic nemění na citovaných závěrech o okamžiku rozhodném pro počátek běhu lhůty pro podání stížnosti proti rozhodnutí okresního soudu. Na druhou stranu je poněkud s podivem, že zaznamenal-li stěžovatel při veřejném zasedání nesprávné poučení ze strany okresního soudu, na tuto skutečnost (i ohledem na vlastní předchozí obdobnou zkušenost) v podané stížnosti neupozornil, je nerozporoval a dodržení lhůty pro podání stížnosti blíže neodůvodnil. Pravděpodobnost meritorního projednání krajským soudem bez nutnosti předkládat věc Ústavnímu soudu by v takovém případě byla jistě nepoměrně větší.

16. Jde-li o odkaz krajského soudu na dřívější rozhodnutí Ústavního soudu, kterým právní názor krajského soudu na stanovení lhůty k podání stížnosti odpovídá, nezbývá Ústavnímu soudu než konstatovat, že (mimo částečnou odlišnost v nich posuzovaných věcí) právními závěry vyslovenými v citovaných usneseních není vázán [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 301/05 ze dne 13. 11. 2007 (N 190/47 SbNU 465), body 88–89]. Usnesení Ústavního soudu nejsou považována za závazná ani pro Ústavní soud, ani za obecně precedenčně významná. Povinnost respektovat dřívější rozhodnutí Ústavního soudu se vztahuje primárně (a téměř výlučně) na nálezy; i v případě, že by soud přikládal precedenční účinek usnesení, jeho závaznost jednoznačně převáží precedenční účinek nálezu.

VI. Závěr

17. Protože z uvedených důvodů došlo napadeným usnesením Krajského soudu v Plzni k porušení základního práva stěžovatele na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 a práva na obhajobu dle čl. 40 odst. 3 Listiny, Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a napadené usnesení Krajského soudu v Plzni zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona.

18. Krajský soud tak bude povinen o stěžovatelově stížnosti proti usnesení Okresního soudu v Sokolově materiálně rozhodnout.

19. Ústavní soud samostatně nerozhodoval o návrhu na odklad vykonatelnosti, jelikož o ústavní stížnosti rozhodl přednostně fakticky.

Č. 19
Přezkum opatření obecné povahy správními soudy
(sp. zn. III. ÚS 2329/21 ze dne 31. ledna 2023)

I. Byl-li podle soudu účastník řízení aktivně legitimován k podání návrhu na zrušení opatření obecné povahy nebo jeho části podle § 101a a násl. zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, a formuloval-li přitom petit svého návrhu obecně bez omezení pouze na některé své konkrétní pozemky, je soud povinen navrhovatele před zamítnutím návrhu ve vztahu k části jeho pozemků dotčených předmětným regulativem územního plánu poučit o hrozícím neúspěchu v řízení.

II. Dospěje-li soud v řízení o návrhu na zrušení opatření obecné povahy nebo jeho části k závěru, že navrhovatelem napadený regulativ územního plánu vykračuje ze zákonného rámce charakteru regulativů, které lze zahrnout do územního plánu, tato nezákonnost nutně dopadá i na ostatní pozemky ve vlastnictví navrhovatele regulované příslušnou částí územního plánu, byť k nim nebyl v návrhu konkrétně rozveden dopad nezákonného regulativu do právní sféry navrhovatele. Za předpokladu, že tyto pozemky lze podřadit pod petit, kterým je soud vázán, nelze ve vztahu k nim návrh bez dalšího zamítnout.

III. Zákaz vydávání překvapivých soudních rozhodnutí je nedílnou součástí práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, a platí tudíž nejen v civilním soudním řízení, ale i ve správním soudnictví.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatelky PhDr. Magdaleny Jiříkové, zastoupené JUDr. Jiřím Exnerem, advokátem, sídlem Kořenského 1107/15, Praha 5 – Smíchov, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 24. června 2021 č. j. 1 As 505/2019-74 a rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 28. listopadu 2019 č. j. 55 A 8/2019-111, za účasti Nejvyššího správního soudu a Krajského soudu v Praze jako účastníků řízení a obce Louňovice, sídlem Horní Náves 6, zastoupené Mgr. Josefem Žďárským, advokátem, sídlem Revoluční 763/15, Praha 1 – Staré Město, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 24. června 2021 č. j. 1 As 505/2019-74 a II. a III. výrokem rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 28. listopadu 2019 č. j. 55 A 8/2019-111 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24. června 2021 č. j. 1 As 505/2019-74 a II. a III. výrok rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 28. listopadu 2019 č. j. 55 A 8/2019-111 se ruší.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelka domáhá zrušení shora uvedeného rozsudku Nejvyššího správního soudu a II. a III. výroku rozsudku Krajského soudu v Praze (dále jen „krajský soud“), jakož i co do jeho části výroků I. c) a I. d), jimiž bylo zrušení části územního plánu omezeno pouze na pozemky v těchto výrocích uvedených. Stěžovatelka tvrdí, že napadenými rozhodnutími bylo porušeno její ústavně zaručené právo vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny.

2. Z ústavní stížnosti a obsahu soudních spisů vedených krajským soudem pod sp. zn. 55 A 8/2019, sp. zn. 43 A 32/2019 a sp. zn. 54 A 35/2019 a Nejvyšším správním soudem pod sp. zn. 1 As 505/2019, které si Ústavní soud vyžádal za účelem posouzení opodstatněnosti a důvodnosti ústavní stížnosti, se podává, že stěžovatelka se třemi návrhy podanými podle § 101a zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „s. ř. s.“) domáhala zrušení částí územního plánu vedlejší účastnice, přijatého usnesením jejího zastupitelstva ze dne 17. 9. 2018 číslo 70/2019 (dále jen „územní plán“). Prvním návrhem, o němž vedl krajský soud řízení pod sp. zn. 55 A 8/2019, se stěžovatelka domáhala zrušení územního plánu v části, kterou byla vymezena veřejně prospěšná stavba označená jako VPS/TI.2 – Nové propojení dešťové kanalizace a v níž byla tato stavba současně vymezena v kapitole textové části územního plánu týkající se kanalizace jako součást koncepce tohoto druhu technické infrastruktury (propojka dešťové kanalizace přes pozemek parc. č. X1). Dále se domáhala zrušení opatření obecné povahy v části, která stanoví jako podmínku pro povolování staveb na území s melioracemi prokázání posudkem hydrogeologa, že stavba negativně neovlivní hydrologický režim v oblasti. Dalším návrhem, zaevidovaným krajským soudem pod sp. zn. 43 A 32/2019, stěžovatelka požadovala zrušení územního plánu v rozsahu grafického vymezení na pozemcích parcelních čísel X2 a X3. Třetím návrhem, vedeným pod sp. zn. 54 A 35/2019 se stěžovatelka domáhala zrušení další části téhož územního plánu v rozsahu regulativu obsaženého v části F.1 textové části územního plánu, podkapitole B – bydlení v krajině, podle něhož je povolení staveb (budov) podmíněno napojením na veřejnou vodovodní a kanalizační síť. Usnesením ze dne 24. 6. 2019 č. j. 55 A 8/2019-61 byly všechny tři věci spojeny ke společnému projednání.

3. Rozsudkem ze dne 28. 11. 2019 č. j. 55 A 8/2019-111 krajský soud návrhu stěžovatelky zčásti vyhověl, když I. výrokem zrušil územní plán a) v části, v níž byla na pozemku parc. č. X1 v katastrálním území Louňovice vymezena veřejně prospěšná stavba VPS/TI.2 „Nové propojení dešťové kanalizace“; b) v částech, v nichž byl jako „návrh do územního plánu“ uveden v textové části územního plánu, podkapitole D. 4 Kanalizace, informativní údaj „Propojka dešťové kanalizace přes parc. č. X1 a zrušení stávajícího zásaku“ a byla propojka dešťové kanalizace vyznačena jakožto navrhovaná kanalizace dešťová ve výkresu N. 6 Veřejná technická infrastruktura – kanalizace, a to pouze ve vztahu k pozemku p. č. X1 v katastrálním území Louňovice; c) v části, v níž byla stanovena podmínka v textové části územního plánu, podkapitole D. 3 Vodní toky a plochy, která zní: „Při povolování staveb na území s melioracemi (vyznačeno ve výkrese Přírody a krajiny v grafické části) je nutno prokázat posudkem hydrogeologa, že stavba negativně neovlivní hydrologický režim v oblasti“, a to pouze ve vztahu k pozemku p. č. X1 v katastrálním území Louňovice; d) v části, v níž byla stanovena podmínka v textové části územního plánu, v podkapitole F. 1 Plochy s rozdílným způsobem využití, části |B| Bydlení v krajině, která zní: „Povolení staveb (budov) je podmíněno napojením na veřejnou vodovodní a kanalizační síť“, a to pouze ve

vztahu k pozemkům p. č. X4, X5 a X6 v katastrálním území Louňovice. Ve zbytku krajský soud návrhy navrhovatelky zamítl (II. výrok) a rozhodl o tom, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (III. výrok).

4. Krajský soud zdůraznil, že v testu přiměřenosti nemůže uspět takové řešení veřejné infrastruktury, které omezuje vlastnické právo soukromého vlastníka, pokud by bylo možné vést veřejnou infrastrukturu v pozemcích obce. Vedlejší účastnice nadto nedostála zákonným požadavkům na rozhodnutí o námitce ve vztahu k části územního plánu vymezujícího veřejně prospěšnou stavbu propojení dešťové kanalizace, neboť z něj není zřejmé, na základě jakých podkladů posoudila námitku stěžovatelky, z jakých konkrétních skutečností vycházela a jak je hodnotila. Současně však zdůraznil, že stěžovatelka není věcně legitimována k požadavku na zrušení územního plánu v této části v celém rozsahu, pročež ve vztahu k této veřejně prospěšné stavbě zrušil územní plán pouze ve vztahu k dotčenému pozemku stěžovatelky parc. č. X1 v katastrálním území vedlejší účastnice [výrok I písm. a) a b) rozsudku]. Ohledně podmínky, aby pro povolení staveb na pozemcích s melioracemi bylo hydrogeologickým posudkem prokázáno, že nedojde k negativnímu ovlivnění hydrologického režimu v oblasti, krajský soud uvedl, že tato procesní povinnost se vymyká předmětu územního plánu, jak jej vymezuje § 43 odst. 1 zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, a je tudíž nezákonná. Krajský soud přistoupil ke zrušení této podmínky toliko ve vztahu k pozemku parc. č. X1, neboť konkrétně ve vazbě na něj stěžovatelka odůvodnila svou věcnou legitimaci.

5. Stěžovatelce krajský soud nepřisvědčil co do jejího druhého návrhu, v němž namítala, že vložení pásu sadů a zahrad je třeba vnímat jako nepřiměřené omezení vlastnického práva oproti obecnému režimu zastavitelnosti (body 63 až 69 odůvodnění rozsudku). Krajský soud zamítl i její návrh na zrušení opatření obecné povahy co do regulativu pozemní komunikace na jejích pozemcích, a to s odůvodněním, že tento regulativ sám o sobě nepředstavuje nezákonný zásah do vlastnického práva (bod 100 a násl. odůvodnění).

6. Krajský soud dále zčásti vyhověl třetímu návrhu stěžovatelky a zrušil územní plán v části ohledně stanovení podmínky v textové části územního plánu, v podkapitole F.1 Plochy s rozdílným způsobem využití, části |B| Bydlení v krajině, která zní „Povolení staveb (budov) je podmíněno napojením na veřejnou vodovodní a kanalizační síť“, a to toliko ve vztahu k pozemkům p. č. X4, X5 a X6. Danou podmínku shledal krajský soud jako nezákonnou, neboť „vykračuje z rámce charakteru regulativů, které lze zahrnout do územního plánu“, když žádný právní předpis nepředpokládá, že by obec mohla tuto podmínku (povinnost) stanovit při výkonu samostatné působnosti v územním plánu (bod 114 odůvodnění). Zdůraznil, že „napojení stavby na zdroj vody a způsob likvidace odpadních vod se tedy posuzuje ve vztahu ke konkrétnímu záměru (stavbě) a ke konkrétnímu pozemku (stavebnímu pozemku). Tato otázka může být předmětem řešení v koncepčních nástrojích územního plánování, ovšem toliko na úrovni regulačního plánu, pokud nahrazuje územní rozhodnutí“ (bod 114 odůvodnění). K jejímu zrušení však přistoupil pouze ve vztahu ke shora uvedeným pozemkům s odůvodněním, že pouze ve vztahu k nim stěžovatelka demonstrovala porušení svých veřejných subjektivních práv. Uvedl, že stěžovatelka „není věcně legitimována k paušálnímu zrušení nezákonné podmínky vztahující se ke všem plochám bydlení v krajině. Současně není na soudu, aby namísto navrhovatelky dohledával, jaké všechny její pozemky se nachází v plochách bydlení v krajině, a domýšlel, zda i ve vztahu k nim by mohla být navrhovatelka zkrácena na svém vlastnickém právu“ (bod 119 odůvodnění). Krajský soud nepřiznal náhradu nákladů řízení žádnému z účastníků řízení s odůvodněním, že oba dosáhli stejné míry procesního úspěchu ve věci, přičemž tento výrok o náhradě nákladů řízení považuje za „spravedlivé řešení odrážející celý průběh řízení a jeho výsledek“ (bod 122 odůvodnění).

7. Proti rozhodnutí krajského soudu podala stěžovatelka kasační stížnost, kterou Nejvyšší správní soud ústavní stížností napadeným rozsudkem zamítl. Nejvyšší správní soud v prvé řadě nepřisvědčil její námitce, že rozhodnutí krajského soudu je nepřezkoumatelné (bod 35 odůvodnění). K zamítnutí návrhu stěžovatelky ohledně regulativu „sady a zahrady“ i regulativu „pozemní komunikace“ (viz bod 5 výše) se Nejvyšší správní soud ztotožnil se závěry krajského soudu (body 48 až 59 odůvodnění). Ke druhému z těchto regulativů především zdůraznil, že opatření obecné povahy nevytváří podmínky pro nucené omezení vlastnického práva k pozemkům. Zda se pozemní komunikace vybudovaná v budoucnu na těchto pozemcích z rozhodnutí stěžovatelky „stane veřejně přístupnou, závisí na tom, zda budou splněny všechny znaky takové pozemní komunikace … Ani vymezení plochy veřejného prostranství na těchto pozemcích neznamená, že by se vybudovaná komunikace měla stát nutně veřejným prostranstvím, k němuž se váže právo obecného užívání … neboť veřejným prostranstvím je pouze plocha veřejně přístupná, což opět závisí na rozhodnutí vlastníka nemovitých věcí, nikoliv plocha vymezená jako veřejné prostranství v územním plánu“ (bod 58 odůvodnění).

8. K I. výroku rozsudku krajského soudu, kterým došlo ke zrušení vymezených částí územního plánu toliko ve vztahu k v něm uvedeným pozemkům, Nejvyšší správní soud uvedl, že uvedené a stěžovatelkou napadené podmínky jsou skutečně „zjevně nezákonné ve vztahu ke všem a za všech okolností. Navzdory tomu krajský soud zrušil tyto podmínky pouze ve vztahu k některým pozemkům stěžovatelky, a to vždy k těm, které uváděla jako příklad dotčení svých zájmů“ (bod 37 odůvodnění). Postup krajského soudu byl však přesto správný, neboť důvodnost svého návrhu stěžovatelka popsala pouze na příkladu některých svých pozemků. Nic na tom podle Nejvyššího správního soudu nemění ani upřesnění stěžovatelky v kasační stížnosti, že „ve vztahu k namítané nezákonnosti povinnosti pořídit posudek, tak krajský soud zamítl návrh na zrušení tohoto regulativu ve vztahu k pozemkům p. č. X7, X8, X9, X10, X11, X12, X13, X4, X6, X5, X14, X15, X16, X17, X2, X18, X3, X4, ačkoliv s ohledem na povahu věci návrh nemohl být nedůvodný (regulativ je absolutně nezákonný) a stěžovatelce nechyběla aktivní legitimace (ke dni podání návrhu byla vlastnicí). Ve vztahu k namítané nezákonnosti povinnosti napojení na vodovodní sítě a kanalizaci pak krajský soud zamítl návrh na zrušení tohoto regulativu ve vztahu k pozemkům p. č. X20, X21, X7, X8, X9, X10, X11, X12, X13, X6, X14, X16, X17, X2, X18, X3, X15, ačkoliv s ohledem na povahu věci návrh nemohl být nedůvodný (regulativ je absolutně nezákonný) a stěžovatelce nechyběla aktivní legitimace (ke dni podání návrhu byla vlastnicí)“ (bod 38 odůvodnění).

9. Nejvyšší správní soud v návaznosti na v předchozím bodu uvedené podotkl, že „je pravdou, že samotný petit návrhu, kterým se stěžovatelka domáhala jejich zrušení, formulovala skutečně obecně (tj. v závěru svého návrhu se stěžovatelka domáhala obecně zrušení těchto podmínek v příslušných částech opatření obecné povahy bez odkazu na konkrétní pozemek). Avšak důvodnost svého návrhu stěžovatelka popsala a dotčení napadeným regulativem odůvodnila vždy v souvislosti s konkrétními pozemky ve svém vlastnictví“ (bod 39 odůvodnění). Podotkl, že není „úkolem soudu, aby namísto stěžovatelky dohledával, jaké všechny její pozemky se nachází v dotčených plochách, a domýšlel, zda i ve vztahu k nim by mohla být stěžovatelka zkrácena na svém vlastnickém právu. Krajský soud proto postupoval správně, jestliže ve zbývajícím rozsahu návrhy stěžovatelky zamítl“ (bod 47 odůvodnění). Nejvyšší správní soud přitom poukázal na vázanost soudu rozsahem a důvody návrhu na zrušení opatření obecné povahy podle § 101d odst. 1 s. ř. s.

II. Argumentace stěžovatelky

10. Stěžovatelka podrobně popisuje právní a skutkový stav před vydáním napadeného územního plánu, proces jeho přijímání, jakož i průběh řízení před správními soudy. Namítá, že napadenými soudními rozhodnutími byla porušena její výše uvedená základní práva

a svobody (viz bod 1). Spojením jednotlivých návrhů do společného řízení se podle ní stalo rozhodnutí krajského soudu značně nepřehledným, zejména jde-li o II. výrok rozsudku, kterým došlo k zamítnutí (části) návrhů. Předesílá přitom, že předmětem její ústavní stížnosti není zamítnutí jejího návrhu na zrušení regulativu „sady a zahrady“ a zúžení zrušovacích výroků k regulativům „propojka dešťové kanalizace“ pouze na vztah k pozemku par. č. X1 (bod 77 ústavní stížnosti).

11. Napadená rozhodnutí, zejména rozsudek Nejvyššího správního soudu, stěžovatelka shledává nepřezkoumatelnými, neboť se soudy nevypořádaly s přesahem věci do jejích základních práv a svobod. Namítá, že „určením pozemku stěžovatelky jako veřejného prostranství obec dosáhla svého druhu vyvlastnění k jednomu ze segmentů nerušeného výkonu vlastnického práva, možnosti věc svobodně zciziť“. Soudy se podle stěžovatelky nedostatečně „zabývaly proporcí mezi nepřiměřeností, nepravdivým zdůvodněním, šikanózní povahou a zejména nepřehlédnutelnou účelovostí napadeného regulativu na jedné straně, a proti tomu chatrně podloženým (v některých bodech vypořádání námitek i nepravdivě odůvodněným) veřejným zájmem na zásahu do soukromého vlastnictví“.

12. K posouzení regulativu povinného napojení na veřejnou vodovodní a kanalizační síť a regulativu povinného doložení hydrogeologického posudku stěžovatelka uvádí, že ty se týkají celého území. Pokud správní soud shledal absenci legitimace k takovému návrhu, měl ho odmítnout, a nikoli zamítnout. Vedle toho přitom stěžovatelka v návrhu konkretizovala dotčení svých práv ve vztahu k dalším svým souvisejícím pozemkům, konkrétně pozemkům parc. č. X7, X8, X9, X10, X11, X12, X13, X6, X14, X16 a X17. I kdyby tedy krajský soud měl pochybnost o aktivní legitimaci k návrhu na zrušení absolutně nezákonného regulativu, alespoň ve vztahu k těmto pozemkům mělo být povinné napojení na vodovodní a kanalizační síť také zrušeno. Ve vztahu k druhému regulativu pak stěžovatelka doplňuje, že namítala jeho absolutní nezákonnost a v petitu návrhu žádala o jeho zrušení v plném rozsahu. V odůvodnění návrhu pak pouze z opatrnosti k procesní legitimaci uvedla, že regulativ se přímo dotýká jejích práv například ve vztahu k jejímu pozemku parc. č. X1, kde jsou meliorace vyznačeny. To však neznamená, že ve vztahu k jiným svým pozemkům by nepožadovala zrušení této části územního plánu.

13. Stěžovatelka v návaznosti na v předchozím bodu uvedené zdůrazňuje, že „nezákonnost povinnosti předkládat hydrogeologické posudky, stanovené územním plánem, popsala v žalobním návrhu jednoznačně a soud tento regulativ jako nezákonný shledal. Učinil tak ale jen ve vztahu k jedinému z mnoha pozemků, jichž se dle územního plánu týká, přestože stejná nezákonnost se týká celého vymezeného území, v němž má stěžovatelka pozemků několik … Shledá-li soud absolutní nezákonnost některé z územně plánovací podmínky a vede řízení o dopadu územního plánu do vlastnických práv navrhovatele, týká se zjištěná nezákonnost všech pozemků, o nichž se v řízení jedná a jimiž navrhovatel dokládá svou věcnou legitimaci, i když je navrhovatel právě ve vztahu ke konkrétní nezákonnosti výslovně nezmiňuje“.

III. Vyjádření k ústavní stížnosti

14. Ústavní soud vyzval další účastníky řízení a vedlejší účastnici řízení, nechť se vyjádří k ústavní stížnosti. Krajský soud uvedl, že ústavní stížnost považuje za nedůvodnou a měla by být odmítnuta, popřípadě zamítnuta. Ke spojení návrhů stěžovatelky ke společnému řízení došlo za splnění zákonných podmínek a v souladu se zásadou procesní ekonomie řízení. Formulace II. výroku rozsudku je podle krajského soudu standardní, přičemž pro přehlednost je v závěru odůvodnění rozsudku přehledně shrnuto, v jaké části byl územní plán vedlejší účastnice zrušen. K vymezení plochy veřejného prostranství (pozemní komunikace) v územním plánu krajský soud zdůraznil, že „podle předchozí územně plánovací dokumentace nebyly pozemky stěžovatelky, na nichž byla nově vymezena plocha veřejného

prostranství, součástí zastavěného území ani zastavitelné plochy“. Jde-li o posouzení přiměřenosti zvoleného řešení, odkázal krajský soud na odůvodnění svého rozhodnutí. Podle krajského soudu není pravdivé tvrzení, že by v důsledku vymezení plochy veřejného prostranství bylo zřízeno předkupní právo vedlejší účastnice k pozemkům stěžovatelky.

15. Jde-li o omezení zrušujícího výroku I. c) a I. d) pouze na pozemky tam uvedené, resp. o zamítnutí návrhu ve vztahu k pozemkům jiným (II. výrok), krajský soud ve vyjádření podotkl, že nemohl zrušit napadené regulativy paušálně, nýbrž toliko ve vztahu k pozemkům ve vlastnictví stěžovatelky. Pokud se kdokoliv další, kdo v daném území vlastní pozemky v ploše B, cítil být zkrácen na svých právech stejným regulativem platným pro danou plochu, mohl podat vlastní návrh na zrušení dané části územního plánu soudem. K regulativu spočívajícímu v povinnosti předkládat hydrogeologické posudky stěžovatelka vázala svou argumentaci výlučně k pozemku p. č. X1. Nebylo úkolem soudu *ex offo* vyhledávat rozsah věcné legitimace stěžovatelky. Odvíjela-li stěžovatelka svou legitimaci u daného návrhu (a návrhového bodu) pouze od vlastnictví k pozemku p. č. X1, mohl soud zrušit územní plán v požadované části pouze ve vztahu k tomuto pozemku.

16. Nejvyšší správní soud uvedl, že argumentace stěžovatelky postrádá ústavněprávní rozměr a její ústavní stížnost má být odmítnuta pro zjevnou neopodstatněnost, případně zamítnuta. Ve svém vyjádření Nejvyšší správní soud rekapituloval obsah ústavní stížnosti a odůvodnění svého rozsudku. Ke kritice postupu krajského soudu spočívajícího ve spojení jejích návrhů ke společnému řízení se Nejvyšší správní soud odmítl vyjádřit, neboť stěžovatelka tuto námitku neuplatnila v kasační stížnosti.

17. Vedlejší účastnice ve svém vyjádření uvedla, že „napadenými rozhodnutími nedošlo k zásahu do ústavně zaručených práv stěžovatelky, a pokud snad ano, zcela zjevně ne v rozsahu vyžadujícím ingerenci Ústavního soudu“. Veškeré námitky stěžovatelky byly náležitě odůvodněny, pročež na ně vedlejší účastnice odkazuje. Nad rámec toho podotýká, že veřejně prospěšné stavby a veřejná prostranství, pro která lze uplatnit předkupní právo, vymezuje v bodě H územního plánu, přičemž pozemky stěžovatelky mezi nimi nejsou. Podotýká dále, že stěžovatelka neprokázala skutečný vztah úpravy obsažené v napadené části opatření obecné povahy a dotčení své právní sféry nad rámec v návrhu uvedených vlastněných pozemků, pročež bylo nutné její návrh ve zbytku odmítnout.

18. S ohledem na výrok nálezu, obsah výše rekapitulovaných vyjádření a uvedení podstatných skutečností rozhodných pro posouzení věci již v samotné ústavní stížnosti Ústavní soud dále nevyzýval stěžovatelku k replice.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

19. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v nichž byla napadená rozhodnutí vydána. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena advokátem podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Její ústavní stížnost je ve vztahu k napadenému rozsudku Nevyššího správního soudu a II. a III. výroku rozsudku krajského soudu přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv.

20. Podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu je ústavní stížnost nepřípustná, nevyčerpala-li stěžovatelka všechny procesní prostředky, které jí zákon k ochraně jejího práva poskytuje (§ 72 odst. 3 téhož zákona). V uvedených zákonných ustanoveních má svůj právní základ zásada subsidiarity ústavní stížnosti, z níž plyne pravidlo minimalizace zásahů Ústavního soudu do činnosti orgánů veřejné moci. Nepřípustnou Ústavní soud shledal ústavní stížnost v části, kterou se stěžovatelka domáhá zrušení té části výroků I. c) a I. d), jimiž bylo zrušení části územního plánu omezeno pouze na pozemky v těchto výrocích uvedených. Jak je totiž patrné z vyžádaných soudních spisů, stěžovatelka omezila svou kasační stížnost toliko

na II. a III. výrok rozsudku krajského soudu. Ústavní soud nad rámec shora uvedeného podotýká, že byť by ústavní stížnost v této části považoval za přípustnou, byla by co do výroku I. c) a I. d) zjevně neopodstatněnou, neboť těmito výroky nemohlo dojít k porušení ústavně zaručených základních práv a svobod. Výroky I. c) a I. d) totiž bylo návrhům stěžovatelky (zčásti) vyhověno, přičemž k zamítnutí (zbytku) návrhů nedošlo těmito výroky, nýbrž samostatným II. výrokem, ve vztahu k němuž je ústavní stížnost přípustná (viz předchozí bod). Ústavní soud se proto v návaznosti na rozhodnutí krajského soudu a Nejvyššího správního soudu může zabývat i tím, zda zamítnutím návrhu stěžovatelky na zrušení územního plánu ve vztahu k jiným jejím pozemkům než uvedeným ve výrocích I. c) a I. d) rozsudku krajského soudu nedošlo k porušení jejích základních práv a svobod.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

21. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Skutečnost, že se soudy opřely o výklad právní normy, s nímž stěžovatelka nesouhlasí, sama o sobě důvodnost ústavní stížnosti nezakládá. Na straně druhé však platí, že „výklad a následné použití právních předpisů obecnými soudy mohou být vybočující z mezí daných hlavou pátou Listiny, jakož i z principů ovládajících demokratický právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva“ [nález ze dne 8. 10. 2019 sp. zn. II. ÚS 1782/19 (N 172/96 SbNU 197)], což odůvodňuje kasační zásah Ústavního soudu [viz nález ze dne 19. 10. 2021 sp. zn. III. ÚS 2208/21 (N 182/108 SbNU 221)]. Jak Ústavní soud konstantně uvádí, nezávislost rozhodování obecných soudů se uskutečňuje v ústavním a zákonném procesněprávním a hmotněprávním rámci. Základním předpokladem přezkumu ústavnosti soudního rozhodnutí a současně podmínkou řádného soudního řízení ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny je i zákaz vydávání překvapivých rozhodnutí a povinnost soudu poučit účastníky řízení o hrozícím neúspěchu v řízení [ve vztahu ke správnímu soudnictví viz zejména nález ze dne 14. 8. 2019 sp. zn. II. ÚS 2398/18 (N 147/95 SbNU 272)]. Libovůle při výkladu a použití právní normy se může projevit též jako extrémní rozpor napadeného rozhodnutí s požadavky věcně přiléhavého a rozumného vypořádání posuzovaného právního vztahu nebo rozpor s obecně sdílenými zásadami spravedlnosti (nález sp. zn. III. ÚS 2208/21).

22. Ústavní soud, navzdory tomu, že je vázán petitem ústavní stížnosti, již není vázán jejím odůvodněním, tj. argumenty, které stěžovatelka v ústavní stížnosti uvádí [srov. nálezy ze dne 29. 11. 1994 sp. zn. I. ÚS 89/94 (N 58/2 SbNU 151), ze dne 4. 4. 2007 sp. zn. I. ÚS 236/05 (N 59/45 SbNU 23) a ze dne 3. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 2396/13 (N 53/73 SbNU 69)]. Proto může zrušit napadená rozhodnutí i z jiných důvodů, než které stěžovatelka uvádí v ústavní stížnosti.

23. Nejprve se Ústavní soud zabýval otázkou, zda zamítnutím návrhu stěžovatelky na zrušení územního plánu co do regulativu povinného napojení na vodovodní a kanalizační síť a regulativu povinného doložení hydrologického posudku v rozsahu jiných pozemků ve vlastnictví stěžovatelky než těch uvedených ve výrocích I c) a I d) rozsudku krajského soudu nedošlo k porušení jejího práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Po posouzení ústavní stížnosti, obsahu napadených rozhodnutí a seznámení se s obsahem vyžádaných soudních spisů dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost proti II. a III. výroku rozsudku krajského soudu, kterými došlo k zamítnutí návrhu a rozhodnutí o nákladech řízení, jakož i proti rozhodnutí Nejvyššího správního soudu je důvodná.

24. Z pohledu Ústavního soudu je v dané věci rozhodující, že petit návrhů na zrušení shora uvedených regulativů územního plánu stěžovatelka formulovala obecně a neomezila jej toliko na pozemky uvedené ve (vyhovujících) výrocích I. c) a I. d) rozsudku krajského soudu. Tuto skutečnost nepopírá ani Nejvyšší správní soud, který v odůvodnění svého rozsudku přiznal, že „samotný petit návrhu, kterým se stěžovatelka domáhala jejich zrušení,

formulovala skutečně obecně (tj. v závěru svého návrhu se stěžovatelka domáhala obecně zrušení těchto podmínek v příslušných částech opatření obecné povahy bez odkazu na konkrétní pozemek) …“ (viz bod 9 výše). Tímto petitem je soud podle § 101d odst. 1 s. ř. s. vázán. Stěžovatelka v odůvodnění návrhu dále příkladmo uvedla, jak konkrétně se projevuje zakotvení z jejího pohledu nezákonných regulativů u některých (!) jejích pozemků. V opačném případě (při absenci tvrzení o zkrácení subjektivních veřejných práv opatřením obecné povahy) by ostatně stěžovatelka nebyla podle § 101a odst. 1 s. ř. s. ani osobou aktivně legitimovanou k podání návrhu.

25. S ohledem na konkrétní skutkové a právní okolnosti případu je podle Ústavního soudu přepjatým formalismem bez dalšího tvrdit, že ve vztahu k ostatním pozemkům ve vlastnictví stěžovatelky na území předmětné obce, u nichž v odůvodnění svých návrhů výslovně neuvedla, jak konkrétně se u nich nezákonnost předmětných regulativů projevuje, jsou její návrhy nedůvodné (tj. že stěžovatelka postrádá věcnou legitimaci). V dané věci totiž nelze odhlédnout od toho, že dané regulativy neprošly ani druhým krokem přezkumu opatření obecné povahy, tj. kritériem ryze formálním, v němž je posuzována působnost orgánu veřejné správy při vydávání opatření obecné povahy, resp. to, zda tento orgán nejednal *ultra vires* (srov. např. HEJČ, D., BAHÝĽOVÁ, L. Opatření obecné povahy v teorii a praxi. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 115 a násl.).

26. Byla-li přitom stěžovatelka aktivně legitimována k podání návrhu [což soudy nezpochybňují, v opačném případě by ostatně krajský soud musel její návrh (zčásti) odmítnout podle § 46 odst. 1 písm. c) s. ř. s., a nikoliv jej jako nedůvodný zamítnout], a současně krajský soud dospěl k závěru, že tyto regulativy „vykračují ze zákonného rámce charakteru regulativů, které lze zahrnout do územního plánu“, je bez dalšího patrné, že tato nezákonnost nutně dopadá i na ostatní pozemky ve vlastnictví stěžovatelky (k nim viz bod 8 výše) regulované příslušnou částí územního plánu. Při zohlednění teleologického a logického výkladu § 101d odst. 2 s. ř. s. lze tak plně souhlasit s argumentací stěžovatelky, že „shledá-li soud absolutní nezákonnost některé z územně plánovací podmínky a vede řízení o dopadu územního plánu do vlastnických práv navrhovatele, týká se zjištěná nezákonnost všech pozemků, o nichž se v řízení jedná a jimiž navrhovatel dokládá svou věcnou legitimaci, i když je navrhovatel právě ve vztahu ke konkrétní nezákonnosti výslovně nezmiňuje“ (viz bod 13 výše). Jinými slovy: krajský soud měl přistoupit ke zrušení daných regulativů územního plánu ve vztahu ke všem pozemkům ve vlastnictví stěžovatelky, na něž tyto regulativy dopadaly. Argument, že návrh na zrušení opatření obecné povahy nemůže mít povahu *actio popularis*, neobstojí, neboť by tím došlo ke zrušení části územního plánu toliko ve vztahu k pozemkům aktivně (procesně) legitimované stěžovatelky, nikoliv třetích osob.

27. V obecné rovině lze souhlasit s vyjádřením krajského soudu v tom, že nebylo jeho úkolem *ex offo* vyhledávat rozsah věcné legitimace stěžovatelky (bod 12 výše), resp. že „není na soudu, aby namísto navrhovatelky dohledával, jaké všechny její pozemky se nachází v plochách bydlení v krajině, a domýšlel, zda i ve vztahu k nim by mohla být navrhovatelka zkrácena na svém vlastnickém právu“ (bod 6 výše). V takovém případě je však nutné stěžovatelku současně poučit o hrozícím neúspěchu v (části) řízení, resp. o tom, že soud hodlá zrušit část územního plánu pouze ve vztahu k pozemkům příkladmo popsaným v odůvodnění jejího návrhu (petit návrhů se přitom na konkrétně specifikované pozemky neomezoval – viz bod 24 výše). V opačném případě je porušen zákaz vydávání překvapivých soudních rozhodnutí, který platí nejen v civilním řízení, ale i v soudním řízení správním (blíže viz GRYGAR, T. In FRUMAROVÁ, Kateřina, GRYGAR, Tomáš, KOUDELKA, Zdeněk, POUPEROVÁ, Olga, POTĚŠIL, Lukáš, SUCHÁNEK, Radovan, ŠKUREK, Martin. Správní soudnictví. Praha: Leges, 2022, s. 85–86; SVOBODA, K. Ke hmotněprávnímu poučení před správním soudem. Správní právo, 2010, č. 3, s. 166 a násl.) a je nedílnou součástí práva na

soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny [nález ze dne 10. 8. 2017 sp. zn. I. ÚS 615/17 (N 148/86 SbNU 485)].

28. Ústavní soud například v nálezu sp. zn. II. ÚS 2398/18, kterým zrušil rozhodnutí Nejvyššího správního soudu vydané v řízení o kasační stížnosti, zdůraznil, že „účastníkům řízení by mělo být zřejmé, které otázky jsou pro řešení věci relevantní, ať už jde o otázky skutkové, nebo právní; je třeba jim umožnit, aby se ke všem těmto otázkám mohli vyjádřit a aby mohli účinně uplatnit své argumenty. Je proto nezbytné, aby soud účastníky řízení poučil, pokud hodlá vycházet z jiné právní úpravy, jiného právního posouzení či z jiných skutkových zjištění, než mohou účastníci řízení předvídat vzhledem k dosavadnímu průběhu řízení. Opačný postup je v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny, který zaručuje spravedlivý proces“ (bod 49 odůvodnění). Je přitom patrné, že kdyby se stěžovatelce dostalo tohoto poučení, s největší pravděpodobností by doplnila odůvodnění svého návrhu, popř. by svůj petit konkretizovala tak, že by v něm přesně specifikovala všechny pozemky ve svém vlastnictví.

29. S ohledem na shora uvedené proto nelze souhlasit s názorem Nejvyššího správního soudu, že úkolem soudu není stěžovatelku poučovat o hrozícím neúspěchu v řízení, resp. ji „vyzývat, zda případně svůj návrh nechce zdůvodnit i jinak či svou argumentaci doplnit rovněž ve vztahu k jiným pozemkům“ (bod 47 odůvodnění). Tento názor, který Nejvyšší správní soud prezentoval již v minulosti, je nejen v rozporu se shora uvedeným nálezem Ústavního soudu, ale i s názory vyjádřenými v odborné literatuře, podle níž jde o postup „příliš paušální a v rozporu s právem na spravedlivý proces …, jak jej chápe dosavadní judikatura Ústavního soudu. Princip předvídatelného rozhodnutí je totiž univerzálním principem, který se prosazuje v jakémkoliv typu soudního řízení“ (SVOBODA, K. Ke hmotněprávnímu poučení před správním soudem. Správní právo, 2010, č. 3, s. 175). Přitom „publikace předběžného skutkového a právního závěru ze strany soudy nemá smysl (až) tehdy, kdy je již situace předem daná a dostatečnou aktivitou účastníků řízení nezměnitelná“ (tamtéž, s. 173). Jak je však patrné již z předcházejících bodů, to není případ nyní projednávané věci. Jinými slovy: i správní soudy jsou v obecné rovině povinny přistoupit k poučení o hrozícím neúspěchu v řízení podle § 118a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, použitého na základě § 64 s. ř. s., případně na základě extenzivního a ústavně konformního výkladu § 36 odst. 1 s. ř. s. (viz GRYGAR, T. In FRUMAROVÁ, Kateřina, GRYGAR, Tomáš, KOUDELKA, Zdeněk, POUPEROVÁ, Olga, POTĚŠIL, Lukáš, SUCHÁNEK, Radovan, ŠKUREK, Martin. Správní soudnictví. Praha: Leges, 2022, s. 86).

30. Shora uvedený závěr nelze vyloučit ani odkazem na vázanost soudu návrhem na zrušení opatření obecné povahy (§ 101d odst. 1 s. ř. s.), jak fakticky činí Nejvyšší správní soud. Pomine-li Ústavní soud shora vyřčené, i z judikatury samotného Nejvyššího správního soudu vyplývá značná relativizace této vázanosti, neboť „jestliže platí zásada, že soud zná právo *(iura novit curia*), pak vázanost soudu právními důvody návrhu nemůže být absolutní … Soud ve správním soudnictví se nemůže omezit jen na holé přitakání návrhovému bodu nebo na jeho zamítnutí. Vždyť již tím, že odpůrce (příp. žalovaný v řízení o žalobě proti rozhodnutí) přináší vlastní protiargumenty, je založena povinnost soudu vysvětlit ve svém rozhodnutí, kterou z argumentačních linií shledal přesvědčivější. A vyloučit nelze ani to, že soud zvolí – v mezích žalobních bodů – argumentační linii vlastní … Jestliže tedy skutkové okolnosti, jak byly před soudem prokázány, zakládaly podle hodnocení krajského soudu nezákonnost opatření obecné povahy, pak mohl jistě ke zrušení opatření obecné povahy přikročit. Musel by však přitom dodržet zásadu nestrannosti, tedy dát odpůrci v rámci soudního procesu férovou možnost, aby se s uvažovanou argumentací soudu, odchylující se v některých místech od argumentační linie navrhovatelovy, seznámil a vyjádřil se k ní.“ (viz rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 11. 2015 č. j. 6 As 176/2015-31). Jde-li pak o vázanost rozsahem návrhů stěžovatelky (tj. petitem), Ústavní soud opakovaně zdůrazňuje,

že ten stěžovatelka neomezila pouze na pozemky uvedené ve výrocích I. c) a I. d) rozsudku krajského soudu (viz bod 21 výše).

31. S ohledem na to, že shora uvedené postačuje pro zrušení II. výroku rozsudku krajského soudu, a Ústavní soud tak ústavní stížnosti z podstatné části vyhověl (viz bod 20 výše), v souladu s procesní ekonomií řízení se již nezabýval dalšími námitkami stěžovatelky. S argumentací stěžovatelky se však bude muset ve svém souhrnu vypořádat krajský soud v novém řízení o jejích návrzích. S ohledem na to, že Ústavní soud dospěl k závěru, že II. výrokem rozsudku krajského soudu bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, přistoupil i ke zrušení akcesorického III. výroku o náhradě nákladů řízení. Po zrušení II. výroku rozsudku krajského soudu o zamítnutí (části) návrhu již totiž neobstojí tvrzení, že každý z účastníků měl shodný poměr úspěchu ve věci (viz výše bod 6 *in fine*).

32. Jelikož přehnaný formalismus krajského soudu ve spojení s absencí poučení o hrozícím neúspěchu v řízení nenapravil ani Nejvyšší správní soud, jemuž přitom bylo zcela prokazatelně známo, kterých dalších konkrétních pozemků ve vlastnictví stěžovatelky se nezákonné regulativy týkají (a přesto ve vztahu k těmto pozemkům nebyly zrušeny – viz bod 8 výše), zasáhl i on do ústavně zaručeného práva stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. To platí tím spíše, pokud by si byl vědom toho, že stanovení výše uvedených regulativů v územním plánu je zjevně nezákonné ve vztahu ke všem a za všech okolností (viz bod 8). Proto Ústavní soud přistoupil ke zrušení rozhodnutí Nejvyššího správního soudu jako celku.

33. Na základě výše uvedeného Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a), § 82 odst. 3 písm. a) a § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výroku nálezu uvedeno. Takto Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něj nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Vojtěcha Šimíčka

S vyhovujícím nálezem v této věci nesouhlasím a uplatňuji vůči němu podle ustanovení § 22 zákona o Ústavním soudu odlišné stanovisko. Mám za to, že v daném případě nemělo být ústavní stížnosti vyhověno, nýbrž měla být buď odmítnuta pro zjevnou neopodstatněnost, případně zamítnuta jako nedůvodná. Důvody, pro které bylo ústavní stížnosti vyhověno, nepovažuji za přesvědčivé a označená pochybení obou správních soudů dle mého názoru nedosahují ústavněprávní intenzity, která teprve může založit důvod kasace napadených rozhodnutí.

K tomuto odlišnému stanovisku mne vedou následující důvody.

1. Podstata nálezu spočívá v tom, že krajský soud (a následně Nejvyšší správní soud) sice vyhověly žalobě stěžovatelky, avšak nikoliv v plném rozsahu. Argumentace nálezu je přitom založena primárně na přezkumu rozsudku krajského soudu, přičemž zrušení rozsudku Nejvyššího správního soudu je provedeno jen jaksi pro úplnost (viz bod 32). Postup Ústavního soudu při přezkumu rozhodnutí vydaných ve správním soudnictví by však měl být opačný: na rozdíl od trestního či civilního řízení je totiž správní soudnictví v podstatě dvojinstanční a kasační stížnost je fakticky „odvoláním“. Primární pozornost Ústavního soudu (i z hlediska traktovaného principu subsidiarity) by proto měla být zaměřena právě na rozsudek Nejvyššího správního soudu a teprve, není-li zbytí (princip minimalizace zásahů do rozhodovací činnosti soudů), zrušit i rozsudek krajského soudu. Správní řízení a navazující správní soudnictví lze totiž graficky zobrazit jako jakýsi „trychtýř“, kde nejširší prostor pro uplatnění námitek spočívá na jeho nejnižším stupni a poté se tento prostor zužuje.

2. Podle § 101d odst. 1 soudního řádu správního (dále též jen „SŘS“) je soud v řízení o přezkumu opatření obecné povahy nebo jeho části vázán rozsahem a důvody návrhu. To nelze vyložit jinak než jako přísnou koncentraci řízení. Pokud proto stěžovatelka důvodnost svých návrhů vztáhla jen k některým svým pozemkům, nemůže Ústavní soud kritizovat krajský soud a jeho postup označit za ústavně excesivní jen proto, že takto pojatý návrh (tzn. jeho důvody) akceptoval. Souhlasím proto s argumentací krajského soudu obsaženou ve vyjádření k ústavní stížnosti, kde je uvedeno, že ústavní stížnost je fakticky koncipována jako *actio popularis*. Navíc, domyšleno do důsledků, dovozujeme-li, že uvedené regulativy jsou zjevně nezákonné „ve vztahu ke všem a za všech okolností“ (bod 32), pak by měl být územní plán zřejmě zrušen i ve vztahu k dalším vlastníkům, kteří se proti němu ale vůbec nebránili. Tento logický důsledek však Ústavní soud (alespoň doufám) nechtěl dovodit.

3. Pokud proto nález uvádí, že sice skutečně není úkolem krajského soudu *ex offo* vyhledávat rozsah věcné legitimace navrhovatelky, nicméně je povinen ji poučit o hrozícím neúspěchu v části uplatněného návrhu, mám za to, že takto formulovaná povinnost výrazně překračuje stávající zákonnou úpravu a určitě v jejím porušení nelze spatřovat ústavní deficit. Nesouhlasím rovněž s „automatickou“ povinností postupovat podle § 118a občanského soudního řádu (dále jen „OSŘ“). Soudní řád správní je totiž koncipován jako autonomní a úplný zákon upravující řízení před správními soudy a není důvod, aby byly využívány procesní instituty obsažené v jiném procesním zákonu. Ostatně, prakticky identické ustanovení jako § 64 SŘS obsahuje zákon o Ústavním soudu (§ 63), přičemž ani Ústavní soud podle § 118a OSŘ nepostupuje. Obávám se proto, že se v daném případě naplnilo rčení o Ústavním soudu, který „káže vodu a sám pije víno“.

4. Mám dále za to, že nález důsledně neodlišuje aktivní procesní a věcnou legitimaci k podání návrhu a právě v tom spatřuji podstatu nepochopení argumentace správních soudů (bod 26). V případě přezkumu opatření obecné povahy totiž nepostačuje pouze okolnost, že navrhovatel je vlastníkem dotčených pozemků a tyto musí v návrhu označit (procesní legitimace), nýbrž je v jeho zájmu, aby vyložil důvody, pro které je na tomto vlastnickém právu zasažen (věcná legitimace). To se však v nyní posuzované věci nestalo. Právě proto ostatně citovaný § 101d odst. 1 SŘS zmiňuje vázanost rozsahem i důvody návrhu.

5. Je rovněž faktem, že Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti z jiných důvodů, než které stěžovatelka uvedla v ústavní stížnosti (což připouští v bodu 22). Nastala tedy situace, kdy Ústavní soud shledal pochybení správních soudů v rozsahu, který stěžovatelka řádně neodůvodnila, a vyhověl ústavní stížnosti, neboť se necítil být vázán jejím odůvodněním. Takovým postupem však Ústavní soud nerespektuje smysl advokátního přímusu v řízení o kasační i ústavní stížnosti; nemluvě ani o tom, že vyhovující nález se za této situace musí jevit jako značně překvapivý. Oba správní soudy se totiž vyjádřily k ústavní stížnosti a reagovaly na námitky uplatněné stěžovatelkou, přičemž si nyní z nálezu přečtou, že stížnosti bylo vyhověno v podstatě ze zcela jiných důvodů. Přitom, kouzlem nechtěného, je paradoxně právě překvapivost jedním ze dvou důvodů, pro které Ústavní soud shledává napadená rozhodnutí správních soudů protiústavními.

6. Kromě toho nálezu rovněž vytýkám, že je nadmíru stručný, neboť jeho vlastní argumentace je koncentrována pouze v bodech 23–30 a vlastní námitky stěžovatelky „v souladu s procesní ekonomií řízení“ vůbec nevypořádal (bod 31; podotýkám, že tato zdrženlivost v daném případě není namístě, a naopak by dávalo smysl je vypořádat všechny, aby správní soudy dostaly od Ústavního soudu jasné vodítko, jak dále postupovat); Ústavní soud si dokonce ani nevyžádal správní spis. Úroveň odůvodnění Ústavního soudu proto podle mého názoru bohužel nedosahuje úrovně odůvodnění rozhodnutí obou správních soudů. Vůbec se nález nevypořádává např. s argumentací, že pozemky stěžovatelky nejsou zahrnuty v kapitole H výrokové části územního plánu; podmínka povolení staveb spočívající v jejich napojení na veřejnou vodovodní a kanalizační síť se vztahuje pouze na plochy B: proto byla

tato podmínka zrušena jen ve vztahu k pozemkům stěžovatelky, které jsou součástí plochy B; krajský soud nemohl překročit petit návrhu, tedy zrušit regulativ i vůči dalším vlastníkům, anebo že dovozovala-li stěžovatelka svou věcnou legitimaci ohledně části D.3 jen ve vztahu k pozemku p. č. X1, nemohl krajský soud tento návrh překročit, což je podrobně vysvětleno.

7. Domnívám se rovněž, že nález dostatečně nezohledňuje a nedomýšlí, v jakém procesním „terénu“ se pohybujeme: jde o územní plán. Jistě, v daném případě jde o (zdánlivě) poměrně jednoduchou záležitost, nicméně Ústavní soud by si měl být vědom dopadů jeho precedenčního rozhodnutí *pro futuro*. Povinnosti, které klademe na správní soudy v těchto řízeních, se totiž budou týkat i případů daleko komplikovanějších, a je proto otázkou, zda tento nález neotevírá příslovečnou „Pandořinu skřínku“.

8. Nesouhlasím rovněž s použitím argumentace obsažené v nálezu sp. zn. II. ÚS 2398/18 na nyní posuzovanou věc (bod 28), neboť se domnívám, že je na něj poukazováno zcela nevhodně. Nyní posuzovaná věc přece není o tom, že by byla stěžovatelka překvapena použitím jiné právní úpravy, jinými skutkovými zjištěními anebo jiným právním posouzením „vzhledem k dosavadnímu průběhu řízení“. Náš případ je úplně odlišný: v žalobní argumentaci prostě opomenula uvést některé pozemky, byť jí v tom zjevně nic nebránilo (a byla zastoupena advokátem). Není přitom úkolem správních soudů navrhovateli, zastoupenému advokátem, domýšlet absentující či dokonce optimální argumentaci a tomu odpovídající petit.

9. Závěrem proto shrnuji, že podstata nálezu spočívá v tom, že vytýkáme krajskému soudu přehnaný formalismus spojený s absencí poučení o hrozícím neúspěchu v řízení. K tomu ovšem uvádím, že nejde o přepjatý formalismus, nýbrž o dodržení zákonné koncentrace řízení, nemluvě také o odlišení procesní a věcné legitimace k podání návrhu. Domnívám se proto, že Ústavní soud zrušil napadená rozhodnutí správních soudů za situace, kdy jim z hlediska zákonnosti nebylo co podstatného vytknout, a na základě důvodů, které stěžovatelka v řízení před Ústavním soudem neuplatnila. Skutečný důvod, pro který nebylo stěžovatelce (zřejmě) správními soudy vyhověno v podstatnějším rozsahu, totiž spočíval u ní samotné, nikoliv u soudů. Stěžovatelce proto nemělo být vyhověno a ústavní stížnost měla být odmítnuta pro zjevnou neopodstatněnost, popřípadě zamítnuta jako nedůvodná.

Č. 20
Nerespektování normativního obsahu ustanovení vodního zákona (náhrada za omezení vlastnického práva vlastníka pozemku, na němž je umístěno vodní dílo)
(sp. zn. IV. ÚS 362/22 ze dne 31. ledna 2023)

Nerespektování normativního obsahu ustanovení podústavního práva použitého na posuzovaný právní vztah představuje tzv. kvalifikovanou vadu vedoucí k zásahu do základního práva na soudní ochranu zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa a soudců Josefa Fialy (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatele podniku Povodí Moravy, s. p., sídlem Dřevařská 932/11, Brno, zastoupeného JUDr. Zdeňkem Horáčkem, Ph.D., advokátem, sídlem Kaizlovy sady 434/13, Praha 8 – Karlín, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. listopadu 2021 č. j. 22 Cdo 1609/2021-207 a rozsudku Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 14. ledna 2021 č. j. 75 Co 243/2020-180, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 23. listopadu 2021 č. j. 22 Cdo 1609/2021--207 a rozsudkem Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 14. ledna 2021 č. j. 75 Co 243/2020-180 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, ve spojení s čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. listopadu 2021 č. j. 22 Cdo 1609/2021-207 a rozsudek Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 14. ledna 2021 č. j. 75 Co 243/2020-180 se zrušují.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení výše uvedených rozhodnutí s tvrzením, že Nejvyšší soud a před ním i Krajský soud v Ostravě – pobočka v Olomouci (dále jen „krajský soud“) ve svých postupech a svými rozhodnutími porušily čl. 11 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 4 odst. 3 Listiny.

2. Z ústavní stížnosti, jejích příloh a vyžádaného spisu Okresního soudu v Šumperku (dále jen „okresní soud“) sp. zn. 207 C 34/2018 se podává, že stěžovatel se žalobou domáhal po žalované obchodní společnosti MORAVOLEN TRADE, a. s., (dále jen „žalovaná“) zaplacení částky 483 316 Kč s příslušenstvím. Tvrdil, že vykonává právo hospodařit s majetkem České republiky, a to s konkretizovanými pozemky v kat. úz. Sudkov, přičemž na části těchto pozemků se nachází vodní dílo žalované (vzdouvací objekt a související objekty sloužící pro malou vodní elektrárnu Moravolen Sudkov), které bylo vybudováno před 1. 1. 2002. Z tohoto důvodu vyzval stěžovatel žalovanou k uzavření dohody o finanční náhradě za strpění vodního díla. Žalovaná popírala důvodnost žaloby a *in eventum* vznesla námitku promlčení. Okresní soud považoval za účelné rozhodnout nejprve o základu nároku a po provedeném dokazování dospěl k závěru, že žaloba je důvodná, tudíž rozsudkem ze dne 28. 5. 2020 č. j. 207 C 34/2018-112 rozhodl, že právní základ žalobou uplatněného nároku je opodstatněný s tím, že o jeho výši a náhradě nákladů řízení bude rozhodnuto v konečném rozsudku. V odůvodnění uvedl, že stěžovatel má povinnost respektovat zákonné věcné břemeno vyplývající z § 50 písm. c) zákona č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon). Toto ustanovení výslovně neupravuje náhradu za užívání, avšak soudní judikatura dovodila takovou povinnost přímo z čl. 11 odst. 4 Listiny, a to ve formě jednorázového plnění. V řízení nebylo prokázáno, že žalovaná nebo její právní předchůdce před 1. 1. 2014 uhradili jednorázovou částku představující náhradu za užívání vodního díla, stěžovatel tak má podle § 59a vodního zákona s účinností od 1. 1. 2014 nárok na její zaplacení. K námitce žalované o promlčení nároku okresní soud konstatoval, že zákonodárce znovu otevřel prostor pro uplatnění tohoto nároku tím, že zákonem č. 303/2013 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím rekodifikace soukromého práva, zavedl do vodního zákona § 59a, podle kterého je vlastník pozemku za náhradu povinen strpět na svém pozemku vodní dílo vybudované před 1. 1. 2002 a jeho užívání, přičemž čl. LV tohoto zákona stanoví, že když nedojde mezi vlastníkem pozemku a vlastníkem vodního díla k dohodě o náhradě za užívání pozemku do 24 měsíců ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona, rozhodne na návrh vlastníka pozemku nebo vodního díla o výši náhrady soud. Promlčecí lhůta počala běžet až ode dne 2. 1. 2016, stěžovatel podal žalobu 28. 12. 2018, tedy před jejím uplynutím. Okresní soud vyjádřil názor, že § 59a vodního zákona se uplatní i na situace dříve spadající pod § 50 písm. c) téhož zákona, což je zřejmé jednak z jeho jazykového vyjádření, jednak z úmyslu zákonodárce (jehož cílem podle důvodové zprávy bylo rozšíření věcného břemene, a tedy i náhrady za něj náležící, na všechna vodní díla, a v návaznosti na to stanovení jednotné koncepce uplatňování náhrad za užívání všech vodních děl).

3. Proti rozsudku okresního soudu podala žalovaná odvolání zdůrazňující promlčení stěžovatelova nároku, protože promlčecí lhůta uplynula 2. 1. 2005, a s poukazem na speciální povahu § 50 písm. c) vodního zákona v porovnání s § 59a téhož zákona, neboť § 50 písm. c) řeší pouze strpění vodních děl vybudovaných před 1. 1. 2002 v korytech vodních toků, avšak § 59a řeší strpění vodních děl vybudovaných před 1. 1. 2002 na jakýchkoliv pozemcích. Krajský soud shledal, že odvolání je důvodné, protože okresní soud podle něj nesprávně vyhodnotil vztah § 59a a § 50 písm. c) vodního zákona a žalovanou vznesenou námitku promlčení. Krajský soud odkázal na rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2020 sp. zn. 22 Cdo 1499/2020, z něhož vyplývá, že § 50 písm. c) je v poměru speciality k obecnému § 59a vodního zákona. Ke vzniku práva na náhradu za omezení vlastnického práva podle § 50 písm. c) vodního zákona ve spojení s čl. 11 odst. 4 Listiny došlo ke dni účinnosti vodního zákona, tj. k 1. 1. 2002. V obou případech přitom vzniká vlastníkovi vodního díla povinnost nahradit vlastníkovi pozemku omezení jeho vlastnických práv, a to formou jednorázové kompenzace. Dispozice obou právních norem je shodná, jejich hypotéza se zásadním způsobem liší, neboť podle § 50 písm. c) se účinky váží na vodní díla vybudovaná před 1. 1. 2002 umístěná v korytě vodního toku, § 59a své účinky vztahuje obecně na všechna vodní

díla vybudovaná před 1. 1. 2002, a dopadá proto i na vodní díla, která v korytě vodního toku přímo nejsou umístěna. Z toho dovodil, že není správný závěr okresního soudu o počátku běhu promlčecí lhůty, protože tato lhůta začala běžet již 1. 1. 2002, kdy nabyl účinnosti § 50 písm. c) vodního zákona. Z těchto důvodů krajský soud napadeným rozsudkem změnil rozsudek okresního soudu tak, že žalobu zamítl (I. výrok) a uložil stěžovateli povinnost nahradit náklady řízení před soudy obou stupňů (II. výrok).

4. Proti rozsudku krajského soudu podal stěžovatel dovolání, které Nejvyšší soud napadeným usnesením odmítl, protože nebylo přípustné. V odůvodnění setrval na závěru své předchozí judikatury, podle níž obě ustanovení vodního zákona zakládají existenci zákonného věcného břemene a v obou případech vzniká vlastníkovi vodního díla povinnost poskytnout náhradu vlastníkovi pozemku za omezení jeho vlastnických práv, a to formou (jednorázové) kompenzace – v § 59a tak zákon stanoví výslovně, v případě § 50 písm. c) právo na náhradu za omezení vlastnického práva vyplývá z čl. 11 odst. 4 Listiny. Nejvyšší soud se zabýval i ochranou ústavně zaručených práv účastníků řízení, rozporem uplatnění námitky promlčení s dobrými mravy a možností aplikace § 50 písm. c) vodního zákona na vodní díla umístěná mimo koryto vodního toku.

II. Argumentace stěžovatele

5. Podle stěžovatele došlo postupem obecných soudů k intenzivnímu porušení jeho ústavně zaručených práv, a to zejména přímým použitím čl. 11 odst. 4 Listiny v horizontálním právním vztahu vyplývajícím z § 50 písm. c) vodního zákona, a v důsledku tohoto postupu došlo k nesprávnému závěru o specialitě § 50 písm. c) k § 59a vodního zákona a k odepření náhrady stěžovateli za omezení jeho vlastnického práva.

6. Při posuzování vztahu obou dotčených ustanovení stěžovatel dovozuje smysl § 50 písm. c) vodního zákona spočívající v zakotvení veřejnoprávního omezení vlastnického práva ve smyslu čl. 11 odst. 3 Listiny, přičemž je logické, že za strpění vodních děl v korytech vodních toků nestanovil zákon náhradu, neboť jde o obecné omezení vlastnického práva, které neslouží nikomu určitému. Ustanovení § 59a vodního zákona má primárně soukromoprávní povahu (tomu odpovídá i systematické zařazení). Výslovně upravuje majetkoprávní narovnání mezi vlastníkem pozemku a vlastníkem vodního díla, přičemž zákonodárce nevyjmul z tohoto majetkoprávního narovnání vodní díla v korytech vodních toků. Uvádí-li důvodová zpráva k tomuto ustanovení, že se „navrhuje stanovit, aby se povinnost vlastníků strpět na cizím pozemku vodní dílo rozšířila na všechna vodní díla ve smyslu vodního zákona“, nelze z toho podle stěžovatele dovozovat, že se § 59a nevztahuje na vodní díla umístěná v korytech vodních toků, jak činí obecné soudy.

7. Stěžovatel namítá, že jemu, jako vlastníkovi pozemku, je přiznáván jiný rozsah vlastnického práva než žalované, jako vlastnici vodního díla, ačkoliv vlastnické právo obou má mít stejný obsah a ochranu. Připomíná, že omezení vlastníka pozemku podle § 59a vodního zákona má nebývalou intenzitu, neboť vlastník nemůže s částí pozemku zastavěnou vodním dílem fakticky jakkoliv disponovat a zůstává mu holé vlastnictví, kdy je nucen strpět jak umístění vodního díla, tak jeho užívání. Odmítá tezi obecných soudů, že vlastníkům pozemků v korytech vodních toků podle § 50 písm. c) vodního zákona náleží náhrada vůči vlastníkům vodního díla prostřednictvím přímé aplikace čl. 11 odst. 4 Listiny, protože pak veškerá ostatní ustanovení zákonů explicitně stanovící náhradu za omezení vlastnického práva by postrádala jakýkoli smysl, byla by nadbytečná a neměla by normativní výklad. Opětovně upozorňuje, že přímé použití čl. 11 odst. 4 Listiny bylo v judikatuře dovozeno toliko vertikálně, tzn. ve vztahu soukromé osoby k veřejnoprávní korporaci (tento názor dokládá odkazy na konkrétní nálezy Ústavního soudu a stanovisko jeho pléna). Z uvedeného stěžovatel dovozuje, že jeho nárok na náhradu neexistoval k 1. 1. 2002, tudíž se nemohl promlčet na začátku roku 2005.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatel před jejím podáním vyčerpal veškeré zákonné procesní prostředky ochrany svých práv (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

IV. Vyjádření účastníků řízení

9. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům řízení a žalované, které příslušelo postavení vedlejší účastnice v řízení o ústavní stížnosti. Žalovaná na výzvu k vyjádření nereagovala, a proto má Ústavní soud za to, že se postavení vedlejší účastnice vzdala (§ 28 odst. 2 a § 63 zákona o Ústavním soudu ve spojení s § 101 odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů).

10. Nejvyšší soud konstatoval, že stěžovatel brojí proti celé judikatuře Nejvyššího soudu, podle které vztah § 59a vodního zákona a § 50 písm. c) téhož zákona je vztahem normy obecné a normy zvláštní, potažmo proti navazujícímu závěru, že nárok na náhradu škody se promlčel k 1. 1. 2005. Připomíná, že oba závěry podrobil Ústavní soud již dvakrát přezkumu [usnesení ze dne 15. 9. 2021 sp. zn. I. ÚS 2070/21 a ze dne 4. 1. 2022 sp. zn. II. ÚS 2145/21 (pozn. všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz)] s tím, že v řešení otázky vztahu obou ustanovení a promlčení nároků z nich vyplývajících neshledal žádné ústavněprávní nedostatky. V podrobnostech odkázal na závěry obsažené v napadeném usnesení. Návrh na rozhodnutí o ústavní stížnosti Nejvyšší soud neformuloval.

11. Podle krajského soudu nemá stěžovatelova argumentace ústavněprávní význam, odvolal se na důvody, které obsáhl v odůvodnění napadeného rozsudku, a navrhl odmítnutí ústavní stížnosti.

12. Vyjádření účastníků Ústavní soud nezasílal stěžovateli na vědomí a k případné replice, neboť neobsahují žádnou argumentaci, která by nebyla známa z předchozího řízení.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

13. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho použití na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

14. Proces výkladu a použití podústavního práva bývá stižen takovouto kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc, nebo se dopustí – z hlediska řádně vedeného soudního řízení – neakceptovatelné „libovůle“, spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi uznáván, resp. který odpovídá

všeobecně přijímanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [srov. nález ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)]. Takovou kvalifikovanou vadu shledal Ústavní soud v napadených rozhodnutích.

15. Obsahem ústavní stížnosti je stěžovatelův nesouhlas s posouzením vztahu dvou ustanovení vodního zákona, které vede k porušení jeho základních práv. Budiž připomenuto, že vodní zákon opustil předchozí vymezení vodních toků jako vod trvale tekoucích po zemském povrchu, a to včetně jejich koryt, a pojal vodní tok jako přírodní jev v podobě toku vody (vodní masy) ohraničeného korytem (§ 43 vodního zákona), což se odrazilo v nutnosti vymezení koryta vodního toku (§ 44 téhož zákona) a v uložení povinností vlastníkům pozemků, na nichž se nacházejí koryta vodních toků (§ 50 vodního zákona), včetně povinnosti strpět na pozemku vodní díla umístěná v korytě vodního toku vybudovaná před účinností zákona o vodách [§ 50 písm. c) vodního zákona], tj. před 1. 1. 2002. Vodní zákon zakotvil v samostatné hlavě také podrobnou úpravu vodních děl (§ 55 a násl.), přičemž do této partie bylo zákonem č. 303/2013 Sb. zařazeno ustanovení (§ 59a) o povinnosti vlastníků pozemků strpět za náhradu na svém pozemku vodní dílo vybudované před 1. 1. 2002 a jeho užívání.

16. Obě předmětná ustanovení vodního zákona se shodně vztahují na vodní díla vybudovaná před 1. 1. 2002 [pozn. nelze však vyloučit, že zakotvení povinnosti vlastníků strpět některá vodní díla na svém pozemku bylo nadbytečné, protože omezení vlastnického práva, včetně jeho věcněprávních účinků, ve prospěch vodohospodářských děl obsahoval již předchozí zákon, srov. § 37 zákona č. 138/1973 Sb., o vodách (vodní zákon)]. Není zde žádný rozumný důvod posuzovat obě ustanovení ve vztahu speciality, neboť § 59a vodního zákona, včetně přechodných ustanovení ze zákona č. 303/2013 Sb., se vztahuje na všechna vodní díla včetně těch, která byla již ve vodním zákoně uvedena před novelizací provedenou tímto zákonem. Zákon č. 303/2013 Sb. upřesnil vodní zákon tak, že omezení vlastnického práva zahrnuje i povinnost strpět užívání vodního díla, a výslovně zakotvil právo na náhradu, včetně způsobu a termínu jejího eventuálního uplatnění u soudu. Takže obě ustanovení nemají vzájemně vztah speciality, neboť obě upravují stejným způsobem stejný druh právních vztahů [pouze § 59a vodního zákona dopadá jak na vodní díla v korytech vodních toků, na něž se výslovně vztahuje § 50 písm. c), tak na vodní díla mimo koryta vodních toků]. Proto se mezi nimi uplatní z časového hlediska zásada posteriority, tudíž se v tomto případě použije pravidlo pozdější na místě pravidla dřívějšího, a z hlediska obsahového zásada komplementarity, když § 59a doplnil předchozí úpravu z § 50 písm. c) o výslovné právo na náhradu. Z toho plyne, že právo na náhradu za omezení vlastnického práva strpěním umístěním vodního díla vybudovaného před 1. 1. 2002 a jeho užíváním upravuje (nově – s účinností od 1. 1. 2014) § 59a vodního zákona, čímž byly naplněny podmínky pro omezení vlastnického práva podle čl. 11 odst. 4 Listiny, a čl. LV zákona č. 303/2013 Sb. doplnil proceduru pro dohodu o náhradě, resp. její určení (na návrh vlastníka pozemku nebo vlastníka vodního díla) soudem.

17. Ústavní soud dále shledal, že obecné soudy v posuzované věci bez jakýchkoliv pochybností dovodily, že náhrada za omezení vlastnického práva (podle obou ustanovení) se poskytuje jednorázově (srov. str. 2 napadeného usnesení Nejvyššího soudu, jakož i v dalších věcech, v nichž rozhodoval Nejvyšší soud, např. odkazovanými rozsudky sp. zn. 22 Cdo 3631/2019 a sp. zn. 22 Cdo 1499/2020, podobně usnesení Ústavního soudu ze dne 6. 9. 2016 sp. zn. IV. ÚS 1911/16, bod 16), aniž by tento závěr náležitě odůvodnily. Vodní zákon přitom v žádném z předmětných ustanovení jednorázový způsob náhrady neupravuje (upravuje ho v § 30 odst. 11 jako jednorázovou náhradu za prokázané omezení užívání pozemků a staveb v ochranných pásmech vodních zdrojů). Ústavní soud v této souvislosti připomíná některé konkrétní právní úpravy, které v obdobných případech, tj. při omezení vlastnického práva, výslovně zakotvují jednorázový způsob náhrady:

- § 9 odst. 5, § 10 odst. 4 zákona č. 266/1994 Sb., o dráhách, ve znění pozdějších předpisů,

- § 23 odst. 2, § 24 odst. 4, § 25 odst. 4, § 57 odst. 2 a 3, § 58 odst. 2 a 3, § 59 odst. 2 a 3, § 60 odst. 2 a 3, § 76 odst. 7 a 10 zákona č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů (energetický zákon), ve znění pozdějších předpisů,
- § 35 odst. 3, § 36 odst. 3 zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů,
- § 104 odst. 3, § 104a odst. 3 zákona č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o elektronických komunikacích), ve znění pozdějších předpisů,
- § 30 odst. 11 vodního zákona,
- § 7 odst. 5 zákona č. 274/2001 Sb., o vodovodech a kanalizacích pro veřejnou potřebu a o změně některých zákonů (zákon o vodovodech a kanalizacích),
- § 3 odst. 10 zákona č. 189/1999 Sb., o nouzových zásobách ropy, o řešení stavů ropné nouze a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o nouzových zásobách ropy), ve znění pozdějších předpisů.

18. Výslovnou úpravu jednorázového poskytnutí náhrady za omezení vlastnického práva nelze bez dalšího analogicky aplikovat na právní vztahy, v nichž zákon takový postup neupravuje. Rozdíly v rozsahu jednorázové náhrady a náhrady poskytované v podobě renty jsou notorietami (srov. náhradu škody peněžitou dávkou – důchodem), přičemž opakující se plnění je v řadě situací praktické a smysluplné, neboť umožňuje zohlednit dobu trvání omezení vlastnického práva a je způsobilé reagovat i na budoucí změnu poměrů (např. zánik vodního díla, vývoj kupní síly peněz).

19. V posuzované věci krajský soud a Nejvyšší soud se dopustily ústavněprávně relevantního excesu v posouzení vztahu § 50 písm. c) a § 59a vodního zákona nerespektováním jejich normativního obsahu a dále mechanickým převzetím konstrukce údajné jednorázovosti náhrady za omezení vlastnického práva vlastníka pozemku, na němž je umístěno vodní dílo, čímž porušily stěžovatelovo základní právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s porušením práva na náhradu za omezení vlastnického práva zaručeného v čl. 11 odst. 4 Listiny.

VI. Závěr

20. Z uvedených důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci.

Č. 21
Posuzování nároku na bezplatnou právní pomoc obhájce
(sp. zn. IV. ÚS 2198/22 ze dne 31. ledna 2023)

Při posuzování nároku na bezplatnou pomoc obhájce podle § 33 odst. 2 trestního řádu jsou obecné soudy povinny zohledňovat především stávající finanční možnosti obviněného. Vycházejí-li soudy výhradně z tzv. majetkové potenciality obviněného, tedy z budoucích možností obviněného dostát svým závazkům, které však reálně nemusejí nastat, porušují práva obviněného na bezplatnou právní pomoc a na soudní ochranu dle čl. 40 odst. 3 a čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelky J. K., zastoupené Mgr. Romanem Václavíkem, advokátem, sídlem Kvítková 4703, Zlín, proti usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 19. května 2022 č. j. 6 To 149/2022-316, za účasti Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně jako účastníka řízení a Krajského státního zastupitelství v Brně – pobočky ve Zlíně jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 19. května 2022 č. j. 6 To 149/2022-316 byla porušena základní práva stěžovatelky na bezplatnou pomoc obhájce a na soudní ochranu podle čl. 40 odst. 3 a čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně ze dne 19. května 2022 č. j. 6 To 149/2022-316 se zrušuje.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí s tvrzením, že jím byla porušena její ústavně zaručená základní práva podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného soudního spisu vedeného u Okresního soudu v Uherském Hradišti (dále jen „okresní soud“) pod sp. zn. 18 T 3/2022 se podává, že stěžovatelka byla rozsudkem okresního soudu ze dne 14. 7. 2022 č. j. 18 T 3/2022-336 shledána vinnou přečinem neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru podle § 208 odst. 1 trestního zákoníku, za což jí byl uložen trest odnětí svobody v délce trvání osmi měsíců, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu osmnácti měsíců. Poškozený P. K. byl se svým nárokem na náhradu škody odkázán podle § 229 odst. 1 trestního řádu na řízení ve věcech občanskoprávních. Rozsudek okresního soudu napadla stěžovatelka odvoláním, jež bylo usnesením Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně

(dále jen „krajský soud“) ze dne 22. 11. 2022 č. j. 6 To 294/2022-450 podle § 256 trestního řádu jako nedůvodné zamítnuto.

3. V předmětné trestní věci se stěžovatelka v průběhu řízení před okresním soudem domáhala přiznání nároku na bezplatnou obhajobu podle § 33 odst. 2 trestního řádu, kde argumentovala svou nemajetností a skutečností, že proti ní je vedeno exekuční řízení. Stěžovatelka doložila, že je na základě pravomocného rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 12. 1. 2022 č. j. 68 Co 350/2018-368 povinna společně a nerozdílně s další žalovanou uhradit částku 1 675 607,20 Kč a částku 312 254,71 Kč s příslušenstvím, jakož i náhradu nákladů řízení ve výši 83 780 Kč. Zároveň doložila, že je narozena v roce XXXX a pobírá starobní a vdovský důchod ve výši přibližně 14 000 Kč měsíčně, přičemž její náklady na bydlení činí měsíčně přibližně 6 000 Kč. Okresní soud v usnesení ze dne 20. 4. 2022 č. j. 18 T 3/2022-292 k její argumentaci uvedl, že je naprosto zřejmé, že stěžovatelka není nemajetná, nýbrž je poživatelkou starobního a vdovského důchodu, a zcela nepochybně tedy je schopna hradit náklady své obhajoby, přičemž by bylo nemorální a nespravedlivé, kdyby náklady obhajoby za trestnou činnost stěžovatelky měl nést stát.

4. Stěžovatelka napadla usnesení okresního soudu stížností, která byla napadeným usnesením krajského soudu jako nedůvodná podle § 146 odst. 1 písm. c) trestního řádu zamítnuta. Krajský soud se ztotožnil s argumentací okresního soudu. U stěžovatelky není shledán důvod nutné obhajoby, tudíž se může hájit i sama a obhájce si může zvolit. Krajský soud uvedl, že stěžovatelka tvrdí nemajetnost, ale přitom předkládá pravidelný měsíční příjem, z něhož nepochybně je schopna náklady na obhájce hradit. Dodal, že rozhodná je majetková potencialita žadatele, nikoliv aktuální nedostatek finančních prostředků, přičemž obecné možnosti stěžovatelce dovolují získání budoucích příjmů.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka namítá, že vzhledem ke svému věku osmdesáti let není schopna si zajistit do budoucna jakýkoliv jiný příjem než starobní důchod. Jde tedy u ní o stav trvalý, nikoliv dočasný, jak se snaží tvrdit krajský soud. Stěžovatelka podotýká, že do této neúnosné situace se dostala tím, že se pouze snažila pomoci synovi a jeho tehdejší přítelkyni. Na jejich žádost si vzala půjčku, kdy výsledkem je exekuce vedená proti ní. Stěžovatelka nyní nemá kde bydlet, neboť obývá nemovitost, která byla původně jejím majetkem a v důsledku exekuce byla prodána v dražbě. Veškerý majetek stěžovatelky byl prodán v dražbě a i její příjem ze starobního a vdovského důchodu je krácen exekučními srážkami ve výši 3 000 Kč měsíčně. Na jídlo a hygienické potřeby stěžovatelce zbývá přibližně 4 000 Kč měsíčně, tudíž nelze souhlasit s tvrzením krajského soudu, že může bez potíží hradit služby advokáta. Nadto stěžovatelka uvádí, že právní názor krajského soudu je překonán judikaturou Ústavního soudu.

III. Vyjádření dalšího účastníka a vedlejšího účastníka řízení

6. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření dalšímu účastníkovi a vedlejšímu účastníkovi řízení.

7. Krajský soud odkázal na své napadené rozhodnutí.

8. Krajské státní zastupitelství v Brně – pobočka ve Zlíně se ztotožnilo s obsahem napadeného usnesení.

9. Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat stěžovatelce uvedená vyjádření na vědomí a k případné replice, neboť z nich neplynou žádné nové informace, které by již stěžovatelce nebyly známy.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

11. Ústavní soud se při posuzování práva obviněného na bezplatnou pomoc obhájce podle čl. 40 odst. 3 Listiny odchyluje od své předchozí judikatury obsažené v řadě usnesení (např. ze dne 17. 10. 2006 sp. zn. I. ÚS 624/06, ze dne 10. 1. 2012 sp. zn. I. ÚS 2824/11, ze dne 26. 4. 2007 sp. zn. III. ÚS 841/06, ze dne 13. 12. 2012 sp. zn. I. ÚS 4618/12 nebo ze dne 11. 4. 2013 sp. zn. II. ÚS 3723/12, dostupných na https://nalus.usoud.cz), jež akceptovala při zohledňování, zda jsou naplněny podmínky podle § 33 odst. 2 trestního řádu, tzv. majetkovou potencialitu obviněného, tedy nikoliv současnou finanční situaci, nýbrž možnosti obviněného do budoucna uhradit závazek vzniklý z uplatnění svého práva na obhajobu v trestním řízení.

12. Ústavní soud se v nálezu ze dne 23. 4. 2019 sp. zn. I. ÚS 3966/17 (N 69/93 SbNU 341) vymezil vůči praxi vycházející z tzv. majetkové potenciality obviněného a jako základní hledisko stanovil finanční situaci obviněného v době rozhodování o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu, resp. obhajobu za sníženou odměnu, což jsou podmínky vycházející i z doslovného znění § 33 odst. 2 trestního řádu. Na tento právní názor dále Ústavní soud navázal např. v nálezu ze dne 8. 10. 2019 sp. zn. IV. ÚS 2590/19 (N 173/96 SbNU 206) nebo v nálezu ze dne 16. 2. 2021 sp. zn. III. ÚS 3582/20 (N 35/104 SbNU 379).

13. Ústavně zaručené právo obviněného na obhajobu, jehož součástí je i právo na obhajobu bezplatnou (čl. 40 odst. 3 Listiny), je spolu s presumpcí neviny základní podmínkou řádného procesu, v němž má být zjištěna vina [viz nálezy ze dne 25. 9. 1996 sp. zn. III. ÚS 83/96 (N 87/6 SbNU 123; 293/1996 Sb.) a ze dne 7. 4. 2010 sp. zn. I. ÚS 22/10 (N 77/57 SbNU 43)]. Obhajoba přispívá k rovnému postavení obou stran v soudním řízení tím, že pomáhá obviněnému porozumět, co se právě děje a co se od něj očekává, a to z pohledu porozumění odbornému jazyku, ale také situačnímu kontextu řízení. Právo na obhajobu je subjektivním právem a jeho respektování má přímý vliv na naplnění objektivní hodnoty spočívající ve zjištění a spravedlivém potrestání osoby, která ve společensky škodlivých případech páchá trestné činy, a tím ohrožuje soudržnost společnosti v právním státě žijící a na něj se spoléhající. Vzhledem k nutnosti zajistit základní práva a svobody všem osobám bez rozdílu majetku (čl. 3 odst. 1 Listiny) musí být právo na obhajobu zajištěno všem, tedy stejně osobám majetným i nemajetným.

14. Právo na bezplatné poskytnutí obhájce zaručuje pro určité případy rovněž čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) jako součást práva na spravedlivý proces. Jednou z minimálních záruk v trestním řízení je právo každého obviněného z trestného činu obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují. Právo na bezplatnou pomoc obhájce podle čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy tedy vyžaduje splnění dvou souběžných podmínek, totiž že obviněný nemá prostředky na zaplacení obhajoby a že poskytnutí obhajoby vyžadují zájmy spravedlnosti. Splnění druhé z uvedených podmínek český právní řád uznává především v případech, pro něž stanovuje tzv. nutnou obhajobu.

15. Nazírá-li Ústavní soud na posuzovanou věc optikou výše uvedených východisek, nelze napadené usnesení krajského soudu považovat za ústavně souladné. Krajský soud argumentuje uspokojivou finanční situací stěžovatelky a zdůrazňuje i kritérium judikaturou

Ústavního soudu již bez dalšího zastávané, tedy její tzv. majetkovou potencialitu do budoucna. Oba argumenty však vyznívají ve specifické situaci stěžovatelky, která je starobní důchodkyní pokročilého věku a čelí exekuci, přičemž jí na živobytí zbývá měsíčně přibližně 4 000 Kč, až absurdně. Stěží si lze představit názornější příklad, na nějž by měla být pravidla bezplatné obhajoby uplatněna, než je věc stěžovatelky. Podle aktuální judikatury Ústavního soudu (viz sub 12) je zásadním kritériem oproti dříve zdůrazňované tzv. majetkové potencialitě současná majetková situace a možnost výdělku. Uplatněno na stěžovatelku, její majetková situace byla v době podání jejího návrhu na bezplatnou obhajobu velmi špatná, neboť její jediný příjem činí dávky starobního a vdovského důchodu v přibližné výši 14 000 Kč měsíčně, přičemž stěžovatelka je pravomocným rozsudkem v občanskoprávním řízení zavázána uhradit dluh přesahující milion Kč. Měsíčně jí jsou exekučně strhávány srážky ve výši 3 000 Kč. Finanční obnos, který jí zůstává na pokrytí životních potřeb nesouvisejících s bydlením, činí přibližně 4 000 Kč. Uvedená částka, s níž může stěžovatelka volně disponovat, je za stávajících společenských poměrů, tj. v době panující vysoké inflace, zcela nedostačující, a stěžovatelka se tak ocitá na samé hranici chudoby. Uvedenou majetkovou situaci nelze tedy rozhodně označit za uspokojivou, jak se domnívá krajský soud, který argumentuje i tzv. majetkovou potencialitou. V případě stěžovatelky je však i tento argument zcela lichý, a to nejenom proto, že judikatura Ústavního soudu tzv. majetkovou potencialitu nyní upozaďuje. Je nepravděpodobné, že by se snad stěžovatelka v osmdesáti letech nechala zaměstnat nebo že by si do budoucna obstarala jiný příjem než zmíněné dávky starobního a vdovského důchodu. Zmiňovat v případě stěžovatelky majetkovou potencialitu je zcela nepřiměřené. Odpíráním bezplatné obhajoby nemajetné stěžovatelce, u níž sice není dán důvod tzv. nutné obhajoby, je kráceno její základní právo na obhajobu, neboť v jejím případě, kdy jde o osobu vysokého věku, prvotrestanou, zjevně podléhající kvůli bezvýchodnosti své stávající situace velkému stresu, řádný výkon obhajoby prostřednictvím obhájce (jehož úhradu si však svými finančními prostředky zjevně nemůže dovolit) vyžadují zájmy spravedlnosti.

16. Popsané úvahy krajského soudu, ústící do neústavního rozhodnutí o tom, že stěžovatelka nesplňuje podmínky podle § 33 odst. 2 trestního řádu, tedy nelze považovat za souladné s právem na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny a čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy, v důsledku čehož je taktéž porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny.

17. Na základě výše uvedeného dospěl Ústavní soud k závěru, že napadeným usnesením došlo k porušení základního práva stěžovatelky na bezplatnou pomoc obhájce podle čl. 40 odst. 3 Listiny a čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy, jakož i k porušení jejího základního práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny, pročež ústavní stížnosti mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené rozhodnutí zrušil.

Č. 22
Svoboda projevu v kontextu politického projevu se symbolikou nacismu a přiměřené zadostiučinění
(sp. zn. III. ÚS 771/22 ze dne 6. února 2023)

I. Obecné soudy správně identifikovaly, že sporné videoklipy představují politický projev, kterým stěžovatel kritizuje současný ekonomický systém a jeho dopady na pracovní a životní podmínky nejméně kvalifikovaných zaměstnanců. Politický projev požívá dle ustálené judikatury Ústavního soudu nejvyšší ochrany, neboť možnost kohokoli vyjádřit se bez strachu z postihu k věcem veřejným a vynášet o nich hodnotící soudy je klíčová pro řádné fungování demokracie [nález sp. zn. IV. ÚS 23/05 ze dne 17. 7. 2007 (N 111/46 SbNU 41), body 25 a 26].

II. Stěžovatel však zvolil kritiku, která překračuje meze v současné společnosti obecně uznávaných pravidel slušnosti [k přípustné expresivitě projevu a s tím souvisejícím mezím ústavní ochrany např. nález sp. zn. III. ÚS 359/96 ze dne 10. 7. 1997 (N 95/8 SbNU 367)]. Jak správně připomněly obecné soudy, nacistická ideologie je zodpovědná za jednu z největších lidských tragédií našich dějin. Koncentrační tábory nebyly pouze místy s velmi tvrdými pracovními podmínkami, ale především nástrojem k masovému zabíjení a úplné dehumanizaci několika milionů lidí. Označení za velitele v koncentračním táboře je tedy vrcholně urážlivé a ve společnosti postavené na úctě k právům jednotlivce nepřijatelné. Na uvedeném nic nemění ani případné nadužívání podobných přirovnání ve veřejném prostoru. Znevažování zločinů, kterých se nacismus dopustil, jejich bagatelizací formou označování názorových oponentů za nacisty je třeba vždy jasně odsoudit, ať se jí dopustí kdokoli, regionální aktivista typu stěžovatele či celostátní politik.

III. V neprospěch stěžovatelovy svobody projevu dále hovoří další faktory. Nejednalo se o projev impulsivní, pronesený v afektu, ale o projev předem promyšlený a připravený [nález sp. zn. I. ÚS 750/15 ze dne 19. 1. 2016 (N 9/80 SbNU 107)]. Stěžovatel vedlejšího účastníka za nacistu neoznačil pouze slovně, ale vytvořil fotomontáž, ve které vedlejšího účastníka oblékl do uniformy. Stěžovatel navíc videoklipy uveřejnil na veřejně dostupném internetovém serveru a mínil s nimi zjevně, s ohledem na překlad textů do anglického jazyka, mířit i na zahraniční publikum. Difamační potenciál stěžovatelových výroků byl tedy značný (rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Delfi, a. s., proti Estonsku* ze dne 16. 6. 2015 č. 64569/09, § 133).

IV. Volba způsobu i výše zadostiučinění záleží vždy především na konkrétních okolnostech případu. Soudy by měly brát v potaz zejména hodnotu, do které bylo zasaženo, intenzitu zásahu, okolnosti na straně škůdce a okolnosti na straně poškozeného; nelze pominout ani precedenty, srovnatelné v podstatných skutkových a právních znacích [podrobněji srov. též nález sp. zn. I. ÚS 2844/14 ze dne 22. 12. 2015 (N 221/79 SbNU 545), body 52–57; také např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 9. 2015 sp. zn. 30 Cdo 1747/2014 (Rc 67/2016)]. Způsob i stanovení výše zadostiučinění jsou tedy předmětem silné diskrece, což klade na soudy zvýšené nároky stran odůvodnění rozhodnutí, provedeného za pomoci konkrétních a přezkoumatelných hledisek.

V. Konstatování nalézacího soudu, že uložení povinnosti uhradit částku ve výši 180 000 Kč osobě s příjmem 20 000 Kč měsíčně likvidační není, neboť si tato může vzít úvěr (bod 67 *in fine* rozsudku), je nejen cynické, ale též argumentačně chybné, neboť odkazem na možnost čerpat úvěr, ať již v jakékoli výši, by bylo možné odmítnout

likvidační povahu náhrady nemajetkové (ale i jiné) újmy v každém soudem posuzovaném případě.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti Hanuše Keclíka, zastoupeného Pavlem Uhlem, advokátem, se sídlem Kořenského 15, Praha 5, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2021 č. j. 25 Cdo 1300/2021-196, proti rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 13. 1. 2021 č. j. 71 Co 293/2020-114 a proti výrokům I–VI, IX, X rozsudku Okresního soudu v Přerově ze dne 15. 6. 2020 č. j. 7 C 282/2019-81, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Ostravě a Okresního soudu v Přerově jako účastníků řízení a 1. Ing. Libora Svobody a 2. Andrey Halouzkové, obou zastoupených Mgr. Soňou Bernardovou, advokátkou, se sídlem Koliště 55, Brno, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Okresního soudu v Přerově ze dne 15. 6. 2020 č. j. 7 C 282/2019-81 ve výrocích II, IV, V, VI, IX, X, rozsudkem Krajského soudu v Ostravě ze dne 13. 1. 2021 č. j. 71 Co 293/2020-114 ve výroku I ve vztahu k vedlejší účastnici 2 a k zaplacení nemajetkové újmy a ve výrocích II, III, IV o nákladech řízení a usnesením Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2021 č. j. 25 Cdo 1300/2021-196 ve výroku I ve vztahu k vedlejší účastnici 2 a k zaplacení nemajetkové újmy vedlejšímu účastníku 1 a ve výroku II o nákladech dovolacího řízení bylo porušena práva stěžovatele na svobodu projevu podle čl. 17 odst. 1, 2 Listiny základních práv a svobod a na ochranu vlastnického práva podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Okresního soudu v Přerově ze dne 15. 6. 2020 č. j. 7 C 282/2019-81, rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 13. 1. 2021 č. j. 71 Co 293/2020-114 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2021 č. j. 25 Cdo 1300/2021-196 se v rozsahu stanoveném ve výroku I tohoto nálezu ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost zamítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Stěžovatel se ústavní stížností domáhal zrušení v záhlaví označených rozhodnutí v rozsahu, jak uvedl v petitu této stížnosti, tedy věcně vzato v celém rozsahu. Tvrdil, že bylo porušeno jeho právo na svobodu projevu zaručené čl. 17 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 10 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), právo vlastnit majetek zaručené čl. 11 odst. 1 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě a právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy; též měl být porušen princip zákazu ukládání trestu bez zákonného zmocnění vyplývající z čl. 39 Listiny a čl. 7 Úmluvy.

2. Ústavní soud zjistil z ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí a vyžádaného soudního spisu následující skutečnosti.

3. V posuzovaném řízení obecné soudy rozhodovaly o žalobě na ochranu osobnosti podané oběma vedlejšími účastníky jako žalobci proti žalovanému stěžovateli. Stěžovatel je povoláním dělník a ve volném čase se věnuje vytváření a publikování videoklipů na svém účtu „Přerovské strojírny“ na webovém serveru youtube.com. Ke společnosti Železárny-

-Annahütte, spol. s r.o., (dále též jen „společnost“ či „Železárny“) nemá pracovněprávní ani žádný jiný vztah. Dne 15. 6. 2019 na server umístil videoklip s názvem „Global exploitation camp – Stahlwerk Annahütte version“ (dále jen „videoklip č. 1“). Po odstranění tohoto videoklipu serverem youtube.com umístil dne 18. 8. 2019 na témže serveru videoklip s názvem „Nejlépe placená práce Beste bezahlte Arbeit“ (dále jen „videoklip č. 2“). Videoklip č. 2 byl dne 22. 8. 2019 nástroji serveru upraven rozmazáním určitých obrázků a následně stěžovatelem odstraněn. Ke dni podání žaloby zhlédlo videoklip č. 1 celkem 473 uživatelů, videoklip č. 2 pak 141 uživatelů.

4. Oba videoklipy reagují na inzerát Železáren s nabídkou práce ve zmíněné společnosti, který je vyobrazen v jejich úvodu. Inzerát obsahuje identifikační údaje společnosti, dále kontaktní údaje, a to jméno vedlejší účastnice (v dalším textu bez číselného rozlišení obou vedlejších účastníků, resp. žalobců) a její pracovní e-mail, informaci o třísměnném provozu, úvazek minimálně 37,5 hod. týdně, požadavek na základní a praktickou školu od 12. 2. 2018, výši hrubé mzdy v částce 14 000 Kč měsíčně a informaci, že společnost je ochotna zaměstnat cizince. Ve videoklipu č. 1 následuje text: „Pro německý ekonomický zázrak, stal se český dělník lidským zdrojem. S podporou Evropské Unie hlásající propagandu o křesťanských hodnotách a humanismu.“ Text je uveden i v angličtině. Dále je zobrazeno v levém horním rohu logo společnosti Stahlwerk Annahütte Max Aicher GmbH & Co. KG a podoba vedlejšího účastníka (od pasu nahoru, v uniformě a se zřetelným vyobrazením obličeje) s uvedením jeho jména a označením „CAPO Lagerpolizei“. Na pozadí následně probíhají záběry z koncentračních táborů, které ukazují vesměs nahé, zcela vyhublé vězně, vedené nebo držené jinými osobami, zobrazené v barácích nebo na dvoře koncentračního tábora, dále hromady přes sebe ležících vyzáblých nahých mrtvých těl a spalovací pece. Následují, stále na pozadí, záběry počítání peněz a plných stolů, tabulek produkce, též záběry bezdomovců přikrytých hadry, ubytoven a shrnování nahých mrtvých vyzáblých těl radlicí na traktoru. Videoklip č. 1 je zakončen záběry pomníku a pokládání květin a věnců a je doprovázen hudbou a písní, jejíž text (též v angličtině, následuje česká citace) je po částech promítán: „Uvnitř systému ekonomického růstu a inflace tvůj život do posledního dechu byl stanoven cenou, ty ztratíš všechno, globální vykořisťovatelský tábor umožňuje pouze jedinou volbu, prodat svůj život, svou duši.“ Videoklip č. 2 se liší pouze tím, že je doplněn o výstřižek z médií, který zachycuje vedlejšího účastníka a prezentuje text: „Z malé firmy se Železárny Annahütte vypracovaly z největšího výrobce ve střední Evropě. I přes těžké začátky dnes společnost ve své branži patří ke špičce trhu.“, přičemž k podobizně vedlejšího účastníka je připojen text „chováme se odpovědně“. Následně je vedlejší účastník zobrazen v uniformě důstojníka SS včetně typické pokrývky hlavy. U podobizny je uvedeno jméno vedlejšího účastníka a označení „CAPO Lagerpolizei“.

5. K videoklipu č. 1 stěžovatel připojil dne 15. 6. 2019 následující komentář, opět i s anglickým překladem: „Skladba je inspirována nabídkou zaměstnání u společnosti Železárny Annahütte. S čistou měsíční mzdou 11 170 Kč na vlastní kůži budete nést elementární příčinu Německého ekonomického zázraku, kde lidská bytost byla deklasována na pouhé lidské zdroje … Je to přesně ten termín, obnažený a chladný, jehož implementace do společnosti přináší mnohé sociální problémy. Nízkou natalitu obyvatelstva – stárnutí populace – kolabování sociálních systémů státu – import levné pracovní síly ze zahraničí – zvýšenou kriminalitu. Po vyplenění surovinových zdrojů České republiky zahraničním kapitálem jdou na řadu ty lidské. Globální kapitalismus ve své přirozené expanzivnosti vše pohltí, všemu stanoví peněžní hodnotu tak, aby jeho zisk byl maximalizován.“ Dne 18. 8. 2019 pak komentář k videoklipu č. 2 doplnil textem: „Pokud někdo o sobě veřejně prohlašuje, že se chová odpovědně a pak nabízí práci za nedůstojnou mzdu. Je mou občanskou povinností se k tomu vyjádřit. Nejlépe placená práce? Samozřejmě ji najdete tam, kde se chovají odpovědně.“

6. Vedlejšími účastníky (žalobci) jsou jednatel společnosti a mzdová a personální ředitelka společnosti, jejíž jméno a kontaktní pracovní e-mail jsou uvedeny ve výše popsaném inzerátu s nabídkou práce. Ti v žalobě tvrdili, že obsah videoklipů měl vůči nim difamující účinek a že jimi došlo k porušení jejich osobnostních práv. Domáhali se, aby se stěžovatel do budoucna zdržel dalšího šíření předmětných videoklipů, a požadovali omluvu a náhradu nemajetkové újmy ve výši 500 000 Kč, resp. 100 000 Kč.

7. Okresní soud v Přerově v záhlaví označeným rozsudkem žalobám vyhověl. Stěžovateli uložil zdržet se do budoucna dalšího zveřejňování předmětných videoklipů na jeho účtu na webovém serveru youtube.com a současně mu uložil povinnost omluvit se oběma vedlejším účastníkům. Stran požadované náhrady nemajetkové újmy přiznal nalézací soud vedlejšímu účastníkovi částku 180 000 Kč a vedlejší účastnici částku 35 000 Kč. Ve zbytku byly žalobní nároky vedlejších účastníků zamítnuty. Stěžovateli bylo uloženo nahradit vedlejším účastníkům náklady řízení.

8. Krajský soud v Ostravě svým rozsudkem potvrdil v meritu věci rozsudek soudu prvního stupně. Ve prospěch žalobců rozhodl též o nákladech odvolacího řízení, výši nákladů řízení přiznaných žalobcům soudem prvního stupně změnil. Nejvyšší soud dovolání žalovaného odmítl a uložil mu nahradit oběma žalobcům náklady dovolacího řízení.

II. Podstata argumentace stěžovatele

9. Stěžovatel brojí již proti neprovedení jím navrhovaných důkazů, čímž mu mělo být znemožněno doložit skutkový základ použité kritiky a na takto podložených skutečnostech dále argumentačně stavět. Je pak především přesvědčen, že obecné soudy nesprávně posoudily jeho projev jako nepřípustný; odkazuje na judikaturu Ústavního soudu, Evropského soudu pro lidská práva a Nejvyššího soudu, z níž je podle něj možné dovodit, že projevy obdobného typu byly v minulosti chráněny čl. 17 Listiny. Zdůrazňuje projevem sledovaný veřejný zájem s tím, že vedlejší účastník je navíc osobou veřejně činnou. Závěry obecných soudů vykazují známky svévole. Stěžovatel dále namítá, že stanovená výše náhrady nemajetkové újmy spolu s povinností náhrady nákladů řízení je nepřiměřená a má ve vztahu k jeho osobě likvidační dopad. Napadá zejména nepřiměřenost výše relutární náhrady a v těchto souvislostech prolomení zásady *nulla poena sine lege*. Závěrem stěžovatel dodává, že za stejný projev byla proti němu podána žaloba, jíž se Železárny domáhají omluvy a náhrady nemajetkové újmy ve výši 500 000 Kč, přičemž řízení o této žalobě dosud nebylo skončeno. Vedlejší účastníci navíc na stěžovatele podali trestní oznámení, přičemž policie věc postoupila do přestupkového řízení, v němž byla stěžovateli uložena pokuta. Z uvedených okolností je podle stěžovatele zřejmé, že vedlejším účastníkům šlo spíše o maximalizaci jeho postihu než o zadostiučinění. Jejich postup naplňuje znaky toho, co odborná literatura označuje jako zneužívání nástrojů práva k umlčení veřejné kritiky.

III. Vyjádření účastníků, vedlejších účastníků řízení a replika stěžovatele

10. Ústavní soud vyzval podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) účastníky řízení a vedlejší účastníky řízení, aby se vyjádřili k ústavní stížnosti.

11. Nejvyšší soud ve svém vyjádření konstatuje, že odmítnutí dovolání proti části rozhodnutí nižších soudů o povinnosti stěžovatele zaplatit vedlejší účastnici částku 35 000 Kč jako zadostiučinění za nemajetkovou újmu je v souladu s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu, kterou již dříve Ústavní soud aproboval. K námitkám stran neprovedení některých stěžovatelem navrhovaných důkazů Nejvyšší soud opakuje, že předkládané důkazní návrhy nebyly schopny prokázat oprávněnost připodobnění pracovních podmínek u zaměstnavatele vedlejších účastníků ke zvěrstvům nacistických koncentračních táborů. K meritu věci uvádí, že svoboda projevu má své meze, přičemž znevažování osoby jejím spojením s holokaustem

je zvlášť citlivé a zraňující. Nejvyšší soud připomíná zvrácenost a brutalitu této strašlivé historické události. Výroky stěžovatele, i pokud byly vyřčené v nadsázce, nemohou obstát. Výši peněžitého zadostiučinění Nejvyšší soud odůvodňuje absencí snahy stěžovatele jakkoli napravit či uvést na pravou míru své výroky.

12. Odvolací soud uvedl, že v řízení bylo postupováno v souladu s procesními předpisy, rozsudek má základ v hmotném právu a je v souladu s judikaturou; neprovedení některých navrhovaných důkazů bylo řádně odůvodněno. Obecné soudy v napadených rozhodnutích též odůvodnily, z jakého důvodu se jednalo o nepřiměřenou kritiku, která překročila mez, již lze tolerovat. Výše zadostiučinění odpovídá neoprávněnému zásahu do osobnostních práv vedlejších účastníků.

13. Nalézací soud zdůraznil, že veškeré námitky stěžovatele již byly obecnými soudy vypořádány v napadených rozhodnutích. Důvody pro neprovedení jím navrhovaných důkazů jsou uvedeny v jím citovaných bodech rozsudku nalézacího soudu, obdobně to platí o přiměřenosti kritiky, o posouzení, zda vedlejší účastníci jsou veřejnými osobami, o zhodnocení kritiky z hlediska veřejného zájmu a o odůvodnění výše zadostiučinění. Nalézací soud má za to, že další řízení o žalobě proti stěžovateli podané Železárnami nemělo na nynější řízení žádný vliv.

14. Vedlejší účastníci uvádějí, že se s ústavní stížností neztotožňují a navrhují její zamítnutí. Stěžovatelovu argumentaci označují za manipulativní. Stěžovatel se snaží zpětně doložit skutkový základ svých tvrzení na základě skutečností, z nichž při svých projevech nevycházel. Opakují, že videoklipy jsou absolutně nepřiměřené svému skutkovému základu, a rozporují stěžovatelův názor, že vedlejší účastníci vystupují jako osoby veřejně činné. Závěrem vedlejší účastníci zdůrazňují, že ve vztahu k předmětu sporu nedošlo ze strany stěžovatele k jakékoliv sebereflexi, ba naopak stěžovatel veřejně publikuje další videa, v nichž podle názoru vedlejších účastníků dehonestuje jak je samotné, tak i soudy a soudce, kteří o věci stěžovatele rozhodovali.

15. V replice vůči vyjádření Nejvyššího soudu stěžovatel připomíná, že není podstatné, zda dovolání bylo objektivně přípustné ve vztahu k výroku týkajícímu se plnění ve výši 35 000 Kč; rozhodný tu byl obsah poučení odvolacího soudu. Dodává, že se nejedná o nárok se samostatným skutkovým základem, neboť nárok vedlejší účastnice na finanční zadostiučinění se opíral o identický skutkový základ jako její nárok na omluvu a zdržení se šíření sporných videoklipů. Šířeji pak stěžovatel uvádí, že obecné soudy nepostupovaly dle judikaturou Ústavního soudu stanoveného algoritmu, nýbrž svá rozhodnutí vystavěly na konstrukci, že srovnání s holokaustem, byť učiněné v nadsázce, je vždy nepřijatelné a není třeba zkoumat jiné aspekty případu či provádět test proporcionality. Obecné soudy odmítly provést dokazování ke skutkovému základu vyřčené kritiky, neboť dle jimi nastavené perspektivy je jakékoli přirovnání ke koncentračním táborům vždy nelegitimní. Z důvodu pouhého odkazu na holokaust tak stěžovatel předem pozbyl jakoukoli možnost obhájit své výroky. Stěžovatel takový přístup nepovažuje za správný z několika důvodů. Předně tato dogmatická pozice nemá oporu v dosavadní soudní praxi. Nejvyšším soudem odkazované usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3853/19 (rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz) se netýkalo přípustnosti nadsázky v podobě srovnání s holokaustem, nýbrž přípustnosti nepravdivého nařčení, že dotčená osoba měla eticky sporně „vydělávat“ na vzpomínkové akci k holokaustu. Nejvyšší soud sám naopak ve své judikatuře označil za přípustnou karikaturu vyobrazující MUDr. Davida Ratha jako Adolfa Hitlera na titulní straně časopisu s celostátním nákladem (usnesení ze dne 26. 4. 2012 sp. zn. 30 Cdo 517/2011). Stěžovatel poukazuje i na další případy přirovnávání některých osob k StB či Gestapu (viz LATA, J. Limity obhajoby v kárné praxi České advokátní komory. In Bulletin advokacie, č. 1, Praha 2016, str. 80). Z hlediska právně-filozofického stěžovatel argumentuje, že má-li být koncept ochrany svobody projevu udržitelný, musí dopadnout i na „rouhání se“ proti

zásadním ideovým konceptům současnosti. Podle stěžovatele je neakceptovatelný přístup obecných soudů, které bez jasných hranic označují některá tvrzení za zakázaná bez dalšího, pouze s odkazem na jimi samotnými vytvořenou morální normu. Stěžovatel též tvrdí, že odůvodnění rozhodnutí obecných soudů nemají vztah k subjektivním právům vedlejších účastníků, nýbrž k ochraně společnosti jako celku. Závěrem zdůrazňuje, že moderní demokratická společnost potřebuje otevřenou diskusi o vlastní morálce, soudy nemohou skrze autoritu jim svěřenou prosazovat svá vlastní morálně-etická stanoviska.

IV. Procesní předpoklady řízení

16. Ústavní soud se v rámci posouzení těchto předpokladů musel předně zabývat včasností ústavní stížnosti (jinak nepochybně včas podané) ve vztahu k výroku VI rozsudku nalézacího soudu a výroku I rozsudku odvolacího soudu v části, jíž byla přiznána, resp. potvrzena vedlejší účastnici satisfakce ve výši 35 000 Kč a dovolací soud tu nepřipustil dovolání stěžovatele. Takový postup dovolacího soudu, jenž je interpretací § 238 odst. 1 písm. c) občanského soudního řádu (nehledě na nepřesnost poučení o přípustnosti dovolání odvolacím soudem), Ústavní soud toleruje, nicméně s přihlédnutím k zásadě, že procesní postupy mají sloužit uplatnění hmotného práva, považuje ústavní stížnost – i v popsaném procesním aspektu – za podanou v zákonné lhůtě (usnesení sp. zn. IV. ÚS 1763/21 ze dne 19. 10. 2021).

17. Ústavní soud též shledal, že ústavní stížnost byla podána oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 a 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*), neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

18. Vzhledem k obsahu ústavní stížnosti dospěl Ústavní soud k závěru, že není nutné nařizovat ústní jednání, neboť od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V. Posouzení merita věci

19. Ústavní soud ustáleně judikuje, že jeho úkolem je v řízení o ústavní stížnosti ochrana ústavnosti, a nikoliv zákonnosti [čl. 83, čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“)]. Ústavní soud není povolán k přezkumu aplikace podústavního práva a může tak činit jen tehdy, jestliže současně shledá porušení základního práva či svobody, protože základní práva a svobody vymezují nejen rámec normativního obsahu aplikovaných právních norem, nýbrž také rámec jejich ústavně konformní interpretace a aplikace. Ústavní úprava základních práv a svobod prozařuje celým právním řádem, a to včetně oblastí práva soukromého. Povinností orgánů veřejné moci je vykládat a aplikovat právo pohledem ochrany základních práv a svobod, což pro soudy výslovně vyplývá z čl. 4 Ústavy. Interpretace zákonných a podzákonných právních norem, která nešetří základní práva v co nejvyšší míře, při současném dodržení účelu aplikovaných právních norem, anebo interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, pak znamenají porušení základního práva či svobody.

20. Po seznámení se s obsahem ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí a vyžádaného soudního spisu Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je zčásti důvodná.

21. Svoboda projevu představuje konstitutivní znak pluralitní společnosti a jednu ze základních podmínek pro její chod a sebeuplatnění jednotlivce [nález sp. zn. I. ÚS 823/11 ze dne 6. 3. 2012 (N 44/64 SbNU 521), bod 19]. Svobodný projev lze omezit pouze v případě, že se dostane do konfliktu s jinými právními statky chráněnými ústavním pořádkem nebo zákony vydanými za účelem, pro který lze svobodný projev omezit ve smyslu čl. 17 odst. 4 Listiny

(jde o práva a svobody druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti). Všechna omezení svobodného projevu provedená obyčejným zákonem je třeba vykládat s respektem ke svobodnému projevu, a je-li to nutné, pak i do té míry restriktivně tak, aby bylo zajištěno přiměřené uskutečňování svobody projevu samotné.

22. Obecné soudy byly v posuzovaném případě konfrontovány s nutností posoudit střet dvou ústavně chráněných subjektivních práv, a to svobody projevu zaručené čl. 17 Listiny, které se dovolával stěžovatel, a práva na ochranu osobnosti zaručeného čl. 10 odst. 1 Listiny, jehož ochrany se domáhali vedlejší účastníci. Přestože význam každého z kolidujících ústavních práv je determinován skutkovými okolnostmi konkrétního případu, v bohaté judikatuře Ústavního soudu, popř. Evropského soudu pro lidská práva lze dohledat základní, obecně platná východiska a faktory, které je třeba při posuzování tohoto střetu zvážit (a v konečném rozhodnutí vypořádat).

23. Při řešení kolize mezi základním právem na svobodu projevu a základním právem na ochranu důstojnosti a cti jednotlivce je třeba primárně zvážit míru zásahu do osobnostních práv kritizované osoby, neboť k tomu, aby zásah do svobody projevu mohl být ospravedlněn ochranou práv druhých, konkrétně ochranou osobnosti a práva na soukromý život, se musí jednat o zásah, který dosahuje určité míry závažnosti (rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Axel Springer AG proti Německu* ze dne 7. 2. 2012 č. 39954/08, § 83).

24. Dále musely obecné soudy vzít v potaz zejména 1. povahu projevu, resp. výroku (tj. zda jde o skutkové tvrzení, hodnotový soud či hybridní výrok), 2. obsah výroku (např. zda jde o projev politický, umělecký, či naopak komerční), 3. formu výroku (nakolik je předmětný výrok expresivní nebo dokonce vulgární), 4. postavení kritizované osoby (zejména zda jde o osobu veřejně činnou, osobu aktivní v politickém životě, případně o osobu veřejně známou), 5. zda se výrok (kritika) dotýká soukromé, či veřejné sféry kritizované osoby, 6. chování kritizované osoby (např. zda kritiku sama „vyprovokovala“, jak se posléze ke kritice postavila), 7. kdo výrok pronáší (např. zda se jedná o novináře, běžného občana, politika apod.) a konečně 8. kdy tak činí (jaké měl či mohl mít autor projevu v daný okamžik k dispozici konkrétní údaje, z nichž vycházel, a v jaké situaci tak učinil). Každý z těchto faktorů hraje roli při hledání spravedlivé rovnováhy mezi základními právy stojícími v kolizi, ovšem jejich relativní váha závisí vždy na jedinečných okolnostech každého případu. Zároveň Ústavní soud zdůrazňuje, že tento výčet relevantních faktorů není taxativní; v úvahu musí být vždy vzat celkový kontext věci a ve specifických případech mohou být významné i okolnosti, jež nelze do žádné z právě zmíněných kategorií zařadit [viz např. nález sp. zn. II. ÚS 2051/14 ze dne 3. 2. 2015 (N 23/76 SbNU 325)].

25. V nyní posuzovaném případě obecné soudy Ústavním soudem stanovený test provedly, resp. obsahově zohlednily a dospěly k závěru, že převáží právo žalobců na ochranu osobnosti, neboť jejich spojením s obrázky z koncentračních táborů, vůči kterým panuje celospolečenský odpor a odsouzení, stěžovatel nepřiměřeným způsobem zasáhl do jejich práva na čest, důstojnost a vážnost. Ústavní soud dospěl k závěru, že posouzení obecných soudů je ústavně souladné ve vztahu k hodnocení zásahu do osobnostních práv vedlejšího účastníka, neobstojí však závěr o zásahu do osobnostních práv vedlejší účastnice a o přiměřenosti vedlejšímu účastníkovi přiznaného zadostiučinění (vedlejší účastnici nemůže finanční satisfakce vzhledem k níže řečenému náležet).

V. a) Kolize mezi právem na svobodu projevu a právem na ochranu osobnosti

26. Obecné soudy správně identifikovaly, že sporné videoklipy představují politický projev, kterým stěžovatel kritizuje současný ekonomický systém a jeho dopady na pracovní a životní podmínky nejméně kvalifikovaných zaměstnanců. Politický projev požívá dle ustálené judikatury Ústavního soudu nejvyšší ochrany, neboť možnost kohokoli vyjádřit se bez strachu z postihu k věcem veřejným a vynášet o nich hodnotící soudy je klíčová pro řádné

fungování demokracie [nález sp. zn. IV. ÚS 23/05 ze dne 17. 7. 2007 (N 111/46 SbNU 41), body 25 a 26]. Věcí veřejnou jsou typicky otázky politické, ale i otázky související s celospolečenskými tématy. Podle Evropského soudu pro lidská práva jsou i podmínky na pracovišti věcí veřejnou, neboť se týkají otázek důležitých pro určitou skupinu osob, konkrétně zaměstnanců daného pracoviště (rozsudek velkého senátu ESLP *Palomo Sánchez a ostatní proti Španělsku* ze dne 12. 9. 2011 č. 28955/06, 28957/06, 28959/06 a 28964/06, bod 72). Je třeba zdůraznit, že stěžovatel svůj politický názor ve vyjádření k žalobě podrobně odůvodnil a vysvětlil i důvody, které ho vedou k veřejné angažovanosti (vyjádření k žalobě ze dne 5. 12. 2019, č. l. 19–29). Sporné videoklipy rovněž nejsou ojedinělým projevem stěžovatelovy veřejné angažovanosti; stěžovatel je členem Komunistického svazu mládeže a kandidoval ve volbách do Poslanecké sněmovny. Do jisté míry ho tedy lze považovat za opozičního aktivistu (rozsudek ESLP ve věci *Castells proti Španělsku* ze dne 23. 4. 1992, stížnost č. 11798/85, § 42).

27. Vedlejší účastník navíc není zcela soukromou osobou. Ústavní soud má za to, že vedlejší účastník musí být jakožto jednatel významného regionálního ekonomického subjektu připraven čelit kritice veřejnosti, a to tím spíše, pokud sám vstupuje do veřejného prostoru výroky pro média. Ostatně i podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva osoba řídící významný průmyslový podnik je ze své funkce veřejně činnou osobou, a to i přestože sama aktivně do veřejného prostoru nevstupuje [rozsudek ESLP ve věci *Verlagsgruppe News GMBH proti Rakousku (vol. 2)* ze dne 14. 12. 2006 č. 10520/02, § 36]. Stěžovatelova kritika se nadto týkala výlučně profesní, a nikoli soukromé sféry vedlejšího účastníka.

28. Uvedené faktory hovoří ve prospěch stěžovatelovy svobody projevu; s ohledem na skutkové okolnosti případu byl vedlejší účastník povinen od stěžovatele snášet vyšší míru kritiky. Je rovněž třeba stěžovateli přisvědčit, že ochrana čl. 17 Listiny se vztahuje nejen na výroky a myšlenky, které jsou přijímány příznivě či jsou považovány za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují nebo znepokojují (rozsudek ESLP ve věci *Handyside proti Spojenému království* ze dne 7. 12. 1976 č. 5493/72).

29. Stěžovatel však zvolil kritiku, která překračuje meze v současné společnosti obecně uznávaných pravidel slušnosti [k přípustné expresivitě projevu a s tím souvisejícím mezím ústavní ochrany např. nález sp. zn. III. ÚS 359/96 ze dne 10. 7. 1997 (N 95/8 SbNU 367)]. Jak správně připomněly obecné soudy, nacistická ideologie je zodpovědná za jednu z největších lidských tragédií našich dějin. Koncentrační tábory nebyly pouze místy s velmi tvrdými pracovními podmínkami, ale především nástrojem k masovému zabíjení a úplné dehumanizaci několika milionů lidí. Označení za velitele v koncentračním táboře je tedy vrcholně urážlivé a ve společnosti postavené na úctě k právům jednotlivce nepřijatelné. Na uvedeném nic nemění ani případné nadužívání podobných přirovnání ve veřejném prostoru. Znevažování zločinů, kterých se nacismus dopustil, jejich bagatelizací formou označování názorových oponentů za nacisty je třeba vždy jasně odsoudit, ať se jí dopustí kdokoli, regionální aktivista typu stěžovatele či celostátní politik.

30. V neprospěch stěžovatelovy svobody projevu dále hovoří další faktory. Nejednalo se o projev impulsivní, pronesený v afektu, ale o projev předem promyšlený a připravený [nález sp. zn. I. ÚS 750/15 ze dne 19. 1. 2016 (N 9/80 SbNU 107)]. Stěžovatel vedlejšího účastníka za nacistu neoznačil pouze slovně, ale vytvořil fotomontáž, ve které vedlejšího účastníka oblékl do uniformy. Stěžovatel navíc videoklipy uveřejnil na veřejně dostupném internetovém serveru a mínil s nimi zjevně, s ohledem na překlad textů do anglického jazyka, mířit i na zahraniční publikum. Difamační potenciál stěžovatelových výroků byl tedy značný (rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Delfi, a. s., proti Estonsku* ze dne 16. 6. 2015 č. 64569/09, § 133).

31. V posuzovaném případě není rozhodné, zda projev stěžovatele lze považovat za hodnotící soud či hybridní výrok. Skutečnost, že stěžovatelova kritika vycházela z pravdivého

skutkového základu, tj. z nabídky práce u společnosti za velmi nízkou měsíční mzdu, nebyla v posuzovaném řízení zpochybněna. Přesto však byla stěžovatelova reakce na tuto skutečnost, tj. srovnání společnosti s koncentračním táborem a vedlejšího účastníka s nacistou a důstojníkem tohoto tábora, excesivní. Projev stěžovatele se netýkal konkrétních pracovních podmínek v Železárnách, a proto nebylo třeba pravdivost daného tvrzení prokazovat. Obecné soudy neprovedení dalšího dokazování dostatečně a logicky odůvodnily, nejedná se tak o tzv. opomenutý důkaz ve smyslu setrvalé judikatury zdejšího soudu, což by mohlo být považováno za ústavněprávní deficit [nález sp. zn. III. ÚS 569/03 ze dne 29. 6. 2004 (N 87/33 SbNU 339)].

32. Ústavní soud tedy shrnuje, že jakkoliv je třeba na předmětné aktivity stěžovatele pohlížet v rámci jeho politické angažovanosti, při posouzení kolize mezi právem na svobodný projev a právem vedlejšího účastníka na ochranu osobnosti se obecné soudy neodchýlily od Ústavním soudem a Evropským soudem pro lidská práva nastavených obecných východisek.

33. Výše uvedené však nelze dovodit ve vztahu k vedlejší účastnici. Údajný zásah do práv vedlejší účastnice měl podle obecných soudů spočívat v tom, že ve videoklipu obsahujícím fotografie z koncentračních táborů byl uveden též inzerát s nabídkou práce, ve kterém vedlejší účastnice figurovala jako kontaktní osoba. Vedlejší účastnice nebyla projevem stěžovatele napadena, přímo kritizována či dehonestována. Je třeba připomenout, že podle výše citované judikatury Evropského soudu pro lidská práva se k tomu, aby zásah do svobody projevu mohl být ospravedlněn ochranou osobnosti kritizované osoby, musí jednat o zásah, který dosahuje určité míry závažnosti. Obecné soudy v rozhodnutích ve vztahu k vedlejší účastnici navíc ani dostatečně neodůvodnily, z čeho lze dovozovat, že zásah do jejích osobnostních práv dosahuje této vysoké míry závažnosti. Ostatně již nalézací soud, jakkoli hovořící o spojení jména žalobkyně s dehonestujícími záběry, připustil zásah do jejích práv „v daleko menším rozsahu“ (bod 57 rozsudku).

V. b) Přiměřenost přiznaného zadostiučinění

34. Při posuzování přiměřenosti zásahu státu do svobody projevu je třeba přihlédnout i k povaze a závažnosti uložených sankcí. Reakce státu na zásah do osobnostních práv nesmí mít odrazující účinek (chilling effect) na svobodu projevu (rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Cumpănă a Mazăre proti Rumunsku* ze dne 17. 12. 2004, stížnost č. 33348/96, § 111). V případě občanskoprávních sporů na ochranu osobnosti musí být přiznané zadostiučinění přiměřené újmě způsobené na osobnostních právech. I pokud je dobrá pověst jednotlivce narušena skutečně hrubým způsobem, může být vyhovění jeho žalobě na ochranu osobnosti zásahem do svobody projevu, a to zejména je-li výsledkem sporu nepřiměřená sankce (rozsudek ESLP ve věci *Bergens Tidende proti Norsku* ze dne 2. 5. 2000 č. 6132/95). Výše uloženého finančního zadostiučinění musí zohledňovat i ekonomickou situaci žalovaného, a to například jeho měsíční mzdu (rozsudek ESLP ve věci *Kasabova proti Bulharsku* ze dne 19. 4. 2011 č. 22385/03, § 71). Odrazující účinek na svobodu projevu je navíc třeba posuzovat ve vztahu ke všem uloženým sankcím a nákladům řízení dohromady (rozsudek ve věci *Ileana Constantinescu proti Rumunsku* ze dne 11. 12. 2012 č. 32563/04, § 49).

35. V českém soukromém právu upravuje způsob a rozsah náhrady nemajetkové újmy ustanovení § 2951 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, podle kterého „[n]emajetková újma se odčiní přiměřeným zadostiučiněním. Zadostiučinění musí být poskytnuto v penězích, nezajistí-li jeho jiný způsob skutečné a dostatečně účinné odčinění způsobené újmy“. Primárním východiskem zákonného ustanovení je tedy přiměřenost přiznaného zadostiučinění. Zákon upřednostňuje odčinění újmy prostřednictvím morální satisfakce (např. omluvy). Pouze v případech, kdy tento způsob zadostiučinění nezajistí skutečné a dostatečně účinné odčinění způsobené újmy, mělo by být přistoupeno k relutární formě satisfakce (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2022

sp. zn. 25 Cdo 3703/2019). Ačkoli by neměly být při rozhodování o přiznání zadostiučinění nemajetkové újmy majetkové poměry stran zohledňovány podstatnou měrou, výše peněžité náhrady by neměla být pro žalovaného likvidační (MELZER, F., TÉGL, P. a kol. Občanský zákoník: Velký komentář. Svazek IX. § 2894–3081. Praha: Leges, 2018, podrobně str. 950–968).

36. Volba způsobu i výše zadostiučinění záleží vždy především na konkrétních okolnostech případu. Soudy by měly brát v potaz zejména hodnotu, do které bylo zasaženo, intenzitu zásahu, okolnosti na straně škůdce a okolnosti na straně poškozeného; nelze pominout ani precedenty, srovnatelné v podstatných skutkových a právních znacích [podrobněji srov. též nález sp. zn. I. ÚS 2844/14 ze dne 22. 12. 2015 (N 221/79 SbNU 545), body 52–57; také např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 9. 2015 sp. zn. 30 Cdo 1747/2014 (Rc 67/2016)]. Způsob i stanovení výše zadostiučinění jsou tedy předmětem silné diskrece, což klade na soudy zvýšené nároky stran odůvodnění rozhodnutí, provedeného za pomoci konkrétních a přezkoumatelných hledisek.

37. K funkci peněžité náhrady satisfakční újmy doktrína konstatuje, že zadostiučinění musí být primárně vnímáno jako prostředek kompenzace újmy. Přisuzování sankční funkce tomuto způsobu zadostiučinění bývá, s odkazem na přiměřenost satisfakce i obecné základy kontinentálního systému náhrady újmy v soukromém právu, kritizováno (MELZER, F., TÉGL, P. a kol., opětovně citováno – sub 35, str. 953–954; opět TÉGL, P., MELZER, F. Glosa k rozhodnutí NS ohledně funkce náhrady nemajetkové újmy při zásahu do osobnosti člověka ze strany informačních médií. Bulletin advokacie, 2021, č. 6, str. 71–73; též DOLEŽAL, T. Sankční funkce náhrady újmy – punitive damages v českém právu? Právní rozhledy, 2018, č. 8, str. 279). Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti sice výjimečně připouští možnost uplatnění (též) preventivně-sankční funkce náhrady nemajetkové újmy v případě zásahu do osobnostních práv, váže ji však na určité spíše úzce vymezené skupiny případů. Jde kupříkladu o stanovení vyšší částky náhrady vydavateli bulvárního časopisu, jehož náklad byl či mohl být zvýšen v důsledku zveřejnění nepravdivé informace a bylo třeba jej také od dalšího porušování soukromí dotčených osob odradit [nález sp. zn. I. ÚS 1586/09 ze dne 6. 3. 2012 (N 43/64 SbNU 491); nález sp. zn. I. ÚS 668/21 ze dne 2. 11. 2021 (N 192/109 SbNU 58), bod 34]. Preventivně-sankční funkce předmětné náhrady byla akcentována též vůči nemocnici, jež nevyvíjela jakoukoli součinnost při odškodnění osob blízkých pacientovi, jenž v důsledku nedbalosti osob náležejících ke zdravotnickému personálu v této nemocnici zemřel (nález sp. zn. I. ÚS 2844/14 citovaný výše, body 48–51).

38. Ústavní soud aplikoval uvedená obecná východiska na posuzovaný případ a dospěl k závěru, že zadostiučinění přiznané vedlejšímu účastníkovi, vůči němuž shledal nyní i Ústavní soud porušení osobnostních práv, není přiměřené, resp. je neúměrně vysoké.

39. Předně je třeba konstatovat, že odůvodnění přiznané částky zadostiučinění ze strany obecných soudů neobsahuje dostatečně konkrétní a přezkoumatelná hlediska. Nalézací soud k uložení finančního zadostiučinění v bodě 65 svého rozsudku pouze uvedl, že je „zcela odůvodněné“, neboť „[z]ásahy provedené videem 1 a videem 2 se bezprostředně silně dotkly práv obou žalobců na ochranu jejich osobnosti. Bezprostředně se dotkly jejich osoby, a to spojením s otřesnými záběry, ze kterých vyplývalo, jako by za ně byli odpovědní nebo se podobného jednání účastnili. Takové vysoce expresivní znázornění se bezpochyby velmi úzce dotýká osob obou žalobců“. Jako přitěžující skutečnost nalézací soud vyhodnotil, že stěžovatel svá videa obhajoval s nedostatečnou mírou sebereflexe. K výši finančního zadostiučinění nalézací soud konstatoval, že částka je určena „s ohledem na blízkost zásahu ve vztahu k funkci satisfakční a rovněž s ohledem na poměry žalovaného ve vztahu k funkci preventivní“ (bod 67). Odvolací soud pouze odkázal na posouzení nalézacího soudu. V rozhodnutích obecných soudů chybí rozvedení hodnot, do kterých bylo na straně žalobců zcela konkrétně zasaženo (důsledky pro jejich čest, dobrou pověst), a z hlediska finančního

postihu i posouzení intenzity zásahu a okolností na straně žalovaného. Při stanovení přiměřeného zadostiučinění je třeba vzít v posuzovaném případě zejména v potaz, že žalovaným projevem, ačkoli byl shledán excesivním, je politický projev (obecná kritika pracovních podmínek), který požívá nejvyšší ochrany. Ve vztahu k újmě způsobené vedlejšímu účastníkovi náleží zdůraznit, že jednak svou nemajetkovou újmu v žalobě nijak nekonkretizoval, jednak je z titulu své funkce veřejně činnou osobou, která je povinna snášet vyšší míru kritiky. Rovněž je třeba akcentovat, že (oproti jiným případům z judikatury) vedlejší účastník například netvrdil, že by byl potomkem osob zavražděných či pronásledovaných nacisty, pročež by přirovnání k důstojníku v koncentračním táboře bylo pro něj obzvláště citelné (*a contrario* usnesení sp. zn. II. ÚS 3853/19 ze dne 11. 12. 2019).

40. Nalézací ani odvolací soud stran výše náhrady za nemajetkovou újmu neodkázaly, s potřebnou mírou podrobnosti, na žádné relevantní precedenty. Nejvyšší soud tak sice učinil, ale odkázal na případy, z nichž plynou spíše konkrétní závěry. Opřel se o rozhodnutí, kterým bylo vydavatelství deníku Mladá fronta Dnes uloženo zaplatit částku ve výši 150 000 Kč herci T. T., jehož část rodiny zahynula v koncentračních táborech, a to za nepravdivé nařčení, že majetkově kořistí na akcích pořádaných na památku obětí holokaustu (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2019 sp. zn. 25 Cdo 3423/2018). Citováno jím bylo též rozhodnutí, jímž bylo vydavatelství deníku Blesk uloženo zaplatit 100 000 Kč hokejovému trenérovi za nepravdivé nařčení z neoprávněného obohacení při pozemkové transakci (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2021 sp. zn. 25 Cdo 1293/2021). Posuzované věci se však více přiblížily okolnosti popsané v usnesení ze dne 19. 9. 2017 sp. zn. I. ÚS 1041/17; ve věci bylo fyzické osobě uloženo zaplatit finanční zadostiučinění ve výši 100 000 Kč za nepřiměřeně expresivní hodnotící soud; projev žalovaného tu byl shledán samoúčelně vulgárním, bez přesahu do diskuse o věcech veřejných a vyřčen byl navíc ve veřejnoprávní televizi s celostátním dosahem. Žalovaným byl umělec s nepochybně vyššími příjmy oproti stěžovateli. Oproti citovaným případům je zde tedy patrna výjimečně tvrdá reakce soudů na projev stěžovatele, provázená až extrémním důrazem na sankční a preventivní aspekt zadostiučinění.

41. Pro stanovení výše zadostiučinění je totiž významná i finanční situace stěžovatele. Ten disponuje podle zjištění z nalézacího spisu měsíčním příjmem okolo 20 000 Kč, jeho jediným majetkem je část nemovitosti, ve které bydlí. Za sporné videoklipy nezískal žádný majetkový prospěch. Rovněž je třeba vzít v potaz, že stěžovateli již byla uložena pokuta v přestupkovém řízení a stěžovatel čelí ve skutkově obdobně založené věci též žalobě Železáren, požadující další vysokou finanční částku. Za těchto okolností považuje Ústavní soud zadostiučinění ve výši 180 000 Kč za likvidační. Konstatování nalézacího soudu, že uložení povinnosti uhradit částku ve výši 180 000 Kč osobě s příjmem 20 000 Kč měsíčně likvidační není, neboť si tato může vzít úvěr (bod 67 *in fine* rozsudku), je nejen cynické, ale též argumentačně chybné, neboť odkazem na možnost čerpat úvěr, ať již v jakékoli výši, by bylo možné odmítnout likvidační povahu náhrady nemajetkové (ale i jiné) újmy v každém soudem posuzovaném případě.

VI. Závěr

42. Obecné soudy oprávněně dovodily důvod pro omezení svobody projevu stěžovatele vůči vedlejšímu účastníku 1, neboť stěžovatelem publikovanými videoklipy bylo porušeno jeho základní právo na lidskou důstojnost, osobní čest a dobrou pověst (čl. 17 odst. 4, čl. 10 odst. 1 Listiny). Týž závěr však nelze učinit vůči vedlejší účastnici 2, jak vysvětleno v bodě 33 výše. Náhrada nemajetkové újmy ve prospěch vedlejšího účastníka 1 byla stanovena v nepřiměřené výši, Ústavní soud jí přičítá likvidační povahu, a došlo tak k porušení stěžovatelova základního práva na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny. Vedlejší účastnici 2 předmětná náhrada nenáleží (body 33, 25). Ústavní soud samostatně

nekonstatoval tvrzené porušení stěžovatelova práva na soudní ochranu, resp. na spravedlivost řízení v intencích čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť kritika právního názoru obecných soudů se neodehrává v rovině jejich aplikace podústavního práva, ale bezprostředně v rovině substantivní interpretace Listiny, již tyto soudy přímo použily. Zbylá procesní výtka Ústavního soudu k nedostatkům odůvodnění rozhodnutí o nemajetkové újmě přiznané vedlejším účastníkům pak směřuje jen k dílčí části předmětu řízení.

43. Stran procesních důsledků výroku I nálezu nutno shrnout, že podle výroku II z nich plyne zrušení výroků V, VI rozsudku nalézacího soudu a i zrušení částí výroků I rozhodnutí odvolacího a dovolacího soudu (ten rozhodoval jen o satisfakci vedlejšímu účastníku 1, vůči vedlejší účastnici 2 zde nebylo dovolání přípustné), vždy v relaci k nemajetkové újmě. Ve vztahu k vedlejší účastnici 2 byla shledána protiústavnost též meritorních výroků II, IV (zdržovací, omluva) rozsudku nalézacího soudu, jakož i opět zde relevantních částí výroků I rozsudku odvolacího a usnesení dovolacího soudu. Zbytek tvoří kasaci podrobené akcesorické nákladové výroky všech obecných soudů a zamítnutí zbytku návrhu (petitu) ústavní stížnosti, neboť stěžovatel požadoval, s výjimkou dvou nákladových výroků nalézacího soudu, zrušení všech výroků všech obecných soudů.

44. Ze všech výše uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu částečně vyhověl a napadená rozhodnutí ve shora vymezeném rozsahu zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. V dalším řízení budou ve smyslu čl. 89 odst. 2 Ústavy obecné soudy vázány nosnými důvody tohoto nálezu.

Č. 23
Povinnost soudů hodnotit konkrétní překážky střídavé péče
(sp. zn. I. ÚS 3350/22 ze dne 8. února 2023)

I. Při rozhodování o péči o nezletilé jsou obecné soudy povinny vyvarovat se paušálních (a v obecné rovině nevalidních) argumentů proti střídavé péči, jako je útlý věk dítěte, stabilita výchovného prostředí, adaptační náročnost střídání, špatná komunikace rodičů, vzdálenost bydlišť rodičů, pracovní vytíženost jednoho z rodičů, pomoc příbuzných s péčí o dítě či odmítavý postoj psychologů; bez vypořádání konkrétních okolností stojících (při totožné kompetenci obou rodičů a dobrém vztahu dítěte k nim) střídavé péči na překážku obecné soudy nenaplňují ústavně zaručená práva účastníků plynoucí z čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozdíl mezi výlučnou péčí o nezletilého, s širokou úpravou styku s nepečujícím rodičem, a střídavou (byť i nestejnoměrnou) péčí (třeba i stejného časového vymezení) není jen formální, je symbolicky a psychologicky důležitý nejen pro rodiče, ale i pro dítě samotné. Obecné soudy by při naplnění všech kritérií, vycházejících z čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, měly volit model střídavé (byť i nestejnoměrné) péče, neboť jen tím je rodičům zajištěno jejich rovnocenné postavení bez pocitu většího/menšího „oprávnění“ k dítěti.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka, soudce Pavla Šámala a soudce zpravodaje Jaromíra Jirsy o ústavní stížnosti stěžovatele J. V., zastoupeného Mgr. Markem Urbišem, advokátem, se sídlem v Opavě, Partyzánská 18, proti výroku I rozsudku Krajského soudu v Ostravě č. j. 13 Co 103/2022-234 ze dne 21. 7. 2022 a výrokům I, II a III rozsudku Okresního soudu v Opavě č. j. 14 Nc 326/2020-177 ze dne 16. 12. 2021, za účasti Krajského soudu v Ostravě a Okresního soudu v Opavě jako účastníků řízení a dále a) T. V. a b) nezletilého V. V., zastoupeného opatrovníkem městem Opava, se sídlem v Opavě, Horní náměstí 69, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Výrokem I rozsudku Krajského soudu v Ostravě č. j. 13 Co 103/2022-234 ze dne 21. 7. 2022 a výroky I, II a III rozsudku Okresního soudu v Opavě č. j. 14 Nc 326/2020--177 ze dne 16. 12. 2021 byla porušena práva stěžovatele zaručená v čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Výrok I rozsudku Krajského soudu v Ostravě č. j. 13 Co 103/2022-234 ze dne 21. 7. 2022 a výroky I, II a III rozsudku Okresního soudu v Opavě č. j. 14 Nc 326/2020--177 ze dne 16. 12. 2021 se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní stížností jsou napadena rozhodnutí obecných soudů vydaná ve věci péče o nezletilého vedlejšího účastníka b), syna stěžovatele a vedlejší účastnice a). Stěžovatel namítá, že napadenými rozsudky byla porušena jeho základní práva podle čl. 32 odst. 4 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

II. Řízení před obecnými soudy

2. Okresní soud v Opavě (dále jen „nalézací soud“) svěřil nadepsaným rozsudkem nezletilého pro dobu po rozvodu manželství rodičů do péče matky (výrok I), určil stěžovateli výživné a rozhodl o nedoplatku na výživném a způsobu jeho zaplacení (výroky II a III). Dospěl k závěru, že je v zájmu nezletilého svěřit jej do výlučné péče matky, neboť je ještě útlého věku (v době rozhodování byl tříletý) a je primárně citově navázán na matku, s níž dosud strávil většinu života; bude tak „zajištěno, aby měl jednotné výchovné prostředí, které ke svému dalšímu řádnému psychickému a fyzickému vývoji nezbytně potřebuje“ (bod 28 rozsudku). Do budoucna střídavou péči nevyloučil, jeho závěr však pro danou chvíli neovlivnilo ani zjištění, že „je to také otec, kdo má dostatečné podmínky pro péči o nezletilého, kdo je schopen se o chlapce postarat a kdo má (stejně jako matka) srovnatelnou rodičovskou způsobilost“ (tamtéž). Nalézací soud dále upravil „široký“ styk dítěte se stěžovatelem s ohledem na prokázané zjištění, že chlapec je na pobyt u otce dlouhodobě zvyklý a má k němu silný a pozitivní citový vztah; neztotožnil se s názorem vedlejší účastnice, že by nezletilý byl v době jeho rozhodování na matku fixován natolik, aby nezvládl strávit u otce tři noci po sobě od čtvrtka do neděle. V této souvislosti rovněž uzavřel, že cestovat mezi bydlišti rodičů jedenkrát týdně není v rozporu se zájmy nezletilého.

3. K odvolání stěžovatele Krajský soud v Ostravě (dále jen „odvolací soud“) výroky I–III rozsudku nalézacího soudu výrokem I potvrdil, k dalšímu řízení vrátil tomuto soudu věc pouze v části nenapadených výroků upravujících styk stěžovatele s nezletilým. Odvolací soud doplnil dokazování o zprávu z dětské skupiny nezletilého, podle které je po návštěvě u otce plačtivý a nekomunikativní. Ze zprávy psycholožky dále zjistil, že rozvoj sociálních dovedností nezletilého je v důsledku narušené komunikace mezi rodiči, nízkého věku a zátěže plynoucí ze vzdálenosti bydlišť rodičů zpomalený; v případě předčasného nastavení režimu střídavé péče nelze podle psycholožky plně vyloučit problémy se socializací v budoucnu. Námitky stěžovatele vůči věrohodnosti a objektivitě uvedených důkazů odvolací soud nepřijal a ztotožnil se se závěrem nalézacího soudu, že vzhledem k nízkému věku nezletilého a vzdálenosti bydlišť rodičů není střídavá péče v nejlepším zájmu dítěte. Na podporu svých závěrů odkázal odvolací soud na usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 106/15 ze dne 17. 3. 2015 (U 5/76 SbNU 957). Na aktuální uspořádání je podle odvolacího soudu nezletilý adaptovaný a změna ve smyslu střídavé péče, jejíž nevhodnost podpořila svým odborným názorem psycholožka, by byla zásahem do stability jeho výchovného prostředí a překračovala by jeho adaptační možnosti, nadto za přetrvávajícího konfliktního vztahu mezi rodiči (z bodu 18 rozsudku).

III. Argumentace stěžovatele

4. Stěžovatel vytýká obecným soudům, že svá rozhodnutí založily na skutkových tvrzeních, která nebyla důkazně podložena a vycházela především ze subjektivních vyjádření vedlejší účastnice nebo z jí předkládaných, jednostranně zabarvených důkazů (zpráva z dětské skupiny, zpráva psycholožky).

5. Obecné soudy podle stěžovatele dostatečně neodůvodnily a srozumitelně nevysvětlily, proč není v daném případě střídavá péče možná [v rozporu s nálezy sp. zn. III.

ÚS 882/22 ze dne 22. 8. 2022 (N 104/113 SbNU 207), sp. zn. I. ÚS 823/16 ze dne 6. 12. 2016 (N 233/83 SbNU 637); všechna rozhodnutí jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz]. Vedlejší účastnicí tvrzené psychické potíže syna nebyly podle stěžovatele v řízení řádně prokázány a podle další judikatury Ústavního soudu [nález sp. zn. I. ÚS 3065/21 ze dne 3. 5. 2022 (N 56/112 SbNU 9)] samy o sobě neobstojí ani další použité argumenty obecných soudů, jako je prosté konstatování věku nezletilého či vzdálenosti rodičů (L. – O.; cca 70 km, 60 min jízdy autem). Rodiče již v rámci probíhajícího styku po dobu několika let prokázali, že jsou schopni danou vzdálenost bez potíží urazit; navíc právě model střídavé péče ušetří nutnost častého stěhování jako v případě rozšířeného styku. Stejně tak se stěžovatel vymezuje i vůči argumentu špatné komunikace rodičů a uvádí, že u partnerského rozchodu je logické, že jistá míra nekomunikace přetrvá.

6. Rozhodnutími obecných soudů bylo podle stěžovatele upozaděno východisko Ústavního soudu, podle kterého je právem obou rodičů pečovat o dítě v zásadě stejnou měrou a podílet se na jeho výchově, čemuž ekvivalentně odpovídá právo samotného dítěte na péči obou rodičů. Obecné soudy podle jeho přesvědčení nechránily práva rodičů stejnou měrou a nerozhodovaly v nejlepším zájmu dítěte. Vůči stěžovatelově faktické péči nevznesli opatrovník ani vedlejší účastnice žádné výhrady. Je-li tedy závěrem obecných soudů, že oba rodiče jsou stejně způsobilí zajistit bezproblémový vývoj a potřeby nezletilého, byl prokázán jeho silný citový vztah k oběma rodičům, není stěžovateli zřejmé, co je v daném případě – ve světle kritérií vymezených judikaturou Ústavního soudu – střídavé péči na překážku.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

7. Ústavní stížnost byla podána včas, osobou oprávněnou a řádně zastoupenou advokátem v souladu s § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a je přípustná podle § 75 odst. 1 téhož zákona.

V. Vyjádření k ústavní stížnosti a replika stěžovatele

8. V souladu s § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu vyzval soudce zpravodaj účastníky a vedlejší účastníky řízení, aby se k ústavní stížnosti vyjádřili. Obecné soudy jako účastníci řízení zcela odkázaly na odůvodnění svých rozhodnutí. Vedlejší účastnice sdělila, že svá práva v řízení před Ústavním soudem uplatňovat nebude.

9. Opatrovník nezletilého k výzvě Ústavního soudu popsal vývoj rodinné situace a vycházel přitom ze sdělení rodičů. Vyjádřil se, že dlouhodobě neupravený styk se stěžovatelem (po kasačním zásahu odvolacího soudu) není v zájmu nezletilého; vyvstává naléhavá potřeba, aby byl v kontaktech otce se synem (které bez úpravy na bázi dobrovolnosti nefungují dobře) nastaven řád a pravidelnost. K formě péče o nezletilého se blíže nevyjádřil.

10. Součástí vyjádření opatrovníka byl záznam z pohovoru s nezletilým uskutečněného bez přítomnosti dalších osob počátkem letošního roku v dětské skupině, kterou nezletilý navštěvuje. Ze záznamu plyne, že navzdory upozornění ředitelky zařízení (která podávala v řízení dvě zprávy použité jako důkaz), že je dítě traumatizované a zřejmě nebude chtít komunikovat, navázal nezletilý rozhovor bez potíží, usmíval se, odpovídal adekvátně a reagoval úměrně věku – jako traumatizované dítě nepůsobil. Z obsahu rozhovoru jsou zachyceny informace, že ve školce je nezletilý spokojený, má rád oba rodiče, na tátu se těší a jezdí k němu rád, cestování nevnímá jako problém. Při pobytu u jednoho rodiče mu není smutno po druhém.

11. V replice k uvedenému vyjádření stěžovatel potvrdil, že nikdy na synovi nepozoroval nespokojenost ani s odloučením od matky, ani s cestováním.

VI. Upuštění od ústního jednání

12. Ústní jednání Ústavní soud nekonal, neboť od něj nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu) – skutková zjištění i právní argumentace potřebné pro posouzení Ústavního soudu jsou zřejmé z písemných podání účastníků a připojeného spisu nalézacího soudu zn. 14 Nc 326/2020.

VII. Hodnocení Ústavního soudu

13. Ústavní soud po seznámení s obsahem zaslaných podání i zapůjčeného spisu nalézacího soudu dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

VII. a) Obecná východiska

14. Při rozhodování soudu ve věcech péče o nezletilé naplňuje stát pozitivní závazky plynoucí z čl. 32 odst. 1 a 4 Listiny a zasahuje do nejintimnější sféry skupiny jednotlivců – do jejich rodinného života; činí tak pro ochranu dětí jako zranitelných subjektů práva. Vzhledem k tomu, že každé dítě (stejně jako každý dospělý) je jedinečné, s jedinečnou historií a rodinným zázemím, je logické, že lze z rozhodovací praxe soudů vyvozovat obecné závěry jen obtížně.

15. Judikatura Ústavního soudu přesto vymezila kritéria, která musí obecné soudy z hlediska nutnosti zohlednit nejlepší zájem (zejména) dítěte vzít v úvahu při rozhodování o úpravě výchovných poměrů [srov. komplexně nález sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014 (N 105/73 SbNU 683), body 19–25]: 1. existenci pokrevního pouta mezi dítětem a osobou usilující o jeho svěření do péče; 2. míru zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěření do péče dané osoby; 3. schopnost osoby usilující o svěření dítěte do péče zajistit jeho bezproblémový vývoj a jiné potřeby; 4. přání dítěte.

16. Naplňují-li oba rodiče všechna kritéria podobnou měrou, je třeba vycházet z ústavněprávního předpokladu, že je v nejlepším zájmu dítěte, aby o ně pečovali oba rodiče [např. nález sp. zn. IV. ÚS 1921/17 ze dne 21. 11. 2017 (N 215/87 SbNU 477), bod 14]. Na obecné soudy nejsou kladeny nároky pouze z hlediska metodologie posouzení nejlepšího zájmu dítěte a práva obou rodičů vychovávat své děti, tj. ve smyslu následování citovaných či dalších kritérií, ale též z hlediska způsobu (kvality) posouzení věci. Rozhodnutí soudu, kterým není vyhověno rodiči žádajícímu střídavou péči, musí být přesvědčivě odůvodněno, včetně uvedení relevantních argumentů, jak se soud s jednotlivými kritérii vypořádal a proč v konkrétním případě rodič neuspěl. Obdobně by měl obecný soud uvést i kroky, které případně mohou vést k odstranění daných překážek (bod 23 nálezu sp. zn. I. ÚS 3065/21).

17. V obecné justici i mezi odborníky z řad psychologů, sociologů či sociálních pracovníků má střídavá péče své zastánce i odpůrce. Odpůrci kritizují nejistotu, kterou v dětech vyvolává stěhování mezi dvěma domovy (viz ČERVENKOVÁ, R., HONZÁK, R. Všichni žijem v blázinci. Současnost očima psychiatra. Praha: Vyšehrad, 2018, s. 125). Zastánci kladou důraz na nezastupitelnou roli obou rodičů v životě dítěte, které často, nachází-li se ve výlučné péči pouze jednoho rodiče, vztah k druhému (někdy i za přičinění pečujícího rodiče) nenávratně ztratí (PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. Sdílené rodičovství. První vydání. Praha: Národní institut pro děti a rodinu, 2020, s. 9; FUČÍK, P., ŠOLCOVÁ, M. Nové formy rodičovství: střídavá péče a hledání jejích důsledků pro děti – přehledová studie. Sociální studia, č. 2/2022, s. 49). Obě zmiňovaná negativa mohou mít pro zdárný vývoj dítěte a jeho budoucí sociální návyky závažné důsledky. Úkolem soudu je v případě nedosažení dohody rodičů hledat „nejméně špatné ze všech špatných řešení“. Jak ovšem uvádějí citovaní sociologové Fučík se Šolcovou, „data nepodporují tvrzení, že by průměrný konflikt mezi rodiči měl více narušující důsledky pro děti než výrazně omezený vztah s jedním z rodičů“ (s. 44), a závěrem své přehledové studie shrnují, že „na základě dostupné empirické literatury z oblasti sociálněvědního výzkumu věnujícího se důsledkům porozvodových uspořádání je

zřejmé, že střídavá péče není v obecné rovině pro děti škodlivá. Škodlivé jsou nepřiměřené přístupy rodičů a institucí, zejména konflikt či dlouhodobá nejistota, zasahující děti“ (s. 50).

18. Pro rodiče i pro dítě je obtížné a stresující se v situaci po rozpadu vztahu a rodiny zorientovat. V zájmu dítěte a jeho budoucího prospívání je nutné, aby rodiče oddělili rovinu partnerskou (vztahovou) a rodičovskou a uvědomili si, že ač přestávají být partnery, rodiči společného dítěte být ani jeden nepřestanou. S tím se pojí další nezbytné zjištění: výlučná péče neznamená pro rezidentního rodiče více práv při výkonu rodičovské odpovědnosti; znamená naopak více práce, starostí, odpovědnosti a povinností (zejména informačních) vůči nepečujícímu rodiči. Rodičovskou odpovědností jsou i nadále nadáni oba stejně a oba mají stejné právo o záležitostech dítěte rozhodovat; netřeba dodávat, že nejlépe společně (PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R., opětovně citováno, s. 18–19).

19. Ač se na první pohled může zdát, že je nepodstatné, zda obecné soudy zvolí model výlučné péče s širokým stykem pro nerezidentního rodiče nebo střídavé (nestejnoměrné) péče, jde-li z faktického hlediska o stejné časové rozmezí, není tomu tak (bod 60 nálezu sp. zn. I. ÚS 3065/21). Obecné soudy by měly vždy zvažovat model střídavé (byť i nestejnoměrné) péče, neboť především při této formě péče je rodičům zajištěno jejich rovnocenné postavení; žádný z nich se pak nemůže opírat o větší „oprávnění“ k dítěti a argument využívat ve sporech s druhým rodičem. Uvedené východisko Ústavního soudu není projevem formalismu, jde o důležitou symboliku vnímání rodičovství jako sdíleného nejen pro rodiče, ale především pro dítě.

20. Výše zmíněná podmínka „při naplnění všech kritérií“ pak ve světle nálezu sp. zn. I. ÚS 3065/21 mimo jiné znamená, že obecný soud nemůže závěr o nevhodnosti střídavé péče odůvodnit obecným odkazem (ať už samostatně, nebo i kumulovaně) na:
- útlý věk dítěte (body 30–32);
- stabilitu výchovného prostředí (k tomuto lze z bodu 34 přeformulovaného do třetí právní věty citovat: „3. Se zvláštní pozorností by soudy měly možnost změny modelu péče posuzovat ve věku kolem tří let dítěte. Jelikož do té doby je obvykle dominantním pečujícím rodičem matka, odmítnutí zvážení střídavé péče pouze s odkazem na stabilitu výchovného prostředí nezletilého by v této situaci variantu střídavé péče v podstatě neoprávněně vyloučilo navždy.“);
- komunikační potíže rodičů (body 37–42);
- nedostatečný vzájemný respekt k rodičovské roli druhého (body 43–46);
- odmítavý postoj psychologů (body 47–49);
- pracovní vytíženost nepečujícího rodiče či pomoc příbuzných [body 50–53; pomoc dalších osob s péčí o dítě s ohledem na pracovní či jiné závazky rodiče (nezpochybňuje-li svým rozsahem a významem vlastní kompetenci rodiče o dítě se postarat) je běžnou záležitostí, ve funkčních rodinách praktikovanou bez potíží a bez pozastavení];
- vzdálenost bydlišť rodičů (bod 54);
- logistickou a adaptační náročnost střídavé péče [body 56 a 57 a k tomu zobecnění v sedmé právní větě nálezu: „7. Soudy nemohou vyloučit střídavou péči s pouhým odkazem na celkovou náročnost tohoto modelu péče pro nezletilého či rodiče. Je jejich povinností přesvědčivě odůvodnit, v čem přesně má v konkrétním případě (oproti realizaci styku dítěte s nepečujícím rodičem) ona náročnost spočívat.“].

21. Není-li obecný soud v projednání věci a odůvodnění svého rozhodnutí takto důsledný, vzniká riziko „zakonzervování“ statu quo nastaveného prvním rozhodnutím ve věci (popř. faktickým stavem po rozpadu rodiny), který již nepečující rodič s postupujícím časem nebude mít šanci zvrátit. V konkrétním řízení tedy musí být tvrzeno a prokázáno, proč konkrétně jsou například nízký věk dotčeného dítěte nebo špatná komunikace rodičů střídavé péči na překážku, neboť neplatí, že při výlučné péči je dítě konfliktu rodičů uchráněno;

nutnost vzájemné komunikace rodičů o záležitostech a potřebách dítěte neodpadá u žádného způsobu uspořádání poměrů dítěte.

VII. b) Aplikace obecných východisek na projednávaný případ

22. Ve světle nastíněné judikatury podle Ústavního soudu z odůvodnění napadených rozhodnutí ani obsahu spisu neplyne, jaké konkrétní relevantní překážky střídavé péči o nezletilého v projednávané věci brání.

23. Nalézací soud založil své rozhodnutí na závěru o nutnosti vytvořit nezletilému stabilní výchovné prostředí. V době vydání rozsudku sice rozhodoval o tříletém dítěti; ani tak ovšem – při vědomí podrobně rozebraného nálezu sp. zn. I. ÚS 3065/21 – z odůvodnění jeho rozsudku ani zjištěného skutkového stavu nevyplývá, proč by střídavá péče měla být v rozporu s nejlepším zájmem nezletilého.

24. Odvolací soud opřel svůj právní závěr o nevhodnosti střídavé péče (a rovněž o potřebě doplnit dokazování ohledně rozsahu styku) mimo jiné o odborný názor psycholožky, jejíž objektivitu stěžovatel v řízení zpochybňoval, neboť k jejímu působení nebyl přizván. Názor psycholožky odvolací soud v rozporu se zásadou ústnosti a přímosti převzal, aniž by ji při jednání vyslechl a konfrontoval s námitkami stěžovatele [analogicky ke znaleckému důkazu podle § 127 odst. 1 o. s. ř. viz usnesení sp. zn. IV. ÚS 3470/15 ze dne 19. 7. 2016 (U 11/82 SbNU 799)]. Z vyjádření opatrovníka nezletilého přitom plyne, že po rozhodnutí odvolacího soudu se u psycholožky uskutečnila společná schůzka rodičů, na které se stěžovatel dozvěděl, že psychické problémy chlapec nemá a že problém je v komunikaci rodičů. Současně ani z předloženého záznamu pohovoru s nezletilým nevyplynulo, že by pobytem u stěžovatele nějak trpěl či byl traumatizovaným dítětem (jak jej opakovaně vykreslila ředitelka školky, z jejíž zprávy odvolací soud rovněž vyšel – opět aniž by ji vyslechl při jednání – viz bod 6 rozsudku odvolacího soudu).

25. V době svého rozhodování obecné soudy (zatím) nezjišťovaly názor nezletilého, který bude nabývat na významu s postupujícím věkem. Je však úkolem obecných soudů porovnat znovu v řízení učiněná skutková zjištění a podrobit je úvaze, zda více indicií svědčí matčině verzi o křehkém psychickém zdraví nezletilého, nebo stěžovatelově verzi o bezproblémové realizaci cest i trávení společného času. Ze zprávy opatrovníka nezletilého v nyní probíhajícím řízení o úpravě styku (č. l. 256) například vyplývá, že se nezletilý podivuje tomu, proč nemůže se stěžovatelem trávit více času, a že o to stojí. Také proto nejsou dosavadní důvody, které obecné soudy vedly k zavržení varianty střídavé péče o nezletilého, pro Ústavní soud dostatečně silné a přesvědčivé.

26. Ze zmiňované zprávy opatrovníka dále plyne, že vedlejší účastnice podle svého vyjádření nevidí důvod, proč by měl syn ve školce chybět „za každou cenu“. Ústavně zaručeným právem dítěte je ovšem rozvíjet vztahy s oběma svými rodiči, nikoli navštěvovat každý den mateřskou školu; jakkoli jsou předškolní vzdělávání a socializace v kolektivu dítěti prospěšné, nelze je významově stavět nad celý život ovlivňující hodnotu vztahu dítěte (a posléze i dospělého člověka) s jeho rodičem. Uvedenému postulátu koresponduje i interdisciplinární pohled odborníků, který zde Ústavní soud (mimo jiné k „překážkovému“ argumentu útlého věku) obecným soudům znovu nabízí: „Děti od narození potřebují možnost rozvíjet si oboustranně uspokojivý, individuální vztah k oběma svým rodičům, uspořádání výchovy a péče je nutné uskutečnit vždy co nejdříve momentu, kdy dojde k rozpadu rodiny, nikoliv čekat na ‚vhodný' věk dítěte.“ (PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R., opětovně citováno, s. 24). A k tomu z vlastní rozhodovací činnosti (bod 25 nálezu sp. zn. III. ÚS 882/22) dodává: „… střídavá péče nenastupuje pouze v situaci jakéhosi předem pro ni připraveného ideálního stavu, … Institut střídavé péče směřuje, vždy v nejlepším zájmu nezletilých, k zachování základního práva obou rodičů na výchovu a péči o dítě právě v situacích, kdy došlo k poruše v rodinných vztazích. Nezbytný zásah soudu, jakkoli obezřetný, tu nemůže být ‚dokonalý', ale

pokud možno co nejvyváženější. Pozitivní závazek státu tu musí být naplněn nikoli jen konstatováním konfliktního aspektu vzájemného vztahu rodičů stran výchovy dětí, zmíněného navíc v rozhodovacích úvahách v konečném důsledku k tíži jen jednoho z nich. Namístě je naléhavé upozornění a právní dopady zmiňující apel na oba rodiče, že respekt k právu druhého na péči a výchovu dětí je nejen v zájmu nezletilých, ale i jich samotných (srov. § 883, § 884 odst. 1 občanského zákoníku).“

27. Ústavní soud kasačním nálezem nezasahuje do rozhodovací činnosti obecných soudů více, než je nezbytně nutné, tj. nad rámec ochrany ústavně zaručených práv. Nenařizuje obecným soudům, zda má být nezletilý svěřen do rovnoměrné či asymetrické péče rodičů; jak je ovšem uvedeno výše, z psychologického hlediska vnímání rodinné situace není nepodstatné, zda je péče upravena jako výlučná či střídavá. Pro zajištění rovnocenného postavení rodičů je nejvhodnější (a zároveň nejjednodušší) péče střídavá (byť i nestejnoměrná, neboť i ta se v rozhodovací praxi obecných soudů bez potíží vyskytuje – srov. např. rozsudek Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou č. j. 4 P 28/2013-2350 ze dne 15. 5. 2019 ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě č. j. 72 Co 347/2019-3779 ze dne 11. 5. 2020, které jsou Ústavnímu soudu známy z jeho rozhodovací činnosti ve věci vedené pod sp. zn. I. ÚS 81/23). Ať již obecné soudy posoudí zjištěný skutkový stav po právní stránce jakkoli, závěrem Ústavního soudu je, že nevyjdou-li najevo nové zásadní okolnosti, na základě dosud učiněných skutkových zjištění rozhodnutí o výlučné péči vedlejší účastnice z ústavněprávního hlediska neobstojí.

VIII. Závěr

28. Ústavní soud na základě výše uvedených důvodů po projednání věci mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu, neboť jimi byla porušena ústavní práva stěžovatele podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 32 odst. 4 Listiny.

29. Na obecných soudech nyní bude, aby zohlednily nosné důvody tohoto kasačního nálezu i další zde citované a obecně závazné judikatury Ústavního soudu a podle ní upravily poměry nezletilého, s respektem k rovnocennému postavení obou rodičů a s přihlédnutím k jeho aktuálním potřebám. Ústavní soud si je vědom, že svou kasační pravomoc uplatňuje v situaci, kdy z rozhodnutí odvolacího soudu probíhá před nalézacím soudem znovu řízení o úpravě styku stěžovatele s nezletilým; předmět tohoto řízení se odvíjí od svěření nezletilého do výlučné péče vedlejší účastnice, které nyní pozbývá podkladu. Smysl, účel a komplexní povaha nesporného řízení ve věcech péče o nezletilé [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 2611/20 ze dne 22. 12. 2020 (N 235/103 SbNU 398) či nález sp. zn. IV. ÚS 1328/20 ze dne 28. 7. 2020 (N 157/101 SbNU 98)] nicméně nalézacímu soudu bez procesních komplikací umožňují rozhodnout znovu meritorně o všech otázkách úpravy poměrů nezletilého.

Č. 24
Důvody pro nařízení předběžného opatření v civilním řízení
(sp. zn. II. ÚS 1117/22 ze dne 14. února 2023)

Při rozhodování o předběžných opatřeních podle § 102 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, musí být poskytnuta ochrana jak tomu, kdo o vydání předběžného opatření žádá, tak v rámci ústavních pravidel i tomu, vůči komu předběžné opatření směřuje. Ochrana toho, proti komu má navrhované předběžné opatření směřovat, však nemůže dosáhnout takové intenzity, aby prakticky znemožnila ochranu oprávněných zájmů druhé strany. Zásah do práv předběžným opatřením musí být přiměřený navrhovatelem osvědčenému porušení jeho práv a právem chráněných zájmů, stejně tak musí být přiměřená i eventuální újma vzniklá z předběžného opatření dotčenému účastníkovi. Z odůvodnění rozhodnutí obecného soudu musí být jednoznačně zřejmé důvody, pro které soud předběžné opatření nařizuje. V opačném případě se jedná o svévoli ze strany obecného soudu, která představuje porušení ústavně zaručených práv na spravedlivý proces a na ochranu vlastnictví zaručených čl. 36 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Tomáše Lichovníka, soudce Jiřího Zemánka a soudce zpravodaje Davida Uhlíře o ústavní stížnosti stěžovatelů 1) Petra Petříka, 2) Jany Petříkové, právně zastoupených Mgr. Petrem Kafkou, advokátem, se sídlem Na Slupi 134/15, Praha 2, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28. ledna 2022 č. j. 12 Co 387/2021-284 a usnesení Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 16. listopadu 2021 č. j. 25 C 147/2021-145, za účasti Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 5 jako účastníků řízení a Ing. Gagika Aharonyana, právně zastoupeného JUDr. Jiřím Janouškem, advokátem, se sídlem Badeniho 291/3, Praha 6, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 28. 1. 2022 č. j. 12 Co 387/2021-284 byla porušena ústavně zaručená práva stěžovatelů na spravedlivý proces a na ochranu vlastnictví zaručená čl. 36 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28. 1. 2022 č. j. 12 Co 387/2021-284 se proto ruší.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Stěžovatelé podávají ústavní stížnost podle § 72 a následujících zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, a domáhají se zrušení v záhlaví specifikovaných usnesení Obvodního soudu pro Prahu 5 a Městského soudu

v Praze, neboť mají za to, že jimi byla porušena jejich základní práva zaručená čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

2. Z ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí obecných soudů a soudního spisu zjistil Ústavní soud následující relevantní skutečnosti. Stěžovatelé a vedlejší účastník jsou podílovými spoluvlastníky nemovitých věcí, pozemku parc. č. X1 a pozemku parc. č. X2, v katastrálním území R., obec P., vedené na LV č. X3 u Katastrálního úřadu pro hlavní město Prahu, katastrální pracoviště Praha (dále jen „nemovité věci“). Stěžovatel 1) vlastní podíl na nemovitých věcech o velikosti 1/8, stěžovatelka 2) vlastní podíl o velikosti 1/2 a vedlejší účastník vlastní podíl o velikosti 3/8. Mezi stěžovateli a vedlejším účastníkem je v současnosti vedeno řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví u Obvodního soudu pro Prahu 5. Po zahájení tohoto řízení nařídil obvodní soud na návrh vedlejšího účastníka napadeným usnesením ze dne 16. 11. 2021 č. j. 25 C 147/2021-145 předběžné opatření. Tímto předběžným opatřením obvodní soud zakázal stěžovateli 1) a stěžovatelce 2) jakkoliv nakládat s jejich podíly na nemovitých věcech. Obvodní soud uvedl, že z provedeného dokazování vyšlo najevo, že se stěžovatelé snaží své vlastnické podíly na nemovitých věcech prodat třetím osobám, přičemž současně odmítají podíly prodat vedlejšímu účastníkovi (a třetímu spoluvlastníkovi), který o ně jeví zájem. Obvodní soud se odvolal také na další předběžné opatření zakazující stěžovatelům disponovat s jejich podíly, nařízené v jiném řízení vedeném Obvodním soudem pro Prahu 5 mezi shodnými účastníky, které jako správné potvrdil odvolací soud. Dále se odvolal na usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 11. 2017 sp. zn. IV. ÚS 3280/17 (dostupné na https://nalus.usoud.cz), kterým Ústavní soud odmítl ústavní stížnost proti obdobným rozhodnutím o předběžném opatření. Obvodní soud tak uzavřel, že existuje obava, že by výkon rozhodnutí v řízení vydaného následně mohl být ohrožen v důsledku toho, že nabyvatelem vlastnického práva se stane třetí osoba, u které nebude osvědčen skutečný zájem dosavadních spoluvlastníků o hospodaření s nemovitostmi, jejich dosavadní míra hospodaření s nimi a další otázky, které soud primárně řeší v řízení o vypořádání spoluvlastnictví k nemovitostem.

3. Stěžovatelé se proti usnesení obvodního soudu bránili odvoláním. Městský soud v Praze napadeným usnesením ze dne 28. 1. 2022 č. j. 12 Co 387/2021-284 potvrdil rozhodnutí soudu prvního stupně. Městský soud se ztotožnil se skutkovými zjištěními i právními závěry obvodního soudu. Uvedl, že ve skutečnosti se vedlejší účastník jako spoluvlastník nemovitých věcí domáhá zrušení spoluvlastnictví a přikázání spoluvlastnických podílů stěžovatelů do svého vlastnictví, shledal potřebu zatímně upravit poměry účastníků, neboť v řízení bylo prokázáno, že se stěžovatelé zdráhají prodat své spoluvlastnické podíly právě vedlejšímu účastníkovi, byť je prodat chtějí. Městský soud připustil, že zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, již neobsahuje zákonné předkupní právo spoluvlastníků. Má však za to, že právo spoluvlastníka, který má zájem získat celou nemovitou věc, by mělo mít přednost před tím, aby ostatní spoluvlastníci prodali své spoluvlastnické podíly třetí osobě. Podle názoru městského soudu vedlejší účastník prokázal potřebu, aby poměry účastníků byly zatímně upraveny. Současně nařízení předběžného opatření a zachování stávajících spoluvlastnických vztahů do skončení řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví nebude mít podle názoru městského soudu zásadní negativní vliv na právní postavení stěžovatelů, neboť jejich postavení nebude nijak dotčeno. Vedlejší účastník prokázal zájem odkoupit podíly stěžovatelů. Jejich snaze neprodat své spoluvlastnické podíly právě vedlejšímu účastníkovi, ale komukoliv jinému ano, nemůže být poskytnuta ve fázi řízení o nařízení předběžného opatření ochrana.

II. Argumentace účastníků

Argumentace stěžovatelů

4. Stěžovatelé ve svém návrhu nejprve podrobně zrekapitulovali dosavadní průběh řízení i značně problematické vztahy s vedlejším účastníkem. Mezi stěžovateli a vedlejším účastníkem probíhá v současnosti více soudních sporů, které se všechny týkají nemovitých věcí, ke kterým mají stěžovatelé a vedlejší účastník spoluvlastnické právo. Zejména z důvodu velmi negativních vztahů s vedlejším účastníkem se stěžovatelé již delší dobu snaží své spoluvlastnické podíly na nemovitých věcech prodat třetí osobě. Stěžovatelé ve svém návrhu uvádějí, že se již v roce 2018 pokusili své spoluvlastnické podíly na nemovitých věcech prodat a uzavřeli kupní smlouvu s obchodní společností AUNING Invest, s. r. o. Vedlejší účastník však podal žalobu na neplatnost této kupní smlouvy a prostřednictvím předběžného opatření, kterým Obvodní soud pro Prahu 5 zakázal stěžovatelům nakládat s jejich spoluvlastnickými podíly, docílil toho, že společnost AUNING Invest, s. r. o., od kupní smlouvy odstoupila. Následně Obvodní soud pro Prahu 5 předběžné opatření zrušil na návrh stěžovatelů, neboť nebylo nadále opodstatněné.

5. Následně dne 25. 10. 2021 stěžovatelé uzavřeli další kupní smlouvu na své spoluvlastnické podíly, tentokrát s obchodní společností MF Property, s. r. o. Jelikož obě strany kupní smlouvy splnily všechny smlouvou předpokládané podmínky, podali dne 27. 10. 2021 návrh na vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí. Na tuto skutečnost reagoval vedlejší účastník návrhem na vydání předběžného opatření, kterému Obvodní soud pro Prahu 5 nyní napadeným usnesením ze dne 16. 11. 2021 č. j. 25 C 147/2021-145 vyhověl a opět zakázal stěžovatelům nakládat s jejich spoluvlastnickými podíly. Jak již bylo blíže popsáno výše, Městský soud v Praze napadeným usnesením ze dne 28. 1. 2022 č. j. 12 Co 387/2021-284 rozhodnutí obvodního soudu potvrdil.

6. Stěžovatelé tvrdí, že byli v minulosti ochotni prodat své spoluvlastnické podíly vedlejšímu účastníkovi, tj. třetímu spoluvlastníkovi nemovitých věcí, ale pouze za předpokladu, že by jim nabídl tržní cenu, což neučinil. Stěžovatelé přitom nemají zájem prodat své podíly pod tržní cenou, navíc za situace, kdy společnost MF Property, s. r. o., již uhradila kupní cenu ve výši 3 612 500 Kč. Stěžovatelé současně uvádějí, že ani společnost MF Property, s. r. o., ani jejího jednatele a společníka dříve neznali. Odmítají tedy tvrzení vedlejšího účastníka, že je prodej spoluvlastnických podílů společnosti MF Property, s. r. o., účelový, mající za cíl poškodit práva vedlejšího účastníka.

7. Stěžovatelé namítají, že byla napadenými usneseními porušena jejich ústavně zaručená práva na spravedlivý proces a ochranu vlastnictví. Mají za to, že obecné soudy v předcházejícím řízení nesprávně zjistily skutkový stav a skutečnosti tvrzené vedlejším účastníkem nebyly osvědčeny. Podle názoru stěžovatelů obecné soudy nerespektovaly ustálenou judikaturu a neodůvodnily, proč se od této judikatury odchýlily. Nařízením předběžného opatření, kterým soudy zakázaly stěžovatelům jakkoliv nakládat s jejich spoluvlastnickými podíly, nepřiměřeně zasáhly do ústavně zaručeného práva stěžovatelů na vlastnictví. Stěžovatelé namítají extrémní nesoulad mezi faktickým stavem a tvrzenými osvědčenými skutečnostmi ze strany obecných soudů. Upozorňují na skutečnost, že vedlejší účastník nijak nedoložil, že sám usiloval o odkoupení spoluvlastnických podílů na nemovitých věcech. Stěžovatelé namítají, že městský soud v tomto ohledu pouze nekriticky převzal tvrzení vedlejšího účastníka a rezignoval na svou přezkumnou roli. Podle jejich názoru městský soud překročil své pravomoci, když uvedl, že přestože již neexistuje zákonné předkupní právo spoluvlastníka, má za to, že právo spoluvlastníka na vlastnictví (tj. odkoupení) celé věci by mělo mít přednost před zájmem zbylých spoluvlastníků prodat své podíly třetí osobě. Stěžovatelé mají za to, že napadená rozhodnutí jsou výrazem libovůle obecných soudů, které pouze převzaly odůvodnění z předchozího obdobného usnesení

o předběžném opatření. Stěžovatelé namítají porušení práva na spravedlivý proces i s ohledem na překvapivost rozhodnutí. Překvapivost rozhodnutí spatřují v tom, že v řízení nebyla prokázána ani osvědčena potřeba zatímní úpravy poměrů účastníků ani obava z ohrožení soudního výkonu rozhodnutí. Obecné soudy podle názoru stěžovatelů nijak neodůvodnily, čím jsou naplněny zákonné podmínky pro vydání předběžného opatření. Zejména nevysvětlily, jak (a z jakého důvodu) by případný prodej spoluvlastnických podílů ze strany stěžovatelů třetí osobě ohrozil postavení vedlejšího účastníka. I v nedostatečném odůvodnění tak stěžovatelé spatřují porušení práva na spravedlivý proces.

8. Porušení práva na ochranu vlastnictví spatřují stěžovatelé ve skutečnosti, že jim obecné soudy znemožnily jakkoliv nakládat s jejich spoluvlastnickými podíly, a tím je nutí setrvávat ve spoluvlastnictví, a to bez dostatečného odůvodnění. Stěžovatelé předestřeli v řízení relevantní judikaturu vztahující se k projednávané věci, obecné soudy se jí však podle jejich názoru nezabývaly, respektive ji chybně interpretovaly.

Vyjádření účastníků řízení, vedlejšího účastníka řízení a replika stěžovatelů

9. Ústavní soud si vyžádal vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka řízení.

10. Obvodní soud pro Prahu 5 se k ústavní stížnosti nevyjádřil.

11. Městský soud v Praze se k ústavní stížnosti rovněž nevyjádřil.

12. Vedlejší účastník má za to, že ústavní stížnost je nedůvodná a měla by být odmítnuta jako zjevně neopodstatněná. Z vyjádření vedlejšího účastníka k ústavní stížnosti je patrné, že řada skutečností je mezi ním a stěžovateli sporná. Zejména vedlejší účastník na rozdíl od stěžovatelů tvrdí, že má soustavný zájem jejich spoluvlastnické podíly na nemovitých věcech odkoupit. Vedlejší účastník považuje judikaturu prezentovanou stěžovateli za nepřiléhavou, neboť se ve většině netýká předběžných opatření.

13. Ústavní soud zaslal vyjádření vedlejšího účastníka stěžovatelům k replice. V replice však stěžovatelé pouze polemizují se skutkovou verzí předestřenou vedlejším účastníkem, případně opakují argumentaci uvedenou již v ústavní stížnosti. Replika stěžovatelů tak nepřinesla nové skutečnosti či argumenty relevantní pro posouzení ústavní stížnosti, a Ústavní soud proto nepovažuje za významné ji opakovat.

14. Ústavní soud si pro posouzení ústavní stížnosti vyžádal také soudní spis vedený u Obvodního soudu pro Prahu 5 pod sp. zn. 25 C 147/2021. Z obsahu spisu však zjistil skutečnosti uvedené již výše, které vyplývají z napadených rozhodnutí, ústavní stížnosti a vyjádření vedlejšího účastníka. Další, pro posouzení ústavní stížnosti relevantní skutečnosti Ústavní soud ze spisu nezjistil.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

15. Ústavní soud nejprve posoudil splnění podmínek řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s požadavky zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

16. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaného spisu a vyjádření vedlejšího účastníka řízení dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

IV. Vlastní posouzení Ústavního soudu

Obecně k přezkumu rozhodnutí o předběžných opatřeních

17. V posuzovaném případě jsou předmětem přezkumu rozhodnutí obecných soudů o nařízení předběžného opatření. Jak vyplývá z ustálené judikatury, Ústavní soud přistupuje k přezkumu rozhodování obecných soudů o předběžných opatřeních zdrženlivě. Předběžná opatření jsou totiž dočasného charakteru (nadto mohou být zrušena i postupem dle § 77

odst. 2 občanského soudního řádu), nezasahují do práv a povinností účastníků řízení konečným způsobem ani jimi není předjímán výsledek řízení ve věci samé [viz např. nález sp. zn. IV. ÚS 802/19 ze dne 4. 6. 2019 (N 106/94 SbNU 297), bod 13; nález sp. zn. I. ÚS 3169/19 ze dne 31. 3. 2020 (N 58/99 SbNU 173), bod 21 a násl.]. K otázce způsobilosti předběžného opatření (jako opatření prozatímní povahy) zasáhnout do základních práv a svobod účastníků řízení se Ústavní soud v rozhodovací praxi (byť s jistou rezervovaností) vyjádřil tak, že tuto způsobilost vyloučit nelze.

18. Z dosavadní judikatury Ústavního soudu dále vyplývá, že podstatu přezkumu rozhodnutí o předběžných opatřeních může tvořit jen posouzení ústavnosti takového rozhodnutí, neboť posouzení vlastních podmínek pro vydání či zrušení předběžného opatření, které závisí na konkrétních okolnostech toho kterého případu, přísluší výhradně civilnímu soudu. Ústavnímu soudu tedy z hlediska ústavněprávního nikterak nepřísluší přehodnocovat názor obecných soudů stran důvodnosti návrhu na vydání předběžného opatření.

19. Vzhledem ke specifické povaze těchto rozhodnutí je Ústavní soud podrobuje pouze tzv. omezenému testu ústavnosti. Při něm zkoumá, zda předběžné opatření mělo zákonný podklad (čl. 2 odst. 2 Listiny), bylo vydáno příslušným orgánem (čl. 38 odst. 1 Listiny) a není projevem svévole (čl. 1 Ústavy a čl. 2 odst. 2 a 3 Listiny) [viz např. nález sp. zn. IV. ÚS 802/19 ze dne 4. 6. 2019 (N 106/94 SbNU 297), bod 14; nález sp. zn. II. ÚS 3524/19 ze dne 17. 12. 2019 (N 215/97 SbNU 293), bod 13; nález sp. zn. III. ÚS 4072/17 ze dne 5. 11. 2018 (N 178/91 SbNU 217), bod 18]. Dle judikatury Ústavního soudu je důvodem pro zrušení rozhodnutí o předběžném opatření také „flagrantní porušení zásad spravedlivého procesu“ [nález sp. zn. III. ÚS 1121/20 ze dne 11. 8. 2020 (N 163/101 SbNU 132), bod 13].

20. V této souvislosti Ústavní soud připomíná, že soudy se při rozhodování o návrzích na nařízení předběžných opatření – s ohledem na limitní lhůty pro rozhodnutí – nemohou vypořádat se všemi skutkovými tvrzeními účastníků ve stejném rozsahu a stejně důsledně jako při rozhodování ve věci samé. Při rozhodování o takovém návrhu, kdy může rozhodnout bez jednání, provedeného dokazování i slyšení účastníků, se tedy soud zaměřuje na to, zda jsou splněny předpoklady pro nařízení předběžného opatření a zda situace vyžaduje okamžité předběžné řešení, nikoliv na meritum věci.

21. Při rozhodování o předběžných opatřeních „musí být poskytnuta ochrana jak tomu, kdo o vydání předběžného opatření žádá, tak v rámci ústavních pravidel i tomu, vůči komu předběžné opatření směřuje […] Ochrana toho, proti komu má navrhované předběžné opatření směřovat, však nemůže dosáhnout takové intenzity, aby prakticky znemožnila ochranu oprávněných zájmů druhé strany“ [viz např. již nález sp. zn. II. ÚS 221/98 ze dne 10. 11. 1999 (N 158/16 SbNU 171); nález sp. zn. IV. ÚS 189/01 ze dne 21. 11. 2001 (N 178/24 SbNU 327); nález sp. zn. III. ÚS 3363/10 ze dne 13. 7. 2011 (N 131/62 SbNU 59)]. Tyto závěry jsou přijímány rovněž komentářovou literaturou, podle níž „zásah do práv předběžným opatřením […] musí být přiměřený navrhovatelem osvědčenému porušení jeho práv a právem chráněných zájmů, stejně tak musí být přiměřená i eventuální újma vzniklá z předběžného opatření dotčenému účastníkovi“ [LEVÝ, Jiří. Komentář k § 74. In: SVOBODA, Karel a kol. Občanský soudní řád. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 367–368; srov. obdobně JIRSA, Jaromír. Komentář k § 74. In: JIRSA, Jaromír a kol. Občanské soudní řízení: soudcovský komentář. Kniha I. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 449; ČUHELOVÁ, Kateřina; PONDIKASOVÁ, Terezie. Komentář k § 74. In: LAVICKÝ, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 242, v nichž se odkazuje na závěry judikatury Ústavního soudu].

Aplikace na projednávaný případ

22. S ohledem na okolnosti nyní projednávané věci a na argumenty stěžovatelů je zřejmé, že základní otázka, kterou musí Ústavní soud posoudit, spočívá v tom, zda napadená rozhodnutí nebyla projevem svévole. Není totiž pochyb o tom, že přezkoumávaná rozhodnutí měla zákonný podklad (srov. ustanovení § 102 o. s. ř.) a byla vydána k tomu oprávněným orgánem (soudem).

23. Pojem svévole v ustálené judikatuře Ústavního soudu znamená extrémní nesoulad právních závěrů s vykonanými skutkovými a právními zjištěními, dále nerespektování kogentní normy, interpretaci, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (příkladem čehož je i přepjatý formalismus), jakož i interpretaci a aplikaci zákonných pojmů v jiném než zákonem stanoveném a právně konsensuálně akceptovaném významu. Konečně svévolí může být i rozhodování bez bližších kritérií či alespoň zásad odvozených z právní normy [srov. např. nálezy sp. zn. III. ÚS 351/04 (N 178/35 SbNU 375) či II. ÚS 3524/19]. Zároveň lze za svévoli považovat extrémní porušení práva na spravedlivý (řádný) proces. Právo na spravedlivý (řádný) proces má totiž v podmínkách právního státu důležité postavení a jeho záruka patří k základním principům každé demokratické společnosti, neboť bez jeho garance by jakákoliv ochrana práv byla iluzorní [viz např. nálezy sp. zn. II. ÚS 2121/14 (N 182/74 SbNU 591) či sp. zn. II. ÚS 1847/16 (N 161/82 SbNU 527)].

24. Z uvedeného vyplývá, že Ústavní soud považuje při rozhodování o předběžném opatření za klíčové dodržení veškerých zásad spravedlivého procesu, neboť sice dochází jen k „zatímní“ úpravě poměrů, tato však v důsledku délky soudního řízení může trvat i poměrně dlouhé časové období. Jak je přitom uvedeno výše, i samotné předběžné opatření je způsobilé zasáhnout do ústavně zaručených práv nebo svobod, neboť se jím dočasně omezují práva osob, vůči kterým je namířeno, přičemž se jedná o rozhodnutí, které již nemůže být napraveno v návaznosti na konečné rozhodnutí o výsledku sporu.

25. Jeden ze základních rysů spravedlivého (řádného) procesu představuje požadavek na řádné odůvodnění. Pokud v rozhodnutí řádné odůvodnění chybí, zapříčiňuje to nejen jeho nepřezkoumatelnost, ale zpravidla také protiústavnost; nejsou-li totiž zřejmé důvody toho kterého rozhodnutí, svědčí to o libovůli v soudním rozhodování [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 113/02 (N 109/27 SbNU 213)]. Nepřezkoumatelnost soudních rozhodnutí Ústavní soud považuje za důvod k jejich zrušení [srov. např. nálezy sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257), sp. zn. II. ÚS 1842/12 (N 154/70 SbNU 425) či sp. zn. III. ÚS 1836/13 (N 24/72 SbNU 275)].

26. Na základě výše uvedeného zhodnotil Ústavní soud nyní posuzovaný případ stěžovatelů, přičemž dospěl k závěru, že postupem městského i obvodního soudu došlo k porušení práva stěžovatelů na spravedlivý proces, a v důsledku toho i k porušení jejich práva na ochranu vlastnictví.

27. Městský soud v Praze odůvodnil splnění zákonných předpokladů pro nařízení předběžného opatření v bodech 23 a 24 napadeného usnesení. Městský soud však zdaleka ústavně konformním způsobem nevysvětlil, jak (a čím) byla prokázána potřeba, aby byly zatímně upraveny poměry účastníků. Městský soud rovněž nijak logicky nevysvětluje, proč by byla ohrožena práva vedlejšího účastníka, pokud by stěžovatelé své spoluvlastnické podíly převedli na třetí osobu. Městský soud pouze přejímá tvrzení vedlejšího účastníka, neprezentuje však žádné své vlastní odůvodněné právní závěry. Uvádí, že: „V řízení byla prokázána snaha žalovaných převést své spoluvlastnické podíly na jakoukoliv osobu třetí, je-li odlišná od žalobce. V této skutečnosti spatřuje odvolací soud prokázanou potřebu zatímní úpravy poměrů účastníků.“ Ústavní soud však tomuto závěru nerozumí. Nepovažuje za logický závěr, že by převedení spoluvlastnických podílů stěžovatelů na třetí osobu (bez dalšího) ohrozilo postavení vedlejšího účastníka. Městský soud rovněž bez bližšího odůvodnění uvádí, že postavení stěžovatelů není nařízeným předběžným opatřením nijak

ohroženo. Tomu však nelze přisvědčit, když obecné soudy nařízením předběžného opatření znemožnily stěžovatelům výkon jedné ze zásadních složek vlastnického práva, a to věc převést na jiného. I vzhledem k (tržní) hodnotě spoluvlastnických podílů stěžovatelů považuje Ústavní soud zásah do jejich vlastnických práv za významný. Rozhodně ho tak nelze odbýt prostým konstatováním, že jejich právní postavení zůstane nezměněno, jak to učinil městský soud. S ohledem na absenci logického a srozumitelného odůvodnění je tak napadené usnesení městského soudu třeba hodnotit v kontextu výše uvedených judikatorních závěrů jako svévolné.

28. Za svévolnou je třeba považovat také interpretaci provedenou městským soudem v té části, ve které se vyjádřil k (ne)existenci předkupního práva u spoluvlastníků. V bodě 23 napadeného usnesení městský soud uvádí, že: „Odvolací soud si je vědom té skutečnosti, že současný občanský zákoník již neupravuje předkupní právo spoluvlastníka, má však za to, že právo spoluvlastníka, který má zájem získat celou nemovitost, by mělo mít přednost před tím, aby ostatní spoluvlastníci prodali své spoluvlastnické podíly třetí osobě.“ Jak správně uvádí stěžovatelé, taková interpretace nemůže v ústavněprávním přezkumu obstát. Městský soud nemůže na jedné straně připustit, že již podle platné právní úpravy neexistuje předkupní právo spoluvlastníků, zároveň však v konkrétním případě, navíc bez bližšího srozumitelného a logického odůvodnění, takové předkupní právo *de facto* založit. Městský soud je při svém rozhodování vázán zákonem, který musí aplikovat a interpretovat ústavně konformním způsobem.

29. Ústavní soud s ohledem na výše uvedené shrnuje, že napadené usnesení městského soudu, kterým potvrdil předběžné opatření nařízené obvodním soudem, neobstojí v tzv. omezeném testu ústavnosti v jeho třetím kroku, neboť je projevem svévolného rozhodování.

V. Závěr

30. V dalším řízení bude nezbytné, aby městský soud znovu přezkoumal odvoláním napadené usnesení obvodního soudu a s ohledem na obsah odvolání podaného stěžovateli se zabýval zejména otázkou, zda vedlejší účastník prokázal nutnost zatímní úpravy poměrů účastníků řízení a zda by se s ohledem na skutečnosti, které osvědčil, zhoršilo jeho právní postavení, pokud by stěžovatelé převedli své spoluvlastnické podíly na třetí osobu.

31. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud tedy shledal ústavní stížnost stěžovatelů zčásti důvodnou, a proto jí podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu zčásti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil napadené rozhodnutí městského soudu. Ústavní soud zrušil pouze druhostupňové rozhodnutí Městského soudu v Praze, neboť má za to, že v řízení o odvolání lze vytýkané vady rozhodnutí odstranit a poskytnout ochranu základním právům stěžovatelů. Za takové situace je zrušení pouze druhostupňového rozhodnutí hospodárné a v zájmu rychlosti řízení. Protože zrušením napadeného usnesení městského soudu se ústavní stížnost stala nepřípustnou v části, v níž směřovala proti napadenému usnesení obvodního soudu [srov. nález ze dne 14. 12. 2022 sp. zn. II. ÚS 1199/22 (N 151/115 SbNU 217) nebo nález ze dne 9. 12. 2014 sp. zn. IV. ÚS 1085/14 (N 220/75 SbNU 475), bod 25], Ústavní soud ji v této části odmítl podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu.

32. Ústavní soud ústní jednání ve věci nenařizoval, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 25
Povinnost Nejvyššího správního soudu vypořádat se s námitkami uplatněnými v kasační stížnosti; náležité odůvodnění soudního rozhodnutí (sp. zn. IV. ÚS 2621/22 ze dne 14. února 2023)

Nereagoval-li Nejvyšší správní soud na námitku stěžovatele vznesenou v kasační stížnosti, že Policie České republiky zpracovala záznamy o pohybu jeho vozidla primárně pro daňové účely na základě výzvy správce daně, porušil základní právo na soudní ochranou zaručené v čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa a soudců Josefa Fialy (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatele Vratislava Hory, zastoupeného JUDr. Ing. Vladimírem Nedvědem, advokátem, sídlem Kostelní náměstí 233/1, Litoměřice, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 21. července 2022 č. j. 9 Afs 147/2020-34, za účasti Nejvyššího správního soudu jako účastníka řízení a Odvolacího finančního ředitelství, sídlem Masarykova 427/31, Brno, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 21. července 2022 č. j. 9 Afs 147/2020-34 bylo porušeno stěžovatelovo právo na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 21. července 2022 č. j. 9 Afs 147/2020-34 se zrušuje.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozsudku

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozsudku s tvrzením, že jím byla porušena jeho základní práva zaručená v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti, napadaného rozsudku, vyžádané kasační stížnosti a vyžádaného rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem (dále jen „krajský soud“) ze dne 1. 6. 2020 č. j. 15 Af 2/2017-30, který byl předmětem přezkumu v řízení před Nejvyšším správním soudem, se podává, že stěžovatel podal přiznání k dani z přidané hodnoty (dále jen „DPH“) za zdaňovací období 4. čtvrtletí roku 2015, v němž vykázal nadměrný odpočet, který pozdějším podáním navýšil z důvodu nákupu automobilu pro potřeby svého podnikání, což doložil daňovým dokladem s datem uskutečnění zdanitelného plnění dne 15. 7. 2015. Na výzvu Finančního úřadu pro Ústecký kraj (dále jen „správce daně“) stěžovatel předložil knihu jízd vozidla za období od 7. 7. 2015 do 11. 3. 2016. Správce daně od prodejce vozidla zjistil, že

vozidlo bylo stěžovateli předáno dne 17. 7. 2015. Správce daně dne 6. 4. 2016 vyzval Policii České republiky (dále jen „policie“) k poskytnutí informací o pohybu daného motorového vozidla za období uvedené v knize jízd. Tyto poskytnuté informace neodpovídaly údajům uvedeným v knize jízd, proto správce daně dospěl k závěru, že stěžovatel neprokázal naplnění podmínek pro vznik nároku na odpočet DPH, jelikož neprokázal použití vozidla k ekonomické činnosti. Platebním výměrem ze dne 1. 6. 2016 č. j. 1500011/16/2501-50521--506383 správce daně vyměřil stěžovateli nadměrný odpočet ve výši 413 499 Kč.

3. Následné stěžovatelovo odvolání proti výměru správce daně zamítl vedlejší účastník rozhodnutím ze dne 4. 11. 2016 č. j. 48691/16/5300-22444-711887.

4. Žalobu stěžovatele proti rozhodnutí vedlejšího účastníka krajský soud rozsudkem ze dne 1. 6. 2020 č. j. 15 Af2/2017-30 zamítl (I. výrok) a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (II. výrok).

5. Poté Nejvyšší správní soud napadeným rozsudkem zamítl kasační stížnost stěžovatele proti rozsudku krajského soudu (I. výrok) a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (II. výrok). V odůvodnění uvedl, že ze zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o policii“) vyplývá, že policie může pořizovat kamerové záznamy sloužící k zabezpečení veřejného pořádku v dopravě, a to např. tzv. automatickou kontrolou vozidel, která zaznamenává údaje o konkrétních registračních značkách vozidel. S ohledem na datum vyžádání záznamů (6. 4. 2016) a období zaznamenaného pohybu vozidla (od 1. 7. 2015 do 30. 3. 2016) bylo podle soudu zjevné, že policie již danými záznamy v době výzvy správce daně disponovala. Pořídila je pro svoji činnost a následně na základě výzvy je poskytla správci daně. Nejvyšší správní soud tak nesouhlasil s námitkou stěžovatele, že policie záznamy o pohybu stěžovatelova vozidla pořídila až na výzvu správce daně, tedy primárně pro účely daňového řízení. Podle soudu byl správce daně oprávněn dané záznamy od policie požadovat, neboť šlo o údaje nezbytné pro správu daní a policie je bezpečnostním sborem povinným takové údaje správci daně na výzvu poskytnout. Zároveň správce daně oslovil policii až poté, co od stěžovatele obdržel knihu jízd, která však z důvodu data první jízdy, jež předcházelo jeho převzetí vozidla, nepůsobila věrohodně.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel připomíná, že již v žalobě namítal, že zpracování požadované informace (pohybu konkrétního vozidla, v konkrétním období a na konkrétní komunikaci) pro potřeby správce daně neodpovídá § 60 zákona o policii. Krajský soud dospěl k závěru, že správce daně byl oprávněn si od policie záznamy z kamer zachycujících pohyb vozidla vyžádat a následně použít jako důkaz zpochybňující tvrzení daňového subjektu o užití automobilu pro zajištění ekonomické činnosti. Podle stěžovatele měl krajský soud přistoupit ke zpochybnění oprávnění police k provedení záznamu, což neučinil.

7. Nejvyšší správní soud se podle stěžovatele nevyjádřil k námitce vznesené v kasační stížnosti, neboť v ní nenamítal, že by policie neměla oprávnění pořizovat záznamy (§ 62 zákona o policii), ale předmětem kasační stížnosti bylo jeho tvrzení, že policie zpracovala předmětné záznamy primárně pro daňově účely na základě výzvy správce daně. Protože se Nejvyšší správní soud nezabýval touto námitkou, porušil stěžovatelovo právo na spravedlivý proces (sc. na soudní ochranu).

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byl vydán rozsudek napadený ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je

přípustná, neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

IV. Průběh řízení před Ústavním soudem

9. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi a vedlejšímu účastníkovi řízení.

10. Nejvyšší správní soud ve vyjádření uvedl, že nedošlo k porušení čl. 36 odst. 1 Listiny, protože stěžovatelovu kasační stížnost projednal a o věci rozhodl. Ke stěžovatelově výtce, že se nevyjádřil k problematice zpracování záznamů pro potřeby správce daně, odkázal na body 12 až 15 odůvodnění napadeného rozsudku, z nichž vyplývá, že policie měla předmětné záznamy k dispozici pro svoje vymezené činnosti a až následně na výzvu správce daně mu již zpracované záznamy poskytla. Nejvyšší správní soud shledal, že správce daně byl oprávněn dané záznamy od policie požadovat a v daňovém řízení je použít jako důkaz. Z těchto důvodů Nejvyšší správní soud navrhl, aby Ústavní soud odmítl ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou, případně ji zamítl.

11. Podle vedlejšího účastníka vyplývá z právního posouzení Nejvyššího správního soudu, že u stěžovatele jde pouze o „slovíčkaření“, neboť sice v kasační stížnosti rozporoval „zpracování“ kamerových záznamů policí pro účely správce daně, nicméně taktéž rozporoval „oprávnění policie k provedení záznamu“, tj. to, že policie tyto záznamy údajně pořídila až na výzvu správce daně, nikoli pro své vlastní účely. Přitom kasační stížnost stěžovatele směřovala proti závěrům krajského soudu, který v odůvodnění rozsudku uvedl, že policie pořídila a zpracovala záznamy pro své vlastní účely, a nikoli pro účely správce daně, a tyto zpracované záznamy poté pouze poskytla na výzvu správci daně. Vedlejší účastník navrhl odmítnutí ústavní stížnosti jako zjevně neopodstatněné.

12. Vyjádření Nejvyššího správního soudu a vedlejšího účastníka zaslal Ústavní soud na vědomí a k případné replice stěžovateli. Stěžovatel své právo podat repliku nevyužil.

13. Podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud je oprávněn zasahovat do rozhodování obecných soudů pouze tehdy, vykročily-li na úkor stěžovatele z mezí daných rámcem ústavně zaručených základních lidských práv [čl. 1 odst. 1, čl. 83, čl. 85 odst. 2, čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky]. Součástí práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny je mimo jiné požadavek řádného odůvodnění soudních rozhodnutí. Dodržování povinnosti přesvědčivě a přezkoumatelně odůvodnit rozhodnutí má totiž zaručit transparentnost a kontrolovatelnost rozhodování soudů a vyloučit soudní libovůli. Chybí-li proto v rozhodnutí řádné odůvodnění, je tím založena nejen jeho nepřezkoumatelnost, ale v řadě případů také neústavnost. Obecné soudy se tak musejí adekvátně, co do myšlenkových konstrukcí racionálně logickým způsobem vypořádat s argumentačními tvrzeními uplatněnými účastníky řízení, a to způsobem odpovídajícím míře jejich závažnosti [nálezy Ústavního soudu ze dne 4. 9. 2002 sp. zn. I. ÚS 113/02 (N 109/27 SbNU 213), ze dne 23. 3. 2006 sp. zn. III. ÚS 521/05 (N 70/40 SbNU 691), ze dne 12. 7. 2006 sp. zn. III. ÚS 151/06 (N 132/42 SbNU 57), ze dne 1. 11. 2007 sp. zn. III. ÚS 677/07 (N 179/47 SbNU 371), ze dne 17. 4. 2008 sp. zn. I. ÚS 3184/07 (N 71/49 SbNU 61), ze dne 22. 9. 2009 sp. zn. III. ÚS 961/09 (N 207/54 SbNU 565)]. Nedostojí-li soudy této povinnosti, a to jednak tím, že se zjištěnými skutečnostmi nebo tvrzenými námitkami nezabývají vůbec, nebo se s nimi vypořádají nedostatečným způsobem, založí tím nejen nepřezkoumatelnost jimi vydaných rozhodnutí, ale zpravidla také neústavnost [např. nález ze dne 20. 12. 2005 sp. zn. I. ÚS 593/04 (N 230/39 SbNU 443) nebo ze dne 13. 6. 2014 sp. zn. III. ÚS 2428/13 (N 123/73 SbNU 869)].

15. Ústavní soud v nálezu ze dne 12. 2. 2009 sp. zn. III. ÚS 989/08 (N 26/52 SbNU 247) konstatoval, že není porušením práva na spravedlivý proces, nebudují-li obecné soudy „vlastní závěry na podrobné oponentuře (a vyvracení) jednotlivě vznesených námitek, pakliže proti nim staví vlastní ucelený argumentační systém, který logicky a rozumně vyloží tak, že podpora správnosti jejich závěrů je sama o sobě dostatečná“. To se však v posuzované věci nestalo. Nejvyšší správní soud nedostál své povinnosti náležitě odůvodnit ústavní stížností napadený rozsudek.

16. Podle § 60 odst. 1 zákona o policii „Policie zpracovává v souladu s tímto zákonem a jiným právním předpisem informace včetně osobních údajů v rozsahu nezbytném pro plnění svých úkolů.“ a § 62 odst. 1 téhož zákona stanoví, že „Policie může, je-li to nezbytné pro plnění jejích úkolů, pořizovat zvukové, obrazové nebo jiné záznamy osob a věcí nacházejících se na místech veřejně přístupných a zvukové, obrazové nebo jiné záznamy o průběhu úkonu.“

17. V kasační stížnosti stěžovatel namítal, že „zpracování požadované informace (pohybu konkrétního vozidla, v konkrétním období a na konkrétní komunikaci) pro potřeby správce daně neodpovídá § 60 zák. č. 273/2008 Sb. […] v daném případě ke zpracování záznamů (§ 60 odst. 1 zákona o policii) došlo primárně pro účely správce daně na základě správcovy výzvy […] Nejedná se tak o případ, kdy zpracování záznamů bylo činěno primárně pro vlastní účely policie. Ze závěru soudu je podle stěžovatele nepochybné, že podle § 60 odst. 1 zákona o policii primárně nelze poskytnout jinému subjektu veřejné správy záznamy zpracované pro jeho účely“. Stěžovatel tak namítal, že zpracování záznamů podle § 60 odst. 1 zákona o policii bylo provedeno pro účely správce daně, nikoliv pro účely policie, a tedy podle daného ustanovení není možné poskytnout záznamy zpracované pro účely policie.

18. Nejvyšší správní soud k dané námitce uvedl, že policie byla podle § 62 odst. 1 zákona o policii oprávněna pořídit dané záznamy. Tyto záznamy pořídila předtím, než o ně požádal správce daně, proto nesouhlasil s námitkou stěžovatele, že „policie záznamy o pohybu stěžovatelova vozidla pořídila až na výzvu správce daně, a tedy primárně pro účely daňového řízení“ (viz bod 13 odůvodnění napadeného rozsudku).

19. Ústavní soud souhlasí s tvrzením stěžovatele uvedeným v ústavní stížnosti, že tuto námitku stěžovatel v kasační stížnosti nevznesl. Stěžovatel nenamítal, že policie pořídila záznamy na výzvu správce daně, ale že je zpracovala až na jeho výzvu. Ustanovení § 62 odst. 1 zákona o policii dává policii oprávnění pořizovat (záznamy) ve významu opatřit či obstarat (záznamy), tedy prvotně zaznamenat určité skutečnosti, zatímco § 60 odst. 1 upravuje oprávnění policie zpracovávat informace (např. i dané záznamy). Podle komentáře k zákonu o policii se zpracováním rozumí „jakákoliv operace nebo soustava operací, které správce nebo zpracovatel systematicky provádějí s osobními údaji, a to automatizovaně nebo jinými prostředky. Zpracováním osobních údajů se rozumí zejména shromažďování, ukládání na nosiče informací, zpřístupňování, úprava nebo pozměňování, vyhledávání, používání, předávání, šíření, zveřejňování, uchovávání, výměna, třídění nebo kombinování, blokování a likvidace.“ (VANGELI, Benedikt. Zákon o Policii České republiky: komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 243). Namítal-li stěžovatel v kasační stížnosti, že zpracování záznamů nebylo učiněno pro účely policie, ale pro účely správce daně, je nutné přiznat této úvaze určitou logiku, jelikož policie musela minimálně utřídit záznamy do podoby, kterou správce daně vyžadoval, a zejména mu je následně musela předat, což je minimálně podle uvedeného komentáře i smyslu vznesené kasační námitky již zpracování informací podle § 60 odst. 1 zákona o policii. Minimálně toto předání záznamů policie správci daně zjevně nemohlo být učiněno pro vlastní účely policie. Nejvyšší správní soud se tak významově minul s námitkou, kterou stěžovatel vznesl v kasační stížnosti, reagoval na něco jiného a vznesenou námitku nevypořádal.

20. Je-li uplatněna námitka nepřezkoumatelnosti, Ústavní soud zpravidla posuzuje toliko otázku, zda tato námitka měla vztah k posuzované věci; přitom již neposuzuje případný

relevantní dopad na rozhodnutí ve věci samé, neboť je to právě obecný soud, který se potom obsahem této námitky musí zabývat [nálezy ze dne 3. 10. 2006 sp. zn. I. ÚS 74/06 (N 175/43 SbNU 17) nebo ze dne 27. 3. 2012 sp. zn. IV. ÚS 3441/11 (N 61/64 SbNU 723)]. Ústavní soud tak nepředjímá, jak na danou, dosud neřešenou, námitku Nejvyšší správní soud bude reagovat, ani nezavazuje Nejvyšší správní soud, že názor uvedený v komentáři k zákonu o policii je jediný správný. Je však třeba upozornit na to, že danou otázku je nutno posoudit komplexně se všemi možnými dopady do ústavně zaručených práv kontrolovaných osob. Nejvyšší správní soud se tak bude muset zabývat otázkou, zda zákonné zmocnění policie dané v § 60 odst. 1 zákona o policii skutečně umožňuje poskytnout záznamy jiným orgánům veřejné správy (zda je dostatečná úprava informační povinnosti podle § 57 zákona č. 280/2009 Sb., daňový řád, viz bod 14 odůvodnění napadeného rozsudku). Dospěje-li k závěru, že takto policie může postupovat, bude třeba uvážit, zda takové oprávnění není v rozporu s některými z ústavně zaručených práv, zejména s právem na soukromí a právem na informační sebeurčení podle čl. 10 odst. 2 a 3 Listiny.

21. K dané otázce se vyjádřil krajský soud v rozsudku – přezkoumávaném na základě kasační stížnosti – č. j. 15 Af 2/2017-30, když uvedl, že „aby policie mohla prostřednictvím kamerových systémů pořizovat záznamy, musí tyto sloužit k plnění jejích úkolů. Jedním z takových je i zabezpečení veřejného pořádku v dopravě, kdy pomocí kamer dochází ke sledování pohybu vozidel na pozemních komunikacích (např. pro případ dopravních nehod, prošetřování přestupkového jednání či jako podklad pro ověření určitých skutečností v rámci trestního řízení). Provádí-li tedy policie pořízení a následné zpracování záznamů, činí tak primárně pro své vlastní účely, k nimž je s ohledem na již zmíněnou úřední licenci zmocněna zákonem. To ovšem na druhou stranu neznamená, že již zpracované záznamy nemůže na základě žádosti poskytnout jinému subjektu veřejné správy, pokud je tento oprávněn uvedené informace požadovat.“ (bod 28 odůvodnění). Jde však o pouhé konstatování, podle kterého policie může poskytnout subjektům veřejné správy záznamy, které již pořídila, aniž by bylo ve smyslu výše nastíněných ústavněprávních úvah řádně odůvodněno.

VI. Závěr

22. Nereagoval-li Nejvyšší správní soud na námitku stěžovatele, došlo k porušení jeho základního práva na soudní ochranou zaručeného v čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadený rozsudek Nejvyššího správního soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona zrušil.

Č. 26
Právo obviněného na osobní účast u hlavního líčení a povinnost objasnit jeho duševní stav
(sp. zn. III. ÚS 2665/22 ze dne 14. února 2023)

I. Pokud obviněný jednoznačně na výkon práva na svou osobní účast u hlavního líčení či veřejného zasedání s vědomím relevantních důsledků rezignuje a současně má soud za to, že z hlediska dostatečného zjištění skutkového stavu v rozsahu všech výroků rozhodnutí ve věci samé není s přihlédnutím ke všem okolnostem osobní účast obviněného v hlavním líčení nutná, o porušení ústavně zaručených základních práv na soudní a jinou ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny ani na projednání věci v přítomnosti obviněného podle čl. 38 odst. 2 Listiny nejde, jestliže soud věc projedná v jeho nepřítomnosti.

II. Výkon práva na obhajobu i náležité zjištění skutkového stavu jsou alternativními hledisky, která musí soud při tomto rozhodování zvažovat samostatně. Pokud by i jen jedno z nich nesvědčilo o tom, že by účelu trestního řízení bylo v daném případě s přihlédnutím k celému jeho relevantnímu kontextu možno dosáhnout i bez osobní přítomnosti obviněného, nemůže na ni soud rezignovat.

III. Obviněný se práva na osobní účast může vzdát i konkludentně obstrukčním jednáním, např. pokud sice formálně deklaruje, že tohoto práva využít chce, avšak fakticky se hlavního líčení či veřejného zasedání zúčastnit nehodlá a pouze nedůvodnými žádostmi o odročení usiluje o jejich oddálení.

IV. Orgány činné v trestním řízení nemají povinnost zjišťovat psychický stav každého obviněného ex offo, a to ani tehdy, pokud by se toho pouze subjektivně bez jakéhokoliv objektivizujícího prvku domáhal. Objeví-li se však okolnost, která objektivně nasvědčuje tomu, že obviněný trpí psychickými potížemi, které by, byť potenciálně, mohly mít vliv na jeho schopnost se plnohodnotně trestního řízení účastnit a účinně v něm uplatňovat svá práva, je povinností orgánů činných v trestním řízení jeho duševní stav objasnit procesem dokazování, a pokud v tomto směru bude zjištěn handicap, učinit případně vhodná kompenzační opatření, která jej vyváží.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání a bez přítomnosti účastníků v senátě složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka, soudce Jana Filipa a soudce zpravodaje Jaroslava Fenyka o ústavní stížnosti stěžovatele V. Ž., zastoupeného Mgr. Ing. Ladislavem Šmardou, advokátem, se sídlem Černochova 265/8, Olomouc, proti rozsudku Okresního soudu v Bruntále ze dne 1. 6. 2021 č. j. 66 T 28/2021-287, usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 8. 2. 2022 č. j. 3 To 398/2021-353 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2022 č. j. 7 Tdo 504/2022-398, za účasti Okresního soudu v Bruntále, Krajského soudu v Ostravě a Nejvyššího soudu jako účastníků řízení a Okresního státního zastupitelství v Bruntále a Nejvyššího státního zastupitelství jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Okresního soudu v Bruntále ze dne 1. 6. 2021 č. j. 66 T 28/2021-287, usnesením Krajského soudu v Ostravě ze dne 8. 2. 2022 č. j. 3 To 398/2021-353 a usnesením Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2022 č. j. 7 Tdo 504/2022-398 byla porušena stěžovatelova ústavně zaručená základní práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, na projednání věci v jeho přítomnosti podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a na obhajobu v trestním řízení podle čl. 40 odst. 3 Listiny základní práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení předmětu řízení

1. Ústavní stížností doručenou Ústavnímu soudu dne 26. 9. 2022, která splňuje všechny procesní předpoklady meritorního přezkumu stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu"), brojí stěžovatel proti v záhlaví vymezeným rozhodnutím Okresního soudu v Bruntále (dále jen „okresní soud"), Krajského soudu v Ostravě (dále jen „krajský soud") a Nejvyššího soudu, a to z důvodu, že jimi dle stěžovatelova názoru byla porušena jeho ústavně zaručená základní práva na spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina"), čl. 37 a 38 Listiny, jakož i čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva").

II. Rekapitulace skutkového stavu a procesního vývoje

2. Stěžovatel byl napadeným rozsudkem okresního soudu uznán vinným ze spáchání přečinu podvodu podle § 209 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní zákoník") a podle § 209 odst. 1 trestního zákoníku odsouzen k trestu odnětí svobody v délce trvání šesti měsíců, jehož výkon byl podle § 81 odst. 1 trestního zákoníku podmíněně odložen na zkušební dobu podle § 82 odst. 1 trestního zákoníku v délce trvání jednoho roku a šesti měsíců. Okresní soud rovněž podle § 228 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, uložil stěžovateli nahradit škodu ve vztahu ke dvěma poškozeným, neboť třetímu z nich stěžovatel škodu nahradil již po zahájení trestního stíhání. Okresní soud hlavní líčení dne 1. 6. 2021 provedl v nepřítomnosti stěžovatele, což odůvodnil tím, že tento byl řádně a včas předvolán, a sice zažádal dne 26. 5. 2021 o odročení, nicméně jeho podání bylo soudu doručeno až dne 31. 5. 2021 a obsahovalo poukaz na toliko neupřesněné psychické problémy a na nutnost zastoupení obhájcem v této souvislosti, ale objektivně stěžovatel své psychické problémy ani údajnou léčbu nedoložil. Okresní soud také uvedl, že ještě v den hlavního líčení se z něj stěžovatel omlouval telefonicky a prostřednictvím elektronické pošty, přičemž se opět dovolával blíže neupřesněných psychických problémů a také toho, že mu ujel autobus. To okresní soud nevyhodnotil jako objektivní překážku pro konání hlavního líčení, neboť minutí spoje jde plně ke stěžovatelově tíži. Ohledně svého psychického stavu stěžovatel nedoložil žádné dokumenty, na jejichž základě by si okresní soud mohl jeho tvrzení ověřit, a není ani zřejmé, zda má jeho léčba probíhat u Psychosociálního centra – TELEMENS, s. r. o., kde probíhala v minulosti, neboť podle sdělení lékařky stěžovatel tuto léčbu nedodržoval. Okresní soud rovněž telefonicky ověřil, že stěžovatel se osobně dne 16. 3. 2021 zúčastnil hlavního líčení u Okresního soudu v Přerově ve věci vedené pod sp. zn. 4 T 146/2020 a podle sdělení tamního předsedy senátu se rovněž snažil o odročování hlavního líčení s poukazem na svůj špatný psychický stav, nakonec se jej však zúčastnil a podle názoru tamního předsedy senátu

byl plně orientovaný a schopný se hájit, byť v této věci byl rovněž zastoupen obhájcem. Z toho okresní soud dovodil, že stěžovatel je schopen se hájit i v nynější věci.

3. Skutek kladený stěžovateli za vinu měl, stručně vystiženo, spočívat v tom, že stěžovatel přesto, že se v dotčeném období nacházel ve špatné finanční situaci, která mu neumožňovala hradit své dřívější závazky, na jeho majetek byla vedena exekuční řízení v řádu statisíců korun a od roku 2016 opakovaně neúspěšně podával návrhy na své oddlužení, měl s vědomím, že nebude schopen hradit ani další závazky a bez úmyslu je plnit v období podzimu roku 2019 celkem ve třech případech vybrat od poškozených zálohu kupní ceny za modely letadel, které jim nabídl prostřednictvím e-mailu či inzerátu umístěného na síti internet, po inkasování zálohy s nimi měl přestat komunikovat, zboží nezaslat a zálohu si ponechat pro osobní potřebu, čímž měl poškozeným způsobit škodu v celkové výši 26 875 Kč (dále jen „předmětný skutek“).

4. Stěžovatel usiloval odvoláním o zrušení napadeného rozsudku, avšak jeho odvolání krajský soud zamítl svým napadeným usnesením podle § 256 trestního řádu. I krajský soud po opakovaném odročení projednal jeho odvolání v neveřejném zasedání, neboť stěžovatel tvrdil, že je u známých ve Španělsku, což ničím nedoložil, k dalšímu odročenému veřejnému zasedání se nedostavil, ačkoliv byl o něm řádně vyrozuměn, a současně krajský soud nezjistil, že by se nacházel ve vazbě, ve výkonu trestu či ve výkonu zabezpečovací detence. Ohledně stěžovatelem namítaných vad neustanovení obhájce a jednání v jeho nepřítomnosti se krajský soud ztotožnil s názorem okresního soudu. Nezjistil, že by stěžovatel byl omezen na svéprávnosti, nebyly u něj objektivně zjištěny takové duševní vady, pro něž by vznikla pochybnost o jeho způsobilosti se sám hájit, stěžovatel své psychické obtíže blíže nespecifikoval a již v přípravném řízení bylo ověřeno v Psychosociálním centru Přerov, jež stěžovatel navštěvoval, že je z lékařského hlediska schopen výslechu, jakož i že jeho pracovní neschopnost ukončená dne 7. 12. 2020 neslouží jako omluvenka při jednání před úřady. Z lékařské zprávy MUDr. Chmelařové navíc vyplynulo, že stěžovatel se opakovaně do lékařského zařízení nedostavoval a byl nekontaktní, při poslední kontrole dne 16. 12. 2020 byl zcela lucidní, orientovaný a správně postihoval situaci, toliko bylo zjištěno pokleslé ladění, deprese, labilnější emotivita, frustrace a zhoršená koncentrace, nikoliv však poruchy vnímání ani bludné produkce. Podle krajského soudu tak nebyly zjištěny poznatky svědčící o tom, že stěžovatel by nebyl schopen se sám hájit. Nadto byl řádně poučen o možnosti zvolit si obhájce i o možnosti žádat o bezplatnou obhajobu, již využil, avšak nijak své majetkové poměry k výzvě soudu nespecifikoval, takže mu důvodně bezplatná obhajoba ani obhajoba za sníženou odměnu nebyly přiznány. Námitku provedení hlavního líčení bez přítomnosti stěžovatele krajský soud vypořádal odkazem na závěry okresního soudu, k nimž připojil úvahu, že vzhledem ke stěžovatelem doloženým objednávkám jízdenek nebylo v jeho časových možnostech se k hlavnímu líčení dostavit včas.

5. Stěžovatel brojil proti napadenému usnesení krajského soudu dovoláním, které odmítl Nejvyšší soud podle § 265i odst. 1 písm. e) trestního řádu svým napadeným usnesením. Nejvyšší soud v jeho odůvodnění konstatoval, že ve stěžovatelově věci nebyl dán důvod nutné obhajoby podle § 36 odst. 1, 2 ani 3 trestního řádu. Soudy nižších stupňů se dostatečně vypořádaly se způsobilostí stěžovatele se účinně hájit, a to jak lékařskou zprávou ošetřujícího zařízení, tak dotazem na Okresní soud v Přerově, v němž hlavní líčení ve stěžovatelově věci proběhlo před cca třemi měsíci před hlavním líčením v nynější věci. Nejvyšší soud se přiklonil k závěru, že stěžovatelův duševní stav nebyl takového rázu, aby vyvolával pochybnosti o jeho způsobilosti se hájit. Závažnější narušení stěžovatel sice tvrdil, ale nedoložil. Ze stejného důvodu Nejvyšší soud nepřisvědčil ani námitce stěžovatele, že bylo třeba přibrat znalce ke zkoumání jeho duševního stavu jak pro procesní účely, tak pro posouzení jeho příčetnosti. Nejvyšší soud rovněž podotkl, že předmětem řízení byl poměrně jednoduchý děj, v němž se stěžovatel nepochybně orientoval, což bylo zřejmé i z jeho

výpovědi v přípravném řízení. Ohledně hlavního líčení v nepřítomnosti stěžovatele se Nejvyšší soud ztotožnil se závěrem, že pro ně byly splněny podmínky § 202 odst. 2 trestního řádu, a naopak i při dostatečném zvážení stěžovatelova práva na projednání věci v jeho přítomnosti nevyvstaly objektivní důvody, které by mu v účasti bránily. Stěžovatel v přípravném řízení tvrdil, že pracuje pro svou společnost ve Velké Británii, v odvolacím řízení uváděl, že se vyskytuje ve Španělsku, a tak Nejvyšší soud neshledal důvod, proč by se nemohl zúčastnit hlavního líčení v Bruntále. Stěžovatelův přístup k celému trestnímu řízení, včetně opakovaného nedostavování se k výslechu bez omluvy v přípravném řízení, tak Nejvyšší soud považoval spíše za svědčící o jeho obstrukční povaze.

III. Argumentace stěžovatele a ostatních účastníků řízení a obsah spisu

A) Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti nejprve stručně rekapituluje a komentuje průběh řízení před obecnými soudy, následně předkládá vlastní námitky: 1) nedostatečné zabývání se stěžovatelovým duševním stavem; 2) neustanovení obhájce; 3) projednání věci ve stěžovatelově nepřítomnosti. Podstatu jednotlivých námitek stěžovatele lze shrnout následovně:

7. Ad 1) stěžovatel obecným soudům vytýká, že nesprávně vyhodnotily jeho duševní stav a vliv tohoto stavu na předmětný skutek i jeho účast na trestním řízení. Stěžovatel užívá mnoho léků, které mají povahu psychofarmak. Nemá proto dovoleno řídit ani motorová vozidla, neboť tyto léky jsou způsobilé narušit jeho rozpoznávací nebo vjemové schopnosti. V průběhu řízení byla stěžovateli navíc medikace navýšena a jeho lékařské zařízení orgány činné v trestním řízení informovalo, že stěžovatel zřejmě nebude schopen hájit svá práva a že na jeho duševní stav bude třeba vypracovat znalecký posudek z oboru psychiatrie. Obecné soudy však znalce nepřibraly a stěžovatele po celou dobu řízení před soudem ani nevyslechly. Přesto okresní soud učinil skutkový závěr, že stěžovatel je schopen hájit svá práva, čímž podle stěžovatele pochybil, neboť sám hodnotil odbornou otázku, k níž nebyl oprávněn se sám vyjadřovat. Posouzení této skutkové otázky navíc suploval závěrem jiného soudu v jiném řízení týkajícím se jiné věci, v němž byl nadto stěžovatel soudem vyslechnut, navíc mezi tehdejším a nynějším řízením panovala značná časová prodleva. Stěžovatel naproti tomu odkázal na usnesení Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 24. 6. 2022 č. j. 55 To 136/2022-257, které Ústavnímu soudu zaslal přílohou ústavní stížnosti, jímž byl zrušen rozsudek Okresního soudu v Olomouci odsuzující stěžovatele pro trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 196 odst. 1 trestního zákoníku mimo jiné proto, že stěžovatel nebyl před soudem vyslechnut, že jeho duševní stav podle lékařské zprávy vzbuzoval pochybnost o jeho schopnosti se sám hájit a že bude třeba tuto okolnost objasnit znaleckým zkoumáním.

8. Ad 2) stěžovatel navazuje na svou předchozí námitku, neboť jeho špatný psychický stav signalizoval neschopnost hájit náležitě své zájmy a potřebu ustanovit mu obhájce. Stěžovatel kromě doložené zprávy z ošetřujícího lékařského zařízení navíc sám v řízení uvedl, že u něj osobní účast u soudu tyto problémy prohlubuje a vyvolává deprese a panickou úzkost v důsledku účasti na mnoha soudních řízeních v minulosti. Stěžovatel o ustanovení obhájce žádal, avšak okresní soud to zamítl, patrně sleduje zájmy účelnosti a ekonomičnosti řízení. Opomněl však proti nim vážit potenciální zásah do práv stěžovatele.

9. Ad 3) stěžovatel nesouhlasí s tím, že hlavní líčení bylo provedeno v jeho nepřítomnosti. Ani jeden obecný soud neprovedl jeho výslech, a přesto, že stěžovatel zprávou ze dne 26. 5. 2021 zažádal o odročení hlavního líčení a o ustanovení obhájce, neboť nebyl schopen se sám k hlavnímu líčení dopravit, rozhodl okresní soud o tom, že hlavní líčení je možno provést v jeho nepřítomnosti, a jeho omluvu neakceptoval. Důvodnost a relevanci

omluvy z hlavního líčení však bylo nutno podle stěžovatele hodnotit optikou jeho duševní poruchy, vyvolávající averzi, deprese, úzkost a strach, jejichž vlivem se stěžovatel hlavnímu líčení vyhýbal. Stěžovatel je názoru, že zdravý člověk bez odpovídajícího odborného vzdělání není schopen vyhodnotit, jakou překážku může takový psychický blok představovat. Okresní soud mohl taktéž zvolit prostředky, které by umožnily stěžovateli vykonávat jeho práva, např. zajistit jeho účast s využitím možností elektronické komunikace na dálku.

10. Ústavní soud si vyžádal spisový materiál a vyzval k vyjádření ostatní účastníky a vedlejší účastníky řízení.

B) Vyjádření ostatních účastníků a vedlejších účastníků řízení

11. Okresní soud svého práva vyjádřit se nevyužil.

12. Krajský soud v plném rozsahu odkázal na odůvodnění svého napadeného usnesení, vyjádřil přesvědčení, že k porušení stěžovatelových ústavně zaručených základních práv nedošlo a navrhl Ústavnímu soudu, aby ústavní stížnost odmítl.

13. Nejvyšší soud vyslovil nesouhlas se závěrem, že by bylo porušeno některé stěžovatelovo ústavně zaručené základní právo či svoboda. Stěžovatel ústavní stížností jen opakuje argumentaci, s níž se již Nejvyšší soud vypořádal. Obecné soudy přihlížely dostatečně ke skutečnostem týkajícím se stěžovatelova zdravotního stavu, tedy stěžovatelovy psychické problémy neopomenuly. Podle názoru Nejvyššího soudu však tyto skutečnosti zjevně nedosáhly takové úrovně, aby musely být v trestním řízení zásadněji zohledněny. Obecné soudy důvodně dovodily, že se stěžovatel vůbec neměl podrobit jím tvrzené léčbě, nevyskytovaly se u něj jím tvrzené příznaky a tyto ani nebyly dostatečně podloženy, a to i při zohlednění vyjádření ošetřující lékařky, která poukázala na stěžovatelovu omezenou spolupráci a zejména shledala jeho lucidnost a správnou orientovanost, naopak neshledala závažnější obtíže. Soudy nižších stupňů oproti tomu zjistily zřetelné známky obstrukčního přístupu, a to nejen v tomto řízení, ale i v dalším vedeném proti stěžovateli, a to již od přípravného řízení až do odvolacího řízení. Byly tedy splněny podmínky pro provedení úkonů trestního řízení bez stěžovatelovy přítomnosti. Nejvyšší soud upozornil, že z čl. 37 Listiny ani z čl. 38 Listiny nevyplývá povinnost obecného soudu přizpůsobovat režim řízení a jeho průběh požadavkům účastníka řízení. Naopak je povinností orgánů činných v trestním řízení zajistit řádný výkon spravedlnosti všemi zákonnými prostředky. Stěžovateli nic nebránilo, aby si sám zvolil obhájce, když orgány činné v trestním řízení s přihlédnutím ke všem okolnostem nedospěly k závěru, že jsou splněny důvody nutné obhajoby. Nejvyšší soud proto navrhl, aby ústavní stížnost byla zamítnuta, resp. odmítnuta.

14. Za Okresní státní zastupitelství v Bruntále se vyjádřila vedoucí státní zástupkyně tak, že již sice nemá k dispozici vyšetřovací spis, avšak již v přípravném řízení policejní orgán prováděl šetření ke stěžovatelově duševnímu stavu. Bylo zjištěno, že stěžovatel sice je medikován léky ze skupiny antidepresiv a antipsychotik, avšak následně se nedostavoval k lékaři a při kontrole ze dne 16. 12. 2020 byl zcela lucidní, správně se orientoval a kontakt s ním byl bez problému, byť se u něj projevovaly deprese, labilnější emotivita, frustrace a zhoršená koncentrace. Ze zjištěných poznatků tak nevyplývala pravděpodobnost, že by stěžovatel mohl být stižen duševní poruchou, která by mu znemožňovala chápat smysl trestního řízení, či že by byl odůvodněn postup podle § 36 odst. 2 trestního řádu. Stěžovatel byl přitom poučen jak o možnosti sám si obhájce zvolit, tak specificky státním zástupcem i o podmínkách bezplatné obhajoby. K hlavnímu líčení dne 1. 6. 2021 se stěžovatel nedostavil sice s omluvou kvůli psychickým problémům, tyto však neupřesnil ani nedoložil. Sdělil přitom, že se k hlavnímu líčení nedostane, neboť mu ujel autobus, a tedy se neomluvil ani řádně, ani dostatečně. Kromě toho bylo zjištěno, že stěžovatel stejně postupoval i v jiných trestních řízeních a v žádném z nich nebylo dovozeno, že by nebyl schopen se jej plnohodnotně účastnit vzhledem ke svému psychickému stavu.

15. Krajské státní zastupitelství v Ostravě se přípisem 1. náměstkyně svého vedoucího státního zástupce postavení vedlejšího účastníka v řízení o ústavní stížnosti vzdalo.

16. Za Nejvyšší státní zastupitelství konstatoval nejvyšší státní zástupce, že stěžovatel v ústavní stížnosti pouze kopíruje svou obhajobu uplatňovanou již v trestním řízení, na něž bylo i v rámci dovolacího řízení ze strany Nejvyššího státního zastupitelství v jeho vyjádření reagováno tak, že žádné z namítaných porušení shledáno nebylo, a ve stejném duchu se s těmito námitkami vypořádal i Nejvyšší soud v napadeném usnesení. Nejvyšší státní zástupce proto navrhl ústavní stížnost odmítnout, a shledá-li Ústavní soud důvody k meritornímu přezkumu, pak zamítnout.

17. Ústavní soud zaslal stěžovateli tato vyjádření k replice. Stěžovatel v ní setrval na svém stanovisku a nad rámec ústavní stížnosti pouze uvedl, že k jeho tíži nelze klást, musí-li opakovat námitky, jimž obecné soudy nevěnovaly patřičnou pozornost.

C) Spisový materiál

18. Ze spisového materiálu kromě ověření průběhu řízení tak, jak bylo zrekapitulováno v části II tohoto nálezu, vyplynuly ještě následující relevantní skutečnosti:

19. Dne 9. 4. 2020 policejní orgán telefonicky kontaktoval stěžovatele, který uvedl, že se necítí schopen výslechu, má silné deprese a požívá léky na uklidnění, přičemž tento psychický stav je způsoben konflikty, které trvají mezi ním a jeho bývalou manželkou již několik let kvůli jejich nezletilé dceři. Stěžovatel uvedl, že od 15. 9. 2020 má nastoupit do léčení na psychiatrii v Kroměříži a že jej zastupuje JUDr. Vrána. Ten policejnímu orgánu potvrdil, že stěžovatele zastupuje v jiných věcech, ale v této se na něj ještě neobrátil, taktéž potvrdil, že stěžovatel má nastupovat do psychiatrického léčení, ale nevěděl, kdy přesně. Dne 16. 9. 2020 byl učiněn dotaz na Psychiatrickou nemocnici v Kroměříži, jejíž pracovník uvedl, že stěžovatel v tomto zařízení není hospitalizován ani léčen ambulantně. Dotaz byl zopakován dne 29. 9. 2020 opět s negativním výsledkem.

20. Dne 8. 12. 2020 potvrdila MUDr. Chmelařová z Psychosociálního centra Přerov, že stěžovatel je od května 2020 jejich pacientem a že z jejich pohledu je výslechu schopen. Dne 11. 1. 2021 byla tato lékařka opětovně policejním orgánem na stěžovatelův stav dotazována, kdy uvedla, že stěžovatel je medikován léky ze skupiny antidepresiv a antipsychotik, při poslední návštěvě dne 16. 12. 2020 došlo k jejich navýšení. Protože se stěžovatel nedostavuje ke kontrolám, nelze posoudit jejich efekt. Lékařka doporučila provedení znaleckého posudku z oboru psychiatrie. Stejně se vyjádřila lékařka v písemné zprávě ze dne 7. 1. 2021. Policejní orgán rovněž shromáždil dokumenty z jiných řízení, které vyhodnotil tak, že se stěžovatel již v minulosti snažil vyhnout výslechům, a neměl informace o tom, že by požádal o bezplatnou obhajobu.

21. Stěžovatel se již po zahájení trestního stíhání přes dvě řádně doručené výzvy nedostavil k policejnímu orgánu k výslechu, kdy uváděl, že není schopen se sám hájit a že má psychické problémy, avšak policejní orgán dotazem na ošetřujícího lékaře ověřil, že je schopen výslechu (viz výše), a tak byl stěžovatel dne 22. 1. 2021 k výslechu předveden. Po celou dobu trestního řízení šlo o jediný případ, v němž se stěžovatel osobně účastnil úkonu trestního řízení. Při výslechu stěžovatel uvedl, že aktuálně pracuje pro svoji společnost se sídlem v Londýně a že se psychicky necítí dobře, od května 2020 se léčí ambulantně v Přerově, k léčbě do psychiatrické léčebny v Kroměříži nenastoupil kvůli covidu-19, ale předpokládal, že tam nastoupí příští týden. K věci samé uvedl pouze to, že poškozeným peníze vrátí či už vrátil, jednomu z nich dává na výběr, zda chce raději modely, nebo peníze, více uvede, až bude mít obhájce.

22. Přípisem ze dne 20. 1. 2021 byl stěžovatel státním zástupcem informován mimo jiné o náležitostech podání a žádosti o bezplatnou obhajobu, a to v návaznosti na předchozí e-mail stěžovatele, kterým se domáhal advokáta.

23. Dne 11. 3. 2021 vydal okresní soud pod č. j. 66 T 28/2021-263 trestní příkaz, jímž stěžovatele uznal vinným jako v napadeném rozsudku, toliko jej odsoudil k trestu odnětí svobody v délce pěti měsíců s podmíněným odkladem na zkušební dobu v délce jednoho roku a šesti měsíců, o nárocích poškozených rozhodl rovněž identicky jako v napadeném rozsudku. Dne 14. 4. 2021 však podal stěžovatel proti tomuto trestnímu příkazu v zachované lhůtě odpor.

24. Dne 7. 5. 2021 bylo stěžovateli doručeno předvolání k hlavnímu líčení na den 1. 6. 2021 a dne 26. 5. 2021 stěžovatel podal k poštovní přepravě žádost okresnímu soudu o odročení hlavního líčení a o ustanovení obhájce, která byla okresnímu soudu doručena dne 31. 5. 2021. V této žádosti stěžovatel poukazuje na své psychické problémy z toho důvodu, že jej bývalá manželka označuje za pedofila, ačkoliv sama fotila nahou dceru, a také na neumožnění vypovídat za přítomnosti advokáta. Odročení žádal rovněž z důvodu potřeby prostudovat spisový materiál. Dne 1. 6. 2021 se stěžovatel telefonicky a elektronickou poštou omluvil z hlavního líčení ze stejných důvodů a rovněž proto, že mu ujel autobus. Přílohou zaslal stěžovatel i kopie jízdenek, z nichž se podává, že měl zajištěn přesun do Olomouce s časem příjezdu v den hlavního líčení v 11:50 hod.

25. Podle protokolu o hlavním líčení ze dne 1. 6. 2021 okresní soud konstatoval omluvu stěžovatele, avšak neshledal objektivní důvody k odročení hlavního líčení a podle § 202 odst. 2 trestního řádu rozhodl, že hlavní líčení bude konáno v jeho nepřítomnosti. Toto odůvodnil tím, že kontaktoval Mgr. Babořík, předsedu senátu 4 T Okresního soudu v Přerově, u něhož probíhalo v měsíci březnu hlavní líčení, a tento uvedl, že si na stěžovatele pamatuje, přes předchozí omluvy se stěžovatel k hlavnímu líčení dostavil a vystupoval tak, že se podle Mgr. Babořík jednalo o plně orientovaného člověka, u kterého nevznikly pochybnosti o možnosti se hájit; i v této věci se stěžovatel pokoušel dopředu z hlavního líčení omluvit s odkazem na psychické problémy, ale nakonec se k hlavnímu líčení dostavil. V této věci měl zplnomocněného obhájce.

26. V odvolání ze dne 19. 7. 2021 stěžovatel opět požádal o bezplatnou obhajobu, odkázal na své psychické problémy zejména z důvodu údajného znásilnění dcery v rodině matky a uvedl, že odvolání není schopen sepsat, rozsudku nerozumí a na obhájce nemá peníze. Dne 29. 7. 2021 byl stěžovatel vyzván k doložení dokladů pro přiznání nároku na bezplatnou obhajobu a samostatně též k odstranění vad odvolání podle § 251 odst. 2 trestního řádu. Dne 16. 9. 2021 byl pak stěžovateli ustanoven podle § 39 trestního řádu z důvodu nutné obhajoby podle § 251 odst. 2 trestního řádu Mgr. Miroslav Dvořák, který podáním ze dne 4. 11. 2021 v řádné lhůtě po výzvě soudu odvolání stěžovatele doplnil.

27. Dne 22. 9. 2021 stěžovatel telefonicky kontaktoval okresní soud s tím, že k výzvě k doložení důvodů bezplatné obhajoby není schopen vzhledem ke svému psychickému stavu cokoliv uvést, lékařka mu vyřizuje pobyt v Psychiatrické nemocnici Kroměříž, kam má v nejbližší době nastoupit. Dne 6. 10. 2021 rozhodl okresní soud, že stěžovatel nemá nárok na bezplatnou obhajobu ani na obhajobu za sníženou odměnu. Na to stěžovatel reagoval podáním ze dne 29. 10. 2021, v němž opětovně požádal o přidělení bezplatného obhájce. Doplnil, že v tuto chvíli jej má v péči primář Psychosociálního centra v Přerově, který na výzvu soudu podá zprávu.

28. Stěžovatel byl předvolán k veřejnému zasedání o odvolání na den 6. 1. 2022 u krajského soudu, avšak dne 30. 12. 2021 telefonicky krajskému soudu sdělil, že do 9. 1. 2022 se nachází v zahraničí a žádá o přeložení termínu. Dne 4. 1. 2022 se krajskému soudu podařilo se stěžovatelem po několika marných pokusech opět spojit a tento zopakoval, že je ve Španělsku a nemá jinou možnost požádat o odročení. Téhož dne zaslal žádost o odročení i elektronicky, přičemž uvedl, že její text diktoval do telefonu partnerce.

29. K veřejnému zasedání se dne 6. 1. 2022 nedostavil ani stěžovatel, ani jeho obhájce, a tak je krajský soud odročil na 8. 2. 2022. K tomu se stěžovatel nedostavil bez omluvy, jeho obhájce přítomen byl.

30. Usnesením ze dne 19. 7. 2022 č. j. 66 T 28/2021-415 okresní soud podle § 153 odst. 1 trestního řádu uložil stěžovateli nahradit náklady trestního řízení o dovolání stanovené paušální částkou 10 000 Kč.

IV. Posouzení Ústavním soudem

31. Pravomoc Ústavního soudu v řízení o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí orgánu veřejné moci je založena ustanovením čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) jen tehdy, jestliže tímto rozhodnutím došlo k zásahu do ústavně zaručených práv a svobod. Jakékoliv jiné vady takového rozhodnutí se nachází mimo přezkumnou pravomoc Ústavního soudu, a tomu je tak zapovězeno se jimi zabývat. Ústavní soud totiž nestojí nad Ústavou, nýbrž podléhá stejné povinnosti respektovat ústavně zakotvenou dělbu moci jako kterýkoliv jiný orgán veřejné moci. Proto se musí důsledně vystříhat svévole a bedlivě dbát mezí svých pravomocí, svěřených mu Ústavou. Jinak by popřel samotný smysl své existence jakožto soudního orgánu ochrany ústavnosti. V řízení o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí orgánu veřejné moci je tak Ústavní soud povinen vždy nejprve zkoumat, zda jsou ústavní stížností napadená rozhodnutí způsobilá k vlastnímu meritornímu přezkumu, tedy zda těmito rozhodnutími vůbec mohla být porušena ústavně garantovaná práva či svobody stěžovatelů. Pakliže Ústavní soud dospěje k závěru, že tomu tak není, musí ústavní stížnost odmítnout dle ustanovení § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

32. Ústavní soud po seznámení se s obsahem ústavní stížnosti a jejích příloh dospěl k závěru, že ji nemůže odmítnout pro zjevnou neopodstatněnost, ale musí si obstarat další podklady a vyjádření (viz část III tohoto nálezu) a rozhodnout o ní nálezem. Jádrem stěžovatelovy argumentace totiž je, že jeho psychické problémy mu znemožňovaly účinně se hájit a obecné soudy rozhodly jeho trestní věc kompletně v jeho nepřítomnosti.

33. Za těchto okolností vzniká pochybnost, zda projednání a rozhodnutí věci bez stěžovatelovy přítomnosti bylo v souladu s požadavky práva na soudní a jinou ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny, na přítomnost při projednání věci podle čl. 38 odst. 2 Listiny a také na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny. Stěžovatelovy psychické problémy se totiž mohly promítnout do jeho způsobilosti se plnohodnotně trestního řízení účastnit a účinně v něm vykonávat své právo na obhajobu, stejně jako do možnosti spolehlivě věc projednat i bez jeho osobní přítomnosti v hlavním líčení a následně v řízení o odvolání. Stěžovatelovu argumentaci v ústavní stížnosti tak Ústavní soud nepovažoval za zjevně neopodstatněnou a po bližším uvážení dospěl k závěru, že je i důvodná.

V. Obecná východiska

A) Vnitrostátní úprava

34. Ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny stanoví: „Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.“ Ustanovení čl. 38 odst. 2 Listiny uvádí: „Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem.“ Ustanovení čl. 40 odst. 3 Listiny normuje: „Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven

soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.“

35. Ústavní soud provedení hlavního líčení bez přítomnosti obviněného za splnění zákonných podmínek nepovažuje samo o sobě za způsobilé porušit stěžovatelova ústavně zaručená základní práva či svobody [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 542/2000 ze dne 1. 4. 2003 (N 46/30 SbNU 3)].

36. Ústavní soud již mnohokráte zopakoval, že porušení práva na soudní a jinou ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny představují např. situace, v nichž soud nahradí posouzení skutečnosti, k němuž je potřeba odborných znalostí, vlastní úvahou, aniž si vyžádá znalecký posudek [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 1330/11 ze dne 15. 3. 2012 (N 54/64 SbNU 673) či nález sp. zn. III. ÚS 1414/16 ze dne 26. 7. 2016 (N 138/82 SbNU 215)]. Soudce rozhoduje o potřebě a rozsahu znaleckého zkoumání, jakož i o tom, jaké právně relevantní závěry z něj vyplývají, nepřísluší mu však přezkoumávat odborné závěry posudku [srov. např. usnesení sp. zn. III. ÚS 2776/15 ze dne 6. 6. 2017 (U 11/85 SbNU 921)]. Objektivní pochybnosti o správnosti závěrů znaleckého posudku je soud povinen odstranit odpovídajícím doplněním dokazování [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 299/06 ze dne 30. 4. 2007 (N 73/45 SbNU 149) či nález sp. zn. I. ÚS 4457/12 ze dne 24. 7. 2013 (N 132/70 SbNU 221)].

37. Podle § 36 odst. 2 trestního řádu: „Obviněný musí mít obhájce také tehdy, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného mají pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit.“ Podle § 116 odst. 1 trestního řádu: „Je-li třeba vyšetřit duševní stav obviněného, přibere se k tomu vždy znalec z oboru psychiatrie.“ Podle § 202 odst. 2 trestního řádu: „V nepřítomnosti obžalovaného může se hlavní líčení provést, jen když soud má za to, že lze věc spolehlivě rozhodnout a účelu trestního řízení dosáhnout i bez přítomnosti obžalovaného, a přitom a) obžaloba byla obžalovanému řádně doručena a obžalovaný byl k hlavnímu líčení včas a řádně předvolán a b) o skutku, který je předmětem obžaloby, byl obžalovaný už některým orgánem činným v trestním řízení vyslechnut a bylo dodrženo ustanovení o zahájení trestního stíhání (§ 160) a obviněný byl upozorněn na možnost prostudovat spis a učinit návrhy na doplnění vyšetřování (§ 166 odst. 1); na to a na jiné následky nedostavení (§ 66 a 90) musí být obžalovaný v předvolání upozorněn.“

38. Otázku, zda je pro účely § 202 odst. 2 trestního řádu možno věc spolehlivě rozhodnout i v nepřítomnosti obviněného, musí soud řešit mimo jiné s ohledem na to, zda je pro řádné rozhodnutí nutné se specificky věnovat osobním poměrům obviněného, např. záleží-li na nich otázka viny (kupř. majetková situace obviněného u trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 196 trestního zákoníku – viz např. PÚRY, F. In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2555 a násl.), či otázka trestu, resp. právního následku trestného činu [srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 1972 sp. zn. 11 Tz 16/72 (publ. jako Rt 57/1972 SbSRS)].

39. Případné obstrukce obviněného, např. opakovaným bezdůvodným či účelovým žádáním o odročení hlavního líčení, zásadně provedení hlavního líčení v jeho nepřítomnosti nebrání, ovšem není možné bez dalšího jen kvůli tomuto obstrukčnímu jednání rezignovat na posouzení, zda je účast obviněného u hlavního líčení nutná, či zda lze spolehlivě věc rozhodnout a účel trestního řízení naplnit i bez jeho přítomnosti, přičemž nelze-li provést hlavní líčení v jeho nepřítomnosti, musí soud účast obviněného zajistit využitím k tomu určených institutů, např. předvedením či ukládáním pořádkových pokut [srov. např. AUGUSTINOVÁ, P. In: FENYK, J., DRAŠTÍK, A. a kol. Trestní řád. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2017, k § 202. Citováno dle: ASPI (právní informační systém), bod 12].

40. Důvod nutné obhajoby podle § 36 odst. 2 trestního řádu musí orgány činné v trestním řízení posuzovat individuálně s oporou o konkrétní zjištění tělesných nebo duševních vad, které důvodně vzbuzují pochybnosti, zda je obviněný schopen se náležitě hájit

[srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 2011 sp. zn. 8 Tdo 713/2011 (publ. jako Rt 28/2012)]. Z judikatury Nejvyššího soudu vyplývá, že je povinností soudu zaměřit se na objasnění psychického stavu obviněného, existuje-li objektivní skutečnost, která svědčí o jeho možné interferenci se schopností plnohodnotné účasti obviněného na hlavním líčení.

41. Nejvyšší soud tak např. dospěl k závěru, že je-li v době, kdy se má konat hlavní líčení, obviněný na léčení v psychiatrické léčebně, je povinností soudu přesvědčit se o jeho duševním stavu, aby mohl posoudit, není-li namístě přerušení trestního stíhání [srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 1962 sp. zn. 9 Tz 25/62 (publ. jako Rt 7/1963 SbSRS)]. K takovému posouzení bude zapotřebí vždy přibrat znalce, nestačí vyjádření ošetřujícího lékaře [srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 1989 sp. zn. 1 Tz 55/89 (publ. jako Rt 46/1990-II)].

42. Důvod nutné obhajoby podle § 36 odst. 2 trestního řádu tak bude typicky dán tehdy, dosáhla-li pochybnost o duševním stavu obviněného takového bodu, že soud považoval za nezbytné nařídit znalecké zkoumání jeho duševního stavu, zpravidla však postačí pochybnost soudu o způsobilosti se náležitě hájit (srov. např. ŠÁMAL, P. In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 446 a násl.). Znalecký posudek na posouzení duševního stavu obviněného pořízený v jiné trestní věci nelze považovat za znalecký posudek v aktuálním řízení, ale nejvýše za listinný důkaz, který slouží k prověření správnosti znaleckého posudku vypracovaného v tomto aktuálním řízení [srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 1976 sp. zn. Tz 88/76 (publ. jako Rt 27/1977 SbSRS)].

B) Mezinárodní závazky

43. Ustanovení čl. 6 odst. 1 Úmluvy zaručuje, že: „Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.“ Ustanovení čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy pak zakotvuje právo každého, kdo je obviněn z trestného činu: „… obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují.“

44. Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“) ve své judikatuře přisuzuje přítomnosti obviněného v řízení před soudem kardinální význam (srov. např. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 18. 10. 2006 ve věci *Hermi proti Itálii,* stížnost č. 18114/02, bod 58), a to nejen kvůli jeho právu na osobní slyšení, ale rovněž i kvůli potřebě soudu ověřit přesnost jeho tvrzení a porovnat je s tvrzeními ostatních osob, zejména poškozeného a svědků (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 23. 11. 1993 ve věci *Poitrimol proti Francii,* stížnost č. 14032/88, bod 35).

45. Tento požadavek nelze vnímat jako bezpodmínečný, neboť obviněný se svého práva na osobní účast u soudu může vzdát (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 12. 2. 1985 ve věci *Colloza proti Itálii*, stížnost č. 9024/80, bod 28; či rozsudek ESLP ze dne 24. 3. 2005 ve věci *Stoichkov proti Bulharsku*, stížnost č. 9808/02, bod 57), a to i konkludentně (srov. např. rozsudek pléna ESLP ze dne 23. 6. 1981 ve věci *Le Compte, Van Leuven a De Meyere proti Belgii*, stížnosti č. 6878/75 a 7238/75, bod 59), musí se tak však vždy stát nezpochybnitelným způsobem, jednoznačně vyjadřujícím jeho skutečnou vůli (srov. např. rozsudek pléna ESLP ze dne 10. 2. 1983 ve věci *Albert a Le Compte proti Belgii*, stížnosti č. 7299/75 a 7496/76,

bod 35) a takové vzdání se práva nesmí být v rozporu s žádným významným veřejným zájmem (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 4. 3. 2014 ve věci *Dilipak a Karakaya proti Turecku*, stížnosti č. 7942/05 a 24838/05, bod 79).

46. Stěžovatel se může platně vzdát svého práva na osobní slyšení bez povinnosti orgánů veřejné moci jeho neúčast kompenzovat i tehdy, jestliže se k soudu nedostaví bez dostatečného a objektivního důvodu po řádném předvolání (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 14. 6. 2001 ve věci *Medenica proti Švýrarsku*, stížnost č. 20491/92, bod 59). Požadavky na osobní přítomnost se také rozvolňují v opravných řízeních (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 25. 4. 2016 ve věci *Zahirović proti Choravatsku*, stížnost č. 58590/11, bod 54), pokud jim zcela vyhovělo řízení před soudem prvého stupně (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 19. 12. 1989 ve věci *Kamasinski proti Rakousku*, stížnost č. 9783/82, bod 106) a pokud soud v opravném řízení sám neprovádí plný přezkum skutkových a právních otázek za účelem rozhodnutí o vině (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 25. 7. 2000 ve věci *Tierce a ostatní proti San Marinu*, stížnosti č. 24954/94, 24971/94 a 24972/94, bod 95; či rozsudek ESLP ze dne 25. 10. 2016 ve věci *Arps proti Chorvatsku*, stížnost č. 23444/12, bod 28).

47. Osobní účast obviněného v řízení před soudem není formálním požadavkem, ale toliko předpokladem pro to, aby bylo zajištěno právo na obhajobu a kontradiktornost řízení tím, že obviněný má materiálně možnost vnímat a sledovat průběh řízení (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 23. 2. 1994 ve věci *Stanford proti Spojenému království*, stížnost č. 16757/90, bod 26; či rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 18. 12. 2018 ve věci *Murtazaliyeva proti Rusku*, stížnost č. 36658/05, bod 91). Je tedy povinností členských států Úmluvy přijmout dostatečná opatření k předejití absence obviněného v řízení před soudem (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 13. 2. 2001 ve věci *Krombach proti Francii*, stížnost č. 29731/96, bod 84; rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 21. 1. 1999 ve věci *Van Geyseghem proti Belgii*, stížnost č. 26103/95, bod 33; rozsudek ESLP ze dne 22. 9. 2009 ve věci *Kari-Pekka Pietiläinen proti Finsku*, stížnost č. 13566/06, bod 31; či rozsudek ESLP ze dne 8. 11. 2012 ve věci *Neziraj proti Německu*, stížnost č. 30804/07, bod 47), ESLP jim však k dosažení tohoto cíle přiznává široké pole pro uvážení za předpokladu, že opatření členských států je ve výsledku efektivní, a to zejména tam, kde se obviněný nevzdal práva osobně se soudního řízení účastnit ani se nesnažil před ním uprchnout (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 18. 5. 2004 ve věci *Somogyi proti Itálii*, stížnost č. 67972/01, bod 67; či rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 1. 3. 2006 ve věci *Sejdovic proti Itálii*, stížnost č. 56581/00; bod 82).

48. Co se týče zdravotního stavu obviněného ve vztahu ke schopnosti efektivně vykonávat svá práva v řízení před soudem, ESLP ve své judikatuře vyžaduje zvláštní pojistky zajištění plnohodnotné účasti na soudním řízení, vyžadují-li to duševní problémy daného jednotlivce (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 24. 10. 1979 ve věci *Winterwerp proti Nizozemí*, stížnost č. 6301/73, bod 60; či rozsudek ESLP ze dne 12. 5. 1992 ve věci *Megyeri proti Německu*, stížnost č. 13770/88, bod 22), přičemž v trestním řízení je tento požadavek důležitější než v řízení soukromoprávním (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 30. 1. 2001 ve věci *Vaudelle proti Francii*, stížnost č. 35683/97, bod 61).

49. O dodržení či porušení práv garantovaných čl. 6 odst. 1 a 3 Úmluvy nicméně rozhoduje, zda celkový výsledek řízení byl, či nebyl spravedlivý, přičemž zvláštní zranitelnost obviněného, např. v důsledku věku či duševních schopností, je jen jedním z faktorů, které je třeba vzít při tomto posouzení do úvahy (srov. např. rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 13. 9. 2016 ve věci *Ibrahim a další proti Spojenému království*, stížnosti č. 50541/08, 50571/08, 50573/08 a 40351/09, bod 274; rozsudek ESLP ze dne 10. 11. 2016 ve věci *Sitnevskiy a Chaykovskiy proti Ukrajině*, stížnosti č. 48016/06 a 7817/07, bod 62; rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 9. 11. 2018 ve věci *Beuze proti Belgii*, stížnost č. 71409/10, bod 150; či rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 12. 5. 2017 ve věci *Simeonovi proti*

Bulharsku, stížnost č. 21980/04, bod 120; či rozsudek ESLP ze dne 23. 5. 2019 ve věci *Doyle proti Irsku*, stížnost č. 51979/17, bod 85).

50. Je povinností soudu zkoumat význam zdravotních překážek pro účinné uplatnění práva obviněného na obhajobu (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 14. 10. 2008 ve věci *Timergaliyev proti Rusku*, stížnost č. 40631/02, bod 58) a toto kritérium musí rozhodující těleso náležitě zvážit na základě důkazů o zdravotním stavu obviněného (srov. např. usnesení ESLP ze dne 21. 2. 2012 ve věci *Tabbakh proti Spojenému království*, stížnost č. 40945/09, bod 29).

51. Posouzení duševního stavu je tedy předmětem standardního dokazování. Proto je přípustné, pokud při pochybnostech o tom, zda duševní stav obviněného ovlivňuje jeho schopnost vypovídat či se hájit, např. soud s řádným odůvodněním upřednostní jeden znalecký posudek na duševní stav obviněného, který je pro obviněného méně příznivý než druhý znalecký posudek, jež oba v řízení provedl (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 7. 4. 2015 ve věci *O'Donnel proti Spojenému království*, stížnost č. 16667/10, bod 55). To neznamená, že by v každém případě, v němž existují sebemenší indicie o nepříznivém duševním stavu obviněného, který by mohl mít vliv na výkon jeho obhajoby, bylo povinností orgánů činných v trestním řízení podrobit jej znaleckému zkoumání ohledně schopnosti se sám hájit a v návaznosti na ně přijmout odpovídající opatření.

52. Konformní je průběh trestního řízení s požadavky čl. 6 odst. 1 a 3 Úmluvy v takových situacích např. tehdy, jestliže přes tyto indicie v daném případě byl efektivní výkon obhajoby dostatečně umožněn díky dalším okolnostem, např. tím, že dospělá, gramotná obviněná s lehkým mentálním postižením byla podrobena znaleckému zkoumání alespoň za účelem posouzení duševního stavu v době spáchání činu (resp. příčetnosti), byla od počátku zastoupena obhájcem, při výslechu byla řádně poučena o svých právech a kladení otázek bylo přizpůsobeno jejímu stavu, přičemž nikdy neuvedla, že by nějaké otázce nerozuměla či něco potřebovala dovysvětlit (srov. rozsudek ESLP ze dne 24. 6. 2021 ve věci *Hasáliková proti Slovensku*, stížnost č. 39654/15, body 66 až 69).

53. Naopak kombinace pochybností o duševním stavu obviněného či o jiných aspektech jeho zdravotního stavu (např. nedoslýchavost) s jeho osobní nepřítomností před trestním soudem a absencí zastoupení obhájcem může za určitých okolností představovat porušení čl. 6 Úmluvy (srov. např. rozsudek ESLP ze dne 30. 1. 2001 ve věci *Vaudelle proti Francii*, stížnost č. 35683/97, body 58 a 59; či rozsudek ESLP ze dne 14. 10. 2008 ve věci *Timergaliyev proti Rusku*, stížnost č. 40631/02, bod 59).

C) Unijní právo

54. Ustanovení čl. 47 Listiny základních práv Evropské unie zní: „Každý, jehož práva a svobody zaručené právem Unie byly porušeny, má za podmínek stanovených tímto článkem právo na účinné prostředky nápravy před soudem. Každý má právo, aby jeho věc byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, předem zřízeným zákonem. Každému musí být umožněno poradit se, být obhajován a být zastupován. Bezplatná právní pomoc je poskytnuta všem, kdo nemají dostatečné prostředky, pokud je to nezbytné k zajištění účinného přístupu ke spravedlnosti.“ Ustanovení čl. 48 odst. 2 Listiny základních práv Evropské unie uvádí: „Každému obviněnému je zaručeno respektování práv na obhajobu.“

55. Podle čl. 8 odst. 1 směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/343 ze dne 9. března 2016, kterou se posilují některé aspekty presumpce neviny a právo být přítomen při trestním řízení před soudem: „Členské státy zajistí, aby podezřelá nebo obviněná osoba měla právo být ve vlastní věci přítomna při řízení před soudem.“ Podle odst. 2 stejného článku: „Členské státy mohou stanovit, že řízení před soudem, jež může vést k rozhodnutí o vině či nevině podezřelé nebo obviněné osoby, se může konat v její nepřítomnosti, pokud:

a) podezřelá nebo obviněná osoba byla o řízení před soudem řádně vyrozuměna a na následky nedostavení se k soudu upozorněna; nebo b) podezřelá nebo obviněná osoba, jež byla o řízení před soudem vyrozuměna, je zastupována zmocněným obhájcem, jehož si tato podezřelá či obviněná osoba zvolila, nebo jenž jí byl ustanoven státem."

56. Podle rozsudku Soudního dvora Evropské unie (dále jen „SDEU") ze dne 15. 9. 2022 ve věci trestního řízení proti HN sp. zn. C-420/20 nebrání tento článek takové právní úpravě, která vyžaduje přítomnost obviněného u hlavního líčení. Podle rozsudku SDEU ze dne 13. 2. 2020 ve věci trestního řízení proti TX a UW sp. zn. C-688/18 nebrání tento článek úpravě, podle níž není porušeno právo obviněného na osobní přítomnost před soudem, jestliže se nedostavil, ačkoliv byl řádně a včas předvolán a informován o důsledcích své nepřítomnosti, byl zastoupen obhájcem a jednoznačně se své účasti vzdal nebo se nedostavil z důvodů nezávislých na jeho vůli a současně se při plné znalosti průběhu řízení v jeho nepřítomnosti rozhodl, že nezpochybní zákonnost procesních úkonů provedených v jeho nepřítomnosti, nebo pokud je zajištěno, že budou k jeho žádosti zopakovány.

VI. Aplikace obecných východisek na případ stěžovatele

57. Shora nastíněná obecná východiska lze pro potřeby rozhodnutí o nynější ústavní stížnosti shrnout a rozpracovat do dvou relevantních okruhů – A) právo na osobní účast při projednání věci soudem a B) vliv psychických problémů obviněného na jeho schopnost se hájit.

A) Právo na osobní účast obviněného při projednání věci soudem

58. Ústavní soud k této otázce shrnuje, že osobní účast obviněného v hlavním líčení, nevyžaduje-li ji přímo zákon (§ 202 odst. 4 trestního řádu), a stejně tak při veřejném zasedání, není z hlediska zachování ústavně zaručených základních práv na soudní ochranu, na obhajobu ani na projednání věci v přítomnosti obviněného bezpodmínečným požadavkem. Pokud obviněný jednoznačně na výkon tohoto práva s vědomím relevantních důsledků rezignuje a současně má soud za to, že z hlediska dostatečného zjištění skutkového stavu v rozsahu všech výroků rozhodnutí ve věci samé není s přihlédnutím ke všem okolnostem (např. stanovisko obviněného a jeho osobní, majetkové i jiné poměry byly v dosavadním průběhu řízení dostatečně zjištěny a není důvodu se domnívat, že by v mezidobí došlo k jejich změně) osobní účast obviněného v hlavním líčení nutná, o porušení těchto práv nejde.

59. Obviněný se práva na osobní účast může vzdát i konkludentně, a to i obstrukčním jednáním, např. pokud sice formálně deklaruje, že tohoto práva využít chce, avšak fakticky se hlavního líčení či veřejného zasedání zúčastnit nehodlá, ale pouze nedůvodnými žádostmi o odročení usiluje o jejich oddálení. V takovém případě může soud věc projednat a rozhodnout bez osobní přítomnosti obviněného za stejných podmínek a po důkladném zvážení stejných kritérií, jako kdyby se obviněný práva na osobní účast formálně vzdal.

60. Výkon práva na obhajobu i náležité zjištění skutkového stavu jsou alternativními hledisky, která musí soud zvažovat při rozhodnutí, zda lze hlavní líčení provést i bez přítomnosti obviněného, samostatně každé zvlášť. Pokud by i jen jedno z nich nesvědčilo o tom, že by účelu trestního řízení bylo v daném případě s přihlédnutím k celému jeho relevantnímu kontextu možno dosáhnout i bez osobní přítomnosti obviněného, nemůže soud na tuto osobní účast rezignovat. Jestliže se v takovém případě obviněný k hlavnímu líčení není ochoten dostavit dobrovolně, musí soud využít při respektu k principu proporcionality odpovídající zajišťovací instituty [pořádková pokuta, předvedení, v krajním případě i vzetí do vazby, budou-li splněny podmínky § 67 písm. a) trestního řádu].

61. Pokud nejsou splněny oba tyto předpoklady pro naplnění účelu trestního řízení i při nepřítomnosti obviněného u hlavního líčení, je jeho provedením bez účasti obviněného

porušeno jeho právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, na projednání věci v jeho přítomnosti podle čl. 38 odst. 2 Listiny a na osobní obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny.

B) Vliv psychických problémů obviněného na jeho schopnost se sám hájit

62. Psychické problémy osob, proti nimž se řízení vede, mohou mít nepříznivý dopad na jejich schopnost se účinně bránit a uplatňovat svá procesní práva. Orgány činné v trestním řízení však nemají povinnost psychický stav těchto osob zjišťovat v každém případě *ex offo,* a to ani tehdy, pokud by se toho tyto osoby pouze subjektivně bez jakéhokoliv objektivizujícího prvku domáhaly.

63. Objeví-li se však okolnost, která objektivně nasvědčuje tomu, že osoba, proti níž se řízení vede, trpí psychickými potížemi, které by byť potenciálně mohly mít vliv na její schopnost se plnohodnotně trestního řízení účastnit a účinně v něm uplatňovat svá práva (např. lékařská zpráva, skutečnost, že taková osoba se aktuálně podrobuje psychiatrické léčbě, že jí taková léčba byla nařízena, ale ona se jí vyhýbá, vlastní zcela zjevně nestandardní chování takové osoby při úkonech trestního řízení, očitá svědectví nezúčastněných osob o jejích psychických problémech atd.), je povinností orgánů činných v trestním řízení duševní stav takové osoby objasnit procesem dokazování.

64. To neznamená, že by povinností orgánů činných v trestním řízení vždy bylo automaticky při jakékoliv pochybnosti o (ne)příznivosti psychického stavu či rozpoložení obviněného nařídit vyšetření duševního stavu podle § 116 odst. 1 trestního řádu, ale volba vhodných důkazních prostředků, rozsahu a kvality dokazování musí odpovídat potřebám dané konkrétní situace, zejména četnosti a kvalitě indicií zpochybňujících psychický stav obviněného, závažnosti psychických obtíží, na něž u něj panuje podezření, a jejich vlivu na jeho schopnost se řádně trestního řízení účastnit.

65. Pokud orgány činné v trestním řízení tímto postupem bezpečně zjistí u obviněného, takové psychické potíže, které snižují či vylučují jeho plnohodnotnou participaci na trestním řízení, včetně výkonu vlastní obhajoby, vyžaduje zachování práva obviněného na soudní a jinou ochranu, na obhajobu a případně i na projednání věci v jeho přítomnosti, dospěje-li trestní řízení do stádia řízení před soudem, aby orgány činné v trestním řízení učinily vhodná kompenzační opatření, která takový handicap vyváží. I tato opatření musí odpovídat specifikům dané konkrétní situace a mohou sahat od přizpůsobení provádění úkonů trestního řízení, jichž se obviněný účastní, tak, aby zcela porozuměl jejich obsahu a byl schopen z hlediska své obhajoby adekvátně reagovat; přizpůsobení rozsahu, formy a formulace poučování podle § 33 odst. 5 trestního řádu; ustanovení opatrovníka podle § 34 odst. 2 trestního řádu; ustanovení obhájce podle § 36 odst. 2 trestního řádu atd. Takovým kompenzačním opatřením může být i nutnost provedení hlavního líčení či veřejného zasedání v přítomnosti obviněného, bude-li si to konkrétně povaha jeho psychických problémů žádat.

66. Nelze tedy uzavřít, že by v případě jakéhokoliv objektivního náznaku psychických problémů obviněného bylo bez dalšího vždy nezbytné ustanovovat mu obhájce podle § 36 odst. 2 trestního řádu, orgány činné v trestním řízení však mají povinnost dostatečně skutečný psychický stav obviněného objasnit a na základě těchto zjištění případně podle jejich výsledku rozhodnout o adekvátních kompenzačních opatřeních, která jim trestněprocesní předpis nabízí. Bez tohoto objasnění zůstává psychický stav obviněného a jeho vliv na schopnost se trestního řízení plnohodnotně účastnit a vykonávat účinně svá procesní práva nejistým, což samo o sobě představuje porušení práva obviněného na soudní a jinou ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a na vlastní obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny.

C) Vlastní posouzení stěžovatelovy věci

67. Vztáhne-li Ústavní soud shora uvedená východiska na nynější stěžovatelovu věc, nezbývá mu než konstatovat, že obecné soudy požadavkům na zachování stěžovatelových

ústavně zaručených základních práv nevyhověly, neboť přes objektivní pochybnost o stěžovatelově psychickém stavu neučinily dostatečné kroky k jeho objasnění, a tedy přesto, že panovala pochybnost o jeho schopnosti se účinně trestního řízení účastnit, se touto blíže nezabývaly a jeho věc projednaly a rozhodly v jeho nepřítomnosti.

68. Ústavní soud k tomuto závěru dospěl na základě následujících úvah:

69. V prvé řadě je nutno uvést, že v průběhu celého trestního řízení nebylo pochyb o tom, že stěžovatel dlouhodobě trpěl vážnými psychickými problémy, byl medikován psychofarmaky a přinejmenším ambulantně se léčil, nehledě k jeho tvrzení, že má nastoupit k léčbě do psychiatrické nemocnice.

70. Přesto stěžovatele po celou dobu trestního řízení osobně viděl pouze policejní orgán v přípravném řízení při jediném výslechu, při němž stěžovatel obvinění paušálně popřel, poukázal na své psychické problémy a avizoval, že blíže se vyjádří až za přítomnosti obhájce. V celém stádiu řízení před soudem tak stěžovatele neviděl ani jeden z obecných soudů, které ve věci rozhodovaly.

71. Policejní orgán přikročil poté, co stěžovatel neprojevil ochotu dostavit se k výslechu dobrovolně, k jeho předvedení, přičemž předtím si vyžádal vyjádření jeho ošetřující lékařky, která výslovně potvrdila, že stěžovatel je schopen výslechu; obecné soudy se naproti tomu spokojily s jeho nepřítomností a žádné úsilí za účelem zajištění jeho přítomnosti nevynaložily. Místo vyžádání aktuálních lékařských zpráv či znaleckého zkoumání se obecné soudy při zjišťování psychického stavu stěžovatele spokojily s vyjádřením předsedy senátu jiného soudu, který konstatoval, že v jiné trestní věci na něj stěžovatel působil tak, že je schopen se hájit a že je v pořádku, čímž nahradily dokazování o odborné otázce; podle výše uvedené judikatury se však soudy nesmí spokojit ani se znaleckým posudkem na duševní stav obviněného vypracovaný v jiné trestní věci, natož s hodnocením předsedy senátu soudu, který rozhodoval o jiném skutku.

72. K tomu přistupuje i skutečnost, že stěžovatelem doloženým usnesením Krajského soudu v Ostravě – pobočky v Olomouci ze dne 24. 6. 2022 č. j. 55 To 136/2022-257 byl zrušen odsuzující rozsudek Okresního soudu v Olomouci ze dne 6. 4. 2022 č. j. 3 T 130/2021--227 mimo jiné právě z důvodu, že stěžovatel nebyl podroben znaleckému zkoumání jak ohledně svého zdravotního stavu v době tehdy stíhaného skutku, tak ohledně jeho schopnosti plnohodnotně se účastnit trestního řízení. Z toho vyplývá, že ani „neodborné“ hodnocení stěžovatelova duševního stavu obecnými soudy nebylo v relevantní době jednoznačné.

73. Konstantní stanovisko ošetřující lékařky ze dnů 8. 12. 2020, 7. 1. 2021 a 11. 1. 2021 opatřené policejním orgánem pro účely výslechu stěžovatele v přípravném řízení tak představuje v celé věci jediný objektivní odborný doklad o stěžovatelově psychickém stavu, přičemž ošetřující lékařka se jím vyjadřovala jen jednorázově k účasti stěžovatele při výslechu před policejním orgánem, nikoliv k tomu, zda je schopen dlouhodobě se plnohodnotně účastnit na trestním řízení. K tomu ošetřující lékařka výslovně doporučila znalecké zkoumání stěžovatelova duševního stavu, což obecné soudy (i ostatní orgány činné v trestním řízení) zcela oslyšely a nijak se k tomuto doporučení nevyjádřily.

74. Přehlédnout nelze ani to, že ošetřující lékařka uvedla, že stěžovateli byla v poslední době zvýšena medikace, ale tento se k léčbě nedostavuje, takže se lékařka nemohla vyjádřit k tomu, zda tato změna měla na stěžovatelův stav nějaký účinek, ani k tomu, jak se jeho psychický stav dále vyvíjel. Stěžovatel přitom i v pozdější fázi řízení před soudem poukazoval na to, že je v péči primáře Psychosociálního centra v Přerově, který o jeho stavu může podat zprávu, avšak obecné soudy si tuto zprávu nevyžádaly.

75. Stěžovatel byl poprvé a naposledy vyslechnut dne 22. 1. 2021, dále se už o jeho zdravotní stav obecné soudy nezajímaly, neprováděly k němu žádné dokazování, a to přesto, že odvolací soud rozhodl až 8. 2. 2022, tedy více než rok poté, přestože poslední lékařské stanovisko k jeho psychickému stavu bylo tou dobou již déle než rok staré a jeho obsah

indikoval tehdy probíhající změny ve stěžovatelově stavu, které si vynutily navýšení medikace a které nebyly následně vyhodnoceny. Obecné soudy si tak musely být vědomy toho, že od posledního vyjádření ošetřující lékařky v průběhu soudního stádia trestního řízení mohlo v duševním stavu stěžovatele dojít ke změnám, přesto si aktuální lékařské zprávy nevyžádaly.

76. K tíži stěžovatele nelze konečně klást ani to, že sám soudům nepředkládal objektivní důkazy o svém duševním stavu, což mu všechny tři obecné soudy vyčetly. Jistě bylo na stěžovatelově místě v jeho vlastním zájmu vhodné si sám opatřit lékařské zprávy a předložit je soudu, nicméně právě soud je odpovědný za úplnost dokazování. Právě jemu jako orgánu činnému v trestním řízení, nikoliv stěžovateli jako obviněnému, je adresována povinnost zjistit skutkový stav v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí podle § 2 odst. 5 trestního řádu, která se nevztahuje pouze k předmětnému skutku, ale rovněž i ke všem skutečnostem procesní povahy, které jsou relevantní pro projednání a rozhodnutí ve věci, nestanoví-li výjimečně v některých případech trestněprocesní předpis výslovně jinak (zejména uložením povinnosti některým procesním subjektům osvědčit či doložit určité okolnosti, např. § 33 odst. 2 trestního řádu, § 43 odst. 3 trestního řádu či § 51a odst. 1 trestního řádu). Vzhledem ke specifické situaci obviněných trpících duševní poruchou ostatně v obecné rovině by požadavek na to, aby svůj vlastní zdravotní stav dokládali oni sami, mohl být v některých případech i nesplnitelný.

77. Mimo to Ústavní soud připomíná, že dokazování v trestním řízení je ovládáno zásadami bezprostřednosti a ústnosti, jak stanovuje § 2 odst. 11 a 12 trestního řádu. Důkazy tak ve stádiu řízení před soudem je proto potřeba provádět zásadně v příslušné formě zasedání soudu (hlavní líčení, veřejné zasedání, vazební zasedání), pokud nejsou splněny zákonné podmínky pro odlišný postup (např. § 183a odst. 1 trestního řádu). Ověřování schopnosti stěžovatele plnohodnotně na soudním řízení trestním participovat mimo hlavní líčení neformálním způsobem (např. zmíněným dotazem na předsedu senátu v jiné trestní věci) se těmto zásadám zcela příčí, neboť neumožňuje soudu se sám bezprostředně a napřímo seznámit s obsahem rozhodných důkazů a hodnotit je podle vlastního vnitřního uvážení, jak mu ukládá § 2 odst. 6 trestního řádu. Ostatně tyto zásady jsou vlastní celému procesu dokazování v hlavním líčení.

78. Ústavní soud tedy uzavírá, že obecné soudy projednaly a rozhodly stěžovatelovu věc v jeho nepřítomnosti, aniž dostatečným způsobem objektivně a odborně objasnily duševní stav stěžovatele, a tedy aniž mohly bezpečně vyhodnotit, zda stěžovatelův psychický stav umožňuje jeho plnohodnotnou účast na trestním řízení a účinné uplatňování jeho práva na obhajobu, a eventuálně i jaká kompenzační opatření bude potřeba vůči němu vynaložit. Tím se dopustily porušení jeho ústavně zaručených základních práv na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, na projednání věci v jeho přítomnosti podle čl. 38 odst. 2 Listiny a na osobní obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny.

79. Jelikož dopad stěžovatelových psychických problémů do uplatňování jeho procesních práv nebyl náležitě zjištěn, nebylo možno posoudit, zda bylo nezbytné, aby stěžovateli byl ustanoven obhájce podle § 36 odst. 2 trestního řádu, či nikoliv. Posouzení, zda neustanovením obhájce stěžovateli mohlo být porušeno i jeho právo na právní pomoc v řízení podle čl. 37 odst. 2 Listiny či na obhajobu prostřednictvím obhájce podle čl. 40 odst. 3 Listiny, je tak v tuto chvíli předčasné.

80. Ústavní soud dodává, že obecné soudy byly vedeny chvályhodnou snahou zabránit průtahům v řízení a že si zcela pochopitelně zřejmě vykládaly stěžovatelův přístup vůči nim jako obstrukční chování, a nelze popřít, že jeho chování znaky obstrukce, ba dokonce kverulace vykazuje. To ovšem neznamená, že o úmyslnou, promyšlenou, vědomou a kontrolovanou procesní strategii stěžovatele, jíž právní řád nemůže pro její zneužívající

povahu přiznat právní ochranu, muselo skutečně jít, protože jednání kverulačního charakteru může být stejně dobře právě i projevem duševní poruchy.

81. Stejně tak nelze jednoznačně ve stěžovatelův neprospěch vyhodnotit skutečnost, že se stěžovatel nedostavoval ke své ošetřující lékařce, což ztížilo objektivizaci posouzení jeho duševního stavu. I důvody jeho absence při plánovaných kontrolách mohly mít stejně dobře souvislost s uvedenou procesní strategií jako se zhoršením jeho duševního stavu. To samé platí i o údajném zdržování se stěžovatele v zahraničí, které nebylo navíc nijak objektivně prokazováno. Bez řádného bližšího zkoumání stěžovatelova duševního stavu tak neměly obecné soudy dostatečně zjištěné skutečnosti nutné k rozhodnutí, o kterou z těchto dvou situací reálně jde. Čas a úsilí nutné k jejich zjištění tak nebylo možno považovat za průtah a i požadavek na rychlost a hospodárnost řízení jim musel ustoupit.

82. Nejvyšší soud ve svém vyjádření taktéž uvedl, že povinností obecných soudů není přizpůsobovat způsob vedení řízení přáním jejich účastníků, ale zajistit průchod spravedlnosti všemi zákonnými prostředky. Ústavní soud s tímto názorem v obecné rovině souhlasí, nicméně nelze opomíjet ani to, že v případě zvláště zranitelného statusu těchto účastníků může být povinností obecných soudů uzpůsobit vedení řízení jejich specifické situaci a zajistit, aby se důvod této zvláštní zranitelnosti projevil v jejich procesní sféře co možná nejméně negativně v porovnání s ostatními.

83. V případě osob trpících dlouhodobým duševním či tělesným postižením dokonce tento požadavek vyplývá přímo z čl. 13 odst. 1 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, přičemž podle Tematické zprávy k právu na přístup ke spravedlnosti odpovídá podle čl. 13 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením tomuto článku povinnost smluvních států zavést procesní uzpůsobení za účelem odstranění bariér v přístupu těchto osob ke spravedlnosti [Thematic report on the right to access to justice under article 13 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities A/HRC/37/25 (online). Úřad vysokého komisaře pro lidská práva Organizace spojených národů. Publikováno 27. 12. 2017, dostupné z: https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/368/73/PDF/G1736873.pdf?OpenElement, bod 64], když tato procesní uzpůsobení musí vycházet ze skutečné potřeby v daném případě a neměla by být podmíněna stejnými požadavky, jaké např. vyžaduje přiznání průkazu osoby se zdravotním postižením (ibidem, bod 26).

84. Ústavní soud nicméně v nynější věci shledal pochybení právě v tom, že obecné soudy dostatečně nezjistily stěžovatelův duševní stav, tedy není zřejmé, zda je na stěžovatelův případ čl. 13 odst. 1 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením vůbec aplikovatelný.

VII. Závěr

85. Nosné právní závěry tohoto nálezu, které jsou ve smyslu čl. 89 odst. 2 Ústavy závazné pro všechny, jsou vyjádřeny v bodech 58 až 66 a 78 tohoto nálezu.

86. Ústavní soud projednal ústavní stížnost bez přítomnosti účastníků mimo ústní jednání dle § 44 zákona o Ústavním soudu *a contrario*, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci a ani v něm nebylo třeba provádět dokazování. Jelikož Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyslovil, která ústavně zaručená práva stěžovatele a jaká ustanovení ústavního zákona byla porušena, a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadená rozhodnutí zrušil.

87. Věc se nyní vrací do hlavního líčení před okresním soudem. Bude jeho povinností učinit všechna potřebná opatření, aby byl aktuální stěžovatelův psychický stav odborně zjištěn v rozsahu, který okresnímu soudu umožní objektivně posoudit, zda lze vzhledem ke stěžovatelovým psychickým potížím i při respektu k jeho právu na obhajobu věc projednat v jeho nepřítomnosti a zda je stěžovatel schopen plnohodnotně se účastnit hlavního líčení a hájit se sám, zda jeho psychické obtíže vyžadují nějaké kompenzační opatření, případně

včetně ustanovení obhájce. Za tímto účelem si především vyžádá aktuální lékařskou zprávu či jiné vyjádření ošetřujících lékařů či zdravotnických zařízení, případně provede vyšetření duševního stavu stěžovatele podle § 116 odst. 1 trestního řádu.

88. Ústavní soud předesílá, že tímto nálezem se žádným způsobem nevyjadřuje k podstatě obvinění vzneseného proti stěžovateli, tedy že tento nález nelze interpretovat tak, že by obecné soudy jakkoliv zavazoval co do rozhodnutí ve věci samé. Jelikož Ústavní soud uzavřel, že předpoklady provedení hlavního líčení v nepřítomnosti stěžovatele a jeho schopnost se hájit sám nebyly dosud dostatečně váženy proti jeho ústavně zaručeným základním právům vymezeným ve výroku I tohoto nálezu, otázce stěžovatelovy (ne)viny se tento nález nijak nevěnoval.

Č. 27
Předstižná vazba a aspekty, které soudy musejí zhodnotit
(sp. zn. III. ÚS 2698/22 ze dne 14. února 2023)

Aby soud dostál ústavněprávnímu požadavku zdrženlivosti ve vazebních věcech a imperativu maximální šetrnosti k právům obviněného, musí soud výslovně, přehledně a logicky vysvětlit, ze kterých konkrétních skutečností vyplývá obava, že se obviněný bude chovat způsobem uvedeným v § 67 písm. a) až c) tr. řádu, a to za podmínek stanovených v dovětku tohoto ustanovení.

V odůvodnění rozhodnutí o vzetí obviněného do vazby musí být, kromě obecných náležitostí (§ 134), výslovně uvedeny skutečnosti, které odůvodňují podezření ze spáchání trestného činu, pro který je obviněný stíhán, konkrétní skutečnosti, ze kterých jsou dovozovány důvody vazby a důvody, pro které nebylo možné ani při vynaložení veškerého úsilí a prostředků ze strany orgánů činných v trestním řízení dosáhnout účelu vazby jiným opatřením.

V případě vazby předstižné podle § 67 písm. c) tr. řádu je jejím smyslem zajistit osobu obviněného, u něhož je dána důvodná obava, vyplývající z konkrétních skutečností, že obviněný bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil. Mezi takové skutečnosti patří např. určitá dlouhodobá tendence obviněného k páchání trestné činnosti toho druhu, pro kterou je v projednávaném případě stíhán.

Vedle snadno zjistitelných skutečností (např. obviněný byl již opakovaně během delšího časového úseku za uvedenou trestnou činnost postihován, nacházel-li se např. v době, kdy měl trestnou činnost páchat, ve zkušební době podmíněného propuštění, a že tedy způsob života nemění ani pod hrozbou trestu apod.) musí soud vyhodnotit též současnou aktuální situaci obviněného. Existence tohoto vazebního důvodu bude závislá na osobním postoji obviněného, jeho sklonech, návycích, na jeho aktuálním zdravotním stavu, rodinném zázemí a na prostředí, v němž se obviněný pohybuje. Přiměřené zhodnocení těchto aspektů musí být z odůvodnění rozhodnutí seznatelné.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) a soudců Jana Filipa a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatele S. H. N., zastoupeného Mgr. Richardem Němcem, advokátem, se sídlem Londýnská 52, Praha 2, proti usnesení Krajského soudu v Plzni č. j. 6 To 138/2022-78 ze dne 22. července 2022, za účasti Krajského soudu v Plzni jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Plzni ze dne 22. července 2022 č. j. 6 To 138/2022--78 bylo porušeno základní právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 22. července 2022 č. j. 6 To 138/2022--78 se ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí s tvrzením, že jím byla porušena jeho ústavně zaručená práva zakotvená v čl. 8 a 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

2. Jak vyplývá z ústavní stížnosti, přiložených dokumentů a spisu, usnesením policejního orgánu Policie České republiky, Národní protidrogové centrály, expozitury Plzeň ze dne 25. června 2022 č. j. NPC-1290-396/TČ-2020-2200E2 bylo podle § 160 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „tr. řád“) zahájeno trestní stíhání stěžovatele a dalších obviněných pro obvinění ze spáchání zvlášť závažného zločinu nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 283 odst. 1, odst. 2 písm. c), odst. 4 písm. c) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „tr. zákoník“).

3. V souvislosti se zahájením trestního stíhání stěžovatele podala státní zástupkyně dozorového Krajského státního zastupitelství v Plzni (dále jen „státní zástupkyně“) dne 25. 6. 2022 návrh na vzetí stěžovatele do vazby pro naplnění důvodů § 67 písm. a) a c) tr. řádu k Okresnímu soudu v Chebu (dále též jen „okresní soud“).

4. Okresní soud výrokem II usnesení č. j. 2 Nt 6004/2022-53 ze dne 26. 6. 2022 rozhodl tak, že se podle § 77 odst. 2 tr. řádu stěžovatel propouští ze zadržení na svobodu při shledání vazebního důvodu podle § 67 písm. c) tr. řádu, za současného nahrazení vazby slibem obviněného ve smyslu § 73 odst. 1 písm. b) tr. řádu. V odůvodnění okresní soud uvedl, že z obsahu spisu a ostatně ani z návrhu státní zástupkyně neplyne žádná specifická okolnost, která by v očích soudce měla či mohla vzbudit důvodnou obavu z toho, že obviněný v případě propuštění ze zadržení na svobodu uteče, popř. se bude skrývat (bod 12). Okresní soud dále shledal (v bodě 13), že důvody pro uložení předstižné vazby dle § 67 písm. c) tr. řádu jsou v případě stěžovatele a dalších obviněných naplněny, a to z důvodu systematičnosti jejich chování při předávání si různých předmětů v krátké době před zájmovou cestou R. F. na území Spolkové republiky Německo. Okresní soud současně konstatoval, že tyto důvody nasvědčují důvodnému podezření z nezákonného nakládání s omamnými a psychotropními látkami u druhého obviněného, T. H. Na základě chování obviněných i zadokumentované aktivity obviněného R. F. dospěl k závěru, že obava možného opakování trestné činnosti, pro kterou jsou obvinění stíháni v této věci, je důvodná. Okresní soud současně konstatoval, že vazbu lze v případě stěžovatele nahradit slibem obviněného ve smyslu § 73 odst. 1 písm. b) tr. řádu. Dodal, že na stěžovateli bude, zda jím složený slib bude respektovat, a předejde tak destrukci svého rodinného zázemí, jakož i podnikatelských aktivit. Ani povaha věci dle názoru soudu sama o sobě nebrání tomu, aby k nahrazení předstižné vazby došlo u obviněných za pomoci výše uvedených vazbu nahrazujících institutů. Uvedl, že stěžovateli i druhému obviněnému je známo, jakým způsobem mohou být dotčeni operativně-pátracími prostředky, kterými může při splnění zákonných podmínek disponovat policejní orgán, a že má tedy za to, že výše učiněná opatření jsou dostatečná k vyvážení obav z možného opakování druhově shodné trestné činnosti ze strany obviněných.

5. Proti usnesení okresního soudu podala státní zástupkyně dne 13. 7. 2022 stížnost. Stížnost byla doručena stěžovatelovu obhájci stejného dne (doručenka založena ve spise na č. l. 69).

6. Krajský soud v Plzni (dále jen „krajský soud“) napadeným usnesením ze dne 22. 7. 2022 usnesení okresního soudu zrušil, přičemž ve výroku II nově rozhodl tak, že se stěžovatel bere do vazby z důvodu § 67 písm. c) tr. řádu, když se podle § 73 odst. 1 písm. b) trestního řádu písemný slib obviněného nepřijímá.

7. Krajský soud v napadeném usnesení uvedl, že se ztotožňuje s okresním soudem v tom, že u obviněných je dán důvod vazby předstižné, a odkázal na bod 13 odůvodnění okresního soudu, zároveň se ale neztotožnil s jeho závěrem o možnosti použití institutů nahrazujících vazbu. Důvodům k tomuto závěru se věnoval v bodě 14 napadeného usnesení, ve kterém uvedl, že je třeba vzít v úvahu i intenzitu vazebního důvodu, tedy v daném případě obavy, že budou obvinění opakovat páchání stíhané trestné činnosti, a dodal, že jeho obava v případě obviněných je poměrně silná. Odkázal na výši trestu odnětí svobody, kterým jsou obvinění ohroženi, a konspirativní a systematický způsob předmětného jednání. Dodal, že je velmi pravděpodobné, že se obvinění snažili trestnou činnost utajit za pomoci několika technických zařízení. Dále dospěl k závěru, že okresní soud „nevěnoval velkou pozornost osobám obou obviněných“. K tomu uvedl, že stěžovatel i druhý obviněný (T. H.) měli v trestněprávní rovině s neoprávněnou dispozicí s drogami zkušenost, byť na ně nelze pohlížet jako na osoby trestané pro drogovou trestnou činnost, a uvedl podrobnosti o druhém obviněném (T. H.) a jeho předchozí trestné činnosti. K osobě stěžovatele krajský soud konstatoval, že v jeho rejstříku trestu je jeden záznam, jde o odsouzení Okresního soudu v Chebu ve věci sp. zn. 7 T 106/2010 pro přečin přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu podle § 284 odst. 1 trestního zákoníku, a že se skutkově jednalo o to, že v březnu 2010 přechovával v jím provozovaném baru rostlinu konopí obsahující delta-9-tetrahydrokanabinol. Závěrem dodal, že podmíněný trest odnětí svobody mu byl prominut amnestií z roku 2013, proto je třeba na něj hledět jako na netrestaného, a zároveň uvedl konstatování, že „nicméně platí to, co bylo ve vztahu k vazebnímu řízení uvedeno výše ve vztahu k obviněnému T. H.“.

8. Krajský soud (v bodě 15) dále uvedl, že dospěl k závěru, že soud prvního stupně nesprávně vyhodnotil, zda opatřeními, kterými nahradil u obou obviněných vazbu, lze eliminovat obavu předpokládanou v § 67 písm. c) tr. řádu. Uvedl, že kromě charakteru a povahy stíhané trestné činnosti je třeba přihlédnout i k trestní minulosti obou obviněných, kteří nejsou zcela bezúhonní, mají v trestněprávní rovině zkušenosti s drogami, což zesiluje intenzitu vazebního důvodu podle § 67 písm. c) tr. řádu a výrazně to snižuje možnost nahradit vazbu dalšími instituty. Takto rozhodl krajský soud v neveřejném zasedání, konaném dne 22. 7. 2022.

9. Stěžovatel k ústavní stížnosti přiložil usnesení státního zástupce Krajského státního zastupitelství v Plzni ze dne 15. 9. 2022 č. j. 2 KZV 43/2022-252, kterým bylo rozhodnuto o propuštění stěžovatele z vazby, a to z důvodu významné změny důkazní situace ohledně činnosti stěžovatele, vyplývající zejména z protokolů o výpovědích osob vyslýchaných německým policejním orgánem a ze znaleckých posudků Kriminalistického ústavu Praha.

II. Argumentace stěžovatele

10. Stěžovatel v ústavní stížnosti předkládá dva okruhy námitek. V prvním z nich stěžovatel uvádí, že odůvodnění napadeného usnesení nelze považovat dle jeho názoru za řádné a dostatečné. Závěry krajského soudu o tom, proč vazební důvod vazby předstižné podle § 67 písm. c) tr. řádu nelze nahradit písemným slibem, považuje stěžovatel za nepřezkoumatelné.

11. Druhý okruh námitek se týká postupu krajského soudu, který jako soud stížnostní byl dle stěžovatelova názoru povinen v jeho věci nařídit vazební zasedání, a to s odkazem na § 73d odst. 2 tr. řádu. Dovozuje, že žádná z výjimek uvedených v § 73d odst. 3 tr. řádu se v posuzovaném případě nemohla uplatnit, neboť to byl krajský soud, kdo ve věci rozhodoval ve smyslu § 73b odst. 2 tr. řádu. Uvádí, že dle jeho názoru nebyl žádný důvod rozhodovat

v této věci s takovou rychlostí a že si i stížnostní soud musel být vědom toho, že je právě období dovolených, což byl případ obhájce stěžovatele, který byl v době od 17. do 24. 7. na zahraniční dovolané bez možnosti se ke stížnosti státní zástupkyně vyjádřit, případně požádat o její projednání ve vazebním zasedání. V případě pozdějšího rozhodování stížnostního soudu nehrozila dle stěžovatelova názoru žádná újma na jeho právech. Stěžovatel namítá, že postupem krajského soudu byl stěžovatel zkrácen zejména na svých právech se osobně účastnit projednání jeho věci před soudem, vyjádřit se a obhajovat se, a dovozuje, že v důsledku došlo i k zásahu do jeho práva na osobní svobodu.

III. Vyjádření účastníka řízení

12. Krajský soud ve vyjádření k ústavní stížnosti odkázal na skutečnost, že stížnost státní zástupkyně byla doručena obviněnému (stěžovateli), potažmo jeho obhájci, a zdůraznil, že o konání vazebního zasedání obviněný nepožádal. Předseda senátu krajského soudu nepovažoval ve smyslu § 73d odst. 3 věty první tr. řádu osobní slyšení obviněného v řízení o stížnosti za potřebné právě proto, že obviněný byl ani ne jeden měsíc před rozhodováním stížnostního soudu podrobně slyšen před soudem okresním. Dodal, že výsledné rozhodnutí (opačné než soudu prvního stupně) nemohlo být předjímáno a bylo vyústěním konaného neveřejného zasedání a porady senátu. Krajský soud uzavřel, že má za to, že napadeným usnesením nebyla dotčena namítaná práva stěžovatele.

13. Ústavní soud následně zaslal obdržené vyjádření stěžovateli k případné replice, ten však tohoto svého práva nevyužil.

14. Krajské státní zastupitelství v Plzni se k ústavní stížnosti nevyjádřilo, čímž v souladu s poskytnutým poučením obsaženým ve výzvě Ústavního soudu nastoupila domněnka, že se vzdalo postavení vedlejšího účastníka.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

15. Ústavní soud konstatuje, že je příslušný k projednání návrhu. Ústavní stížnost je přípustná (stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně práva ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu), byla podána včas a osobou k tomu oprávněnou a splňuje i všechny zákonem stanovené náležitosti, včetně povinného zastoupení advokátem (§ 29 až 31 zákona o Ústavním soudu).

V. Vlastní posouzení

16. Poté, co se Ústavní soud seznámil s argumentací stěžovatele, vyjádřením účastníka řízení a obsahem příslušného trestního spisu, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je v části, ve které směřuje proti usnesení krajského soudu, důvodná.

17. V řízení o ústavních stížnostech [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy a § 72 a násl. zákona o Ústavním soudu] se Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) omezuje na posouzení, zda rozhodnutími orgánů veřejné moci nebo postupem předcházejícím jejich vydání nebyla porušena ústavně zaručená základní práva a svobody.

18. Obsahem institutu vazby je vymezení ústavně akceptovatelných důvodů zbavení osobní svobody obviněného, respektive obžalovaného podle čl. 8 odst. 1 a 2 Listiny s cílem znemožnit zmaření nebo ztížení dosažení účelu trestního řízení [nález ze dne 12. 10. 1994 sp. zn. Pl. ÚS 4/94 (N 46/2 SbNU 57; 214/1994 Sb.)]. Vždy musí jít o opatření nezbytné k tomu, aby mohly orgány činné v trestním řízení uskutečnit a ukončit toto řízení, a to při respektování principu presumpce neviny [nález ze dne 6. 3. 1997 sp. zn. III. ÚS 271/96 (N 24/7 SbNU 153)].

19. Možnost takového zbavení osobní svobody výslovně připouští čl. 8 odst. 5 Listiny, podle něhož nesmí být nikdo vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu. Dále je třeba upozornit na čl. 5 odst. 1 písm. c) Úmluvy, který za

předpokladu, že se tak stane v souladu s řízením stanoveným zákonem, připouští zbavení svobody osoby v případě zákonného zatčení nebo za účelem předvedení před příslušný soudní orgán pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu nebo jsou-li oprávněné důvody k domněnce, že je nutné zabránit jí ve spáchání trestného činu nebo v útěku po jeho spáchání.

20. Rozumí se bez dalšího, že na rozhodnutí o vazbě se vztahují obecné požadavky na soudní rozhodnutí, zejména požadavky náležitého odůvodnění a zákazu libovůle, které lze dovodit z práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a principu demokratického právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy. Takovéto rozhodnutí musí být přezkoumatelné. Jeho odůvodnění musí mít náležitosti podle § 134 odst. 2 tr. řádu. Musí z něj vyplývat vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry soudu na straně druhé, a to při respektování skutečnosti, že rozhodování o vazbě je vedeno vždy v rovině pouhé pravděpodobnosti, a nikoli jistoty ohledně důsledků, které mohou nastat [například nález sp. zn. III. ÚS 271/96 (viz výše), nález ze dne 3. 2. 2000 sp. zn. III. ÚS 103/99 (N 17/17 SbNU 121) nebo nález ze dne 19. 12. 2001 sp. zn. II. ÚS 413/01 (N 201/24 SbNU 513)].

21. Aby soud dostál ústavněprávnímu požadavku zdrženlivosti ve vazebních věcech a imperativu maximální šetrnosti k právům obviněného, musí soud výslovně, přehledně a logicky vysvětlit, ze kterých konkrétních skutečností vyplývá obava, že se obviněný bude chovat způsobem uvedeným v § 67 písm. a) až c) tr. řádu, a to za podmínek stanovených v dovětku tohoto ustanovení (nález sp. zn. III. ÚS 612/06 ze dne 30. 11. 2006 (N 215/43 SbNU 393). Ustanovení § 73c tr. řádu uvádí, že v odůvodnění rozhodnutí o vzetí obviněného do vazby musí být, kromě obecných náležitostí (§ 134), výslovně uvedeny a) skutečnosti, které odůvodňují podezření ze spáchání trestného činu, pro který je obviněný stíhán, b) konkrétní skutečnosti, ze kterých jsou dovozovány důvody vazby, a c) důvody, pro které nebylo možné dosáhnout účelu vazby jiným opatřením. Soud rozhodující o vazbě tak musí odůvodnit, proč je v daném případě vazba opatřením nezbytným pro dosažení účelu trestního řízení a že ani při vynaložení veškerého úsilí a prostředků ze strany orgánů činných v trestním řízení nelze tohoto účelu dosáhnout jinak [srov. nález sp. zn. I. ÚS 161/04 ze dne 25. 5. 2004 (N 74/33 SbNU 229)].

22. Jak již Ústavní soud konstatoval v nálezu sp. zn. III. ÚS 612/06 ze dne 30. 11. 2006 (N 215/43 SbNU 393) v případě vazby předstižné podle § 67 písm. c) tr. řádu, účelem vazby je zajistit osobu obviněného, u něhož je za podmínek dovětku citovaného ustanovení dána důvodná obava, vyplývající z konkrétních skutečností, že obviněný bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil. Tento vazební důvod se do určité míry odlišuje od zbylých dvou a je založen na předpokladu, že účelem trestního řízení je i předcházení trestné činnosti. Mezi konkrétní skutečnosti, o něž se v citovaném ustanovení uvedená obava může opírat, patří např. určitá dlouhodobá tendence obviněného k páchání trestné činnosti toho druhu, pro kterou je v projednávaném případě stíhán. Vedle snadno zjistitelných skutečností [např. obviněný byl již opakovaně během delšího časového úseku za uvedenou trestnou činnost postihován, nacházel-li se např. v době, kdy měl trestnou činnost páchat, ve zkušební době podmíněného propuštění, a že tedy způsob života nemění ani pod hrozbou trestu apod., srov. rozhodnutí ve věci sp. zn. III. ÚS 605/04 ze dne 18. 11. 2004 (U 55/35 SbNU 633)] musí soud vyhodnotit též současnou aktuální situaci obviněného. Existence tohoto vazebního důvodu bude závislá na osobním postoji obviněného, jeho sklonech, návycích, na jeho aktuálním zdravotním stavu, rodinném zázemí a na prostředí, v němž se obviněný pohybuje. Přiměřené zhodnocení těchto aspektů musí být z odůvodnění rozhodnutí seznatelné.

23. K tomu je nutné dodat, že usnesení o vzetí do vazby se dle Ústavního soudu svým významem a důsledky v podobě zásahu do osobní svobody stěžovatele blíží rozsudku [podrobněji viz nález sp. zn. IV. ÚS 905/20 ze dne 12. 5. 2020 (N 98/100 SbNU 144)],

přičemž Ústavní soud opětovně připomíná, že zákonné důvody, pro něž může být obviněný omezen na osobní svobodě, je nutné vykládat restriktivně [viz např. nález ve věci sp. zn. III. ÚS 612/06 ze dne 30. 11. 2006 či nález sp. zn. II. ÚS 317/04 ze dne 31. 8. 2004 (N 124/34 SbNU 275)].

24. Ústavní soud zastává názor, že napadené usnesení krajského soudu nedostojí výše uvedeným požadavkům. Po přezkoumání napadeného usnesení Ústavní soud konstatuje, že z něj není zřejmé, jaké konkrétní okolnosti odůvodňují předstižnou vazbu stěžovatele, respektive jaké skutečnosti odůvodňují nenahrazení vazby jiným institutem nahrazujícím vazbu.

25. Krajský soud odkázal v odůvodnění napadeného usnesení v bodě 14 svůj závěr o nemožnosti nahrazení vazby jiným opatřením v případě stěžovatele na následující skutečnosti: 1. hrozící vysoký nepodmíněný trest odnětí svobody, kterým jsou obvinění ohroženi, a 2. obecný odkaz na konspirativní a systematický způsob stíhaného jednání. Dále konstatoval, že dle jeho názoru okresní soud nevěnoval velkou pozornost osobám obviněných, přičemž k osobě stěžovatele uvedl 3., že v jeho rejstříku trestů je jeden záznam, ze kterého plyne zkušenost s drogami, a 4. dodal, že dále platí to, co uvedl v případě druhého spoluobviněného. Následuje závěr (v bodě 15) o tom, že dle krajského soudu okresní soud nesprávně vyhodnotil, zda opatřeními, kterými nahradil u obou obviněných vazbu, lze eliminovat obavu předpokládanou v § 67 písm. c) tr. řádu. Závěrem konstatoval (v bodě 15), že dle jeho názoru „kromě charakteru a povahy stíhané trestné činnosti je třeba přihlédnout i k trestní minulosti obou obviněných, kteří nejsou zcela bezúhonní, mají v trestněprávní rovině zkušenosti s drogami, což zesiluje intenzitu vazebního důvodu podle § 67 písm. c) trestního řádu a výrazně to snižuje možnost nahradit vazbu dalšími instituty“.

26. Z odůvodnění však neplyne, jaké konkrétní skutečnosti dle krajského soudu nasvědčují tomu, že stěžovatel bude v případě, že bude ponechán na svobodě, pokračovat v páchání trestné činnosti. Uvedené argumenty fakticky opakují důvody pro existenci vazebního důvodu, které vyhodnotil okresní soud a na které krajský soud odkázal. Ani u nich však není dle Ústavního soudu přesvědčivě uvedeno, z jakých konkrétních skutečností (např. konkrétního stěžovatelova jednání či životních poměrů) plyne závěr krajského soudu o naplnění důvodů pro uložení předstižné vazby dle § 67 písm. c) tr. řádu.

27. Konstatování krajského soudu, který uvedl, že dle jeho názoru okresní soud „nevěnoval velkou pozornost osobám obou obviněných“, je navíc v rozporu s tím, že krajský soud sám stěžovatele osobně neshlédl či si alespoň nevyžádal jeho stanovisko ke stížnosti státní zástupkyně. Odůvodnění napadeného usnesení krajského soudu dle Ústavního soudu postrádá posouzení osobnosti stěžovatele – osobního postoje stěžovatele či jakékoliv závěry o jeho způsobu života, sklonech, návycích, rodinném zázemí a prostředí, v němž se stěžovatel pohybuje. Jméno stěžovatele je ve vlastním odůvodnění napadeného usnesení zmíněno toliko jednou, když krajský soud k osobě stěžovatele odkázal na jeho (jediný a relativně dávný) záznam z rejstříku trestů. Dle názoru zdejšího soudu je to však okresní soud, kdo věnoval patřičnou pozornost osobnosti stěžovatele a hodnocení rizik v případě použití institutů nahrazujících vazbu, když vedl několikahodinové vazební zasedání (dle č. l. 42–49 od 13.45 hod. do 17.25 hod. dne 26. 6. 2022), ve kterém podrobně zjišťoval životní poměry obviněných, přičemž ze skutečností, které vyplynuly, následně vychází v odůvodnění svého rozhodnutí.

28. Krajský soud tak k osobě stěžovatele toliko odkázal na jeho předchozí trestní odsouzení (pro přečin přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu podle § 284 odst. 1 tr. zákoníku, kdy se skutkově jednalo o to, že v březnu 2010 přechovával v jím provozovaném baru rostlinu konopí obsahující delta-9-tetrahydrokanabinol, kdy byl stěžovateli podmíněný trest odnětí svobody prominut amnestií z roku 2013) a závěr, že pro stěžovatele „nicméně platí to, co bylo ve vztahu k vazebnímu řízení uvedeno výše ve vztahu k obviněnému T. H.“.

Takový důvod však samostatně neobstojí, neboť, jak uvádí komentářová literatura, při rozhodování o předstižné vazbě nelze vycházet ze samotné skutečnosti, že obviněný byl v minulosti za určité (byť podobné) jednání odsouzen (Vyhnánek, L. In: Kühn, Z., Kratochvíl, J., Kmec, J. Kosař, D. a kolektiv: Listina základních práv a svobod. Velký komentář. Praha: Leges, 2022, str. 504). Krajský soud se při rozhodování o trvání důvodů předstižné vazby nezabýval osobností stěžovatele, ale ani otázkou, do jaké míry trvá důvodná obava z opakování trestné činnosti stěžovatelem za situace, kdy již činnost organizované skupiny byla odhalena a její členové jsou trestně stíháni. Z tvrzení obžaloby, že se stěžovatel měl čtyři měsíce podílet v rámci činnosti zločinného spolčení na distribuci drog, sama o sobě neplyne důvodná obava, že stěžovatel bude obdobnou trestnou činnost páchat nanovo, pokud nebude držen ve vazbě. V odůvodnění není nijak popsána dlouhodobá tendence stěžovatele k páchání trestné činnosti toho druhu, pro kterou je v projednávaném případě stíhán. Skutečnosti tohoto typu jsou v usnesení okresního soudu a krajského soudu uvedeny u druhého spoluobviněného, T. H. (který má 5 záznamů v opisu rejstříku trestů, jeden v mezinárodní části z roku 2018, a který byl předmětem operativní činnosti policejního orgánu v letech 2020 a 2021 – viz č. l. 25 spisu), avšak z ničeho neplyne, že by uvedené dispozice bylo možné bez dalšího přisoudit i osobě stěžovatele. Takový obecný závěr však krajský soud k osobě stěžovatele vztáhl, když uvedl, že v jeho případě platí to, co bylo uvedeno ve vztahu k obviněnému T. H. Tento závěr se však dle Ústavního soudu neopírá o žádné konkrétní skutečnosti.

29. Ústavní soud dále konstatuje, že v případě stěžovatele byla nutnost náležitého odůvodnění posílena existencí opatření nahrazujícího vazbu (na č. l. 41 spisu) a skutečností, že stěžovatel byl v důsledku usnesení okresního soudu ponechán za užití institutu nahrazujícího vazbu několik týdnů po zahájení trestního stíhání na svobodě, přičemž krajský soud neuvedl nic, co by nasvědčovalo tomu, že by orgány činné v trestním řízení zjistily nové poznatky, které by nutnosti uložit vazbu nasvědčovaly. Nejasnost o důvodech rozhodnutí stížnostního soudu umocňuje i závěr jeho vyjádření k ústavní stížnosti, ve kterém uvádí, že „výsledné rozhodnutí (opačné než soudu prvního stupně) nemohlo být předjímáno a bylo vyústěním konaného neveřejného zasedání a porady senátu“.

30. Neodůvodnil-li krajský soud své rozhodnutí o nemožnosti užití institutu nahrazujícího vazbu konkrétními skutečnostmi, vysvětlujícími, proč je v daném případě vazba opatřením nezbytným pro dosažení účelu trestního řízení a proč v trestním řízení nelze tohoto účelu dosáhnout jinak, Ústavní soud konstatuje, že pro nedostatek náležitého odůvodnění nemůže napadené usnesení krajského soudu jako rozhodnutí o omezení osobní svobody stěžovatele obstát, neboť krajský soud zjevně postupoval v rozporu s § 73c tr. řádu.

31. Tím, že krajský soud své rozhodnutí o vzetí stěžovatele do vazby řádně neodůvodnil a postupoval způsobem rozporným s § 73c tr. řádu tak, že napadené usnesení není s to být zákonným podkladem pro uložení vazby dle § 67 písm. c) tr. řádu, porušil stěžovatelovo právo na soudní ochranu zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny. V důsledku vydání napadeného rozhodnutí bylo porušeno i právo stěžovatele na osobní svobodu chráněné čl. 8 odst. 2 Listiny, podle kterého nikdo nesmí být zbaven osobní svobody jinak než způsobem, který stanoví zákon.

32. K namítanému porušení stěžovatelových práv v důsledku vedení neveřejného zasedání, ve kterém krajský soud rozhodoval o stížnosti státní zástupkyně a ve kterém vydal rozhodnutí o vzetí stěžovatele do vazby dle § 67 písm. c) tr. řádu a nepřijetí písemného slibu obviněného § 73 odst. 1 písm. b) tr. řádu, Ústavní soud konstatuje, že si ze zapůjčeného spisu ověřil, že opis stížnosti státní zástupkyně byl stěžovatelovu obhájci doručen do datové schránky dne 13. 7. 2022, v čase 14.43 hod. Stěžovatel tak měl dostatečný časový prostor (více než týden) zaslat soudu své vyjádření ke stížnosti, pokud by měl v úmyslu rozšířit svou argumentaci nad rámec toho, co zaznělo ve vazebním zasedání provedeném soudem prvního

stupně. Mohl rovněž podat žádost o konání vazebního zasedání. Tento procesní prostor však stěžovatel nevyužil. Ústavní soud proto konstatuje, že v dané situaci nebylo z hlediska respektování základních práv stěžovatele nezbytné nařizovat veřejné zasedání (srov. usnesení sp. zn. I. ÚS 2405/19 ze dne 12. 11. 2019; dostupné na https://nalus.usoud.cz).

33. Z výše uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že napadeným usnesením krajského soudu bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo stěžovatele na osobní svobodu zaručené čl. 8 odst. 2 Listiny. Proto Ústavní soud ústavní stížnosti v této části vyhověl podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona napadené rozhodnutí zrušil. V části směřující proti postupu krajského soudu, který rozhodoval ve stěžovatelově věci v neveřejném zasedání, Ústavní soud ústavní stížnost odmítl podle § 43 odst. 2 písm. a) jako zjevně neopodstatněnou.

Č. 28
Povinnost peněžních ústavů k bezplatnému zřízení a vedení chráněného účtu
(sp. zn. Pl. ÚS 17/22 ze dne 21. února 2023; 90/2023 Sb.)

I. Povinnost peněžních ústavů k bezplatnému zřízení a vedení chráněného účtu podle § 304c odst. 1 věty třetí občanského soudního řádu není protiústavním omezením práva podnikat zaručeného v čl. 26 odst. 1 Listiny základních práv a svobod či překročením mezí plynoucích z čl. 4 odst. 4 a čl. 26 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, neboť nezasahuje do samotného jádra práva podnikat, sleduje legitimní cíl a k dosažení tohoto cíle byly zvoleny rozumné, a nikoliv svévolné prostředky. Preferuje-li zákonodárce ochranu povinných na úkor peněžních ústavů a jejich – převážně majetkových – zájmů, nelze považovat sledované omezení jejich podnikatelské činnosti za nelegitimní.

II. Povinnost státu omezovat podnikání v zájmu ochrany práv a svobod jiných a s tím související prostor zákonodárce (jeho diskrece a limity) pro zákonné omezení výkonu podnikatelské činnosti ve smyslu čl. 26 odst. 2 Listiny základních práv a svobod je v oblasti poskytování peněžních služeb (jakož i v rámci celého finančního trhu) zásadně širší než v jiných, méně regulovaných podnikatelských odvětvích.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 17/22 dne 21. února 2023 v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Jaroslava Fenyka (soudce zpravodaj), Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Jana Svatoně, Pavla Šámala, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o návrhu skupiny senátorů, za kterou jedná senátor Tomáš Jirsa, právně zastoupené JUDr. PhDr. Stanislavem Balíkem, Ph.D., advokátem, se sídlem Kolínská 1686/13, Praha 3, na zrušení § 304c odst. 1 věty třetí zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 38/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 119/2001 Sb., kterým se stanoví pravidla pro případy souběžně probíhajících výkonů rozhodnutí, ve znění pozdějších předpisů, za účasti Parlamentu České republiky, jehož jménem jednají Poslanecká sněmovna a Senát, jako účastníka řízení, takto:

Návrh se zamítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Skupina 17 senátorů, za kterou jedná senátor Tomáš Jirsa, (dále též jen „navrhovatelka“) se v řízení o zrušení zákonů podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy České

republiky (dále jen „Ústava“) ve spojení s § 64 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) domáhá zrušení § 304c odst. 1 věty třetí zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 38/2021 Sb., (dále jen „o. s. ř.“), která zní: „Peněžní ústav nemá právo na úplatu za zřízení a vedení chráněného účtu.“ (dále též jen „napadené ustanovení“), a to pro její rozpor s čl. 1, 11 a 26 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Dodatkový protokol k Úmluvě“).

II. Argumentace navrhovatelky

2. Navrhovatelka v prvé řadě poukazuje na souvislosti procesu přijetí napadeného ustanovení. Uvádí, že vzhledem k tomu, že napadené ustanovení bylo přijato na základě pozměňovacího návrhu, není k němu důvodová zpráva, a to včetně předpokládaných hospodářských a finančních dopadů navrhované právní úpravy na státní rozpočet, na podnikatelské prostředí České republiky, sociální dopady a dopady na životní prostředí. Z obecné části důvodové zprávy k výrazně odlišnému textu zákona, než jaký byl přijat, se přitom podává, že náklady půjdou na vrub Ministerstva spravedlnosti.

3. Tím, že byl přijat výrazně odlišný text zákona oproti vládnímu návrhu a že tento text je vesměs textem pozměňovacích návrhů, nemá napadené ustanovení z hlediska posouzení zákonodárného procesu daleko k tzv. přílepku. To i proto, že napadené ustanovení je svojí povahou ustanovením veřejnoprávním, které podstatně zasahuje do soukromoprávního vztahu. Stát zákonem stanovil smluvní přímus peněžnímu ústavu, který je soukromoprávním subjektem a podnikatelem. Ač je napadené ustanovení novelizací procesního předpisu, je svojí povahou ustanovením hmotněprávním, a je tedy fakticky nepřímou novelou zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, jehož novelizace však vládním návrhem nebyla navrhována.

4. Podle navrhovatelky napadené ustanovení zvýhodňuje třetí osoby – povinné, tj. dlužníky v exekuci či v řízení o výkonu rozhodnutí, čímž upřednostňuje formálně nevyslovený veřejný zájem na ochranu těchto osob na úkor subjektů podnikajících v oblasti peněžnictví a bankovnictví. Zvýhodňuje rovněž povinné oproti dalším subjektům, jimž vedou peněžní ústavy nechráněné účty za úplatu.

5. V rámci testu proporcionality navrhovatelka tvrdí, že povinný, resp. dlužník, je jistě v tíživé sociální situaci, nicméně v té se mohou ocitnout i další osoby, např. starobní důchodci s minimálními důchody, osoby evidované na Úřadu práce České republiky jako uchazeči o zaměstnání apod. Spočíval-li by veřejný zájem v pomoci sociálně slabším a potřebným, tak je napadené ustanovení selektivním a neodůvodněným výběrem jen dílčí skupiny potřebných osob. Napadené ustanovení pak ani nečiní rozdíl mezi dlužníkem, který způsobil zaviněné škody, ublížil na zdraví apod., a povinnou, která je manželkou zadluženého gamblera, jež se o dluzích dozvěděla až z exekučního příkazu, apod.

6. Navrhovatelka následně odkazuje na nález ze dne 14. 1. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 22/19 (N 3/98 SbNU 22; 28/2020 Sb.), týkající se odměny advokáta jako ustanoveného opatrovníka, a cituje z něj výňatky. Veřejným zájmem podle navrhovatelky je nepochybně to, aby bylo zabráněno protizákonným excesům při provádění exekuce či soudního výkonu rozhodnutí. K tomu, aby se předcházelo takovým excesům, jsou k dispozici instituty kárného řízení proti soudci či soudnímu exekutorovi, náhrady škody za nesprávný úřední postup apod. V této souvislosti odkazuje navrhovatelka na nález ze dne 27. 11. 2007 sp. zn. II. ÚS 1331/07 (N 207/47 SbNU 255), z něhož má vyplývat, proč by cíle, tedy zájmu na ochraně povinných proti protizákonné exekuci, mělo být dosaženo cestou řádného fungování státu a samosprávy soudních exekutorů. Proto je napadeným ustanovením použitý prostředek nepřiměřený.

7. Posuzovaná věc má podle navrhovatelky přesah nad rámec abstraktní kontroly norem napadeného ustanovení. Bylo-li by totiž napadené ustanovení shledáno ústavně konformním, byla by tím otevřena cesta k jakýmkoliv svévolným zásahům do práv třetích osob (např. tím, že by povinným musel dopravce poskytnout slevu na jízdném, dodavatel energií na ceně elektřiny a plynu, provozovatel soukromé školy na školném atp.).

8. Nelze podle navrhovatelky rovněž odhlédnout od toho, že napadené ustanovení je regulací cen, která je obdobná regulaci nájemného, k níž se Ústavní soud rekapitulačně vyjádřil v nálezu ze dne 28. 2. 2006 sp. zn. Pl. ÚS 20/05 (N 47/40 SbNU 389; 252/2006 Sb.). S ohledem na běžnou výši poplatků za zřízení a vedení účtu není možné ani na jedné straně soukromoprávního vztahu předpokládat tzv. rdousící efekt, protože povinnost platit za vedení chráněného účtu stejně, jako se platí za vedení účtu nechráněného, není položkou, která by citelně zasáhla do rozpočtu povinného. Účet u peněžního ústavu přináší s sebou navíc možnost platební karty či elektronického bankovnictví, což v současné době výrazně zvyšuje možnost zajištění životních potřeb (např. nákup potravin v době trvání karantény).

9. I peněžní ústav je jistě s to nést ze svého náklady na bezplatné vedení chráněných účtů, nicméně nelze přehlédnout agendu s tím spojenou, která je na straně peněžního ústavu daleko rozsáhlejší než u povinného. Může konečně nastat i disproporce mezi počtem chráněných účtů u tradičních peněžních ústavů a ústavů nově vzniklých. Navrhovatelka shrnuje, že napadené ustanovení není opodstatněnou, přiměřenou a rozumnou úpravou. Nelze podle ní také pominout, že chráněný účet si může povinný zřídit i u peněžního ústavu, který nebyl při vymáhání pohledávky poddlužníkem, tedy do řízení vstupuje, pokud do něj vůbec vstupuje, za jeho průběhu.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Podle čl. 88 odst. 1 Ústavy ve spojení s § 64 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu má právo podat návrh na zrušení zákona nebo jeho jednotlivých ustanovení skupina nejméně 17 senátorů. Návrh v této věci podala skupina 17 senátorů a v souladu s § 64 odst. 5 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 320/2002 Sb., k němu připojila i podpisovou listinu, na které každý z nich jednotlivě potvrdil, že se k návrhu připojuje. Podmínku aktivní legitimace tedy navrhovatelka splňuje.

11. Ústavní soud nicméně nepřehlédl, že pro napadenou právní úpravu, vloženou zákonem č. 38/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 119/2001 Sb., kterým se stanoví pravidla pro případy souběžně probíhajících výkonů rozhodnutí, ve znění pozdějších předpisů, hlasovali následující senátoři a senátorka navrhující nyní její zrušení: Martin Červíček, Ladislav Faktor, Tomáš Goláň, Hynek Hanza, Jitka Chalánková, Ladislav Chlupáč, Tomáš Jirsa, Pavel Karpíšek, Michal Kortyš, Jiří Oberfalzer, Leopold Sulovský, Jaroslav Větrovský, Vladislav Vilímec a Jaroslav Zeman. Ostatní navrhující senátoři, tj. Lumír Aschenbrenner, Rostislav Koštial a Tomáš Třetina, se předmětného hlasování vůbec nezúčastnili. Ačkoli Ústavní soud nijak nezpochybňuje možnost změny názoru členů zákonodárného sboru na ústavnost určité právní úpravy, znovu připomíná svůj apel na zákonodárce, aby se případnou protiústavností zákonů důsledně zabývali právě již v průběhu legislativního procesu a nemuseli následně již platnou, účinnou a v právní praxi aplikovanou právní úpravu, kterou sami pomohli prosadit, napadat před Ústavním soudem [srov. bod 25 odůvodnění nálezu ze dne 28. 6. 2016 sp. zn. Pl. ÚS 18/15 (N 121/81 SbNU 889; 271/2016 Sb.) nebo bod 39 odůvodnění nálezu ze dne 12. 12. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 11/17 (N 228/87 SbNU 663; 60/2018 Sb.)].

12. Návrh obsahuje i další zákonem požadované náležitosti, je přípustný ve smyslu § 66 zákona o Ústavním soudu i projednatelný (*a contrario* § 67 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb.).

IV. Průběh řízení před Ústavním soudem

13. Ústavní soud podle § 69 zákona o Ústavním soudu vyzval Poslaneckou sněmovnu i Senát, vládu spolu s Veřejným ochráncem práv jako potenciální vedlejší účastníky řízení a Českou národní banku k vyjádření. Vláda i Veřejný ochránce práv Ústavní soud informovali, že do řízení nevstupují.

IV. 1 Vyjádření Poslanecké sněmovny

14. Poslanecká sněmovna (prostřednictvím její předsedkyně) ve svém vyjádření zrekapitulovala průběh zákonodárného procesu. Napadené ustanovení bylo do občanského soudního řádu vloženo zákonem č. 38/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 119/2001 Sb., kterým se stanoví pravidla pro případy souběžně probíhajících výkonů rozhodnutí, ve znění pozdějších předpisů. Návrh zákona později vyhlášeného pod č. 38/2021 Sb. (dále jen „návrh zákona“) předložila Poslanecké sněmovně skupina poslanců dne 28. 8. 2020. Návrh zákona byl dne 31. 8. 2020 rozeslán poslancům jako sněmovní tisk č. 986/0 v osmém volebním období.

15. První čtení návrhu zákona se uskutečnilo dne 7. 10. 2020, kdy jej Poslanecká sněmovna přikázala k projednání ústavně právnímu výboru. Uvedený výbor návrh zákona projednal dne 21. 10. 2020 a vydal usnesení, jež bylo publikováno pod číslem sněmovního tisku 986/2. Druhé čtení návrhu zákona se uskutečnilo dne 23. 10. 2020, ve kterém proběhla obecná i podrobná rozprava. Pozměňovací návrhy k návrhu zákona vzešlé z dosavadního legislativního procesu byly zpracovány a publikovány pod číslem sněmovního tisku 986/3. Poslanecká sněmovna projednala návrh zákona ve třetím čtení dne 13. 11. 2020 a s návrhem zákona vyslovila souhlas. V závěrečném hlasování (hlasování č. 329) hlasovalo z přítomných 99 poslankyň a poslanců 87 hlasy pro a jedním hlasem proti. Napadené ustanovení bylo schváleno ve znění pozměňovacího návrhu podaného Kateřinou Valachovou, jenž byl v souhrnu pozměňovacích a jiných návrhů (sněmovní tisk č. 986/3) uveden pod označením D2.

16. Poslanecká sněmovna postoupila návrh zákona Senátu dne 24. 11. 2020, který jej projednal dne 17. 12. 2020 na své 3. schůzi a vrátil Poslanecké sněmovně s pozměňovacími návrhy (usnesení Senátu č. 90 z 3. schůze konané dne 17. 12. 2020). Poslanecká sněmovna projednala návrh zákona vrácený Senátem dne 19. 1. 2021, kdy v závěrečném hlasování (hlasování č. 34) schválila návrh zákona ve znění, ve kterém byl postoupen Senátem; z přítomných 158 poslankyň a poslanců hlasovalo 143 pro a nikdo nehlasoval proti. Prezident republiky návrh zákona podepsal dne 22. 1. 2021. Následně byl návrh zákona dne 3. 2. 2021 vyhlášen ve Sbírce zákonů v částce 17 pod číslem 38/2021 Sb.

IV. 2 Vyjádření Senátu

17. Senát ve svém vyjádření (učiněném prostřednictvím předsedy Senátu) nejprve uvádí, že návrh zákona obsahující úpravu tzv. chráněného účtu byl v Poslanecké sněmovně předložen jako návrh poslanecký. V tomto původním návrhu § 304c odst. 1 věta třetí o. s. ř. zněla: „Peněžní ústav nemá ze smlouvy o účtu od povinného právo na úplatu.“ V průběhu zákonodárného procesu byl posléze přijat pozměňovací návrh, který větu třetí § 304c odst. 1 o. s. ř. upravil do platného znění. V rozpravě k tomuto návrhu přitom zaznělo, že jde o formulační změnu vycházející z požadavku České národní banky.

18. Návrh zákona byl Senátu postoupen Poslaneckou sněmovnou dne 24. 11. 2020. V Senátu byl návrh zákona projednáván jako tisk č. 8 třináctého funkčního období. Návrh zákona projednal ústavně-právní výbor dne 9. 12. 2020. Obsah § 304c odst. 1 věty třetí o. s. ř. nebyl sám o sobě tématem rozpravy, hlavním tématem byly pozměňovací návrhy předložené senátorkou Annou Hubáčkovou (zřízení a vedení chráněného účtu) a senátorem Michaelem Canovem (místní příslušnost soudních exekutorů). Pozměňovací návrh senátorky Anny Hubáčkové přitom představoval alternativní komplexní úpravu chráněného účtu, která oproti jiným odchylkám od předlohy postoupené Poslaneckou sněmovnou obsahovala i značně odlišný mechanismus svázání chráněného účtu s existujícím účtem povinného u peněžního ústavu včetně řešení podmínek, za nichž má být chráněný účet veden. I tato alternativní úprava nicméně v navrhovaném § 304c odst. 3 větě první o. s. ř. stanovila, že peněžní ústav nemá právo na úplatu za zřízení chráněného účtu. Pro přijetí tohoto pozměňovacího návrhu v rozpravě plédoval i přítomný zástupce České bankovní asociace. Ústavně-právní výbor usnesením č. 10 doporučil Senátu návrh zákona vrátit Poslanecké sněmovně s tímto pozměňovacím návrhem.

19. Senát se návrhem zákona zabýval na své 3. schůzi dne 17. 12. 2020. Jak v rámci vystoupení zpravodaje ústavně-právního výboru, tak dalších senátorů v obecné rozpravě k návrhu zákona byl návrh postoupený Poslaneckou sněmovnou široce konfrontován s alternativním pozměňovacím návrhem vtěleným do usnesení ústavně-právního výboru. Otázka bezúplatnosti zřízení, případně vedení chráněného účtu opět nebyla samostatným tématem. Rozprava se vedla v duchu vážení odlišných ideových a systémových východisek obou návrhů. Všichni vystupující senátoři pak projevili podporu pozměňovacímu návrhu ústavně-právního výboru, a to i s odkazem na souhlasné stanovisko nejen České bankovní asociace, ale i některých zástupců neziskového sektoru zabývajících se dluhovým poradenstvím. Po ukončení podrobné rozpravy byl přijat pozměňovací návrh obsažený v usnesení ústavně-právního výboru, tedy alternativní úprava chráněného účtu (z přítomných 66 senátorů a senátorek bylo 65 pro, proti nikdo, jeden se zdržel). V hlasování č. 82 přijal Senát usnesení č. 90, jímž návrh zákona vrátil Poslanecké sněmovně ve znění přijatého pozměňovacího návrhu. Pro návrh se z přítomných 67 senátorů a senátorek vyslovilo 67. Senát závěrem konstatuje, že při projednání návrhu zákona postupoval v mezích Ústavou předepsaných pravomocí a ústavně souladným způsobem.

IV. 3 Vyjádření České národní banky

20. O vyjádření podle § 48 odst. 2 a § 49 odst. 1 zákona o Ústavním soudu požádal Ústavní soud i Českou národní banku.

21. Česká národní banka ve svém vyjádření uvedla, že peněžní ústav (který Česká národní banka označuje ve svém vyjádření jen jako banku), jenž vede exekučně obstavený účet, má ohledně chráněného účtu vůči svému klientovi – majiteli exekučně obstaveného účtu smluvní přímus. Protože dlužník v exekuci může službu chráněného účtu čerpat pouze u banky, která mu vede exekučně obstavený účet, musel zákon stanovit podmínky, včetně cenových, jimiž se chráněný účet bude řídit (aby banky nemohly při stanovení těchto podmínek využít skutečnosti, že klient se nemůže obrátit na konkurenční banku, a aby soudy nebyly následně zahlceny žalobami na nepřiměřenost těchto podmínek či určení obsahu smlouvy).

22. Napadené ustanovení stanoví, že se u chráněného účtu má jednat o stejné podmínky, jimiž se řídí exekučně obstavený účet, a že podmínky vedení exekučně obstaveného účtu se nesmí měnit v závislosti na tom, zda je či není na něj veden výkon rozhodnutí. Při stanovení povinnosti bance, že chráněný účet musí být zřízen a veden zdarma, vycházel zákonodárce z vnímání klienta, pro nějž je chráněný účet jen jakousi oddělenou částí obstaveného účtu, který po dobu exekuce slouží jen k příchozím platbám a převedení

nezabavitelného minima na chráněný účet, a jehož zřízení a vedení je tedy již v ceně obstaveného účtu. Napadené ustanovení má rovněž bránit v obcházení ustanovení o rovnosti podmínek tím, že by banka např. stanovila vysokou úplatu za vedení účtu s měsíčním obratem pod určitou výší a kalkulovala s tím, že obratu, při kterém by byl účtován nízký či žádný poplatek, nemůže být z povahy věci na chráněném účtu dosaženo. Původní návrh vyžadoval, aby banka všechny služby na chráněném účtu poskytovala zdarma, teprve na základě vysvětlení České národní banky bylo umožněno účtovat alespoň standardní úplatu za odchozí platby, poplatky spojené s platebními prostředky atd.

23. Vyhověl-li by Ústavní soud navrhovatelce, mohly by sice banky účtovat úplatu za zřízení a vedení chráněného účtu, ovšem pouze stejnou, jakou účtují u exekučně obstaveného účtu. Nedošlo-li by k úpravě § 304c odst. 1 věty čtvrté o. s. ř., neumožní požadovaná změna o. s. ř. bankám účtovat cenu, v níž by byly promítnuty veškeré zvýšené náklady spojené se zřízením a vedením chráněného účtu, což je pravděpodobně cílem navrhovatelky. Zřízení a vedení chráněných účtů přitom nepochybně představuje zvýšené náklady na straně bank, přičemž největší náklady musely investovat v souvislosti s úpravou systémů, přípravou smluvních dokumentů, metodikou, personálním zajištěním atp. ještě před zahájením poskytování chráněného účtu. Možnost účtovat nově cenu (poplatek) za zřízení a vedení chráněného účtu, ovšem pouze stejnou jako za vedení účtu obstaveného, by měla proto pro banky i z tohoto důvodu pouze minimální, leckdy nulový přínos (s ohledem na velké množství účtů vedených bezplatně). Návrh na zrušení napadeného ustanovení tak nepřinese (zřejmě) zamýšlený efekt.

24. Podle zjištění České národní banky je celkový počet chráněných účtů 400 až 500, což činí problém z finančního hlediska zcela marginálním. Nejde navíc o první případ, kdy banka musí poskytnout určitou službu či vynaložit určité úsilí zdarma ve prospěch třetích osob [např. § 38 odst. 7 zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o bankách“), ukládající bankám povinnost pouze za úhradu věcných nákladů, tedy nikoliv za plně tržních podmínek]. V případě chráněného účtu jde o silný veřejný zájem na tom, aby exekvovaná osoba nepřišla o šanci na opětovné zařazení do společnosti, popř. aby se tato šance zbytečně nesnižovala. Závěrem Česká národní banka uvádí, že z věcného hlediska se přiklání k zamítnutí návrhu.

IV. 4 Replika navrhovatelky

25. Navrhovatelka se ve své replice vyjadřuje pouze k vyjádření České národní banky, neboť Poslanecká sněmovna a Senát pouze shrnuly průběh zákonodárného procesu, vůči němuž nic nenamítá. Česká národní banka podle navrhovatelky argumentuje ve prospěch nezrušení napadené právní úpravy spíše z ekonomického než z ústavněprávního úhlu. Uvádí-li, že by jednotlivé peněžní ústavy mohly v případě zrušení napadeného ustanovení stanovit odlišně vysokou úplatu, což by zavedlo nerovnost mezi povinnými v exekuci podle toho, u které banky by měli zřízen chráněný účet, lze oponovat, že obdobně by se mohlo argumentovat např. i v případě výše povinného ručení povinných, kteří pro výkon své profese potřebují automobil. Není případné přistoupit na řešení, že s ohledem na to, že jeden z podnikatelů stanoví vyšší cenu, neměl by pro jistotu dostat zaplaceno žádný podnikatel; takový postup by byl v rozporu s čl. 26 Listiny.

26. Česká národní banka si podle navrhovatelky je vědoma toho, že je třeba provést test proporcionality, a dovozuje, že je zde silný veřejný zájem na opětovném zařazení exekvované osoby do společnosti. Podle částek, o něž by se jednalo, lze dovodit, že zaplacení úplaty by pro povinného v exekuci nemělo „rdousící efekt“. Nejen povinní v exekuci jsou v tíživé situaci, obdobně je tomu tak v případě matek samoživitelek, seniorů bez nároku na starobní důchod aj. Při stanovení jakéhokoliv přímusu je třeba brát v úvahu práva zaručená v čl. 11 a 26 Listiny. Ostatně nikdy není důvod i pro případné jiné řešení, že by úplatu za zřízení

a vedení chráněného účtu mohl hradit stát. Navrhovatelka proto setrvává na své argumentaci uplatněné v návrhu na zrušení napadeného ustanovení.

IV. 5 Upuštění od ústního jednání

27. Po shora rekapitulovaném průběhu řízení dospěl Ústavní soud k závěru, že není třeba ve věci konat ústní jednání, neboť by nepřineslo další objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaných písemných vyjádření; s ohledem na znění § 44 zákona o Ústavním soudu proto rozhodl bez ústního jednání.

V. Přezkum procedury přijetí napadeného ustanovení

28. Ústavní soud nejprve v intencích § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., přezkoumal, zda napadené ustanovení bylo přijato v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

29. Ústavní soud si ověřil průběh procesu přijímání zákona č. 38/2021 Sb., jímž bylo napadené ustanovení do občanského soudního řádu vloženo. Vycházel přitom zejména z vyjádření předložených Poslaneckou sněmovnou a Senátem, jakož i z veřejně dostupných elektronických zdrojů (stenozáznamů z jednání schůzí obou komor Parlamentu České republiky, usnesení a sněmovních a senátních tisků, volně dostupných na https://www.psp.cz a https://www.senat.cz).

30. Přestože navrhovatelka výslovně ve své replice uvádí, že vůči průběhu zákonodárného procesu nevznáší žádné námitky, její derogační argumentace obsahuje zmínku, že napadené ustanovení „nemá z hlediska posouzení zákonodárného procesu daleko k tzv. přílepku“. Ústavní soud proto v intencích takto (stručně) předestřené výtky přezkoumal způsob projednávání a přijetí návrhu zákona.

31. O ústavně nepřípustný legislativní „přílepek“ jde (obecně) v případě, kdy je pozměňovacím návrhem do návrhu zákona vnesena obsahově zcela nesouvisející materie, kterou má být právně upravena zcela jiná oblast společenských vztahů, než jakou chce regulovat projednávaný návrh zákona ve svém původním znění [srov. zejm. nálezy ze dne 15. 2. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 77/06 (N 30/44 SbNU 349; 37/2007 Sb.) nebo ze dne 30. 6. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 21/14 (N 122/77 SbNU 759; 199/2015 Sb.)]. Při rozlišení přípustného pozměňovacího návrhu a nepřípustného „přílepku“ je klíčovým kritériem, „zda existuje úzký vztah mezi obsahem a účelem původního návrhu zákona a obsahem a účelem posuzovaného pozměňovacího návrhu“ [bod 57 *in fine* nálezu ze dne 9. 1. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 6/12 (N 6/68 SbNU 103; 39/2013 Sb.)].

32. Z obsahu sněmovního tisku č. 986/0 (jakož i z vyjádření obou komor Parlamentu České republiky) Ústavní soud zjistil, že v původním poslaneckém návrhu zákona byla věta třetí § 304c odst. 1 o. s. ř. koncipována následovně: „Peněžní ústav nemá ze smlouvy o účtu od povinného právo na úplatu.“ Z části označené jako D2 souhrnu pozměňovacích a jiných návrhů (sněmovní tisk č. 986/3) vyplývá, že původní znění věty třetí § 304c odst. 1 o. s. ř. bylo pozměňovacím návrhem poslankyně Kateřiny Valachové nahrazeno větou: „Peněžní ústav nemá právo na úplatu za zřízení a vedení chráněného účtu.“ V tomto znění byl v této části návrh zákona přijat.

33. Ačkoli se textace právní úpravy tzv. chráněného účtu v důsledku pozměňovacích návrhů oproti předloze částečně změnila (srov. obsah sněmovního tisku č. 986/0 a výsledné znění zákona č. 38/2021 Sb.), záměr napadeného ustanovení – tj. stanovení bezúplatnosti služby poskytované peněžními ústavy – zůstal nedotčen a význam tohoto ustanovení zachován. Jediná (pozměňovacím návrhem učiněná) změna v napadeném ustanovení spočívala v tom, že ve prospěch peněžních ústavů byla zmíněná bezúplatnost výslovně limitována na zřízení a vedení chráněného účtu, a nevztahuje se tak na možnost požadovat úplatu za ostatní služby spojené s jeho užíváním. Ústavní soud proto nemůže učinit závěr

o tom, že by napadené ustanovení bylo do právního řádu vneseno jako ústavně nepřípustný „přílepek“, a to ve smyslu své (výše nastíněné) judikatury.

34. Rovněž není relevantní námitka absence důvodové zprávy, neboť ta byla rozeslána spolu s poslaneckým návrhem zákona a obsahuje mimo jiné i zhodnocení předpokládaného hospodářského a finančního dosahu navrhované právní úpravy, zejména nároky na státní rozpočet, jakož i zhodnocení sociálních a hospodářských dopadů na povinné a dlužníky, coby z napadeného ustanovení benefitující osoby. Přestože důvodová zpráva neobsahuje zhodnocení předpokládaného dopadu právní úpravy na podnikatelské prostředí České republiky (tj. na podnikání dotčených peněžních ústavů), nejde o skutečnost, jež by měla sama o sobě jakýkoli ústavněprávní význam.

35. Ústavní soud v zákonodárném procesu neshledal žádné ústavněprávně relevantní vady a uzavírá, že zákon č. 38/2021 Sb. včetně napadeného ustanovení byl přijat ústavně předepsaným postupem a v mezích Ústavou stanovené pravomoci a kompetence. V podrobnostech Ústavní soud odkazuje na popis průběhu zákonodárného procesu shrnutý ve vyjádřeních Poslanecké sněmovny a Senátu v bodech 13 až 18 výše.

VI. Meritorní přezkum návrhu

36. Po posouzení formálních náležitostí návrhu a procesu přijetí napadeného ustanovení jej Ústavní soud věcně přezkoumal a na základě níže vyložených úvah dospěl k závěru, že návrh není důvodný.

37. Napadené ustanovení zní: „Peněžní ústav nemá právo na úplatu za zřízení a vedení chráněného účtu.“

38. Navrhovatelka se domáhá zrušení napadeného ustanovení pro jeho tvrzený rozpor s čl. 1, 11 a 26 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě. Navrhovatelka výslovně ve svém návrhu nekonkretizuje, k jakému ústavně zaručenému právu nebo svobodě se jednotlivá tvrzení a námitky váží. Její argumentace směšuje jednotlivé – podle navrhovatelky protiústavnost značící – aspekty, které ji následně vedou k souhrnnému závěru, že napadené ustanovení „není opodstatněnou a proporční, rozumnou úpravou“. Ústavní soud proto podrobí napadené ustanovení přezkumu v intencích takto předestřené argumentace navrhovatelky, přičemž své úvahy pro zachování metodologické přehlednosti strukturálně rozdělí, a to podle jednotlivých ústavně zaručených práv a svobod, jejichž porušení navrhovatelka výslovně namítá.

39. Ústavní soud předesílá, že ačkoli napadené ustanovení obsahuje pojem „peněžní ústav“, coby legislativní zkratku pro instituce uvedené v § 260 občanského soudního řádu (jimiž jsou banky, pobočky zahraniční banky nebo spořitelního a úvěrního družstva, instituce elektronických peněz, pobočky zahraniční instituce elektronických peněz, vydavatelé elektronických peněz malého rozsahu, platební instituce, pobočky zahraniční platební instituce nebo poskytovatelé platebních služeb malého rozsahu), bude se argumentace Ústavního soudu obsažená v tomto nálezu vztahovat k bankám a pobočkám zahraničních bank (dále jen souhrnně jako „banky“) poskytujícím platební služby na základě smlouvy o platebním účtu [§ 2669 občanského zákoníku ve spojení s § 2 odst. 1 písm. a) a b) a § 127 a násl. zákona č. 370/2017 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů], neboť na ně bude v poměrech účinné právní úpravy napadené ustanovení převážně dopadat [srov. § 1 odst. 1 písm. a), § 1 odst. 3 písm. c) a § 2 odst. 1 zákona o bankách; srov. též obecnou část důvodové zprávy k zákonu č. 38/2021 Sb.].

VI. 1 K namítanému porušení čl. 11 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě

40. Ústavní soud po zvážení navrhovatelčiny argumentace dospěl k závěru, že napadené ustanovení nezasahuje do vlastnického práva peněžních ústavů zaručeného čl. 11 odst. 1 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

41. Ústavní soud předně vychází z toho, že navrhovatelka zásah do vlastnického práva peněžních ústavů pouze tvrdí, ale blíže jej nekonkretizuje. Nelze přitom kategoricky vyloučit, že by napadené ustanovení, resp. jím omezená možnost požadovat úplatu, nebylo způsobilé (alespoň hypoteticky) zasáhnout do vlastnického práva peněžních ústavů [cenová regulace totiž – obecně – omezuje smluvní volnost, jež je derivátem ústavní ochrany práva vlastnického podle čl. 11 odst. 1 Listiny (či přesněji řečeno, v rámci tohoto práva je její ukotvení nejpevnější), srov. *obiter dictum* nálezu ze dne 23. 5. 2000 sp. zn. Pl. ÚS 24/99 (N 73/18 SbNU 135; 167/2000 Sb.), nález sp. zn. Pl. ÚS 20/05 či bod 51 odůvodnění nálezu ze dne 14. 8. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 14/17 (N 134/90 SbNU 205; 200/2018 Sb.)].

42. Navrhovatelka ani nespecifikuje, natož dokládá (např. odkazem na statistické údaje a jiné relevantní podklady), jak se napadené ustanovení bezprostředně, citelně a negativně projevuje v majetkové sféře peněžních ústavů, popř. jiných osob. Pro Ústavní soud jsou pak relevantní následující úvahové linie, jež svědčí proti namítanému zásahu do ústavně zaručeného vlastnického práva:

43. První rovina spočívá v samotné podstatě fungování peněžních ústavů, coby podnikatelských subjektů poskytujících platební a jiné finanční služby za účelem dosažení zisku – v tomto případě bank. Ekonomickou podstatou bankovnictví jsou dvě hlavní bankovní činnosti, jimiž jsou přijímání vkladů od veřejnosti a poskytování úvěrů; banky tak kumulují volné peněžní zdroje od veřejnosti, aby je poskytly osobám, kterým slouží k uspokojení jejich potřeb (LIŠKA, P. In: LIŠKA, P. a kol. Zákon o bankách. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 9). Deponované vklady (prostředky) přitom tvoří podstatnou část pasiv bank [viz např. data z veřejně přístupné zprávy České národní banky o výkonu dohledu nad finančním trhem za rok 2021, dostupná na https://www.cnb.cz, ze kterých vyplývá, že vklady v naběhlé hodnotě tvoří v posledních letech (2019 až 2021) přibližně 75 % celkových pasiv bankovního sektoru]. Získané zdroje banky jsou pak využívány v souladu s cíli bank k jejich dlouhodobým výnosům (viz POLOUČEK, S. a kol. Bankovnictví. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 122–130), přičemž základním zdrojem výnosů u komerčních bank jsou úrokové výnosy, které tvoří podstatnou část zisku bank (přibližně 70 % z celkových zisků z finanční činnosti – viz data z již citované zprávy České národní banky o výkonu dohledu nad finančním trhem za rok 2021, s. 49 a 50).

44. Záměrem právní úpravy chráněného účtu je mimo jiné posílení bezhotovostního transparentního bankovního styku poskytnutím možnosti povinným fyzickým osobám zřídit účet, který jim umožňuje bezhotovostní platební styk s částkami, jež nepodléhají nucenému výkonu rozhodnutí. V důsledku výkonu rozhodnutí byl totiž povinný před přijetím právní úpravy chráněného účtu nucen, aby částky, jež jsou exekučně nepostižitelné, spravoval v hotovosti nebo na účtu třetí osoby (srov. ŠÍNOVÁ, R. K nové právní úpravě tzv. chráněného účtu. Komorní listy č. I/2022. Wolters Kluwer ČR, s. 28), příp. byl vytlačen do tzv. šedé ekonomiky (srov. obecnou část důvodové zprávy k zákonu č. 38/2021 Sb., viz též ŠTIKA, M. Pojednání o institutu chráněného účtu. Soudce č. 7/2021. Wolters Kluwer ČR, s. 26).

45. Z právě vymezené teleologie vyplývá pobídka pro povinné osoby, aby si u peněžních ústavů zřídily a vedly chráněné účty, na kterých mohou volně disponovat s tam uloženými peněžními prostředky bez obavy z exekučního postižení těchto prostředků. Z toho lze presumovat navýšení objemu finančních zdrojů peněžních ústavů, čímž je jednak zajišťována jejich likvidita a tyto zdroje lze dále využít pro vlastní ziskovou činnost peněžních ústavů (viz POLOUČEK, S., opětovně citováno, s. 122). I proto není zřejmé, zda je skutečně napadené ustanovení peněžním ústavům z hlediska jejich majetkových (ekonomických) zájmů na újmu, neboť v konečném důsledku jde – v intencích předestřené úvahy – pouze o změnu ve skladbě jejich příjmů a nákladů.

46. Za druhé, Ústavní soud poukazuje na současný – obecně známý – trend v poskytování platebních služeb spočívající v tom, že peněžní ústavy (banky) nabízejí zřízení a vedení („běžného“) platebního účtu ve značné většině případů bezplatně, a to až na výjimky bez dalších podmínek, popř. v řádech desítek korun měsíčně (namátkou viz např. přehled a porovnání běžných účtů dostupné v databázi českých bank a finančních produktů na https://www.banky.cz). Je-li na současném trhu platebních služeb poskytování předmětné služby zásadně bezplatné, nejeví se v tomto smyslu povinnost k bezplatnému zřízení a vedení chráněného účtu jako zásah, jímž by peněžní ústavy utrpěly na jejich celkových příjmech a souhrnném množství vlastních zdrojů. Jinými slovy, nelze učinit závěr, že by majetkové postavení peněžních ústavů bylo napadeným ustanovením zavedenou povinností přímo (natož nepřiměřeně) zhoršeno. Ostatně na tuto okolnost poukazuje rovněž Česká národní banka ve svém vyjádření, která v této souvislosti uvádí, že zrušení napadeného ustanovení by mělo pouze minimální, mnohdy nulový přínos, právě s ohledem na obvyklou výši poplatků za vedení a zřízení „běžných“ účtů [k ústavnosti bankovních poplatků obecně srov. nález ze dne 10. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 3725/13 (N 55/73 SbNU 89)].

47. K tomu je třeba dodat, že napadené ustanovení se nevztahuje na jiné poplatky spojené s užíváním chráněného účtu (srov. § 304c odst. 1 větu čtvrtou o. s. ř., podle které peněžní ústav vede chráněný účet za podmínek, jimiž se řídí účet, na který je veden výkon rozhodnutí proti povinnému). Posuzovaná úprava tedy neupírá peněžním ústavům možnost požadovat úplatu právě z těchto dalších platebních služeb (např. Českou národní bankou uváděné poplatky za odchozí platby, za platební prostředky aj.).

48. Sama navrhovatelka uznává, že peněžní ústavy jsou s to nést náklady za bezplatné vedení chráněných účtů ze svého, a to právě vzhledem k běžné výši poplatků za zřízení a vedení účtu. Namítá-li, že nelze přehlédnout agendu se zřízením a vedením chráněného účtu spojenou, Ústavní soud k tomu uvádí, že navrhovatelka nikterak blíže nekonkretizuje, o jakou konkrétní agendu má jít, jaká je její náročnost a jakým způsobem se promítá do tvrzeného porušení čl. 11 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě. Jak navíc vyplývá z vyjádření České národní banky, počet osob využívajících institut chráněného účtu je (v současnosti) relativně nízký, a to v řádech stovek.

49. K uvedenému je třeba zohlednit i aspekt časový. Právní úprava chráněného účtu (včetně napadeného ustanovení) je účinná od 1. 7. 2021. Vzhledem k tomu, že od účinnosti právní úpravy do podání návrhu (8. 6. 2022) uběhlo jedenáct měsíců, mohla navrhovatelka specifikovat či alespoň přibližně kvantifikovat (již téměř rok probíhající) tvrzenou zátěž spojenou s existencí napadeného ustanovení. Lze se přitom domnívat, že takovými bilančními (statistickými) údaji peněžní ústavy disponují. Nicméně z jejího návrhu se takové okolnosti (byť v rovině tvrzení) nepodávají. Není přitom úlohou Ústavního soudu takovou argumentaci domýšlet, natožpak na jejím základě zjišťovat skutkové okolnosti, resp. dopady napadeného ustanovení do ústavně zaručených práv a svobod, existují-li navíc okolnosti svědčící proti tomuto tvrzení.

50. Ačkoli Ústavní soud připomíná, že při hodnocení ústavnosti jsou významnější skutečnosti obecné než skutečnosti konkrétní (kvantitativní údaje) [srov. např. bod 53 odůvodnění nálezu ze dne 18. 1. 2022 sp. zn. Pl. ÚS 43/18 (N 5/110 SbNU 44; 28/2022 Sb.)], v nynějším přezkumu žádné skutečnosti (ať již obecné, či konkrétní), na podkladě kterých by Ústavní soud mohl učinit závěr o zásahu do vlastnického práva peněžních ústavů, příp. alespoň zvážil míru (proporcionalitu) takového zásahu, nevyplývají.

51. Nepřípadné je navrhovatelčino srovnání napadeného ustanovení s problematikou tzv. regulace nájemného, jíž se Ústavní soud v minulosti několikrát zabýval a u níž dovodil porušení práva dotčených pronajímatelů na ochranu jejich vlastnictví – zjednodušeně řečeno – tím, že obsah i výkon řady základních oprávnění, která tvoří obsah vlastnického práva (práva volně disponovat s předmětem vlastnictví, mít z něho užitek aj.), jim byly nezdůvodnitelně

zpochybněny a odepřeny [srov. nález ze dne 21. 6. 2000 sp. zn. Pl. ÚS 3/2000 (N 93/18 SbNU 287; 231/2000 Sb.)]. Cituje-li v této souvislosti navrhovatelka výňatek odůvodnění Ústavního soudu z nálezu sp. zn. Pl. ÚS 20/05, podle něhož „[c]enová regulace, nemá-li přesáhnout meze ústavnosti, nesmí evidentně snížit cenu tak, aby ta vzhledem ke všem prokázaným a nutně vynaloženým nákladům eliminovala možnost alespoň jejich návratnosti, neboť v takovém případě by vlastně implikovala popření účelu a všech funkcí vlastnictví“, není zřejmé, jakým způsobem se tento závěr promítá do závěru o (ne)ústavnosti napadeného ustanovení.

52. Nyní posuzovaná situace je od regulace nájemného odlišná již v tom, že napadené ustanovení neomezuje vlastnické právo (či autonomii vůle) peněžních ústavů ve vztahu ke konkrétně určitelným věcem, nebo jinými slovy, nejsou zde přímo omezovány některé z aspektů vlastnického práva (právo s vlastním majetkem disponovat, smluvně s ním nakládat aj.). Nadto regulace nájemného postihovala široký okruh vlastníků nemovitých věcí nehledě na jejich podnikatelský status, zatímco nyní napadené ustanovení se vztahuje pouze na peněžní ústavy (banky), tj. na subjekty podnikající ve vysoce regulovaném odvětví podnikání.

53. Svou povahou je napadené ustanovení stanovující povinnost k poskytování služby bez nároku na adekvátní odměnu spíše připodobnitelné (nikoli však zcela srovnatelné) problematice (regulovaného) odměňování za výkon jiných podnikatelských činností [srov. nález ze dne 15. 9. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 13/14 (N 164/78 SbNU 451; 297/2015 Sb.) ve vztahu k odměňování znalců, nález sp. zn. Pl. ÚS 14/17 ve vztahu k soudním exekutorům či nález ze dne 24. 9. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 4/19 (N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.) ve vztahu k odměňování advokátů vykonávajících funkci opatrovníka]. V těchto věcech bylo referenčním kritériem právo podnikat podle čl. 26 odst. 1 Listiny (ve vztahu k advokátům vykonávajícím funkci opatrovníka pak právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 3 Listiny), nikoli ochrana vlastnického práva podle čl. 11 odst. 1 Listiny; zásah do tohoto práva by mohl být eventuálně toliko druhotný, projevující se právě namítaným omezením podnikání [srov. nález ze dne 12. 12. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 26/16 (N 227/87 SbNU 597; 8/2018 Sb.)] – k tomu však viz dále část VI. 2 tohoto nálezu.

54. S ohledem na výše uvedené Ústavní soud sumarizuje, že na podkladě (nikoli podrobně rozvedených a podložených) tvrzení nemohl učinit závěr o zásahu do vlastnického práva peněžních ústavů napadeným ustanovením. Ústavní soud proto ani neposuzoval, zda napadené ustanovení, nebo přesněji řečeno, v něm namítané omezení vlastnického práva, obstojí z hlediska testu proporcionality.

VI. 2 K namítanému porušení čl. 26 Listiny

55. Napadené ustanovení omezuje možnost peněžních ústavů požadovat za poskytnutí určité služby (zřízení a vedení chráněného účtu) úplatu; lze proto přisvědčit navrhovatelce, že napadené ustanovení zasahuje do práva peněžních ústavů podnikat (čl. 26 odst. 1 Listiny), coby osob podnikajících – mimo jiné – v oblasti poskytování platebních služeb.

VI. 2 a) Obecná východiska

56. V souladu s čl. 26 Listiny je třeba rozlišovat přístup k právu podnikat jako svobodě podnikání zaručené v odstavci 1 tohoto ustanovení a vlastní výkon povolání nebo jiné hospodářské činnosti zahrnující i podmínky s tímto výkonem spojené, které lze stanovit zákonem (čl. 26 odst. 2 Listiny). Právo podnikat je zařazeno do hlavy čtvrté Listiny mezi tzv. hospodářská, sociální a kulturní práva a zároveň jde o hospodářské právo vyjmenované v čl. 41 odst. 1 Listiny. Proto není přímo vymahatelné ve stejném rozsahu tak jako základní lidská práva či politická práva. Úprava těchto práv je primárně v rukou zákonodárce a pouze sekundárně a v omezené míře lze ústavní garance hospodářských, sociálních a kulturních práv

považovat za otázku judiciální [bod 69 odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 26/16 nebo bod 42 odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 14/17].

57. Z ústavně zaručeného práva podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost sice neplyne právo mít zisk, stát je však povinen vytvářet takové podmínky, které umožní jednotlivcům reálně usilovat o jeho dosažení [viz např. bod 48 odůvodnění nálezu ze dne 22. 10. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 19/13 (N 178/71 SbNU 105; 396/2013 Sb.)]. Ústavní soud posuzuje účelnost a vhodnost zákonné úpravy v této oblasti zdrženlivě a ponechává zákonodárci širokou (ačkoli nikoliv absolutní) diskreci pro konkrétní vymezení obsahu a způsobu realizace tohoto práva [srov. nález ze dne 12. 7. 2001 sp. zn. Pl. ÚS 11/2000 (N 113/23 SbNU 105; 322/2001 Sb.) nebo bod 278 odůvodnění nálezu ze dne 27. 11. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 1/12 (N 195/67 SbNU 333; 437/2012 Sb.)]. Vždy je přitom nezbytné dbát mezí vyplývajících z čl. 4 odst. 4 Listiny [bod 198 odůvodnění nálezu ze dne 12. 3. 2008 sp. zn. Pl. ÚS 83/06 (N 55/48 SbNU 629; 116/2008 Sb.)].

58. Ústavní soud používá k přezkumu zásahu zákonodárce do oblasti ústavně garantovaných sociálních a hospodářských práv jako metodologický nástroj tzv. test rozumnosti [viz body 102 až 105 odůvodnění nálezu ze dne 20. 5. 2008 sp. zn. Pl. ÚS 1/08 (N 91/49 SbNU 273; 251/2008 Sb.) nebo bod 85 odůvodnění nálezu ze dne 27. 1. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 16/14 (N 15/76 SbNU 197; 99/2015 Sb.)], sestávající z následujících čtyř kroků:

a) vymezení smyslu a podstaty hospodářského nebo sociálního práva, tedy jeho esenciálního obsahu,

b) zhodnocení, zda se zákon nebo jiný právní předpis nedotýká samotné existence hospodářského nebo sociálního práva nebo skutečné realizace jeho esenciálního obsahu,

c) posouzení, zda právní úprava obsažená v zákoně nebo jiném právním předpisu sleduje legitimní cíl, tedy zda není svévolným zásadním snížením celkového standardu základních práv, a

d) zvážení otázky, zda prostředek použitý k jeho dosažení je rozumný, byť nikoliv nutně nejlepší, nejvhodnější, nejúčinnější či nejmoudřejší.

59. Dospěje-li Ústavní soud ve druhém kroku testu rozumnosti k závěru, že napadená právní úprava neguje jádro ústavně garantovaného hospodářského práva, popírá jeho samotnou existenci, podstatu a smysl, nepokračuje v jeho provádění a místo toho posoudí přípustnost zásahu do tohoto práva v rámci (přísnějšího) testu proporcionality [srov. nález ze dne 8. 12. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 5/15 (N 204/79 SbNU 313; 15/2016 Sb.) či nález ze dne 26. 2. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 37/16 (N 31/92 SbNU 324; 119/2019 Sb.)].

60. Právo podnikat podle čl. 26 odst. 1 Listiny zaručuje možnost výkonu podnikatelské činnosti, jakož i to, že povinnosti a omezení, jež se k ní vztahují, nebudou znemožňovat její hlavní účel (srov. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 19/13 či sp. zn. Pl. ÚS 13/14). Uvedené ustanovení zahrnuje pozitivní a negativní stránku práva podnikat (čl. 26 odst. 1 ve spojení s čl. 2 odst. 3 Listiny, popř. čl. 2 odst. 4 Ústavy), jíž je respektování autonomního prostoru pro rozhodování nositele tohoto práva; samotné právo podnikat přitom zahrnuje vícero souvisejících aspektů (srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 43/18).

61. Jak dále Ústavní soud vyložil v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 43/18: „[…] omezení práva podnikat nebo vyvíjet jinou hospodářskou činnost podle čl. 26 odst. 2 Listiny na základě koncese či povolení […] je ústavně konformní, je-li tím sledován důležitý veřejný zájem, jakým může být dosahování cílů sociální politiky, sociální ochrana zaměstnanců, finanční rovnováha systému sociálního zabezpečení či nemocenského pojištění, zamezení podvodům a obcházení zákona atd.“

VI. 2 b) Aplikace obecných východisek na poměry posuzované věci

62. Předně Ústavní soud pro další úvahy poznamenává, že navrhovatelka nebrojí proti právní úpravě institutu tzv. chráněného účtu jako celku a jím předjímanému smluvnímu

přímusu, ale proti její (relativně) malé výseči týkající se stanovené bezúplatnosti konkrétní peněžními ústavy poskytované služby.

63. Jde-li o první krok testu racionality, lze k němu v obecné rovině předeslat, že smysl a podstatu práva podnikat tvoří jednak rovina ryze individuální (možnost seberealizace jednotlivce), dále rovina materiálněprávní, neboť taková svoboda jednotlivce je zároveň podstatnou náležitostí demokratického právního státu, a konečně rovina ekonomická; o omezení dotýkající se podstaty a smyslu práva podnikat a vykonávat jinou hospodářskou činnost by šlo tehdy, jestliže by v jeho důsledku určitá činnost přestala být způsobilá zajistit prostředky pro potřeby těch, kteří ji vykonávají [viz bod 53 odůvodnění nálezu ze dne 9. 2. 2021 sp. zn. Pl. ÚS 106/20 (N 25/104 SbNU 288; 123/2021 Sb.) a tam citovanou judikaturu; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz].

64. Ústavní soud již v minulosti dospěl k závěru, že „[c]enová regulace nezabraňuje nikomu podnikat ani provozovat jinou hospodářskou činnost, neboť každý má možnost se svobodně rozhodnout, zda za daných podmínek v určité oblasti podnikat bude“ (nález sp. zn. Pl. ÚS 3/2000), jsou-li přitom současně dodrženy kautely plynoucí z čl. 4 odst. 4 Listiny [k tomu srov. např. nález ze dne 11. 6. 2003 sp. zn. Pl. ÚS 40/02 (N 88/30 SbNU 327; 199/2003 Sb.)]. Stát svou právní úpravou, má-li být zachován smysl a podstata základního práva podle čl. 26 odst. 1 Listiny v intencích čl. 4 odst. 4 Listiny, tudíž nesmí dopustit znemožnění určité oblasti podnikatelské aktivity, nesmí vytvořit státní monopol a musí zachovat možnost tvorby zisku, to vše při zohlednění důležitých faktorů konkrétní společenské oblasti (srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 24/99 či body 48 a 72 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 19/13).

65. Podle Ústavního soudu zásah do práva podnikat předjímaný napadeným ustanovením svojí nízkou intenzitou není vůbec způsobilý zasáhnout do jádra tohoto ústavně zaručeného práva a ani sama navrhovatelka to netvrdí (naopak nepředpokládá „rdousící“ efekt zkoumané právní úpravy). Napadené ustanovení upravuje pouze dílčí aspekt podnikání peněžních ústavů (úplatu za zřízení a vedení chráněného účtu) u menšinového okruhu jejich zákazníků (povinných s již existujícím účtem u téhož peněžního ústavu) bez významnějšího vlivu na nerušený výkon podnikání na finančním trhu. Zátěž, jakož i související náklady spojené se zřizováním a vedením chráněných účtů nelze *prima facie* hodnotit jako excesivní, objektivně znemožňující peněžním ústavům řádný výkon jejich podnikání. Jak již bylo naznačeno, zřizování a vedení chráněných účtů je pouze jednou z mnoha platebních či obecněji finančních služeb, které peněžní ústavy v rámci své podnikatelské činnosti poskytují a které mohou mít pouze zanedbatelný (pokud vůbec nějaký – viz část VI. 1 tohoto nálezu) vliv v jejich ekonomické (majetkové) sféře. Nelze pak ani učinit závěr, že by takto stanovená povinnost znemožňovala vstup nových podnikatelských subjektů na trh poskytování platebních služeb.

66. Napadené ustanovení by se dotýkalo podstaty a smyslu práva podnikat tehdy, jestliže by na jeho základě bezplatné poskytování služby vzhledem na rozsah jejího poskytování fakticky – bez jakékoliv jiné kompenzace – znemožňovalo peněžním ústavům dosažení alespoň přiměřeného zisku a naplnění hospodářského smyslu jejich existence. O takový případ však zjevně v souvislosti s napadeným ustanovením nejde.

67. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že napadené ustanovení nezasahuje do vymezeného smyslu a podstaty (čl. 4 odst. 4 Listiny) práva podnikat zaručeného v čl. 26 odst. 1 Listiny. Zavedení povinnosti k poskytování služby bez nároku na odměnu je proto třeba subsumovat pod čl. 26 odst. 2 Listiny a není třeba je podrobit přísnějšímu testu proporcionality.

68. V rámci třetího kroku testu racionality Ústavní soud posuzoval, zda lze napadeným ustanovením sledovaný cíl považovat za legitimní. Nejprve však musel tento cíl Ústavní soud identifikovat. Zvláštní část důvodové zprávy k zákonu č. 38/2021 Sb. odůvodňuje stanovenou

bezúplatnost pouze tím, že ta „[…] vychází z konstrukce existence účtu u peněžního ústavu, na který je veden výkon rozhodnutí proti povinnému“. K samotným podmínkám vedení chráněného účtu dále důvodová zpráva dodává, že „[s]myslem úpravy je, co nejméně zasáhnout do existujících vztahů mezi peněžním ústavem a povinným a zároveň ve veřejném zájmu zajistit, aby výkonu rozhodnutí nepodléhaly fakticky finanční prostředky, u nichž to zákon zakazuje, a posílila se transparentnost bezhotovostních převodů i samotného výkonu rozhodnutí. Zároveň se stanoví nově pravidlo, že podmínky vedení účtu, na který je veden výkon rozhodnutí proti povinnému, se nesmí měnit v závislosti na tom, zda je či není na něho veden výkon rozhodnutí. K této změně dochází vzhledem k praxi některých bank, které v souvislosti s exekucí účtují nemalé bankovní poplatky navíc, přičemž bankovní praxe je různorodá […] Proto se při zavedení chráněného účtu do právního řádu České republiky navrhuje tato základní změna, která ve veřejném zájmu zvyšuje účinnost a funkčnost regulace při výkonu rozhodnutí“.

69. Zrekonstruuje-li Ústavní soud pro účely svého posouzení sledovaný cíl napadeného ustanovení jak z jeho textu a (převážně teleologického) výkladu, tak i ze související důvodové zprávy, dojde k závěru, že je jím sledována ochrana povinných před nepřiměřeně vysokým zpoplatněním zřízení a vedení chráněného účtu peněžními ústavy, a v konečném důsledku zmírnění majetkové zátěže povinných spojené s nuceným výkonem rozhodnutí. Takto vymezený cíl je podle Ústavního soudu legitimní.

70. Na tomto místě je rovněž třeba zohlednit, že v kontrapozici aspektů práva podnikat předjímaných čl. 26 odst. 1 Listiny Ústavní soud již v minulosti dovodil povinnost státu omezovat podnikání v zájmu ochrany práv a svobod jiných osob, např. ve spotřebitelských vztazích [k tomu viz nález ze dne 2. 7. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 2/19 (N 125/95 SbNU 27; 223/2019 Sb.)], ochrany zdraví, života nebo majetku jiných (viz bod 41 odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 43/18).

71. Napadené ustanovení (potažmo celý institut chráněného účtu) vstupuje do úpravy soukromoprávních vztahů na vysoce regulovaném segmentu podnikání, v němž působí omezený počet podnikatelských subjektů, které podléhají přísnému státnímu dohledu a kontrole. Povinnost omezovat podnikání v zájmu ochrany práv a svobod jiných a s tím související prostor zákonodárce (jeho diskrece a limity) pro zákonné omezení výkonu podnikatelské činnosti ve smyslu čl. 26 odst. 2 Listiny jsou proto v oblasti poskytování peněžních služeb (jakož i v rámci celého finančního trhu) zásadně širší než v jiných, méně regulovaných podnikatelských odvětvích. Preferuje-li zákonodárce ochranu povinných na úkor peněžních ústavů a jejich – převážně majetkových – zájmů, nelze považovat sledované omezení jejich podnikatelské činnosti za nelegitimní, natož svévolné.

72. Jde-li o poslední (čtvrtý) krok testu rozumnosti, Ústavní soud konstatuje, že napadené ustanovení je k dosažení svého cíle rozumným prostředkem, resp. nemůže učinit závěr, že by posuzovaná právní úprava upravující rovnováhu mezi protichůdnými zájmy – tj. ochranou povinných na straně jedné a ochranou majetkových zájmů peněžních ústavů na straně druhé – byla zjevně iracionální [srov. bod 48 odůvodnění nálezu ze dne 24. 4. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 54/10 (N 84/65 SbNU 121; 186/2012 Sb.) či bod 374 odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 1/12]. Namítá-li navrhovatelka výslovně nerozumnost napadeného ustanovení, není z jejího návrhu patrné, v čem má konkrétně spočívat.

73. Nemá-li být test racionality vyprázdněn, poměřuje Ústavní soud rozumnost posuzovaného zákonného prostředku s racionalitou možné lepší právní úpravy. Musí proto existovat překážka, přes kterou nerozumná právní úprava ve srovnání s jinou, rozumnou, neprojde (viz např. bod 43 odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 37/16). Chtěl-li zákonodárce dosáhnout zamýšleného účinku (sledovaného cíle), přichází v úvahu pouze taková právní úprava, jež by náklady spojené se zřízením a vedením chráněného účtu přenesla na stát, jak částečně předestírá navrhovatelka. Rovněž i zde se však prolíná nastíněné východisko, podle

něhož je v případech vysoce regulovaného podnikatelského odvětví, v němž může působit pouze omezený počet podnikatelských subjektů, dána zákonodárci volnější úvaha při vyvažování jednotlivých veřejných zájmů a rozložení nákladů na jejich zajištění.

74. K tomu je dále – vyjma již opakovaně zmíněné nízké (až nulové) intenzity zátěže s napadeným ustanovením spojené – třeba poznamenat, že právní úprava chráněného účtu oproti své původní předloze nevylučuje možnost zpoplatnění jiných, s chráněným účtem spojených služeb. Současně ani nezasahuje do možnosti požadovat úplatu za zřízení a vedení platebního účtu, jehož existence (a exekuční postižení) u téhož peněžního ústavu je zákonnou podmínkou zřízení chráněného účtu. V případě chráněného účtu tak tedy jde – jak přiléhavě uvádí ve svém vyjádření Česká národní banka – pouze o jakousi „oddělenou část obstaveného účtu“, jehož vedení za úplatu není vyloučeno. Právní úpravu, jež má za cíl odbřemenění povinných při řádné správě jejich financí, nelze považovat za nerozumnou, nebo snad dokonce svévolnou. Tím spíše v kontextu toho, že napadeným ustanovením nejsou dotčeny právní vztahy (a případná úplata) související se zřízením a vedením (běžného) platebního účtu, kterým osoba žádající o zřízení chráněného účtu u téhož platebního ústavu již musí disponovat.

75. Právní úprava, jež by předmětné náklady kladla na samotné povinné, by zjevně identifikovaného cíle nebyla způsobilá dosáhnout, či přesněji řečeno, nikoli v takovém – zamýšleném – rozsahu. V této souvislosti lze též přisvědčit České národní bance, že případná derogace napadeného ustanovení by nepřinesla kýžený efekt v podobě možnosti požadovat úplatu za zřízení a vedení chráněného účtu podle tržních podmínek, je-li současně peněžní ústav povinen vést chráněný účet za podmínek, jimiž se řídí účet, na který je veden výkon rozhodnutí proti povinnému (§ 304c odst. 1 věta čtvrtá o. s. ř.).

76. Závěrem této části Ústavní soud dodává, že jeho konkluze neznamenají, že by potvrzoval zákonodárcem zvolené řešení jako jediné možné, nebo dokonce nejlepší. Na tomto místě zdůrazňuje své závěry vyjádřené v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 83/06, v němž vyložil, že se „zabývá pouze ústavněprávními aspekty napadených ustanovení, a nevyjadřuje se k jejich vhodnosti a účelnosti, např. z hlediska existence svobodného trhu a podobně; není povolán k posuzování ekonomických aspektů nutnosti a nezbytnosti např. různých úprav týkajících se podnikání vzhledem k potřebě zajištění jednotlivých, často vedle sebe nebo dokonce i proti sobě stojících (údajných) veřejných zájmů. Výběr omezujících kontrolních nástrojů a míra jejich uplatnění jsou primárně úkolem zákonodárce. Jedině Parlament jako zastupitelský orgán může v našem ústavním systému takové kroky učinit. Jeho odpovědnost za rozpoznání problémů, jež si žádají regulaci, volbu nástrojů a jejich účinky, které mohou být někdy i záporné, je v prvé řadě politická“ [bod 179 odůvodnění citovaného nálezu; viz též bod 85 odůvodnění nálezu ze dne 12. 5. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 55/13 (N 93/77 SbNU 339; 170/2015 Sb.), bod 55 odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 43/18 nebo bod 41 odůvodnění nálezu ze dne 28. 6. 2022 sp. zn. Pl. ÚS 104/20 (N 79/112 SbNU 193; 254/2022 Sb.)]. Ingerence Ústavního soudu do zákonodárné činnosti je namístě pouze tehdy, jestliže v ní shledá prvky protiústavnosti – ty však v napadeném ustanovení neshledal.

77. Ústavní soud proto shrnuje, že povinnost k bezplatnému zřízení a vedení chráněného účtu není protiústavním omezením práva podnikat zaručeného v čl. 26 odst. 1 Listiny či překročením mezí plynoucích z čl. 4 odst. 4 a čl. 26 odst. 2 Listiny. Napadená úprava prošla testem rozumnosti, neboť nezasahuje do samotného jádra práva podnikat, sleduje legitimní cíl a k dosažení tohoto cíle zvolila rozumné, a nikoliv svévolné prostředky.

VI. 3 K namítanému porušení čl. 1 Listiny

78. Ústavní soud ve své ustálené rozhodovací praxi vychází z toho, že právo na rovné zacházení je zaručeno jednak v čl. 1 Listiny jako samostatné základní právo, jehož se lze domáhat přímo a bez dalšího (rovnost neakcesorická), jednak jako základní právo podmíněné,

jehož se lze domáhat podle čl. 3 odst. 1 Listiny jen ve spojení s tvrzeným zásahem do jiného základního práva či svobody chráněné Listinou (rovnost akcesorická) [blíže k principu rovnosti viz nález Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky ze dne 8. 10. 1992 sp. zn. Pl. ÚS 22/92 (Sbírka usnesení a nálezů Ústavního soudu ČSFR, nález č. 11, s. 41); dále viz nálezy ze dne 4. 6. 1997 sp. zn. Pl. ÚS 33/96 (N 67/8 SbNU 163; 185/1997 Sb.), ze dne 25. 6. 2002 sp. zn. Pl. ÚS 36/01 (N 80/26 SbNU 317; 403/2002 Sb.), ze dne 18. 8. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 7/03 (N 113/34 SbNU 165; 512/2004 Sb.) nebo ze dne 22. 1. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 32/17 (N 9/92 SbNU 86; 71/2019 Sb.)].

79. Samo rozlišování akcesorické či neakcesorické rovnosti v řízení o kontrole právních předpisů před Ústavním soudem nemá klíčový význam. Rozhodným je zejména důvod odlišného zacházení, tedy stanovený rozlišovací znak, a zároveň konkrétní právo či statek, ve vztahu ke kterému je odlišně zacházeno. Tomu pak musí odpovídat nároky kladené Ústavním soudem na zdůvodnění legitimity (ospravedlnění) odlišného zacházení [viz body 100 a 101 odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 18/15 nebo bod 51 odůvodnění nálezu ze dne 1. 10. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 5/19 (N 168/96 SbNU 144; 303/2019 Sb.)]

80. Zvýhodňuje-li zákonná úprava jednu skupinu či kategorii osob oproti jiným, nemůže být sama o sobě bez dalšího označena za rozpornou s principem rovnosti. Zákonodárce musí mít určitý prostor k úvaze, zda takové preferenční zacházení zakotví. Aby došlo k porušení práva na rovné zacházení, musí se s různými subjekty, které se nacházejí ve stejné nebo srovnatelné situaci, zacházet rozdílným způsobem, aniž by existovaly objektivní a rozumné důvody pro uplatněný rozdílný přístup [srov. např. nález ze dne 21. 1. 2003 sp. zn. Pl. ÚS 15/02 (N 11/29 SbNU 79; 40/2003 Sb.), ze dne 22. 1. 2008 sp. zn. Pl. ÚS 54/05 (N 16/48 SbNU 167; 265/2008 Sb.), ze dne 15. 11. 2011 sp. zn. Pl. ÚS 20/09 (N 195/63 SbNU 247; 36/2012 Sb.) nebo bod 75 odůvodnění nálezu ze dne 15. 5. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 17/11 (N 102/65 SbNU 367; 220/2012 Sb.)].

81. Navrhovatelka napadenému ustanovení mimo jiné vytýká jeho rozpornost s čl. 1 Listiny, tj. tzv. neakcesorickou rovností, kterou spatřuje v tom, že napadené ustanovení zvýhodňuje povinné oproti dalším osobám, jimž peněžní ústavy zřizují a vedou „nechráněné“ účty za úplatu. V této souvislosti také namítá, že se napadené ustanovení naopak vztahuje i na subjekty, jimž by tato výhoda podle navrhovatelky (zřejmě) neměla plynout. Porušení rovnosti akcesorické navrhovatelka výslovně nenamítá.

82. Svůj závěr o namítané nerovnosti staví navrhovatelka konkrétně na tom, že je-li cílem napadeného ustanovení pomoci sociálně slabším a potřebným, pak selektivně upřednostňuje pouze dílčí skupiny potřebných osob (povinných). Uvedená námitka je však podle Ústavního soudu lichá, a to ze dvou důvodů:

83. Za prvé, navrhovatelka vychází z nepřiléhavě obecného vymezení účelu napadeného ustanovení, potažmo celé právní úpravy chráněného účtu, jímž je však konkrétně ochrana povinných osob, na něž pouze se institut chráněného účtu vztahuje (viz též body 67 a 68 výše). Za druhé, navrhovatelkou předestírané okruhy osob – tj. osoby v tíživé sociální situaci a povinní – nejsou v abstraktní rovině srovnatelné, resp. nejde (nezbytně) o rozdílné kategorie. Není totiž vyloučeno, že se uvedené okruhy osob mohou prolínat, neboť v zásadě každá fyzická osoba může eventuálně čelit nucenému výkonu rozhodnutí (třeba právě z důvodu tíživé sociální situace), a stát se tak osobou povinnou, jež by mohla institutu chráněného účtu – bezplatně zřízeného a vedeného – využít. Již proto nemůže v případě napadeného ustanovení jít o ústavně nepřípustné odlišné zacházení ve smyslu čl. 1 Listiny (popř. čl. 3 odst. 1 Listiny).

84. Navrhovatelka dále namítá, že za předpokladu existence veřejného zájmu na ochraně dlužníků v exekuci napadené ustanovení nečiní rozdíl mezi důvody, pro které daná osoba nucenému výkonu rozhodnutí podléhá (v této souvislosti poukazuje na dluhy vzniklé zaviněným jednáním, v důsledku trestné činnosti, na přednostní pohledávky aj.). K tomu

Ústavní soud uvádí toliko, že uvedená námitka vůbec není způsobilá založit závěr o rozporu přezkoumávané právní úpravy s požadavkem rovnosti, neboť napadené ustanovení nikterak nediferencuje mezi okruhy povinných (resp. mezi osobami, jež mohou z napadeného ustanovení benefitovat), přitom – jak bylo uvedeno výše – kategorie povinného je svým rozsahem univerzální. Jinými slovy, není apriorně omezen okruh osob, jež se mohou stát povinnými. Není zde tedy subjekt, s nímž by bylo nakládáno rozdílně. Vůči tomu, že se napadené ustanovení vztahuje pouze na fyzické osoby (nikoli na osoby právnické), navrhovatelka nijak nebrojí.

85. Ačkoli tak navrhovatelka výslovně nečiní, je třeba případnou nerovnost rozlišovat nejen ve vztahu k osobám, v jejichž prospěch napadené ustanovení působí (tj. povinní), ale i ve vztahu k osobám, na něž povinnost k bezplatnému zřízení a vedení chráněného účtu dopadá (tj. peněžní ústavy). Pod druhou rovinu pak lze (alespoň obrysově) podřadit strohé konstatování navrhovatelky, že v důsledku bezplatného zřizování a vedení chráněných účtů může nastat disproporce mezi počtem chráněných účtů u tradičních peněžních ústavů a ústavů nově vzniklých. Navrhovatelka však blíže nekonkretizuje, v čem má tato disproporce spočívat. Ani Ústavní soud sám nemá žádný důvod se domnívat, že by napadené ustanovení nepřiměřeně dopadalo na určitý okruh subjektů, vztahuje-li se na všechny peněžní ústavy bez rozdílu.

VI. 4 K ostatním námitkám

86. Jde-li o zbývající námitky navrhovatelky, uvádí k nim Ústavní soud následující:

87. Jako zcela nepřípadnou Ústavní soud odmítá argumentační konstrukci navrhovatelky, podle které by nezrušení napadeného ustanovení Ústavním soudem zavdávalo podklad pro svévolné zásahy zákonodárce do práv třetích osob (zaručených čl. 11 odst. 1 a čl. 26 Listiny). Abstraktní přezkum právních předpisů totiž Ústavní soud provádí s přihlédnutím ke konkrétním aspektům a okolnostem, tak jak učinil i v nyní projednávané věci, kdy však rozpor napadeného ustanovení s ústavním pořádkem neshledal.

88. Dále námitka, že napadené ustanovení – vložené do občanského soudního řádu coby civilního kodexu – míří do soukromoprávní sféry, tj. že upravuje práva a povinnosti soukromoprávních subjektů v rovině závazkového práva, nemá ústavní relevanci. Již v minulosti Ústavní soud zdůraznil, že dochází k častějšímu a užšímu prolínání, kombinaci i vzájemnému intenzivnímu ovlivňování prvků soukromoprávních a veřejnoprávních [nález ze dne 10. 1. 2001 sp. zn. Pl. ÚS 33/2000 (N 5/21 SbNU 29; 78/2001 Sb.)]. Ke stírání hranic mezi soukromým a veřejným právem může docházet i v rámci jednoho právního předpisu, sama o sobě však taková skutečnost neústavnost právní úpravy nezakládá [bod 178 odůvodnění nálezu ze dne 27. 3. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 7/17 (N 55/88 SbNU 727; 81/2018 Sb.)].

89. Konečně, jde-li o námitku navrhovatelky, že veřejného zájmu – tj. zabránění protizákonným excesům při provádění exekuce či soudního výkonu rozhodnutí – lze docílit cestou řádného fungování státu a samosprávy soudních exekutorů, a proto je podle ní použitý prostředek nepřiměřený, Ústavní soud konstatuje, že tato námitka se zjevně míjí s podstatou přezkumu nyní posuzované věci. Navrhovatelka totiž v této části polemizuje se smyslem a účelem institutu chráněného účtu jako takového, vůči němuž (potažmo celé související právní úpravě) však nebrojí.

VII. Závěr

90. Ze všech shora uvedených důvodů rozhodl Ústavní soud v souladu s § 70 odst. 2 zákona o Ústavním soudu tak, že návrh zamítl.

Č. 29
Dokazování v řízení o náhradě nemajetkové újmy za zpožděný let (sp. zn. I. ÚS 1758/22 ze dne 21. února 2023)

I když jde o věc bagatelní, není možno odhlížet od existující judikatury, včetně nálezových rozhodnutí Ústavního soudu, jelikož zákonem stanovená částka nemůže být absolutní či jedinou mezní hranicí pro připuštění ústavněprávního přezkumu ve výjimečných případech zásadních pochybení orgánů veřejné moci s důsledky pro samotnou esenci určitého ústavně zaručeného základního práva u bagatelních věcí. Ani u těchto věcí totiž nelze slevit ze základních principů, na nichž je založeno základní právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a jeho právo na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, když nelze ani odhlížet od existující judikatury, včetně nálezových rozhodnutí Ústavního soudu. Součástí práva na spravedlivý (řádný) proces je totiž i zásada předvídatelnosti soudního rozhodování a s ní spojený princip právní jistoty a ochrana legitimního očekávání účastníků řízení. Vyjádřením zásady předvídatelnosti v soudním řízení je mj. i skutečnost, že soudy budou rozhodovat ve srovnatelných případech obdobně (srov. i § 13 občanského zákoníku).

Jestliže je z hlediska naplnění podmínek pro vznik odpovědnosti leteckého dopravce za zpoždění letu podle nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 ze dne 11. 2. 2004, kterým se stanoví společná pravidla náhrady a pomoci cestujícím v letecké dopravě v případě odepření nástupu na palubu, zrušení nebo významného zpoždění letů a kterým se zrušuje nařízení (EHS) č. 295/91, v dokazování před obecným soudem za jediný klíčový a věrohodný podklad k prokázání délky zpoždění letu v cílovém místě určení pro zkoumaný případ považován toliko záznam o provedení letu, vypracovaný provozujícím leteckým dopravcem, který má možnost s údaji zapisovanými do takového záznamu volně disponovat podle svých zájmů, je takový postup odporující smyslu a účelu nařízení, spočívajícím v ochraně cestujících (spotřebitelů) jako slabší smluvní strany. Cestující by v takovém případě neměli ve sporu s provozujícím leteckým dopravcem fakticky žádnou možnost prokázat délku zpoždění letu, neboť i pokud by svá tvrzení o délce zpoždění letu prokazovali jakýmikoliv jinými důkazními prostředky, například výpisy o letech z různých zdrojů, informacemi z letišť či od řízení letového provozu, svědeckými výpověďmi atp., byla by pro zjištění délky zpoždění letu v cílovém místě rozhodující toliko informace obsažená v záznamu o provedení letu vyhotoveném provozujícím leteckým dopravcem, a to bez ohledu na její správnost.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka a soudců Jaromíra Jirsy a Pavla Šámala (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatele Jiřího Adamovského, zastoupeného Mgr. Petrem Novákem, advokátem, sídlem Čichnova 1294/23a, Brno, proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 31. března 2022 č. j. 27 C 390/2021-37, za účasti Obvodního soudu pro Prahu 6 jako účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 31. března 2022 č. j. 27 C 390/2021-37 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 31. března 2022 č. j. 27 C 390/2021-37 se proto ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí, přičemž tvrdí, že jím byla porušena základní práva zakotvená v čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti, z napadeného rozhodnutí a z vyžádaného spisu sp. zn. 27 C 390/2021, vedeného u Obvodního soudu pro Prahu 6 (dále jen „obvodní soud“), se podává, že obvodní soud napadeným rozsudkem zamítl žalobu, kterou se stěžovatel domáhal po žalované obchodní společnosti Smartwings, a. s., (dále jen „žalovaná“) zaplacení částky 400 eur spolu s úrokem z prodlení ve výši 10 % ročně z této částky za dobu od 11. 12. 2019 do zaplacení (výrok I), a dále rozhodl, že stěžovatel je povinen zaplatit žalované na náhradě nákladů řízení částku 900 Kč (výrok II). Stěžovatel se v předmětné věci po žalované domáhal zaplacení žalované částky s odůvodněním, že se dne 2. 9. 2019 účastnil letu žalované č. QS 1146 z Prahy na Rhodos. Uvedený let byl na příletu zpožděn o více než 3 hodiny, když oproti plánovanému příletu v 8:35 hod. letadlo přistálo v 11:40 hod. V souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 ze dne 11. 2. 2004, kterým se stanoví společná pravidla náhrady a pomoci cestujícím v letecké dopravě v případě odepření nástupu na palubu, zrušení nebo významného zpoždění letů a kterým se zrušuje nařízení (EHS) č. 295/91, (dále též jen „Nařízení“) a v souladu s judikaturou Evropského soudního dvora (rozhodnutí STURGEON C-402/07; NELSON, TUI C-581/10) mu podle čl. 7 vznikl nárok na úhradu žalované částky ve výši 400 eur. Obvodní soud v odůvodnění svého rozhodnutí poukázal na to, že v řízení bylo výpisem z elektronického evidenčního datového systému AIMS prokázáno, že k otevření dveří letadla došlo v čase 2 hodiny a 59 minut po plánovaném času příletu, zpoždění tedy nedosáhlo času 3 hodin, a proto žalobu jako nedůvodnou zamítl. Obvodní soud dodal, že existence a charakteristika elektronického leteckého operačního systému, jakož i skutečnost, že tento operační systém je certifikován v mezinárodním měřítku Mezinárodní organizací pro normalizaci (ISO 9001:2000), vyplývají z internetově dostupných údajů (www.aims.aero). Povinnost letecké společnosti tento systém používat a údaje v něm uchovávat vyplývá z nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 216/2008, o společných pravidlech v oblasti civilního letectví a o zřízení Evropské agentury pro bezpečnost letectví, kterým se ruší směrnice Rady 91/670 EHS, nařízení (ES) č. 1592/2002 a směrnice 2004/36/ES. Obvodní soud uvedené záznamy dodané žalovanou považoval za dostatečně věrohodné, neboť je povinností žalované tyto záznamy stanoveným způsobem zaznamenávat, uchovávat a archivovat u organizace Eurocontrol (Evropská organizace pro bezpečnost leteckého provozu), jež byla vytvořena na základě mezinárodní dohody, k níž Česká republika přistoupila ke dni 1. 1. 1996, jak vyplývá ze sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 159/1996 Sb. V řízení nebyla zjištěna žádná skutečnost, která by měla dávat důvod k pochybnostem o věrohodnosti těchto záznamů.

II. Argumentace stěžovatele

3. V ústavní stížnosti stěžovatel namítá, že obvodní soud v předmětné věci neprováděl dokazování nestranně, ale ve prospěch žalované. Ačkoli stěžovatel předložil obvodnímu soudu za účelem prokázání délky zpoždění letu přesahující hranici významného zpoždění letu ve smyslu Nařízení a relevantní judikatury Soudního dvora Evropské unie několik listinných důkazů opatřených z různých zdrojů, které nezávisle na sobě tvrzení stěžovatele o délce zpoždění letu potvrdily, obvodní soud při posuzování délky zpoždění letu vycházel toliko z důkazu předloženého žalovanou.

4. Stěžovatel konkrétně obvodnímu soudu předložil dva informační výpisy o průběhu letu, a to ze specializovaných portálů www.flighstats.com a www.flightera.net, které shromažďují informace o časech odletů a příletů letů zejména z údajů poskytnutých letišti, řídícími letového provozu či leteckými dopravci. Jde o nezávislé zdroje provozované subjekty odlišnými od žalované, přičemž informace zde obsažené užívají nejen cestující, ale i letečtí dopravci.

5. Ačkoli stěžovatel navrhl provedení výše uvedených důkazů, které nezávisle na sobě a shodně potvrdily jeho žalobní tvrzení, podle kterého délka zpoždění letu v cílovém místě určení přesáhla tři hodiny, obvodní soud k žádnému z těchto důkazů při posuzování jeho nároku nepřihlédl. Naopak, obvodní soud při zjišťování délky zpoždění letu v cílovém místě určení vycházel pouze ze záznamu o provedení letu vyhotoveného žalovanou (tzv. journey log), který žalovaná předložila k důkazu. Stěžovatel poukazuje na to, že tato listina je přepisem informací ručně zaznamenaných pilotem letounu operujícího předmětný let. Jde o listinu vyhotovenou samotnou žalovanou, která navíc obsahuje údaje získané ručním záznamem. Nejenže tak listinu vyhotovila sama žalovaná se zájmem na výsledku soudního řízení, ale navíc se v této listině mohou v důsledku selhání lidského faktoru nacházet nesprávné informace. Údaje o příletu letu obsažené v této listině se navíc liší od všech ostatních údajů obsažených v informačních výpisech o letu.

6. Stěžovatel spatřuje ve výše uvedeném postupu obvodního soudu tendenční přístup k hodnocení důkazů. Obvodní soud i přesto, že stěžovatel důvodnost svého nároku doložil několika různými podklady z několika různých zdrojů, uvěřil pouze důkazu předloženému a především vyhotovenému žalovanou – záznamu o provedení letu (tzv. journey log), byť údaje obsažené v této listině nekorespondovaly s dalšími údaji o délce zpoždění letu v cílovém místě určení, které byly v průběhu řízení před obvodním soudem zjištěny. Takový postup podle stěžovatele odporuje zásadě volného hodnocení důkazů, kdy obvodní soud opomněl zhodnotit všechny předložené důkazy každý jednotlivě a v jejich vzájemné souvislosti.

7. Stěžovatel dále obvodnímu soudu vytýká, že při svém rozhodování o důvodnosti jeho nároku nerespektoval existující judikaturu Ústavního soudu, konkrétně nález ze dne 7. 2. 2022 sp. zn. II. ÚS 2226/21 (N 13/110 SbNU 121; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz), týkající se povahy důkazu záznamem o provedení letu, tzv. journey logu a přístupu obecného soudu k hodnocení takového důkazu, čímž stěžovateli odepřel možnost řádné procesní obrany a narušil jeho právní jistotu. Stěžovatel dále namítá nedostatečné odůvodnění napadeného rozsudku a jeho nepřezkoumatelnost, čímž došlo k porušení jeho práva na soudní ochranu. Jestliže se soud prvního stupně odchýlil od existující rozhodovací praxe, respektive tuto při svém rozhodování opomněl aplikovat, přičemž svůj postup nikterak neodůvodnil, zásadním způsobem narušil transparentnost soudního rozhodování, důvodné očekávání stěžovatele a jeho právní jistotu a zároveň zasáhl do jeho ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces a zákonného soudce.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, jenž byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu"). Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

IV. Vyjádření účastníků řízení

9. Soudce zpravodaj zaslal podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnost k vyjádření obvodnímu soudu a žalované.

10. Obvodní soud ve svém vyjádření uvedl, že podle výkladových stanovisek Komise ES [Sdělení Komise – Pokyny pro výklad nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004, kterým se stanoví společná pravidla náhrad a pomoci cestujícím v letecké dopravě v případě odepření nástupu na palubu, zrušení nebo významného zpoždění letů, a nařízení Rady (ES) č. 2027/97 o odpovědnosti leteckého dopravce v případě nehod ve znění nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 889/2002], publikovaných pod č. C/2016/3502, bodem 3. 3. 2. „Významné zpoždění", Soudní dvůr Evropské unie rozhodl, že nejméně tříhodinové zpoždění při příletu zakládá stejná práva s ohledem na náhradu škody jako zrušení (podrobnosti viz oddíl 4.4.5 týkající se náhrady škody) a podle bodu 3.3.3 Měření zpoždění při příletu a pojem „čas příletu". Soudní dvůr Evropské unie dospěl k závěru, že pojem „čas příletu" používaný k určení rozsahu zpoždění, které postihlo cestující v letecké dopravě, označuje okamžik, kdy se otevřou alespoň jedny dveře letadla, přičemž se rozumí, že cestující jsou v tomto okamžiku oprávněni letadlo opustit, a Soudní dvůr Evropské unie uvádí (shodný bod výkladových stanovisek), že by provozující letecký dopravce měl evidovat čas příletu například na základě podepsaného prohlášení letové posádky nebo přepravního jednatele. Takovým prohlášením je tzv. journey log, a soud uvedené záznamy dodané žalovanou považuje za dostatečně věrohodné, neboť je povinností žalované tyto záznamy uchovávat a archivovat u organizace Eurocontrol (Evropská organizace pro bezpečnost leteckého provozu), jež byla vytvořena na základě mezinárodní dohody, k níž Česká republika přistoupila ke dni 1. 1. 1996, jak vyplývá ze sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 159/1996 Sb. V řízení nebyla zjištěna žádná skutečnost, která by dávala důvod k pochybnostem o věrohodnosti těchto záznamů. Je povinností leteckých společností tyto údaje stanoveným způsobem zaznamenávat a uchovávat.

11. Žalovaná se ve stanovené lhůtě k podané ústavní stížnosti nevyjádřila. Protože nedoložila ani plnou moc ke svému zastupování v řízení před Ústavním soudem, Ústavní soud s ní dále jako s vedlejší účastnicí nejednal.

12. Vyjádření obvodního soudu zaslal Ústavní soud stěžovateli k replice, který se k němu ve stanovené lhůtě nevyjádřil.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

13. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní" instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko" přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou

v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady přitom jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

A) Obecná východiska pro posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud opakovaně ve svých rozhodnutích vyslovil, že i když jde o tzv. bagatelní věc, která zpravidla nemůže dosáhnout ústavněprávní roviny, je třeba zdůraznit, že zákonem stanovená částka nemůže být absolutní či jedinou mezní hranicí pro připuštění ústavněprávního přezkumu bagatelních věcí. Ani u těchto věcí nelze slevit ze základních principů, na nichž je založen řádný proces, tak jak to již bylo opakovaně v nálezech Ústavního soudu vymezeno [srov. nález Ústavního soudu ze dne 26. 3. 2014 sp. zn. IV. ÚS 4546/12 (N 44/72 SbNU 509) nebo nález ze dne 31. 10. 2022 sp. zn. III. ÚS 1847/22 (N 128/114 SbNU 230)]. Proto v minulosti i u tzv. bagatelních věcí připustil ústavněprávní přezkum, to však jen ve výjimečných (excesivních) případech evidentní svévole orgánů veřejné moci vůči stěžovateli, např. když se orgán veřejné moci dopustil natolik zásadních pochybení, že v jejich důsledku nastala kolize se samotnou esencí určitého ústavně zaručeného základního práva, zpravidla práva na soudní ochranu [srov. např. nález ze dne 17. 3. 2009 sp. zn. I. ÚS 3143/08 (N 59/52 SbNU 583)], přičemž tak Ústavní soud činil vždy s ohledem na intenzitu kvalitativních i faktických (kvantitativních) dopadů na osobu stěžovatele, resp. na jeho majetkové poměry, příp. s ohledem na jiné okolnosti daného případu [srov. např. nález ze dne 10. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 3725/13 (N 55/73 SbNU 89)].

15. V nálezu ze dne 7. 2. 2022 sp. zn. II. ÚS 2226/21 Ústavní soud vyslovil, že jednou ze základních podmínek ústavně souladného rozhodnutí je požadavek přesvědčivého, racionálního a vyčerpávajícího zdůvodnění rozhodnutí orgánů veřejné moci. Nemá-li soudní rozhodnutí nést znaky libovůle, je soud vždy povinen se vypořádat se všemi výhradami, které byly v konkrétním soudním řízení uplatněny, jakož i se vším pro spor relevantním, co vyšlo v řízení najevo. Jde-li o řízení jednoinstanční, je od soudu nutno vyžadovat zvláštní pečlivost, neboť na případná pochybení či nesrovnalosti již žádný z účastníků řízení následně nemůže v řádném procesu reagovat. To vyžaduje také přísnější přístup Ústavního soudu a odůvodňuje přezkum i jinak bagatelních věcí. Pokud za jediný klíčový a věrohodný podklad k prokázání délky zpoždění letu v cílovém místě určení měl být pro zkoumaný případ považován toliko záznam o provedení letu, vypracovaný provozujícím leteckým dopravcem, který má možnost s údaji zapisovanými do takového záznamu volně disponovat podle svých zájmů, je takový postup odporující smyslu a účelu nařízení, spočívajícím v ochraně cestujících jako slabší smluvní strany. Cestující by v takovém případě neměli ve sporu s provozujícím leteckým dopravcem fakticky žádnou možnost prokázat délku zpoždění letu, neboť i pokud by svá tvrzení o délce zpoždění letu prokazovali jakýmikoliv jinými důkazními prostředky, například právě výpisy o letech z různých zdrojů, informacemi z letišť či od řízení letového provozu, svědeckými výpověďmi atp., byla by pro zjištění délky zpoždění letu v cílovém místě rozhodující toliko informace obsažená v záznamu o provedení letu vyhotoveném provozujícím leteckým dopravcem, a to bez ohledu na její správnost.

16. V nálezu ze dne 31. 10. 2022 sp. zn. III. ÚS 1847/22 Ústavní soud vyslovil, že i když jde o věc bagatelní, není možno odhlížet od existující judikatury, včetně nálezových rozhodnutí Ústavního soudu, jelikož zákonem stanovená částka nemůže být absolutní či jedinou mezní hranicí pro připuštění ústavněprávního přezkumu ve výjimečných případech zásadních pochybení orgánů veřejné moci s důsledky pro samotnou esenci určitého ústavně zaručeného základního práva u bagatelních věcí. Ani u těchto věcí totiž nelze slevit ze základních principů, na nichž je založen řádný proces. Vyšel-li obvodní soud při prokazování, zda došlo k naplnění podmínek pro vznik odpovědnosti leteckého dopravce za zpoždění letu

podle Nařízení pouze ze záznamu doby příletu letadla v elektronickém evidenčním datovém systému AIMS, který předložil letecký dopravce, a na jeho základě soud dovodil, že nárok stěžovatele není důvodný, aniž byl veden závěrem nálezu Ústavního soudu ze dne 7. 2. 2022 sp. zn. II. ÚS 2226/21, podle něhož nemá soud opomenout jako důkaz i sdělení letiště o době přistání letadla a čas odletu a příletu závazně pro dopravce stanovený v jeho rezervaci, odporuje postup soudu smyslu a účelu Nařízení, spočívajícím v ochraně cestujících jako slabší smluvní strany. Ústavní soud proto neshledal důvod, aby bylo postupováno v dané věci odchylně, zvláště bez vysvětlení, z jakého důvodu soud k nálezové judikatuře nepřihlédl.

17. V nálezu ze dne 25. 10. 2022 sp. zn. I. ÚS 1768/22 (N 127/114 SbNU 226) Ústavní soud vyslovil, že jedním z komponentů práva na spravedlivý (řádný) proces je i zásada předvídatelnosti soudního rozhodování. Vyjádřením zásady předvídatelnosti v soudním řízení je mj. i skutečnost, že soudy budou rozhodovat ve srovnatelných případech obdobně (srov. též § 13 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník). Změna interpretace či aplikace práva obecnými soudy je možná, musí být však náležitě, přesvědčivě a ústavně konformně odůvodněna [srov. nález ze dne 19. 12. 2017 sp. zn. III. ÚS 1441/17 (N 234/87 SbNU 801)]. O to více v situaci, kdy účastník sám poukáže na předchozí relevantní rozhodnutí v obdobné věci. Tato námitka musí být zahrnuta do odůvodnění rozhodnutí a řádně vypořádána [srov. nálezy ze dne 31. 7. 2017 sp. zn. III. ÚS 1167/17 (N 134/86 SbNU 273) a ze dne 17. 8. 2018 sp. zn. II. ÚS 387/18 (N 138/90 SbNU 259)].

B) Aplikace obecných východisek na posuzovaný případ

18. Jak bylo výše uvedeno, i když jde o věc bagatelní, není možno odhlížet od existující judikatury, včetně nálezových rozhodnutí Ústavního soudu. Stěžovatel v ústavní stížnosti poukazoval na nález Ústavního soudu ze dne 7. 2. 2022 sp. zn. II. ÚS 2226/21, který je plně použitelný i na posuzovanou věc (v této souvislosti je možno odkázat i na další později vydané nálezy ze dne 25. 10. 2022 sp. zn. I. ÚS 1768/22 a ze dne 31. 10. 2022 sp. zn. III. ÚS 1847/22). Ústavní soud má proto za to, že stávající okolnosti případu odůvodňují potřebu jeho zásahu, přičemž zásadní pochybení obvodního soudu spatřuje v nerespektování uvedené nálezové judikatury Ústavního soudu.

19. V nyní posuzované věci vyšel obvodní soud pouze z elektronického evidenčního datového systému AIMS a na jeho základě dovodil, že nárok stěžovatele na zaplacení částky ve výši 400 eur s příslušenstvím z titulu náhrady za zpoždění letu provozovaného žalovanou není důvodný, když vzal za prokázané, že k otevření dveří umožňujícího výstup pasažérů z letadla došlo v čase 2 hodiny a 59 minut po plánovaném času příletu, tedy v době, kdy ještě nebyly splněny podmínky pro aplikaci Nařízení (kdy tedy ještě nedošlo k naplnění hypotézy zakládající odpovědnost žalované za zpoždění letu). I když lze argumentovat rozhodnutími Soudního dvora Evropské unie, popř. výkladovými stanovisky Evropské komise, která obvodní soud uvádí v napadeném rozhodnutí a shodně pak i ve svém vyjádření, je třeba zdůraznit, že Ústavní soud nahlíží na danou problematiku vždy z pohledu ústavněprávního. Bylo-li již nálezem Ústavního soudu ze dne 7. 2. 2022 sp. zn. II. ÚS 2226/21 konstatováno, že využití důkazu záznamem o provedení letu je problematické, není důvod, aby bylo postupováno v nyní posuzované věci jinak.

20. V již shora uvedeném Nařízení se zejména uvádí, že činnost Společenství v oblasti letecké dopravy by měla mimo jiné směřovat k zajištění vysoké úrovně ochrany cestujících a měl by být zároveň brán zřetel na požadavky ochrany spotřebitele. Smyslem a účelem Nařízení tedy je chránit cestující jako slabší stranu a spotřebitele pro případ, že by jim byl odepřen nástup na palubu letadla anebo by došlo ke zrušení či významnému zpoždění jejich letu.

21. S ohledem na výše uvedené je třeba přisvědčit stěžovateli, že měl-li by z hlediska naplnění podmínek pro vznik odpovědnosti leteckého dopravce za zpoždění letu podle

Nařízení být považován v dokazování před soudem za jediný klíčový a věrohodný podklad k prokázání délky zpoždění letu v cílovém místě určení pro posuzovanou věc toliko záznam o provedení letu, vypracovaný provozujícím leteckým dopravcem, který má možnost s údaji zapisovanými do takového záznamu volně disponovat podle svých zájmů, odporovalo by to podle Ústavního soudu smyslu a účelu Nařízení, spočívajícím v ochraně cestujících jako slabší smluvní strany. Cestující by v takovém případě neměli ve sporu s provozujícím leteckým dopravcem fakticky žádnou možnost prokázat délku zpoždění letu, neboť i pokud by svá tvrzení o délce zpoždění letu prokazovali jakýmikoliv jinými důkazními prostředky, například právě výpisy o letech z různých zdrojů, informacemi z letišť či od řízení letového provozu, svědeckými výpověďmi atp., byla by pro zjištění délky zpoždění letu v cílovém místě rozhodující toliko informace obsažená v záznamu o provedení letu vyhotoveném provozujícím leteckým dopravcem, a to bez ohledu na její správnost.

22. Shodně jako Ústavní soud vyslovil již v nálezu ze dne 7. 2. 2022 sp. zn. II. ÚS 2226/21, je třeba dále poukázat na to, že relevantní není ani tvrzení soudu, že v listinách předložených stěžovatelem není zaznamenán okamžik prvního otevření dveří, ale pouze čas příletu letadla, který není důležitý pro posouzení nároků podle Nařízení. Čas příletu logicky předchází času otevření dveří. Naplňuje-li tedy již čas příletu předpoklady pro vznik nároku na paušální náhradu škody, je zřejmé, že tomu tak bude i v případě prvního otevření dveří.

23. Předkládal-li stěžovatel jako důkaz dva informační výpisy o průběhu letu, a to ze specializovaných portálů www.flighstats.com a www.flightera.net, měl se obvodní soud zabývat i těmito důkazy a především vysvětlit, z jakého důvodu k nim nepřihlédl, resp. pokud by k nim přihlédl, jaké skutkové závěry z těchto důkazů vyvodil.

24. Ústavní soud v této souvislosti připomíná, že požadavek řádného odůvodnění soudních rozhodnutí je jedním za základních atributů řádně vedeného soudního řízení a součástí práva na soudní ochranu. Dodržování povinnosti odůvodnit rozhodnutí zaručuje transparentnost a kontrolovatelnost rozhodování soudů a zajišťuje vyloučení libovůle. Chybí-li v rozhodnutí řádné odůvodnění, je tím založena nejen jeho nepřezkoumatelnost, ale zpravidla také neústavnost – nejsou-li totiž zřejmé důvody rozhodnutí, svědčí to o libovůli v soudním rozhodování, jež není v právním státě (čl. 1 odst. 1 Ústavy) akceptovatelná. Obecné soudy jsou proto povinny adekvátně, co do myšlenkových konstrukcí racionálně logickým způsobem se vypořádat s důkazními návrhy účastníků řízení a argumentačními tvrzeními jimi uplatněnými [srov. nález ze dne 30. 9. 2021 sp. zn. IV. ÚS 1898/21 (N 169/108 SbNU 90) a srov. též rozhodnutí v něm uváděná]. V opačném případě nese rozhodnutí znaky libovůle a odporuje právu účastníků na spravedlivý (řádný) proces (srov. nález ze dne 25. 10. 2022 sp. zn. I. ÚS 1768/22).

25. Odůvodnění rozhodnutí obvodního soudu vydaného v předmětné věci požadavkům na odůvodňování rozhodnutí formulovaným Ústavním soudem nevyhovuje. V tomto směru lze opět odkázat na stěžovatelem namítaný nález Ústavního soudu ze dne 7. 2. 2022 sp. zn. II. ÚS 2226/21.

26. Součástí práva na spravedlivý (řádný) proces je i zásada předvídatelnosti soudního rozhodování a s ní spojený princip právní jistoty a ochrana legitimního očekávání účastníků řízení [srov. např. nález ze dne 3. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 1561/13 (N 52/73 SbNU 59), usnesení ze dne 20. 10. 2016 sp. zn. II. ÚS 1810/16 nebo nález ze dne 15. 11. 2022 sp. zn. IV. ÚS 1132/22 (N135/115 SbNU 53)]. Vyjádřením zásady předvídatelnosti v soudním řízení je mj. i skutečnost, že soudy budou rozhodovat ve srovnatelných případech obdobně (srov. též § 13 občanského zákoníku). Změna interpretace či aplikace práva obecnými soudy je samozřejmě možná, musí být však náležitě, přesvědčivě a ústavně konformně odůvodněna [srov. nález ze dne 19. 12. 2017 sp. zn. III. ÚS 1441/17 (N 234/87 SbNU 801), nález ze dne 25. 10. 2022 sp. zn. I. ÚS 1768/22].

27. Obvodní soud se v daném případě odchýlil od výkladu obsaženého v nálezu Ústavního soudu ze dne 7. 2. 2022 sp. zn. II. ÚS 2226/21, aniž v odůvodnění svého rozhodnutí uvedl, proč tak učinil.

28. Ústavní soud uzavírá, že obvodní soud napadeným rozhodnutím porušil základní právo stěžovatele na soudní ochranu a spravedlivý (řádný) proces, zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). V dalším řízení vezme obvodní soud v úvahu a řádně zhodnotí všechny důkazy předložené stěžovatelem (ve výše uvedeném kontextu zváží i věrohodnost listiny předložené žalovanou) a přihlédne k výše citovaným nálezům Ústavního soudu, neboť je vázán právním názorem v těchto nálezech vysloveným (čl. 89 odst. 2 Ústavy). Ústavní soud také očekává, že obvodní soud své závěry dostatečně a ústavně akceptovatelným způsobem odůvodní.

29. Vzhledem k výše uvedenému důvodu pro vyhovění ústavní stížnosti již Ústavní soud neřešil námitku stěžovatele týkající se nepřezkoumatelnosti rozhodnutí, resp. porušení práva na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny.

VI. Závěr

30. Ze shora uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že postupem obvodního soudu došlo k zásahu do práva stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, resp. k porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy, a proto ústavní stížnosti vyhověl a napadené rozhodnutí obvodního soudu zrušil [§ 82 odst. 1, § 82 odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

31. Ústavní soud o ústavní stížnosti rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť dospěl k závěru, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 30
Rozhodování o úrocích z prodlení u náhrady ztížení společenského uplatnění
(sp. zn. I. ÚS 2370/22 ze dne 21. února 2023)

Nárok na náhradu ztížení společenského uplatnění je jedním z množiny prostředků ochrany zdraví, jež je jako součást fyzické integrity člověka chráněno čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Předpoklady uplatnění nároku na náhradu ztížení společenského uplatnění před soudem je proto třeba vykládat v souladu s principem přiměřenosti a tzv. plné náhrady újmy, a to i z hlediska plynutí času. Nepřiznání úroků z prodlení s povinností škůdce nahradit ztížení společenského uplatnění při újmě na zdraví poškozeného musí být opodstatněno objektivními a racionálními důvody, protože úroky z prodlení motivují škůdce plnit jeho povinnost řádně a včas, a zajišťují tak účinnou ochranu ústavně chráněného statku. Takovými objektivními a racionálními důvody není rozlišení nároku na náhradu ztížení společenského uplatnění podle způsobu výpočtu výše odškodnění podzákonným právním předpisem, tedy jednak bodovým ohodnocením a jednak volnou úvahou soudu. Způsob určení výše zadostiučinění podle podzákonného právního předpisu, jehož účelem je toliko překlenout výkladové obtíže s vyčíslením peněžité hodnoty nemajetkové újmy a jímž soud není bezvýhradně vázán podle čl. 95 odst. 1 Ústavy České republiky, nemůže odůvodnit závěr, že škůdce není do okamžiku rozhodnutí soudu v prodlení se svou povinností plně nahradit poškozenému jeho újmu na zdraví. Existenci nároku na náhradu újmy na zdraví nelze činit závislou ryze na vůli moci výkonné. Závazkový vztah mezi škůdcem a poškozeným vzniká ze samotného deliktu a o celkové výši nároku na přiměřené a plné odškodnění soud rozhoduje v případném soudním řízení deklaratorním rozhodnutím. Opačný závěr odporuje právu poškozeného na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí podle čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, protože bez náležitého důvodu znemožňuje účinnou soudní ochranu jeho práva na zdraví.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka a soudců Jaromíra Jirsy a Pavla Šámala (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelky J. M., zastoupené Mgr. Tomášem Maxou, advokátem, sídlem Petrská 1136/12, Praha 1 – Nové Město, proti II. výroku rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 25. května 2022 č. j. 25 Cdo 1728/2020-175 a I. výroku rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 29. ledna 2020 č. j. 55 Co 323/2019-161, za účasti Nejvyššího soudu a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení, takto:

I. Výrokem II rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 25. května 2022 č. j. 25 Cdo 1728/2020-175 a výrokem I rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 29. ledna 2020 č. j. 55 Co 323/2019-161 bylo porušeno právo stěžovatelky na

nedotknutelnost osoby a jejího soukromí zaručené v čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výrok II rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 25. května 2022 č. j. 25 Cdo 1728/2020-175 a výrok I rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 29. ledna 2020 č. j. 55 Co 323/2019-161 se proto ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Stěžovatelka se ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) domáhá zrušení částí v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena její ústavně zaručená práva podle čl. 7 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti, jejích příloh a spisu Obvodního soudu pro Prahu 8 (dále jen „obvodní soud“) sp. zn. 26 C 196/2016 se podává, že stěžovatelka dne 16. 10. 2009 při dopravní nehodě zaviněné pojištěncem obchodní společnosti Allianz pojišťovna, a. s., (dále jen „žalovaná“) utrpěla zranění pravého ramene, což vedlo k omezení hybnosti její pravé ruky. Stěžovatelka se proto po žalované domáhala žalobou u obvodního soudu zaplacení celkem 866 200 Kč s příslušenstvím jako náhrady ztížení společenského uplatnění (850 000 Kč) a tzv. bolestného (16 200 Kč).

3. Obvodní soud rozsudkem ze dne 30. 4. 2019 č. j. 26 C 196/2016-138 uložil žalované zaplatit stěžovatelce 196 200 Kč s příslušenstvím (I. výrok), ve zbylé části (670 000 Kč) žalobu zamítl (II. výrok) a rozhodl o nákladech řízení a soudním poplatku (III., IV. a V. výrok). Obvodní soud stěžovatelce přiznal na tzv. bolestném 16 200 Kč podle závěrů znaleckého posudku. Za ztížení společenského uplatnění obvodní soud stěžovatelce přiznal celkem 180 000 Kč. Částku určil jako dvojnásobek základní částky (90 000 Kč) podle § 7 odst. 3 vyhlášky č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, (podle kterého je soud oprávněn zvýšit odškodnění za výjimečných okolností). Obvodní soud stěžovatelce přiznal právo na úroky z prodlení u obou žalovaných nároků.

4. Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) k odvolání stěžovatelky i žalované v záhlaví uvedeným rozsudkem změnil rozsudek obvodního soudu tak, že se v I. výroku žaloba co do práva na úroky z prodlení z částky 90 000 Kč zamítá a v V. výroku se mění výše soudního poplatku (I. výrok), ve zbývající části týž rozsudek potvrdil (II. výrok) a rozhodl o nákladech řízení (III. a IV. výrok). Městský soud shledal odškodnění ztížení společenského uplatnění přiměřeným. Rozhodl však, že stěžovatelka nemá právo na úroky z prodlení co do částky 90 000 Kč u náhrady ztížení společenského uplatnění. V uvedeném rozsahu totiž přiznaná částka představuje mimořádné zvýšení soudem podle § 7 odst. 3 vyhlášky č. 440/2001 Sb. Podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2016 sp. zn. 25 Cdo 2938/2016 platí, že podle uvedeného ustanovení právo na náhradu v části určené volnou úvahou soudu vzniká až okamžikem soudního rozhodnutí. Žalovaná proto nemohla být co do uvedené části nároku v prodlení, a stěžovatelce za něj nemohou náležet úroky.

5. Nejvyšší soud k dovolání stěžovatelky v záhlaví uvedeným rozsudkem zrušil rozsudek městského soudu v části II. výroku, kterým byl potvrzen rozsudek obvodního soudu co do částky 670 000 Kč, a v I., III. a IV. výroku o nákladech řízení a soudním poplatku, spolu s rozsudkem obvodního soudu v části výroku II o zamítnutí žaloby ohledně 670 000 Kč a ve výrocích o náhradě nákladů řízení a soudním poplatku, a v tomto rozsahu věc vrátil obvodnímu soudu k dalšímu řízení (I. výrok). Dovolání proti části I. výroku rozsudku městského soudu co do úroků z prodlení z částky 90 000 Kč jako části nároku za ztížení společenského uplatnění odmítl, neboť je neshledal přípustným (II. výrok). Nejvyšší soud

shledal, že výše odškodnění ztížení společenského uplatnění přiznaná soudy nižších stupňů je nepřiměřeně nízká. Z toho důvodu jejich rozhodnutí částečně zrušil a věc jim vrátil k dalšímu řízení. Šlo-li však o úroky z prodlení co do částky určené podle § 7 odst. 3 vyhlášky č. 440/2001 Sb., Nejvyšší soud shledal, že se městský soud neodchýlil od ustálené rozhodovací praxe (srov. rozsudky ze dne 26. 11. 2009 sp. zn. 25 Cdo 968/2008 a ze dne 30. 11. 2016 sp. zn. 25 Cdo 2938/2016). Povinnost škůdce v uvedeném rozsahu nevzniká bez soudního rozhodnutí. Nejde o přisouzení existujícího nároku, nýbrž jeho konstituování.

6. Odkazovala-li stěžovatelka na nálezy Ústavního soudu ze dne 10. 12. 2019 sp. zn. II. ÚS 2149/17 (N 206/97 SbNU 206) a ze dne 26. 4. 2021 sp. zn. II. ÚS 2949/20 (N 85/105 SbNU 373; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz), na posuzovanou věc se jejich závěry neuplatní. V uvedených věcech šlo o úroky z prodlení tzv. druhotných obětí a o to, že odškodnění jejich újmy musí být rychlé, účinné a má zahrnovat nahrazení nemajetkové i majetkové újmy. V nyní posuzované věci však jde (u úroků z prodlení co do částky určené podle § 7 odst. 3 vyhlášky č. 440/2001 Sb.) o povinnost k plnění uloženou výhradně soudem, což ostatně Ústavní soud reflektuje v bodu 48 nálezu sp. zn. II. ÚS 2149/17.

II. Argumentace stěžovatelky

7. Stěžovatelka brojí proti zamítnutí své žaloby na zaplacení úroků z prodlení u části nároku na náhradu ztížení společenského uplatnění určené volnou úvahou soudu podle § 7 odst. 3 vyhlášky č. 440/2001 Sb. (převyšující základní částku). Podle stěžovatelky jsou v tomto směru napadená rozhodnutí v rozporu s principem tzv. plné náhrady za újmu na zdraví. Není přitom rozhodné, zda jde v dané části o rozhodnutí konstitutivní či deklaratorní. Stěžovatelka k tomu odkazuje na nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2149/17. Podle něj právo na úroky z prodlení plyne přímo z ústavně zaručeného práva na život (jeho procesní složky), protože odepřením práva na úroky se umožňuje povinnému, aby se úspěšně, bez jakékoli „sankce“, vyhýbal splnění svých povinností. Obdobný závěr vyplývá z nálezu sp. zn. II. ÚS 2949/20 u náhrady ztráty na výdělku; peněžitá náhrada majetkové újmy poskytnutá s prodlením z ústavněprávního hlediska nepředstavuje plnou náhradu újmy na zdraví. Je nezbytné, aby se poškozenému při prodlení s peněžitou náhradou zásadně dostalo i úroků z prodlení. Nepřiznání úroků z prodlení lze připustit pouze výjimečně v odůvodněných případech.

8. V nyní posuzované věci Nejvyšší soud odůvodnil nepřiznání úroků z prodlení konstitutivní povahou rozhodnutí, tj. že se žalovaná nemohla ocitnout v prodlení. Stěžovatelka s tímto předpokladem nesouhlasí. Navýšení odškodnění volnou úvahou soudu nemá jinou povahu než jakékoli jiné rozhodování soudu o výši peněžité náhrady za nemajetkovou újmu, bez ohledu na to, že je k tomu soud výslovně oprávněn podle § 7 odst. 3 vyhlášky č. 440/2001 Sb. Soudy běžně rozhodují o výši peněžité náhrady za zásah do osobnostních práv např. v souvislosti s úmrtím osoby blízké podle § 13 a násl. zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. O výši náhrady vždy rozhoduje soud, aniž je to výslovně uvedeno v zákoně či podzákonném právním předpisu. Výjimka vymezená Nejvyšším soudem tak odporuje pravidlům stanoveným Ústavním soudem (viz shora) a neodpovídá ani principu jednotnosti právního řádu. Není náležitý důvod rozlišovat nároky z újmy na zdraví, u kterých se přiznává úrok z prodlení, a u kterých nikoli. Stěžovatelka konečně zdůrazňuje, že soudní řízení (a prodlení žalované) trvá již několik let a dále potrvá. Není spravedlivé, aby stěžovatelka nesla negativní důsledky zdlouhavého soudního řízení, což je důsledkem odmítání uplatněných nároků žalovanou. Nejvyšší soud rovněž rozhodl, že soudy stěžovatelce přiznaly nepřiměřeně nízkou peněžitou náhradu. Otázka úroků z prodlení proto má význam i pro tu část nároku, o které budou znovu rozhodovat soudy nižších stupňů.

III. Vyjádření účastníků řízení

9. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření Nejvyššímu soudu, městskému soudu a žalované, které náleželo postavení vedlejší účastnice řízení o ústavní stížnosti.

10. Nejvyšší soud v doručeném přípisu odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku (zejména na poslední odstavec šesté strany, ve kterém se zabývá stěžovatelkou odkazovanou judikaturou Ústavního soudu) s tím, že se s dovolací argumentací stěžovatelky adekvátně vypořádal.

11. Městský soud ve vyjádření uvedl, že vycházel z rozhodovací praxe Nejvyššího soudu. Avšak ve světle judikatury Ústavního soudu odkazované stěžovatelkou by její ústavní stížnost „mohla být důvodná“. Je pravda, že nárok na zadostiučinění za újmu na zdraví vzniká ve stejném okamžiku jako sama újma. Nejistá je jen výše nároku. V posuzované problematice proto nejde o konstitutivní rozhodnutí v pravém slova smyslu. Škůdce sice neví, kolik má poškozenému plnit, avšak může poskytnout takové zadostiučinění, které sám považuje za vhodné. Tím se buď soudnímu sporu předejde úplně, či alespoň zčásti, a poškozenému se dostane plnění včas.

12. Žalovaná se ve stanovené lhůtě a ani po jejím uplynutí k ústavní stížnosti nevyjádřila. Vzhledem k tomu, že byla poučena, že za takové situace bude Ústavní soud vycházet z toho, že se postavení vedlejší účastnice vzdává, nebylo s ní v posuzované věci nadále jednáno.

13. Soudce zpravodaj zaslal doručená vyjádření stěžovatelce na vědomí a k případné replice. Stěžovatelka doručeným přípisem sdělila, že účastníci řízení ve vyjádřeních neuvádí žádnou novou argumentaci. Proto svého práva na podání repliky nevyužila.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

14. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení podle zákona o Ústavním soudu. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v nichž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné prostředky k ochraně svého práva, resp. žádné další k dispozici neměla (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

15. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti, který stojí mimo soustavu soudů. Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů. Jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho použití na jednotlivou věc jsou v zásadě na obecných soudech. O zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady).

16. Úvodem Ústavní soud zdůrazňuje, že nyní posuzovaná věc se týká výhradně části řízení o žalobě stěžovatelky, v níž jde o úroky z prodlení za část nároku na peněžité zadostiučinění za újmu na zdraví (ztížení společenského uplatnění), která představuje jeho zvýšení volnou úvahou soudu. Toliko v tomto rozsahu stěžovatelka v záhlaví uvedená

rozhodnutí napadá a řízení je v této části pravomocně skončeno. Pro přehlednost Ústavní soud podotýká, že část (ústavní stížností dotčeného) I. výroku napadeného rozsudku městského soudu, kterým městský soud změnil rozsudek obvodního soudu o výši soudního poplatku (sub 4), zrušil již Nejvyšší soud I. výrokem napadeného rozsudku (sub 5). Ústavní soud přezkoumal v záhlaví uvedená rozhodnutí v ústavní stížností dotčených částech a shledal, že jimi byla porušena ústavně zaručená práva stěžovatelky na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí podle čl. 7 odst. 1 Listiny a na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

V. A Význam úroků z prodlení s povinností k náhradě peněžitého zadostiučinění za újmu na zdraví ve světle práva na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí

17. Listina v čl. 7 odst. 1 zaručuje nedotknutelnost osoby a jejího soukromí. Zdraví je součástí fyzické integrity člověka a jako takové je chráněno čl. 7 odst. 1 Listiny. Uvedené ustanovení je rozvinutím ustanovení o právu na život (čl. 6 Listiny), se zřejmým důrazem na zajištění ochrany člověka v běhu jeho života i po fyzické stránce. Právo na nedotknutelnost osoby a soukromí je právem bezprostředním a působícím přímo napříč celým právním řádem. Odepřou-li soudy stěžovateli právo na soudní ochranu práva na zdraví bez ústavně akceptovatelného důvodu, poruší tím jeho ústavně zaručená práva podle čl. 7 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny [viz nález ze dne 9. 7. 2009 sp. zn. II. ÚS 2379/08 (N 157/54 SbNU 33) či bod 15 nálezu ze dne 9. 1. 2014 sp. zn. III. ÚS 2253/13 (N 3/72 SbNU 41)].

18. Závazek státu zajistit ochranu zdraví jednotlivce se projevuje nejen v oblasti veřejnoprávní, např. zakotvením trestněprávní úpravy, která postihuje jednání třetích osob, nýbrž i v právu soukromém. Uvedený závazek se proto projevuje i zakotvením povinnosti škůdce nahradit poškozenému utrpěnou újmu na zdraví tak, aby poškozený disponoval dostatečnými finančními prostředky k podniknutí všech potřebných kroků za účelem obnovení zdraví, případně k vytvoření podmínek pro svou důstojnou existenci, není-li plné obnovení zdraví možné. Povinností škůdce je proto poskytnout poškozenému plnou náhradu za veškeré utrpěné újmy škůdcem způsobené, což je označováno jako princip tzv. plného odškodnění za újmu na zdraví či tzv. plné náhrady [viz nálezy ze dne 5. 12. 2012 sp. zn. IV. ÚS 444/11 (N 200/67 SbNU 573), ze dne 16. 1. 2013 sp. zn. I. ÚS 46/12 (N 14/68 SbNU 201) či body 30 a 31 nálezu ze dne 11. 11. 2014 sp. zn. I. ÚS 2930/13 (N 205/75 SbNU 297)]. Obecné soudy tak jsou povinny vykládat předpisy upravující náhradu újmy na zdraví v souladu s principem tzv. plného odškodnění [viz bod 67 nálezu ze dne 12. 4. 2016 sp. zn. I. ÚS 2315/15 (N 64/81 SbNU 99)] a postupovat restriktivně, s citem pro danou věc a ve prospěch naplnění smyslu ochrany člověka poškozeného na zdraví [viz bod 22 nálezu ze dne 27. 2. 2019 sp. zn. IV. ÚS 774/18 (N 34/92 SbNU 348)].

19. V tomto kontextu je třeba vykládat i stěžovatelkou odkazovanou judikaturu. Z nálezu sp. zn. II. ÚS 2149/17 se podává, že veřejná moc je podle principu tzv. plné náhrady újmy povinna umožnit poškozenému efektivní vymáhání nároků z poškození osobnostních práv co do dopadů plynutím času. Tedy odškodnit nejlépe co nejrychleji po vzniku újmy. Ústavní soud se v uvedeném nálezu zabýval tím, za jakých okolností lze odmítnout přiznat pozůstalým úroky z prodlení se splněním povinnosti nahradit jim nemajetkovou újmu za úmrtí jejich blízkého (podle Nejvyššího soudu se tehdy o uvedeném nároku rozhodovalo konstitutivním rozhodnutím, což přiznání úroků z prodlení vylučovalo). Podle Ústavního soudu odmítnutí přiznat úroky z prodlení představuje zásah do základních práv, a proto musí být ospravedlnitelné podle objektivních a racionálních důvodů. Ústavní soud shledal, že tomu tak tehdy nebylo. Zdůraznil, že nárok na peněžitou náhradu pozůstalým je nárokem majetkové povahy (jako každý jiný) podle § 13 odst. 2 občanského zákoníku. *A fortiori*, samotná skutečnost, že se nemajetková újma vyčíslí zpravidla volnou úvahou (§ 13 odst. 3 občanského zákoníku ve spojení s § 136 o. s. ř.), nemůže jít k tíži poškozeného a neodůvodňuje jiný přístup než u odškodnění majetkové újmy, kde je zpravidla její vyčíslení snazší.

20. Podle uvedeného nálezu přitom neobstojí předpoklad, že se u peněžitého nároku na náhradu nemajetkové újmy rozhoduje konstitutivním rozhodnutím. Konstitutivní rozhodnutí i podle ustálené rozhodovací praxe obecných soudů představují výjimku a lze je vydat pouze při výslovném zákonném zmocnění. Tak tomu však tehdy nebylo, protože povinnost škůdce nahradit nemajetkovou újmu (§ 13 odst. 2 občanského zákoníku), jako důsledek odpovědnosti za civilní delikt, vzniká ze samotného deliktu. Pro tento závěr svědčí dále 1. princip bezrozpornosti právního řádu (není přitom rozhodná formální klasifikace právního předpisu, nýbrž podstata nároku) a 2. skutečnost, že opak staví poškozeného do výrazně horšího postavení oproti škůdci (bez práva poškozeného na úroky z prodlení je škůdce motivován nehradit dobrovolně, vyplatí se mu odpovědnost popírat a oddalovat splnění povinnosti nahradit újmu, a inciativa tak spočívá na poškozeném). Ústavní soud tehdy dále akcentoval 3. absurdní důsledky výkladu zastávaného obecnými soudy, tedy že kdyby hodlal škůdce plnit dobrovolně bez (obecnými soudy požadovaného) rozhodnutí soudu, šlo by o bezdůvodné obohacení poškozeného. Pro Ústavní soud bylo konečně významné 4., že se tehdy sice použil občanský zákoník, avšak po účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, se použijí i základní zásady téhož zákona (viz jeho § 3030, tehdy aplikovatelný). Nová právní úprava přitom klade větší důraz na účinnou ochranu osobnostních práv.

21. Podle nálezu sp. zn. II. ÚS 2149/17 dále tehdy Nejvyšší soud nepředložil žádné relevantní protiargumenty pro podporu závěrů, že se u peněžitých nároků pozůstalých vyčíslených volnou úvahou soudu rozhoduje konstitutivním rozhodnutím a úroky z prodlení se nepřiznají. Nelze je dovodit ani z judikatury, které se Nejvyšší soud dovolává. Zjednodušeně řečeno, v judikatuře obecných soudů se ustáleně vychází z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. 12. 1991 sp. zn. 1 Cz 31/91; v něm však žádné konkrétní argumenty svědčící pro závěr, že u peněžitého nároku za nemajetkovou újmu má jít o konstitutivní rozhodnutí, nalézt nelze. Ústavní soud tak uzavřel, že obecné soudy tehdy ztížily vymáhání nároků z nemajetkové újmy bez náležitých důvodů a uměle vytvořily odlišnosti mezi jednotlivými majetkovými právy, čímž rozhodly v rozporu s principem tzv. plné náhrady újmy. Protože však tehdy šlo o odškodnění pozůstalých za újmu způsobenou úmrtím jejich blízkého, uplatnila se ústavně zaručená práva tehdejších stěžovatelů na ochranu jejich soukromého a rodinného života, resp. práva na život.

22. Další stěžovatelkou odkazovaný nález sp. zn. II. ÚS 2949/20 se týkal práva na úroky z prodlení při náhradě újmy na zdraví v kontextu čl. 7 odst. 1 Listiny. Rovněž tam Ústavní soud zdůraznil, že jedním z projevů principu tzv. plné náhrady újmy na zdraví je povinnost zajistit, aby soudní ochrana byla efektivní; prodlení škůdce s plněním povinnosti nahradit újmu snižuje míru kompenzační funkce odškodnění. Pozdní plnění nepředstavuje plnou náhradu, a je proto třeba je vyvážit přiznáním úroků z prodlení. Jejich přiznání je tak u náhrady újmy na zdraví zásadou a jejich nepřiznání je výjimkou, která musí být náležitě odůvodněna, jinak dojde k porušení ústavně zaručených práv poškozeného.

23. Ze dvou posledně uvedených (a stěžovatelkou v předcházejících fázích řízení odkazovaných) nálezů se proto podává, že předpoklady uplatnění nároků na náhradu újmy na osobnostních právech člověka je třeba vykládat v souladu (mimo jiné) s právem na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí. Platí zde ústavně zaručený princip tzv. plné náhrady újmy, což konkrétně u úroků z prodlení s náhradou znamená, že jejich nepřiznání musí být náležitě odůvodněno. Nesmí být svévolné, důvody musí být dostatečně naléhavé (objektivní a racionální) a nepřiznání úroků z prodlení představuje výjimku z pravidla. Nerespektování uvedených východisek vede k porušení ústavně zaručených práv poškozeného, protože soudní ochranu těchto nároků nelze považovat za dostatečně efektivní.

24. Byť v posledně uvedených dvou věcech šlo o nárok na odškodnění nemajetkové újmy sekundárních obětí, resp. majetkové újmy primárních obětí, jejich závěry se použijí

i u náhrady za nemajetkovou újmu na zdraví. Odlišný výklad náhrady újmy majetkové a nemajetkové, resp. v závislosti na typu dotčeného statku (toho kterého osobnostního práva), postrádá své opodstatnění, protože zásada jednotnosti a bezrozpornosti právního řádu zapovídá odlišný přístup k obdobným otázkám (srov. bod 37 nálezu sp. zn. III. ÚS 2253/13). Všechny uvedené nároky totiž vyplývají z práva na život a jde (srovnatelně) o majetkové nároky sloužící k ochraně osobnostních práv. Ústavní soud v uvedených dvou věcech ostatně vycházel z předpokladů popsaných shora sub 17 a 18.

V. B Určování výše odškodnění za újmu na zdraví

25. Jednotlivé nároky na peněžité zadostiučinění újmy na zdraví tak jsou součástí množiny prostředků ochrany osobnostních práv. Podle § 444 odst. 1 občanského zákoníku, použitelného v nyní posuzované věci, se při újmě na zdraví jednorázově odškodňují bolesti poškozeného (tzv. bolestné) a ztížení jeho společenského uplatnění. Podle § 444 odst. 2 téhož zákona má výkonná moc povinnost podzákonným právním předpisem určit mechanismus, kterým se stanoví určování výše odškodnění v konkrétních věcech. Provedením uvedeného ustanovení je § 7 vyhlášky č. 440/2001 Sb., který ve spojení s přílohami téhož předpisu určuje („bodově“) konkrétní výši odškodnění v závislosti na předem daných kritériích. Současně umožňuje soudu ve výjimečných případech zvýšit odškodnění nad pevně stanovenou částku volnou úvahou (§ 7 odst. 3 vyhlášky č. 440/2001 Sb.).

26. Ústavní soud v nálezu ze dne 16. 10. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 50/05 (N 161/47 SbNU 133; 2/2008 Sb.) shledal ústavně souladným § 444 odst. 2 občanského zákoníku zmocňující moc výkonnou ke stanovení mechanismu určujícího výši odškodnění. Právní úprava podle Ústavního soudu umožňuje zohlednit specifické okolnosti jednotlivých případů s ohledem na § 7 odst. 3 vyhlášky č. 440/2001 Sb. o dalším zvýšení odškodnění a na povinnost obecných soudů posoudit soulad podzákonných právních předpisů se zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu. Ústavní soud současně v dalších mnoha rozhodnutích u výše odškodnění určené podle § 7 vyhlášky č. 440/2001 Sb. zdůraznil, že s ohledem na princip proporcionality je třeba bez ohledu na znění téhož ustanovení dbát na to, aby přiznaná výše odškodnění újmy na zdraví byla založena na objektivních a rozumných důvodech a aby mezi přiznanou výší (peněžní částkou) a poškozením zdraví jako způsobenou újmou existoval vztah přiměřenosti [srov. nálezy ze dne 29. 9. 2005 sp. zn. III. ÚS 350/03 (N 186/38 SbNU 499), ze dne 29. 3. 2012 sp. zn. I. ÚS 2955/10 (N 64/64 SbNU 735), bod 20 nálezu ze dne 1. 10. 2014 sp. zn. I. ÚS 501/13 (N 183/75 SbNU 27) a bod 22 nálezu ze dne 2. 2. 2016 sp. zn. IV. ÚS 3122/15 (N 23/80 SbNU 275)].

27. Z uvedeného se podává, že určení výše odškodnění pomocí vyhlášky č. 440/2001 Sb. *a priori* samo o sobě neústavní není. Obecné soudy však jsou při její aplikaci povinny respektovat princip proporcionality, jakož i princip tzv. plné náhrady újmy na zdraví. „Bodová vyhláška“ bezpochyby má svůj praktický smysl co do právní jistoty a předvídatelnosti rozhodování o výši zadostiučinění. Jako podzákonný právní předpis však nesmí popřít smysl a účel zákonné úpravy, tedy musí odškodnit v každé věci přiměřeně okolnostem tak, aby bylo možné soudní rozhodnutí akceptovat jako plně nahrazující utrpěnou újmu v souladu s čl. 7 odst. 1 Listiny. Obecné soudy jsou povinny v odůvodněných případech rozhodnout o výši odškodnění újmy na zdraví výhradně podle okolností projednávané věci a „bodovou vyhlášku“ neaplikovat podle čl. 95 odst. 1 Ústavy (srov. bod 27 nálezu sp. zn. IV. ÚS 3122/15).

V. C Použití obecných východisek na nyní posuzovanou věc

28. V nyní posuzované věci obecné soudy nepřiznaly stěžovatelce jako poškozené právo na úroky z prodlení za část nároku na peněžité zadostiučinění za újmu na zdraví spočívající ve ztížení společenského uplatnění, která představuje zvýšení jeho výše volnou

úvahou soudu, s odůvodněním, že se zde rozhoduje konstitutivním rozhodnutím podle § 7 odst. 3 vyhlášky č. 440/2001 Sb., a žalovaná jako škůdkyně tak nemohla být v prodlení s plněním své povinnosti. Jak městský soud, tak následně Nejvyšší soud přitom vychází z rozsudků Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 968/2008 a sp. zn. 25 Cdo 2938/2016. Právě uvedená rozhodnutí dále navazují na dřívější rozhodnutí Nejvyššího soudu, např. rozsudky ze dne 14. 12. 2005 sp. zn. 25 Cdo 423/2005, ze dne 27. 9. 2006 sp. zn. 25 Cdo 1444/2005 a zejména (shora sub 21 zmiňovaný) rozsudek sp. zn. 1 Cz 31/91. V nich se argumentuje vesměs srovnatelně (a stroze); právo na další zvýšení odškodnění bez soudního rozhodnutí nevzniká a před soudním rozhodnutím právo poškozeného v tomto rozsahu neexistuje, protože může být založeno jen soudním rozhodnutím podle tzv. bodové vyhlášky.

29. Ústavní soud se proto v souladu se shora uvedenými východisky zaměřil na to, zda obecné soudy odůvodnily odmítnutí přiznat stěžovatelce úroky z prodlení u nároku z újmy na zdraví objektivními a racionálními důvody a zda respektovaly, že nepřiznání úroků z prodlení zde představuje výjimku.

30. Proti závěrům napadených rozhodnutí svědčí jednotlivé argumenty vyslovené Ústavním soudem v nálezu sp. zn. II. ÚS 2149/17 (v podrobnostech viz sub 20 a 21). Obdobně se k závěrům napadených rozhodnutí nyní staví i městský soud, jak plyne z vyjádření k ústavní stížnosti stěžovatelky (sub 11). V kontextu nyní posuzované věci je třeba zdůraznit, že závěry napadených rozhodnutí o konstitutivní povaze rozhodnutí ve věci stěžovatelky odporují ustálené rozhodovací praxi Nejvyššího soudu, podle které se konstitutivním rozhodnutím rozhoduje pouze výjimečně a na základě výslovného zákonného zmocnění (viz např. rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 16. 5. 2005 sp. zn. 22 Cdo 1438/2004 a ze dne 19. 4. 2012 sp. zn. 23 Cdo 3407/2010). Občanský zákoník či jiný zákon však rozlišení nároku na náhradu ztížení společenského uplatnění podle způsobu určení jeho výše neobsahuje. Doktrinárně jde o závazek z deliktu. Výklad zastávaný obecnými soudy přitom vychází výhradně z konstrukce stanovené „bodovou vyhláškou“, tedy předpisem bez náležité právní síly.

31. Ani v nyní posuzované věci se obecné soudy s těmito argumenty náležitě nevypořádaly, a to ani odkazy na judikaturu. Nejvyšší soud sice v napadeném rozsudku odkázal na bod 48 nálezu sp. zn. II. ÚS 2149/17, z něhož údajně lze dovodit důvody svědčící pro nepřiznání úroků z prodlení u dalšího zvýšení odškodnění újmy na zdraví. Ústavní soud však v této části odůvodnění uvedeného nálezu poukazuje na judikaturu Nejvyššího soudu o výjimečné povaze konstitutivních rozhodnutí a nutné podmínce jejich existence spočívající ve výslovném zákonném zmocnění. To však, jak se podává se shora uvedeného, v nyní posuzované věci neplatí. Stejně tak se z odkazované části odůvodnění nálezu podává, že nároky z osobnostních práv vznikají z deliktu samotného, což vskutku není argument svědčící pro závěry zastávané Nejvyšším soudem.

32. Neobstojí přitom tvrzení Nejvyššího soudu v napadeném rozsudku, že se judikatura Ústavního soudu odkazovaná stěžovatelkou v nyní posuzované věci neuplatní. Neexistuje totiž relevantní důvod činit doktrinární rozdíly mezi jednotlivými peněžitými nároky z újmy na osobnostních právech (sub 24). Sám Nejvyšší soud ostatně ve věci sp. zn. II. ÚS 2149/17 odkazoval na tytéž závěry své judikatury, ze kterých vycházel i v nyní posuzované věci (rozsudek sp. zn. 1 Cz 31/91). Nejvyšší soud nadto kromě odkazu na § 7 odst. 3 vyhlášky č. 440/2001 Sb. (k tomu viz dále) žádné konkrétní argumenty odůvodňující rozdílný přístup k obdobným otázkám nadále nepředkládá. Podstatu důvodů nálezu sp. zn. II. ÚS 2149/17 nereflektuje. Jednotlivé argumenty svědčící proti závěru o konstitutivní povaze rozhodnutí o nárocích za újmu na osobnostních právech určených volnou úvahou soudu se uplatní i u nároku na náhradu ztížení společenského uplatnění.

33. Dále je třeba v kontextu nyní posuzované věci rozvinout uplatnění principu bezrozpornosti právního řádu. Obecné soudy zde dovozují, že právě vyhláška č. 440/2001 Sb.

rozlišuje nárok na náhradu ztížení společenského uplatnění na samostatné nároky podle způsobu určení jejich výše. Taková konstrukce však neobstojí i z dalších důvodů. Jak bylo naznačeno shora (sub 27), význam „bodové vyhlášky“ je třeba chápat výhradně jako vodítko k určování výše odškodnění. Rozhodující význam mají nadále princip proporcionality a princip tzv. plné náhrady újmy a příslušná zákonná ustanovení. Samotná konstrukce určení výše odškodnění podzákonným právním předpisem nemůže opodstatnit rozlišování nároků z újmy na zdraví na ty, jejichž výše se určí pevnou částkou, „bodově“, a ty, jejichž výše se určí volnou úvahou soudu. Platí totiž, že samotná skutečnost, že se výše peněžitého nároku na ochranu osobnostních práv určí volnou úvahou soudu, nemůže jít k tíži poškozeného (sub 19 *in fine*).

34. Proti závěru o konstitutivní povaze rozhodnutí podle § 7 odst. 3 vyhlášky č. 440/2001 Sb. svědčí rovněž skutečnost, že výkladová konstrukce zastávaná obecnými soudy implicitně dovozuje, že zakládá-li týž předpis právo na zvýšení nároku volnou úvahou soudu a bez navazujícího rozhodnutí soudu nárok nevzniká, výkonná moc je oprávněna takové právo poškozeného podle své vůle kdykoli bez dalšího zrušit. Tak tomu však být nemůže, protože poškozenému náleží ze zákona, s ohledem na čl. 7 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny, přiměřené a plné odškodnění, jehož výše závisí na konkrétních okolnostech každé věci. Právo na náhradu újmy na zdraví vzniká z deliktu samotného (srov. mimo jiné Nejvyšším soudem odkazovaný bod 48 nálezu sp. zn. II. ÚS 2149/17). Soud proto peněžité odškodnění za zásah do osobnostních práv neurčuje výhradně podle bodového ohodnocení, nýbrž, zjednodušeně řečeno, jeho přiměřenou výši nalézá. Právo poškozeného na plnou a přiměřenou náhradu újmy na zdraví existuje bez ohledu na vůli moci výkonné, protože vyhláška č. 440/2001 Sb. představuje toliko výkladovou pomůcku pro zjištění výše odškodnění, kterou soudy nejsou povinny jako podzákonný právní předpis bezvýhradně respektovat (sub 26 a 27).

35. Z uvedeného se proto podává, že argumentace obecných soudů v napadených rozhodnutích není podložena racionálními a objektivními důvody. Obecné soudy nerespektují, že nepřiznat úroky z prodlení u náhrady ztížení společenského uplatnění lze pouze výjimečně a v náležitě odůvodněných případech. Výkladu zastávanému obecnými soudy sice nelze upřít určitou logiku či sofistikovanost, avšak ve srovnání s Ústavním soudem ustáleně judikovanými východisky rozhodování o nárocích z újmy na zdraví věcně neobstojí. Tzv. kvalifikovaná vada napadených rozhodnutí tak spočívá v tom, že jejich závěry přímo odporují ústavně zaručeným právům stěžovatelky na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí podle čl. 7 odst. 1 Listiny a na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť odepřou-li soudy stěžovateli právo na soudní ochranu práva na zdraví bez ústavně akceptovatelného důvodu, jak již bylo shora obecně uvedeno, poruší tím základní právo stěžovatele podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 7 odst. 1 Listiny (viz nález sp. zn. II. ÚS 2379/08, zejména bod 19; dále i bod 15 nálezu sp. zn. III. ÚS 2253/13).

VI. Závěr

36. Lze uzavřít, že nárok na náhradu ztížení společenského uplatnění je jedním z množiny prostředků ochrany zdraví, jež je jako součást fyzické integrity člověka chráněno čl. 7 odst. 1 Listiny. Předpoklady uplatnění nároku na náhradu ztížení společenského uplatnění před soudem je proto třeba vykládat v souladu s principem přiměřenosti a tzv. plné náhrady újmy, a to i z hlediska plynutí času. To znamená, že nepřiznání úroků z prodlení s povinností škůdce nahradit ztížení společenského uplatnění při újmě na zdraví poškozeného musí být opodstatněno objektivními a racionálními důvody, protože úroky z prodlení motivují škůdce plnit jeho povinnost řádně a včas, a zajišťují tak účinnou ochranu ústavně chráněného statku.

37. Takovými objektivními a racionálními důvody není rozlišení nároku na náhradu ztížení společenského uplatnění podle způsobu výpočtu výše odškodnění podzákonným právním předpisem, tedy jednak bodovým ohodnocením a jednak volnou úvahou soudu. Způsob určení výše zadostiučinění podle podzákonného právního předpisu, jehož účelem je toliko překlenout výkladové obtíže s vyčíslením peněžité hodnoty nemajetkové újmy a jímž soud není bezvýhradně vázán podle čl. 95 odst. 1 Ústavy, nemůže odůvodnit závěr, že škůdce není do okamžiku rozhodnutí soudu v prodlení se svou povinností plně nahradit poškozenému jeho újmu na zdraví. Existenci nároku na náhradu újmy na zdraví nelze činit závislou ryze na vůli moci výkonné. Závazkový vztah mezi škůdcem a poškozeným vzniká ze samotného deliktu a o celkové výši nároku na přiměřené a plné odškodnění soud rozhoduje v případném soudním řízení deklaratorním rozhodnutím. Opačný závěr odporuje právu poškozeného na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí podle čl. 7 odst. 1 Listiny a na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, protože bez náležitého důvodu znemožňuje účinnou soudní ochranu jeho práva na zdraví.

38. Ústavní soud na základě výše uvedených důvodů ústavní stížnosti vyhověl a v záhlaví uvedená rozhodnutí v dotčených výrocích zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Ústavní soud o ústavní stížnosti rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť dospěl k závěru, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

39. Jak Ústavní soud ověřil ze soudního spisu, věc se nyní nachází v souladu s I. výrokem napadeného rozsudku Nejvyššího soudu (který není tímto rozhodnutím dotčen) u obvodního soudu. Věc se mu proto nyní vrací. Dospěje-li obvodní soud k závěru, že nárok stěžovatelky na další zvýšení odškodnění ztížení společenského uplatnění je důvodný, což však Nejvyšší soud již v napadeném rozsudku potvrdil, bude jeho povinností vyčíslit úroky z prodlení žalované z celkové výše odškodnění a uložit jí povinnost je stěžovatelce zaplatit. Tak ostatně obvodní soud již dříve rozhodl v rozsudku ze dne 30. 4. 2019 (sub 3). Městský soud a Nejvyšší soud jsou pak povinny tyto závěry respektovat v případném řízení o řádných či mimořádných opravných prostředcích, jakož i v jiných věcech v budoucnu, za podmínek čl. 89 odst. 2 Ústavy.

Č. 31
Přípustnost dovolání podle § 238 odst. 1 písm. c) občanského soudního řádu v případě nároku na náhradu škody za zpožděný let; závaznost právního názoru Ústavního soudu
(sp. zn. IV. ÚS 92/23 ze dne 28. února 2023)

Ve sporu o nároku podle nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004 ze dne 11. 2. 2004, kterým se stanoví společná pravidla náhrad a pomoci cestujícím v letecké dopravě v případě odepření nástupu na palubu, zrušení nebo významného zpoždění letů a kterým se zrušuje nařízení (EHS) č. 295/91, v němž je účastníkem fyzická osoba v postavení spotřebitele a v němž bylo rozhodnuto o peněžitém plnění nepřevyšujícím částku 50 000 Kč, je dovolání přípustné, neboť jde o tzv. spotřebitelský vztah. Odmítne-li Nejvyšší soud dovolání v takovém sporu podle § 238 odst. 1 písm. c) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, pro nepřípustnost, poruší právo dovolatele na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky a čl. 1 větou první Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatelů Romana Piňose a Andrey Davidové, obou zastoupených Mgr. Petrem Novákem, advokátem, sídlem Kopečná 241/20, Brno, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. října 2022 č. j. 33 Cdo 2460/2022-59, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 27. října 2022 č. j. 33 Cdo 2460/2022-59 bylo porušeno základní právo stěžovatelů na soudní ochranu a řádný proces zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky a čl. 1 větou první Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. října 2022 č. j. 33 Cdo 2460/2022-59 se zrušuje.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelé domáhají zrušení v záhlaví uvedeného soudního rozhodnutí, přičemž tvrdí, že jím bylo porušeno jejich ústavně zaručené právo na spravedlivý (sc. řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny.

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného spisu Obvodního soudu pro Prahu 6 (dále jen „obvodní soud“) sp. zn. 8 C 404/2020 se podává, že se stěžovatelé domáhali na obchodní společnosti Smartwings, a. s., sídlem K Letišti 1068/30, Praha 6 – Ruzyně (dále jen „žalovaná“) zaplacení částky ve výši 800 eur s příslušenstvím podle čl. 7 nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 261/2004, kterým se stanoví společná pravidla náhrad a pomoci cestujícím v letecké dopravě v případě odepření nástupu na palubu, zrušení nebo významného zpoždění letů a kterým se zrušuje nařízení (EHS) č. 295/91, (dále též jen „Nařízení“), a to s tvrzením, že se dne 11. 9. 2017 účastnili letu č. QS1171 z Madeiry do Prahy, kde operujícím dopravcem byla žalovaná, a tento let měl zpoždění o více než tři hodiny. Obvodní soud rozsudkem ze dne 27. 5. 2021 č. j. 8 C 404/2020-31 žalobu zamítl a stěžovatelům uložil, aby žalované zaplatili na náhradu nákladů řízení společně a nerozdílně částku 600 Kč. Dospěl totiž k závěru, že stěžovatelé své právo neuplatnili ve lhůtě podle § 2553 odst. 3 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a žalovaná tuto skutečnost namítla.

3. K odvolání stěžovatelů Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 5. 1. 2022 č. j. 11 Co 359/2021-43 rozsudek obvodního soudu potvrdil a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení, přičemž stěžovatele poučil, že proti jeho rozhodnutí je přípustné dovolání za podmínek uvedených v § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“).

4. Stěžovatelé proti uvedenému rozsudku městského soudu podali dovolání, to však Nejvyšší soud napadeným usnesením podle § 243c odst. 1 o. s. ř. odmítl se zdůvodněním, že není přípustné, neboť směřuje proti rozhodnutí odvolacího soudu vydanému v řízení, jehož předmětem byla v době jeho vydání částka nepřevyšující 50 000 Kč, a nejde o vztah ze spotřebitelské smlouvy, ale o nárok z Nařízení [pozn.: nepochybně podle § 238 odst. 1 písm. c) o. s. ř.]. Odvolal se přitom na své usnesení ze dne 12. 12. 2019 sp. zn. 25 Cdo 3932/2019.

II. Argumentace stěžovatelů

5. Porušení svého práva na řádný proces stěžovatelé spatřují v tom, že se Nejvyšší soud odmítl jejich dovoláním zabývat, když je jako nepřípustné odmítl, ač jím deklarovaný důvod nebyl naplněn, neboť sice žalovaná částka (tj. 400 eur u každého z nich – sc. byli samostatnými společníky) nepřevýšila 50 000 Kč, avšak v předmětném právním vztahu vystupovali jako spotřebitelé [viz nález Ústavního soudu ze dne 31. 10. 2017 sp. zn. I. ÚS 2265/16 (N 196/87 SbNU 219)]. Takový postup podle Ústavního soudu vede k odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*) a zakládá porušení práva na soudní ochranu, resp. na přístup k soudu [viz nález ze dne 19. 7. 2016 sp. zn. I. ÚS 2804/15 (N 132/82 SbNU 163)], jakož i – ve svém důsledku – práva na zákonného soudce.

6. Porušení základního práva na řádný proces a zákonného soudce stěžovatelé spatřují rovněž v tom, že Nejvyšší soud bezdůvodně nerespektoval judikaturu Ústavního soudu, např. nález ze dne 19. 2. 2020 sp. zn. IV. ÚS 2672/19 (N 31/98 SbNU 343), v důsledku čehož jim upřel možnost řádné procesní obrany a narušil jejich právní jistotu. V této souvislosti poukazují na význam judikatury s tím, že nejen dotváří právo, ale rovněž poskytuje vodítka při výkladu právních předpisů a jejich použití a že její respektování napomáhá naplnit zásadu předvídatelnosti soudního rozhodování, eliminovat libovůli a zajistit rovnost adresátů právní normy před zákonem, přičemž judikaturní odklon musí být náležitě a přesvědčivě zdůvodněn, neboť v opačném případě hrozí narušení legitimního očekávání a ochrany důvěry v právo. Nejvyšší soud však svůj postup nijak neodůvodnil, čímž zásadním způsobem narušil transparentnost soudního rozhodování, jakož i jejich důvodné očekávání a právní jistotu.

III. Procesní předpoklady projednání návrhu

7. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, ve kterém bylo vydáno napadené usnesení. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatelé vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv, resp. proti napadenému rozhodnutí již žádné takové prostředky neměli k dispozici.

IV. Vyjádření dalšího účastníka řízení

8. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření dalšímu účastníkovi řízení a žalované.

9. Nejvyšší soud pouze sdělil, že dovolání shledal „objektivně nepřípustným“, neboť nejde o vztah ze spotřebitelské smlouvy, ale o nárok vyplývající z Nařízení.

10. Žalovaná, která by v tomto řízení měla postavení vedlejší účastnice, se k věci nevyjádřila. Protože byla poučena o tom, že v takové situaci bude Ústavní soud vycházet z toho, že se svého postavení vzdala, nebylo s ní již dále v posuzované věci jednáno.

11. Ústavní soud vyjádření účastníka stěžovatelům k replice nezasílal, neboť v něm byl pouze zopakován právní názor vyslovený v napadeném usnesení, přičemž bylo rovněž přihlédnuto k tomu, jak bylo v posuzované věci ve výroku rozhodnuto.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

12. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

13. V posuzované věci Nejvyšší soud posoudil dovolání stěžovatelů jako nepřípustné, neboť měl za to, že dovoláním napadený rozsudek městského soudu byl vydán v řízení, jehož předmětem bylo v době vydání rozhodnutí obsahujícího napadený výrok peněžité plnění nepřevyšující 50 000 Kč, a že současně nešlo o vztah ze spotřebitelské smlouvy [§ 238 odst. 1 písm. c) o. s. ř.], což zdůvodnil tím, že jde o nárok vyplývající z Nařízení. Stěžovatelé, kteří se odvolávají na judikaturu Ústavního soudu, s tímto názorem vyjadřují nesouhlas, přičemž mají za to, že šlo o spotřebitelský vztah a že postupem Nejvyššího soudu došlo k porušení jejich práva na soudní ochranu.

14. Podle již ustáleného názoru Ústavního soudu, kterým byl překonán právní názor Nejvyššího soudu vyjádřený mj. v odkazovaném usnesení sp. zn. 25 Cdo 3932/2019, pojem „vztahy ze spotřebitelských smluv“ ve smyslu uvedeného ustanovení zahrnuje nejen právní vztahy založené přímo spotřebitelskou smlouvou, ale také právní vztahy založené na základě zákona nebo jiného právního předpisu, včetně přímo použitelného předpisu Evropské unie (zde konkrétně Nařízení), odvíjí-li se jejich vznik od spotřebitelské smlouvy, a to i když bude uplatněný nárok dán podle zákona vůči osobě, která nebyla smluvní stranou této spotřebitelské smlouvy, resp. podle něhož neurčitost uvedeného pojmu je třeba vykládat ve prospěch účastníků řízení tak, aby jim byl umožněn přístup k Nejvyššímu soudu jako soudu

dovolacímu [viz již zmíněné nálezy sp. zn. I. ÚS 2265/16 a IV. ÚS 2672/19 a dále nálezy ze dne 10. 3. 2020 sp. zn. IV. ÚS 286/20 (N 51/99 SbNU 125) a ze dne 8. 9. 2020 sp. zn. IV. ÚS 1922/20 (N 181/102 SbNU 93)].

15. V posuzované věci není sporu o tom, že právní závěry Nejvyššího soudu obsažené v ústavní stížností napadeném rozhodnutí, včetně jím odkazovaného usnesení, byly překonány nálezovou judikaturou Ústavního soudu. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 2672/19 (který se sice týkal náhrady škody za zrušený let a náhrady za přepravu na jiné letiště, jeho závěry se ovšem uplatní i při rozhodování o nárocích za zpožděný let dle nařízení č. 261/2004, neboť tyto se opírají o stejnou právní úpravu a řídí se totožnými principy) Ústavní soud konstatoval, že v obecné rovině považuje pojem „vztahy ze spotřebitelských smluv“ podle § 238 odst. 1 písm. c) o. s. ř. za natolik široký, že jako ústavně nepřípustný nelze označit výklad, který pod něj umožňuje zahrnout nejen právní vztahy založené přímo spotřebitelskou smlouvou, ale také právní vztahy založené na základě zákona (nebo jiného právního předpisu, včetně přímo použitelného předpisu Evropské unie). Uvedené platí jen tehdy, odvíjí-li se vznik těchto právních vztahů od spotřebitelské smlouvy, a to i když bude uplatněný nárok dán podle zákona vůči osobě, která nebyla smluvní stranou této spotřebitelské smlouvy. Neurčitost uvedeného pojmu je třeba vykládat ve prospěch účastníků řízení tak, aby jim pokud možno byl umožněn přístup k dovolacímu soudu [srov. bod 20 nálezu sp. zn. IV. ÚS 2672/19].

16. Nároky na náhradu za zrušený nebo zpožděný let mají svůj základ v přímo použitelném předpisu Evropské unie, podmínkou jejich vzniku však je, kromě jiných právních skutečností, aby zde – v souladu s výše uvedeným – existoval smluvní vztah typicky mezi cestujícím jako spotřebitelem a provozujícím leteckým dopravcem. Z těchto důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že i v těchto případech dovolání není nepřípustné podle § 238 odst. 1 písm. c) o. s. ř., neboť ve věci jde o vztahy ze spotřebitelských smluv (sc. jde o tzv. spotřebitelský vztah) [viz nález sp. zn. IV. ÚS 1922/20 ze dne 8. 9. 2020 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na adrese https://nalus.usoud.cz)].

17. Z tohoto důvodu Ústavní soud nepovažuje výklad § 238 odst. 1 písm. c) o. s. ř. provedený Nejvyšším soudem za ústavně souladný, nýbrž za rozporný se základním právem stěžovatelů na soudní ochranu, resp. na přístup k (dovolacímu) soudu.

18. Stěžovatelům lze přisvědčit, vytýkají-li Nejvyššímu soudu, že nerespektoval právní názor Ústavního soudu, jak byl opakovaně vyjádřen ve shora uvedených nálezech (sub 14). V této souvislosti Ústavní soud poukazuje na čl. 89 odst. 2 Ústavy, podle něhož jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány i osoby (viz též nález sp. zn. IV. ÚS 1922/20). Byť předmětem odborných polemik zůstává otázka závaznosti odůvodnění nálezu, přesněji otázka závaznosti nosných důvodů takového rozhodnutí (srov. k tomu souhrnně např. Filip, J. in Bahýľová, L., Filip, J., Molek, P., Podhrázký, M., Suchánek, R., Šimíček, V., Vyhnánek, L. Ústava České republiky: komentář. Praha: Linde, 2010, s. 1216 a násl., anebo Sládeček, V. in Sládeček, V., Mikule, V., Suchánek, R., Syllová, J. Ústava České republiky: komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 1018 a násl.), nepochybně lze přijmout závěr, že odůvodnění nálezu je spjato s jeho výrokem a právě (a jen) v odůvodnění musí být výrok vykládán. Tato vázanost právním názorem Ústavního soudu vyplývá ze samotného smyslu kasace i z čl. 89 odst. 2 Ústavy.

19. V souladu s četnou judikaturou Ústavního soudu [srov. např. nálezy ze dne 18. 3. 1997 sp. zn. I. ÚS 70/96 (N 29/7 SbNU 191), ze dne 28. 1. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 41/02 (N 10/32 SbNU 61; 98/2004 Sb.) a další] je závěr, že právní názor obsažený v odůvodnění rozhodnutí Ústavního soudu – má-li obecnou povahu – je závazný při řešení typově shodných případů. Je tomu tak mimo jiné proto, že jde ve svém důsledku o způsob výkladu a použití Ústavy, Listiny nebo závazků plynoucích pro Českou republiku z mezinárodního práva. Ústavní soud ovšem dovodil vázanost obecných soudů právním názorem Ústavního soudu také z obecného principu rovnosti v právech podle čl. 1 věty první Listiny, neboť rovnost

v právech zakládá též právo na předvídatelné rozhodování v obdobných případech, čímž vylučuje libovůli při aplikaci práva. Za porušení rovnosti v právech je nutno pak v této souvislosti považovat zejména ty případy, kdy obecný soud neposkytne účastníkům ochranu jejich základních práv a svobod, ač již ve skutkově obdobných případech byla Ústavním soudem přiznána.

20. Rozhodnutí Ústavního soudu – vedle specifického řízení o kontrole norem – tedy z tohoto pohledu představují závazná výkladová vodítka pro rozhodování ve skutkově a právně obdobných věcech, od nichž je sice možné se odklonit, to ovšem pouze ve výjimečných a rozumně odůvodněných případech. Judikatura Ústavního soudu přitom plně zavazuje rovněž samotný Ústavní soud, resp. jeho jednotlivé senáty, s výjimkou možnosti postupu podle § 23 zákona o Ústavním soudu.

21. S ohledem na výše uvedené nutno konstatovat, že Nejvyšší soud tím, že se odklonil od právního názoru vysloveného v nálezu (resp. nálezech) Ústavního soudu, aniž by svůj postup náležitě zdůvodnil, porušil i základní právo stěžovatelů na řádný proces.

22. Z těchto důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona napadené rozhodnutí zrušil. Rozhodl tak bez nařízení ústního jednání, neboť od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 32
Rozhodování o nákladech insolvenčního řízení podle § 202 odst. 1 věty první insolvenčního zákona
(sp. zn. IV. ÚS 192/23 ze dne 28. února 2023)

Rozhodne-li Nejvyšší soud o nákladech dovolacího řízení ve zjevném rozporu s kogentním ustanovením § 202 odst. 1 věty první zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, zasáhne tím do práva insolvenčního správce na ochranu vlastnického práva podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatele Mgr. Petra Neumanna, sídlem Jungmannova 733/6, Praha 1 – Nové Město, insolvenčního správce obchodní společnosti Agnus Solutions, s. r. o., sídlem Kubelíkova 1224/42, Praha 3 – Žižkov, zastoupeného JUDr. Davidem Lejčkem, advokátem, sídlem Jungmannova 733/6, Praha 1 – Nové Město, proti výroku II usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. prosince 2022 č. j. MSPH 95 INS 232/2018, 195 ICm 3533/2018, 28 ICdo 150/2022-159, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení, takto:

I. Výrokem II usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. prosince 2022 č. j. MSPH 95 INS 232/2018, 195 ICm 3533/2018, 28 ICdo 150/2022-159 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu ve spojení s právem na ochranu vlastnického práva podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výrok II usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. prosince 2022 č. j. MSPH 95 INS 232/2018, 195 ICm 3533/2018, 28 ICdo 150/2022-159 se zrušuje.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného výroku usnesení Nejvyššího soudu, přičemž tvrdí, že jím bylo porušeno jeho základní právo zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného soudního spisu sp. zn. 195 ICm 3533/2018 vedeného Městským soudem v Praze (dále též jen „městský soud“) se podává, že uvedený soud rozsudkem ze dne 10. 3. 2022 č. j. 195 ICm 3533/2018-111 zamítl žalobu obchodní společnosti HELBORO, s. r. o., sídlem Hybešova 209/8, Brno, (dále jen „žalobkyně“), s návrhem na určení, že pohledávka žalobkyně ve výši 1 089 000 Kč přihlášená v insolvenčním řízení vedeném u Městského soudu v Praze pod sp. zn. 95 INS 232/2018 na

majetek dlužníka Agnus Solutions, s. r. o., (dále „dlužník“) z titulu bezdůvodného obohacení je po právu (výrok I). Žalobkyni uložil povinnost nahradit stěžovateli k rukám jeho zástupce náklady řízení ve výši 24 684 Kč (výrok II).

3. K odvolání žalobkyně Vrchní soud v Praze rozsudkem ze dne 6. 6. 2022 č. j. 195 ICm 3533/2018, 104 VSPH 326/2022-141 (MSPH 95 INS 232/2018) změnil rozsudek městského soudu tak, že se určuje pravost pohledávky žalobkyně P31 ve výši 1 089 000 Kč přihlášené do insolvenčního řízení dlužníka vedeného u městského soudu pod sp. zn. 95 INS 232/2018 (výrok I). Dále rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení před soudy obou stupňů (výrok II).

4. K dovolání stěžovatele rozhodl Nejvyšší soud usnesením ze dne 6. 12. 2022 č. j. MSPH 95 INS 232/2018, 195 ICm 3533/2018, 28 ICdo 150/2022-159, že se dovolání odmítá (výrok I) a že je stěžovatel povinen nahradit žalobkyni náklady dovolacího řízení ve výši 4 114 Kč k rukám jejího zástupce do tří dnů od právní moci tohoto usnesení (výrok II).

5. Ústavní stížností napadený nákladový výrok odůvodnil Nejvyšší soud tak, že použil § 243c odst. 3 větu první zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „o. s. ř.“), za současného použití § 224 odst. 1, § 151 odst. 1 části věty před středníkem a § 146 odst. 3 o. s. ř.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel namítá, že výše uvedená ustanovení občanského soudního řádu neměla být pro rozhodování o nákladech dovolacího řízení použita. Stěžovatel uvádí, že o těchto nákladech mělo být rozhodnuto s přihlédnutím k jeho postavení insolvenčního správce, a sice podle § 202 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů.

III. Procesní předpoklady projednání návrhu

7. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém bylo vydáno usnesení Nejvyššího soudu obsahující napadený výrok. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Jeho ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť proti napadenému výroku Nejvyššího soudu již zákonný procesní prostředek neměl k dispozici.

IV. Vyjádření dalšího účastníka řízení

8. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření dalšímu účastníkovi a žalobkyni.

9. Nejvyšší soud ve svém vyjádření uvedl, že ústavní stížnost je důvodná, a proto se připojuje k návrhu stěžovatele.

10. Žalobkyně se přes výzvu ve věci nevyjádřila; protože byla poučena, že v takovém případě bude mít Ústavní soud za to, že se postavení vedlejší účastnice vzdala (§ 28 odst. 2 a § 63 zákona o Ústavním soudu ve spojení s § 101 odst. 4 o. s. ř.), dále s ní již jednáno nebylo.

11. Vyjádření Nejvyššího soudu nebylo vzhledem k jeho obsahu (viz sub 9) stěžovateli zasláno na vědomí a k případné replice.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

12. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti

pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad zákonů a podzákonných právních předpisů i jejich použití na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

13. Proces výkladu a použití podústavního práva pak bývá stižen takovouto kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc nebo se dopustí – z hlediska řádně vedeného soudního řízení – nepřijatelné „libovůle“, spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi podáván, resp. který odpovídá všeobecně uznávanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [viz k tomu např. nález ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)].

14. Ústavní soud se k rozhodování ve věcech nákladů řízení staví zdrženlivě a podrobuje je toliko omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Ačkoliv i rozhodnutí o nákladech řízení může mít citelný dopad do majetkové sféry účastníků řízení, samotný spor o nákladech řízení většinou nedosahuje intenzity způsobilé porušit jejich základní práva a svobody. Nicméně je toto rozhodování nedílnou součástí soudního řízení jako celku [viz např. nález ze dne 2. 5. 2002 sp. zn. III. ÚS 455/01 (N 57/26 SbNU 113)].

15. Ústavní soud dal ve své judikatuře opakovaně najevo, že při posuzování problematiky nákladů řízení, tj. problematiky ve vztahu k předmětu řízení před obecnými soudy podružné, ke zrušení napadeného výroku o nákladech řízení přistupuje pouze výjimečně, například zjistí-li, že došlo k porušení práva na soudní ochranu nebo že bylo porušeno jiné základní právo [viz např. nálezy ze dne 30. 4. 2008 sp. zn. III. ÚS 1817/07 (N 81/49 SbNU 177) a ze dne 21. 3. 2006 sp. zn. II. ÚS 259/05 (N 65/40 SbNU 647)]. Zásah Ústavního soudu je proto namístě pouze tehdy, je-li rozhodovací proces stižen tzv. kvalifikovanými vadami [viz k tomu nález ze dne 10. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 3725/13 (N 55/73 SbNU 89)].

16. Rozhodování o nákladech řízení je však také nedílnou součástí soudního řízení jako celku, a proto i na tuto část řízení dopadají postuláty práva na soudní ochranu a řádně vedené soudní řízení. Z hlediska ústavních kautel hlavy páté Listiny může náhrada nákladů řízení nabýt ústavněprávního významu například tehdy, je-li v procesu interpretace a aplikace příslušných ustanovení obecně závazného právního předpisu obecným soudem obsažen prvek libovůle či svévole. Takové pochybení bylo zjištěno i v nyní posuzované věci. Proto přistoupil Ústavní soud k meritornímu přezkumu ústavní stížnosti stěžovatele, i přesto, že k tzv. bagatelním věcem přistupuje zásadně zdrženlivě. Nicméně současně platí, že ani u bagatelních věcí nelze slevit ze základních principů, na nichž je založeno právo na soudní ochranu, a jedinou mezní hranicí pro ústavněprávní přezkum nemůže být jen určitá zákonem stanovená částka [srov. nálezy ze dne 16. 4. 2013 sp. zn. II. ÚS 3679/12 (N 57/69 SbNU 109) a ze dne 26. 3. 2014 sp. zn. IV. ÚS 4546/12 (N 44/72 SbNU 509)].

17. V posuzované věci rozhodl Nejvyšší soud o přiznání náhrady nákladů dovolacího řízení, což ostatně sám uznal ve svém vyjádření (sub 9), ve zjevném rozporu s kogentním ustanovením § 202 odst. 1 věty první insolvenčního zákona, podle které: „Ve sporu o pravost, výši nebo pořadí přihlášených pohledávek nemá žádný z účastníků právo na náhradu nákladů řízení proti insolvenčnímu správci.“ Za této situace nezbylo Ústavnímu soudu než napadený výrok usnesení Nejvyššího soudu zrušit, když to navrhl stěžovatel i sám Nejvyšší soud se k jeho návrhu připojil.

VI. Závěr

18. Protože napadeným výrokem II usnesení Nejvyššího soudu byla porušena ve výroku uvedená ústavně zaručená práva stěžovatele, z uvedených důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadený výrok II usnesení Nejvyššího soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona zrušil.

19. Vzhledem k tomu, že od ústního jednání nebylo možno očekávat další objasnění věci, Ústavní soud od něj podle § 44 věty první zákona o Ústavním soudu upustil.

II. Stanoviska

St. č. 58/23
Stanovisko pléna Ústavního soudu
(sp. zn. Pl. ÚS-st. 58/23 ze dne 7. února 2023; 57/2023 Sb.)

Plénum Ústavního soudu přijalo dne 7. února 2023 pod sp. zn. Pl. ÚS-st. 58/23 ve složení předseda soudu Pavel Rychetský a soudci Ludvík David, Jaroslav Fenyk, Josef Fiala, Jan Filip, Jaromír Jirsa, Tomáš Lichovník, Vladimír Sládeček, Pavel Šámal, Vojtěch Šimíček (soudce zpravodaj), Milada Tomková, David Uhlíř a Jiří Zemánek na návrh III. senátu Ústavního soudu podle § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve věci jeho právního názoru pro řízení vedené pod sp. zn. III. ÚS 3576/22, který se odchyluje od právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezu ze dne 2. 8. 2021 sp. zn. II. ÚS 741/21, toto

stanovisko:

Ústavní stížnost směřující proti usnesení soudu, kterým bylo rozhodnuto, že soudce není vyloučen z projednání a rozhodnutí věci, o níž má rozhodovat nebo v ní má činit úkony podle rozvrhu práce, a kterým byl zamítnut opravný prostředek proti takovému usnesení, je nepřípustná (§ 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů).

Odůvodnění

I. Důvody předložení stanoviska

1. Ústavní stížností, evidovanou pod sp. zn. III. ÚS 3576/22, se stěžovatel domáhá zrušení usnesení Vrchního soudu v Olomouci (dále jen „vrchní soud“) ze dne 10. 11. 2022 č. j. 12 VSOL 334/2022-136, kterým bylo rozhodnuto tak, že soudce Krajského soudu v Brně (dále též jen „krajský soud“) JUDr. Jaroslav Pospíchal není vyloučen z projednávání a rozhodnutí věci vedené u krajského soudu pod sp. zn. 32 ICm 358/2022 (KSBR 31 INS 25648/2014). Podle vrchního soudu v dané věci nejsou dány žádné skutečnosti, jež by zakládaly důvod pochybovat o nepodjatosti jmenovaného soudce nebo které by zakládaly důvod jeho vyloučení. Řízení tedy může pokračovat s tím, že jmenovaný soudce v něm bude činit příslušné úkony i rozhodnutí. Stěžovatel se však domnívá, že tímto rozhodnutím vrchního soudu byla porušena jeho základní práva na zákonného soudce a na spravedlivý proces.

2. Při posuzování této ústavní stížnosti III. senát Ústavního soudu zjistil, že dřívější judikatura zdejšího soudu týkající se přípustnosti ústavní stížnosti podané proti usnesení soudu, kterým bylo rozhodnuto o nevyloučení soudce pro podjatost, je nejednotná. Existují totiž desítky usnesení, kterými byly obdobné ústavní stížnosti odmítnuty pro nepřípustnost podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 77/1998 Sb., což je ale v rozporu s postupem, k němuž Ústavní soud přikročil v nálezu ze dne 2. 8. 2021 sp. zn. II. ÚS 741/21 (N 136/107 SbNU 125; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná pod https://nalus.usoud.cz), kterým ústavní stížnosti podané proti rozhodnutím o nepodjatosti soudce vyhověl a napadená usnesení Městského soudu v Brně

a Krajského soudu v Brně zrušil jako neústavní. Tímto nálezem je přitom III. senát Ústavního soudu vázán podle čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“).

3. Proto III. senát Ústavního soudu postupoval podle § 23 zákona o Ústavním soudu, řízení o ústavní stížnosti vedené pod sp. zn. III. ÚS 3576/22 přerušil a plénu Ústavního soudu postoupil návrh na zaujetí stanoviska k právnímu názoru odchylnému od právního názoru (implicitně) obsaženého v nálezu ze dne 2. 8. 2021 sp. zn. II. ÚS 741/21.

II. Dosavadní převažující rozhodovací praxe Ústavního soudu a nález sp. zn. II. ÚS 741/21

4. Ústavní soud v souladu se zásadou subsidiarity ve své četné judikatuře [srov. např. usnesení ze dne 4. 1. 2023 sp. zn. IV. ÚS 3409/22; usnesení ze dne 11. 10. 2022 sp. zn. I. ÚS 2646/22; usnesení ze dne 4. 10. 2022 sp. zn. III. ÚS 2373/22; usnesení ze dne 13. 9. 2022 sp. zn. II. ÚS 2312/22; usnesení ze dne 16. 1. 2020 sp. zn. IV. ÚS 4037/19 (U 1/98 SbNU 381); usnesení ze dne 18. 1. 2017 sp. zn. I. ÚS 359/16; usnesení ze dne 20. 2. 2018 sp. zn. I. ÚS 4079/17; usnesení ze dne 17. 9. 2019 sp. zn. II. ÚS 2946/19; usnesení ze dne 15. 6. 2016 sp. zn. IV. ÚS 587/16; usnesení ze dne 10. 5. 2016 sp. zn. IV. ÚS 3117/15; usnesení ze dne 30. 9. 2016 sp. zn. I. ÚS 2625/16; usnesení ze dne 2. 1. 2018 sp. zn. II. ÚS 4040/17; usnesení ze dne 23. 3. 2020 sp. zn. II. ÚS 4042/19 a mnohá další] vycházel z toho, že předmětem jeho rozhodování v řízení o ústavní stížnosti může být posouzení námitky podjatosti odůvodňující vyloučení soudce z projednání a rozhodnutí věci teprve poté, co bude řízení ve věci samé skončeno, resp. nebude-li již možné tuto námitku uplatňovat před obecnými soudy v rámci žádného opravného prostředku.

5. Tento závěr, jakož i z něj vyplývající důsledek spočívající v nepřípustnosti ústavní stížnosti podle § 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zdejší soud aplikoval na případy, kdy bylo – jak je tomu i ve věci stěžovatele – ústavní stížností napadeno usnesení o tom, že soudce není vyloučen z projednání a rozhodnutí věci. Vycházel totiž z toho, že případné vadné posouzení takové námitky mohou příslušné orgány napravit ještě v průběhu řízení a logickým důsledkem tohoto právního názoru je závěr, že Ústavní soud může být povolán ke kontrole jejich postupu teprve po skončení celého řízení. Vydáním rozhodnutí o námitce podjatosti totiž řízení ve věci samé nekončí a stěžovateli jsou nadále k dispozici procesní prostředky, kterými je tvrzené pochybení napravitelné.

6. Od těchto závěrů se však Ústavní soud odklonil v nálezu sp. zn. II. ÚS 741/21 ze dne 2. 8. 2021. V tomto řízení byla totiž ústavní stížností napadena usnesení Městského soudu v Brně, kterým bylo rozhodnuto o nepodjatosti rozhodujícího soudce, a Krajského soudu v Brně, kterým byla zamítnuta následná stížnost stěžovatele. Ústavní soud této ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil s tím, že obecné soudy nedostatečně posoudily aspekt objektivní nestrannosti soudce, jehož stěžovatel měl za podjatého.

7. Otázkou přípustnosti stejně jako dalších podmínek řízení o ústavní stížnosti se Ústavní soud v tomto nálezu výslovně nezabýval. Z okolnosti, že ústavní stížnost nebyla odmítnuta v intencích shora uvedené judikatury pro nepřípustnost, nýbrž byla posouzena věcně a bylo jí dokonce vyhověno, je však dostatečně zřejmé, že ústavní stížnost shledal přípustnou, a tento jeho implicitní a faktický závěr je proto ve shora uvedeném smyslu závazný i pro další rozhodování Ústavního soudu v obdobných případech, tzn. v případech, kdy je napadeno rozhodnutí o tom, že daný soudce není podjatý. Ústavní soud v minulosti připustil meritorní přezkum rozhodnutí, kterými bylo rozhodnuto o nevyloučení soudce, rovněž v nálezu ze dne 7. 3. 2007 sp. zn. I. ÚS 722/05 (N 42/44 SbNU 533) a v trestní věci v nálezu ze dne 6. 12. 2016 sp. zn. III. ÚS 2759/16 (N 236/83 SbNU 667) a v nálezu ze dne 25. 4. 2017 sp. zn. IV. ÚS 2213/16 (N 65/85 SbNU 159).

8. Pro úplnost je vhodné dodat, že Ústavní soud v řadě případů odmítl ústavní stížnosti směřující proti rozhodnutím, kterými bylo rozhodnuto o nepodjatosti rozhodujícího soudce, rovněž formou usnesení odmítajících ústavní stížnosti pro jejich zjevnou neopodstatněnost podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu (srov. kupř. usnesení ze dne 15. 11. 2022 sp. zn. II. ÚS 2843/22; ze dne 27. 4. 2021 sp. zn. II. ÚS 960/21 nebo ze dne 5. 9. 2017 sp. zn. II. ÚS 2395/17). Je tak zřejmé, že nejednotnost postupu Ústavního soudu v této procesní otázce není založena pouze zmíněným nálezem sp. zn. II. ÚS 741/21, nýbrž i řadou senátních usnesení.

9. Ústavní soud konečně uvádí, že rozdílně přistupuje k rozhodnutím, jimiž soud námitce podjatosti vyhoví; ústavní stížnost proti takovému rozhodnutí nepřípustná není [srov. např. usnesení ze dne 15. 4. 2014 sp. zn. II. ÚS 594/14 či nález ze dne 4. 8. 2020 sp. zn. I. ÚS 629/20 (N 158/101 SbNU 105)]. Domáhá-li se tedy stěžovatel zrušení rozhodnutí o vyloučení soudce pro rozpor se svým právem na zákonného soudce, je nutné vycházet z předpokladu, že stěžovatel již vyčerpal všechny procesní prostředky k ochraně svého práva, neboť případný ústavněprávní deficit nelze v pokračujícím (soudním) řízení účinně napravit (obdobně srov. bod 13 usnesení ze dne 13. 11. 2018 sp. zn. IV. ÚS 3169/18).

III. Nezávislost soudní moci a nestrannosti soudce a její procesní záruky

10. Ústavní soud uvádí, že nestrannost (nezávislost) soudu nelze nahlížet jen skrze osobu konkrétního soudce, ale tato má rovněž svůj neopomenutelný základ systémový. Ten je dán již zakotvením soudní moci v Ústavě (srov. k tomu čl. 81 a násl.), která svým způsobem vyvažuje vliv moci zákonodárné a výkonné. Vzhledem k ústavnímu zakotvení je tak dáno i základní schéma soustavy obecných soudů, které nelze libovolně měnit, tedy ani doplňovat o mimořádné soudy, a ovlivňovat tak rozhodování v určitých případech. Ústavně zaručené tak nejsou jen základní charakteristiky funkce soudce a způsob jejího výkonu, neboť Ústava určuje též charakteristiky soudu jako takového a jeho vazby k soudům ostatním, jakož i k dalším složkám státu, jimž je rovněž svěřen výkon veřejné moci.

11. Stanoví-li totiž Ústava, že soudní moc vykonávají nestranné a nezávislé soudy, resp. nestranní a nezávislí soudci, kteří se při své činnosti musí řídit pravidly spravedlivého procesu [srov. čl. 1 odst. 1 Ústavy, resp. hlavu pátou Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“)], pak tím ve svém důsledku vymezuje záruky materiálně chápaného výkonu soudní moci [srov. k tomu oddíl V nálezu ze dne 26. 4. 2005 sp. zn. Pl. ÚS 11/04 (N 89/37 SbNU 207; 220/2005 Sb.)]. Takové interpretaci odpovídá i výklad pojmu „soud“ ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“); jako soud tedy může být akceptován i orgán zřízený podle práva („established by law“), vykonávající svou činnost v souladu s právním řádem („on the basis of rules of law“), když řízení před takovým orgánem se vede předepsaným způsobem (srov. k tomu např. odst. 36 rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. 10. 1984 ve věci stížnosti č. 8790/79 *Sramek proti Rakousku*).

12. Teprve v kontextu takto chápaného soudu a celé soudní soustavy lze pak uvažovat o nezávislém a nestranném soudci. V dané souvislosti je přitom nutno podle Ústavního soudu zmínit především jeho osobnostní výbavu a psychickou odolnost jako bezpodmínečný předpoklad pro co možná nejcelostnější naplnění nestrannosti a nezávislosti Ústavou předpokládané. Řečené osobnostní charakteristiky, jakož i odborné znalosti jsou přitom u jednotlivých uchazečů o soudcovskou funkci prověřovány systémem výběrových řízení, přípravné praxe a odborné zkoušky.

13. Okolnost, že nikdo nesmí být soudcem ve své vlastní věci (*nemo iudex in causa sua*), považoval za notorietu již Aristoteles, když poukázal na to, že každý soudí ze své vlastní perspektivy: „Tak se například právo pokládá za rovnost, a také jí jest, ale ne pro všechny, nýbrž jen pro rovné; a tak se i nerovnost pokládá za právo, a zajisté jím skutečně jest, ale ne

pro všechny, nýbrž jenom pro nerovné; avšak vynechává se, pro koho má být něco právem, i soudí se mylně. To proto, že se soud týká samého soudce; a většina lidí ve vlastních záležitostech je špatným soudcem.“ (Politika. 3. vyd. Praha: Petr Rezek, 2009, s. 113). Na jiném místě stejný autor připomíná, že „i lékaři, když sami jsou nemocni, povolávají k sobě jiné lékaře, a učitelé tělocviku, chtějí-li sami cvičit, jiné učitele, ve vědomí, že nedovedou správně soudit, protože soudí o vlastní záležitosti a vzrušeni“ (tamtéž, str. 131).

14. Vyloučení soudců pro jejich podjatost tedy představuje jeden ze základních atributů postavení soudní moci v podmínkách právního státu, který má přímý dopad i do rovného postavení účastníků řízení (obdobně srov. Jirsa, J. a kol. Klíč k soudní síni. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 45). Je totiž zjevné, že pokud by rozhodoval soudce jakkoliv zainteresovaný na výsledku řízení, nejednalo by se o rozhodování nezávislé a nestranné.

15. Ústavní soud proto setrvale judikuje [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 200/98 ze dne 17. 12. 1998 (N 155/12 SbNU 423)], že kromě procesních pravidel určování příslušnosti soudů a jejich obsazení jako garancí proti možné svévoli je součástí základního práva na zákonného soudce i požadavek vyloučení soudců z projednávání a rozhodování věci z důvodu jejich podjatosti.

16. Tuto zásadu, že nikdo nesmí být soudcem ve svojí věci, výslovně upravují všechny soudní procesní předpisy, a to v podstatě stejným způsobem. Zákonná úprava přitom rozlišuje případy vyloučení pro podjatost ze zákona (*iudex inhabilis*) a na základě námitky podjatosti (*iudex suspectus*). Proto úprava, obsažená v jednotlivých procesních předpisech, rozeznává situace, kdy je u soudce pro jeho vztah k věci, k účastníkům nebo k jejich zástupcům, dále pro poměr k obhájcům, jakož i k dalším osobám, jichž se ten který úkon přímo dotýká, dále také pro poměr k jiným orgánům důvod pochybovat o jeho nepodjatosti, resp. o tom, zda může rozhodovat nestranně nebo činit v tom kterém řízení konkrétní úkony. Vyloučeni jsou soudci také tehdy, jestliže se dříve podíleli na rozhodování projednávání dané věci nebo v ní byli jinak činní a měli-li by za takové situace – zjednodušeně řečeno – posuzovat správnost svých vlastních úvah, které v dané věci v pozici soudce (nebo jiného orgánu veřejné moci) učinili. Postup při rozhodování o tom, zda v konkrétním případě jsou důvody pro vyloučení soudce, se pak částečně může lišit podle toho, kdo vyloučení soudce navrhuje, tzn., zda účastník řízení, anebo soudce sám [vedle toho lze ještě rozlišit, zda je konkrétní soudce vyloučen z projednávání (rozhodnutí) věci přímo ze zákona, anebo k námitce své vlastní či účastníka řízení – srov. k tomu též bod 50 nálezu ze dne 11. 7. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 23/14 (N 117/86 SbNU 25; 283/2017 Sb.)].

17. Na uvedenou kategorizaci pak navazuje i dělení nestrannosti soudce – nahlíženo z hlediska subjektivního a objektivního. Vychází se přitom z toho, že nestrannost je především subjektivní psychickou kategorií vyjadřující psychický vztah soudce k věci v širším slova smyslu (tedy k předmětu řízení, k jeho účastníkům nebo jejich zástupcům), o němž je schopen nejpřesněji referovat jen on sám. Takto pouze vnitřně pojatá kategorie nestrannosti by ovšem v demokratickém právním státě byla nedostatečnou zárukou férového soudního řízení, a proto je doplněna rovněž o kritérium nestrannosti z hlediska objektivního. Pro její posouzení není podstatné jen její hodnocení z hlediska vnějšího pozorovatele (např. účastníka řízení), nýbrž také to, zda reálně existují objektivní okolnosti, které by mohly vést k pochybnostem, zda soudce má skutečně nezaujatý vztah k věci v širším slova smyslu [srov. k tomu např. nález ze dne 31. 8. 2004 sp. zn. I. ÚS 371/04 (N 121/34 SbNU 255)]. Právě uvedené lze ostatně podle Ústavního soudu vyjádřit i konstatováním Evropského soudu pro lidská práva (rozsudek ze dne 28. 6. 1984 ve věci *Campbell a Fell proti Spojenému království*, stížnost č. 7819/77, 7878/77; odst. 81), podle něhož „justice must not only be done: it must also be seen to be done“. Při posuzování soudcovské nestrannosti je tak nutno vycházet nejen z přesvědčení konkrétního soudce, ale také z dostatečně objektivních a viditelných záruk

vylučujících rozumnou pochybnost o jeho nestrannosti. Otázka nestrannosti sice nemůže být nikdy postavena zcela najisto (ve vztahu k subjektivní nestrannosti se tato presumuje, dokud není prokázán opak), nicméně k odpovědi na ni se lze přiblížit rozborem objektivních skutečností, které by mohly v případě konkrétního soudce nestrannost zpochybňovat. Posuzování těchto objektivních skutečností nicméně musí být provedeno zvlášť uvážlivě a s vědomím, že vyloučení soudce představuje zásah do ústavně zaručeného práva na zákonného soudce (čl. 38 odst. 1 Listiny).

18. Jednotlivé procesní předpisy pak zakotvují postup, jak a kdo o vyloučení (podjatosti) konkrétního soudce rozhoduje. O vyloučení soudce ve vymezených případech v rámci zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“; § 14 a násl.) rozhoduje soudce sám, případně předseda soudu, jehož soudce má být z rozhodování vyloučen. Pokud předseda soudu sám neshledá eventuální důvody pro vyloučení soudce, rozhoduje o vyloučení senát nadřízeného soudu. O případném vyloučení soudců Nejvyššího soudu pak rozhoduje jiný senát Nejvyššího soudu. Podle § 8 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „s. ř. s.“) rozhoduje o podjatosti předseda soudu, jehož soudce má být podjatý, a neshledá-li sám důvody podjatosti, rozhodne o této otázce Nejvyšší správní soud nebo jiný senát Nejvyššího správního soudu, má-li být rozhodováno právě o podjatosti některého ze soudců Nejvyššího správního soudu. Poněkud odlišně je rozhodování o vyloučení koncipováno v trestním řízení. V trestním řízení o eventuálních důvodech vyloučení rozhoduje orgán, jehož se důvody vyloučení týkají; o vyloučení soudce nebo přísedícího rozhodujícího v senátu rozhodne tento senát [srov. § 30 a 31 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů]. O vyloučení soudce Nejvyššího soudu rozhoduje v trestním řízení jiný senát téhož soudu. Proti rozhodnutí tohoto druhu je přípustná stížnost podle § 141 a násl. trestního řádu, o níž rozhodne orgán bezprostředně nadřízený orgánu, který rozhodnutí vydal (případně opět jiný senát Nejvyššího soudu).

19. Kromě takto naznačených dílčích řízení podle jednotlivých procesních předpisů může být nestrannost soudce zpochybňována též řádnými i mimořádnými opravnými prostředky. Námitku, že ve věci rozhodoval vyloučený soudce, lze uplatnit v rámci odvolacího důvodu podle § 205 odst. 2 písm. a) o. s. ř. a tato skutečnost představuje také samostatný důvod, pro který lze napadat rozhodnutí soudu žalobou pro zmatečnost podle § 229 odst. 1 písm. e) o. s. ř. K vadám uvedeným mimo jiné v § 229 odst. 1 o. s. ř. přihlédne též Nejvyšší soud v dovolacím řízení, je-li dovolání pro řešení některé právní otázky přípustné. Argumentaci spočívající v pochybnostech o nestrannosti (nepodjatosti) lze učinit i součástí odvolání a dovolání v trestním řízení (rozhodl-li ve věci vyloučený orgán, lze dovolací důvod vztáhnout právě proti soudci soudu prvního a druhého stupně). Taková dovolací námitka naopak není akceptovatelným dovolacím důvodem, použije-li ji dovolatel až v dovolání, byť mu okolnosti vztahující se k pochybnostem o nestrannosti soudce byly známy již v předchozích fázích řízení.

20. Takové omezení odpovídá i výkladu zastávanému Evropským soudem pro lidská práva. Podle něho se nelze účinně bez dalšího dovolávat porušení práva na spravedlivý proces spočívajícího v tom, že věc nebyla rozhodnuta nestranným soudcem, mohl-li stěžovatel již v řízení před národními soudy napadat nestrannost soudce, ale neučinil tak (srov. k tomu např. odst. 34 rozsudku ze dne 22. 2. 1996 ve věci *Bulut proti Rakousku*, stížnost č. 17358/90). Důvody kasační stížnosti (srov. § 103 s. ř. s.) pak skutečnost, že ve věci rozhodoval vyloučený soudce, podřazují (mezi dalšími vadami) pod zmatečnost řízení před soudem, když také v rozsahu této vady řízení není Nejvyšší správní soud vázán důvody kasační stížnosti a musí k ní přihlédnout i tehdy, pokud ji sám stěžovatel v rámci kasační stížností nenamítá (§ 109 odst. 4 s. ř. s.).

21. Na základě výše uvedeného lze shrnout, že integrální součástí práva na spravedlivý proces (resp. na soudní ochranu) je garance toho, aby ve věci rozhodoval nestranný a nezávislý soudce, jelikož právě tento aspekt je jedním z nejdůležitějších faktorů spravedlivého soudního rozhodování a představuje jeden ze stavebních kamenů důvěry jednotlivce i jiných subjektů v právo a právní stát (čl. 1 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu je nezaujatost a nezávislost soudce (soudu) garantována v několika rovinách. Je to jednak rovina institucionálního (ústavního) zakotvení nezávislé soudní moci, jednak má nezávislost a nezaujatost soudců základ i ve vysokých nárocích na uchazeče o tuto funkci, a to jak po stránce odborné, tak po stránce osobní a osobnostní. Integrita soudce je podpořena rovněž tím, že výkon jeho funkce je bez časového omezení. Skutečnost, že jsou soudci neodvolatelní a nepřeložitelní a výjimku z tohoto pravidla musí definovat sám zákon a může se tak evidentně stát jen ze závažných důvodů srovnatelných s kárným opatřením (srov. čl. 82 odst. 2 Ústavy), nelze vnímat jen jako ochranu soudce samotného, ale také jako jeden ze způsobů realizace práva na zákonného soudce. Svůj význam má samozřejmě též materiální zajištění soudců.

22. Ze shora uvedeného se podává, že pro posouzení nestrannosti (nepodjatosti) soudců právní řád předvídá na zákonné úrovni definované postupy, kterými lze podle subjektivních a objektivních kritérií posoudit, zda je možné jednotlivé úkony a rozhodnutí soudce v konkrétní věci hodnotit jako nestranné. Kromě těchto speciálních postupů lze pochybnost o nestrannosti soudce namítat společně s ostatními vadami i v řádných a mimořádných opravných prostředcích.

IV. Zásada subsidiarity ústavní stížnosti

23. Pojmovým znakem ústavní stížnosti je její subsidiarita, jež se po formální stránce projevuje v požadavku předchozího vyčerpání všech procesních prostředků, které právní řád stěžovateli k ochraně jeho práva poskytuje (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu), a po stránce materiální v požadavku, aby Ústavní soud zasahoval na ochranu ústavně zaručených základních práv a svobod až v okamžiku, kdy ostatní orgány veřejné moci již nemají k dispozici prostředky, kterými by mohly protiústavní stav napravit (věc je pro ně definitivně „uzavřena“). Z výše uvedeného vyplývá, že stanoví-li právní předpis, že v určité procesní situaci je k rozhodování o právech a povinnostech jednotlivců příslušný soud, nemůže Ústavní soud do jeho postavení zasáhnout tím, že by ve věci sám rozhodl dříve, než tak mohla učinit instanční soustava obecných soudů. Princip právního státu a subsidiarity takové souběžné rozhodování nepřipouští.

24. Řízení podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánu veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod je zásadně vybudováno na principu přezkumu pravomocně skončených věcí [srov. např. usnesení ze dne 19. 12. 1997 sp. zn. II. ÚS 293/97 (U 22/9 SbNU 467), usnesení ze dne 9. 2. 2011 sp. zn. Pl. ÚS 38/10 (U 1/60 SbNU 759), usnesení ze dne 3. 6. 2010 sp. zn. III. ÚS 1336/10 (U 7/57 SbNU 621) či nález ze dne 30. 11. 1995 sp. zn. III. ÚS 62/95 (N 78/4 SbNU 243)] a na zásadě subsidiarity ústavních stížností [srov. např. usnesení ze dne 28. 4. 2004 sp. zn. I. ÚS 236/04 (U 25/33 SbNU 475) či nález ze dne 6. 9. 2016 sp. zn. II. ÚS 3383/14 (N 163/82 SbNU 565)].

25. Z uvedeného vyplývá, že Ústavní soud zásadně není oprávněn zasahovat do řízení teprve probíhajících, v nichž stěžovatel ještě nevyčerpal všechny možnosti, jak se dobrat ochrany svých ústavně zaručených základních práv a svobod [srov. usnesení ze dne 30. 3. 2006 sp. zn. IV. ÚS 125/06 (U 4/40 SbNU 781)]. Úkol chránit ústavně zaručená základní lidská práva a svobody totiž nepřipadá jen Ústavnímu soudu, nýbrž všem orgánům veřejné moci, především obecným soudům, neboť podle čl. 4 Ústavy jsou základní práva a svobody pod ochranou soudní moci jako celku [srov. k tomu nález ze dne 16. 1. 2013 sp. zn. I. ÚS

46/12 (N 14/68 SbNU 201) či nález ze dne 27. 5. 1998 sp. zn. I. ÚS 259/97 (N 60/11 SbNU 97)]. Ústavní stížnost tedy představuje prostředek *ultima ratio* [viz např. nález ze dne 13. 7. 2000 sp. zn. III. ÚS 117/2000 (N 111/19 SbNU 79)] a je nástrojem ochrany základních práv, nastupujícím teprve po vyčerpání všech dostupných efektivních prostředků k ochraně práv uplatnitelných ve shodě se zákonem v systému orgánů veřejné moci (usnesení ze dne 3. 4. 2009 sp. zn. IV. ÚS 2891/08).

26. Vydáním rozhodnutí ve věci nepodjatosti soudce přitom soudní řízení nekončí a stěžovateli jsou nadále k dispozici procesní prostředky ochrany (viz shora). Teprve po vyčerpání těchto opravných prostředků, bude-li se stěžovatel i nadále domnívat, že jejich prostřednictvím tvrzený stav protiústavnosti napraven nebyl, by se mu proto otevřela cesta k podání věcně projednatelné ústavní stížnosti. Dle Ústavního soudu je tedy třeba vycházet ze zásady, že ústavní stížností by měla být napadána konečná a pravomocná meritorní rozhodnutí, nikoli rozhodnutí dílčí, i když jsou sama o sobě pravomocná, tedy přestože proti nim byly všechny dostupné opravné prostředky vyčerpány [srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2005 sp. zn. III. ÚS 292/05 (U 23/38 SbNU 587)].

27. Z tohoto pravidla činí Ústavní soud výjimky, jež umožňují napadnout i pravomocné rozhodnutí, které pouze uzavírá určitou část řízení nebo které řeší jistou procesní otázku, ačkoli řízení ve věci samé ještě neskončilo. Musí však být kumulativně splněny dvě podmínky: (1.) rozhodnutí musí být způsobilé bezprostředně a citelně zasáhnout do ústavně zaručených základních práv či svobod a dále je třeba, aby (2.) se námitka porušení základních práv nebo svobod omezovala jen na příslušné stadium řízení, v němž bylo o takové otázce rozhodnuto, tedy aby již nemohla být v rámci dalšího řízení (např. při použití opravných prostředků proti meritorním rozhodnutím) efektivně uplatněna [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 441/04 ze dne 12. 1. 2005 (N 6/36 SbNU 53)].

28. Přitom ani jedna z uvedených podmínek v případě rozhodnutí soudu o nepodjatosti soudce není splněna, jelikož (1.) samotné rozhodnutí o nepodjatosti ještě není způsobilé se jakkoliv negativně projevit v právní sféře stěžovatele (toho může zasáhnout teprve rozhodnutí meritorní, resp. kvazimeritorní, v jehož důsledku bude např. odsouzen v trestním řízení anebo mu bude pravomocně uložena nějaká povinnost) a současně platí, že (2.) tuto námitku může uplatňovat i v dalším řízení (o řádném či mimořádném opravném prostředku a v konečném důsledku i v řízení o ústavní stížnosti, brojící proti konečnému rozhodnutí, resp. rozhodnutí kvazimeritornímu – např. rozhodnutí o vazbě, předběžné opatření apod.).

V. Vlastní posouzení otázky předložené plénu Ústavního soudu k rozhodnutí

29. Plénum Ústavního soudu i s ohledem na naznačenou víceúrovňovou garanci nestrannosti soudce konstatuje, že není důvod se od popsané preference principu subsidiarity ústavní stížnosti odchylovat a činit z něj výjimku, neboť postup opačný by bez hlubšího důvodu vytvořil *de facto* jen prostor k tomu, aby Ústavní soud zasáhl do řízení před obecnými soudy již ve chvíli, kdy právě ony mají o věci rozhodovat. Uvedené lze ostatně podle Ústavního soudu podpořit i tím, že zákonodárce zjevně nabízí k nápravě nedostatku v podobě absence nestrannosti, resp. při pochybnostech o nepodjatosti více opravných prostředků, než je tomu u eventuálních vad jiných (ať už hmotněprávního charakteru, nebo vad procesních).

30. Akceptovatelnost uvedené zdrženlivosti podle Ústavního soudu plyne do určité míry i ze shora odkazované judikatury Evropského soudu pro lidská práva, neboť jmenovaný soud sám evidentně vyžaduje, aby takový druh námitky byl uplatněn ještě před národními soudy, a pokud se tak nestalo, nemůže být taková námitka vznesena právě až v řízení před Evropským soudem pro lidská práva s očekáváním, že sama o sobě bude důvodem pro konstatování porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

31. Připouští-li přitom Ústavní soud ze zásady subsidiarity ve své judikatuře výjimky spočívající v tom, že lze ústavní stížností napadat i dílčí rozhodnutí v rámci řízení, které ale

v rozsahu merita věci nebylo doposud skončeno, pak se jedná o rozhodnutí, která jsou způsobilá bezprostředně zasáhnout do základních práv stěžovatelů a která tvoří samostatnou, uzavřenou část řízení. Takovou povahu ale rozhodnutí o nevyloučení soudce obecně nemá, a to už proto, že eventuální porušení ústavně zaručených základních práv nebo svobod s takovým rozhodnutím eventuálně spojené není koncentrováno jen do určitého stadia řízení s tím, že by na ně nemohlo být reagováno v rámci dalšího řízení (např. právě při uplatňování procesních prostředků proti meritorním rozhodnutím, viz shora).

32. Na základě shora uvedeného lze uzavřít, že z dikce i smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu vyplývá povinnost stěžovatelů vyčerpat před podáním ústavní stížnosti všechny procesní prostředky, které jim zákon k ochraně jejich práva poskytuje. Ústavní stížnost představuje subsidiární prostředek ke standardním prostředkům ochrany práva. Tento závěr se vztahuje i na případy, směřuje-li ústavní stížnost proti dílčímu procesnímu usnesení, kterým bylo rozhodnuto, že soudce obecného soudu není vyloučen z projednání a rozhodnutí věci, o níž má rozhodovat.

33. Pro úplnost Ústavní soud uvádí, že se i v těchto případech může uplatnit výjimka obsažená v § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu, podle kterého Ústavní soud neodmítne přijetí ústavní stížnosti, i když stěžovatel nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje, jestliže stížnost svým významem podstatně přesahuje vlastní zájmy stěžovatele. Je však věcí samotného stěžovatele, aby v ústavní stížnosti tento „přesah vlastních zájmů“ řádně, přesvědčivě a s využitím judikatury zdejšího soudu vyložil.

VI. Závěr

34. Ze shora uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost směřující proti usnesení, jímž bylo rozhodnuto o tom, že soudce není vyloučen z projednávání a rozhodnutí věci pro podjatost, resp. kterým byl zamítnut opravný prostředek proti takovému usnesení, je nepřípustná podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.